הלכה · אחרונים

מועד לכל חי

רבי חיים פאלאג'י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מועד לכל חי

רבי חיים פאלאג'י

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מועד-לכל-חי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

באי מועד 5
סימן א לחדש ניסן 9
סימן ב 15
סימן ג 22
סימן ד 33
סימן ה 45
סימן ויו 51
סימן ז חדש אייר 54
סימן ח חדש סיון 55
סימן ט חדש תמוז 67
סימן טו 75
סימן טז 91
סימן יוד חדש מנחם 100
סימן יא חדש אלול 125
סימן יב 142
סימן יג 152
סימן יד 167
סימן יז 171
סימן חי 174
סימן יט 178
סימן ך 203
סימן כא 217
סימן כב 226
סימן כג 229
סימן כד 255
סימן כה 262
סימן כו 274
סימן זך 276
סימן כח 295
סימן כט 310
סימן ל 313

סימן לא 317
השמטה 353

באי מועד

מפתחות הסימנים

סימן א
מפתח שפתי במשמרת ערב ראש חודש ניסן, ובקריאת הנשיאים איש יומו, ובברכת האילנות, ובהטלת חרם, ולענין תענית והספד בניסן, ובמעלת שבת הגדול, ובימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ובענין התקופה.

סימן ב
כל דיני חמץ במה שיש בהם אוכל נפש, ובכלים, ובביעורו.

סימן ג
בשאיבת המים למצה, ובבירור חיטי דפסחא, ואיזה חטים כשרים, והאוכל משעת קצירה, ובריקוד הקמח, ובהסקת התנור, ומקום עשיית המצות, ובאופני עשייתן והעומדים על גבן, ובענין מצה עשירה, ואיזה משקין הוכשרו לעשות מהן מצה עשירה, ובכלי עשייתן.

סימן ד
פי יִדבר בבדיקת החמץ, ובדינים הנהוגים בערב פסח, וטבילת כלים, ובנין ופרקמטיא, ותענית, ובביטול החמץ, ואני מדבר בצדקה להגיד שבחן של ישראל, וסדר הלימוד בערב פסח, ובדיני ד' כוסות וכל סדר הלילה, ופירוש על קדש ורחץ כו' בב' אופנים, ועוד שם לחול המועד, ולשביעי של פסח, ושמיני של פסח, ומוצאי הפסח, ואסרו חג.

סימן ה
אביע עומ"ר בכל דיני ספירת העומר והמנהגים שיש בהן, והסימנים דהוקבעו כדי לאדכורי, וסדר תפילת ערבית בלילות הללו.

סימן ו
וי"ו מוסיף על ענין ראשון לענין תספורת ונישואין ולבוש חדש בימים אלו, וימי הפורים שחלו בהן, ואבי הבן ויום המילה, ובאהבת החברים.

סימן ז
במשמרת חודש אייר, ובפסח שני, ובל"ג לעומר, ובימים שאין מקיזין ואין נשבעין.

סימן ח
בסדר הלימוד והצדקה במשמרת ערב ראש חודש סיון, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, וטבילה במקוה, וחילוק לתלמידי חכמים וצנועים, וסדר הלימוד בערב שבועות, ואף

גם זאת בענין ההפרשה ונקיות הגוף כראוי, ובקרי'אה נאמנה בב' לילות של שבועות, ובהלכות עצרת בעצרת, והימים שאין נופלין על פניהם.

סימן ט

במשמרת ערב ראש חודש תמוז, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ומענין יום ראש חודש תמוז ויום ט', ומתענית י"ז בתמוז, ומוסר על אכילת תולעים, ועל מקום שישנים בלילות, והנהגת זמן בין המצרים לפרי חדש ובגד חדש ונשואין וטיולים ורקודים ואכילת בשר, ובאמירת תקון רחל בימים אלו.

סימן י

יצא מנחם לענין משמרת ערב ראש חודש, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ובאכילת בשר בראש חודש זה, ובמשא ומתן וכביסה ותספורת ומרחץ, ובדיני ערב תשעה באב, וכשחל בשבת, ובתשעה באב שחל בשבת, ובלימוד, ובסעודה מפסקת, ובסדר הקינות וקריאת המגילת איכה, ובסעיפים של חמשה ענויים הכל בא"ר רחובו'ת.

סימן יא

הפותח יד בתשוב'ה לחודש רחמים במשמרת ערב ראש חודש, ובימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ובקימת אשמורות לסליחות, ובתעניות של ימים אלו, ובקביעות הגירסא בלימוד כ"ד, ומשניות, ותקונים, ולהרבות בצדקה, ובהפרשת המעשרות, ובלימוד ספרי מוסר, ודקדוקים ונוסחאות באמירת הסליחות מתחילתן ועד סופן, והלימוד מכ"ה באלול ואילך, ותוכחות מוסר על העושים יין ושכר באורך וברוחב.

סימן יב

מגיד מראשית לחודש תשרי במה שצריך ללמוד ערב ראש השנה, ובנתינת הצדקה, ובענין המלקות, והשתטחות על קברי הצדיקים, ובהכרזת התקופה, ובמקוה טהרה, ואמירת היהי רצון, ובדברים שאינן נאכלין בראש השנה, ובלימוד בשלחן, ובקריאת התהלים, ובענין אם חלם בראש השנה, ולהמתענה בראש השנה, ובבישול, ואבלות, וקידוש והבדלה, ושאין נשבעין ואין מקיזין בימים נספרים.

סימן יג

בסידור התפילות של ראש השנה, ובגירסאות לפי הנוסחאות המדוייקות, ובסדר התשליך, ובאמירת הפיוטים, ובהתעוררות הכונה, ובהנהגת השליח ציבור.

סימן יד

סובב הולך ויהי קול השופר הולך וחזק בדברים הנוגעים לשופר ולתוקע, וזמן התקיעות, והתעוררות הכונה, ואופן התקיעה, וטעמי התקיעה.

סימן טו
מדובר בו לעשרת ימי תשובה במה שצריך להתענות, ובספרים שצריך ללמוד בהם, ובתקוני התשובה ובשרשי העבירות, ודיני צום גדליה, ואזהרות לשבת תשובה, ובנוסחאות של אמירת אבינו מלכינו, ובגדרים וסייגים דצריך להזהר בעשרת ימי תשובה, ובשבעה דברים דנוהגין להכריז בשבת תשובה, ומהם כשיש שבת בין יום הכפורים לסוכות.

סימן טז
חיים מדבר בענין הכפרות, בהכשרן, ובאמירה בשעת השחיטה, וסדר אכילה בערב יום הכיפורים, והנהגת השליח ציבור, ומהמלקות, וטבילה והוידוי, וענין סעודת מפסקת, והדלקה, והובא גם כן בסימן זה כל סדר שהיה עושה הכהן גדול בעבודת מקדש מכניסתו ועד יציאתו, והלימוד בערב יום הכיפורים.

סימן טוב
לשוני תהגה מענין ליל יום הכיפורים, והלימוד בלילה הזאת, וכיצד ישן, ואזהרות שלא יראה קרי, ושמירת הנרות.

סימן חי
דיני דשייכי לעצומו של יום הכיפורים ולחולה ויולדת, והרחקה מאשתו, ומענין הילדים, וחמשה ענויים.

סימן יט
כל סדר התפילות, מתחיל מערבית ליל יום הכיפורים עד ערבית מוצאי יום הכיפורים, בנוסח אמירתן ובכונתם ודקדוקיהן, מלבד סדר עבודה דכתוב בקונטרס אחר.

סימן ך
הנה יום בא ערב סוכות, בלימוד וצדקה דצריך ביום הזה, ומהטבילה, ושלא יתענה, וסדר אכילת ליל סוכות, ודינים הנהוגים בסוכה, ומי הם הפטורים מהסוכה.

סימן אך
ידבר נא בסוכה פסולה וסוכה כשרה בכל חוקותיה ומשפטיה באורך וברוחב עד מקום שהשיגה ידי יד כהה.

סימן כב
יברך ישראל לישב בסוכה ושהחיינו, על איזה אופן מברכין היכא דשכח, ובאכילת עראי, ובאיזה שעה מברכין, וכשירדו גשמים אם מברך, וכשיוצא מסוכה לסוכה, ודין המתענה תענית חלום.

סימן כג
פי ידבר בלקיחת לולב ואתרוג והדס וערבה לענין הידור מצוה, ושאול, וגזול, וקטן, ובמתנה על מנת להחזיר, ומודר הנאה, ודין יתום, ואלמנה עשירה, ושליח, וביותר מכדי דמיהן מיד גוי, ודין תשלומי נזק, ולענין קדושין, ושלא מדעת חבירו, ודין שותפין, ושל ערלה ושביעית, ובסדר קנייתן, ועיר שאין להם, ובאתרוג המורכב, ובגווני האתרוג ובכל פיסוליו, וכן בשאר מיניו, ובענין הקשירה, וההקפות, וההפרש בין יום ראשון ליום שני, ולענין הברכה.

סימן כד
נכבדות מדובר בליל הושענא רבא בלימוד כל הלילה, והנהגת סדר הקריאה ויומו, בענין הסליחות וההקפות, ועצומו של יום, ובדיני הערבה, ונוסח תוספת התפילה בחבטת הערבה, וכוונת היום הזה.

סימן כה
לשמיני עצרת ושמחת תורה, באמירת התפילות, ומזמור החג, ובנוסח האזכרה, ובקריאת שמו"ת, וההקפות, ובענין חתני התורה, ובהדלקת הנרות, ואמירת תקון הגשם, ובזיווג, ובאמירת פסוקים בהוצאת ספר תורה, ולענין אבל, ולענין סעודת חתני התורה, ואסרו חג, ותענית לאחר המועד.

סימן כו
אדברה נא במהות חודש חשון, וימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ובתעניות שני וחמישי ושני, ועל עצירת גשמים, ומי נולד בחודש הזה, ועל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו בקיץ ובחורף.

סימן כז
ואשים דברי בבחינת החודש כסליו, ולענין תענית משמרת ערב ראש חודש, וימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ומוסר השכל במה אשה יוצאה לבקר, ובדיני הדלקת נרות חנוכה כל הכלים והפתילות והשמנים, ולענין הזיווג, ודין אונן, וזיהרא, ודין על הנסים, והנוסחאות, ומי החייבים להדליק והפטורים, ועשיית מלאכה, ותענית, ונדבות וצדקות, ובפרט לקופת רבי מאיר בעל הנס זיע"א, ובענין ההלל, והסעודה, וקריאת ספר תורה, ודין אכסנאי וג' בעלי בתים, וסומא, ואלמנה, וזמן ההדלקה, ומקום ההנחה, ושמן הנותר, ובענין המזמורים, וצידוק הדין, וקדיש על אב ואם, ובכוונות הצדקה, ולילך לברית מילה.

סימן כח

בבחינת חודש טבת, וביום ערב ראש חודש, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ועל התקופה, ועל שחיטת אווז, ועל תוקף החדש, ובענין שנה מעוברת, ועל התעניות בימי השובבי"ם, ותקון פ"ד תעניות וסדר עשייתן, והפסקה גדולה מששה ימים, ובגודל איסור הוצאת ז"ל, והעונשים והתקונים, והלימוד שיש להגות מתנ"ך, וכל הסגולות אשר נמצאו בספרי דבי רב לא נופל דבר אחד, והאזהרות שצריך האדם להזהר שלא יכשל, וגלגול מחילו'ת וניקה האיש מעון.

סימן כט

ועני"ת ואמרת בצום עשרה בטבת לענין חתן ובעל הברית, והיכא דשכח, ולענין תפילין במנחה, ובנוסח ענינו, ואם שכח לאומרו, וסגולות התענית, ובדין שליח ציבור.

סימן ל

בשב'ט עשויה בבחינת החדש, ומה שצריך להזהר בחודש הזה, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ובמשמרת ערב ראש חודש, ובענין ט"ו בשבט, וסדר ולימוד בראש השנה לאילנות, וסידור הפירות, ובמנהגים שיש בלילה הזאת, וברכ'ות בחשבון.

סימן לא

כי אקח מועד למשמרת ערב ראש חודש אדר בתענית ולימוד וצדקה, ובבחינת החדש, והימים שאין מקיזין ואין נשבעין, ומה שצריך ליזהר בחודש הזה יותר משאר חדשים, ומה גם באדר שני, ובמעלת הנולד בו, ובענין שקלים, ותענית ז' באדר, ובשבח המגיע בכנופיא של יום זה דתנו רבנן, ובענין מגילת אסתר, ובטבילת ערב פורים, ובדיני קריאת המגילה, ומשלוח מנות, ומתנות לאביונים ושיעורן, ומלאכה ובנין בפורים, ובאמירת על הנסים, ובסדר הלימוד, ולענין פורים קטן, ודיני אונן ואבל וקבורה בפורים, ודין תענית חלום, ונשואין, ופורים של יחיד, ובענין הסעודה היכא שחל בערב שבת, ובדין קריאת פרשת זכור, ודיני שהחיינו, ולענין הכפרים ועיירות, ובענין מילה, והשכמה בפורים.
ודע שדיני יו"ט וחה"מ נצבו בקונטרס אחר ותמנ"ע היתה להביאם פה כי בית הדפוס מלאה מס' ואיו הפנאי מסכים והאל ברחמיו יזכנו להוציאם לאורה אור ה**חיים** ת"ו היום ח"י לח' חשון מש' **תברך** את שמך ה'

סימן א לחדש ניסן

החדש הזה לכם ראש חדשים,
ומשם יפרד והיה לארבע ראשים

א ישמחו השמים ותגל הארץ הוא הצירוף של החודש הזה כדלקמן, וזכור אל תשכח מלהגות בסדר הלימוד המובא בספר משמרת טהרה ליום ערב ראש חודש ניסן, ונדפס באיזה דפוסים מספר שכיות החמדה, והוא שעת רצון לעתור על הפרנסה ומה גם אם הוא שרוי בתענית, ואין צורך לדלג בלשון, גם מה טוב שיאחז צדיק דרכו כמעשה"ו ממנו של הרב מעשה הצדקה סימן כ"ו וז"ך וכ"ח בכל משמרה ומשמרה של ערב ראש חודש ולומר נוסח היהי רצון שתיקן שם בסימן נ"ד למשמרת ראש חודש ניסן, קחנו משם

ב טוב ללמוד בכל ערב ראש חודש מסכת אבות, ויותר בחודש הזה כי עת הזמיר הגיע להגות בפרקים הללו, ונחשב לו הששה פרקים כנגד שיתא סדרי משנה, והיא סגולה גדולה, וכלל גדול להתודות תחילה קודם הלימוד, עיין שם בספר מעשה הצדקה

ג עוד כתב שם סימן ס"ד, צריך להפריש ביום ראש חודש ניסן לצדקה י"ג פרוטות כמנין אח"ד וכמנין אהב"ה כמו שהיו מפרישין התרומה בלשכה, כמו שאמרו חז"ל, חדש והבא מתרומה חדשה, כדי לעורר החסדים והאחדות והאהבה שיתגלו רחמיו יתברך לעורר גאולתינו ופדות נפשנו במהרה בימינו בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן, עכ"ל

ד ביהי רצון שלאחר פרשת הנשיא, כבר נתקן באיזה דפוסים השמיטו שאם אני עבדך, אך מי שיש לו מדפוס מוטעה יזהר שלא יאמר כן, ועיין מורה באצבע סימן ז' אות קצ"א

ה טוב ליתן מראש חודש ניסן עד ערב פסח לאחר קריאת סדר הנשיא שלש פרוטות לצדקה בעד מנוחת אביו ואמו או שאר קרובים או בעד כל נפשות מתי ישראל, ועל ידי זה שיכוין בנתינה זו יעשה חסד עם החיים והמתים, והם ג' - נפש רוח ונשמה שלהם, ובצירוף י"ג ימים יהיה לשיעור חשבון ט"ל כי ט"ל אורות טליך, ואם יוסיף עוד ביום י"ד יהיו כחשבון מ"ב והם בחשבון שלשה ידים, י"ד הגדולה, י"ד הגבורה, י"ד רמה, ואם יוסיף עוד שלש יהיו מ"ה, ויזכה להעלותם אפילו להעומדים בגלגול בהמה או בעופות או בעשב השדה וזהו מ"ה אדם, כן כתב בספר מעשה הצדקה סימן ל"ז, וקב הישר פרק צ"א, ויום שני של פסח נולד לוי, יהיה בו ביום רובו בקדושה.

ו ומה נעים אם כה יעשו באמירת ברכת האילנות, דיצטרפו כנסיה שהיא לשם שמים וילכו כולם אגודה אחת לברך ברכת האילנות, ויפרישו אחר הברכה שיעור לצדקה בין כולם כמנין מ"ה, ולא יפחתו כל אחד משלש פרוטות נגד נפש רוח ונשמה כנזכר לעיל, ואחר הברכה יאמרו התפילה הסדורה על הנשמות כמו שנדפס בספר שכיות החמדה, (א"ה: ומקורה בספר חמדת ימים פ"א מפסח אות מ"ז, קחנה משם), ויאמרו מזמור בשוב ה' את שיבת ציון דשייך לסדר זרעים, וגם מזמור קמ"ח, ויאמרו קדיש, והוא עילוי גדול

לנשמות שנתגלגלו בדומם, צומח, חי, מדבר, ועיין חסד לאלפים דף קל"ז ע"ב, ומורה באצבע אות קצ"ט

ז בספרי הקטן לב חיים חלק ב' השבתי על הרב פרי האדמה, דפשיטא ליה דאם יש אילנות בחצרו דמברך עלייהו ברכת האילנות, והובאו דבריו בזכור לאברהם חלק ג' כאשר יעויין שם, דבעיני נראה דצריך לצאת מקיר העיר וחוצה כדי לברך ברכה זו כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, והן אמת דכדברי הרב פרי האדמה נוהגין בפשיטות בקושטא יע"א רבני אלפין דמברכין בעד החלון בהיותן בביתם ואינם זזים ממקומם ועומדים ומברכין, ואפילו שאינן זקנים והם גבורי כח אינן אומרין נצא השדה ונברך, ומנהג עטרת ראשי מורי זקני הרב הי"ם הגדול לברך בחצרו שהיה לו אילנות, ולעניות דעתי נראה כמו שכתבתי, אלא דלזקן מופלג או חלוש המזג דקשה לו היציאה רחוק מן העיר, אזי יברך בחצר גינת ואין דנין אפשר משאי אפשר

ח בקושטא יע"א, נוהגין לברך ברכת האילנות אפילו בשבת ויום טוב, אכן פה עירנו אזמיר יע"א לא ראיתי ולא שמעתי מימי עולם דמברכין בשבת ויום טוב ברכת האילנות, וכנראה דהא בהא תליא דכיון דהן נוהגין שלא לצאת החוצה לכן אפילו בשבת מברכין, אכן אנן דנהגינן לצאת אם כן בשבת דאיתיה באזהרה דאל יצא איש ממקומו לא מברכינן, אלא דאם נאמר דהוא משום חשש שמא יטלטל את האילנות או יקח בידו הפרחים להריח בהם ושמא יתלוש, לזה אפילו בקושטא יש להם לחוש שלא לברך בשבת ויום טוב ועיין בספר פתח הדביר ח"ב דף ק"ג ע"א וב'

ט על דרך הסוד צריך ברכה זו בניסן דוקא, ויהיו שתי אילנות דיש בהם פרחים וגם שיהיו אילני מאכל, ועיין באר היטב סימן רכ"ו, וזכור לאברהם חלק א' בהלכות ברכות אות פ' וחלק ג' אות ב'

יוד בנוסח הברכה יזהר לומר בריות טובות כלישנא דאומר בברוך שאמר ברוך מרחם על הבריות, וגם בברכות השחר משנאת הבריות

יא במוסף ראש חודש כשהוא בניסן יכוין באמירת ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים, דמי"ב צרופי הוי"ה דצירוף אחד שולט בכל חדש, הנה בניסן שולט הוי"ה פשוטה כסידורה היוצא מראשי תיבות י'שמחו ה'שמים ו'תגל ה'ארץ בניקוד ראשי תיבות שלו, וכך צריך לכוין בחתימת הברכה, חמדת ימים פ"א מפסח אות י"ב, וקמח סולת דף צ"ח ע"ג, ועיין שם שהביא דהם ימי רחמים ויושב על כסא דין על התבואה, ועיין קב הישר פרק פ"ח, ודע דביהי רצון של ראש חודש בשעת הוצאת ספר תורה דאנו אומרים ענין זה די"ב צירופי הוי"ה בי"ב חדשים, שם תמצא טעות סופר בכל המחזורים

דכתוב עד היום וצריך לומר עד היות, ועוד טעות סופר וצריך לומר שני מלכים, ואין איש שם על לב על טעות הניכר, (א"ה: כן הגירסא בחמדת ימים ששם מקורה של תפילה זו בפ"ג מר"ח אות כ"ח בזה"ל, "ותרום ותנשא עד "היות" לוית חן לראש שני מלכים בכתר אחד" עי"ש), ואני בעוניי נתתי טעם על כי בא הצירוף בפסוק הזה, יען בפסח נידונים על התבואה, ובזמן ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה הם מצטערים, ומרובה מדה טובה הם שמחים, ודוק

יב כד הוינא טליא שאלתי את פי הגאון הגדול מרן זקני אור היר"ח זיע"א, על מה שהוציא קל כרוזא להטיל חרם בניסן שלא יקנו ביצים כי אם לערך כך וכך אי מיקרי זה צורך גדול, ואמר אלי בני, אין לך צורך גדול מזה שלא יתייקרו השערים מפני העניים דעיקר מאכלם בימי הפסח הוא זה, ולפי מה שכתב במגן אברהם סימן תכ"ט ס"ק ח', והבאר היטב שם הוא, דבתשרי אפילו לצורך גדול אין להטיל חרם, יע"ש

יג נדר להתענות איזה ימים ופגע בניסן, וכן יארצייט ותענית חלום דצריך להתענות תענית לתעניתו, ומשמרת ערב ראש חודש אייר, הגם דבשביל המולד מקדים לפעמים יום שלפני ערב ראש חדש, אין קפידא להתענות, ועיין בספר אבק דרכים להרב סבא קדישא עטרת חכמים כבוד מורנו הרב ב"ק זצוק"ל בתשובות סימן ו', ועיין קמח סולת דף צ"ח ע"ד, ובברכי יוסף דף נ"ד ע"ד כתב דתענית לתעניתו יניחנו אחר הרגל, אכן בברכות מים סימן תק"ט כתב דיתענה תענית לתעניתו, ובספר חוקי חיים כתב דבי' לחדש וראש חדש יתענה תענית לתעניתו, ועיין בספר אהל יצחק סימן ז' דכתב דאין להתענות בי"ד בניסן ומוצאי פסח על אביו ואמו יעויין שם, ועיין מה שכתב בזכור לאברהם חלק א', ובפ"י אות מ"ח, וחלקו של ידיד, ומשחא דרבותא במהדורא תליתאה, ואשל אברהם בפריו, ועיין פרי חדש, ומקראי קודש דף קמ"ו ע"ב לענין תענית לתעניתיה, ועיין מלאכת שלמה סי' א' יע"ש

יד לענין הספד לשמועה כי באה לא תקום פעמים צרה, אי חשיב כבפניו לענין זה או לא, עיין גנת ורדים ומוהריק"ש ושולחן גבוה ומשחא דרבותא סימן תכ"ט, ומנהג עירנו אזמיר יע"א לעשות הספד גדול בביטול מלאכה ודרוש על שלש עיירות דוקא מהחותם הראשון שהם מירושלים עיר הקודש, וקושטא, ושאלוניקי יע"א, לא יבא ולא יהיה עוד ובלע המות לנצח אמן כן יהי רצון, ואירע דבשנת תר"ח בא שמועה מהרב של קושטא בחדש הזה ונתקבצו העם בבית הכנסת ולא אמרנו קינות כלל כמנהג שאר השמועות ולא צידוק הדין, כי אם מה אדם ותדעהו בלבד ודרוש כמנהג בשבת, אך לא נתעטפתי בטלית כדי שיהא ניכר דראוי היה למיחם הספדא כבפניו אלא דהזמן גרמא, ועיין אשל

מפרי יע"ש, ויגורתי להניחו עד אייר שלא להתעצל ח"ו, ועיין לרב אחאי הרב מעשה אברהם נר"ו בחלק אורח חיים סימן ל"ו, ועיין שבות יעקב חלק ב' סימן כ"ה, וגו"ר א"ח כלל ד' סימן כ"ה, ופרח שושן כלל ד' סימן ב' להספד בניסן יעויין שם, ולענין הטלית עיין פחד יצחק מערכת כ', ועיקרי הד"ט ביורה דעה ריש סימן ל"ה

טו אין משביעין בראש חדש ניסן וביום ח' ניסן, והוא סכנה לנשבע ולמשביע, כדכתב בספר מועד דוד משם תקון ישששכר, והובאו דבריו בקמח סולת יעויין שם

טז לא יקיז דם בימים א' ו' ח' כ"ה כ"ח, דרך ישרה, ובכתבי מהרח"ו זיע"א כתב דלא יקיז בימים ז' ט' י"א ט"ז כ"ד, ולהרמב"ם הוא יום ה', ולספר מקור חיים יום ו' ויום ח' כאשר יעויין שם, ובאלו יש נזהרין אף בעלוקות והכל לפי השעה, דאם הרופא אומר אל תאחרו יקיים וילך ש'פי, והנה לפי משמעות דבריהם נראה דלמר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הוא דהשאר טובים, ולכן לא טרחתי להזכיר היותר טובים דהעיקר הוא להסיר הנזק והסכנה, והאיש אשר ירצה לידע יראה בספר דרך ישרה דף פ"ד ע"ב, דל"ו היו ימים טובים, יעויין שם, ובספר הזכירה כתב דיום כ"ה ניסן לא יקיז ולא ילך תינוק יחידי, ולא יוציא תינוק לשוק בלא מכסה יעויין שם, והא דמכסה לפי הזוהר הקדוש הוא בכל עת ובכל זמן כאשר יע"ש

יז כל מורה הוראה בקהל עדתו יהיו עיניו פקוחות להכריז בציבור שעת התקופה בדקדוק לרגעים תבחננו, ולא יהיה הדבר קל בעיניו וה' שומר ישראל, ורובא דעלמא אינם זהירים כי אם באחת, ואנחנו נוהגין להכריז בין תקופת רבי אליעזר בין תקופת מר שמואל, ועל כיוצא בזה אמרו אהוב את השמא ושנא את מה בכך, ואעתיק לפניך לשון מהרש"א בחידושי אגדות בפרק ט' דפסחים דכתב בד"ה בד' שבילין וזה לשונו, והם לפי ד' תקופות שנתהוה שינוי בעולם כפי טבע אותו זמן בשינוי קר וחם לח ויבש לפי מהלך החמה, והיינו תקופת ניסן היא חם ולח דהיינו כדי לפשר השלגים, ותקופת תמוז חם ויבש והיינו כדי לבשל הפירות, ותקופת תשרי קר ויבש והיינו מהלכת במים ליבש הנהרות, ותקופת טבת קר ולח שלא ליבש הזרעים עכ"ל, ועיין לרש"י בחומש פרשת נח על הפסוק עוד כל ימי הארץ יעויין שם, ובמדרש איתא דארבע תקופות השנה הם מסוכנים מאד מכח ארבע טיפות דמים שירדו לעולם, א' מכח דם מצרים, ב' על ידי אותה ריבה שנידונית בסדום, ג' על ידי דם הכאת הסלע על ידי משה רבינו ע"ה, ד' מן עקידת יצחק, ועיין מה שכתבתי בספר מקור חיים ק"ק פירוש נביאים בספר שופטים דף כ"ט ע"ב יעויין שם

והרב יערות דבש בחלק ב' בדרוש לשבת נחמו כתב בתוכחות מוסר על אלו ארבע תקופות והוא, דהם נגד ארבעה דברים דהן מבוא ליכנס לדרך עץ החיים, תורה, תפילה, תשובה, צדקה, תורה - תקופת טבת דלא איברי ליליא אלא לגירסא והם לילי טבת הארוכות, תפילה - תקופת תמוז דהתפלל משה באותו זמן, תשובה - תקופת תשרי זמן תשובה לכל ובפרט יום הכפורים, צדקה - תקופת ניסן דעל ידי הצדקה נגאלו ממצרים, וכנגדן ארבע כתות שאינן מקבלות פני שכינה שהם חשמ"ל, חנפים, כנגד תפילה דמי שמתפלל לאל יתברך יבין את זאת דאין מבלעדו דבר ועל מה יחניף לאדם, שקרנים, נגד התשובה דהתשובה תלויה בדבר אמת וכמעשה דאותו חסיד, מספרי לשון הרע, נגד הצדקה דמי שהוזהר שלא להרע לחבירו בחץ שחוט לשונו אז הוא דיטיב ויעשה צדקה, ליצנים, נגד התורה כדכתיב ובמושב לצים לא ישב כי הליצנות הוא הפך לימוד התורה, זה תוכן דבריו ושפתים ישק

ובני אברהם הי"ו אמר אלי דהני ארבעה מפורשים במק"ק כדברי הרב ז"ל ריש תורה, מאי דכתיב באיכה קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה', דלימוד תורה ובפרט בלילות היא הוראה דאינו ליצן וזוכה להיות נוכח פני ה' להקביל פני שכינה, זאת שנית מאי דכתיב בתהלים שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו נגד כי לא לפניו חנף יבא, ועד השלישית מה שאמר עוד דוד המלך ע"ה אני בצדק אחזה פניך, שדרשו פסוק זה על הצדקה דזוכה ומקבל פני שכינה, והיינו דהורה גבר דאינו בעל לשון הרע, והיינו נמי מה שאמר דוד מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק, דעושה צדקה דזוכה להיות דירתו עם הקדוש ברוך הוא מסיבה דלא רגל על לשונו, והטעם דהא בהא תליא דחזקתו הוא דלא עשה לרעהו רעה, וכבר דרשוהו על ארבע כיתות וזה סגנון חדש, ועל ארבעה ל"ו אשיבנו מה שכתוב בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תטהרו, ושנוי בנביאים שובה ישראל עד ה' אלקיך, והיינו דאיגלאי מילתא דאיש אמת הוא ותמיד דובר אמת וזוכה להיות לפני ה' להקביל פני שכינה, עכ"ד הי"ו

יח בענין פת של גוים להביא בשבת הגדול, ראה תראה בספרי דבי רב שציינתי בקונטרס כף החיים סימן ל' אות נ"ז, ועיין עוד למוהרמ"ר סימן קט"ו, ולהרב זכור לאברהם אביגדור סימן ל"ב, והמחמיר תבא עליו ברכה וטוב פת חרבה דיקנה מערב שבת לכל הסעודות, ועי' ערך השולחן בהשמטות

יט נהגו המדקדקים לומר בשבת הגדול שבת הגדול מבורך, מחזיק ברכה סימן ת"ל, ולענין הדרשה היכא דחל ערב פסח בשבת, זריזין מקדימין לעשות הדרוש בשבת הקודם

לשבת הגדול, וכן עשה האיש אדוני הארץ הלזו מורינו הרב הגדול אבי התעודה בעל כנסת הגדולה ז"ל כמו שכתב בבית הכנסת שלו סימן תמ"ד, ובספרו פסח מעובין סימן קכ"ז, וכן דרש מורינו הרב מרן מלכא המלאך רפאל בעל מראה עינים ז"ל שנת תקפ"ה כמו שכתב בספרו הנחמד מראה הגדול ריש דרוש י"ג כאשר יעויין שם, וכן נהגתי אני ההדיוט אחריהם בשנת תרב"י ושנת תרט"ז, נזכה לשנים רבות נעימות וטובות אמן, (וכן כתב הרב בעל כנסת יחזקאל סימן כ"ג, וחמד משה, וחק יעקב, וחק יוסף, ומחזיק ברכה, וכסא אליהו, ופרי מגדים בחלק משבצות זהב בסימן תל"א, ונוהג כצאן יוסף דף נ"ה ע"ד יעויין שם), והסברא הנכונה היא זאת מתרי טעמי, והיינו דצריך לדרוש ולהודיע להם הדינים מקודם, וכשהוא בערב פסח לא נשאר שהות כדי להורות להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, ועוד זאת דבבוקר נחפזים לצאת כדי לאכול חמץ, ואחר חצות רוצים לישון בשביל להיות נעורים בלילה ולכך מקדימין

[השמטה מסוף הספר:] שם ההכרזות. א. דרוש. ב. יקנו פירות שלשה ימים קודם. ג. זמן אכילת חמץ והביעור, וביטול שתי שעות קודם חצות. ד. שיאפו השמורות היטב. ה. שלא ישכחו מעירובי חצירות כי מבערים העירוב ישן, וגם עירובי תבשילין כשחל יום טוב שני בערב שבת. ו. לא ישתו ז'יגארו כלל. ז. כשחל יום ראשון או יום אחרון או יום ראשון של חול המועד בשבת, שלא יאכלו דגים ופירות הבאים מחוץ לתחום עד ליל חול המועד

סימן ב

לו חכמו ישכילו,

לעשות משמרת למשמרת, כל מחמצת לא תאכלו.

א המהדרים מן המהדרים אינם אוכלים שמן זית בפסח, דגול מרבבה סימן תנ"ג, ובספר נחפה בכסף, וברכי יוסף סימן תמ"ז, ומי שנוהג כן יסנן יפה אפילו להדלקה, ועיין שם בברכי יוסף, ואם רגיל בשומן יזהר שלא יפגע באיסור חלב בדבר שצריך ניקור, ולא יניח את הספק איסור ויטול את הודאי איסור, ומה טוב המוציא שמן בביתו דמברר הזיתים אחת לאחת, ואפילו דביוקר יעמוד לו אינו חושש כנגד שלא להכנס בספק איסור חמץ, ויזהר שלא ידליק בשמן שומשמין, ברכי יוסף סימן תנ"ן ועוד לו בסימן תמ"ז, ועיין מה שכתבתי בתשובות בזה בסייעתא דשמיא

ב חיטה מבוקעת דנמצאת בתרנגולת דצריך קליפה, אם הדין שוה כשנתערבו עם אחרות, הלא תראה בספר שמש צדקה סימן ז"ך, וברכי יוסף סימן תמ"ז, ולענין חיטה

בקועה הנמצאת במצה או בתבשיל או בקאב"י, הארכתי בזה כיד ה' הטובה עלי בקונטרס רוח חיים סימן תס"ז, ולענין כלי חמץ כמו כף שנתערבה עם אחרות, עיין חק יוסף סימן תמ"ז ס"ק ה', ומשבצות זהב בפריו להיכא דנשבר אחד מהם, ועוד לו באשל אברהם שם, וכבר הארכתי בתשובות בזה בסייעתא דשמיא

ג הבא לו אגרת חתומה עם אובריא"ה (חותם עופרת), יאמר לגוי שיסירנה וישליכנה קודם שיקחנה בידו, ואם הוא שבת או יום טוב יניחנה ביד הגוי, עיין זרע אמת חלק א' סימן נ', ומחזיק ברכה סימן תמ"ט, וזכור לאברהם חלק א' שם, ועיין בקונטרס כף החיים לענין לפתוח אגרת בחותם על ידי גוי בשבת, עיין שם מה שרשמתי בסייעתא דשמיא

ד כתבו גורי האר"י דהנזהר בפסח מחמץ כל שהוא מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ועיין דבש לפי מערכת ח' אות י"ח. א"ה: ראה חמדת ימים פ"ב מפסח אות י"א שציין, כי קיבל כן מרבותיו ממה שקיבלו מהאריז"ל

ה באופני ההיתר של מכירת חמץ ולשהות דבר בביתו, ולהשכיר תנור לגוי או ריחיים או בהמות וכדומה, או בענין שותפות או פקדון לא יעשה דבר מדעתו אם לא ישאל לחכם, וכן בסדר הכשר כלים ילך אצל חכם ויורה לו את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, וכן אם אירע לו איזה דבר במצה או בשאר אוכל נפש לא יעשה העלמת עין, אלא ישאל למורה צדק ולא יהיה הדבר קל בעיניו כי בנפשו דיבר ח"ו, ואינו דומה לשאר איסורין שבתורה, והיו עיניך רואות בספר החסידים סי' תש"ל דכתב, דבעל תורה הבקי בהגעלה הוא יעשה ההגעלה, יעויין שם, ואשרי שיאחז בספר מכשירי פסחא, הפוך בה והפוך בה כדי שלא יכשל לעולם ועד, וכל שהוא עיקר אשרי תבחר ותקרב להגות בספר פרי מגדים בחלק משבצות זהב מאי דתני תנ"א ותנ"ב, ובספר אפי זוטרי

ו דבר בעתו מה טוב דיזהר לעשות הגעלה למצחו על ידי דמעות שיתודה על עונותיו דזהו בכלל הגעלת כלים, ויבא על נכון הטבילה שעושה אחרי כן דהוא השטיפה, כמו שכתב מורנו הרב בספר שבט מוסר בסוף הספר בדרוש התשובה.

ז ג'אי שקורין ט"י לא ישתה בפסח, שבות יעקב חלק ב' סימן ה', והסכים עמו בברכי יוסף סימן תג"ן, ועיין עיקרי הד"ט סימן י"ח אות כ"ד, דיש הפרש ממקום למקום, ועיין שערי תשובה סימן תנ"ג דיש מי שמחמיר בקאב"י, ושם כתב לענין קטניות, ובקפה שנקלה באבוב שאינו מוכשר עיין שאלת יעב"ץ חלק ב' סימן קנ"א, ושערי תשובה סימן תנ"א, ואורז פשט איסורו ברוב המקומות וכמו שכתב שם בברכי יוסף, ועיין זכור לאברהם סימן תנ"ב, ובספר עיקרי הד"ט סימן י"ט אות ד'), אנס"ו (מין תבלין) אסור ליתן ביורה כמו שכתב בברכי יוסף סימן תס"ז, טחינה אסור אפילו במקום שאוכלין שמן שומשמין,

לקט הקמח, הקלאב"ו (צפורן) אסור בפסח, (מחזיק ברכה סימן תס"ז, ומשחא דרבותא סימן תנ"ה, וידבר דוד, גם בספרו לב דוד פרק ל'), ג'ינג'יבלי (זנגביל), ומואיס מוסקאט (אגוז מוסקאט), ופרונאס (שזיפים מיובשים) וקאנילה (קנמון) אסור, זכור לאברהם סימן תס"ז, ועיין מה שכתב החיד"א בקונטרס תורת השלמים סימן כ"א המובא בסוף ספר לדוד אמת מר הוא דאמר וזה לשונו, אחר זמן נתברר לי שהחששא הוא בקלאב"ו (צפורן) ולא בקנמון והוא הקאניל"ה יעויין שם, אלטריאק"ה עיין חוקת הפסח סימן תמ"ב אות ג', ופרי מגדים בחלק משבצות זהב סימן תמ"ב, ולהגאון הרב מורי זקני בספר חקרי לב א"ח סימן ע"ט, על הקום עיין הלק"ט חלק א' סימן רי"א, על הזירדילי הבא מגונייה, עיין למורינו הרב מהרי"ן ז"ל בספרו הנחמד לב מבין דף מ"ה ע"ד, ולענין הטאבאקו (סיגריות) והטוטון עיין מור וקציעה סימן תמ"א, בני יעקב סימן ב', הלק"ט חלק א' סימן ל"ה, מים ראשונים סימן כ"ב, חיים שאל חלק ב' סימן ל"ח אות פ"ג, זרע יעקב סימן כ"ט, קול אליהו חלק א' יורה דעה סימן כ"ג, ועיקרי הד"ט סימן ח"י אות ע"א, הקאש'קאב'אל (גבינת קשקבל) מנהג עירנו שלא לאוכלו, ובזמן הרב הגדול מוהרח"א בעל עץ החיים זיע"א אירע דאחד לא שמע להרב ואכל ומצא שעורה בתוכה, ובגבינה יש הרבה בעלי בתים ורובם של תלמידי חכמים שאינן אוכלין, ועיין שולחן גבוה סימן תמ"ז, המאג'נה שהוא המן, התירה מורנו הרב מהר"ח מודעי ז"ל, והובאו דבריו בספר קמח סולת דף ק"ב ע"ד, באפונין שקורין גארבאנסוס (חומוס) כתבתי בחקקי לב סימן י"ג, ולענין שכר מתאנים יבשים עיין סמא דחיי סימן ט', ועיין דרכי נועם

ח אין להתיר ביום טוב אחרון אלא דבר שאין בו חשש חימוץ, ונהגו לאוסרו משום גזרה או משום מנהג, אבל דבר שיש בו תערובת חשש חמץ קודם פסח כמו שמן שומשמין ודבש ואורז וכיוצא, צריך שיזהר גם ביום טוב אחרון כראשון, ואין להתיר אלא בפירות יבשות וכדומה שאינו אלא מנהג וחשש בעלמא, ברכי יוסף סימן תס"ז, ורוב העולם נוהגים לאכול ביום אחרון מצה שאינה שמורה משעת קצירה ומצה עשירה וגבינה ושמן וחרדל וכיוצא, וירא שמים ירחק מהם גם ביום אחרון ומכל דבר כשאר ימי הפסח, כאשר כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תמ"ז משם הפרי חדש, וחמדת ימים פ"ג מפסח אות ס"ד יעויין שם בעזר משדי, אך מי שנוהג לאכול חרדל בפסח, לפחות יזהר שלא יקח כתוש מן השוק, וגם יבררנו יפה כמו שכתב בספר שולחן גבוה, ומורה באצבע סימן ז' אות כ"ט, ועיין חיים וחסד סימן תמ"ז ס"ק ל"ו, וסימן תס"ב ס"ק א'

ט יום טוב אחרון שחל להיות בשבת ונוהג לאכול אורז וגבינה ביום טוב אחרון, לא יבשל מערב שבת לשבת כיון דבו ביום אינו יכול לאכול, אלא התיקון הוא אם ימצא

אחר האוכל שיבשלנו, עיין בתשובות כנסת הגדולה, ובברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן תס"ז, ועיין נמי בהלק"ט, ולקט הקמח, וברכות המים סימן תמ"ו, ובספר ערך השולחן סימן תג"ן אות ד', ובספרו הנורא חוקת הפסח שם אות א' בענין לבשל לאחרים, ועיין לקמן בדיני ראש השנה בעזר משדי, ועי' יבא הלוי סי' ג'

יוד לפי כובד המשא של עשיית המצות דתכבד העבודה כדי לצאת מחשש החימוץ, אי איישר חילי והיו מסכימים עמי גדולי הדור, הייתי מתיר האורז על ידי בדיקה היטב שלשה וארבעה פעמים כדי למעט המצות שיעשו בצמצום דמיעוטן יפה ורובן קשה, ועיין כיוצא בזה להרב מור וקציעה סימן תנ"ג לענין להתיר קטניות יעויין שם, וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן לב חיים ח"ב ובאופן בישולו שלא יהיה פקפוק יעויין שם בס"ד, ועיין בספר חוקת הפסח ריש סי' תנ"ג, ובספר מראית העין סימן י"א אות י"ד יעויין שם, ומי יתן והיה לנהוג כמנהגו של מורנו הרב הגדול בעל בתי כהונה ז"ל דלא היה אוכל מצה כי אם בליל הסדר בלבד, אשרי אדם שיוכל לנהוג כן, אלא שראיתי בספר אדני פז סימן תע"ב דלא הונח לו חומרא זו כנגד מה שמבטל כמה סעודות מיום טוב בפת יעויין שם, ועיין בספר נחפה בכסף, ובברכי יוסף, [השמטה:] - וכמה אשכנזים אינן אוכלין כי אם לילי החיוב, ושאר סעודות דגים ותפוחי אדמה ומיני פירות

יא צמוקים השחורות עיין לבוש, וכנסת הגדולה, ושלחן גבוה יא וזכור לאברהם חלק א', ורבים נזהרים שלא לאכול אפילו צמוקים השחורות, ועל כל פנים מי שאוכל יתן דעתו מהיכן הוא קונה בשביל השקים שנותנים בהם הצמוקים שלא יהיו מקמח, והמורה צדק בעירו יזהיר להמוכרים על ככה, ועיין ערך לחם סימן תס"ז. הן היום מדפ"ס ועולה על מזבח הדפוס ספר החשוב נדיב לב למני"ר רב משרשיא כמהר"ר דוד חזן נר"ו, ושם בחלק אורח חיים סימן טו"ב צידד להתיר הצמוקים האדומים, יעויין שם

יב הלוקח לחם קודם הפסח בהקפה טוב שיפרע קודם הפסח, ועיין להרב שולחן גבוה סימן ת"ן, ובאפי זוטרי, וכסא אליהו שם

יג העובר לפני הנחתום בפסח לא יריח מפת חם, חמדת ימים פ"א מפסח אות י"א, וקמח סולת דף ק"ט ע"ג, ועיין זכור לאברהם, ואפי זוטרי סימן תמ"ח, ופרי חדש שם, וערך השולחן שם, ובחיים וחסד, ואפילו בשאר ימות השנה טוב שלא יריח משום ספק ברכה דיש מחלוקת אי מברך, ועוד מחלוקת בנוסח הברכה, עיין מרן בית יוסף סימן רצ"ז, ומור"ם סוף סימן רי"ו

יד יזהר שלא יעשה סרסרות אפילו לסוחר שלו במילתא דחמץ בחול המועד אפילו דאינו נהנה מהסרסרות כלל והוא בחינם, והחידוש הוא אפילו שאינו מענין סחורה,

ועיין למרן שולחן ערוך סימן ת"מ, ושלטי גבורים שם במשרת לגוי, ועיין פרי חדש סי' תס"ו בענין עריכת השולחן

טו יזהירו להקצבים שיקחו כלים חדשים לחתוך הבשר, ועיין זכור לאברהם חלק א' סימן תמ"ז

טז בחמץ שנהנה ממנו אחר הפסח צריך לעשות המכירה והנתינה לגוי כראוי, אך במה שאינו נהנה כגון כלי חמץ מחמת בלוע וכדומה, אף בנתינה בעלמא בסתם סגי אף על גב דהגוי יודע דהוא בערמה, קול אליהו חלק א' סימן כ"ג, וזכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ועיקרי הד"ט סימן טו"ב, וגוי המביא דורון לישראל יש קולא בחמץ שעבר עליו הפסח כמו שכתב הרא"ש, ועיין להרב שבות יעקב חלק א' סימן כ', ובספר עיקרי הד"ט סימן ח"י אות כ"ד חילוק ברור בזה נכון עד מאד, ועיין חמד משה סימן תמ"ח

טוב לא תתגודדו ליכא בחומרות דפסח, וגם אין לחוש ליוהרא כי משפחה ומשפחה מנהג אבותיהם בידיהם, בין בשתיית הקאב"י במקום אחר ובין במיני מתיקה שעושים, וכן שלא לסעוד אצל אחרים, ואפילו מי שאינו נוהג חומרות כשרידים אשר ה' קורא, אפילו הכי מה טוב דבימי הפסח יקיים אשרי יושבי ביתך טפי משאר ימות השנה, ועיין להרב מטה יוסף חלק ב' סימן א' וסימן ב', ובספר אורחות יושר פרק י"א

חי מימי מעינות ובארות לא ישתו מהם ולא יתנו לתבשיל ולא לשום דבר משקה אלא אם כן יעברו במסננת, וכל אחד יזהיר לבני ביתו על ככה, ועיין להרב בית יהודה סימן י"ד וסימן ל"ו, ובספר ערך לחם סימן תס"ז, ובספר פרי האדמה חלק א' דף ט"ל ע"ב

יט לא ישמע לרופא בענין חמץ, עיקרי הד"ט סימן ח"י אות ל"ו, ועיין חיים וחסד סימן ת"ן סק"ח, וחוקת הפסח ריש סימן תס"ג ותס"ה, ובספר חוקי חיים ק"ק מאות ר' ואילך, ועיין פרי חדש סימן תס"ו וטוב ליתן לחולה על ידי גוי, ואם אי אפשר יהיו שנים נותנים כדין של שבת, בפ"י אות ר"ו, ואם בשל על ידי גוי לחולה הכלי הבלוע צריך הכשר, משבצות זהב בפריו סימן תמ"ח, ולקטן יתן חוץ לבית ועל ידי גוי, חיים וחסד סימן ת"ן ס"ק ח', ולהניח חמץ במכה עיין משה ידבר סימן ו', וחיים מדבר סימן תצ"ו, וחקרי לב סימן ע"ט

ך ככר שנפל לבור לא מהני סינון במים לדעת הפרי חדש סימן תס"ז, ועיין בסימן תמ"ז, ומגן אברהם שם, ועיין אפי זוטרי סימן תל"ח, ולהרב בעל ספר מעשה אברהם נר"ו חלק אורח חיים סימן נ', ולענין בור של שני שותפין גוי וישראל כיצד יעשה בפסח, כתבתי על זה בתשובות במה שהשבתי לנכדי החכם השלם והכולל עצום ורב, ידיד נפשי ונזר ישראל ספרא נה"ר כמה"ר משה הכהן נהר נר"ו, קחנו משם

כא על ענין החביות של יין ועל עשיית ארופ"י (מיני ליקר), כתבתי משפטן בקונטרס רוח חיים סימן תמ"ז בסייעתא דשמיא, ובענין הדבש עיין אשל מפרי סימן תס"ז, ובספר שפת הים סימן י', ולמורי זקני הרב בספר חקרי לב חלק ב' ליו"ד בשיירי א"ח סימן ט"ז, ובספר אבק דרכים סימן ז' וסימן י"ד, ובהיתר הסוכר עיין עיקרי הד"ט סימן ח"י אות ל"ב באורך, ובספר מאמר מרדכי סימן תס"ז אות י', ומשבצות זהב בפרי מגדים בסימן תס"ז, ושם הביא דלא יאכל כי אם על ידי הוראת ובדיקת מאריה דאתרא יעויין שם, ועיין שערי תשובה סימן תס"ז, ומנהגינו להכריז על הסוכר וארופ"י ואבק נחיריים שלא יקנו כי אם מאיש פלוני שהוא בדוק, ובאופן הכשר הסוכר והמקומות שעושין דמי מהן יכשר, עיין כסא אליהו סימן תס"ז, ורחב פי בזה בקונטרס רוח חיים שם, ולענין הכלים עיין שם בארוכה, ובהכשר הדבש והיכא דנותנים בתחתית הקוט"י בצק, הארכתי לענ"ד בתשובות בסייעתא דשמיא

כב לא ישתה חלב מבהמת גוי בתוך הפסח כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק ג', ובקונטרס רוח חיים סימן תמ"ח בסייעתא דשמיא

כג האשכנזים שנוהגים קולא הפך סברת מור"ם צריכין תשובה וכפרה, פנים מאירות חלק ב' סימן ק"כ, וכן הספרדים העושים קולא הפך מרן, כמו שכתבתי בספרי הקטן חקקי לב יו"ד סימן מ' דף נ"ג ע"ד, וכן מצאתי אחר זמן להרב ועד לחכמים חלק א' מערכת ט' אות י', ועיין עוד בספרו טוב עין סימן י"ח אות פ"ב, ואפילו הולך למקום שנוהגין קולא אין לזוז מחומרי מקומו, ובספר חמדת ימים פ"ב מפסח אות ל"ב - ל"ד האריך במוסר על זה, ועיין בספר אפי זוטרי סימן תס"ח החילוקי דינים שנאמרו בזה, וגם אני בעוניי אספתי באומרים במקום אחר בדינים אלו דנותנים עליו חומרי מקום יעויין שם בסייעתא דשמיא, והאיש יכול לכוף את אשתו שלא תנהג כמנהג בית אביה בחומרות פסח, בפ"י אות ק'

כד מנהג עירנו להכריז להזהיר לכל עם הקהל שיקנו הפירות שלשה ימים קודם הפסח, וכן מי שנוהג לאכול מליח, והטעם כדי שיהיה להם שהות לבררם היטב ולנקותם כראוי, ושיהיה להם ביטול קודם הפסח, וזה צריך גם כן להזהר במלח שיבררו היטב שלא ימצא חטה או שעורה וכיוצא כמו שכתב בשולחן ערוך סוף סימן תס"ב, והעצלים בזה יבואו להתחרט אחר כך מחמת איזה תקלה, והזריז בזה וכל היד המרבה לבדוק הרי זה משובח, ועיין בספר יוסף עליכם יעו"ש, ובכנסת הגדולה כתב דכן ראוי לעשות ולהזהיר בכבשים ושלקות ושמן בשביל הכלים

כה יש מחמירים שלא לקבל בתנוריהם תבשילים ממי שלא נזהר לאכול מצה משעת קצירה, ובספר אורחות יושר פרק י"א געד בזה על העושים חומרא זאת, וגם השולחן גבוה כתב דיש להקל בזה בין בתנור בין בכלים, ובזכור לאברהם חלק א' סימן תמ"ז וסימן תפ"ב יעויין שם, ואני אומר דהוא חומרא דאתי לידי קלקולא, דאין לו תנור להחם התבשיל ויזיק לו המאכל הצריך להחם אותו, ואין ספק דלצדקה תחשב לו מי שמקבל תבשילים מאחרים שיחמו בתנור, ואפילו בבוא דוא"ג על הקאב"י דמצער טובא ומזכה לו שיעשה נקיות הגוף, אך בכלים שאולים נוהגים להגעיל למצה משעת קצירה, עיין ב"ד סימן קצ"ה, ובתי כהונה חלק ב' סימן ג', וזכור לאברהם חלק א' סימן תנ"ט, ובספר אהל יצחק סימן י"ד, ודו"ק, ועי' מלאכת שלמה סי' ה'

כו לומר לגוי ביום טוב שיוציא החמץ חוץ לביתו שרי, אבל להשליכו לים על ידי ישראל אסור, וביום טוב שני מותר לשרוף החמץ שמצא בראשון, יד אהרן, וכסא אליהו, וחמד משה, ואפי זוטרי סימן תמ"ו, ובאשל מפרי, ובני יוסף, וזרע יצחק, ומורי זקני הרב בספר חקרי לב אורח חיים סימן פ"ד לענין תערובת משהו בשביעי של פסח, ועיין עוד בספר אפי זוטרי סימן תנ"א, בענין מה שצריך להצניע המפתח דכלי החמץ דלא בדילי מינייהו, יעויין שם, ואמירה לגוי בעניני חמץ עיין בספרי הקטן לב חיים חלק ג' מה שהארכתי בזה בסייעתא דשמיא, ובענין כופה עליו כלי עיין מחצית השקל סימן תל"א ותמ"ו, ולטלטלו על ידי דחיפה בקנה עיין שערי תשובה סימן תמ"ח, ועיין מחצית השקל סימן תל"ד דכתב, דטועים האומרים דחמץ שרואה הבודק צריך שריפה, דליתא להא יעויין שם, אך לא ישכח מלשרוף העירוב של חמץ, ומה טוב להכריז על זה, ושיעשו עירוב ממצה בערב שבת הגדול

כז חביות דהיינו טינאזא"ס של מים שנותנים בבית התבשיל לרחיצה, יעשה בהם שפשוף וירחץ אותם היטב, וימלא על כל גדותיו מים עשרים וארבע שעות וישפוך אלו המים וימלא לצורך פסח, כסא אליהו סימן תנ"א, ועיין חמד משה שם, ומנהגינו להחליף עם טינאז"ה של בית הכביסה שנה אחר שנה לעשות חליפין

כח חצי זית מטונף אחר שביטל אינו חייב לבערו, הרדב"ז ה"ד בפ"י אות ס"ג, ועיין חמד משה סימן תמ"ב

כט מה טוב להזהר שלא יתן קולמוסו לתוך פיו בפסח שמא יש בדיו חשש תערובת חמץ, ועיין חק יוסף סימן תמ"ב ס"ק כ"ג

ל אם יש לו מים מכונסים ודגים בתוכו לא יתן בערב פסח החמץ דהוא לשריפה מפרורי לחם לשם, חיים וחסד סימן תמ"ה סוף ס"ק ב', וחמד משה שם

לא אסור להדליק הפיפ"א משריפת החמץ וגם האפר אסור, עיין חמד משה סימן תמ"ה, ועיין משבצות זהב בפריו לענין כסוי הדם נמי

לב אם רואה לחבירו שבא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח חייב להפרישו, חיים שאל חלק ב' סימן ל"ח אות פ"ה, ובספר חוקת הפסח סוף סימן תמ"ח הביא ראיה לדבריו יעויין שם, והרואה יראה דאינה כל כך ראיה, דהא מיהא יש לו ידיעה בתחילה דכאן היה חמץ שעבר עליו הפסח והאיסור עליה דידיה, וק"ל, ובמומר לחמץ שעבר עליו הפסח עיין שערי תשובה סימן תמ"ח מה שהביא מהרב מר דודי ז"ל, יעויין שם, ושם אסף וקבץ מכל תשובות האחרונים בחמץ שעבר עליו הפסח, ומקח וממכר בערב פסח אחר זמן איסורו

לג אסור לישב בפסח על גבי שק חמץ של גוי, משבצות זהב בפריו סימן תמ"ה, ושם בסימן תמ"ט כתב דלא יתן בהמתו למומר אחר הפסח משום דמאכילה חמץ שעבר עליו הפסח

לד אין להקל בפני עם הארץ לאכול שום בפסח, ובצינעה לתלמיד חכם אין להחמיר, אשל מפרי סוף סימן תס"ד

לה היכא דיש טורח רב או ספק איסור אין להאמין לנשים, גם ראוי שכל עניני פסח יהיו נעשים על ידי גדולים זכרים בני דעת, כל שכן עשיית המצה, אשל מפרי סימן תס"ז, ובספר חוקי חיים ק"ק דף קס"א ע"א כתב דהוא זכר לגלות דמלאכת הנשים לאנשים ומצוה בו

לו הטעם דאין לאכול קטניות בפסח, לאו משום שהם מחמיצין אלא הטעם הוא משום דכתיב ושמחת בחגך ואין שמחה באכילת קטניות, רבינו מנוח, והובאו דבריו בספר חוקת הפסח סימן תנ"ג דף פ"ה ע"ב, ולפי זה לאו דוקא ביום טוב של פסח אלא הוא הדין נמי בשאר ימים טובים דאין ראוי לאכול קטניות ועיין בספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן י"ג ובחלק ב' דף קצ"ג ע"ד

סימן ג

אשית עצות,

ושמרתם את המצות

א ושאבתם מים בששון ללוש בהם את המצות, וצריך שיעברו י"ב שעות משישאבו המים עד שילוש, ולכן באשמורת לא ילושו ממה ששאבו מבעוד יום באותה הערב, ועיין מה שכתבתי בעניותי בקונטרס רוח חיים סימן תנ"ה מה שכתבתי שם בעזר משדי,

ולענין הסיסטירנא"ס (משאבה למים מהבור), ובכלי עץ, אשל אברהם בפריו סימן תנ"ה יעויין שם, ומי גשמים אין להקל אלא בשעת הדחק, מחזיק ברכה, וחק יוסף סימן תנ"ה, והלק"ט חלק א' סימן צ"ד חילק בין יום ללילה, ועיין ברכי יוסף, ומזבח אדמה

ב אם שאבו מים למצה בקנקנים של כל השנה, כתבתי בתשובות דבדיעבד אין קפידא ואפילו באיברי"ק (קומקום) של נטילת ידים עיין שם, וטוב להחמיר שלא יהיו המים בכלי נחשת, מחזיק ברכה, וחק יוסף, ופרי חדש שם

ג יזהר כששואב מים למצה שלא יהיה ממעין מים שתקנו מחדש הצנורות, משום דנותן האומן שמן ויהיה במים טעם שמן ויכנס בספק, וכבר כתבתי בתשובות על מעשה שהיה שמצאו טעם שמן במים יעויין שם, ולענין מים שלנו שנתגלו בלילה של ערב פסח ואינו מוצא מים אחרים ולא שכיח נחשים, יש להקל כאשר כתבתי בתשובות בסייעתא דשמיא.

ד לשפוך מים משכונת המת אפילו למצת מצוה, עיין פרי האדמה חלק א' דף ט"ל ע"ד, ומורנו הרב לב מבין דף מ"ד ע"א, ועיין בספר פתח הדביר דף צ"ג ע"א, ובמה שכתבתי בתשובות בזה עיין שם בסייעתא דשמיא

ה אשרי אדם הנזהר לאכול מצה שמורה משעת קצירה, ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום לא תתגודדו, ולא יחוס על הדמים כי ביוקר עמדו לו החטים, דגם ה' יתברך ביוקר עמדו לו ישראל כדי להוציאם ממצרים, כמו שדרשו רבותינו ז"ל על הפסוק הבן יקיר לי אפרים, דידוע החשבון דמוע"ד דאם מוסיף מוסיפין לו, [א"ה: ראה חמדת ימים פ"א מיום טוב אות ה' שהביא בשם האריז"ל, דהמוציא הוצאות ליום טוב מחזירין לו בכפלים, וסימניך מוע"ד, כי ג' אותיות אחרונות של תיבת מועד הם כפל אות הראשונה שלו], ועיין ברכי יוסף סימן תג"ן, ולעיל סימן ב', ובספר שערי תשובה, ויד אפרים שם

ו מי שמטה ידו ואין ידו משגת לקנות חטים משעת קצירה צריך התרה, דבר משה יורה דעה סימן ל"ב ול"ג, ופרי חדש סימן תצ"ח, ועיקרי הד"ט סימן ח"י אות ס"ז ובסימן ז"ך אות ב', וחמדת ימים פרק ב' דפסח אות ל"ד יעויין שם, ומורנו הרב מקראי קודש דף ד' כתב דלא בעי התרה וחלק על הפרי חדש, ומורנו הרב מוהר"ח מודעי ז"ל בזכרון לראשונים דף קנ"ב ע"ג כתב כן יעויין שם, ועיין שערי תשובה סימן תס"ז, ועיין בתי כנסיות סימן תרכ"ד, ובתשובות העליתי דאם אין לו אפילו ללילה הראשונה בעי התרה, יעויין שם בסייעתא דשמיא.

ז ראוי שלא להניח לעשות קצירה למצה כי אם לתלמיד חכם שהוא בר הכי לידע הדינים כדי להזהר בהם, וגם שהוא ידוע לרבים מיראי ה' וחושבי שמו, דאם הוא מיקל

באיסורים אין להניחו שימכור חטים משעת קצירה, ועיין בתשובות מעיל צדקה סימן ס"ט, ומן הראוי הוא להכריז שלא יוכל שום מוכר למכור חטים למצה אפילו שאינן משעת קצירה אם לא ילך אצל חכם בתחילה להראות לו החטים ולהודיע לו מהיכן קנה אותם ויחקור עליו מאין באו, ותהלות לאל יתברך בעירנו אזמיר יע"א, רוב הבעלי הבתים קודם שיקנו החטים מראים החטים למרביצי התורה כדי לצאת ידי ספק, אשריך ישראל דעייפים ויגעים והולכים ובאים כמה פעמים וכשמחה בקציר כשקונים, והם כשרים וראויים.

ח מה שנהגו לברר השעורים מהחטים, עיין להגאון מרן זקני זיע"א בספר חקרי לב חלק ב' ליורה דעה בשיירי אורח חיים סימן ט"ו, ועיין למוהרמ"ר סימן ל"ח לשעורים בזריעה דמותר לקיימן בפסח יעויין שם, והמגדל תרנגולים יהיה בודק היטב הלול שמא יש בהם שעורים, גם יקנה מקודם דוחן למאכל התרנגולים ויבררנו היטב, כמו שכתב בספר לב דוד פרק ל' יעויין שם, ושערי תשובה סימן תס"ז

ט לענין חטים הבאים בספינה ושק שנפל למים, וגם בחטים מתולעים, ואף גם זאת בחטים ישנים משנה שעברה, ואינפארינאדו"ס, או שיש בזנבן מראה שחור, אם יש חשש בהן הלא כתבתי בארוכה בדינים אלו בספרי הקטן לב חיים חלק ג', ובקונטרס רוח חיים סימן תנ"ג ותס"ו, ועוד שם לענין קמח שהתליע עיין שם בעזר משדי, ועיין בספר שפת הים סימן ג', ומשה ידבר סימן ג'

י מה דצריך יום או יומיים מטחינה ללישה, הנה בשעת הדחק יש להקל על ידי ריקוד, חידושי רבני ירושלים, ובחוקת הפסח אות ה', ובכסא אליהו סימן תג"ן יעויין שם, וברחיים של יד אין צריך להמתין, הלק"ט חלק א' סימן י"א, וגם בשל בהמות, כמו שכתב הרדב"ז החדשות סימן ת"ק, ובקונטרס רוח חיים סימן תנ"ג השבתי בזה מה שכתב הכנסת הגדולה, והברכי יוסף כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, ועיין חמד משה שם

יא יזהר כשנותן הקמח בשק שיהפך השק כדי שלא יהיה חשש חיטה אפילו שינערנו היטב, וגם צריך להזהיר להיושבים ברחיים בין לבעלים בין לשומרים שירקדו הקמח היטב, ויתנו דעתם דאם ניקב הנפה דתכף יקחו אחרת, ויהיו שם ארבעה וחמשה מוכנות, דאם לא יקפידו על זה איכא למיחש דימצא חטה בשעת לישה ואפיה, ואשרי איש שיש לו שני שקים אחד לחטים ואחד ליתן אחר כך הקמח, וגם מה טוב מי שאינו מרקד הקמח בבית הריחיים בבלבול ובחפזון אלא בביתו בשובה ונחת דיוצא מכל החששות, וכשמכבס השק יסיר התפירות וצריך אפר וחביטה, עיין מחצית השקל סימן תמ"ב.

יב נשים חשובות כשמרקדות הקמח נותנות מצנפת נגד פיהן כדי שלא תנתז צינורא מפיהן, הרשב"ץ בספר מאמר חמץ דף ל' סוף ע"א, וכן ראיתי שנוהגין פה עיר הקודש ירושלים ת"ו קצת נשים, כסא אליהו סימן תס"ו, וכן אני נוהג בביתי, ועיין בברכי יוסף שם, ובבאר היטב סימן תמ"ז כתב דיזהרו שלא יהיו כלי פסח או אוכלין ומשקין אצל מקום הריקוד דיגיע אבק של הקמח עליהן, יעויין שם, ועיין דב"ש סימן שמ"א, ושערי תשובה סימן תנ"ט היכא דנפל מהריקוד על המצות, יעויין שם

יג בענין חטי דפסחא ובקמח סולת, אני אומר דרך צחות דבתר עניא אזלא עניותא, והוא דמי שידו משגת לוקח קוט"י של טינייק"י עב וגס ארוך ורחב או גיגית קטנה בכיסוי חזק או תיבה סוגרת ומסוגרת, ונותן בתוכה החטים או הקמח וסמוך לבו לא ייירא מהני עכברי רשיעי ומפני הגשמים, ואעיקרע כי רחוק הדבר דבבית של עשיר שהוא בנין חזק ומצופה דיהיה דלף טורד או עכברים, כאשר לא כן בית עני דהוא חלולים חלולים ומעותד לגשמים, ואפילו בהולכה וחזרה לריחיים או בהולכה לתנור, אם אינו מכוסה במושאמ"ה וכדומה, או שיפלו מים מהדרים למעלה הימנו, וגם ימצא על הרוב עכברים דדר מתחת לארץ והמקום צר וריח המאכולות מושך לעכברים, ואפילו הכי אין יכולת בידו ליתן החטים והקמח במקום המשתמר כי אם תוך שק תלוי ועומד או מונח בפינות הבית בקרן זוית ומעותד לכמה תקלות, וכמה צער מגיע לאביון בצר לו כשאירע לו איזה קלקלה דשואל את נפשו למות בר מינן, האל ברחמיו ימציא לעניי עמו דבנקל יהיה הכל מתוקן ולא יארע שום תקלה ושום נזק.

יד יזהר שלא תהא העיסה קשה ולרככה בכח הזרוע כדי שתתלבן דלא טוב עושה, אלא מעיקרא תהיה רכה ותיכף ומיד יקטוף וינקב וכל המלאכות במהירות, שולחן גבוה

טו נכון להסיק התנור בלולב, כנסת הגדולה, והמנהג במצה שמורה, ומוהרי"ל היה נוהג בעצי ערבה של לולב, ויש נוהגין בסכך של סוכה, חק יוסף סימן תס"א ס"ק ו', ועיין נמי בפרי חדש

טז מה טוב דכל בעל הבית אשר עושה המצה יקח לו תלמיד חכם אחד המכירו ורגיל אצלו שיהיה עומד על גבי עשיית המצות מתחילה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם, ועיין מה שכתב בספר שולחן גבוה

יז כמה הזהיר מורינו הרב אבי התעודה בספר כנסת הגדולה על השומר שיבחרו יראי אלהים וסר מרע ושיהיה יודע ספר כאשר יעויין שם, וכן כתב באשל אברהם בפריו סימן תג"ן, דראוי להניח ברחיים שומר איש ירא שמים ובקי בדינים קצת, ולא להניח שקים על גבי שקים וכדומה יעויין שם, ומכל שכן בשומר בתנור, לכן ראוי לכל מורה צדק

בעירו להשגיח על השומר שיהיה ראוי לסמוך עליו, ובכלל יזהירנו שלא יעשה מלאכה אחרת כי אם דוקא לנקות האוקלאג'יס (מערוך) והסכינים והאבנים והעריבות, ושיהיה סל מיוחד ליתן בתוכו האוקלאג'יס מוכנים ונקיים מאבק ומעיסה אפילו כמלא נימא שלא יהיה בהם ולהחליף אותם כפעם בפעם, ולפי העיסה דאם היא רכה ול"ו יחליפנו או ינקנו יותר במהרה, וגם לראות היטב באיברי"ק אשר ביד הנותנת את המים שלא יתמלא הבית יד מאבק הקמח ושיהיה בסמרטוט מכוסה על זה, וכיוצא בזה מוטל על השומר שיהיה בעינים פקוחות, דאם לא ידקדק היטב, מלבד דאינו רואה סימן ברכה במה שלוקח, עוד בה דהקולר תלוי על צוארו ונשא עליו את כל עונותם, גם יזהר השומר ליתן עיניו בעשיית המצה שלא יקחו שתי חתיכות ויעשוהו מצה אחת, גם שלא יעשו מצה בהשכמה ממים ששאבו באותה הערב, ועיין בשולחן גבוה ולעיל מזה, וגם צריך להשביעו שלא ישתה יין ושכר בשעת מלאכה, ואם רואה איזה דבר כיעור שיגיד לברורי הקנסות אם אינו בא מידו להרחיק הכיעור, והן בפרט שלא ישבו בחור ובתולה זה בצד זה בקירוב, וגם האשה הבאה ליתן מים בקמח שתהיה מנגד הלש הרחק כמטחוי שלא יהיה ביניהם שום הרהור רע, דלפעמים ול"ו קרב זה אל זה פנים בפנים ושאר הנמצאים שם בעבידתייהו טרידי ואין רואה ואין דורש ואין מבקש, ועל זה צריך להיות השומר בעינים פקוחות, ועוד זאת שלא יהיה בצק דבוק כלל אפילו כטיפה של חרדל באבנים ובאוקלאג'יס וסכינים ובצפרניים של העושים המצה והפאייל"ה, ושלא יגרור בסכין אלא ינקה בסמרטוט שרוי מעט במים ולא בשברי זכוכית, ועוד זאת לכסות השמש כראוי, וביום המעונן יותר דיומא דעיבא כוליה שמשא, ולשער שלא יהיה מגיע השמש בין בכדי המים בין במקום עשיית המצה, ושלא ליתן הכדים אחר התנור כי יחמו המים, ולהזהר שלא ימלא המידה גדושה ביותר, ועיין יד אהרן מ"ב משם מטה יהודה, ובשולחן גבוה, וגם שלא לרדות המצה עד שתאפה היטב, עיין עיקרי הד"ט סימן ח"י אות ע"ה, ושלא יהיו נוגעות זו בזו בתנור בעודן לחין, עיין בפרי חדש, ואף גם זאת באיסור גזל, דאם רואה שגונבים מצות, דמלבד דלא יהא חולק עם הגנב, אדרבה חייב לגלות קלונם ותבא עליו ברכת טוב, ובכלל הגזל הוא שלא לעשות לעשיר טובה ורחבה ודקה, ולעני עבה וגסה ושבורה, וכל אלו האזהרות אינן להשומר בלבד אלא גם לפועלים, הלש והעורך והאופה צריך להזהיר אותם בכל הני וכיוצא מאלה, ואעיקרא צריכים ממוני המזונות לבחור אותם שיהיו אנשים כשרים כדי שלא יכשלו באיסור חמץ מחמת שהן מקילין באיסורין, ומה טוב מנהג עירנו אזמיר יע"א דסובבים תלמידי חכמים המיוחדים לכך עם ברורי המזונות בכל מוצאי שבת וליל השישי בין תנור וריחיים לראות אותם כיצד

מתנהגים בין בדבר הנוגע להלכות חמץ ומצה ובין על שאר איסורים ונדנוד עבירה, והוא דבר גדול לאפרושי מאיסורא כמה ענינים ואופנים ואם אינו עושה כולה עושה מחצה, ובשאר ימות השבוע מסובבים כל התלמידי חכמים שבעיר חוזר חלילה איש יומו הילכו שנים יחדיו והוא מנהג טוב ויפה, והכי תקנו בשאלוניקי יע"א כמו שכתב בספר מעשה הצדקה תיקון י', ואשרי אדם הבורח מלהיות משאו ומתנו בחיטי דפסחא לקנות ולמכור ומלהיות בעל תנור לעשות מצה, דמעותד לבא להכשיל את אחרים בחשש חימוץ מכמה אופנים בין מדעתו ובין שלא מדעתו, ואפילו אם ירויח ריוח גדול אף אתה אמור לו השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך באומנות אחרת, וכענין בורסקי דאפשר לעולם על ידי אחרים.

יח חם לבי בקרבי על עשיית המצות של כוללות העיר כדי לחלק לעניים, דאינן עשויות כהוגן כרצון אבינו שבשמים, ובראשו נגעו בענין הריקוד דהוא כאשר יעלה המזלג בלי השגחה, ולפעמים ימצא כמה חטים בקמח, וגם דאופין בריבוי ועושין בריבוי, וכמה מצות מונחות זו על גב זו קודם אפיה כמו תל ולא תהא כזאת בישראל, ומי שיודע דכל ישראל ערבים זה לזה איך יראה במצה שלו שהיא תהיה כתקונה ולא ישגיח על מצות עניים, ומה גם דחלילה במקום מצוה דרבים לא יאמר חטאת הקהל הוא, וראוי להמשגיחים של כוללות תלמידי חכמים שיתנו דעתם לתקן ענין זה ולשלוח שני תלמידי חכמים מהבוקר עד הצהרים, ועוד שני תלמידי חכמים מהצהרים עד הערב, וכן כשעושין בלילות שיהיו שני תלמידי חכמים עד חצות ושני תלמידי חכמים מחצות עד הבוקר ויתנו להם שכר טוב בעמלם, וזכור לטוב להרב הכולל נזר ישראל כמוהר"ר אברהם חיים דוד זצוק"ל דכשהיה משגיח על זה היה הוא רץ כצבי וגבור כארי ולילך הוא בעצמו לבית התלמידי חכמים ולהזמינם שילכו למצת העניים, והיה חוזר ובא ומביא אחרים תחתיהם, תהא נפשו צרורה בצרור החיים וזיע"א.

יט יזהר דאם הפיל"א היא של נחשת להדיחה ולנקותה בין לישה ללישה, ומכל שכן אם הוא במצה עשירה, ואפילו של שיש יזהר לנקותה היטב בין לישה ללישה, ועיין ברכי יוסף סימן תנ"ט, וכן הפועלים ידיחו ידיהם בין עיסה לעיסה לקרר הידים ולנקותם, מחצית השקל סוף סימן תנ"ט

כ טוב וישר שלא ללוש במי ביצים, נחפה בכסף, וברכי יוסף סימן תס"ב, ועיקרי הד"ט סימן ח"י אות כ"ב, ופרי חדש, וחוקת הפסח, ומורה באצבע סימן ז' אות רט"ו, וביד דוד דף ק"ל, ועיין להרב מעשה אברהם נר"ו דף ע"ז ע"ב, ועיניך תראינה בספרי הקטן רוח חיים סימן תס"ב דאספתי באומרי"ם כל הראשונים שדברו בזה, עיין שם בעזר משדי

כא אין לעשות מצה עשירה בפירטוקא"ל תפוח זהב כמו שהארכתי בתשובות להסכים עם הרב משה ידבר ז"ל, ושם הרחבתי הדיבור לענין חומץ יין, ועיין אפי זוטרי, וערך השולחן סימן תס"ב

כב אם בדיעבד לש בחומץ דלא היה מים כלל, כשר הדבר, לפי מה שכתב הפרי חדש סימן תס"ו, והב"ד סימן רכ"ו, והגאון הרב מורי זקני זיע"א בחקרי לב יורה דעה חלק א' סימן קפ"ג דף רכ"ו ע"ב, ואולם לכתחילה לא יעשה הפך סברת רבינו ישעיה דאוסר, והגם דהרב ערך השולחן סימן תס"ב הביא לרבינו ישעיה וכתב, ואין כן דעת הפוסקים כמו שכתב מרן והרא"ש והטור סימן תס"ד כאשר יעויין שם, הרי איכא הראב"ד נמי, וה"ד רבינו מנוח בפרק ה' מהלכות חמץ ומצה, עיין שם.

כג מצה במי ורדים לא יעשה, מטה יהודה, וזכור לאברהם, ועיין כסא אליהו סימן תס"ב, וגם במי חלב, עיין פרי חדש סימן תס"ב ותס"ו

כד נהירנא מכד הוינא טליא דכמה שנים שנה אחר שנה היה רבינו הגדול מוה"ר בעל שורשי הים זצוק"ל והגאון המפורסם מרן זקני אור הי"ח זיע"א, מזהירין למוכרי היין שלא יתנו מים כלל ביין שהוא למצה עשירה אפילו בשעת הבציר, וכדי לצאת ידי ספק לוקחים למצה יין לבן מיסקי"ט דאין בו חשש מים כלל, ומי שאינו אוכל מצה עשירה מכל וכל תבא עליו ברכה, ואף על גב דבשאלוניקי יע"א נוהגין קולא ליתן מים בשעת הדריכה דוקא ואוסרים אפילו תוך שלשה ימים, כמו שכתב הדברי מרדכי חלק א' חלק אורח חיים סימן כ"ו, והשולחן גבוה סימן תס"ב, ועיין אפי זוטרי שם, הנה לדידן הוה ליה דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור דאין אתה רשאי להתירם בפניהם, וברור

כה היכא דהיו לו שתי צלוחיות של יין משנה שעברה, ובאחת מהן מסופק דנתן בהם מים, ובעשות המצות שכח באיזה מהם היה הספק וכבר עשה המצות, אם יש להכשירם מכח ספק ספיקא, זה היה מעשה ופסקתי דאפילו שהוא קודם פסח הרי יש לו שהות לעשות אחרות, ובהשיגה ידו דיש יכולת עסקינן וכאשר הארכתי בתשובות בזה בס"ד

כו אם נתן יין של מצה לתוך חבית של רו"ם יש לאסור דנותן טעם לשבח, ואפילו בדיעבד אסור כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תס"ו, אלא דלשתות ממנו בפסח הכשרתי בתשובות כמו שכתבתי בסייעתא דשמיא, ועיין מלאכת שלמה סי' ד'

כז יש לטגן השמן באור כדי לעשות מצה עשירה כדי לצרף ולהוציא המים שיש בשמן, והוא מנהג ותיקין עיר הקדש צפת ת"ו, וכמו שכתב הרב מעם לועז ז"ל סדר בא פרשה ז' דף נ"ח ע"א, ואם לש בלי טיגון באור, אם השמן חדש מאותה שנה יש לאסור המצות, ואם עברה שנה, מהיות טוב יטגן השמן, ומה גם אם לא היתה בכלי חרס אלא בכלי

זכוכית דהזכוכית אינו מבליע המים, ובספר מעם לועז שם נתן שיעור לימים דישארו המים בתחתיתו יעויין שם דלמקוה המים קרא ימי"ם, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תס"ב השבתי על דברי מורינו הרב מוהרי"ן בספר הבהיר לב מבין בהלכות חמץ ומצה דף מ"ג ע"ד דהכשיר המצות אם לש בלי טיגון דחששא רחוקה היא יעויין שם, ולעניות דעתי נראה דחששא קרובה היא וראוי להחמיר אם לא עבר שנה אחת, עיין שם בסייעתא דשמיא, ועיין בספר לב מבין דף מ"ב ע"ג להיכא דכיסוי השמן הוציאו העכברים יעויין שם.

כח אם טיגן השמן באור אם צריך להמתין יום או יומים או ילוש מיד, עיין בזה להרב השקדן בתורה בספר שמחת יהודה אליעזר ז"ל בסימן א', ועיין בעיקרי הד"ט סימן ח"י אות ס"ג דאפילו חם במי פירות מותר ללוש יעויין שם, ואם כן כל שכן כשנתקרר כראוי דאין צריך להמתין כלל, ועיין בספר אבק דרכים בתשובה סימן ד', ובספר באר המים סימן ח"י

כט יזהר שלא יאפה בתנור חדש דנתנו בו מלח בעשייתו דקשה אחרי כן להכשיר המצות, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תנ"ה וסימן תס"א מה שכתבתי שם תיקון שלא יטיל מלח, וגם תיקון היכא דהטיל מלח, ושם נשאתי ונתתי אם יש למלח דין מים או דין מי פירות, ובהפרש שיש בין מלח של ים המלח למלח היוצא מהנהר, יעויין שם בסימן תס"ב בסייעתא דשמיא, ועיין מה שכתב רב רחומאי הרב מנחת זכרון נר"ו מערכת א', ובספר שערי תשובה, ויד אפרים שם

ל לענין פי התנור בתוכו, רחב פי שם ברוח חיים סימן תנ"ט, ואם איישר חילי הייתי מבטל כל המקומות שיש בהן פי התנור בתוכו, ומה גם במקום צר דלפי ריבוי החמימות מעותד למהר להחמיץ, ולפעמים סוגרין החלונות מפני החמה או מפני הרוח או הקור, ושומר נפשו ירחק מלעשות המצה בתנורים כאלה אם לא במקום שהתנור ניצב חוץ לבית שעושים בה המצות, ומסיבה זאת וסיבות אחרות הנה זה למעלה משלשים שנה דאני נוהג לעשות המצה בביתי, בין המצה הנאכלת תוך ימי הפסח לבני ביתי, בין המצה הנעשית בערב פסח ללילות הסדר ולעצמי, וכל ההתחלות קשות להכין הכלים וכל צרכי עשיית המצה, ואחרי כן מדי שנה בשנה ירויח בעשות המצה בביתו, והכל לפי הבית ולפי בני הבית שיתרצו ולפי התנור שיש לו לאדם, וזה לשון הרב פרי חדש (שם בסימן תנ"ט בד"ה ומ"ש הוי חמץ), הן רבים עתה עמי הארץ ונמסרו המצות בידם ואינם מטים אוזן לשמוע דברי חכמים, והנה פה עיר הקדש ירושלים תובב"א רוב מצות הקהל נעשים בבית שהתנור בתוכו, וכבר כתבתי בסעיף א' שהבית שהתנור בתוכו הוא

חם ביותר ואפילו בפחות ממהלך מיל הוא מחמיץ, זאת ועוד שלשין יותר משיעור חלה וכבר כתבתי בסימן תנ"ו דכל שלשו העיסה יותר מכשיעור, כל ששוהין בעסק העיסה יותר משיעור מיל הוי חמץ, ואף גם זאת שעורכין ומקטפין סמוך לפי התנור, ועוד שאחר שנתחממה העיסה בידים מניחים אותה בלא עסק לפחות רביע שעה והרי פסק המחבר שמיד מחמיץ, ואחר כל אלה גם כן משתהין בכל עיסה קרוב לחצי שעה ונמצא דהוי חמץ גמור, ואין למנהיגי הדור כל כך עונש לפי דמה יעשו גדולי הדור שאין דורם דומה יפה, ומכל מקום ראוי להכריז על פיתם שהוא חמץ ולהרחיק בכל מיני הרחקות עד שיקבלו עליהם את הדין, עכ"ל.

לא הן אמת דשלא לאפות המצות ברמץ הוא חומרא יתירה כמו שכתב בחס"ד פרק שני דפסחים, כל שכן במאפה בתנור ויש קצת אפר, מכל מקום יש להזהר דקודם שיתחיל ליתן מצות בתנור יגרוף הגחלים ויכבד במקל הקשור בסמרטוט נקיה שרויה במים נקיים להסיר כל האפר, ואחר כך יקח מכבדת חדשה ויכבד כל התנור כיבוד אחר כיבוד שלא ישאר אפר כלל, וזה דרך ישכון אור לצאת מידי פקפוק, ועיין למהרי"ל דף י"ד ע"א

לב קרימת פנים בתנור אי צריך משני צדדין עיין בקונטרס רוח חיים סימן תס"א, ושם כתבתי דהסימן דאין חוטין נמשכין ממנה לא מהניא כי אם בחמימותה אבל בצונן לא אהני סימן זה, וגם כשיש סימן שנאפה אף על גב דאחר כך נעשית רכה הוא מהאויר דהזמן גרמא, דבעת הראוי להוריד גשמים ומשימין אותם זו על גב זו ומכוסות, מיחזו כמו שהן בלתי אפויות כראוי, ולפי האמת ליתא להאי חששא כלל, ולכך מהיות טוב אני נוהג תמיד לפרוס אותם בבית בצאתם מהתנור על גבי הסדין כל אחת בפני עצמה כמו שעה והותר, וגם לשים כל שיעור ושיעור בפני עצמו, דאם חס ושלום אירע איזה תקלה באיזה מצה באחד מן השיעורים שלא יתערבו כולם כאחד, ויהיה ניכר ההבדל ביניהם, ועיין בספר נודע ביהודה חלק ב' סימן פ', ושערי תשובה סימן תס"א

לג מי יתן והיה שיהיה בכל תנור שני רחתות דהיינו מרדות הנקרא פאלא"ס, כי שמא נגעה הרחת בכפולה ונפוחה ובנוגעות זו בזו ואז תיכף יקח הרחת האחרת, עוד זאת דבעת דמסדר אותם בביתו בתוך התיבה שמניחים בה המצות, הנה מה טוב ומה נעים דיקרא לתלמיד חכם הרגיל אצלו דיעביר כל המצות בשביל נפוחה וכפולה, וצר לי מאד דעל הכל שואלים בעניני דפסחא, אך בענין מצה כפולה ונפוחה אין דורש ואין מבקש לשאול, ואיך יתכן דעמי הארצות יודעים להבחין ולהפריש המצות ולבקר בין טוב לרע איזה יכשר, ואם איישר חילי הייתי מתקן דלא יוכל שום אדם להגביה סל המצות מהתנור אם לא ילך אצלם חכם ויבקרם היטב, והגם דהמקום צר ובלבול אינשי,

מכל מקום יבקשו מקום מוכן לבדוק המצות, ולציין בכי טוב הפוסקים המדברים בזה הלא המה, הרדב"ז החדשות סימן תצ"ד, דבר שמואל סימן רל"ד וסימן שע"ד, בני דוד פרק ה' מהלכות חמץ ומצה, בית דוד סימן רכ"ו, מקום שמואל סימן ס"ג, חינוך בית יהודה סימן י"א, מוהר"ם מלובלין סימן ק"ה, אהל יוסף סימן ח', בן פורת יוסף אות י"ז ואות פ"ה, פרי חדש, וחק יעקב סימן תס"א, וערך לחם שם, עיקרי הד"ט סימן ח"י אות כ"ב, חזו"ן בפרק שתי הלחם, חק יוסף סימן ת"ס ותס"א, ושערי תשובה, ולהרב המגיה שם בארוכה, חמד משה, ואשל מפרי שם, אפי זוטרי סימן תמ"ז, ובספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן י"ד, עיין שם בסייעתא דשמיא

לד מצה שנמצא באחת מהם אפילו טיפת דם כחרדל, יגעתי כדי להכשיר שאר המצות, ואותה מצה שנמצא בה דם תיכף תלך לאיבוד כמו שכתבתי בספרי הקטן נשמת כל חי חלק א' סימן ט"ז, והלא תראה בספר הנורא חקרי לב מ"ב סימן י' וסימן י"א מה שכתבו הגאון מרן זקני עם הרב מר בריה צרור המור דודי לי תנא דבי אליהו ז"ל יעויין שם, ומי יתן והיה דהגוים היודעים ספר ילמדו בזה ויראו כמה טפשאי אינהו דמעלילים עלילות ברשע בדבר שלא נמצא ולא ימצא בעולם מלתא כדנא, ואדרבא הוא חמץ גמור ואפילו בשאר ימות השנה אית ביה כרת לאוכל דם, ועיין בקונטרס דרכיו למשה דהרחבתי הדבור בזה בחמלת ה' עלי, ועיין להרמב"ם פ"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ב, ובי"ד סוף סימן ס"ו, ובספר יד דוד די בוטון שם, ובספר מש"ל פי"ד מהל' אבל ודו"ק

לה האופה יזהר שלא יקח בידו המצה כשידיו נתחממו הרבה מהתנור, ויותר טוב דהמביא המצה יתננה על גבי המרדה, ויזהר שלא יתננה כפולה, אדני פז סימן תנ"ט

לו היכא דנתחממו ידיו מההתעסקות בעיסה, טוב לצנן ידיו בדופני הכלי שלשה בה שהוא של מתכת או שיש, עיין חמד משה, ומקראי קודש, ואפי זוטרי סימן תנ"ט, וחיים וחסד שם אות י"ד

לז מה שנותנים מיד ליד המצות לא טוב עושים, וכל שכן כשמקרבין אצל פי התנור ושוהין שם מעט בעודה ביד, אשל מפרי סימן תנ"ט

לח מי ששולח על ידי גוי קמח לפסח, הכרחתי בתשובות דצריך חותם בתוך חותם, ושם עמדתי היכא דפתחו במכס או נפתח ביד הקאטיראג'י, ואולם השולח מצות שיש בהם סימן אין קפידא מכמה טעמי, ועיין מחצית השקל סימן ת"ס, ועיין בספר שערי תשובה סימן תג"ל דלרחוץ ולכבד ולנקר החמץ, הגוי נאמן דאנקיותא קפדי ולא מרעי אנפשייהו, יעויין שם, וכן בסימן תנ"ה כתב דמים על ידי גוי נאמן, אך בלנו בביתו של גוי אינו נאמן, יעויין שם.

לט צבע הסמרטוט שנראה באבן על ידי קינוח ועשו בה מצה על האבן הזאת, וכן חטים דיש בהם ריח שמן מחמת השק, וכן חתיכת בורית שהיה בתוך השק ונתן ריחו, אם יש לחוש בזה למראה וריח, וגם ריח מופ"א מחמת עיפוש או מהמרתף או מהחביות והתיבות, וריח גבינה בדף אחר שנסרוהו היטב ונשאר הריח והטעם, על כל אלין דהו"ו כתבתי בתשובות בארוכה בעזר משדי, ועיין אפי זוטרי סימן תמ"ז ותמ"ח

מ אם הניחו המצות אפויות על גבי שק של קמח ויש חשש מעפרורית יניחם בתנור עוד הפעם, ויזהר שלא ישרה המצה בתוך משקה ולא יחתוך בפיו, עיין כסא אליהו סימן תנ"ט, ומחצית השקל סימן תנ"ח, ועיין אפי זוטרי סימן תמ"ז מה שכתב בענין דלמאן דאמר חוזר וניעור אין להחם המצות בתוך הפסח

מא מוהרש"ל היה דורש דיאכל מעט קודם פסח מקמחא דפסחא, דאם היה חשש חמץ יתלה במה שאכל, וטוב שיתנו לעני, ועיין מגן אברהם, וחק יעקב, וחק יוסף, וחמד משה, וברכות מים סימן ת"ל

מב בין בשאיבת מים בין בנתינת הקמח וכל העסקים יאמר לשם מצת מצוה, ואם כן אין ראוי להניח קטן לשאוב מים וליתן קמח למדה כי אם על ידי גדולים, אשל אברהם בפריו סימן תנ"ו, ועוד לו בריש סימן ת"ס, ועיין פרי חדש סימן תל"ז, ושם באשל מפרי בסימן תנ"ט כתב, ראוי להשגיח מאד ולהעמיד איש הגון בכל בתי אפיה להשגיח על הכל, ושלא לעשות המצות על ידי נערים קטנים דהבעל הבית יקח עוזרים חדשים, לא מאותן שעומדין יום ולילה וידיהם מחוממין מאד ממש יד סולדת בו, ובקהלה קדושה לבוב ראיתי מנהג יפה דהתנור בוער כל היום והוא רחב, ופעם בוער מצד זה ואופה בצד השני ואחר כך מניח האש בצד שאפה ואופה כאן, ולפי מה שכתבתי דאין לאפות במקום שנאפה פעם אחת, דאף שאי אפשר להזהר בזה מכל מקום כפי מה שעושין לאפות מצד אחר עדיף טפי, ופעם אחת שיערתי שכל אפיה של בעל הבית אחד לא היה כשיעור פ' מינוטין, עכ"ל, ועוד לו בסימן תס"א, ואמת יהגה חכי דכמה פעמים אני מבקש שיעשו שני תנורים סמוכים זה לזה ושם יהיו אופים המצות, ובפרט מצות של הכולל לעניים דבשני תנורים ושנים אופים אותה עיסה שלוקחים דהיינו השיעור, אז חיש מהרה יכניסום לתנורים ויאפו מיד ואין לך תיקון גדול מזה כדי לצאת מחשש חימוץ, והדבר נקל לעשותו אשרי אדם שומע, ושבח אני למצות דעושין בערי פ'ראנקיאה דהכלים שיש להם בעשיית המצות הם יפים וטובים מכל סיג, ודין גרמא לעשותם יותר בכשרות.

מג פאן איספונג'אדו עוגת טורט, אם יש בו משום מראית העין כענין הפאשטיד"ה דכתב הכנסת הגדולה, על זה כתבתי בעניותי בתשובות בארוכה, ובכיוצא בזה תראה בפרי חדש סימן תס"א ותס"ג, ומקראי קודש, וכסא אליהו, וחק יוסף סימן ת"ס, ואפי זוטרי סימן תס"ג, וערך השולחן סימן תס"א, ובספרו הנחמד חוקת הפסח סימן תס"ג, ועיין שערי תשובה סימן תס"ז

מד לא ידחוק הקמח במדה דאינו נילוש יפה, עיין אפי זוטרי סימן תנ"ו, ושם לענין אם לש שני עשרונים, ועיין לעיל מזה באזהרות על השומר

מה אם מותר לעשות מצות באבנים של בית הכנסת שנעקרו ממקומן, על זה כתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק ג' בסייעתא דשמיא.

מו היכא דנמצא חטה או מלח במצה אפויה, עיין פרי חדש, ופרי האדמה דף ל"ט ע"א וג', ואם נמצא שעורים בקאו"י עיין מלך שלם סימן ב', ולענין אם נמצא נקב בשק מאכילת עכבר עיין בפרי האדמה בחלק ד' דף ה' ע"ג, ועיין פרי חדש, ובעכבר הנמצא בשמן, וכן תאנה הנמצאת במים בתחתית הקנקן, על דינים אלו וכיוצא מאלו הארכתי בתשובות בסייעתא דשמיא, ולהיות דתלויים בשאלת חכם לכן ע"ט לחשות, ועוד תמצא בספרי הקטן רוח חיים סימן תס"ו דביארתי כל הסעיפים בענין נשיכת עכבר בחטים, וגם אם אירע זה בקמח לך נא ראה בא"ר לח"י רואי, ועיין שערי תשובה סימן תס"ז, ויד אפרים, ומחצית השקל סימן תס"ב, ועיין כרם שלמה בסוף הספר אות ע"ה לענין אחר אפיה דנתגלה דהיה עכבר, ובספר שמן המשחה, לעכבר בכד השמן יעויין שם

מז לצייר במצות אותיות, לא יהיה בפועל אלא בכונת הלב, ברכי יוסף, וזכור לאברהם סימן ת"ס, ועוד לו במורה באצבע, ועיין אפי זוטרי סימן תע"ה, ובחמדת ימים פרק ה' מפסח אות ל"ח, ועיין בספר ח"ל דף כ"ג ע"א

מח כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, דלא טוב עושות, לעשות בבית כל כך כיבוס וכיבוד וליבון על הכותלים ועל לוחות האבנים, ואילו בענין המצה ודברים הבאים מחמת הסעודה הנוגע לאיסור כרת אינן מחמירות כולי האי, וכבר האריך במוסר על זה בספר אורחות צדיקים, ואורחות יושר, ועיין נמי בספר לב דוד פרק ל'

סימן ד

'''את חג המצות תשמור,

החל וגמור

א הנרות דאין בודקין בהם נתנו סימן חשש"א בעלמא, דהיינו ח'לב, ש'ומן, ש'מן, א'בוקה, (עיין חק יוסף סימן תג"ל), ואתי שפיר הרמז הזה דבדיעבד שפיר דמי וכמו שכתב הפרי חדש, ובענין עשרה פתיתים עיניך תראינה מה שכתבתי בספרי הקטן נפש כל חי מערכת ע' בסייעתא דשמיא.

ב למה שהעלו הפוסקים בענין בדיקת חמץ דיתפלל ערבית קודם בדיקה ושלא ילמוד קודם שמא ימשך, הוכח תוכיח דלא יפה עושים הקובעים לימוד יארצי"ט קודם ערבית, דהרי יש מהם שכבר באו דהתפללו מקודם ושמא ישכחו השאר, ודוקא בשבוע הבן דנהגו לשורר פיוט יהי שלום, דלא אתו לידי שכחה אלא דמשום המאחרים לבוא אומרים ערבית לבסוף, אך צריך הבעל הבית אם התפלל מקודם ליתן דעתו דלא יערוך שלחן אם לא ישאל על מי שלא התפלל, (ועיין פרי חדש, וחק יוסף סימן תל"א ס"ק ח', ועיין להרב אהלי יהודה אמאדו ז"ל בחידושיו על הרמב"ם ז"ל דף י"ב ע"ג, ומחצית השקל שם, ולענין מי שיש לו בית בכפר ראה תראה מה שכתב מוה"ר בספר שפת הים סימן ב' יעויין שם).

ג כמו צער בנפשי על שאינן נזהרים קצת מדלת העם בטבילת כלים חדשים כאילו לא היה דין זה כתוב בתורה, ומן הראוי לכל מורה צדק בקהל עדתו ולכל חכם במדרש שלו להזהיר אותם ולפרש להם הכלים שצריכים טבילה, ובאיזה מקוה טהרה שיעשו כראוי לפום דינא ותבא עליו ברכת טוב, ואפילו הברזלים שמתקנים בהם המצות יטבילם עם כלים אחרים מפני הברכה כמו שכתב הרב חק יוסף בסימן ת"ס ס"ק י', ודע דבכלי הפ'ארפ'וריס של שאר ימות השנה, לא יש להם תיקון כדי להשתמש בהם בפסח ואסורין אפילו בדיעבד, (ועיין בשיירי כנסת הגדולה סימן תנ"א, ובפרי חדש שם, ועיין ח"ל דף ט"ו סוף ע"ב, וחנן אלהים תקון כ"ו).

ד אם יש לו בנין בביתו יעשה תנאי אפילו אם הפועלים גוים דבערב פסח הוא עד חצות ותו לא, ואם לא יתרצו יפרע להם שכירות כל היום כולו וילכו כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק ג', והבראה אפילו קודם חצות לא יעשו, (משבצות זהב בפריו סוף סימן תס"ח, ולענין תספורת אחר חצות עיין משבצות זהב, ואשל בסימן תס"ח, ולהגאון מרן זקני בספר חקרי לב אורח חיים סימן פ"ח), ובספר חוקי חיים ק"ק אות קצ"ד פסק, דלספר ישראל לגוי אחר חצות אסור לכולי עלמא, ולענין נטילת צפרנים אחר חצות לא יש מקום להחמיר, (כסא אליהו סימן תס"ח, ועיין בן פורת יוסף אות ל"ב), ובטבילה יכוין כי יצאה נפשו לגמרי משעבוד הסטרא אחרא, דשלשים לילות קודם פסח מוציא הקדוש ברוך הוא בכל לילה מעט וליל פסח נטהרין לגמרי כמו שכתב בספר דבש לפי,

ובספרו לב דוד פרק ל' עיין שם שהאריך דשלשים יום קודם פסח יוסיף להטהר עצמו והבא ליטהר מסייעין אותו.

ה מי שנוהג להחמיר לא יאכל אפילו מצה עשירה בערב פסח מזמן איסור החמץ, (ועיין ערך לחם סימן תע"א), ועיין שם לקטן שמבין ענין יציאת מצרים שלא יתנו לו מצה שיוצאים בה ידי חובה בפסח, ויש מחמירין במצה ומרור יכול מראש חדש, ובספר חוקי חיים ק"ק אות קצ"ח דן את הדין דמצה כפולה ונפוחה אין לאוכלה בערב פסח, (ועיין מה שכתב בשערי תשובה סימן תמ"ד).

ו ערב פסח אחר חצות אסור בפרקמטיא, כנסת הגדולה בהלכות פורים סימן תרצ"ו, ועיין בית דוד סימן רמ"ג, ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, שיירי כנסת הגדולה סימן תס"ח בהגהת ב"י אות ה', ועיין בספרי הקטן נשמת כל חי (חלק א' סימן ט"ז) [חלק יו"ד סימן ס"ב] בענין מלאכה וסחורה אחר חצות

ז כשחל ערב פסח בשבת דמבטל בשבת, היינו בשביל ביטול היום אבל ביטול הלילה הוא בליל י"ג אחר הבדיקה, (כמו שכתב בפרי מגדים, ומחצית השקל, ושמן המאור סימן תמ"ד), ולענין לטלטל מצה בערב פסח שחל להיות בשבת, עיין בקונטרס חיים לראש דף י"ז ע"א, (ועיין בספר מטה אהרן חלק א' מערכת ב'), ודיני ערב פסח שחל להיות בשבת, אסף איש טהור הרב פרי מגדים בחלק אשל אברהם סימן תמ"ד, היכא דשכח להפריש חלה, עיין בקונטרס הנ"ל דף כ"ב ע"ב התיקון כיצד יעשה, (ועיין פרי האדמה חלק ד' דף ד' ע"ב, ובספר דין אמת בסוף סימן ט').

ח יזהר לעשות מי המלח מבערב ולשים בכלי אחד ולכסותו לשתי הלילות, (ועיין חק יוסף סימן תע"ג ס"ק י"א).

ט סדר הלימוד בערב פסח כבר הובא בספרי הקטן חיים לראש דף י"ט ע"ב, עתה תראה תוספת וסידור נוסח התפילה שלאחר הלימוד, והוא בספר מועדי רגל בסוף ספר נפש יוסף לרחימא דנפשין סובר הרזים כמוהרי"ם נר"ו אשריו דזיכה את הרבים, ובליל פסח אם שכח והתחיל הלל קודם ויכולו אין קפידא ואין מוקדם ומאוחר, (בית יהודה, ושלמי חגיגה דף רט"ל, ושערי תשובה סימן תפ"ז).

יוד ע"ט לדבר בשבחן של ישראל, והוא דבחג הפסח הקדוש עושין ישראל כמה מיני צדקות, וחפץ חיים למנות אותם כדי לעורר זכות על ישראל עם קדושו ואלו הן, **א**. היא ביום פורים שיוצאים ממוני הזמן הי"ו לגבות מכל יחידי העיר צדקה לחיטי דפסחא. **ב**. הטלה דמטילים כוללות העיר קצבה לכל היחידים איש ערכו לצורך עשיית המצות לעניים, ובצדקה זו היצר הרע מתגבר הרבה כיון שהיא מצוה דרבים כמו ההלבשה,

ומי שהוא אמיד בנכסים ויש לו ריח תורה או שהוא רופא, אומר הרי אני בן חורין ליתן דאני חכם או אני רופא ואם איותה נפשי אתן מצד עצמי, ומתגאה בלבו להיות פורש מן הצבור, ועל זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם, ויבקש מהקב"ה שלא יבוא הוא או זרעו לידי מדה זו ליקח מהכולל כדי לאכול בפסח, ויכניע את יצרו ויתן בסבר פנים יפות ומשמיא מיהב יהבי ליה כפלים. **ג**. מה שנותנים כמה בעלי בתים בפרטות חטים לצנועים בעלי כבוד ולתלמידי חכמים נצרכים, ובכל דור ודור המצא תמצא גם כן מהגבירים דיש מהם דעושה חילוק גדול לתלמידי חכמים וצנועים בפרוס הפסח ממעות ביד מלבד מה שלוקחים מהכולל, וגם ממה שעושין גביה מכל המתנדבים ונותנים ליתומים ואלמנות ותלמידי חכמים ובינוניים. **ד**. מה שעושים חסד זה עם זה להשאיל כלי מתכות מסידור השלחן כדי לברר החטים הנקרא בלע"ז סינ"י, וכן מה שמשאילים כלים לעשות המצות, ולפעמים משאילים להם גם התנור כדי לאפות המצות, גם שיורי המים למי שאין לו, והיא צדקה גדולה כמידתן מי החסד. **ה**. מה שעושים כמה בעלי בתים שאופים מצות בפרטות איש לפי ערכו כדי לחלקם לעניים בחג המצות. **ו**. מה שעושים כמה בעלי בתים לחלק מצות שמורות למי שאין ידו משגת לעשות מצה שמורה בלילי פסחים. **ז**. מה שמחלקים חרוסת כמה בעלי בתים, וגם בכמה בתי כנסיות יושבים בפתחי שערים כדי לתת חרוסת למי שאין לו. **ח**. מה שעושין עמי הארצות שאינן יודעין סדר הפסח כהלכתו ולקרות ההגדה כתיקונה, ולוקחים בשכירות אדם נצרך כדי שיוציאנו ידי חובה בכל סדר הפסח ומאכילו ומשקהו על שולחנו ונותן לו שכרו מושלם. **ט**. דכמה בעלי בתים מיראי ה' וחושבי שמו יוצאים לבקש בשווקים וברחובות ובכל מקום דחונים האורחים למצוא אורח כדי להכניסו בביתו כדי לקיים מה שמוציא מפיו בהגדה כל דכפין ייתי ויכול. **י**. עשירי יהיה קודש, מה שמחלקים מוכרי היין וגם כמה בעלי בתים יין לקידוש ולארבע כוסות, אשריהם ואשרי חלקם, ברוך אלהינו שבראנו לכבודו, ברוך הוא וברוך שמו הבוחר בעמו ישראל באהבה, ועיניך תראינה בספרי הקטן צדקה לחיים דאספתי וקבצתי במספרם כמשפט כל הצדקות שעושים ישראל קדושים בכל ימות השנה, עיין שם בארוכה בחמלת ה' עלי.

יא העושה תענית בערב פסח אי יוכל לטעום אחר הקידוש מצה עשירה, עיין עוגת אליהו סימן ל' דהתיר, יעויין שם, ואין דעתי נוחה בהיתר זה.

יב מצה עשירה לא יאכל לילה הראשונה כלל ואפילו אחר הסדר בתוך סעודתו, (מזבח אדמה משם רי"ו סימן תע"ב), אלא דמימי תפוחים וכיוצא חוץ מיין ושמן ודבש, לחם

עוני מיקרי ויוצא ידי חובה, (אפי זוטרי סימן תנ"ה, ועיין חק יוסף סימן תס"ב, ואור יקרות בחידושיו על הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה, וארץ יהודה בנימוקיו על השולחן ערוך, ובפרי חדש סימן תס"ב).

יג מי שאינו שותה יין של ארבעה כוסות חייב מלקות מדרבנן, (הרד"א משם רב נטרונאי גאון, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תע"ב מה שכתבתי על דבריו).

יד לא ידבר שום שיחת חולין משהתחיל הקידוש עד גמר ההלל כי הכל יחוד גמור ואין להפסיק בנתיים, לב דוד פרק ל'.

טו אם אין לו כרפס לא יקח פרשי"ל (פטרוזיליה) אלא כרתי מכמה טעמי, (יוסף עליכם, וזכור לאברהם חלק ג', ולענין אכילת כרפס בהסיבה או אין צריך הסיבה, עיין בספר מר ואהלות להרב הגדול בדורנו מאריה דאברהם נר"ו בסימן ג' ודו"ק בדברות קדשו, ובמאי דכתיבנא אנן יד עניי בספרי זוטא חיים לראש דף מ"ה ע"א אות ג' בסייעתא דשמיא).

טז ודע דבקונטרס הנ"ל דף ל"ח ריש ע"ב אות ג' כתבתי, דיענו אחר המברך ברוך הוא וברוך שמו ואמן כאשר יעויין שם, ונשמט מהדפוס סיום הלשון והוא דאין קפידא במה שיוצאים בברכת בעל הבית ועונים אחריה דהרי כבר העלה להלכה כן החיד"א בספר מראית העין בליקוטיו סימן י"א אות ט' על סימן קכ"ד, (ועיין יד אהרן חלק ב' סימן רע"א בהגהת ב"י, ותפלת כל פה דף ע"ו ע"א, וחוקת הפסח סימן תל"ב אות ז', ולפי זה לא כיון יפה בספר דגול מרבבה והובאו דבריו בכ"ש סימן תקפ"ה יעויין שם).

טוב מצה שרויה במים חמין אי יוצא ידי חובתו, עיין מקראי קודש, ופרי האדמה חלק א' דף מ' ע"א, ועיין פרי חדש, ומשחא דרבותא סימן תס"א לזקן שאינו יכול לאכול אם יכול לשחוק המצה או לשרות במים, (ועיין שם בספר שערי תשובה).

חי מצה גזולה אפילו בליל שני אינו יוצא בה ידי חובתו, אך מרור גזול בליל שני דהוי תרתי דרבנן יוצא ידי חובתו, וכן היכא דהוציא מצה מרשות הרבים לרשות היחיד, (ערך השולחן סימן תנ"ד, ועיין שם במקראי קודש, ופרי חדש, ועוד שם בפרי חדש סימן תע"ה דחלק על הכנסת הגדולה דמרור גזול אינו יוצא ידי חובתו, ועיין בספר שערי תשובה סימן דת"ן).

יט מצת מצוה אין ליתן לגוי, אבל שאר מצות מותר ליתן, (בשמים ראש סימן קס"ט, והובאו דבריו בחוקת הפסח סימן ת"ס, ובאשל אברהם מפרי סימן תמ"ד).

ך נשים דאינן חייבות בהגדה, דכתב הרב בית דוד והבאתי דבריו בקונטרס חיים לראש בד"ה מגיד, ובפסקא וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, ועיין נמי בספר חוקת הפסח שם בסימן תע"ב מה שכתבו על הרב בית דוד יעויין שם, ולא ראו דבספרו לחם הפנים

חזר בו הרב בית דוד מסברתו שכן ראוי להיות חוזר כאשר יעויין שם, (ובאמירת הא לחמא עניא עיין תשב"ץ חלק ב', ובקונטרס חיים לראש יעויין שם, ועיין בספר שמחת הרגל בהשמטות דף ק' ע"א).

כא מה טוב להדליק קאנדיל"ה (נרות) כדי ללמוד ההגדה [שאורה טוב] יותר מהשמן, (משבצות זהב בפריו סימן תפ"ז, ועיין בספר טל אורות דף צ"ה ע"א לענין הטיה בנר של שעוה).

כב בקונטרס חיים לראש דף ע"ה ע"ב בסדר הלימוד בשלחן, יצא עתק לשון הרמב"ם כמו שהובא בספר עמודי שמים יעויין שם, ואחד הרואה יראה דדילוגו עלי, דהשמיט קודם ושניהם אינן נאכלין אלא צלי אש, דצריך לומר וכן אכילת בשר פסח שני בליל ט"ו לחדש אייר מצות עשה שנאמר בו על מצות ומרורים יאכלוהו, ושניהם אינן נאכלין אלא צלי אש, כן צריך להיות בלשון הרמב"ם בריש פ"ח מהלכות קרבן פסח, ובני ידידי כי ביצחק יקרא נר"ו בחיבורו על מסכת אבות דרבי נתן העולה כעת על משב"ח הדפוס תיקן הלשון כמו שצריך, ועיין שם מאי דשרטט וכתב בזה וישמח לבי גם אני.

כג נכון לאכול בליל ראשון של פסח סילקא ולהודות לה' שסילק אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתינו, וגם נכון לאכול דג ולומר יהי רצון שתזכנו לאכול מסעודתו של לויתן כמו שכתבתי בקונטרס רוח חיים סימן תע"ג בעזר צורי וגואלי.

כד לפי דברי רבינו האר"י זיע"א דטוב ליתן בשלחן אזוב, אם כן לפחות יתן דעתו בלילי פסחים להשים אזוב בשלחן.

כה הנוהגים בליל פסח לשים בנרות מערב פסח ברזל או איזה קליפין כדי שיכבה בשיעור שרוצה, עיין בזה בספר מטה אהרן חלק א' דף ס"ט ע"א.

כו תאנה בחרוסת הוא טוב לתקן עוון אדם הראשון, אך צריך ליקח לחים בזמנם בקיץ ולייבשם ולשומרם להחרוסת, ושיהא מכיר מהמין שאינו מתליע כמו שכתבתי אני הדל ברוח חיים סימן תע"ג בסייעתא דשמיא, וכתבו התוספות על התורה סדר בא וזה לשונם, וחרוסת זכר לטיט ונותנים בו תפוחים זכר תחת התפוח עוררתיך, ומיני תבלין דומין לתבן, ואגוזים ושקדים שמלבנים החרוסת זכר לטיט שעושין מסיד שהוא לבן, עכ"ל, ומי שאינו אוכל אגוזים משום דקשה לשכחה די בשקדים ללבנו, (ועיין מה שכתבתי בעניותי בקונטרס חיים לראש בסידור הקערה אות ד' דף כ"ח ע"ב).

כז שבעה ברכות בליל פסח קשה למצוא מנין עשרה, (ועיין בספר ככר לאדן דף רע"א ע"ב, ובספר פחד יצחק מערכת ב'), ועיין מחצית השקל סימן תע"ט ותפ"ד בתיקון לקרוא

לשכנים שיבואו להצטרף, יעויין שם, ואפילו שהשמחה במעונו יש אומרים בעשרה דוקא כמו שכתב באליהו זוטא סימן תר"ע סוף אות י', (ועיין ח"ל דף ע"ד ע"א).

כח בשתיית טוטו"ן (טבק להרחה) אחר אפיקומן, עיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן מ"ג דף ס"ב ע"א, ובקונטרס חיים לראש בסוף הספר, עיין שם מה שכתבתי בעזר משדי.

כט תפלות וכונות המסודרות לקדש ורחץ וכן המקראי קודש אין לאומרם, (הרב שמחת הרגל דף טו"ב, ובספרו לב דוד, ויוסף אומץ סימן מ"ד, וזכור לאברהם חלק ג'), ואעתיק לפניך שני פירושים לאמירת קדש לפי קוצר עניותי וכ"ת.

סימן לסדר של פסח אשר תקנו לעומת המסגרת ויתנו כת"ב שורר"ת, להבין משל ומליצה כל שהיא תפארת, וירא ישראל את היד הגדולה כולו כהדרת, ואני בעוניי פרשתי בו חמשה וששה אופנים אשר במחברת, ולא אביא פה כי אם שתים הנה אחת נכנסת ואחת יוצאת וכן שומרת, מיתר הפליטה הנשארת, וזה החלי חיים בי"ד לשון מדברת.

קדש, אפשר לפרש דבאו אל קרבנה לרמוז לי"ד טעמים שבשבילם נכנסו לכור הברזל לפרעה במצרים, ופתח תחילה לומר קדש לרמוז קידוש על היין, והוא על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (בבראשית רבה סדר לך לך פרשה מ"ג סימן ז'), הטעם שנכנסנו בגלות מצרים היה בשביל היין שנתן מלכי צדק לאברהם אבינו ע"ה, ולכן אנו מתקנים זה בקידוש על היין מדה כנגד מדה.

ורחץ, הוא רמז לטעם גלות מצרים, שכתב בספר לקט יוסף ערך גאולה וגלות מצרים, דהיינו משום כי אדם בא על חוה בנדתה והבנים מתייסרין בנגעים, לפיכך הובאו בגלות מצרים כי פרעה מלך מצרים נחש ונחש מצורע מוחלט הוא, וכל אשר תחת ממשלתו לוקה בנגעים לפיכך נתיסרו בנגעים במצרים יעויין שם, ולענ"ד נראה דטהרת המצורע הוא לבא במים חיים לרחוץ ולטבול, לכן הובאו בגלות תחת אומות העולם שנמשלו למים כמו שכתוב במדרש חזית על פסוק מים רבים שהם אומות העולם כדכתיב הוי המון עמים רבים, וכן אמרו במדרש שוחר טוב סימן י"ז יעויין שם, ובזה נטהרו מצרעתם ומנגעים אשר היה להם.

כרפס, פירשו רבותינו ז"ל דבו תרמוז ליוסף הצדיק, כר שהביא ככר לחם בשנת רעבון, ופס על שם כתונת פסים, והיינו טעמא שבא רמז ליוסף הצדיק להודיע הטעם בגלות מצרים שהיה מסיבת מכירת יוסף כמו שכתוב בזוהר חדש סדר וישב.

יחץ, עיין מה שאמרו בנדרים דף ל"ב ע"א דטעם גלות מצרים היה על מה שאמר מלך סדום לאברהם תן לי הנפש והרכוש קח לך והפריד בני אדם מלבוא תחת כנפי השכינה, שהיה לו ליקח המחצה שהם הנפש והרכוש לא יקח.

מגיד, עיין מה שאמרו רבותינו ז"ל והביאו רש"י ז"ל בחומש סדר שמות על פסוק אכן נודע הדבר, דבעוון לשון הרע שהיה דילטורין בישראל הוא דגרם להם גלות זה של מצרים, וידוע כי התיקון ללשון הרע הוא דאם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים כמו שאמרו בערכין דף י"ז, לכן תיקונו הוא להגיד בתורה ובשבחו של מקום, ואין הגדה אלא לשון חכמה, והכא כפשוטו הוא בסיפור יציאת מצרים ובחידושי תורה.

רחצה, הרב באר אברהם כתב שהוא רמז לבת פרעה שרחצה מגלולי בית אביה, ולענ"ד נראה על פי מה שכתב הרב נודע ביהודה הביאו הרב לקט יוסף, כי טעם גלות מצרים היה בעוון אדם הראשון שחטא בעבודה זרה, ופרעה היה סבור דעבודה זרה של ישראל מטיל לים, לפיכך גזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו יעויין שם, ולפי מה שכתבתי לעיל בטעם ורחץ דאומות העולם הם נמשלים למים, גם ישראל רחצו מגלולי מצרים ומשכו ידיהם מעבודה זרה ונטהרו.

מוציא, **מצה**, עיין מה שכתב בכונות האר"י ז"ל, דטעם גלות מצרים הוא להוציא לאור ניצוצי הקדושה אשר נטמעו שם בעוון אדם הראשון כידוע, ונוכל לומר עוד דהנה המפרשים ז"ל כתבו, דטעם אכילת מצה הוא להורות ענוה והכנעה ושפלות דאינה מתפחת למעלה כשאור וחמץ, ונקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל דטעם גלות מצרים היה בעבור שעתיד לתת להם ארץ זבת חלב ודבש, ואמרו רבותינו ז"ל, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל ולא נתנם אלא על ידי יסורים ואלו הן ארץ ישראל כו', והיינו טעמא שלא יתגאו מרוב טובה, יעויין שם דלכך ארץ כנען כנודע.

מרור, אפשר לפרש על מה שאמרו בנדרים דף ל"ב, דטעם גלות מצרים היה בעבור שעשה אברהם אבינו ע"ה אנגריא בתלמידי חכמים ומרמם בטורח הדרך וקשרי מלחמה, וזה רמזו מרור דרבנן, אי נמי על מה שכתב רבינו יעקב בעל הטורים בפרפראותיו סדר וירא על פסוק גרש האמה הזאת, דטעם גלות מצרים היה משום ותענה שרה וגירשה שרה אמנו להגר מביתה, יעויין שם, (ובספרי הקטן תוכחת חיים סדר וירא פי"ד השבתי על דברי הר"י בעל הטורים אלו, יעויין שם באורך בס"ד).

כורך, אפשר לפרש על פי מה שאמרו המקובלים, דרפ"ח ניצוצות שברי כלים נפלו לתהומא רבה ומשה במצרים העלה מהם ר"ב, וגם ערב רב עלה אתם, (עיין ז"ב סדר שמות ודו"ק).

שלחן עורך, פירשו המפרשים על דרך שדרשו רבותינו ז"ל והביאו רש"י ריש סדר משפטים, שדברי תורה יהיו כשלחן ערוך ומוכן לאכול לבני אדם שהוא רמז על התלמוד, והיינו טעמא כמו שאמרו רבותינו ז"ל לזכך אותם בכור הברזל כדי שיהיו ראויים לקבל התורה במעמד הר סיני דעל ידי זה פסקה זוהמתן לגמרי, יעויין שם.

צפון, פירש הרב באר אברהם לפי דרכו ששמרו הבטחתו והאמינו בהקב"ה, ואמר במה אדע כמו שאמרו בגמרא, או לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל שאמר על שרה אשתו אחותי היא, אי נמי על פי מה שכתב הרמב"ן סדר לך לך שטעם שנענשו בגלות מצרים היה בעבור שאמר אברהם על שרה אשתו אחותי היא שעבר על איסור לפני עור לא תתן מכשול כו' יעויין שם, והיינו צפון ששמר וצפן מה שהיתה אשתו, וגם לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל שטמן לשרה בתיבה ועל ידי נתינת המכס הוציאוה, יעויין שם.

ברך, עיין מה שאמרו רבותינו ז"ל והביאן הרב דברים אחדים דף ט"ז, דטעם גלות מצרים היה מפני שהיו בישראל צרי עין, וקרא כתיב טוב עין הוא יבורך.

הלל, יובן על פי מה שכתב הרב נאות יעקב בפירוש ההגדה דף ל"ח, דטעם גלות מצרים היה לפרסם אלקותו יתברך וכדי להללו ולשבחו דישתבח בנו לדור דורים

נרצה, על פי מה שכתב הרב זרע ברך סדר שמות, שאדם הראשון פגם חלק נפש רוח ונשמה, ונגמר תקונם לגמרי על ידי גלות מצרים יעויין שם באורך, ועל ידי זה ונרצה לו לכפר עליו.

אי נמי יש מקום לפרש הני י"ד דברים, כנגד י"ד טעמים שזכינו לצאת ממצרים קודם הזמן, והנה אמת דבחיבורי של הגדה שלא נדפסו עדיין, שם הבאתי מכמה מאמרי חז"ל ומרוב המפרשים כל הטעמים שנאמרו על גלות מצרים, וגם כל התירוצים שנאמרו על יציאת מצרים קודם הזמן, עד פ"ה תבא ול"ת מלומר ד"י.

קדש, כמו שכתבו המפרשים ז"ל, דקיימא לן דישראל נעשו קדש, והקדש מפקיע מידי שעבוד יעויין שם, אי נמי על פי מה שכתב הרב דברים אחדים בדף ע"ב ע"א, דעל ידי שמסרו עצמם ישראל שבאותו הדור על קידוש ה' לשחוט את הפסח לעיניהם, זכו להתקדש כל רמ"ח איברים וכל גופם וממילא נעשו בריה חדשה, כיון דכל עיקר גלותם היה בעון פשעיהם וכל טומאתם, וכיון דנתקדשו פקע השעבוד ממילא, יעויין שם באורך.

ורחץ, על פי מה שכתבו רבני האחרונים ז"ל, דלפי מה שאמרו רבותינו ז"ל דהיה שוחט ק"ן ילדים לרחוץ מצרעתו, הרי על ידי זה נשלם השעבוד.
כרפס, הם ס' פרך כאומרם ז"ל, והיינו דבהיות שהיו ששים רבוא, רבוי העם השלים המנין וכמו שאמרו רבותינו ז"ל.
יחץ, אפשר לפרש על פי המפרשים דהגזרה היתה ועבדום וענו אותם - ו' לחלק או עבדות או עינוי, והם עשו שניהם ולא המחצה לכן השלים הקץ יעויין שם, ומשום דהיה ראוי להיות יחץ דלחלק יצאת לכן יצאנו ממצרים קודם הזמן.
מגיד, על פי מה שכתב הרב דברים אחדים דף מ"ו ע"א, דעל ידי שתיקנו עוון לשון הרע ולא היה בהם דילטורין הוא דיצאו ממצרים קודם הזמן יעויין שם, כיון שלא היו מגידים שום דבר כי אם בדברי תורה ובשירות ותשבחות יצאו יפה שעה אחת קודם על דרך שפירשנו באופן הראשון.
רחצה, הוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל על הפסוק ורחצת מעבודה זרה, ועל ידי שמשכו ידיהם מעבודה זרה כמו שאמרו רבותינו ז"ל אהני להו זכות אבות ובזה יצאו ממצרים, דכל שאין הבן עובד עבודה זרה, אבא מזכה ברא כמו שכתב בספר תולעת השני דף ס' ע"ג בטעם הי' יעויין שם.
מוציא מצה, על שם שלא הספיק בצקם כמו שאמר המגיד, והיינו טעמא דהיו נכנסים בחמשים שערי טומאה כמו שאמרו רבותינו ז"ל כידוע, ועיין באורך בפירוש ההגדה, יעויין שם בסייעתא דשמיא.
מרור, הוא הטעם שכתבו ז"ל דקושי השעבוד השלים המנין, ומסיבת דוימררו את חייהם הא גרמא להו אשר יוציאם.
כורך, על פי מה שכתב הרב כסף נבחר סדר שמות דהגזרה היתה בארץ לא להם וגם את הגוי אשר תחת אומה אחת, ובמצרים נשתעבדו גם שאר ארבע מלכיות יעויין שם, וזהו כורך שכולם נקבצו ובאו בכריכה אחת ובעבור זאת יצאנו ממצרים לפני זמנו.
שולחן עורך, לפירוש המפרשים שהוא רמז על תלמוד תורה, יובן על פי מה שאמרו שם טעם שביעי, דבזכות התורה יצאנו קודם הזמן יעויין שם ועל דרך שפירשנו למעלה.
צפון, אפשר לפרש על פי מה שאמרו שם בטעם ט"ז, דהטעם שיצאנו קודם הזמן לפי שעתידין היו להשתלם בארבע מלכיות ולא נשלם הגלות, ולפי דברי רש"י סדר שמות על פסוק אהיה אשר אהיה, דגם ידיעת הגזירה היתה צפונה מישראל אתי שפיר יותר, וק"ל.
ברך, יובן בטעם שתיקנו להזכיר יציאת מצרים בברכת המזון, והוא על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל דמיציאת מצרים מוכח דאנחנו בנים למקום, ואם כן יכול הבן לברך לאביו

כמו שאמרו בגמרא ישמעאל בני ברכני, דאם היה לנו דין עבדים כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, ומכל שכן שאינו מברכו כמו שכתב הרב מדבר קדמות מערכת ב' כאשר יעויין שם, והרי מיציאת מצרים מוכח דיש לנו דין בנים מכמה צדדים כמו שהובא בפירוש ההגדה בסייעתא דשמיא.

הלל, על פי מה שאמרו במדבר רבה פרק ה', דבשביל שיאמרו הלל לא הכריתם בגלות, וידוע דאם היו שוהים שעה אחת עוד היו נטמעים שם ולא היה תיקון לצאת ח"ו, ועיין בפסקת הלליוה בסייעתא דשמיא בספרי הקטן חיים לראש יעויין שם.

נרצה, היינו בזכות דם פסח ודם מילה דהוא הרצאת דמים כידוע, (ועיין בספר מדרש האתמרי, ועוד לו בספר מדרש תנחומא דף קס"ג ע"ב וג', ולמהרמ"א, ועוללות אפרים, ובאר מים, ובספר שמחת הרגל, ובסוף ספר קרני ראם, ובארוחת תמיד דף נ"א ודף נ"ב, ובשני אליהו דף פ"ו ע"א, ובספר פני יצחק סדר בא, ובספר בן פדהצור דף ס"ו ע"ג, ובספר נ"ץ בדרוש לשבת הגדול יעויין שם).

ל דע דבמנהג כוס של אליהו אינן שוים בני ספרד עם בני אשכנז, והוא דבאשכנז בהתחלת הסדר ממלאים תחילה כוס לאליהו הנביא, ואחר הסדר מניחין אותו אצל המטה שישן בה בעל הבית, אך בני ספרד המנהג הוא משיורי הכוסות, ושותים ממנו בתוך הסעודה כמו שכתב בספר פסח מעובין אות קפ"ב, וכבר עמד בזה בספר ברכת אליהו ק"ק דף נ"ה ע"ב, ועיין שם שנתן טעם נכון למנהגים אלו שיש באשכנז, (ועיין בקונטרס חיים לראש דף ז"ך סוף ע"א).

לא כשאומרים ממצרים גאלתנו בפסח צריך לאומרו בקול רם, (ספר הזכירה דף י"א ע"א), ולהכי נראה דמשוררים אותו דהרי אינו כמו קדיש וקדושה דיש בו כונות רבות ובשביל אריכות הכונה תיקנו לשורר, וכיון דמשוררים אותו בפסח, וינהגו וילכו לעשות כן בכל מועדי הרגל.

לב טעמא דאין אומרים את מוספי ביום שני של פסח ושבועות, תמצא בספר עדות ביעקב סימן י"א.

גל בערב יום טוב האחרון של פסח אין לו דין ערב יום טוב להקזה, (חק יוסף סימן תס"ח אות י'), ושם הביא דלדעת מהרי"ל דוקא בהושענא רבא שהוא יום הדין.

לד ללבן שפוד בתוך הפסח התיר הכסא אליהו סימן תנ"ב, (ועיין מקראי קודש דף קס"ח ע"א), ובענין כלי בן יומו להגעלה עיין מה שכתב חק יוסף סימן תנ"ב ס"ק ז' דלימדנו להועיל כל סדר הגעלה בקיצור, ועיין בסימן הקודם.

לה בשמיני של פסח יש מקומות שנוהגים לומר זמן שמחתנו, ואנו אין לזוז ממנהגינו דהוא הסברא נכונה לומר זמן חרותינו, (ועיין בספר תנא ושייר סימן ל"ד).

לו לענין טעימה בשחרית ביום טוב של פסח, עיין מורה באצבע סימן ו' אות רט"ו, דאם לחמו מצה עשירה יעשה שינוי בבוקר בעשייתה מדבר אחר כדי לומר מזונות, (ועיין מקראי קודש דף קע"ה ע"ב ודף קע"ו ע"א), והדרך הנכון הוא שלא יטעום מזונות כלל בבוקר כי אם קאב"י ואיזה פרי חשוב ועוד מעט יקבע סעודתו לקיים סעודת יום טוב אם אפשר לו שלא לבקר הרבה, (ועיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים בקידוש של שבת יעויין שם בסייעתא דשמיא).

לז בערב שבת חול המועד של פסח יפריש ט"ל פרוטות לצדקה כמנין שם כוז"ו והוא תיקון לעוון רבית, ומה נעים מה שמפטירין הפטרת התחיינה העצמות כו', והוא תיקון במעשה ודיבור, ואם חל יום ראשון בשבת יפריש ביום ראשון מחול המועד, (הרב מעשה הצדקה דף קכ"ח ע"ב אות ט"ל), ובשבת חול המועד לא יאמר הודו בתוך הזמירות דהיינו המזמור של פסח אלא בסוף התפילה קודם אמירת כל ישראל דשם שייך יותר במקום השיר שהיו הלויים אומרים, ולשים הפרש בין יום טוב לחול המועד, וברוב עם המאחרים לבוא בזמירות ואינם ממהרים לצאת במוסף.

חל ליל שביעי של פסח יש מדרשים הרבה בעירנו אזמיר יע"א, וחוששני מחטאת לומר הטוב שיעשו בלילה אחרת ולא בלילה הזאת לפי מה שכתבו גורי האר"י והביא דבריהם בספר מורה באצבע סימן ז' אות רי"ח, אלא דבאשמורת הבוקר צריך זהירות וזריזות לקום ויצוה לאחרים שיעוררוהו כדי לומר השירות, עלית על כולנה אחרון חביב שירת הים לאומרה בקול נעים ובכונה גדולה ובציבור ויחשוב כאילו עבר בים בעת ההיא, אלא דאם ידע אנוש דתשאר אשתו יחידית בבית ואיכא למיחש על איזה דבר, אז טוב הוא שלא יצא מביתו, וכן בליל שבועות ובליל הושענא רבא, והכל לפי המקום ולפי האשה, (ועיין בסו"ס בני יוסף בתשו' זרע יצחק סימן א' יעו"ש).

טל בפיוט שאלת טל דאומרים לשוני כוננת או אם הוא בוננת, על זה עמדתי בספרי הקטן רוח חיים סימן פת"ח ועשיתי הכרעה דצריך לומר בוננת.

מ שמיני של פסח שחל להיות בשבת ונמצא בן ארץ ישראל בחוצה לארץ, לא יקרא שנים מקרא ואחד תרגום באותו שבת אלא צריך להשלים פרשיותיו עם הציבור הנמצא, (מראית העין דף פ"ג ע"ד), וזה שייך נמי ליום שני של שבועות ודא ודא אחת היא.

מא מצה אחר הפסח לא יאכל בקביעות סעודתו אלא עראי בשביל נטילת ידים והמוציא וברכת המזון, (ועיין משפט כתוב סימן קנ"ח, וזכור לאברהם חלק א' מערכת ב' אות ה', וקמח סולת דף כ"ט ע"ד, וב"מ דף ז"ך ע"ב אות ד', ובספר אהל יצחק סימן ד').

בם באסרו חג אין בל תוסיף באכילת מצה, ויש חילוק מסוכה למצה, (עיין פחד יצחק מערכת א' בדין אמירה לגוי, ובספר עיקרי הד"ט סימן ח"י אות ס"ב).

גם. ליל מוצאי פסח נוהגים לשטוח שבולים בבתים ומניחים גם כן שבולת בראשם, משום דבפסח נידונין על התבואה ולסימנא טבא שיהיה שנת שובע, וראיתי למוה"ר כה"ר בספר אזור אליהו סימן ה' דכתב בהא דאמרינן בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, דמזה נראה דכתב רבינו האי גאון דתחיית המתים בניסן, דאין לנו גילוי בשום מקום מזה, ובירושלמי דשבת אמרו דהגאולה בניסן והתחיה קודם לה, ואם כן אפשר דהתחיה תהיה בתחילת החדש או באמצע והגאולה בסוף החדש, ומזה נתפשט המנהג לשטוח עשבים מוצאי פסח כדכתיב ויציצו מעיר כעשב הארץ, דאחד מן הטעמים דעוקרין עשבים כשחוזרין מהמת דהוא לרמוז על תחייתם, ולרבי יהודה החסיד הוא דמשליכים עשבים לאחוריהם ליתן רשות להמתים שיצאו לקבל אותו מת דיחזרו לקבריהם, דהא בלאו הכי אינן יכולין לשוב למקומן עכ"ד, ואנו מצפים דמתים יחיה אל כרוב חסדו, ברוך עדי עד שם תהלתו.

מד באסרו חג יעשה סעודה נאה והוא על פי הפשט ועל פי הסוד, (הרב המורה סימן ז' אות ר"ך), וזה לכל מועדי רגל.

מה האיש הירא וחרד ראוי להיות זהיר וזריז לעמוד לשרת בשם ה' בימים האלה שלאחר הפסח יתר על כל הימים בקדושה ובטהרה וביראת ה' כל היום ולא יפנה ימין ושמאל, וירא ויפחד ממדת הדין המתוחה שלא יכוה בגחלתה ח"ו, ואמרו הקדמונים כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה כולה, כי אם ירבה בהם בתורה ובמצות כן יהיה מראשית השנה ועד אחרית השנה וכן בהפכו ח"ו, (הרב חמדת ימים פרק ב' מספירת העומר אות ע"א, ועיין נמי מה שכתבתי לקמן בסוף תשרי שם בסייעתא דשמיא).

סימן ה

על ק"ן ספור יגיעו אתיא זכירה,

לספירת תפארה

א יביע ע'ומר ולילה לילה, ויעשה זריזות גדול לבל ישכח מלספור את העומר, וזה לשון השל"ה הקדוש, ענין ספירת העומר הוא ענין גדול וקדושה עליונה ממשיכין על עצמן,

על כן צריך שיתעורר לבו בכונה ויהיה קדוש וטהור, עכ"ל, וכתב בספר תולעת יעקב דמי שאינו סופר ספירת העומר אינו בכלל טהורים ואין לו חלק בתורה הקדושה, ובספר מדבר קדמות מערכת ע' אות י"ט ה"ד ויוסף עוד דוד להביא מאמרי רז"ל, כי העומר מכניע עמלק ורמז בזה דהעי"ן הוא עשיו, ומ"ר גימטריא עמלק יעויין שם, ואין ספק דמי שמתעצל לספור העומר ואתי לידי שכחה קרינן ביה דשכחה הוי פשיעה, ועליו נאמר ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו בהיות דשוב לא יוכל לספור בברכה.

ב כשמברך צריך שידע קודם המספר של אותה הלילה, ולא יסמוך על מה ששומע מאחרים, ובדיעבד יצא ולכתחילה לא יעשה כן, (ועיין משבצות זהב בפריו סימן תפ"ג).

ג אף על גב דבלשון הקדש יוצא אף על פי שאינו מבין, מכל מקום יותר טוב אם הוא מונה בלשון שמבין איש איש ממקומו למקומותם בארש'ותם, (ועיין ברכי יוסף, וזכור לאברהם חלק א', ועיקרי הד"ט סימן כ"א אות ב'), וכתב בספר בית עובד אות ט' דלא יצא, ולא ראה מה שכתב בספר ערך השולחן, (ומור וקציעה, ובספר עמודי שמים ח"ב דף נ"ג ע"א) דיצא, יעויין שם.

ד הנה נודע דאם שכח ולא בירך דהיינו שלא ספר אז יספור ביום בלא ברכה, ואם שכח גם ביום ההוא לגמרי אז ימנה שאר הימים בלתי ברכה כמו שכתוב בסימן תפ"ט שם, ואם שכח ליל הששי והתפלל ערבית ליל שבת מבעוד יום ונזכר, יספור בעת ההיא בעד ליל הששי, וימנה שאר הימים בברכה, (זרע אמת סימן ס"ו הלכה ד', המחזיק ברכה שם), ודוגמא לזה תמצא בתשובות רש"ל לענין ספירת נדה ובכמה נדונות דומין לזה, היכא דהתפלל ערבית מבעוד יום אי חשיב עדיין יום שעבר, וכבר כתבתי בזה במקום אחר ואין כאן מקום להאריך, ולענין בין השמשות אם נזכר עיין בית דוד, וברכי יוסף, וצרור הכסף סימן ד' דעלתה לו ומונה שאר הימים בברכה.

ה מנה בראשי תיבות יספור בלא ברכה, (עיין למודי ה' לימוד קד"ם, ובר"י שם), ואם היה שכתב כתב לחבירו ולא כיון לספירה צריך שיחזור ויספור בברכה, (ברכי יוסף, ושיורי ברכה, ועיין זכור לאברהם חלק א', ונעלם מהם דדבר זה נפתח בגדולים קמאי ובתראי, בין בענין מצוות אי צריכות כונה ובין בכתיבה אי הוי כספירה, ורבו הדעות בענין זה כמו שתראה בספר מגן שאול סימן כ', מקראי קודש דף ק"פ, שבות יעקב חלק א' סימן ל', קרית חנה סימן ח"י, קול אליהו חלק א' סימן נ"ג, חיים שאל חלק א' סימן ע"ד, אגורה באהלך דף י"א, עיקרי הד"ט אות ג', שערי תשובה שם, תנא ושייר סימן ז"ך יעויין שם), טעה ומנה השבוע ולא הימים, עיין מכתב שלמה סימן ע"ה, והיכא דהוא

מסופק הוא ספק ספיקא ולא יברך עוד, (ערך השלחן, ונהר שלום), ועיין עמודי שמים דכתב להיפך, ועיין שם בבא לצאת עם השליח ציבור ידי חובה.

ו אונן דלא ספר בלילה ומנה ביום בלא ברכה מונה שאר הלילות בברכה, ואם היה אונן כל אותה הלילה וכל אותו היום ולא מנה, אז ימנה שאר הימים בלא ברכה כדין שכח, (ברכי יוסף, ומחזיק ברכה, ואגורה באהלך דף י"ט, ועיין בספר שלמי חגיגה דף רח"ץ, ועיקרי הד"ט אות ד', ובספר צרור הכסף סימן ד', ובספר בארות המים סימן י"ט), והוא הדין מי שהיה חולה בקדחת ולא ספר באותה לילה וגם ביום דיספור בלא ברכה, וכן מי שהיה חבוש בבית האסורים במקום מטונף יספור בלא ברכה, ומה טוב דיספור בלשון לע"ז, (ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן חקקי לב חלק ב' סימן ה' דף כ"ב ע"א בסייעתא דשמיא, ועיין מה שכתב רב אח"א משבחא כמהר"א אשכנזי נר"ו בספר מעשה אברהם אורח חיים סימן כ"ו יעויין שם, ועיין מלאכת הקודש דף קמ"ג ע"ג).

ז אם זה ששכח לגמרי יכול להיות שליח ציבור, כתב הרב פרי חדש דדין שהורה להיות שליח ציבור היתה שגגה, דקיימא לן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובה, (וכוותיה דמר כתב מורינו הרב אבי התעודה בתשובות כנסת הגדולה סימן כ"ט, והכי סבירא ליה להרב פמ"א, ומהרד"ך הובאו דבריו בספר בית דוד סימן רס"ז, וכן כתב בברכי יוסף אות י"ט, ובספר כסא אליהו, וכן נראה דעת מורינו הרב בתי כהונה), אכן מורינו הרב מקראי קודש דחה דברי הפרי חדש וסבירא ליה דיכול להיות שליח ציבור, (וכן כתב בספר מאמר מרדכי, ובספר סמא דחיי סימן י', וכן הוא דעת הרב בית דוד שם דצידד להתיר, ובספר חק יוסף ס"ק כ"ה), ולענין הלכה נראה דנקטינן כדעת האוסרים שלא להיות שליח ציבור לכתחילה דשב ואל תעשה עדיף, אפילו אם הוא שליח ציבור קבוע יעבור אחר תחתיו לאותן הלילות, ומה גם דלפעמים המצא תמצא מי שאינו בקי כלל ואינו סופר דסומך על השליח ציבור ונותן מכשול לאחרים, דלא יצאו ידי חובה בספירתו ויפסידו הספירה לשאר לילות, דזהו הנידון של הרב סמא דחיי, אלא דבדיעבד אם עבר ונעשה שליח ציבור יש מקום להקל אבל לא לכתחילה, (ועיין בספר שערי תשובה שם בסימן תפ"ט ודו"ק, ובמה שכתב הרב מכתם לדוד סימן ט"ז, ותשב"ץ חלק ד' סימן א', ועיקרי הד"ט אות י"ב יעויין שם, ועיין להרב ערך השולחן).

ח גר שנתגייר וקטן שהגדיל מונין בלא ברכה, ואם ביום אחד מנו בלא ברכה, אז מונין שאר הימים בברכה, (ברכי יוסף, ומשפט כתוב).

ט אם שאל לו חבירו ועדיין לא מנה הנשאל, יאמר לו אמש ספרנו כך וכך כמו שכתוב בשלחן ערוך שם, אלא דעל זה נסתפקתי אם השיב לו ללילה שיבא אנו סופרים כך אם

נימא דבכלל מאתיים מנה וצריך שיספור בלא ברכה, או כל שלא אמר בפירוש ולא כיון לצאת יספור בברכה דמה לפנים ומה לאחור ואין מוקדם ומאוחר, וצידדתי דהצד השני נראה דיותר נכון, ומצאתי סמוכות ממה שכתב בספר עיקרי הד"ט אות ב', וגם ממה שכתבו הפוסקים היכא דמנה ארבעים חסר אחד הלא בספרתם, ובקורא בשלחן ערוך ואמר דרך לימודו היום שמונה וכיוצא יספור בלא ברכה, (ועיין מקראי קדש דף ק"פ), ובזכור לאברהם נסתפק בשואל מחבירו ומשיב הן, עיין שם דהלכה רופפת בידו.

י בירך אדעתא דארבעה שהוא האמת ואמר חמשה בטעות יחזור ויספור בלא ברכה, (תורת חסד סימן ב', ועיקרי הד"ט אות י"א, ושלמי חגיגה אות כ"ה), ואם לא מנה השבועות ושכח לגמרי לא הפסיד הברכה לשאר הימים, (לימודי ה' לימוד קד"ם, ושלמי חגיגה, ומשבצות זהב בפריו, ועיקרי הד"ט אות י"א), ואם טעה בימים ולא נזכר עד יום שלאחריו, אם לא טעה בשבוע מונה השאר בברכה, הא לאו הכי הוה ליה כשכח לגמרי, (טורי זהב, ושלמי חגיגה דף רח"צ ע"א).

יא בברכה יכול לצאת בחבירו אבל בספירה בעינן וספרתם לכם כל אחד לעצמו, ובדיעבד יצא, (עיין מגן אברהם, ופרי חדש, ומלכי בקודש, ובאר היטב, ושלמי חגיגה, וזכור לאברהם, ואשל אברהם בפריו, ועיין להרב ערך השולחן).

יב אם נכנס במקום שמתפללים ומצא אותם שהם באים לספור את העומר, יספור עמהם משום כי ברוב עם הדרת מלך ואחר כך יתפלל ערבית, (כמו שכתב בספר מגן אברהם והביאו להלכה בשלמי חגיגה אות י"ד, ועיין שם בשלמי חגיגה דף רצ"ו ע"ב), ואם לא הספיק להיות סופר העומר עם הציבור צריך שיאמר ערבית תחילה ואחר כך לספור דקריאת שמע קודם לספירה כמו שכתב בספר שאגת אריה סימן ב"ך.

יג בלילי שבתות חלוקים במנהגים, דיש מהם דמתפללים ערבית ואומרים קידוש ועושים סעודה ואחר כך סופרים, ויש מהם שממתינים להתפלל ערבית עד שיהיה שעה לספור, ובמשבצות זהב בפריו הוכיח במישור להמתפללים מבעוד יום וסופרים, ומיהו צריך שימתין לפחות שיהיה חצי שעה אחר י"ב שעות וכמו שכתב במ"ב כאשר יעויין שם, ומי שאוכל קודם ספירה יש מהם דלזכרון קאתי אינו אוכל פירות בשלחן עד שיספור, אלא דלפי מה שכתב הרב שאגת אריה אשכנזי סימן ב"ך דברכת המזון קודם לספירה בשבת, ואם כן יותר טוב שיברך ברכת המזון תחילה ויספור ואחר כך יאכל פירות, ובקונטרס כף החיים הבאתי בזה דרך נכון לעשות בכל סעודה משום ספק ברכות כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, ואם אירע בחול דשכח ונזכר בתוך הסעודה יספור קודם ברכת המזון כמבואר להרב הנזכר, ובעריכה גדולה התקנה היא דכולם כאחד ימתינו

בליל שבת עד שחשיכה וסופרים את העומר ואחר כך מקדשין, וכדי שלא יבואו לידי קטטה נתקן כך מעיקרא.

יד יאמר שבוע אחד ולא יאמר אחת, וכן שני שבועות ולא יאמר שתי, וגם יאמר לעומר ולא בעומר דכן הוא גירסת רבינו האר"י זיע"א, גם יאמר מנין המועט תחילה, ובכל אלה אם היפך בדיעבד יצא, (עיין פרי חדש, ושלמי חגיגה, ומשבצות זהב, ומחצית השקל, ושל"ה, וחק יעקב, ושיירי כנסת הגדולה, ובאר היטב, ושערי תשובה).

טו אם ספר כשהיה ישן בתחילת הלילה אם יברך אחר כך, או היכא דשכח לספור העומר ואחרי כן ספר בחלום ונזכר בלילה אחרת אם יכול לספור בברכה או לא, על זה הארכתי בתשובות בסייעתא דשמיא.

טז לכתחילה צריך הברכה והספירה מעומד, דאל תקרי בקמה אלא בקומה, וגם דרשו דורשי רשומות דהוא מראשי תיבות עצ"ת ה'. (ועיין באר היטב, ושלמי חגיגה, ועיין בספר אורה ושמחה דף י"ד ע"א וב' דהביא להלק"ט ולהדרכי נועם ולהרב חיד"א בספריו היקרים, יעויין שם).

יז אשכחן תלתא מנהגי דעבידי רבנן דאתו לאדכורי, אחד, דיש מקומות דיש להם בבית הכנסת כמו מגילה כתובה בה כל ימי העומר באותיות גדולות מרובעות וגוללין אותו היום דשם ס'פורים יכוננו, ועיניהם ישיתו אם שכחו לספור באותה הלילה והוא מנהג טוב ויפה, זאת שנית יש מקומות שנוהגים דאחר קדיש תתקבל מתפילת שחרית או קודם אמירת קוה אל ה' אומר הש"ץ בקול רם, אמש היתה הספירה כך וכך ומי ששכח יספור בלא ברכה והוא מנהג נכון, והבאתי את השלישי דיש מקומות דאומרים למנצח בנגינות בשחרית וגם שבת במנחה, וגם זה מנהג ותיקין.

יח כמו צער בנפשי על כמה בתי ישראל דנאספים אגודות אגודות להתפלל ערבית בחצריהם ובטירותם ושוהים עד שיהיה זמן ספירת העומר, וביני וביני מדברים דברים בטלים, ואם הוא מהלכות מלכים ומלחמותיהם או דברי סחורה אינו כל כך רע, אך העושים שחוק וקלות ראש ומדברים לשון הרע וליצנות וניבול הפה זו רעה חולה וגדול עונם מנשוא, ובכל עת ובכל זמן כל כהני מילי הם תועבת ה' ואשמה גדולה, כל שכן וקל וחומר בימי העומר שהם ימי דין וחוששני כי בנפשו דיבר, ואיסור מוסיף לעתות כאל דבמקום לקשר מידת יום במידת לילה בדברי תורה וקדושה, עושים קשר רשעים בעבותות עגלה חטאה, ובכן מי שנגע יראת אלהים בקרבו והוא מאריה דביתא או בעל החצר, יבקש שיהיה באותו מנין איזה תלמיד חכם או למדן קצת דיודע ספר וישאל ממנו שיאמר איזה דבר מחכמה ומוסר מתוך הספר או בעל פה, ומזכה את הרבים דמקיימים

סור מרע ועשה טוב, דמלבד דאינן מדברים דברים שאסור לדבר ומקיימים ודברת בם ולא בדברים בטלים, מרובה מדה טובה דבעת ההיא עושים קשר של קיימא לקשר מידת יום בלילה בדברי תורה ומתפללים ערבית מתוך דברי תורה והוא ענין גדול נורא ונשגב מאד.

יט לפי מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה הוא, דבתחילה צריך שיאמרו הצבור הספירה ואחר כך השליח ציבור, (ועיין בשלחן גבוה ס"ק ו' כאשר יעויין שם), אלא דיש מקומות דהשליח ציבור מברך תחילה על ספירת העומר מסיבה דהעם הנמצאים מבקשים לשמוע כדי לידע החשבון ולברך אחרי כן, ומאן דנהיג הכי לא משתבש ואדרבא בכל דבר שבקדושה דאתי בכפילא אשכחן דשליח ציבור קדים לציבור דאומר הוא תחילה ואומרים אחריו, ומיעוט הוא דהציבור קדים כמו פסוקי מגילה.

כ מי שחננו ה' להתפלל ערבית במנין דכולם סרים למשמעתו, יאמר קודם הספירה לשם יחוד כאשר הובא במחזורים, וגם בכל שבוע יאמר התפילה שסידר הרב הגאון חיד"א בספר כף אחת סימן כ', (ועיין שלמי חגיגה אות ג"ל), וידוע המחלוקת שהיא לשם שמים בין מורינו הרב חנן אלהים ומורינו הרב בתי כנסיות חלק ב' סימן ד', ובעיר הקדש טבריא ת"ו נוהגין כאתריה דמר המלך חיים.

כא בכל ימי העומר יאמר בשעת ברכת כהנים מזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה, והוא סגולה נפלאה דיצליח בכל מעשיו ואינו ניזוק כל אותו יום, (שלמי חגיגה דף רצ"ח ע"ד משם אגרת הרמב"ן, ועיקרי הד"ט אות י"ד יעויין שם), ומורינו הרב חסיד שבכהונה בספר שבט מוסר פרק ל"א הביא זה בסתם, וכנראה דהבין דהוא לכל ימות השנה.

כב נשים אינן עושות מלאכה כשהגיע זמן ספירת העומר והוא עד הבוקר והוא הדין לאנשים, (עיין כנסת הגדולה, וטורי זהב, ופרי חדש, וברכי יוסף, ובית עובד, ועמודי שמים דף נ"ד ע"ב, ומשבצות זהב בפריו, ונהר שלום שם), ולאחר ל"ג לעומר יש להקל אחר שמנה העומר, (ועיין אליהו רבה, וזכור לאברהם חלק א' וחלק ג').

כג על מה שאין אומרים מוסף על העומר, תראה טעם נכון בסוף ספר תו"ר בסוף הליקוטים לספר חיי יצחק יעויין שם, ועיין בסימן הקודם.

כד מה טוב ומה נעים העושים תיקון כרת בליל השישי של הספירה בכל שבוע, ובשבוע ששית בכל הלילות והכל לפי כוחו של אדם, ואשרי שיאחז בלימוד ספר צמח צדיק, (א"ה, הוא סדר הלימוד שסידר הרב חמדת ימים בפ"א משבת אות ע"א - פ"א לתקון פגם היסוד לאומרו בליל שישי כל ימות השנה, וכן בלילות שקודם הברית, ולימי השובבי"ם יעויין שם), וכך היה המנהג באיזה מדרשים משנים קדמוניות ללמוד בספר צמח צדיק

בכל ליל השישי של שאר ימות השנה, וגם טוב שיעשה כסדר הלימוד שתיקן הרב הגאון חיד"א ז"ל בספר יוסף בסדר, תראנו משם.

סימן ויו

'''יתן אומר,

הלכה והן מורין לזמן העומר

א לענין תספורת ונישואין, רובא דעלמא נוהגים עד ל"ג, אך לא המחמיר בתספורת עד ל"ג מחמיר בנישואין, כי האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, וכן לאידך גיסא דמסתפר קודם ל"ג באיזה ימים, לא בעבור זה יוכל לעשות נישואין קודם ל"ג, (ועיין זכור לאברהם בזה ודו"ק במה שכתב שם), והטעם דבתספורת ובנשואין אינן קונסין עיין בשיירי כנסת הגדולה טעם נכון וברור, ובנטילת צפורנים ליכא שום חומרא כמו שכתב בזכור לאברהם בחלק א' יעויין שם, (ועיין שומר אמת אות ל"ב, מ"ג).

ב לענין אבל ששלמו לו שלשים יום תוך העומר, והחילוק שיש בין קודם ל"ג לאחר ל"ג, ולענין ערב פסח שחל להיות בשבת ששלמו לו שבעה, עיין דבר משה, וזרע אמת, וברכי יוסף, ומחזיק ברכה, ולענ"ד נראה דהקולו"ת יחדלון, (ועיין בית הרואה מה שכתב בזה, ובזכור לאברהם, ופני אהרן, ועיקרי הד"ט ריש סימן א"ך, ועיין בית עובד אות ז', ותשובות שמן המור), ולענין אם יועיל גערה ביום שלשים שחל בראש חדש ונוהג להסתפר, עיין להרב נאמן שמואל סימן מ"א, ובספר בית עובד שם אות י"א.

ג כפי מוהר"מ די לונזאנו, והרדב"ז, ומוהריק"ש סימן צ"ח, והכנסת הגדולה, הוא דאינו טועה מי שנוהג להסתפר בראש חודש, אלא דהנזהר שלא להסתפר בראש חודש משום צואת רבי יהודה החסיד זיע"א יכול להסתפר יום שלפניו, והחידוש הוא דאפילו חל ראש חודש ביום ראשון יסתפר יום השישי שלפניו, (עיין שיירי כנסת הגדולה), אלא דמה שכתב שם בשיירי אחר חצות, לפי דברי גורי האר"י לא נכון לעשות כן להסתפר אחר חצות אפילו בערב שבת, ומה שכתב בתשובות חסד לאברהם סימן ט"ו והובא בזכור לאברהם חלק ג', דהיכא דנוהג להסתפר בערב ראש חודש ושכח וחל יום רביעי ויום חמישי, דיסתפר בחמישי מפני כבוד השבת כאשר יעויין שם, יש צד לומר דאלים מילתא דחמירא סכנתא ויותר טוב שיסתפר ברביעי דהוא מחודש שעבר, ואם היה ערב שבת ראש חודש אז היה צד זה מכריע יותר דהוא סמוך לשבת ממש, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף ס"ב ע"ב, ולהרב יוסף אומץ סימן מ', ובספרו מורה באצבע אות אר"ך, ועיקרי הד"ט אות ט').

ד אבי הבן דוקא יכול להסתפר יום שלפני המילה, ואם המילה יום ראשון יסתפר בערב שבת כפי מה שכתב הפרי חדש, (ועיין הלק"ט, ומה שכתב עליו בספר יד אהרן, ועיין נוהג כצאן יוסף דף ס"ב ע"ב), והמוהל לא יסתפר, (לקט הקמח, ושלחן גבוה, וקמח סולת), ואם הסנדק הוא אביו של אבי הבן סנדק זה דוקא יכול להסתפר דיום טוב שלו הוא, דעתה עת הזמיר הגיע דהוכיח סופו דקיים מצות פריה ורביה ואינו דומה לסנדק אחר, כן נראה לענ"ד, אלא דאם באנו לדברי האר"י, ואגרות הרמ"ז, והחמדת ימים פ"ב מעומר אות ס"ז, הוא דבכל אופן לא יסתפר אפילו שהוא אבי הבן, (ועיין עיקרי הד"ט אות ט', והשומר אמת, ובהשמטות).

ה מי שנהג להסתפר ערב עצרת ועתה רוצה לחזור, צריך שיעשה התרה בפני שלשה, (כתונת יוסף סימן י"ט, ועיין מה שכתבתי בעניותי בקונטרס רחמים לחיים סימן ער"א להמצטער דמכביד עליו שער, עיין שם בתשובות הרשב"א חלק ה' דף ס"ה ע"ד).

ויו הגם דבתספורת ליכא יוהרא ולא משום לא תתגודדו (כמו שכתב הרב נאמן שמואל, והפרי חדש, ומחצית השקל), מכל מקום לא יראה לאחרים שהכביד עליו השער דמחזי כיוהרא בגלוי, והוא מן הראוי לקיים והוי צנוע.

ז אף על גב דהפרי חדש והאליהו רבה הקילו להסתפר בליל ל"ג לאשכנזים וליל ל"ד לספרדים, מלבד דמורינו הרב שיירי כנסת הגדולה והבית דוד כתבו דלא אמרינן מקצת לילה כלילה, עוד הן בה דאעיקרא בקושי התירו להסתפר קודם ערב שבועות דהם ימי דין ואיך יתכן דיסתפר גם בלילה, דאפילו אחר חצות היום אין להסתפר כאמור למעלה, ואפילו באשמורת כל שלא האיר היום לא טוב להסתפר בכל ימות השנה, כל שכן בימי העומר, ועיין שם להבית דוד סימן ר"פ דהתיר למי שיש לו אונס ליום ערב שבת היכא דחל ל"ג בערב שבת דיסתפר בלילה, (ועיין זכור לאברהם, והשומר אמת אות י"ח).

ח נהגו בעירנו אזמיר יע"א איזה משפחות שיש להם פורים ביום ח' לחודש אייר והם מאנשי א"י כיאו יע"א שנעשה להם נס וקבעו אותו היום פורים לדורות, וכמו כן יש משפחות דבאים מאנשי אנגורה ויש להם פורים ביום אחד עשר לחודש הזה ואין אומרים בהם תחנונים, ויש מהם שמסתפרים בהם כי יום טוב שלהם הוא, (ועיין מה שכתב מורינו הרב משה אלשקר בתשובות סימן מ"ט, ובסוף ספר חיי אדם יעויין שם), ומכל מקום מה שנוהגים למי שאין לו פורים, דלוקח מעות ממי שיש לו פורים כדי להסתפר טעות הוא בידם כי אין היתר בזה כלל, ומיהו מי שיש לו פורים שהוא יום טוב שלו מצד אמו חייב לעשות, דהרי מצינו בתוספות דעירובין דף מ"א ד"ה מבני סנאב דכתבו וזה לשונם, ואף על גב דרבי אליעזר בן צדוק כהן היה כדמוכח בפרק כל

פסולי המוקדשין בבכורות דף ל"ז גבי רבי אליעזר בר צדוק דהוה ליה בוכרא כו' שמא אמו היתה מבנימין כו' יעויין שם, הרי דמצד אמו חייב הבן לנהוג היום טוב שקבלה אמו, ודו"ק.

ט כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר המורה אות אר"ך וזה לשונו, מנהג שלא לגלח בימי העומר, ולפי דעת רבינו האר"י אינו מטעם אבילות כאשר כתבו הפוסקים, רק יש סוד בדבר דצריך שלא לגלח מערב פסח עד ערב חג השבועות, וכל מאי דשרו האחרונים לגלח בראש חודש או אם הוא חתן וכיוצא וביום ל"ג או ל"ד לעומר, לפי דעתו הכל אסור, גם מה שכתבו קצת דביום מ"ח שרי ליתא, דרבינו האר"י לא היה מגלח אלא בערב החג דוקא, וכשחל יום מ"ט לעומר בשבת ראיתי להחסיד המקובל המופלא מורינו הרב שלום שרעבי בכתב יד וזה לשונו, ואם חל יום מ"ט בשבת דנתי שלא לגלח בערב שבת אך הכריחוני לגלח, וחתן אינו מותר לגלח קודם יום מ"ט, עכ"ל, וגם אני הצעיר דעתי הקצרה שיגלח בערב שבת אם מ"ט בשבת שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול וכן עיקר, אמנם בענין זה של גילוח בימי העומר יש כמה מנהגים חלוקים כפי הפשט הנח להם לישראל, עכ"ל, (ובספרו מראית העין בליקוטים סימן ז' דף ע"ח ע"ד השיב על מה שכתב בספר אפי זוטרי משם רבו, עיין שם נועם שיח סוד שרפי קודש).

יו"ד מחזיר גרושתו בלבד התיר מוהריק"ש, וה"ד הפרי חדש, וכי האי גוונא יש להתיר למי שהכין הכל והיה הנישואין בערב פסח ונאנס דאז יכול לישא קודם ל"ג ושרי החתן להסתפר, (ברכי יוסף, וזכור לאברהם), וזקן וזקנה אלמונים ההולכים לארץ ישראל והשעה דחוקה להם יש להקל אפילו לסברת הרשב"ש סימן תרנ"ב יעויין שם, ובספר פרי האדמה חלק ד' דף כ"ב ע"ב כתב, ל"ג לעומר בערב שבת מותר לאלמון לישא יעויין שם, וזה שייך אם נשא בתולה אך אלמון ואלמנה בליל שבת לא יתכן, (ועיין בפרי האדמה בחלק ג' דף מ"ח יעויין שם).

יא אפילו מל"ג ואילך יזהרו בריקודין ומחולות של רשות, ועל ברורי הקנסות מוטל דיסובבו עיר ולא יניחום, (ועיין בספר אליהו רבה).

יב מנהג טוב שלא לחנך מלבוש חדש דראוי לומר עליו שהחיינו בין פסח לל"ג לעומר, (ומצאת כי תדרשנו בספר פחד יצחק, ובספר עיקרי הד"ט סוף סימן כ"א, ועיין בספר אורחות יושר פרק י"א).

יג אהבת החברים בכל עת ובכל זמן צריכים שיהיו אהבת עולם מלב ומנפש ולא מן השפה ולחוץ, כל שכן שצריכים להזהר ביותר בין פסח לעצרת להיות באהבה וחיבה יתרה מודעת, ומעיד אני שמים וארץ דבכל מקום שמצינו קנאה ושנאה בין אחים או

שותפים ומה גם בתלמידים ומשרתי הקהל הקדוש דיש בהם קנאת איש מרעהו וכל אחד רוצה להפיל לחבירו ולהתכבד בקלונו לא יצאו נקיים רחמנא ליצלן, ומרובה מדה טובה בכל המקום אשר ביניהם אהבה וחיבה מלב ומנפש האריכו ימים ושנים ובהצלחה מרובה גם בניהם עדי עד, (ועיין בספר לב דוד פרק ל' מה שכתב מוסר ודעת בענין אהבת החברים יעויין שם, ובחמדת ימים פרק ב' מספירת העומר אות פ"ה - ק"ב, יעויין שם).

סימן ז חדש אייר

עץ חיים תאוה,

והיה לבא"ר בחדש זיו הוא זיוה

א משמרה דאייר יעשה תענית ולא יתרשל משום דאין אומרים בהם תחנונים, ומה גם אם אינו עושה התעניות שלאחר העומר דצריך להזדרז לעשות התענית, ועיין בספר חמדת ימים פ"א מראש חודש אות כ', וטוב לומר התפילה הסדורה שסידר החסיד כמהר"י ישראליג'ה ז"ל בספר מעשה הצדקה ליום המשמרה של החודש הזה, קחנו משם בסימן נ"ד ונ"ה, ובמשמרה הלזו צריך להתחנן שלא יפול אסכרה ומקרה רע להתינוקות, וגם על הוצאת שכבת זרע לבטלה שיחזרו לבחינת הטוב וכמו שכתב הרב הנזכר שם, הנה כי כן בחודש הזה מקל וחומר נפקא דצריך יותר ויותר זריזות גדול ומשמרת למשמרת שלא יבוא לידי טומאה ח"ו ולהיות טהור ונקי, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים

ב בראש חודש יתן דעתו שלא יאמר את חג המצות הזה, וזה שייך גם כן [לחודש] דלא רגל על לשונו מהמועד באמירת יעלה ויבא בתפילה וברכת המזון ועל המחיה ועל הגפן.

ג יום ה' אייר לא יתן בית הדין שבועה לשום אדם, וביום ט"ו וי"ז וכ"ט לא יקיז, מועד דוד, ודרך ישרה, וקמח סולת, וביום כ"ט לא ילך תינוק יחידי ובלא מכסה, ע"ש, ובספר הזכירה, ומוהרח"ו כתב דיום ה' ז' ט"ו כ"ב לא יקיז, ולהרמב"ם יום ט', ולחוקי חיים י"ז.

ד אייר דהוא חדש זיו תראה בספר מגלה עמוקות אופן ר' מה שרמז שם בשם החודש הזה דהוא ראשי תיבות א'ברהם י'צחק י'עקב ר'חל דהם סוד המרכבה, עיין שם נפלאות מתורתו, ואתי שפיר דאנו קוראים מסכת אבות בחודש הזה דהוא זמן לעורר זכות אבות, ואשריו לאדם שמתנדב בחודש הזה לקופת אבות העולם ישני חברון עיר הקדש ת"ו במהרה בימינו, ולקופת רחל אמנו זיע"א, ואם אין ידו משגת להתנדב יהיה גדול המעשה לקב"ק על הגבאו"ת בחודש הזה כי הזמן גרמא, ותהיה לו למגן וצינה ומוצלח בכל עניניו יפרח כשושנה

ה לא ישחוט אווז בחודש הזה כמו שכתב בספר אור חדש דף נ"א

ויו יום י"ד אייר שהוא פסח שני ירבה בשמחה קצת כי קדוש היום כמו שכתב החיד"א במורה באצבע אות בר"ך, ומי שחננו ה' בעושר יהיו על שולחנו תלמידי חכמים וצנועים ומקיים כל דכפין כפסח ראשון, ועטרת ראשי הרב אבא מארי אביר יעקב ז"ל נסתפק אם יש לפקפק לאכול צלי בפסח שני, ונשא ונתן בכל הספיקות שנסתפק הרב כמוהר"א פארדו ז"ל חתנא דבי נשיאה הרב הגאון חיד"א ז"ל כאשר הובא בספרו יוסף אומץ סימן ו' עש"ב

ז ל"ג לעומר בכל תפוצות ישראל עושים הלולא רבה על הקדוש התנא האלהי רשב"י זיע"א, ובמדרשים יתנו דעתם החכם שלהם והגזברים לבל יעשו קלות ראש ח"ו בלילה הקדושה הלזו כי יהיה להם לפוקה ולמכשול, ובדוק ומנוסה דלא יתקיים המדרש ההוא ובמהרה ינתק וספו תמו רחמנא ליצלן, והירא לנפשו יהיה במורא ויראה ופחד כל הלילה כדי שתהא זכות רבי שמעון בר יוחאי וחבריו חופף עליו כל היום, וזכור לטוב להגביר מסגני לויה דעשה הקדש והתקין לדורות ללמוד הזוהר הקדוש שלם בביתו ביום הזה בכנופיא כל התלמידי חכמים שבעיר ה' עליהם יחיו אמן, אין ספק שקנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו חיי העולם הבא

ח אשרי שיאחז בספר שבחי רשב"י או בספר הלולא רבה להגות לילו ויומו, וצדיק יבחן התלהבות גדול בנפשו בקריאתו, ומה טוב אם יוסיף לקרות במאמרים אשר אסף וקיבץ בספר קמח סולת כאשר יעויין שם, וגם התלמידי חכמים לקרות באיזה מאמרים מהספרי בזה היום, ועיין מה שכתב ידיד נפשי בני בחור"י מגן אברהם נר"ו בספר והוכיח אברהם.

ט תענית לתעניתיה היכא דחל ל"ג ביום ראשון, עיין להרב פני אהרן סימן כ', ועיקרי הד"ט אות ט"ז

יוד ליל ל"ד לא יאמר תחנונים בקריאת שמע אם בא לישן קודם ד' שעות כדין מוצאי שבת וראש חדש, ועיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים

יא יום כ"ח אייר שמת שמואל הנביא דהובא בשלחן ערוך סימן תק"ף דמתענים, הנה שמעתי בקושטא כי בישיבת הרב החסיד מוהר"א חאיון ז"ל עושין הלולא רבה ביום הזה ונאספו שמה כל ההדרי"ם לעשות בו יומא טבא.

הפניה מועד לכל חי סימן כז

סימן ח חדש סיון

פי יגיד בחדש השלישי,

זמן מתן תורה בה' תתהלל נפשי

א בערב ראש חודש סיון יאמר נוסח התפילה אשר הובא בסוף ספר משמרת הטהרה מהחמדת ימים פרק א' משבועות אות ט"ז, ואשרי מי שיוכל להתענות שני ימים במשמרת החודש הזה ויהיה זוכה לבנים תלמידי חכמים ויראים את ה', וכאשר כתב שם בחמדת ימים אות י"א, וקמח סולת, גם זכור אל תשכח להתפלל ביום הזה התפילה הסדורה בספר מעשה הצדקה סימן נ"ו דף קב"ל ע"א קחנו משם. [השמטה, ט"ו סיון נולד יהודה, (סדר הדורות דף ט"ו ע"ג), וזה יהיה ואת יהודה שלח לפניו להתקין לו בית תלמוד, דעל ידי התורה נותנת לו ממלכות וממשלה].

ב יום ד' סיון לא ישבע, ויום ט"ז וכ"ז לא יקיז, ולא ילך תינוק יחידי ולא יוציא ילד בלא מכסה, (ספר הזכירה דף מ"ח ע"א), ובדרך ישרה מנה יום ב' סיון שלא יקיז, וכן הוא בקמח סולת, ולמוהרח"ו זיע"א לא יקיז יום א' ויום ט' וכ"ו, ולהרמב"ם יום כ"ז, ולחוקי חיים יום ג', ובערב שבועות שהוא אליבא דכולי עלמא ממאמר הגמרא בשבת דף פ"ח ודף ק"ט, וגזרו שאר ערבי ימים טובים משום ערב שבועות, (ועיין ראב"ן סימן שע"א, ונוהג כצאן יוסף דף ס"ג ריש ע"ב), והחמירו אפילו בעלוקות וכל כלי מציצה להוציא דם, (כמו שכתב בספר עמודי שמים, ובעבודה ומורה דרך), והרב מחצית השקל סוף סימן תס"ח כתב, דאם אמר הרופא שיקיז אז צריך שישמע לו יעויין שם, ומלתא דפשיטא היא והכל לפי החולי ולפי האדם.

ג לא היו ימים טובים לישראל כאלה בכל שנה ושנה, להיותם מסוגלים לקנות מידת הענוה והאחדות בעם ישראל ולהבין בתורה כל אחד לפי הדרגתו, ולהטהר ולהתקדש עצמו כאשר היתה באמנה במעמד הר סיני, (החיד"א בספר לב דוד פרק ל"א).

ד בחודש הזה המזל הוא אוריאל ולכל מזל לית פה ולשון, ולמזל סיון יש לו שניתנה בו תורה לקיים והגית בו יומם ולילה, (ילקוט ראובני דף צ"ב ע"ג יעויין שם), ואוי המרבה לו דברים בטלים, ומה גם בחודש הזה ואינו מקיים ודברת בם, ואין צריך לומר המדבר נבלות הפה וליצנות ולשון הרע ושקר וחנופה, ודבור חול בשבת, ודבור בית הכנסת ובשעת התפילה, ושיחה עם נשים כדי להסתכל ביופיין, וכיוצא מאלה מכל דבור שאסור לדבר דכולם איסור עולם בכל עת ובכל זמן, ויגדל עונשו במאד מאד בחודש הזה דעושה פגם גדול במזל העליון, ולתופסי התורה איסור מוסיף כי איך יזכו לתורה בפה דובר לשון הרע וכדומה כנזכר לעיל, ועיין בספר חמדת ימים פ"א משבועות.

ה מה טוב שיטבול שלשה ימים קודם שבועות בכל יום, ויקיים מצות פרישה וכאשר כתב הרב חמדת ימים פרק א' משבועות אות ט', כי אם טבילת מצוה ויטבול למחרתו בבקר.

ויו ערב שבועות יפריש צ"א פרוטות וישלים עד שיעור שני פעמים ב"ן, ויתנם לתלמיד חכם עני ועניו, והוא תיקון לעון אדם הראשון, ועון העגל, ולפגם הברית, והוא סגולה לחשוכי בנים ומקרב הגאולה, (ספר מעשה הצדקה דף ק"ט ע"ב).

ז זכור לטוב להגביר החכם המרומם רצ"ו יוסף צדיקא אישי' כהן גדול ז"ל, דבכלל צדקותיו אשר היה עושה הוא, דהיה מחלק סך רב לכל התלמידי חכמים וצנועים בערב חג השבועות בשמחה ובטוב לבב, אשריו ואשרי חלקו גבור בארץ יהיה זרעו, גם שאר בשרי החכם המרומם מיראי ה' וחושבי שמו כמוה"ר משה בן כמוה"ר יצחק פארדו ז"ל, הפריש קצת מעות כפי יכולתו ועשאן הקדש קרן קיים לחלק מפירותיהם לאיזה תלמידי חכמים נצרכים בחג הקדוש הזה, תנצב"ה, והזכרתי שמותם כדי שמהם יראו וכן יעשו איש איש ממקומו, וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן תוכחת חיים סדר נשא בענין חיוב להחזיק ביד לומדי תורה בעצרת טפי משאר מועדים כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא, ואין כאן מקום להאריך.

ח סדר הלימוד בערב שבועות תמצא בספר חמדת ימים פרק ב' משבועות אות ד', ובנוסח התפילה הסדורה שם, וכזאת תמצא בספר מועדי רגל אשר בסוף ספר נפש יוסף דף ג' ע"א ושם היא סדורה התפילה שלאחר הלימוד, ואנכי ההדיוט נהגתי לקרות נמי קודם שעת מנחה גדולה פרשת הקרבנות שבפרשת פנחס מפרשת התמיד עד סוף הפרשה, דידוע דסגולת קרבנות של חג הסוכות שהם שבעים פרים כנגד שבעים שרים דמתמעטים והולכים, וכל איש ישראל שיש לו איזה תביעה או עלילה וצרה ומצוקה, הנה קריאת הקרבנות הללו הם מסוגלים להנצל מהם כמו שכתב בספר המידות יעויין שם, וכבר אירע מעשה באחד שנתפס בבית האסורים על תביעה אחת, ואמרתי לו שילמוד בכל יום בהיותו בבית הסוהר שהיה המקום מכובד ונקי פרשת הקרבנות הללו, וזה היה בחודש אלול ומאת ה' היתה זאת דיצא מבית האסורים ביום הושענא רבא כי הוא היום אשר נשלמים הקרבנות של שבעים שרים, והיה הדבר לנס ופלא וענו כולם כי הוא בדוק ומנוסה.

ט קודם הטבילה יגלח ראשו בערב שבועות, והגילוח יהיה דוקא ביום הזה ולא מקודם, (כן כתוב בספר הכוונות האמיתי, והרב חסד לאברהם אזולאי כתב יד), זולת אם חל שבועות ביום ראשון, (כף אחת סימן כ"ב, ועיין בר"י סימן תצ"ג, ובאורחות צדיקים לגורי

האר"י, ועיין להרב עבודה ומורה דרך דף ל"א סוף ע"א, ובמה שכתבתי לעיל סימן ו' בסייעתא דשמיא).

יוד עושין לחם ארוך ובו ארבעה ראשים לרמוז דהתורה נקראת לחם דארוכה מארץ מדה ובה פרד"ס, (לב דוד פרק ל"א).

יא מנהג נכון לאכול חמץ ומצה ביום הזה רמז לגוף ונפש שיתעדנו לעתיד, כי בעבור זה היה חמץ ומצה בשתי הלחם ומנחת נסכים, ועוד תרי טעמי דהוא זכר ליציאת מצרים דעל מנת כן פדאנו כו' עיין שם, (הרב לב דוד פרק הנ"ל).

יב לפי מה שכתוב בזוהר הקדוש סדר בראשית בהקדמה דף ח' ע"א וזה לשונו, למילעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובדרשות דקראי וברזי דחכמתא בגין דאינון תיקונין דיליה ותכשיטאה כו' כאשר יעויין שם, נראה דיש ללמוד בתחילה תנ"ך, ואחר כך המדרש רבה ומשה עלה אל האלהים, ומדרש רבה אנכי ה' אלקיך, וגמרא פרק רבי עקיבא, ושאר מאמרים של מדרש דהם דרשות דקראי, ואחר כך אדרת נשא שהוא ברזי דחכמתא, אלא דאנכי הרואה דאינן עושין כן אלא לומדים המדרשים ומאמרי הש"ס בתחילה, ואולי כי הטעם הוא דדורשין תחילות יען כתב הרוקח סימן רל"ו דמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות, והיינו דוקא באדרא זוטא ולימוד המדרשים הנה הנם מפי עוללים ויונקים, ואם יתאחרו עד לאחר תנ"ך יהיו ישנים, לכך מקדימין כדי לקיים מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ועוד משום המאחרין לבוא ובעוד דנקבצים לומדים התינוקות של בית רבן המדרשים והגמרא, ובדפוס קריאי מועד לא הדפיסו כראוי וכסדר ולא כמו שאנו נוהגים, והנה אין ספק דקריאת רות מפי התינוקות של בית רבן הוא מטעם האמור.

יג כתב הרב כבוד מורנו הרב רבי חיים הכהן ז"ל, כי הציווי להגות בתורה שבעל פה בדרשות דקראי וברזי דאורייתא, אך לא לשנות במשנה שהיא סוד שפחה דמטרוניתא כמבואר בזוהר ובתיקונים כי בלילה הזה הוא תיקון המטרוניתא ואין מקום השפחה במקום גבירתה, ודברים אלו הביאם בספר חמדת ימים פרק ג' אות ע"א, ובעיני יפלא כי לעיל מיניה אות נ"ד מביא שם המעשה הנפלא שאירע בימי מרן וסייעתו ושם כתוב וזה לשונו, ואחר כך למדנו במשנה סדר זרעים, ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה ולמדנו שתי מסכתות זיכנו בוראנו ונשמע את הקול מדבר והנני המשנה האם המייסרת את האדם כו', הרי שהיו קורין בזמן מרן הקדוש וסייעתו משניות בליל חג השבועות, ואדרבא נראה כי מסיבת המשנה הוא היה גרם המעלות שזכו לדיבור הזה, גם כתוב שם במעשה שאירע לילה שני וזה לשונו, ומרוב השמחה שהיינו עשרה לא המתינה עד עת קרוא המשנה ולא עד חצות כמו בלילה ראשונה רק תיכף שהיינו קורין דברות של משנה

תורה כו', יעויין שם, ואולי עדיין לא נתגלה להם ענין זה דהוא סוד המטרוניתא, גם ראיתי בספר לב דוד פרק ל"א דהביא כן ממוהר"א גדליה ששמע מהרב מוהר"ח הכהן דאין נכון ללמוד משנה בשום אופן, והלומד משנה בליל זה טועה מדרך השכל, ושכן כתב בספרו טור ברקת, ושכן נתפשט המנהג בעיר הקדש ירושלים וחברון ת"ו, ומסתמא הכי נהוג בעיר הקודש צפת, עכ"ל.

ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריו דמסתמא הכי נהוג בעיר הקדש טבריא ת"ו, ודע דבספר קריאי מועד הביא הרב חיד"א ז"ל מנהג זה מעיר הקדש דהוא על פי הרב טור ברקת, ושכן כתב משמו הרב ברית אברהם ביחזקאל סימן כ', וסיים בלשונו, ויש מי שרצה ללמוד מכאן דאין לקרות משניות בשבת וכתוב בספר, ואין דמיונו יפה, ותיסגי לן יק"ר סהדות"א מרבינו מוהרח"ו, שרבינו האר"י היה קורא על השלחן בשבת כמה פרקים ואין להאריך, עכ"ל, אלא דהוא תימה איך הרב הגדול חיד"א ז"ל לא נרגש מזה דשם באותו פרק הביא זה וזה בידו, (ועיין גם כן בספר שמחת הרגל חלק ב' דף ג' ע"א), והאמת דהביאו בקצרה ולא הזכיר דהיו עוסקים במשנה כאשר יעויין שם, אך גופא דעובדא הכי הוא, ועיין שם בשל"ה.

יד כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר כף אחת סימן כ"ב אות ב', דבתחילת הלילה קודם שיתוועדו ללמוד יתחיל ללמוד הוא לבדו מנין המצות להרמב"ם או אדרא זוטא או תהלים, וכאשר יבואו בני החבורה יתחילו בסדר הלימוד יעויין שם, ועיין בספרו לב דוד פרק ל"א דהוכיח במישור על לימוד תנ"ך ובאדרא רבה ובזוהר הקדוש במקום שלבו חפץ ובמאמרי המדרש המודפסים, ומדבריו משמע דמר קפיד שלא ילמוד ממנין המצוות להרמב"ם או אדרא זוטא או תהילים קודם לימוד תנ"ך והשאר, ואי קפיד בהכי ה"ן נסת"ר מחמת"ו ממה שכתב בספר כף אחת כנזכר לעיל, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף ס"ג ע"ב).

טו העוסק בחכמת האמת בשבועות רואה סימן יפה בלימודו, (כף אחת סוף סימן כ"ב, וכן כתב בספר אור הישר דף ד' ע"ג אות כ"ט), ובודאי דלדור יתום כזה דאין איתנו יודע בסתרי תורה, אהני לן לימוד האדרא רבה קדישא דקריאתה זוהי הלילא הגם שהוא באין מבין וכמו שכתב בשם הגדולים חלק ב'.

טז מי שאינו ישן בלילה הזאת יהיה לו לסימנא טבא דלא ינום ולא ישן מזלו ומובטח לו דישלים שנתו, וזוכה לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, ועושה תיקון לשכינה, ומתקן פגם הראות, (יעויין שם בחמדת ימים פ"ג אות נ"א, נ"ב, וקמח סולת, וקיצור של"ה, ואליהו זוטא, ובאר היטב, יעויין שם), ובספר שמחת הרגל חלק ב' דף ג' ע"א כתב וזה

לשונו, ועוד לו תהא ידיעה מה שכתב רבינו האר"י כי הוראת חיי האדם היא בזו הלילה, לכן יזדרז מאד בכל יכולתו, עכ"ל.

טוב כתב מרן זקני מוה"ר בתי כנסיות סימן תצ"ד, דהטעם למנהג שנהגו להיות נעורים כל הלילה ולומדים בתורה, דהוא על פי מה שכתב הרב רבינו אברהם אבן עזרא סדר יתרו על פסוק והיו נכונים וזה לשונו, ואולי לא ישן אדם מהם בלילה שישמעו קול ה' בבוקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים, עד כאן, ואם כן הוא רמז למה שעשו אבותינו ליל מתן תורה, עכ"ד, ואחרי המחילה רבה תמיהני על שני המאורות אברהם אברהם עזר"ת אבותינו, דנעלם מהם לשון מדרש חזית על פסוק עד שהמלך במסיבו וזה לשונו, כך הקדוש ברוך הוא הקדים דכתיב ויהי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם, ישנו להם ישראל כל אותה הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצר, אמר רבי יודן אפילו פורטענא לא עקץ בם, בא הקדוש ברוך הוא ומצאם ישנים, התחיל להעמיד עליהם בקולונים, הדא הוא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים, היה משה מעורר לישראל ומוציאן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הדא הוא דכתיב ויוצא משה את העם לקראת האלהים, אמר רבי יצחק זה הוא שמקנטרן על ידי ישעיהו, מדוע באתי ואין איש כו' עד כאן, וכן אמרו בפרקי רבי אליעזר פרק מ"א על פסוק בחודש השלישי, דישנו ישראל עד שתי שעות ביום ששינת יום בעצרת עריבה והלילה קצר, ויצא משה למחנה ישראל והיה מעורר אותם משנתם, אמר עמדו משנתכם כבר בא החתן ומבקש את הכלה כו' יעויין שם, לנו לעינים דהיו ישנים כל אותה הלילה, וצריך לומר דהתיקון לנדד שינה מעינינו אותנו אנחנו מבקשים דהוא לתקן תכשיטי הכלה כמבואר בזוהר הקדוש בגורי האר"י, ומכללם מפורש יותר בחמדת ימים פרק ג' משבועות אות מ"ג - נ' כאשר יעויין שם, הם לא היו צריכים לזה כי כבר עשו התיקון בשלשה ימים מקודם וכי כביר מצאה ידם לתקן עולמות, לא כן עתה בגלות החל הזה גלות גוף ונפש, דהלואי ואולי דעל ידי שנהיה נעורים כל הלילה דנזכה לתקן כאשר רצונו יתברך, ועוד דקודם העגל וקודם חרבן בית המקדש לא היו צריכים לזה, (ועיין להרב מגן אברהם שם בסימן תצ"ד).

יח כשלומד האדרא ילמוד בתחילה פתיחת אליהו תיבה בתיבה בשפה ברורה ובנעימה, ויתן דעתו בטעות המורגל בפי הכל דאומרים קרינן ליה וצריך לומר קרינן לה, וכן יאמר קרקפתא דלא מנח תפילין כי כך היא הגירסא הנכונה, ואשרי מי שזוכה ללמוד האדרא מעומד, ובאדרא רבא הוא קשה הדבר, אך בהושענא רבא באדרא זוטא יהיה נקל לעמוד

על רגליו, והכל לפי כחו של אדם, ובשלא יהיה צד יוהרא, (ועיין בחמדת ימים פרק ג' משבועות אות ע"ו).

יט באשמורת הבוקר יחלקו התהלים בין היחידים כמו שכתב בספר כף אחת סימן כ"ב אות ג', ואחר הלימוד סמוך לעמוד השחר יאמר התפילה שבספר יוסף בסדר וכאשר סדורה שם גם בספר כף אחת סימן א"ך, וכבר נדפסה באיזה דפוסים מספר קריאי מועד, ובקונטרס עטרת החיים סימן כ'.

ך יזהר שלא לדבר שיחת חולין בכל הלילה, ואפילו דבר הכרחי עם כל זה יהיה בלשון הקודש אם בר הכי לדבר, ומצוה על החכם של המדרש להזהיר שלא יעסקו בדברי בטלה ושחוק וקלות ראש כי אז נאה להם השינה והנאה לעולם, (עמודי שמים דף ס"ג ע"ב, וחמדת ימים פרק ג' משבועות אות מ"ח, גם הרב שמחת הרגל חלק ב' דף ג' ע"ב האריך במוסר ודעת על פתגם דנא, יעויין שם).

אך מי שאינו יכול לסבול בתפילה להתפלל כראוי, יותר טוב שישן מעט, (כמו שכתב בעמודי שמים, וחמדת ימים פ"ג משבועות אות פ"ט, וק"ג, ובספר שמחת הרגל חלק ב' דף ג' ע"א).

בך מה שכתב השל"ה הקדוש דיאמרו י"ג קדישים בזאת הלילה כמנין אחד וי"ג מכילן דרחמי כאשר יעויין שם, לפי עניות דעתי הפריז על המדה לפי מה שכתב בתקנות סוף ספר חנן אלהים, וחמדת ימים פרק ג' משבועות אות ס"ח דלא טוב להרבות בקדישים, אלא דיש אופן להשלים בזה הסדר, דהיינו בערבית ארבעה קדישים, ועל תנ"ך הרי חמשה, ועל אדרא רבא הרי ששה, ועל תיקון חצות הרי שבעה, ועל תהלים הרי שמונה, ויאמר על הגמרא קדיש בפני עצמו, ועל שני מדרשים שני קדישים, ועל פרק מוסר עוד קדיש, ועל הבקשות והתפילה לתיקון כרת עוד קדיש, הרי י"ג.

כג צריך להמתין בליל שבועות שיהיה לילה ממש דתמימות בעינן, (קיצור של"ה מכמה פוסקים, וחוקי חיים, ואליהו זוטא), ואעיקרא בשיעור זמן הספירה הוא מחלוקת גדול בין שני אדני"ם רבני עירנו ככתוב בספר חנן אלהים, ובספר בתי כהונה חלק ב' סימן ד', ובעיר הקודש טבריא ת"ו דהוא אתריה דרב חיים ומלך זיע"א, סופרים את העומר בשעה ורביע מהלילה, והפרש זה הוא בין בהבדלה של מוצאי שבת, ובין בתקיעות של מוצאי יום הכפורים, ובין בקריאת המגילה וכיוצא מהם, (ועיין בספר בית עובד דף רנ"ג ע"א), ואם כן המחמירים בכל לילה מהספירה, צריכים הם להזהר בליל התקדש חג שלא יהיה בפחות מהזמן שהיו סופרים בכל הלילות, והגאון עמודי שמים דף ס"ג ע"ב היקל הרבה בהאי מילתא וסבר לה מר דאין קפידא להמתין יעויין שם, (ועיין בספר משבצות זהב

בפריו לחלק בין תפילת ערבית לקידוש, ובספר חמדת ימים פרק ב' משבועות אות כ"א), וסיים אך יזהרו לקרוא קריאת שמע אחר צאת הכוכבים הואיל ואינם קוראים קריאת שמע על מיטתם דנעורים כל הלילה יעויין שם, ומנהגינו לומר קריאת שמע קודם אמירת תיקון כרת.

כד ליל א' של שבועות אסור בזיווג אם לא שהוא טבילת מצוה, (קיצור של"ה, וחוקי חיים ק"ק, ועמודי שמים, ואליהו זוטא), ובליל ב' מותר כמו שכתב הברכי יוסף, וברוב העולם בנות ישראל החמירו על עצמן, אי משום דחשיב להו מילתא כדנא לחומרא ואי משום כיסופא, ואינן טובלות בערב שבועות בשביל גברייהו דילכו לבית המדרש בלילה הקדושה הלזו ללמוד עד הבוקר בקדושה ובטהרה, ולטבול בערב שבועות ולקיים עונה בליל שני אינו דרך נכון לפי דברי רבי יהודה החסיד זיע"א, ומה שעושות הנשים תיקון ליתן עליהם מלבוש בעליהם בעבור זה כשאירע אונס שלא יוכל להתייחד עמה זה מנהג בורות, ומכל מקום אם אירע דהוכרח שתטבול אשתו כדי להיות עמה, על כל פנים יזהר לטבול האיש באשמורת, ואזהרה זו איתיה גם בלילה של ראש השנה כמו שתראה שם, וראיתי בספר משפט כתוב דכתב דכל ימי הפסח אפילו שחל ליל פסח בשבת יש למנוע הזיווג, ובסוכות וחול המועד סוכות וראש חודש מותר, עיין שם משם אגרות הרמ"ז, והדבר קשה דאדרבא שביעי של פסח מצוה ושמיני כשביעי, ולילה שני של פסח מותר, (עיין מה שכתבתי בקונטרס חיים לראש ושם רמזתי דברי הרמ"ז, וכעת אינו בידי לראות אם כל הפסח קאמר, ועיין זובח תודה דף ל"ד ריש ע"ב).

כה לילך באשמורת לים, כתבתי בתשובות אם מותר ביום טוב לעשות כך, אך המהדרין מן המהדרין מלבד מה שטובלין בערב שבועות עושין גם כן טבילה בעמוד השחר אחר התיקון, (כמו שכתב במחזיק ברכה אות רכ"ה, וחמדת ימים פ"ג משבועות אות פ"ד, וקיצור של"ה), ואם ידע איניש בנפשיה דיזיק לו יותר טוב שלא ילך למקוה אלא יעשה טבילת ידים, מה גם אם השהיה והאיחור עד דאזיל ואתי הא גרמא ליה לרוץ בתפילתו כדי להשיג להתפלל עם הציבור, דאז מוטב לו שיאמר בנחת ולא בחפזון, ובהלכות ובנוסח כונת הטבילה והתפילה תראה בקיצור של"ה דף צ"ח סוף ע"א, ובחמדת ימים פרק ג' משבועות אות פ"ה.

כו לא יאמר שום פסוק קודם ברכת התורה, ויברך כל הברכות חוץ מעל נטילת ידים, (כף אחת סימן כ"ב אות ד', ועיין ארחות צדיקים דף י"ב סוף ע"ב, וחוקי חיים דף קע"ח ע"א, ואשל אברהם בפריו, ונהר שלום, ובעמודי שמים, וחזה ציון סימן א"ך).

זך יזהר שלא יתנמנם בקריאת שמע ועמידה של תפילת שחרית, וכארי יקום וכלביא יתנשא לעבודת ה' וכמו שכתב בכף אחת סימן כ"ב אות ה', ושם באותו סימן בא באזהרה שלא ישן ביום ההוא הרבה כדי שיחזור על לימודו ויהיה כל היום שקוד ללמוד תורה, גם בספרו שמחת הרגל חלק ב' דף ג' ע"א הוכיח במישור על זה ועל זה יעויין שם.

כח בתפילת חג השבועות יאמרו בקול רם אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו, (כן כתב בספר הזכירה דף י"א ע"א), ומורי הרב סבא קדישא כמוהר"א יהודה בעל ספר עבודת משא זלה"ה, היה נוהג בקהל עדתו לעורר את העם בקריאת שמע שיאמרו בקול רם כדי לעורר ישנים ולהקים נרדמים, וקא דייקינן שפיר מלתא כדנא שייכא טפי בעצרת מהושענא רבא, יען העשרת הדברות רמוזים בקריאת שמע כדאיתא בירושלמי וכאשר נדפס בסידורים, ואם כן נאה ויאה האי יומא דקא גרים ואמר כל העם הקריאת שמע בקול רם בדקדוקיה וטעמיה ובכונה גדולה כיון שהם אמורים העשרת הדברות בתוך הקריאת שמע.

כט בכתובת התורה יש טעות מפורסם בכל הספרים דכתוב במספר השנים תמ"ז לאלף השלישי, וצריך לומר תמ"ח, וסימניך שבת הגדול, שב"ת ראשי תיבות שנת ב' אלפים, ת', הגדו"ל עולה מ"ח, (ועיין סדר הדורות דף כ"ה ע"ב, ועיין חלק שמעון ערך נפתלי).

ל מה טוב ללמוד האזהרות עם הפירושים שנאמרו בו כדי שיבין וישכיל, ויזהר גם כן ללמוד כל סדר המצוות להרמב"ם בתחילת חלק א' ליד החזקה, ובספר פועל צדק להרב ש"ך, והרב המורה זכ"ר עשה כאשר יעויין שם, ובספר עמודי שמים דף ס"ו רחב פיו במוסר השכל שיהיה לימודו על מנת לקיים כל מצוה ומצוה שלומד, ומה שלא יוכל לקיים תצרף מחשבתו הטובה למעשה ותעלה קריאתו כאילו קיים, ועוד תראה בספר שמחת הרגל חלק ב' בלימודי ה' מה שכתב בזה.

לא לימוד התהילים בשבועות יעלו לרצון ביותר כי ביום הזה נח נפשיה דדוד מלך ישראל והוא הילולא דיליה, (כמו שכתב במחזיק ברכה אות רכ"ו, ובספר שה"ר חלק ב' דף ו' ע"א, ולב דוד פרק ל"א, וכן הביא משמו הרב הגאון בעל לימודי ה' בהקדמתו לספר הילולא רבה יעויין שם), ומה שאנו קוראים רות בשבועות, רבו כמו רבו הטעמים בספרן של צדיקים, ואני בעוניי הכינותי בספרי הקטן רוח חיים סימן תצ"ד טועמיה חיים זכו לכו חזו.

לב לא יאמר מקרא קודש בהפטרה של חג השבועות, (משבצות זהב בפריו), וההפטרה ילמוד אותה בציבור גדול וחכם, ויאמרו אותה בעמידה, והוא למנהגן של אשכנזים. (אליהו זוטא, וחמדת ימים פ"ג משבועות אות צ"ו).

לג מה שכתב מור"ם דנוהגים לשטוח עשבים, היינו עשבי בשמים דהן מיני שושנים כמו שכתב הבאר היטב שם, והטעם פשוט זכר למה שאמרו בשבת דף פ"ח דעל כל דיבור נתמלא כל העולם כולו בשמים, וטעם זה הביאו בקמח סולת מפי השמועה, ורמז לדבר והדת ניתנה בשוש"ן, ולא ראה דבע"ל טע"ם הוא מורנו הרב חסיד שבכהונה בספר מדרש תלפיות מערכת ד' דף יק"ב ע"ג, ועוד כתב טעם אחר דישששכר דהוא תלמיד חכם יצא מהדודאים דפירשו שהם מיני שושנים יעויין שם, ועיקר שורשוהי ממה שאמרו בתרגום יונתן בן עוזיאל, שכך אמר המן לאחשורוש דנוהגים ישראל לשטוח עשבים בבית כנסת בשבועות, (ועיין בברכי יוסף סימן תצ"ד), ובעמודי שמים דף ס"ג ע"ב כתב על שם ההר שהיה ירוק יעויין שם, על כל פנים יזהר שלא יריח באמצע תפילתו מהשושנים במקום שאינו יכול להפסיק ולברך (כמו שכתב בספר אליהו רבה, ובאליהו זוטא, וחק יוסף, ואשל אברהם בפריו), וגם השמש לא יסובב לחלק שושנים באמצע התפילה דגורם בלבול, אלא השמש דאינו מכריז המצוות יסובב בשעת הכרזה לחלק השושנים, גם המסבב בצלוחית מי ורדים בידו בבית הכנסת כדי לעורר ישנים בתוך התפילה ביום הזה, העדר טוב ממציאותו, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף ד' סוף ע"ג אות ז'), ומה שנוהגים לזרוק על מפות הספר תורה וההיכל, קרא ער"ר הרב ב"ד סימן רצ"ג משום דמוליד ריחא, (ועיין שולחן גבוה שם), ועוד עושין דמניחין בתוך סידור התפילה ובכיס של הטלית מיני שושנים בכונה מכוונת שיתן ריח טוב, ולפי האמור לא נכון לעשות כן, (ועיין מה שכתב רב רחומאי הרב נח"ל נר"ו בפרק ט' דעירובין דף ק' ע"ב יעויין שם, ולענין שפיכת מי ורדים על הידים בשבת עיין משחא דרבותא סימן תקי"א דף ס"ט ע"א, ובקונטרס כף החיים סימן ל"א מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא, ועיין נוה שלום סי' ג', לדוד אמת אות י"ח).

לד ישתדל לחדש חידושי תורה בחג הקדוש הזה כי הוא סימנא טבא לכל השנה, ואם לאו בר הכי הוא נקוט מיהא ללמוד או לשמוע איזה חידוש אשר לא ידעו מקודם כמו שכתב בספר כף אחת סימן כ"ב אות ח'.

לה שבועות אינו חל אלא בימי אבד"ו, רמז דאבדו גוים מארצו על שלא קבלו התורה, (ספר יסוד התשובה, והובאו דבריו בקמח סולת).

לו כתב בנוהג כצאן יוסף דף ס"ג ע"א, דעד שמונה בו אין מתענים יארצי"ט, אך מתענים תענית חלום ואין צריך למיתב תענית לתעניתיה, יעויין שם והיינו מלבד עולת החד"ש ושני ימים טובים, ופשוט, ועיין בספר אברהם יגל בנימוקיו על השולחן ערוך, וידוע מה

שכתב מוהרי"ל דאפילו תענית חלום לא יתענה בשבועות. (ועיין שם בספר חק יעקב, וחק יוסף, ואליהו זוטא).

זל רבים מיראי ה' נותנים ספר תורה לבית הכנסת בעצרת לקיים מה שנאמר בספר עוללות אפרים, הביא דבריו הברכי יוסף סימן תצ"ד, דהוה ליה כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה יעויין שם, אלא דרובא דעלמא נוהגים להעמיד ספר תורה חדש בביתם ראש השנה ויום הכפורים וסוכות, לזכות בכל נדרי, ומזכה חתנות התורה ושאר מצוות רבות, ונותנים אותו לבית הכנסת בשבת שאחר הסוכות, ועושין גם כן גמילות חסד עם משרתי הקהל הקדוש דיהיה להם הרוחה טפי, דלפי רוב הימים תרבה ההכנסה מהעולים לספר תורה ומרבים העם להביא, ומאן דעביד הכי ומאן דעביד הכי אלו ואלו כוונתם לשם שמים ויש להם שכר טוב.

חל כתב בספר יוסף אומץ ק"ק הובאו דבריו בספר המנהיג דף ס"ג ע"ב, דיותר נכון להשלים התורה בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום בשבועות מאשר קורא בשמחת תורה, ולפי דברי גורי האר"י אשר דיברו בסיום התורה דצריכה ביום האחרון של חג הסוכות, הרי צריך להשלים פרשיותיו עם הציבור, (ועיין חמדת ימים פ"ח מסוכות אות כ"ו, כ"ט).

לט ראוי לקרוא על השולחן מאמר הזוהר הקדוש סדר יתרו בחודש השלישי דשליט ביה אוריאל עד תורה נביאים וכתובים וכולא חד, וביום השני יקרא מאמר אחר האמור שם המתחיל מהני עשר אמירן עד יברך את עמו בשלום, (כן כתב בספר עמודי שמים דף ס"ה ע"ב ואילך, ועוד תמצא בגליון הזוהר הקדוש חלק א' בהקדמה דף ח' ע"א ד"ה ר"ש הוה יתיב ולעי באורייתא עד רב המנונא, ועוד שם בדף י' ע"א ד"ה אמר ר"ש לחבריא עד והגית בו יומם ולילה בדף י"א ע"א), ואחר התקון ילמוד בזוהר הקדוש סדר תצוה דף קפ"ב ע"ב עד מ' אנפין בדף קפ"ג ע"א כמו שכתוב בגליון שם.

מ במנהג שנוהגים לאכול חלב בשבועות ואחר כך בשר, כדי להורות דאנו מבדילים והמלאכים לא הבדילו ולכך לא זכו לתורה וזכינו אנחנו, (ועיין בספר תורת חיים בבא מציעא לדף פ"ו ד"ה דקמא קמא, ועיין נוהג כצאן יוסף דף ס"ד ע"ג וד'), ומי שנזהר בששה שעות או כל ההוא יומא קשה לקיים שתיהם חלב ובשר, אלא דבחלב הקילו רבים דאינו כמו גבינה דהיא קשה, ובשתי סעודות וגם דישן בין אכילה לאכילה, הקילו להיות היום הזה, (ועיין חוקי חיים ק"ק דף קע"ח ע"ב, ובאשל אברהם בפריו, ואליהו זוטא, ומחצית השקל, ובבאר היטב, ועיין עוד במשבצות זהב מוסר על החלב ובשר ביום הזה), ובעמודי שמים הכריח דאכילת בשר צריכה יותר מחלב ביום הזה, עוד טעם

אחר כתבו דהוה ליה כמו שבעה נקיים ודם נעכר ונעשה חלב, ועוד משום דבש וחלב תחת לשונך, (עיין כל בו, ופרי חדש, וחק יוסף, ושלחן גבוה, ובאר היטב), עוד טעם אחר דראשי תיבות מ'נחה ח'דשה ל'ה' ב'שבועותיכם מחל"ב כמו שכתב בעמודי שמים דף ס"ה ע"א, ובמחצית השקל כתב דזכר לשתי הלחם היינו לחם לחלב ולחם לבשר.

אם לענין החליבה כשהחלב של גוי דמיום טוב ראשון מותר ליום טוב שני כידוע, מכל מקום ביום טוב ראשון צריך שיהיה רואהו ישראל מנגד בעת החליבה, והגוי יביאהו לביתו של ישראל ולא יגע בו ישראל עד יום טוב שני, וגם שיזהר שלא יקנה הישראל ביום טוב וימכור לאחרים, (וכמו שכתב בספר נהר שלום, ובספר מאמר מרדכי סימן תק"ה), ואם חל יום טוב ביום השישי או ביום ראשון אסור בשניהם (וכמו שכתב מורינו הרב כנסת הגדולה שם, ובספר שולחן גבוה, ועיין עוד בשיירי שם), והמנהג באזמיר להכריז כדי לאסור איסר ביום טוב ראשון דלא ישתו באותו יום כי אם מאתמול או יניחנו למחר, וכן המנהג בעיר הקודש ירושלים ת"ו כמו שכתב בספר שולחן גבוה סימן תר"ה, ובספר ברכות המים דף מ' ע"א, וסיים וכתב ואחר כל זה אין שום היתר, וכל המתיר עונו ישא ומכשיל את הרבים והוא ישא את עונם, עכ"ל, וכן הוא במנהגי עיר הקדש ירושלים ת"ו הנ"מ, וכמו כן נוהגים להכריז על הדגים ופירות לחים וירקות ועל ידי זה אין לנו מכשול.

בם יום שני לילו ויומו לא נופל מהראשון, וכבר הובא למעלה מזה המעשה הנפלא שאירע למרן הקדוש, ואם כן אם חל ליל שני בשבת ילמוד בתחילת הלילה התנ"ך, וביום יקרא האדרא זוטא והתהלים, ובספר חמדת ימים כתב, דאם אינו יכול לעשות תיקון כרת בליל שני, דהוא טוב שיקום אחר חצות ויהגה בסדר הלימוד יעויין שם, ולי נראה דהן אמת דהלימוד אחר חצות הוא עולה לרצון יותר ונשגב מאד בכל עת ובכל זמן כל שכן בלילה הזאת, אך אל תאמן בעצמך דתקום משנתך בלילה קצרה, ובכן אין מעבירין על המצוות וזריזין מקדימין, (ועיין בספר כף אחת סימן כ"ב אות ט' וי', ובספרו לב דוד סוף פרק ל"א), ושם הוסיף לומר דיום טוב שני של עצרת חיבה יתרה נודעת לו טפי משאר יום טוב שני של מועד אחר, דהוסיף משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו, ובו נתעברה יוכבד ממשה רבינו עליו השלום, ובו עלה להר לקבל שאר התורה יעויין שם, וכן כתב בספר עמודי שמים דף ס"ה וס"ו, ושם כתב דבחג הזה צריך לקיים וגילו ברעדה בשביל שנתנה תורה באימה וברתת, והוא יום הדין על פירות האילן, והוא נגד יצחק נאזר בגבורה ובו נתעברה שרה, יעויין שם.

גם אסרו חג דשבועות הוא יותר גדול משאר מועדות והיה ראוי להאסר במלאכה, (עיין ברכי יוסף סימן תצ"ד, ועיין בספרו מורה באצבע, ועיקרי הד"ט סימן כ"ב אות מ"ב, ועיין שם דף ס"ו ע"ב, ואשל אברהם בפריו, ובספר משחא דרבותא דף ר"ה ע"א בארוכה, ועיין בשולחן גבוה, ודו"ק).

מד אין נופלים על פניהם מיום ראש חודש סיון עד י"ג בו, וסימנך חג מנינו י"א ועם התיבה י"ב, מפני שחג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה, (מורנו הרב אבי התעודה בספר כנסת הגדולה סימן תצ"ד), ובשיירי כנסת הגדולה שם אות י"א בהגהת ב"י כתב דיש נוהגים עד י"ג בכלל, ויש שאין נופלים על פניהם גם בי"ג משום ספיקא דיומא ודעביד כמר כו' יעויין שם, ובספר פרי האדמה חלק א' דף ט"ז ע"ד כתב משם הרב המג"ן דביום י"ב דוקא אין אומרים וביום י"ג אומרים, ובח"ג דף ו' ע"א הביא משם הרב הגאון מרן זקנינו כמוהר"ר יוסף חזן ז"ל בעל ספר עין יוסף וספר עין יהוסף דכתב כן דעד י"ב בו אין אומרים ובי"ג אומרים, וסימן לדבר יום שב'ועות לשבוע הבאה אומרים תחנונים יעויין שם, ובעירנו אזמיר יע"א יש בתי כנסיות שאומרים תחנונים ביום י"ג ויש בתי כנסיות שאינן אומרים וכל אחד לא יזוז ממנהגו, אכן ביום י"ד אין מקום לספק בו כלל ולכולי עלמא אומרים בו תחנונים, ונראה לי כי לבני ארץ ישראל שהוא יום אחד אומרים תחנונים ביום י"ג, ולבני חוץ לארץ שעושין שני ימים טובים, אם כן לשבוע הבאה ביום שני של חג השבועות הוי יום י"ד ואומרים בו תחנונים, והיינו כדברי מרן החבי"ב בשיירי, וכסימן שנתן מרן זקנינו רב יוסף ז"ל, (ועיין שלמי חגיגה דף קנ"א ע"ב, ובספר נוהג כצאן יוסף דף ס"ג סוף ע"א יעויין שם, והנה הרב זכור לאברהם והרב עיקרי הד"ט, לא הזכירו מסדר השבועות בפרטות שמץ מינהו, לא ידעתי הסיבה).

מה יום ט"ו סיון מה טוב שיזהר השליח ציבור לומר בסוף התפילה פסוקי יהודה אשר בסדר ויחי, וסדר וזאת הברכה, כדי לעורר על גאולתינו ופדות נפשינו, ועיין בספר עמודי שמים דף ס"ו ע"ב.

סימן ט חדש תמוז

'''ה"ן אומר וה"ן דברים,

שהזמן גרמא מגיד מצרים.

א במשמרת ערב ראש חודש תמוז זכור אל תשכח ענין הצדקה דכתב בספר מעשה הצדקה דף קכ"ה אות כ"ח, ונוסח התפילה שהביא שם דיאמר אחר הלימוד והוא בדף קל"ב אות נ"ז קחנו משם, ויכוין דהחודש הזה הוא לתקן במדת תפארת, ויזהר ביותר

בגזל וגניבה ואכילת דברים האסורים, ושלא להיות הולך רכיל מגלה סוד, (ועיין שם דף קל"א ע"ב).

ב יום ראש חודש ויום ח"י תמוז, אינן נותנים שבועה, (ספר מועד דוד, וקמח סולת, ובספר הזכירה דף מ"ח ע"א השמיט ראש חדש), ויום כ"ה וכ"ו תמוז לא יקיז ולא ילך תינוק יחידי ולא יוציא תינוק בלא מכסה, (ספר הזכירה שם, וקמח סולת), ובדרך ישרה דף פ"ד ע"ב מנה שלא יקיז יום ט"ז וי"ז וכ"ו וכ"ז, ולהרמב"ם יום כ"ד וכ"ו וכ"ז, ולמוהרח"ו יום י"ד וי"ז וכ' וכ"ט, ולחוקי חיים יום ט"ו.

ג מה טוב מי שהולך להשתטח על קברו של יוסף הצדיק זיע"א ביום ראש חודש תמוז, לפי מה שכתב בספר עמודי שמים חלק ב' דף ס"ז ע"א, והזמן גורם לבקש מטו מיניה על מכירתו, כי בחודש הזה גרמ"א דנפיל להיותינו בגלות החל הזה והוא על מכירת יוסף כנודע מהזוהר חדש, ובני ידיד נפשי אברהם הי"ו, אמר אלי טעם לשבח דנולד יוסף בראש חודש תמוז, והוא דבתקופת תמוז בכל שנה הקדוש ברוך הוא מטיל טיפה אחת כמו כדור ממים זכרים לתוך נילוס כמו שאור לעיסה ונעשים כל מי נילוס מים זכרים ואינן צריכין לגשמים, וכתב בספר פני דוד סדר עקב, דמטעם זה מלך יוסף על נילוס דיוסף גימטריא נילוס וגימטריא נקב"ה דהוא מיין נוקבין, ורמז שם בשם תמו"ז יעויין שם, ואם כן בא בכוון דלידתו היתה בראש חודש תמוז דהוא זמנו ובחינתו כאמור, והיינו דאהניא ליה ויוסף הוא השליט, זה תוכן דבריו הי"ו, (ועיין סדר הדורות דף ט"ז ע"ב).

ד כשחל יום ט' בחדש ביום השישי טוב שיתענה, (כן כתב הלקט שמואל דף ל"ה ריש ע"א), ובבאר היטב סימן תק"פ כתב וזה לשונו, כתב התניא ביום השישי פרשת חוקת נהגו היחידים להתענות שבאותו יום נשרפו עשרים קרונות מלאים ספרים בצרפת ולא קבעו אותו מפני החדש מפני שבתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפרשה גורם גזירות התורה, זאת חוקת התורה מתרגמינן דא גזירת אורייתא, גם בשנת ת"ח נחרבו שתי קהילות באותו יום, עכ"ל, ובעירנו אזמיר יע"א, נהירנא מכד הוינא טליא דהיו כמה אנשים סוחרים דהיו נזהרים שלא לצאת אפילו לשוק לעסקיהם בערב שבת חוקת, ומה שהיה להם לעשות בערב שבת היו עושים ומתקנים מיום חמישי, והן עוד היום רבים נזהרים שלא ללילך מעיר לכפר ביום הזה, וה' שומר את עמו ישראל ובכל מקום ובכל זמן שלא תאונה שום רעה אמן כן יהי רצון, (ועיין בספר משחא דרבותא דף ע' ע"ב לענין תענית ביום ט' לחודש דהמתענה תבוא עליו ברכה).

ה כתב בספר סופי ענבים סימן ל' וזה לשונו, על ז"ה הי"ה דוה לבנו, על הענין הנאמר בין ז"ה להי"ה והוא אומרינו כי זה משה האיש כו' מה הי"ה לו, דוה לבנו כי מפני זה

חטאנו במעשה העגל אשר עליו אמרנו אלה אלהיך ישראל, וגרמנו שחשכו עינינו והם שני חדשים תמוז ואב שהם סוד שני עיני רחל כידוע שבהם אירעו כל הצרות של חורבן שני המקדשים, ועוד מקלקול זה של עון העגל פרחה צרעת העבודה זרה בנו וגרמנו הבלבול בכסא הכבוד כי הוצרך להתהפך פני שור לכרוב על ידי יחזקאל כמו שאמרו זכרונם לברכה, וזהו על אלה חשכו עינינו כי החי"ת והשי"ן של חשכ"ו הוא נוטריקון ח'מור ש'ור, כי כן היה העגל דו פרצופין אלה כדאיתא בזוהר, והוא"ו והכ"ף של חשכ"ו הוא ראשי תיבות ו'בלבלנו כ'סא, וכן הוא ראשי תיבות ו'הפכנוהו כ'רוב, זה תוכן דבריו ושפתים יצדק.

ויו יזהר המורה להכריז על התקופה בחודש הזה בין לדעת רבי אלעזר ובין לדעת מר שמואל, וזו היא על הכאת הסלע מלבד טעמים אחרים דשייכי לכל התקופות, (ועיין קמח סולת דף צ"ז ע"ב, ועיין לעיל בחודש ניסן מה שכתבנו בסייעתא דשמיא, ועיין בספר קהלת יעקב פרק מ"ז, ועבודה ומורה דרך דף רס"ו ע"א).

ז כתב בספר מעשה הצדקה דף ק"ל סוף ע"א אות מ"ח וזה לשונו, ובקונטרס מגן דוד הנזכר בדרוש בין המצרים כתב, דנרמז בפסוק ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע, דשם רמז אל עשרים ואחד יום שיש בין י"ז בתמוז לט' באב, בהוציא שלשה שבתות וראש חדש ישארו טו"ב יום כנגד תיבת הי"א, וזהו ועת צרה הי"א ליעקב, וממנ"ה אותיות המ"ן שהוא מ"ן דמנצפ"ך יושע על ידי שיאמרו תיקון רחל מחצי היום עד שעת מנחה כמו שכתב הרב האר"י זיע"א, ומה טוב ומה נעים ליתן באותה שעה פרוטה לצדקה שהוא טוב מעט בצדקה להמתיק הטוב של ימי הדין דאין הדין נמתק אלא בשורשו, ואותיות צר"ה נעשה רצון וזהו ואני תפילתי לך ה' עת רצון, ועל ידי זה נזכה ונראה בבנין בית מקדשינו בזוכרינו את ציון, ציון הי"א דורש ה"ן לה בעגלא ובזמן קריב במהרה בימינו, עכ"ד, (ועיין במורה באצבע אות ר"ל), והנה בערב תשעה באב אומרים תיקון חצות אבל ביום תשעה באב לא יאמרו, (כמו שכתב בספר יוסף אומץ סימן א"ך, ועיין בספר יד אבישלום דף מ"ג ע"ג, ובספר פתח הדביר דף רט"ו סוף ע"ג, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"א השבתי על מה שכתב הרב עיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ס"ג כאשר יעויין שם), וכן הוא מנהגינו לומר תיקון רחל בלבד ולא תיקון לאה כי אם מזמור בשוב ה' את שיבת ציון ולומר קדיש, וגם אין אנו נוהגין לומר התיקון רחל ביום תשעה באב אחר חצות כדבר האמור, ובליל תשעה באב תיקון רחל בלבד ולא תיקון לאה כמו שכתב הרמ"ז וברכי יוסף כאשר יעויין שם.

ח מימי עולם נהגו בעיר עוז לנו אזמיר יע"א, דבראש חודש תמוז הולכים המלמדים עם תינוקות של בית רבן לראו"ת בגנים וסוגרים בית תלמוד תורה הגדול יב"ץ כדי לטייל כל אותו היום, ולא ידענו על מה אדניה הוטבעו מנהג כזה, ואני אמרתי בחפזי דיען כשהתקינו זה דינוחו התינוקות בתוקף זמן החום יום אחד להרחיב לבם בטיול כאילו הם בני חורין, בחרו בסדר בלק דכתיב ביה כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' דחל ראש חודש תמוז באותה שבוע, ומפעם ראשונה דהוקבע בראש חודש הנהיגו כן אפילו כשחל ראש חודש בסדר חוקת, ושמעתי משמיה דגברא רבא מחמד עינינו וקירות לבנו הרב החסיד ראשון לציון אג"ן הסהר בעל ספר מנחה טהורה וספר חוקי חיים, דאמר מר דרך רמז דתמו"ז גימטריא גנ"ת, ובו תרמוז שילכו המלמדים עם התינוקות של בית רבן לטייל בגנות, זה תוכן דבריו, ושורשם של דברים נמצא דבר מפורש בתרגום יונתן בן עוזיאל של מגילת אסתר, דאמר המן לאחשורוש דבתמוז יוצאים ישראל לטייל בגנות, ובני ידיד נפשי אברהם הי"ו אמר אלי, דיותר יצדק לומר דנהגו כך נגד מה שכתב רד"ק ביחזקאל סימן ח' על הפסוק מבכות את התמוז, יעויין שם.

ט משמע לי דהוא מן הראוי לקרוא קריאת שמע ביום ט"ז תמוז בחצי היום כי בא שש, לפי מה שכתוב בתיקונים תיקון ע' דף קל"ח ע"א, ולסברת הרב מג"ע היה ביום י"ז, (ועיין להרב סדר הדורות דף כ"ה ע"ד ודף כ"ו ע"א ואילך).

יוד אפילו בתקופת תמוז דהחום גדול, יסבול ולא יתן שלג במאכל ובמשתה, והיראים את דבר ה' עושים כלי בית מושב מטינקי"י הנקרא איספ'ריאדירה, כדי ליתן שלג מצד אחד ולקרר המים מצד אחר או היין והפירות, והשותה מים מבורו בימי הקיץ יזהר לסנן המים, כי ברוב הבורות נמצאים במים תולעים דקים דאין העין יכולה לראותם, ואשה יראת ה' תהא מסננת השמן מפני היתושים, ותזהר בתבשילין שיהיו מכוסין היטב יותר בימות הקיץ מבחורף, וכן באיברי"ק של הקאב"י שאם נתקלקל הכיסוי שלא יתעצל מלתקנו תיכף, ויתן דעתו היטב בשתיית הקאב"י שמא נפל זבוב או יתוש, ולפעמים עסוק בדברים עם חבירו ולאו אדעתיה לבדוק יפה קודם שתיה.

יא כיוצא בדבר צריך להזהר דאם אשתו נדה לא תקח האמושקאדו"ר (מניפה) לנפוח על פניו דישב רוחו וכן להיפך, (ועיין בספרי הקטן חקקי לב חלק א' ביורה דעה סימן מ"ו, ועיין קמח סולת דף צ' ע"ג).

יב וכזאת וכזאת ראוי להזהיר על השוכבים באכסדראות וסוכות ובחצרות דיתנו דעתם להזהר בשלשה דברים, א. שלא יהיה ערבוביא ביניהם מאנשים ונשים בחורים וגם בתולות דמעותדים דיפגעו באיסור חס וחלילה מהכיעור ודומה לו, בין מדעתו ובין

שלא מדעתו, בין ער בין ישן, זאת שנית משום ונשמרתם מאד לנפשותיכם מפני הרוח, דיכסה עצמו היטב ולא ישכב ערום מבלי לבוש בכתונת בלבד ושיהיה המכסה כראוי, ובזה שב"ע ילין בל יפקד רע, ואם הרוח מצויה חזק שלא ישן בחוץ, ועד השלשה דאם המקום גבוה דיהיו המחיצות חזקות וגם הדפנות חזקים, דאם הם רעועים פתע ישבר ויפול ממנו ח"ו, והוא יותר רע ממקום שלא יש מעקה כלל, דיתהפך מתוך שנתו ונפל שמה וכדפירשו הראשונים בסדר תצא כאשר יעויין שם, וזכור לטוב לעטרת ראשינו הרב הכולל סבא קדישא אדוני אבי אביר יעקב זצוק"ל, דהיה דרכו דרך הקודש דבכל חצר שהיה נכנס בשביל לבקר או לאיזה צורך, היו עיניו צופות אל הבורות והדפנות אם היו עשויים כראוי במעקה, ואם היה מוצא מקום דצריך מעקה היה גוער בקולי קולות להבעל הבית דאיכא עשה ולאו בזה והוא מלתא דסכנתא, וכמה בני אדם היו מחזיקים לו טובה על שהיה מזהיר אותם על זה, תנצב"ה, (וראה תראה בסוף ספר דרך החיים להגאון מליסא בדף אחרון אות א' שלימדנו להועיל סדר ואופן עשיית המעקה יעויין שם).

יג מי שאכל בי"ז בתמוז בזדון בלי שום חולי ובלי שום אונס, כופין אותו בית דין שיתענה שני וחמישי ושני וכן בשאר תעניות ציבור, ובתשעה באב לא די בזה אלא נותנים לו גם כן מלקות, ואם היה בטעות בשגגה יתענה עד הערב ויתן לצדקה שיעור אכילתו שאכל, (ועיין מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה, ואליהו זוטא, וחמדת ימים בפרקי בין המצרים דף פ"ב, (א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד), ושולחן גבוה סימן תקמ"ט יעויין שם), וראוי לברורי הקנסות לסובב ביום הזה שלא יהיו פורצין גדר, כי היות בי"ז בתמוז זמן חמימות נכשלין ואוכלים, ועיניהם ישיתו דיהיו בתי היין סגורים, והחנויות המוכרים בבוקר פת הבאה בכיסנין שלא ימכרו כלל, ומי שהוא חולה שיאכל בצינעא וכן בשאר תעניות ציבור, והמחמיר להפסיק מבעוד יום בכל תעניות ציבור תבוא עליו ברכה וכמו שכתב של"ה הקדוש, ואליהו זוטא, (ועיין פאר הדור סימן רכ"ט).

יד מעוברת אחר ארבעים יום ליצירת הולד, אם מצטערת הרבה פטורה מלהתענות, הא לאו הכי חייבת אלא אם כן הוכר עוברה, (עמודי שמים חלק ב' דף ס"ז ע"ב).

טו הנוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מי"ז בתמוז עד י"א באב מה טוב ומה נעים, אך בשבתות שבתוכן לא יעשה כן בכונה מכוונת בשביל אבילות, (ועיין בתשובת רש"ל, וטורי זהב, ובספר בית דוד סימן שכ"ד, ובית הרואה, ונהר שלום, וערך השולחן, יעויין שם), אלא דגם בחול בסעודת מצוה יכול לאכול, וגם בברכת המזון אם רוצה

לומר על הכוס ישתה רובו ויברך על הגפן, (וכמו שכתבתי כל זה בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"א יעויין שם בסייעתא דשמיא), ובנוהג כצאן יוסף דף ס"ה ע"ג כתב, אילולא דמסתפינא הוה אמינא דאפילו בערב תשעה באב, אם קודם מנחה יברך ברכת המזון על הכוס, ועבירה היא בידו מי שאינו מברך על הכוס בין המצרים, גם בספר זכור לאברהם אביגדור בתשובות סימן נ' כתב, דיכול לשתות יותר מרביעית בכוס של ברכת המזון, (ועיין מאמר מרדכי, ומחצית השקל, ועטרת זקנים, ועמודי שמים דף ס"ט ע"ב, ומשבצות זהב בפריו).

טז הנוהגים להתענות מי"ז בתמוז עד תשעה באב מה טוב חלקם, אך בדורות הללו דירדה חולשה לעולם ועיף ויגע על המחיה ועל הכלכלה, מעותד דיזיק לאדם המתענה בימות הקיץ בתמידות יום אחר יום, כי על כן יותר טוב שירבה בצדקה בעד תעניתו כפי השגת ידו וילמוד יותר מהרגיל, וטוב לו תורה וצדקה מהתענית, דעשות צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח.

טוב לפי החמדת ימים (א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא, ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד בפרקי בין המצרים), הוא דיעשה הפרש מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב לאכול תבשיל שנתבשל במרק ושומן, אך מראש חודש ואילך שיזהר אפילו מתבשיל שנתבשל ממרק ושומן, (וכן הוא בקמח סולת, ועיין בתשובות אור נעלם סימן ח', ובספר שמן המאור).

חי אסור לעשות ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז עד תשעה באב, (מגן אברהם, ואשל אברהם בפריו), ומצוה על ברורי הקנסות דיסובבו בלילי מוצאי שבתות הללו ובימים של שאר מוצאי שבת שלא יעשו משתאות בימים האלו, ואיסור מוסיף ביומא הדין דבו נחרב הדביר, וראוי להזהיר למנגנים שלא ישוררו בין הגוים בימים האלה אם לא משום איבה או שאין להם מה לאכול, אך בי"ז בתמוז עצמו ומראש חודש אב עד התענית ישמטו עצמן לגמרי, והמנגנים ההולכים לשורר בימים האלה אפילו שהוא בין הגוים אינן רואין סימן ברכה לעולם, דוק ותשכח.

יט כתב הרוקח סימן ש"ט וזה לשונו, מי"ז בתמוז עד תשעה באב אין לילך יחידי מארבע שעות עד תשע שעות, ואין להכות אפילו ברצועה את תלמידו כדאמרינן באיכה רבתי כל רודפיה השיגוה בין המצרים שבהם קטב מרירי וקטב ישוד צהרים, השיגו"ה בין המצרים בגימטריא המ"ה כ"א ימי"ם מי"ז בתמוז ע"ד ט"ב, לכך אמר מקל שוקד אני רואה שהוא גדל לכ"א יום, עכ"ל, ומרן בשולחן ערוך הביא זה בסימן תקנ"א אך סיום הלשון לא הביא, והרב שולחן גבוה שם העתיק דברי הרוקח הללו ולא הגיד לנו מה הבין

בגימטריא זאת, ובקמח סולת ציין בסתם להשולחן גבוה וסגר עליו המדב"ר כיצד הוא החשבון, ואולי כוונתו היא דהשיגוה היינו ר"ת שהם גימטריא ה"ו דהיינו כ"א הו"י מה היה לנו, והוא היו"ד קודם הג' וי"ו וה"י שאחר הג', והיינו בין המצרים כמו בין המצר דמשני צדדים האות הראשונה מצד אחד ושתים אחרונות מצד השני הוא גימטריא כ"א, או אפשר השיגו"ה המצרים במספר קטן עולה מ"ח, וכן כ"א ימים מי"ז בתמוז עולה גם כן מ"ח במספר קטן.

ועוד יש לומר דסופי תיבות מנוח' כל' רודפיה' השיגוה' המה גם כן גימטריא מ"ח, ויתכן לומר השיגו"ה היינו ראשי תיבות ה' שעות גימטריא יו"ה, והוא לפי המדרש איכה דהן מסוף ד' עד ראש ט', איברא דבלבוש הביא מהגהות מנהגים דרמוז בפסוק זה, וכתב עליו אבל הרמז לא ידעתי, ונראה דכונתו דנחלק היום בארבעה משמרות כל אחת שלש שעות, ובין המצרים היינו בין מצרי היום דהוא מתחילת ד' עד סוף ט' דהם שש שעות, זה תוכן דבריו, והרב בעל אליהו זוטא השיג עליו דליתא במדרש רמז זה אלא מקטב ישוד צהרים וכן משמע ברוקח, זה תוכן דבריו, והוא פלא דלא הרגיש דברוקח כתוב שם הגימטריא הנזכרת, והיה לו לתמוה על הלבוש דלא נתן דעתו דהרמז הוא על הימים ולא על השעות, והיותר קשה להרב שולחן גבוה דהעתיק דברים סתומים ולא ראה להלבוש ולהרב אליהו זוטא, ועוד קשה דהיה לו להרב אליהו זוטא להקשות על הלבוש דבהגהות מנהגים כתוב מז' עד ט' ואיך הוא מפרש על דרך המנהגים דהוא ב' פעמים ג' על הרמז עצמו של הגהות מנהגים, וצריך ישוב.

ולענין השעות כתב שם באליהו זוטא דצריך עיון דברוקח כתב מד' עד ט' וכן בשוחר טוב סימן צ"א, אבל בהגהות מנהגים ומטה משה כתבו מז' עד ט', ועל זה הביא המחלוקת שיש במדרש דיש אומרים מתחילת ו' עד סוף ט' ויש אומרים מסוף ד' עד תחילת ט', ובין למר ובין למר ד' שעות, וצריך לומר דיש טעות סופר במנהגים ומטה משה, והמתנות כהונה הבין השוחר טוב מתחילת ד' וליתא, ואולם יש להחמיר מסוף ד' עד סוף ט' יעויין שם, (ועיין בבאר היטב שם), והנה ההכאה הוא אפילו ברצועה קטנה, וזהו ההפרש של שאר ימות השנה לימים אלו, (כמו שכתב בספר מאמר מרדכי ומשבצות זהב בפריו). [השמטה, עי"ש בהשמטות, ועוד נשמט צהרי"ם גי' במספר קטן כ"א, ועוד אמר אלי ידידנו הרב ועצום כמוהר"ר יעקב רקח נר"ו ככתוב למעלה].

ך כתב מורנו הרב חסיד שבכהונה בספר מד"ת דף קצ"ט סוף ע"ב וזה לשונו, כתב בספר היכל ה' משם האר"י, דבימים של בין המצרים צריך לכוין בשתי הברכות הראשונות של העמידה כשמזכיר את ה', הב' שמות מהאותיות של קודם שם ההוי"ה ומאותיות

שבאים אחר אותיות שם ההוי"ה, שעולין מניינם אנ"י לקיים אני ראשון ואני אחרון, וזהו פירושו קודם הי' יבוא ט' וקודם ה' יבוא ד' וקודם הו' יבוא ה' וקודם ה' יבוא ד' שעולה מנינם ב"ך, ואחר אותיות שם ההוי"ה יוצא שם כוז"ו שעולה ט"ל, ושתי השמות עולין ס"א כמנין אני, ובזה ניצול מקטב מרירי הנמצא בימים של בין המצרים, וטוב לכוין בזה גם בזמן מגיפה בר מינן, עכ"ל.

אך בענין פרי חדש בין המצרים, הקפידה אינו על הברכה בלבד אלא גם על האכילה נמי, (עיין בספר מחצית השקל, ובספר יוסף אומץ סימן נ"ו, ובזכור לאברהם חלק א', והאריך הרבה בזה על דברי הרב באר מים חיים חלק א' סימן ז', ועוד הרחיב הדיבור בחלק ג' כאשר יעויין שם, ועיין מה שכתב על זה הרב באר מים חיים חלק ב' סימן ב', ובספר מראית עין סימן טו"ב, ובמאמר מרדכי).

בך אפילו בשבתות של בין המצרים לא יברך שהחיינו על שום פרי ומלבוש, זולת בליל י"ז שחל בשבת התיר מורנו הרב פני מבין חלק ב' דף מ"ט ע"א, ועשה מעשה במסיבת תלמיד חכם כאשר יעויין שם, (ועיין בספר זכור לאברהם אביגדור סימן מ"ט).

כג מי שאכל פרי חדש בין המצרים ושכח לומר שהחיינו או כסבור שאין לומר בימים האלה, אז לא יאכל עוד ממנו עד אחר תשעה באב, ויביא פרי חדש אחר שלא אכל ממנו עדיין ויכוין לפטור גם את זה, או ישמע ברכת שהחיינו מאחר ויפטור אותו ויאכלו שניהם יחדיו, (ועיין בשיירי כנסת הגדולה), ואם שכח ובירך ברכת הפרי אז לא יברך שהחיינו ויעשה כנזכר לעיל אחר תשעה באב, (ועיין בתשובות כנסת הגדולה ק"ק, ובברכי יוסף, ועוד שם לענין מעוברת ולענין קטן או חולה, ובספר כסא אליהו, ובנימוקי עטרת ראשי הרב הכולל יעקב אבינו זלה"ה האריך בפרט זה כאשר יעויין שם בדברי קדשו, ועיין להרב משחא דרבותא דף נ"ג).

כד דוקא שהחיינו דפירות הוא דאינו מברך, אך מוצא מציאה או ראה חבירו החביב וכדומה דאי אפשר לדחותו חשיב כמצוה כמו מילה ופדיון הבן ודכותייהו, וברכת הטוב והמטיב פשוט דמברך, (עמודי שמים דף ס"ח ע"א, ומשחא דרבותא דף ע"א ע"ג), וברכת הגומל אומר אפילו בתשעה באב, (כאשר יעויין שם בספר פחד יצחק מערכת ב' יעויין שם).

כה בברית מילה ובפדיון הבן ובפטר חמור דמברך שהחיינו, יכול ליקח פרי חדש בידו בעת ההיא ולכוין עליו גם כן, (הרב סרו"י רבי חייא רבה ז"ל בספרו הנחמד צפיחית בדבש סימן ל"ו, ועיין בספר משנה כסף דף קמ"ח ע"א, ובספר בית הרואה ולעיל אות כ"א).

כו אפילו אלמון שלא קיים פריה ורביה ירחק מלעשות נישואין בין המצרים, (בית הרואה משום שבות יעקב חלק ב' סימן ל"ד), ומחזיר גרושתו עיין אשל אברהם בפריו דנסתפק, ולענ"ד אין כאן ספק, דאיסורא ליכא ואינו אלא משום דלא מסמנא מילתא, ואם כן אף במחזיר גרושתו יהיה חושש לזה, (ועיין לעיל בזמן העומר מה שכתבתי שם, ועיין בספר עמודי שמים דף ס"ח ע"א, ובספר עיקרי הד"ט סימן ז"ך אות ג').

זך אתרא דעל כיף ימא מותבה, אית לה עבירות נוספות משאר מקומות הנעשות באלו הימים שבין המצרים, מסיבת דהולכין אנשים ונשים בחורים גם בתולות לגלי הים ולשוט במים, וכדי שלא לספר בגנות ישראל אשמרה לפי מחסום ולא אעלה על דל שפתי מרבות רעות הנעשות בעבור זה, ועל ממוני העיר ומרביצי התורה עליהם מוטל דיתנו דעתם על זה, וישימו אורבים ושומרים דיסובבו בכל לילה בתחילת הלילה וגם לראש אשמורות לבל יניחו לעבור אשה כלל שתלך לשפת הים באישון לילה, ואפילו האומרת שהיא חולנית לא יאמינו בה כי החולי הוא מהיצר הרע, ולא תלך כי אם ביום ובעלה עמה, והמניח אשתו שתלך לבדה בלתי בעלה עמה סופו להיות עני וימות בחצי ימיו רחמנא ליצלן, ומי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, הוא שלא יאמין באשתו אפילו שהיא בדוקה לו דכשרה וצנועה, וכמו כן ראוי למנהיגי העיר להכריז בחוזק ותוקף שלא תצא אשה בלילה בחודש שחל בו צום של הישמעאלים, כי הנשים היוצאות באותן הלילות של רימאזא"ן אין טוב יוצא מהם, וגם יהיה לב אבות על בנים לבל יניחו את בחוריהם לצאת בלילות הללו כי לא יבצר מכמה מכשולות, ושלי"ב ושאנן מפחד רעה.

כח לפי דברי רבינו האר"י הקדוש זיע"א, דיאכל כפעם בפעם קאדרו"ס כדי שיקוים וקוץ ודרדר כאשר יעויין שם באורחות צדיקים, ונגיד ומצוה, הנה לפחות בין המצרים יבקש לאכול מהם כי חורבן בית המקדש נאחז בסבך מעון אדם הראשון, ואנו מצפים שיתוקן לגמרי ויבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן.

סימן טו

בין כסה לעשור זמן כפרה,

ועשו סייג לתורה

א עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים הקדוש ברוך הוא נדרש לכל שואל, ומצא כדי גאולתו לכפר עליו מאשר חטא על הנפש, ואסמכוהו חכמים אקרא דדרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, ובזוהר אסמכוהו אקרא

וריחק ה' את האדם לבל יקובל תשובתו בשובו מחטאתו, אז ורבה העזובה בקרב הארץ כי רוב העולם היו מתייאשים מהתשובה ועוזבים לאל יתברך, ולכן קבע להם זמן התשובה לקרבם אליו שהוא כל חודש אלול לחזור בתשובה, ולא זאת בלבד אלא ועוד בה עשיריה, הוסיף להם עוד עשרת ימים שמראש השנה עד יום הכפורים כדי שיתחרט ושבה בתשובה והיתה לבער העונות מקרבו, ובכן יהיה כאלה וכאלון אשר בשלכת, פירוש שמשליכין העלין ואחר כך לשנה הבאה חוזר להיות מצבת בה, וזה יהיה משפט לזרע קדש דהיינו ישראל ולא עשה כן לכל גוי, (קמח סולת דף קמ"ו ע"א, ועיין בחמדת ימים פ"א מעשרת י"ת באורך, וסדר כונות ימים אלו של עשרת ימי תשובה תמצא בספר מבוא שערים בדף קנ"ז ע"ד ודף ק"ס, יעויין שם).

ב כתבו הפוסקים דאף מי שאינו נזהר מפת עובדי כוכבים ומזלות, בעשרת ימי תשובה צריך להזהר, ומזה ישכיל אנוש להזהר בין כסה לעשור עלי עצו"ר כמה דברים שמיקל בהם בשאר ימים, דאם בפת עובדי כוכבים ומזלות שהתירוהו חכמים הוזהרנו, על אחת כמה וכמה להזהר שלא להכשל חס וחלילה באיסור תורה לבדוק כל דבר מן הנמלים ומן התולעים טרם אכילה פן תאכלנו התולעת חס וחלילה שאיסורו חמור מאכילת חזיר, וכן יזהר שלא לקנות דבר שיש בהם חשש איסור אלא מיהודי כשר המדקדק כראוי, ובפרטות ביין וחלב וגבינה ודבש שיש חשש דבש ענבים אף שאין דרכו להזהר בשאר ימות השנה, ורבים מאנשי מעשה נוהגים בעשרה ימי תשובה מנהג יחזקאל הנביא עליו השלום ששבח את עצמו שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם אפילו שהיא מותרת כיון שנפל בה ספק איסור, כמו שאמרו באלו טרפות על הפסוק ולא בא בפי בשר פיגול, וכן שלא לאכול גבינה ביום שאוכל בו בשר, וכן בהפך, וכן שלא לשתות הקאב"י (קפה) הנעשה מן עובדי כוכבים ומזלות אף כי לא נזהר בזה כל הימים, ואל תטעה בדעתך לומר שאם תנהוג בהן איסור באלה הימים גם בכל השנה יהיה אסור, אין זה מאומה דכיון שאין איסורו ברור אלא תלוי במנהג כדין פת של עכו"ם שנהגינן לאוסרו בימים אלו, כי מאחר שבשעה שהוא נזהר מלאוכלו אין בדעתו להזהר כי אם באותם הימים פשיטא שלא נאסר בכל השנה, (ועיין להחמדת ימים בפרק א' מעשרת ימי תשובה אות מ"ח - נ"א, ובקמח סולת שם דף קמ"ו ע"א), וצריך לאודועי כי במתא חירייא יש לאסור הקאב"י של גוים כל ימות השנה מחמת הקילוי דהם בתנור שמבשלים בהם בישולי גוים, וכבר גזרתי עליהם שלא יוכלו לשתות גם בשאר ימות השנה.

ג תשוב"ה, נוטריקון ת'בוא ש'ילה ו'יבנה ב'ית ה'מקדש, ומספר תשוב"ה תשב"י עם הכולל, דיבא טרם יבוא שילה, וכל זה על ידי התשובה כמו שאמרו רבותינו זכרונם

לברכה, גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, (ספר סופי ענבים סימן י"ח), ומצאתי בתנא דבי אליהו סוף אליהו רבה פרק ל"א וזה לשונו, הקדוש ברוך הוא יושב ומצפה להם לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה כדי שיגאל אותן ויבנה להם בית המקדש, עכ"ל, האמנתי כי אדבר דבכל פעם שאני קורא המאמר הנכבד הלזה עיני עיני יורדה מים דאיך יתכן דמלך הכבוד אלהי עולם ה' הוא יושב ומצפה אותנו דנחזור בתשובה כדי לעשות טובה עמנו כל טובות שבעולם, וכל אחד הולך בשרירות לבו ואין איש שם על לב לאמור לכו ונשובה אל ה', ואם בבנו החביב לו יארע דלעת ערב איחר לבוא לביתו יותר מהשעה שרגיל לבוא בכל ערב, אזי האב עיניו כיונים משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים מתי יבוא לביתו, וכן האשה שהלך בעלה למדינת הים כמה צער מגיע לה עד שתראה פני בעלה וזה צע"ר השמים, ואם הקדוש ברוך הוא סובל שיעור זה הצער עלינו, על מה אנחנו ישנים בתרדמה גדולה כזאת ואין אנו חוזרין בתשובה שלימה, אהה ה' אלהים תן בלב עמך ישראל לשוב בתשובה שלמה לפניך, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד, ולפי זה נראה דזהו הטעם דאמרו בזוהר הקדוש סדר בראשית, ועיין נמי בספר קב הישר פרק ז', דהקדוש ברוך הוא מכריז בעצמו בכל יום שובו בנים שובבים, וכשיוצא הכרוז למעלה הקול נשמע למטה, והקול ההוא מעורר עצי היער ולובשים חרדה ואומרים שירה באימה וביראה, כאשר יעויין שם, והיינו כיון דהקדוש ברוך הוא מצפה מתוך חיבה זו מכריז בכל יום בכבודו ובעצמו לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, ונראה דעל סמך זה הוא מה שנוהגין באיזה מקומות להכריז שליח ציבור אחר מנחה של ראש חודש אלול שובו בנים שובבים, והשב"ח השבי"ח הברכי יוסף סימן תקפ"א דמנהג יפה הוא כאשר יעויין שם, והיינו לעוררם דכלשון הזה מכריז בשמי מרומים לעורר ישנים, וק"ל.

ד ראיתי בספר אור החמה דף י"ד ע"א בפירוש הזוהר הקדוש סדר ויקרא לדף י"ג ע"א דכתב, דבדבר איסור צריך להזהר להתרחק מאה שערים מן ההיתר כדי שלא להגיע לשער אחד מן האיסור יעויין שם, וזה יהיה רמז הכתוב בסדר עקב, ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה דדרשו רבותינו זכרונם לברכה אל תיקרי מה אלא מאה, דהכונה כדי ליראה את ה' ולא לחטוא בשום איסור צריך לפרוש מאה שערים משערי ההיתר כדי שלא לנגוע באיסור, והרב בעל חובת הלבבות ז"ל בשער התשובה כתב, דצריך בעל התשובה לפרוש מהמותר כדי שלא יבוא לידי איסור כמו שהיו עושים החסידים הראשונים שהיו פורשים שבעים שערים משערי ההיתר כדי שלא יבואו לחטוא בשער אחד מהאיסור, יעויין שם, והביא דבריו הרב ראשית חכמה ריש שער

הקדושה כמו שיעויין שם, ואם כה החמירו להבדיל ולפרוש משערי ההיתר לשבעים או למאה, אנן מה נענה אבתרייהו שאין אנחנו נזהרים אפילו עשרה למאה מן הראשונים, והלואי שלא נפגע באיסור עצמו.

וראה בעיניך מה שכתב הרב תולדות שמשון ריש פרק שלישי דאבות דף מ' ע"א וזה לשונו, כל כונתינו בעולם הזה להתפלל שירחם הקדוש ברוך הוא עלינו ויצילנו מסטרא אחרא ומן הטומאה, וכל הקולות של עולם הזה הם מכח הטומאה כמו שכתבו המקובלים, דכח החיצונים רצונם להוסיף בהיתר, ולכן בכל עת שהחיצונים גוברים הלכה כדברי האוסרים, וזהו הטעם שמצינו בגמרא דגזור דורות הראשונים ולא קבלו מנייהו ואתו דורות אחרונים וגזור וקבלו מנייהו, נמצא שכל מה שמתחדש בכל דור ודור בתוספת חומרות ואיסורים הכל הוא דין ממש להבדיל בין הטמא ובין הטהור כפי צורך השעה, וכמו כל עיקר התורה שניתנה לברר בירורין וכתיב כל אמרת אלוה צרופה, עכ"ל, אתה הראת לדעת כי בדורות האחרונים צריך להזהר מאד מאד בחומרות יתירות וגדרים וסייגים, ויאחז צדיק דרכו להחמיר על עצמו ולקדש עצמו במותר לו וקדוש יאמר לו, ועיין נועם שיח של עטרת ראשינו מורינו הרב שארינו חסין קדוש בספר אות היא לעולם מערכה ה' דף קי"ז ע"ב אשר דבר בקדשו בזה, תראנו משם.

ה גדולה תשובה דכל המעשים טובים שאדם עושה בעודו רשע או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה אלא אדרבא מוסיף כח לקליפה, ועליו נאמר ולרשע אמר אלהים כו' שאתם מכניסים דברי קדושה בתוך הקליפה ובזה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא, וכשחוזר בתשובה מוציא אותו הכח שנתן בקליפה ומכניסו בקדושה ועל זה נאמר חיל בלע ויקיאנו, ולזאת נקראת תשובה שתשוב דברי הקדושה למקומם ושכרו כפול ומכופל שמכניע לקליפה בהוציאו הקדושה מתוכה ונותן כח אל הקדושה בכניסתו לתוכה, ובזה יובן מה שאמרו רבותינו ז"ל דזדונות נעשות כזכיות, וראיתי בספר אחד של ערלים כי משומד אחד בא ביום ראשון בקהל, אמרו לו חכמים שידרוש, ועלה בתיבה ושאל שיתנו לו ספר כדי לדרוש במקום שיפתח, ונפתח בפסוק ולרשע אמר אלהים, ואז אמר שפסוק זה מדבר עמי שאני רשע שעזבתי דברי אלהים חיים, ונתן קולו בבכי וירד מן התיבה וחזר בתשובה שלימה, אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב מהר"י צמח בספר נגיד ומצוה דף צ"ב ע"ב, ועיין בספר יערות דבש משל נאה בזה בענין הגיזה ויערב לך.

ויו כתב בספר עמק ברכה דף צ"ג ע"א וזה לשונו, מצאתי כתוב, על כל עבירה יקנוס עצמו בשלשה קנסות, קנס גוף היינו עינוי, וקנס ממון היינו צדקה, וקנס נפש שהוא

השכל היינו שיוסיף ללמוד תורה יותר ממה שהיה רגיל ללמוד כבר, וזהו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, לבבך רמז לגוף כי הלב הוא עיקר כחות הגוף, וגם כי העינוי היא החרטה והכנעה וזה תלוי בלב, מאדך הוא נגד ממון, נפשך הוא השכל, ועל זה נאמר מג"ן הוא לכל החוסים בו ראשי תיבות מ'מון ג'וף נ'פש, ויטרח גם כן לזכות את הרבים ולגמול חסדים לבני אדם כי בחסד ואמת יכופר עון כלל גדול ליראת שמים, יעשה האדם לעולם שמעשיו יהיו מרובים מחכמתו ולא להיפך, שהרי אמרו במשנה מי שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן ששרשיו מועטין כו', וימנע עצמו מכל צחוק ודברים בטלים, וכן ימנע עצמו מכל הנאה, ויצער עצמו בתעניות ושאר דברים בשיעור מכוון שיוכל לסבול עסק התורה והמצוות, עכ"ד, דברי פי חכם חן, יהי רצון שדבריו הקדושים יכנסו בתוך תואני דלבא.

ז עוד כתב שם דף צ"ד ע"א וזה לשונו, כאלה יעשה לשבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, ועם צירוף שני ימים של ראש השנה יהיו תשעה ימי תשובה חוץ מיום כפור שהוא זמן תשובה לכל ליחיד ולציבור והוא קץ מחילה וסליחה לישראל השב לאל, וסימנך כל אשר יעבור תחת השב ט', וכנגד תשע מידות שהביא הרוקח בשם המדרש בסימן ר"ו ז"ל, וכנגד תשע מידות שמן רחצו הזכו עד ריבו אלמנה וכתוב אחריו לכו נא ונוכחה, מה הויכוח, אמר הקדוש ברוך הוא עשו תשובה באלו תשעת הימים אפילו יש בכם כמה עונות אני אלבינם כשלג ביום הכפורים, העשירי יהיה קדש לה' זה יום כפורים שהוא כולו לה' כדכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם כו' לפני ה' תטהרו, והנה יום הכפורים אין לו לחשוב עם ימים אחרים כי אז מלובשים לבנים בלבושי הבדים, והא יום הכפורים עשירי וכן העולם הבא עשירי כי שני אלפים קדמו תורה לעולם, ששה אלפים העולם הזה, ואלף חרב ואז בעשירי מתחיל העולם הבא, לפיכך אנחנו חייבים לנקות עצמינו בכל יכולתינו בימים האלה הנזכרים, עכ"ד, ושפתים יצדק.

ח כתב בספר אליהו זוטא בסימן תר"ג ס"ק ג' וזה לשונו, יזהר כל אדם בחנופה שלא לומר יפה אתה במעשים ובלימוד ובתואר וכהאי גונא, וישמור שלא יאמר אעשה ליצנות בפני הבריות למען יאמרו עלי שאדם נחמד אני, אך לשמח חתן וכלה מצוה היא, ואם העני מורגל לעשות סעודה אל יאמר מה לי לסייע לפזרן הזה דכל שכן שמצוה להרבות לו, ואין הענין כמו שחושבין העולם שאין בעל תשובה אלא מי שעבר עבירות ידועים כגון הבא על אשת איש וגנב וכיוצא בזה, אלא יש בכל המצוות ענינים שאינו מעלה בלבו מחמת שאינם לומדים המצוות והמידות טובות, דמי שקורא לחבירו לדון עמו ויודע שאין חייב לו אלא מתכוין לצערו ולהפסידו הוי גזל, ואדם חייב להתפלל ולברך

הברכות בכונה, ויש מועטים בעולם המכוונים בכל לבם וכיוצא בזה, לכן יהיה רגיל ללמוד המצוות ודקדוקי המצוות וכל המדות הטובות, עכ"ל, אשרי איש שישמע לדברים הנחמדים האלה.

ט כתב הגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספר עמודי שמים דף ק"י ע"א וזה לשונו, יש לכל אדם לחפש דרכיו ולפשפש במעשיו אם און בידו ירחיקהו, את אשר עיות יחשוב איך יתקנהו, בעוד ימי השוק עומדים ורופא נאמן נמצא יבקשהו, ישלח דברו וירפאהו, ישוב אל ה' וירחמהו, וצריך לדעת שספק עבירה צריך יותר תשובה מודאי, והרהורי עבירה קשין מעבירה, וכן עבירות שאדם דש בעקביו צריכין יותר בדיקה לאור נר ה' נשמת אדם, אוהב נפשו ירחק מאותן עבירות שאינן נחשבים כלום בין המון העם, כאבק רבית, ואונאה, ואבק לשון הרע, ליצנות ודברי היתול, עיין מה שכתבתי בלקוטים בענין חוכא ובדיחותא ושחוק ודברים בטלים, ואין צריך לומר ניבול פה, וחנופה, ודבר שקר, ורמאות, וגניבת דעת, ושיחה בבית הכנסת, ואין צריך לומר בעת התפילה, כל אלה והדומה להן כאותן שאמרו רבותינו ז"ל בחלון המצרי, והרבה כיוצא בהן שקשה לבני אדם לפרוש מהם, וכיון שעבר ושנה נעשה לו כהיתר ואינו מרגיש שחטא, על זה הנביא צווח הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, לפיכך צריך השגחה פרטית וזירוז גדול להסיר אלו המכשולות שהן כאותן חמורות וגדולות, ובפרטות כשהתמידו זמן רב ונעשו כעבות העגלה משולשות ומכופלות וצריך לחטט אחריהן, ושומע לעצה חכם יתבודד ויפנה מעסקיו שעה ידועה ויחקור היטב, וכל עון אשר נכשל בו זמן רב ירשמנו בפנקסו לבל ישוב לאולתו, ויקנוס לו עונש ממון או תענית כשישוב אל קיאו ויטהר חשבונו, ויסתכל בשלשה דברים ולא יבוא לידי עבירה, ויפה מרדות של אדם ממאה מלקיות, עכ"ד, ודבריו נאמנים ונחמדים.

יוד בעשרת ימי תשובה ישער בדעתו כי היה סוחר גדול ובא עד השברים ועתה נחבא אל הכלים כי לא יראנו האדם מבעלי חובותיו, וגם כדי לסדר פנקס חשבונותיו כדי לצאת ידי חובה מבעלי חובותיו למצוא פתחון פה כיצד איבד מעותיו, וחושב מה יש לו למכור כדי שיהיה בידו לפרוע מעט פרעון כך וכך למאה, ובדאגה ומורא אם יעלה לרצון סידור החשבון לפני השררה כדי שיושיעוהו משופטי נפשו וחושש שמא יחטטו אחריו וימצאו בחשבון זיופים לכמה גוונים והוא יושב באימה וביראה עד יצא כנוגה צדקו, ככה יעשה האיש בעשרת ימי תשובה להתבודד עצמו וחישב עם קונה"ו לתקן מעשיו כדי יכולתו, והלואי ואולי ימצא תרופה למכותיו ולמכאוביו ושב ורפא לו.

יא יזהר שלא יאמר רחמנא ירחיק אותי מהחטא, אלא יאמר ירחיק החטא ממני כדכתיב הרחק ממני פשעי, (ילקוט, והובא בספר הזכירה דף נ"א ע"ב).

יב בכל ערב ראש חודש ובעשרת ימי תשובה וביום שעושה תענית יעשה וידוי על פי יסוד של שם מ"ב, ויכוין בלבו לכל שם משם מ"ב, וכבר נסדר בספר הזכירה דף נ"א ע"א קחנו משם.

יג באלו הימים ילמוד ספר שיעור קומה, וספר זובח תודה, ובוידויים שהבאתי בקונטרס עתרת החיים סימן מ"ט וסימן נ', ועל ידי זה יכיר האדם את עצמו עד היכן הגיע פחיתותו וחסרונו וגודל הפגם שעשה על ידי עונותיו וחורבן עולם דגורם בפשעיו וחטאתיו, כי לא היה לו רגע בלי פגע, ויתן אל לבו לשוב אל ה' ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, ובאליהו זוטא כתב דילמוד באגרת התשובה מרבינו יונה, וכן כתב בבאר היטב סימן תר"ג, וגם בדיני התשובה אשר בריש ספר הרוקח ובספרים כיוצא בהם יעויין שם, ועיין בשם הגדולים מערכת י' אות כ"ג על תועלת הלימוד באגרת התשובה מרבינו יונה, יעויין שם, ומצאתי להרב אבני שוהם בפתח השער דכתב, דכמו דקיימא לן דכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, כמו כן כל העוסק בתורת התשובה כאילו עשה תשובה, ושכן כתב בספר שבט מוסר פרק ל', והיינו בודאי כשקבל עליו שלא לחזור לסורו הרע, הא לאו הכי לא יועיל כלום, ולפי זה הטיבו את אשר דיברו דילמוד בספרים הקדושים המדברים בעניני התשובה, וגם הנה נכון כפי זה ללמוד הלכות תשובה להרמב"ם, ובספר הקדוש ראשית חכמה שער התשובה, ואורחות יושר פרק ט"ו, ושבט מוסר פרק ט' ופרק י"ט ופרק מ"ב כאשר יעויין שם החל וגמור, או בספרים כיוצא בהן כמו ספר ויחל משה, וספר תורת האשם ורבים כאלה כי דבר בעתו מה טוב, ואם קורא בהם בציבור אין ספק דנקרא מזכה לחייביא ורבים ישיב מעון וזכות הרבים תלוי בו.

יד אשרי המקיים ראשי תיבות של תשוב"ה בימים האלו כנודע, ומה טוב שילמוד בדניאל סימן ט' וסימן י', ובנחמיה סימן ח' ט' י', ותהלים סימן נ"א, ופרשת עקב מה ה' אלקיך שואל מעמך עד חלב ודבש, (קיצור של"ה הקדוש), ובשלמי חגיגה דף שי"ז ע"א וב' כתב, דילמוד באלו הימים בספרי קבלה, יעויין שם.

טו תיקון ותשובה לעובר על מצות עשה, הנה אמרו בפרק בתרא דיומא, עבר על מצות עשה ושב, לא זז משם עד שמוחלים לו מיד שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, וכתב הרב ראשית חכמה בשער האהבה פרק י"א דף קי"א ע"ב וזה לשונו, בחינת כפרה זו היא מצד החסד כי נודע כי מצוות עשה הם רמ"ח מצד ימין ולא תעשה מצד השמאל, ולכן פגם העשה שהוא בחסד כיון שעשה תשובה מוחלין לו מיד, והיינו

הטהרה מצד מימי החסד מטהרת אותו ומוחלין לו מיד, והעבירה על מצות עשה הוא שהתעצל לקיים המצוות כענין מצה בפסח וכיוצא דהיינו ביטול המצוה מצד שישב ולא עשה, ותקנתו הוא הזריזות מכאן ואילך לקיים מה שביכולתו, והמים דהיינו מימי הכפרה העליונה יושפעו וירחצו הפגם ההוא שבנשמה, שגם ביטול המצוה יעשה פגם בנפש אלא שאינו כל כך כעבירה על לא תעשה, והטהרה במקוה מים יועיל לטהר מה שנתעצל במצוה, והטעם כי בקיום האדם המצוה מושך אור עליון להלביש נשמתו, ובביטול המצוה מיד החיצונים מזדמנים שם ושורין עליו כי הם נקראו אלה, ושורים בכל מקום שהוא ריק מהקדושה כדפירש בזוהר הקדוש סדר תרומה כי הם שורים באדם בחינם, ובפרט כשהוא בטל מצא מין את מינו וניעור, ולכן כדי להפשיט מעליו רוח הטומאה ההיא צריך טהרה במקוה מים והם מצד החסד, עכ"ל, ובספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן ל"ג וסימן ל"ד עמדתי בעבר על מצות עשה מה היא כפרתו, יעויין שם.
ולענין תקוני התשובה לכל עון ולכל חטאת מבוארים בספר יסוד התשובה, ובספר תורת האשם, ובספר דרך החיים, ובספר עיר משפט אשר בנחל קדומים, ואני בעוניי אספתי באומרי"ם והנו ניצב בקונטרס בפני עצמו אשר קריתי לי תשובה מחיים בעזר אלהים חיים, ועוד תראה בספר שלמי חגיגה בדף שט"ז דרכי התשובה יעויין שם, וכתב בספר שמחת הרגל חלק א דף י"ג ע"א, דתיקון התשובה הוא דאף אם עשה העבירה פעמים רבות הנה התיקון יעשה שלשה פעמים יעויין שם, וכן כתב בספרו ברית עולם סימן שצ"ד.
טז שורשי העבירות יש בהם סימן תגע"ש ותרעש, דהיינו להתרחק את עצמו הרחקה גמורה מת'אות התענוגים, ומג'אוה, [וע'ריות], וש'יחה בטילה וכדומה, (מוהרח"ו בשערי קדושה הובאו דבריו בברכי יוסף, והרב שם), ובמחזיק ברכה שלו נתן סימן אחר עגל"ה, דהיינו ע'ריות, להתרחק מכל מיני קריבה ושחוק עם הנשים האסורות עליו, ג'זל ואביזרייהו, ובכלל הוא כובש שכר שכיר, ל'שון ה'רע, המדבר בגנות חבירו אפילו שאומר אמת, והן הן הדברים שאדם דש בעקביו ואינו מרגיש עליהם, ואסיפא דמילתא כתב דירוץ לדברי מוסר, ויהי כקרוא איש יהודי יראה שוליו מלאים בגדים הצואים מהעונות ויתן לבו לשוב, יעויין שם דברים הנכנסים ללב, וה' יזכנו שלא ליכשל בשום חטא ועון כי אם לעשות רצון הבורא יתברך שמו כל הימים.
טוב יאזור חיל להתענות בעשרת ימי תשובה ולשוב בתשובה שלימה מלב ומנפש חרטה גמורה שלא לעבור עוד, וסגולת ימים אלו מידע ידיע דמכפר יום לשנה במה שחטא בכל ימות השנה באותו יום מהשבוע, (כמו שכתב בחמדת ימים פ"א מעשרת ימי תשובה אות

ט', ושלמי חגיגה דף שט"ו ע"ד), ואם אין בו כח להתענות כל אלו הימים, הנה לפחות יתענה יום ה' תשרי ויום ז' דאלו הימים מנה בשולחן ערוך סימן תק"ף להתענות בהם.

חי מי שקבל עליו להתענות בעשרת ימי תשובה יפרש שיחותיו אם הם דוקא הימים שבינתיים או להשלים ארבעה ימים מקודם בעד ראש השנה ושבת תשובה וערב יום הכפורים, (ועיין בספר שולחן גבוה).

יט היכא דנדר להתענות ימים קצובים אי עולה לכאן ולכאן התענית של עשרת ימי תשובה, עיין שלטי הגבורים פרק שבועות שתים, ובתשובות משפט צדק חלק ג' סימן ג"ל, ועיין מה שרמזתי לעיל בסימן י"ב לענין צום גדליה.

כ בברכת המזון לא תקנו מלכות כמו בתפילה משום דלא תקנו מלכות בבונה ירושלים, ולכך תיקנו בברכה רביעית שלש מלכיות ובכלל מאתים מנה, ועוד דברכת המזון כולה שבח והודאה והזכרת עשרת ימי תשובה אינו אלא לשבר הלב ואם כן אין לה מקום בברכת המזון, ועוד דאצטריך בשובע וחדוה וסימנא נקיט בידך דראשי תיבות ב'רוך ש'אכלנו מ'שלו ו'בטובו ח'יינו הוא בשמו"ח, ובמקום גילה לא תהא רעדה דהוה ליה תרתי דסתרי, כן כתב בספר תורת השלמים סימן כ"ד, ועוד יתכן לומר דבימים אלו כיון דהם ימי תענית לא רצו לתקן לברכת המזון דהלואי שלא יאכלו ויותר טוב הוא להתענות, והגם דבלילות אין תענית, בתר הימים ובתר רובא אזלינן, (ועיין בספר ערך השלחן, ושולחן גבוה, ומשחא דרבותא סימן תקצ"ז).

כא חסידים ואנשי מעשה היו זהירין לאכול חולין בטהרה באלו הימים, כמו שכתב בשל"ה, ומגן אברהם, ובאר היטב, ושולחן גבוה.

כב צום גדליה לא ישבע, (ספר הזכירה דף מ"ח ע"א), ומועד דוד הוסיף ויום הכפורים, ולא יקיז דם יום ה' ו' ט"ו ט"ז י"ז י"ח, (דרך ישרה), ולהרמב"ם יום ה' ז' י"ח, ולמוהרח"ו יום ו' י' כ"ח, ולחוקי חיים ט"ו י"ז.

כג אף בעל הברית ישלים בצום גדליה התענית דלא כבאר היטב, ולא דמי לתשעה באב נדחה, (נוהג כצאן יוסף), ועיין לעיל בחודש אב דאיפסיקא הילכתא דבנדחה נמי ישלים, ומיהו בתענית של עשרת ימי תשובה אבי הבן והסנדק יאכלו, ואם יניחו הסעודה לעשותה בלילה הוא יותר טוב, ואין קפידא בזה כלל כמו שהבאתי למעלה מזה בחודש הנזכר לעיל.

כד כתוב במחזורים בצום גדליה פיוט יוקם עבדיך, והנכון שלא לאומרו, כן למד הרב טירת כסף מדברי הרב יפ"מ במסכת תענית, עוד כתוב במחזורים "ונותצו בחומות" והוא טעות סופר וצריך לומר ונוטשו בחימות, גם כתוב "שמש צפע" וצריך לומר שורש, עוד

טעות אחר יש במחזורים בתוך והוא רחום דכתיב איה נא אלהיהם ואל נא, וצריך לומר איה אלהיהם ככתוב ביואל סימן ב', וזהו לכל שני וחמישי.

כה יש מקומות דנוהגין לומר במנחת צום גדליה יה שמע אביוניך כיון דנקרא כיפור קטן, וכן נוהגין פה עירנו בקהלה קדושה אלגאזי יכוננה בצדק, אכן בענין ההפטרה בכל הבתי כנסיות נוהגין להפטיר, אלא דיש מדינות אחרות דאינן נוהגין להפטיר וזוהי סיבה דלא הדפיסו במחזורים ההפטרה, דרשו מעל ספר.

כו אין אומרים קדיש בין קריאת התורה להפטרה, (שיירי כנסת הגדולה סימן רצ"ב הגהות בית יוסף אות א', ועיין מה שכתב בספר שדה הארץ חלק ג' סימן כ"ה).

כז בשבת שבין ראש השנה ליום הכפורים צריך להזהר בכל פרטי חומרי שבת ובפרט ברוב דברים ואמירה לגוי, (ברכי יוסף סימן תר"ב).

כח בשבת תשובה לא יקרא ההפטרה שובה כי אם גדול ונשוי ולא נער, (עיין באר היטב).

כט סמך לדרוש שבת תשובה הוא ממה שכתוב במדרש משלי, כשהחכם דורש אני מוחל עונותיהם של ישראל, (של"ה, ואליהו זוטא), ועיניך תראה להרב עמודי שמים דף ק"ו, דכאריה ישאג על הדרשנים בשבת תשובה במהות ובהנהגת הדרשה, עיין שם, ודע דאני בעוניי חשבתי דרכי לעשות הדרוש של שבת תשובה בשחרית אחר התפילה היכא דחל יום הכפורים בשני בשבת משום דליל ערב יום הכפורים יש מדרשים דנעורים כל הלילה, וגם בשביל הכפרות דאפילו מי שישן מוכרח לקום לכפרות לומר סליחות בעוד לילה, ויש מהם מחצות, וכדי שינוחו בשבת אחר חצות הנה מה טוב לעשות הדרוש בשחרית ולא במנחה בין הערבים, וכן דרשתי בשנת תרב"י ותרט"ו ותרי"ח, האל ברחמיו יזכנו לשנים רבות בביאת משיחנו אמן כן יהי רצון, וכן דרשתי בשבת כלה בשנת תר"ט ותרי"ג ותרט"ז שחל בהן להיות חג השבועות במוצאי שבת מטעם הנזכר, ואין קפידא בזה משום שהרבנים שלפנינו לא עשו כן, דאיכא למימר דעתה ירדה חולשה יותר לעולם, ועוד דאינן כדורות הראשונים דהיו באים לשמוע הדרוש ולא חיישי במעט שנות, וכונתי לשמים להקל טירחא דציבורא במה דאפשר ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ואין בזה שום פקפוק ממה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן ל"א אות י"ב, כמבואר לכל מבין עם תלמיד.

ל בעשרת ימי תשובה לא ישן ביום כמו בראש השנה, ואם עשה תיקון כרת ולמחרתו לא יוכל לסבול אם לא ישן, על כל פנים יזהר שלא ישן כי אם אחר חצי היום וכאשר כתבתי בספרי הקטן רוח חיים בסייעתא דשמיא, והנה בכל עת ובכל זמן איתיה באזהרה שלא ישן יחידי ואין איש מאנשי הבית שם בבית ואפילו ביום, כל שכן באלו הימים דצריך

שיזהר ביותר, (ועיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן כ"ט אות ט', ועיין פתח הדביר ח"ב דף ק"ז ודף ק"ח, ועי' זוהר הקדוש סדר תזריע דף מ"ה ע"א).

לא כמו כן ישים דעתו דאי בכל הימים לא טוב עושה לשלב אצבעותיו דמעורר עליו דינים של מעלה כמו שכתב בספר נגיד ומצוה, קל וחומר בימים הללו דצריך שיצוה את בניו ואת בני ביתו על ככה, (ועיין בספר אורחות יושר פרק ט"ו).

לב כשאומר אבינו מלכנו חטאנו לפניך, יכוין דהעזנו פנינו לחטוא לפניו דרואה אותנו, והעזות הוא חטא אחר מלבד החטא עצמו, גם יכוין בראשי תיבות א'בינו מ'לכנו ח'טאנו ל'פניך שהוא אמח"ל, דאפילו הכי ממידת רחמיו אמר ה' אמחל, (ספר הזכירה דף ה' ע"א, והוא בשל"ה).

גל כשאומר כתבנו בספר פרנסה וכלכלה יכוין דיתן לו הקדוש ברוך הוא הצלחה דיספיק לו מידת הצמצום וההסתפקות ולהיות שמח בחלקו, (הרב לחמי תודה דף ט' ע"א).

לד אבינו מלכנו חטאנו לפניך גימטריא עקיב"ה בן יוסף יסדהו כדאיתא בגמרא, (עמודי שמים), עוד כתב שם דיש בהם רצ"ו תיבות כמנין צו"ר ישראל, וכמנין רצ"ה ולתפילתם עם הכולל, יעויין שם.

לה כתב הלבוש סימן תקפ"ד ובתשובות כנסת הגדולה סימן נ', דאבינו מלכנו נגד ברכות העמידה, ולפי זה מה טוב לאומרם כסדרן של ברכות העמידה, ובעמודי שמים כתב דכיון דנתקן נגד ברכות העמידה דהם שמונה עשרה אין לאומרו בשבת, (וכבר כתבתי לעיל על זה בסימן י"ג, ועיין עוד בזה בתשובות בשמים ראש סימן ע"א, ובתשב"ץ חלק ב' סימן רמ"ח, וחלק ג' סימן קמ"ו, ובית דוד סימן שצ"ט, ושולחן גבוה סימן תרי"ד).

לו כשאומר חדש עלינו שנה טובה יוסיף לומר מראשית השנה ועד אחרית שנה, וכשאומר בטל מעלינו יוסיף לומר ומעל בני ביתינו ומעל כל ישראל אחינו בכל מקום שהם.

לז כשאומר כלה, לפי הבאר היטב הוא בציר"י, ולפי הא"ז הוא בפת"ח, (ועיין אשל בפריו), ויוסיף לומר ורעש ושריפה, חולאים רעים, ושטן ויצר הרע.

לח כשאומר שלח רפואה שלימה לחולי כל עמך בית ישראל, יוסיף לומר והבריאים מעמך ישראל יתמידו בבריאותם שלא יחלו, והיינו כמו שאמרו דיתפלל אדם שלא יחלה, (ועיין למהרש"א בחידושי אגדות בשבת פרק במה מדליקין ד"ה כל שיש לו ק' יעויין שם), והיינו ברכת לא אשים עליך, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל"ג אות ט"ז).

טל באמירת זכור יהיה קריאתו בשו"א וחול"ם ולא בקמ"ץ, (כסא אליהו מהפרי חדש), ויאמר סלח ומחול כי מחילה גדולה מסליחה, (באר היטב, ועיין אשל, ומחצית השקל,

ושערי תשובה, וארץ יהודה דף י"א ע"ב, ועיין בשלמי חגיגה באורך, ולעטרת ראשינו מורינו הרב החסיד מר שארינו זצוק"ל בספרו הבהיר אות היא לעולם אות צ' יעויין שם).
מ יכוין באמירת קרע רוע גזר דיננו לקר"ע שט"ן מראשי תיבות אנא בכח, (נגיד ומצוה דף ע"ג ע"א), ויוסיף לומר ויקראו לפניך זכיותינו, גם יזהר לומר קרע רוע בנשימה אחת (כמו שכתב הבאר היטב, ואדני פז, ואשל בפריו, ומחצית השקל).
מא כתבנו בספר חיים טובים, יוסיף לומר וארוכים, (והנה בהפרש שיש בין זכרנו לוכתוב דאנו אומרים טובים, עיין להמנהיג, ותשב"ץ, וברכי יוסף, ומחצית השקל, ואליהו זוטא, ושלמי חגיגה, וישועות יעקב, וראש יוסף, ונוה שלום, ואשל בפריו, ובשולחן גבוה, ועיין בתשובת זקן אהרן סימן ר"ו, לזכרנו וכתבנו וחתמנו, יעויין שם), יאמר התפילה של הפרנסה אפילו דהשליח ציבור אינו נוהג לאומרה.
מב על הצדיקים יוסיף וחסידים, ובהחזירנו בתשובה יאמר בתשובה רצויה.
גם הלוקח מנעלים של בגד ליום הכפורים ישים עין השגחתו לבודקם יפה שמא הם תפורין בחוטי פשתן וילבוש כלאים ביום הכפורים, וביום דאין שליטה ליגער הוא מהוה שטן על ידי זה ונותן לו תגבורת, וראיתי לכמה אנשים יראים את ה' דנזהרין שלא ליקח מנעלים של עור שיש בתוכן בגד בכל ימות השנה, וצר לי מאד על התופרין סאמארא"ס, קורדי"ס, מיג'אדיס, פ'ירמיליס, קורטא"ס, ג'ירקיס וכיוצא בהן בשאר בגדים, דאין איש שם על לב בתפירתן שלא יהא בהם חשש שעטנז, והירא את דבר ה' יעשה שבע חקירות בכל מה שלובש ומובטח לו דלא תאונה אליו רעה.
מד צריך להזהר שלא לאכול פת של גוי שאפאו הנכרי באלו הימים, ועל ידי השלכת קיסם שרי (כמו שכתב הלבוש, והט"ז, ובאר היטב שם, ושולחן גבוה), ובנוהג כצאן יוסף דף ע"ד ע"ב כתב, דצריך להשליך שלש חתיכות עץ כדי שיהיה נראה שהוא הסיק התנור ואפה הלחם בעצמו, יעויין שם, והיינו לפי הדין דקיימא לן דבתלתא הויא חזקה, אלא דיש מתירין דעל ידי ניפוח די, (כמו שכתב במחצית השקל, ועיין עמודי שמים דף ק"י ע"א), ואני אומר דהבעל הבית אשר ידע איניש כי על הרוב לא יספיק לו ללחם ביתו עד ליל השישי נמי, ולפעמים אף ליום חמישי לא יספיק לפי מידת הקמח אשר לוקח לחם לפי הטף, הנה בערב ראש השנה ובערב שבת תשובה ידחוק עצמו ויקח קמח יותר ממידתו, דמלבד דמראשית השנה הוא סימנא טבא לכל השנה דיקויים בו ובבני ביתו ויאכלו ויותירו כדבר ה', הן עוד בה דלא יצטרך ליקח פת מן השוק בימים האלה, ולפעמים האופים פניהם זועפים ואינן מניחין להשליך אפילו עץ אחד מכל שכן שלש עצים, וזהו לכל אדם אבל לתלמיד חכם גם שאר ימות השנה נחשב כעשרת ימי תשובה.

ואביא לפניך מה שכתבו הגאונים ז"ל הובאו דבריהם בתורת הבית הארוך דף פ"ח, דמי שאינו נזהר בפת של גוים אין אומרים הלכה משמו, ופירש הרא"ה שם לפי שהחכמים עשו בחכמתן שלא יאכל פת של גוים והוא אינו מקיים, לכך אינו ראוי להחשיבו בשם חכם לומר שמועה משמו, עד כאן, (ועיין מה שכתב הרב אליהו זוטא באורח חיים סימן ש"מ ס"ק י', והבאתי דבריו בספרי הקטן נפש כל חי מערכת א' ד"ה אומר דבר בשם אומרו, יעויין שם בסייעתא דשמיא), ועיין בספר י"א דכתב דהולכי דרכים פטורים מחומרות אלו דלא קבילו עלייהו, וכן כתב בבאר היטב, (ועיין עמודי שמים, ומחצית השקל), וכבר כתבתי מזה לעיל אות ב', ושם הזכרתי נמי על ענין הדבש, ולעיל נמי סימן י"ב על אכילת התפוח שיהיה בסוקא"ר (סוכר), ודע דבסוקא"ר נמי יש בה מחשש תולעים ויש שנזהרים שלא לאכול סוקא"ר בעיניה אם לא יעשהו מרק על ידי האש ובמסננת וזהו בסוקא"ר לבן, ולפי זה מה שנוהגין ליתן בשלחן לילי ראש השנה כוס מסוקא"ר לבן לסימנא טבא לטבול ההמוציא בסוקא"ר, אין קפידא כולי האי אף למי שנזהר שלא לאכול סוקא"ר, או יקח מסוקא"ר דאין בו חשש כלל, ועל כל פנים יניח שתי כוסות, ולא תשבית מלח ויטבול בשניהם, וכן אנחנו נוהגים, וכך היה נוהג מורינו הרב הגדול בעל שרשי הים ז"ל, (ועיין לרב אחאי הרב מעשה אברהם נר"ו ביורה דעה סוף סימן ל').

מה כמו צער בנפשי על מה שנתייסד כל החשבונות של בתי כנסיות ובתי מדרשות וקופות וכדומה להן בימים הללו לבררם, דהן אמת דטהרת חשבון למטה הוא סיוע לטהרת חשבון של מעלה, ועבירות שבין אדם לחבירו תלויין בהן, אך בזאת צריך זהירות בשני דברים, האחת היא דלא יבצר קטיגוריא וקטטה ומריבה בין הגבאים והגזברים והפרנסים עם היחידים ועם המשרתים, ובכלל על מקומות מושבותיהם, גם בניהם, ועל המצוות דרבים קופצים עליהן ועל העליות לספר תורה כי הכל נגרר אחר המשלם בטובה ונאמן ליפרע דמכבדין אותו כמי שראוי לו ולהיפך מורידין אותו, וכן במינוי החדש, ובעי התחכמות עצום וסבלנות גדול שלא לבוא לידי מחלוקת, ומה גם במקום הקדוש לפני היכל ה'.

זאת שנית מחשש סרך גזל ביניהם ועושק וחמס בין המקבצים לגבות מהיחידים ובין המשרתי הקהל קדוש, ובמקום להרבות זכויות בימים האדירים האלה, עוד תוסיפו צרה לעשות ערמה ותחבולה ולא תגנובו ולא תונו וכיוצא בהם, ואם כן מי שחננו ה' בדעת וכשרון ישקול חומ"ר בקודש מאלו הימים, וישתוק על כל דבר כי זהו התרופה למחול על עלבונו ועל ממונו היכא דהוא ממון דאינו יוצא בדיינים, ואיהו גופיה מצד עצמו

יהיה נקי כפים מגזל ועושק וחמס, ויעשה כדכתב הרמב"ם בפרק חמישי מהלכות דעות, במשאו ומתנו של תלמיד חכם לדקדק על עצמו ולוותר לאחרים, דבאלו הימים כל אדם צריך לעשות עצמו תלמיד חכם ובזה מובטח לו דיוסיף לו ה' פי שנים עשתרות קרנים. וביותר צריך שיזהרו הסופרים בפנקס שלא יהיו בגדר חוטא ולא לו חס וחלילה, בענין כתיבת קניית המצוות בסיוע ותוספת שלא יהא מוציא מזה ונותן לזה, וגם בנדבות העליות שלא יעבור על בל תוסיף ועל בל תגרע, וגם בין המברך לשאר כגון מפטיר ומזמר ומסייע ושמש, ובין השמשים לחזנים שלא יוסיף ויגרע מזה על זה, ולא יניח קולמוסו אם אינו ברור לו כשמש ולא יכתוב באומדנא, דאם יכשל הוא עון פלילי חוטא ומחטיא, ובעת הכתיבה מיחזי בעיניו הדבר קל אך היא חמורה שבחמורות, וידוע המעשה רב של מהר"א גלאנטי ז"ל עד היכן מגיע איסור סרך גזל, (א"ה: ראה חמדת ימים פ"ג מעשי"ת אות י"ד), ובמקומות דיש בין המשרתים חברה ושותפות כך וכך למאה לכל אחד מכל ההכנסה, וחברה עם הקהל הקדוש הוא טוב עד מאד דפלטי לי מחדא דלא יעבור זכות מהחזנים על השמשים ומהשמשים על החזנים ומזה על זה ומהקהל הקדוש עליהם, האל ברחמיו יזכנו שלא נכשל לעולם ועד בשום חטא ועון אמן כן יהי רצון.

מו מנהג עירנו אזמיר יע"א, דבשבת תשובה מוציא כרוז המרביץ תורה בכל הבתי כנסיות להזהיר את העם על כמה דברים, ולמען תהיה לזכרון אפרש אותם אחת לאחת ואלו הן. **א**. שלא יוכל שום שוחט לשחוט כפרות באשמורת ערב יום הכפורים אם לא יראה סכינו לתלת סמכי קשוט ה' עליהם יחיו אמן, ובזה השוחטים ממקולין פטירי להראות כיון דכל יומא ויומא מתעסקין במלאכת השחיטה ואינהו בקיאי טפי, וגם שוחט עופות מהכולל פטור מלהראות סכינו מטעם זה דעבודתו מחנכתו, אמנם שוחטי הכפרים הסמוכים לעיר הם בכלל החיוב לבוא בין כסה לעשור ולהראות הסכין לסומכים הי"ו כיון דמלאכתם מועטת ורובא דרובא עושין השחיטה ביחיד אחד ולא שנים, ועוד דאין מי שרואה אותו בשום פעם, ולכך חייבים להראות וכן המנהג ואין לשנות, ואפילו מהקאסאבו"ת אשר סביבותינו התקנה היא דבכל שלש שנים חייב לבוא השוחט להראות סכינו ובדיקתו לסומכי עירנו אזמיר יע"א, ואסימא"ן דעבר שלש שנים ומתעצל לבוא בלי שום אונס, גוזרין עליו שלא ישחוט עד שיבוא ויראה את עצמו, ומי יתן והיה דיעשו כן בקושטא ושאלוניקי ואינדרני להערים אשר סביבותיהם, וכן בכל מדינה ומדינה דיש לה כפרים תחתיה, דמוטל על המורה צדק לכוף להשוחט מהעיר הקטנה שיבוא אל העיר הגדולה שיבדקו אותו בשחיטה ובדיקה אם הוא יפה ובקי

באומנות, והוא דבר גדול שלא יכשלו רבים בתמידות באין מבין, ושומע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה.

מז ב. קל כרוזא נפיק להשכים מחצות הלילה בערב יום הכפורים כדי לשחוט הכפרות בשביל שלא יהיה בלבול וטירוף, וזה שנים דאני נהגתי לעשות הכפרות על בני ביתי הי"ו ביום שלפני ערב יום הכפורים זולת הגברים לבד מטף באשמורת, והגם דכתב בספר נגיד ומצוה דצריך ביום ט' יסוד דנוקבא ובאשמורת דאז הרחמים גובר בעולם כאשר יעויין שם, מכל מקום יותר טוב הוא שיהא בישוב ובמיתון מלשחוט באשמורת דיש בלבול ויפול כמה חששות, וענין זה קשה עד מאד, דבכפרת נפשו ואכילת סעודת מפסקת מיום הכפורים, שיהא בדרך זה השחיטה בחפזון ובבהלה עייפים ויגעים, והכלים כרגלי הבעלים וידיו כבדות ובמעט שנות, וכבר ראיתי בספר חיי אדם מה שכתב בזה, יהי רצון שלא יצא שום תקלה בשום בית ישראל אמן כן יהי רצון, עתה ראיתי באשל מפרי סימן תר"ה דכתב וזה לשונו, ובמקום הדחק ויש לחוש לשחיטה שאינה הגונה, טוב יותר לשחוט יום או יומים קודם ערב יום הכפורים וכן ראיתי נוהגין, עכ"ל.

מח ג. מכריז ואומר שיעשו להם מנעלים של בגד, ואם אין לו שלא יכנס לבית הכנסת כי אם בג'וראפיס או קאלסא"ס בלבד, (ועיין אורחות יושר פרק י"ד, ובספר חנן אלהים תקון כ"ג), ועיין מה שכתבתי לעיל בחודש מנחם, ושם הבאתי ההיתר בגאליג'אס וטאקו"ס, וכן ראיתי להגאון פני משה דהתיר בשופי כאשר יעויין שם, אך בזאת הרב "שם חדש" הלכה קי"ח בדף צ"ו ע"ג דעתו לאסור איס"ר, ומנהגינו להזמין בפתח בית הכסא טאקו"ס או גאליג'אס להכנס בהם כדי שלא יטנפו המנעלים של בגד, ויועיל לשולי הלבוש שלא יגעו בקרקע הבית הכסא, (ועיין שולחן גבוה סימן תקמ"ט, ועיין בחמדת ימים בפרקי בין המצרים, א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד), ועיין למהרשד"ם יורה דעה סימן ר"ך, היכא דיש לו כאב דהורה להקל, וגם במנעל קרוע התיר העט"ז, אך החמיר אפילו ירדו נשמים, יעויין שם, והרב טורי זהב הוכיח הרבה בענין המנעלים, (ועיין באר היטב, ויד אפרים, ועיין בספר מלאכת שלמה סימן ז', ועיין זוהר הקדוש בלק דף ר"ב סוף ע"ב), ובכלל להודיע דהאוכל חוץ לסוכה, מזונותיו בדוחק באותה שנה). [השמטה, עוד כרוזא נפיק מש"כ בסימן ט"ו אות כ"ח].

מט ד. כרוז יוצא לבוא בבוקר בבוקר שחרית יום הכפורים לתפילת השחר כדי שלא יעבור זמן קריאת שמע, ובאורחות יושר סוף פרק ט"ו האריך במוסר על זה, והשל"ה הקדוש, גם לראש השנה.

ן ה. מכריז ואומר שלא יאמרו ברכת הלבנה בשווקים ובפני טינופת ואשפה ובית הכסא, והוא מתקנות מורינו הרב חנן אלהים בתיקון א' ותיקון י"ט על כל דבר שבקדושה עיין שם, (ועיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן ל"ו אות ב' מה שכתבתי שם בעזר משדי), ומנהגי לומר ברכת הלבנה קודם יום הכפורים כאשר כתבתי בספרי הקטן רוח חיים באורך, דאף על גב דיש משמעות מהזוהר הקדוש שלא לאומרה קודם יום הכפורים, דאתכסיא הדברים כפשוטן וזה דרך נכון, (עיין שם בסייעתא דשמיא, ועיין בספר אליהו זוטא סימן תר"ב, ושולחן גבוה סימן תקפ"ד), ומי לנו גדול מיוסף דכל רז לא אניס ליה ומטמרן ליה גליין, וכתב בספר המורה סימן ט' אות רפ"ג וזה לשונו, ויותר נכון לברך הלבנה קודם יום הכפורים מכמה טעמים עכ"ל, וכך היה דרכו דרך הקודש של עטרת ראשינו מורינו הרב חסין קדוש שארינו הפרד"ס זיע"א, וכמה שנים אמרנו בצוותא חדא בקהל קדוש שלו נוה שלום יב"ק קודם יום הכפורים. (ועיין חמדת ימים פ"א מעשי"ת אות מ"ד, ובזכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ובאר היטב, ובית דוד סימן קל"ב, ושלמי חגיגה, וקמח סולת, ועיקרי הד"ט סימן ט"ז אות ג', יעויין שם, ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל"ו אות א', ודו"ק).

נא וי"ו. מכריז עוד דבכל חצר חייבים לעשות סוכה בין השכנים ויסייעו זה לזה, ושלא יברכו עליה אם לא יראנה חכם אם היא כשרה והגונה וכתיקונה, ומזה שנים רבות דנעשה תקנה דמסובבים תלמידי חכמים בערב סוכות, הילכו שנים יחדיו זוגות זוגות שנים בכל מבוי כדי לבדוק הסוכות אם הם כשרות ובמקום הראוי שלא יהיו נגד בית הכסא וטינופת וריח רע, ועיניך תראינה בספר מעשה הצדקה מה שכתב בתיקון י', אלא דעדיין לא הרוה צמאוני בתיקון זה כי איככה אוכל וראיתי דיש מהן מדלת העם דאומרין קידוש בלבד בסוכה ואוכלין כזית מזונות, ויוצאין מהסוכה ועורכין השלחן בתוך הבית, לא תהא כזאת בישראל, וחוששני דאלו יחשבו כגוים לעתיד לבוא לקיים מצות סוכה ויבעטו בה כשאר האומות, ואם איישר חילי נקי נדר כה אעשה, דיסובבו התלמידי חכמים עצמן שיצאו לראות הסוכות גם בשתי לילות הראשונות ובשני הימים בעת הצהרים כדי לראותם אם אוכלין חוץ לסוכה ולהעניש אותן ויזהרו לעתיד, וכן בשאר הלילות ובשאר הימים עד שמיני עצרת להוציא תלמידי חכמים אחרים שיחפשו בחדרי ביתם לראות אם קובעים סעודתם חוץ לסוכה ויעשו חקירה ודרישה, ומלבד מה שינתן להם בהבלעה שכר טוב בעמלם, גם ה' יתן הטוב ושכרם כפול מן השמים דמזכים את הרבים, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל"א אות מ' מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

בן ז. מזהיר גם כן דבליל שבת ישימו פ'יניר בסוכה ולא עששית לבד, ואם אין לו דימתין עד שיכבה, וגם שלא ישתו ז'יגארו בלילה בסוכה, ושתים אלה מחשש שריפה, וה' שומר את עמו ישראל בכל מקומות מושבותיהם אמן, ואזהרה גדולה שלא לשחוק בקארטי"ן בתוך הסוכה דהוא חשש ודאי שריפת הנפש, ואין נוהגין להכריז דהרי בלאו הכי אפילו חוץ לסוכה בכל המקום איתיה לאיסורא, ועיין לקמן בדיני חול המועד בעזר משדי, ובשנה דיש שבת בינתיים אז מילי דשייכי לסוכות מכריזין באותו שבת דסמוך יותר עדיף טפי דאתו לאדכורי, האל ברוב רחמיו וחסדיו יזכנו לראות בנין בית המקדש במהרה בימינו ונעלה בג' פעמי רגלינו ובשמחה נחוג את חג הסוכות וכל מועדי רגל, אמן כן יהי רצון

הפניה מועד לכל חי סימן יז

סימן טז

את הדרך ילכו בה,

בערבא דצומא רבה

א הלוקח תרנגולים לכפרות יזהר מאד ליתנם במקום המשתמר בשביל שלא יכנס בה חיה רעה בלילה, וחס וחלילה לא ידע ויאכל טרפות או יארע לו נזק ומצטער על הפסד מרובה, ואין צורך בזה לארבעה ימים מקודם כמו ביקור לקרבן, אלא יותר טוב דביום שלפני ערב יום הכפורים יקנה אותם כדי שלא יהיו לילות הרבה בביתו ויארע נזק, והכל לפי מקומו של אדם, ומיהו באשמורת לא יקנה אותן כי לא יוכל להבחין בין טוב לרע במחשכים ובחפזון שמא יהיה בהם טרפות, ומה גם אם הוא בדבר דלא ראהו קודם הבישול דאז מבלבל סעודותיו, והנח להם לעשירים דיש להם מרומי שדה ולולים מכל העופות הנאכלים ומגדלים בביתם כל השנה, כי בבוא ערב יום הכפורים לוקח הפטומות מוכנות בלי עמל וטורח, אך צריך שיתן דעתו ליתן לעניים מהכפרות, ולפחות כפרה דידיה ודאיתתיה וכפר בעדו ובעד ביתו, ואם לא אפשר ליה יתן שווין לעניים, ועיין בספר אורחות יושר פרק ט"ו מוסר השכל על זה, ומוהרי"ל כתב דיותר טוב ליתן מעות פדיון מהכפרות, שהעני אומר זה השליך עונותיו על התרנגול ונבזה אני בעיניו ששולחו אלי, (והביא דבריו באשל, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף יעויין שם), והא ודאי דרך מליצה הוא דאם כן מי שיש לו בור בחצירו יוכל לעכב שלא יאמרו התשליך בבורו.

ב יש כמה בני אדם שעושין כפרות מאינדיאנ"ו וכיוצא, ואנו אין לנו כי אם תרנגולים משום דנקרא גבר, וגם דנפסלו מעל גבי המזבח, (ועיין למוהרש"א בגיטין פרק הנזקין,

ובספר אדני פז), ועיין להמגן אברהם דהזהיר שלא יעשה כפרות מתורים ובני יונה, (באר היטב שם, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"ב), גם מורינו הרב ראש יוסף הזהיר על זה דלא ישחוט לכפרות אלים ותורים ובני יונה, ושם פקפק הרבה אעיקרא על הכפרות יעויין שם, (ועיין בספר סידור רומניא למוהר"א ירושלמי ז"ל, יעויין שם, ועיין בקונטרס נפש חיים מערכת ק' אות ל"ד).

ג מצוה לאודועי אזהרת רבינו האר"י זיע"א, הובא בספר נגיד ומצוה חלק ב' דף פ"ד ע"א, דלא יגדל בביתו תורים ובני יונה, דימותו בניו בר מינן או לא יהיה לו זרע, יעויין שם, ושומר נפשו ירחק מהם.

ד בעת שחיטת הכפרות, מלבד מה שבודק אותן בעת הקניה על ידי בקי בצומת הגידין ובשאר מקומות דבודק עד מקום שידו מגעת, ככה יעשה קודם השחיטה ובזה יהיה נכון לבו בטוח שלא יארע לו שום תקלה, ובשעת השחיטה יחשוב בלבו שהוא חייב ארבע מיתות בית דין, זורקו סקילה, שחטו הרג, תפסו בצואר חנק, שורפו היינו שריפה, (של"ה), וכתב בשלמי חגיגה דלאו שריפה ממש אלא בישול צלי ולא היה צריך לאומרו כי הוא פשוט, (ועיין ע"ז), ובטור כתב דיש לומר פסוק נפש תחת נפש, ועוד תמצא בספר עבודה ומורה דרך, (ובספר דרך החיים, וסידור מוהר"א ירושלמי, ובספר עמודי שמים), הפסוקים שצריך לאומרם קודם הכפרה ונוסח האמירה, ומה טוב שיאמר התפילה שסידר בחמדת ימים פ"א מיום כיפור אות י"ד, ואין אנו נוהגים לומר הפסוקים זולת התפילה כנזכר, ויאמר לגבי חבירו לנוכח בפניו ושלא בפניו בלשון נסתר, ועל עצמו גם כן הכל לשון אחד, דהיינו דיאמר ח'ליפתי ת'מורתי כ'פרתי ראשי תיבות חת"ך, זה השם החותך חיים לכל חי, (שיירי כנסת הגדולה, ובאר היטב, ומדרש תלפיות דף ר"ט סוף ע"ב, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"ב, ושולחן גבוה, יעויין שם, והנה הרב זכור לאברהם אביגדור בסימן ג"ן פקפק בלישנא דתמורתי, ואני בעוניי השבתי עליו בספרי הקטן רוח חיים בסייעתא דשמיא, ועיין נמי בספר נוהג כצאן יוסף, ועמודי שמים, ובתשובות הגאונים בספר נהרות דמשק סימן רצ"ט).

ה לא יאמר זה לחיים וזה למיתה אלא יאמר זה התרנגולת ילך למיתה אבל פלוני בן פלונית לחיים טובים ולשלום, או יאמר בעד פלוני בן פלונית שיכנס לחיים טובים ולשלום וזו לישנא מעליא טפי, ולפי זה נוסח שכתב השל"ה והובא בשלמי חגיגה, לעניות דעתי אינו לשון מובחר.

ו להמעוברת יקח שלש, אחת בעבורה ואחד לזכר ואחד לנקבה כמנהגו של רבינו האר"י, (הובא בספר נגיד ומצוה, ועבודה ומורה דרך, ובאר היטב, ומחצית השקל, ומדרש

תלפיות דף ר"ט סוף ע"ב, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"ב, ואורחות יושר פרק ט"ו, והנוהג כצאן יוסף לא ידע מרבינו האר"י ולכך עשה קולא בזה, ועיין פרדס דף כ' ע"ג).

ז על ענין הסמיכה ועל הזריקה לבני מעיים, עיניך תראינה מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן רוח חיים סימן תר"ה, ושם תמצא בטעם שצריך להזכיר פלוני בן אמו יעויין שם בסייעתא דשמיא, ויזהר דבזכר יאמר התי"ו בקמ"ץ ולנקבה בציר"י, (כמו שכתב בספר נוהג כצאן יוסף, ועיין שם באות ה', וצריך פירוש לפירושו).

ח תרנגול לבן הוא אם יזדמן, לא בכונה מכוונת, (בית חדש, ובאר היטב), ובספר אדני פז כתב דכיון דגם לנקבה לוקחים לבן ליכא משום דרכי האמורי, ועוד דהוא טוב יותר לאכילה משום רפואה ולכך יוכל ליקח בכונה מכוונת, (ועיין מחצית השקל, ובספר נגיד ומצוה, ונוה שלום, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"ב).

ט יזהר דיהיה השוחט בא בשנים וחסיד ובעל כונה ובקי ומומחה כדי שתועיל ברכתו, (הכל בו, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"ג).

י השל"ה הקדוש כתב דיסבב תחילה על עצמו שלשה פעמים ויאמר הנוסח דצריך לאומרו כדי שיבוא זכאי ויכפר, ועוד דוכיפר בעדו תחילה כענין כהן גדול, (וכן הביא בנוהג כצאן יוסף, ושלמי חגיגה).

יא מי שאינו מעביר שנאה מלבו ביום הכפורים אין תפילתו נשמעת ואינה מתקבלת, ויורה דנשמתו מערב רב גזעא בישא, והוא סימן מובהק דכל מעשיו מקולקלים, (כן כתב השל"ה מהמקובלים יעויין שם), לכן יזהר להתפייס עם חבירו כראוי שיהיה מעביר על מדותיו לגמרי, והלואי מה שאומר בקריאת שמע על מיטתו יקיים בימים אלו, וגם יזהר כל אדם לפייס לחבירו בערב יום הכפורים אפילו לא חטא לו אלא בדברים, ואפילו דידע איניש בנפשיה דמה שדיבר לו לא כיוון לרעה, מכל מקום כיון דהשומע לא חשבה לטובה ונצטער בסיבתו מוטל עליו לפייסו עד שלשה פעמים, וברבו עד שיתפייס, (ועיין להרב שולחן גבוה בסימן תר"ו, ולהרב משק ביתי אות אר"ך), ובפיוס רבו הוא אפילו שאינו רבו מובהק (כמו שכתב הרב מ"צ, וזכור לאברהם חלק א' מערכת י'), וכתב מורינו הרב ראש יוסף, דאינו ראוי לשום אדם גדול להשפיל עצמו לילך אצל קטן ממנו ובפרט אם הוא פחות הרבה, ומה שהלך רב אצל הטבח משום דהיה רשע וכתיב ובערת, ועוד דאין זה בסוג חבירו משום כל מי שחבירו נענש על ידו יעויין שם, וכתב באשל סימן תר"ו דצריך שיאמר חטאתי לה' אלקי ישראל ולפלוני בפני העדה, יעויין שם.

יב ביארצייט אין מתענין בערב יום הכפורים, ותענית חלום הוא עד סעודת המפסקת, (עיין נוהג כצאן יוסף דף ע"ה ע"א, וחרה לו על מה שכתב בספר לקט הקמח בזה),

ואפילו מי שנדר שלא לאכול בשר ויין כי אם ביום טוב, ביום זה מותר כמו שכתב שם בספר מדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, (ועיין אדני פז, ועמודי שמים, ובשלחן גבוה, ועט"ז, ופרי חדש, וארעא דישראל מערכת ר' אות ט', ואליהו זוטא, ושל"ה, ועיין נמי בספר משבצות זהב, ואשל אברהם בפריו, ובספר נהר שלום, ומאמר מרדכי, ויד אהרן, וישועות יעקב, ולענין למיתב תענית לתעניתיה עיין מה שכתב הרב בית יעקב סימן ס"א, ובספר בן פורת יוסף דף מ"ט ע"א אות י"ט, ועיין אשל אברהם, ומחצית השקל בתרתי למיתב תענית לתעניתיה, ובספר עיקרי הד"ט סימן ל"א אות ו').

יג בערב יום הכפורים לא יאכל אפילו בשחרית דברים המרבים זרע כגון שום ומאכלי חלב וביצים וכיוצא, וגם יזהר שלא יאכל בסעודת המפסקת דברים המחממים את הגוף, (באר היטב), ובשומים יש חילוק בין חיים דממעטים זרע למבושלים, אלא דמשום הקריבהו נא לפחתך דריחו נודף לא יאכל, (נוהג כצאן יוסף דף ע"ה ע"א), ועירוב החלב בתבשיל או בט"י מעט אין קפידא כמו שכתב באשל בפריו, על כל פנים ביצים המטובלים וחמאה וחלב וגבינה ובשר שמן ויין ישן ולבן אפילו חדש ירחק מהם כמו שכתב בי"א, ואפילו לשרות פיתו ביין ישן אסור, (ועיין במחצית השקל, ועיין אליהו זוטא, ושולחן גבוה, ויד אפרים), ולענין אכילת דגים יש חילוק בין גדולים לקטנים, (עיין שם להרבנים הנזכרים לעיל, ובספר יד אהרן, ושולחן גבוה, וישועות יעקב, ועמודי שמים), ולפי כל האמור מי שנמצא בשחרית ערב יום הכפורים בעזרת בית הכנסת דמביאים גזברי שמן למאור בוריקא"ס לאכול, לא ימלא כריסו מהם, והלואי שלא יעשו כן אלא מטעמים אחרים שאין בהם גבינה וביצה.

יד בערב יום הכפורים צריך לאכול כשיעור שני ימים, (נגיד ומצוה, ומדרש תלפיות), ובלבד שלא יזיק לו, ואתי שפיר לפי מה שפירש בספר שמות בארץ דף י"ב ע"ג דהוא כאילו התענה שני ימים, יעויין שם, ובהא דאמרינן כאילו התענה תשיעי ועשירי אינו לילו כיומו, (מגן אברהם, ובית הרואה, וברכי יוסף, וכסא אליהו, ויד אפרים, ועיין עטרת זקנים, ושל"ה, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תר"ד, ועיין בספר ארעא דרבנן אות קפ"ה, וארעא דישראל מערכת ר' אות ט', ובפירוש המאמר עיין יד אהרן, וחמדת ימים פ"א מיוכ"פ אות ג' - ה', וישועות יעקב, וכסא אליהו, ונוה שלום, ונהר שלום, ופרי מגדים, ומעין גנים, ועיין מה שכתב הרב משה ידבר בסימן ב', ומדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, ועיין משחא דרבותא, ובכרם שלמה, ובמעשה דחייט עיין דבר נחמד בספר משבצות זהב בפריו, ונהר שלום), ומיהו בסעודה המפסקת אין מי שיאכל דגים אפילו מן הגדולים כי אם בשר עוף בלבד דעושין מהם מטעמים.

טו לא יאכל שומשמין בסעודת המפסקת דמעלה גרה, (באר היטב משם ספר החסידים, ומדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג).

טז השליח ציבור יעשה הפרשה שבעה ימים קודם יום הכפורים כמו כהן גדול ללמוד סדר העבודה, ולתקן מעשיו ולהתנהג בחסידות ולהתבודד עם קונו לילה ויום, (מדרש תלפיות דף ר"ט ריש ע"ג), והרב המורה אות רס"ט הזהיר אפילו למי שאינו שליח ציבור, דיבקש למען דעת פירוש סדר העבודה שיאמר ביום הכפורים כדי להבין הדברים שמוציא מפיו, ועוד שם באות רע"ט.

טוב יזהר שלא יהיה המלקות באשמורת כי אם אחר שיאיר היום, (כמו שכתבתי אני בעוניי בקונטרס רוח חיים, ובספרי זוטא נשמת כל חי חלק א' סימן ל"א ול"ב, יעויין שם), ואחר המלקות יעשה טבילה לקיים באנו באש ובמים, (רבינו האר"י, ובאר היטב), ויזהר לטבול קודם תפילת מנחה, (סדר היום, ושלמי חגיגה), ובתשובות כתבתי דעיקר הטבילה לטומאת קרי צריכה בזמן תפילת מנחה וזה הוא בכל עת ובכל זמן, מי שיודע בעצמו דטהר גברא בטבילת ערב ראש השנה ולא ראה מים חלוקים ועכורים ואינו בריא בגופו, אין צריך לטבול גם ערב יום הכפורים, (באר היטב), ובאליהו זוטא כתב, דמשום תשובה גברא בר חיובא לטבול אפילו טהור, יעויין שם, (ועיין כסא אליהו סימן תר"ו, ועיין לקמן בחודש טבת בחיוב טבילה לבעל תשובה, ולעיל סימן ט"ו מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

חי יש חסידים שטובלים שלשים ותשע טבילות כמספר המלקות, (באר היטב), ובמחצית השקל כתב דיש עושים שלש, ויש עושים שלשים ותשע, ובשל"ה הקדוש כתב דיש עושים שלש, ויש עושים ארבעה עשר, ויש עושים שלשים ותשע, והרב עבודה ומורה דרך כתב דיעשה שלש טבילות נגד עון ופשע וחטאה.

יט יכסה ראשו בטבילה, ויתן המטפחת או יחבק זרועותיו כדי שלא יהיה לבו רואה את הערוה כמו שכתב בשלחן גבוה, וכן כתב במשבצות זהב בפריו סימן תר"ו דבטבילה לא יזכיר ה' בגילוי הראש היכא דמים זכין רואין את הערוה אלא יתחיל הוידוי מאשמתי, יעויין שם, ומאי דנקט לשון יחיד לאו דוקא דהרי ידוע דאינו יכול להתודות בלשון יחיד, ועיין טורי זהב, ואדני פז, בחיוב להתודות במקוה.

ך העושה מלאכה בערב יום הכפורים אינו רואה סימן ברכה לעולם, (אורחות חיים דף ק"ג ע"ב, וכסא אליהו סימן תר"ד).

כא לימוד ערב יום הכפורים דנהג מוהר"ם גאלאנטי ז"ל, והוא דיש ללמוד מסכת יומא, ובדניאל סימן ט', ועזרא סימן ט', וברוך אלקינו, ועלינו לשבח, ועל כן נקוה לך, כבר

הובא בספר מועדי רגל אשר בסוף ספר נפש יוסף דף כ' ע"א, ושם תמצא סדר התחינה, ובשולחן גבוה כתב דטוב לילך לזיהר"א (בית החיים) קודם יום ערב יום הכפורים כדי להרבות בתחנונים, (ועיין לעיל מה שכתבתי בסימן י"ב בסייעתא דשמיא, ועיין בקונטרס עתרת החיים סימן ל"ד נוסח לימוד ותפילה לזיהר"א, יעויין שם).

כב הגם דרמז התרת נדרים בסוף אלול שהוא ערב ראש השנה, יוצא מסופי תיבות לא' יחל' דברו' ככל' כמו שכתב הש"ך על התורה והובאו דבריו בברכי יוסף סימן תקפ"א, עם כל זה בערב יום הכפורים נמי יעשה עוד הפעם התרת נדרים, ויתן כופר נפשו בעין יפה יותר ממה שנתן בערב ראש השנה כי הוא עושה צדקה עם רבים מלמדי תלמוד תורה ועשרה בטלנים, ומצוה ליתן בפרהסיא דממנו יראו וכן יעשו שיתנו איש כמתנת ידו, (ועיין בספר שלחן גבוה מה שכתב בענין ההתרה של ערב יום הכפורים, ובחמדת ימים פ"ב מיוכ"פ).

כג יתודה כראוי במנחה, דוידוי זה נתקן שמא יחנק בסעודה והוה ליה כוידוי יום הכפורים עצמו, ויחשוב כאילו הגיע לפרק מי שמת, (כן כתב בספר סדר היום, ושלמי חגיגה), וכשמתפלל שליח ציבור חזרה בערב יום הכפורים ליכא וידוי, אך אם הוא אומר שלש ראשונות ושלש אחרונות אז יאמר הוידוי בקול רם, (פרי חדש, ושלמי חגיגה, ועיין מאמר מרדכי, ובשלחן גבוה), ועיין בכנסת הגדולה סוף סימן תר"ח דמנהג פשוט שלא לומר בחזרה והטעם מפורש במרן בית יוסף ז"ל, יעויין שם, ומנהג בית מדרשי יב"ץ לומר בחזרה, דלמה יגרע יום כזה נורא ונשגב משאר הימים דאנו נוהגין לומר בחזרה אם לא היכא דהשעה דחוקה.

כד הוידוי צריך אחר שיאמר יהיו לרצון, ולא כמו שנדפס באיזה מחזורים, (מאמר מרדכי, ושלמי חגיגה, וכבר הובא לעיל בסימן י"ב, ועיין נמי בספר עטרת זקנים, ואשל, ומחצית השקל).

כה אבינו מלכנו יאמר בערב יום הכפורים בין בבוקר בין במנחה, (שיירי כנסת הגדולה, ופרי חדש, ושלמי חגיגה), ועל מזמור לתודה בערב יום הכפורים, תמה מאד בספר מור וקציעה על המונע מלאומרו, ובעמודי שמים שלו כתב דכמדומה דהגאון מר אביו צחק על זה, (ועיין בקונטרסי כף החיים סימן י"ב את י"ט).

כו סדר ארבע מיתות בית דין, עיניך תראינה להרב שלחן גבוה סימן תר"ז, ובספר אמת ליעקב למוהרי"ן ז"ל תמצא הסדר הנכון והישר על פי המקובלים.

כז בסעודת המפסקת לא ימלא כריסו אלא טוב מעט, ויהיה מאכלים דקים, ומכל שכן השליח ציבור דצריך שיזהר שלא יאכל כי אם שיעור לומר ברכת המזון וטוב לו, (ועיין

מאמר מרדכי), ובשל"ה הקדוש כתב, דנמשך עוד תועלת מזה שלא יצטרך לצאת מבית הכנסת לעשות צרכיו, ויזהר לומר בסעודה מפסקת התפילה הסדורה בחמדת ימים פ"א מיוכ"פ אות ז'.

כח יזהרו הרבה מאד בהדלקת הנרות שבבית הכנסת שיהיה מבעוד יום, שכבר כתבנו בכמה מקומות כי זמן הדלקת הנרות לשבת וליום הכפורים הוא עד שעה אחת עשר וחצי בדקדוק ולא עוד, ואם חס ושלום יעבור מזה הזמן יהיה נכשל בספק איסור כרת, לכן אפילו אם יצוו מאנשי הקהלה הקדושה שימתינו להם להדליק אל ישגיחו להם כל שהגיע לאחת עשרה וחצי, ולא ימתינו לשום אדם אפילו שיהיה גדול הקהל ואדם חשוב, וכל מקום שיש חילול שבת ויום הכפורים אין חולקין כבוד לשום גברא, ומהיות טוב כה יעשו גזברי שמן למאור מהקהלה קדושה, להתקין שתי סולמות בבית הכנסת כדי שימהרו להדליק בשעה קלה אלה מפה ואלה מפה, ושומע לי ברכות שמים יחולו על ראשו, (ועיין כנסת הגדולה, וקמח סולת דף קמ"ז ע"א, ובקונטרס חיים תחילה מה שכתבתי בזה בעזר משדי, ועיין למרן מלכא מורנו הרב זה הי"ם גדול זצוק"ל בספרו הנחמד שורשי הים חלק א' דף מ"ו ואילך מה שהאריך בתוספת יום הכפורים, יעויין שם).

כט אין להטמין מערב יום הכפורים למוצאי יום הכפורים, ועיין כרם שלמה סימן תר"ט, טעם נכון, (ועיין הרדב"ז חלק א' סימן ל"א, ובלבוש, ופרי מגדים, ומחצית השקל), ובשיירי כנסת הגדולה כתב דמנהגינו שלא להטמין, (ועיין שלחן גבוה, ומאמר מרדכי, ועיין פרי חדש).

ל מי שהוא גזבר משמן למאור, יזהר הרבה דכשמדליק בבית הכנסת בליל יום הכפורים, וכן בליל שמיני עצרת ושמחת תורה, שידליקו מכל סביבות הבית הכנסת, ולא יהיו הנרות יותר בכניסת בית הכנסת דכולו אורה, ואילו לפני ולפנים לפני היכל ה' אשר שם ארון ברית ה' דמניחים הספר תורה, הנה הוא במעט אור וניכר ההפרש, ואדרבא בהיכלו כולו אומר כבוד, על כן באורים כבדו ה' לעושה אורים גדולים, ועטרת ראשי הרב הכולל סבא יקירא יעקב אבינו זלה"ה היה גוער על זה כמה פעמים בבית הכנסת שלנו, ואשרי אדם שומע שלא יהיו חס ושלום בגדר דהכל הוא לפנים בהראותם ודי בהערה זאת, ומה שאמרו כי לא לאורה הוא צריך הוא בבית המקדש דוקא, הטעם ביארת"י הקודש מן הבית במקום אחר ואין כאן מקומו.

לא בשעה אחרונה של יום התשיעי בא השטן בכח גדול כדי לקטרג על האדם כיון דביום הכפורים אין לו רשות, ועל כן מתעורר על האדם בכיה בעת ההיא, (כן כתב הרב בעל

ש"ט, הובאו דבריו בעבודה ומורה דרך), אלא דבתוך תפילותיו היא הוראה דנפשו ל'ו מטוהרה כדכתב מורנו הרב רבי חיים ויטאל זיע"א, דמי שאין בכיה נופלת עליו היא הוכחה דאין נשמתו הגונה, וכבר רמזתיו לעיל מזה בראש השנה, ואם כן אם עין במר בוכה צריך שיהיה ולב שמח.

לב יברך על ההדלקה בביתו כמו בשבת ויום טוב, (ועיין ערך השולחן סימן תר"י, ועיין הרדב"ז, וגור אריה, ושלחן גבוה, ומחזיק ברכה, וזכור לאברהם חלק א').

גל ראוי לכל מורה צדק בעירו להכין לפניו ספרי דבי רב הפוסקים המחברים על דיני טריפות, כדי שלא יהיה נבהל להשיב ולא יהיה נכשל בהוראתו, ואם אין לו יבקש לקנותן בדמים יקרים או בתורת שאלה, ובפרט שלשה ספרים נפתחים בזה, זרע אמת לרבי ישמעאל כהן גדול, ובסוף ספר אהלי יהודה להרב סבא יקירא כמוהר"י אמאדו ז"ל שהעתיק ממורנו הרב הגדול בתי כהונה ז"ל, וספר תורת זבח להרב המופלא יפה דודי אף נעים כמוה"ר דוד חזן נר"ו, ואם ירגיל בהם ללמוד, סמוך לבו לא ייירא דלא יכשל לעולם ועד.

לד כתב מרן בית יוסף על דברי המרדכי, ואיני יודע טעם לעריכת השלחן ביום הכפורים, ועל זה כתב בספר מאמר מרדכי סימן תר"י ס"ק ג' וזה לשונו, והנה המנהג פשוט בינינו אחר סעודת ערב יום הכפורים לערוך השולחן במפה יפה ועורכין עליו ספרים במקום הפת, ומכסין אותו במפה אחרת כמו שמכסין בשבת ויום טוב, והוא מנהג נכון עד מאד אין לשנותו כלל לפי שיש כאן רמז הרומז שזה יום אדיר ונורא מכובד מאד, ואין לנו לכבדו באכילה ושתיה כי אם לשוב אל ה' לעסוק בדברי תורה ותפילה ודברי ריצוי ותחנונים לרצות את בוראינו יתברך ויתעלה, כן נראה לי, עכ"ד דברי פי חכם חן.

לה היטב חרה לי על כמה בני אדם דמוציאים ממון רב להיות מתעטפים לבנים ובגדים יקרים, ואינן נותנים לבם לקנות מחזור ראש השנה ויום הכפורים יפים וטובים לקיים זה אלי ואנוהו, וכמה תועלת נמשך לכונת התפילה סידור נאה, ויותר קשה דיש להם מחזור ישן נושן והוא באחד, ונוטל אדם את בנו שיאמר עמו שניהם כאחד, ומה קורת רוח יהיה להם בתפילתם, ואיך חסים על ממונם בזה שלא לקנות לבניו לכל אחד בפני עצמו ולו לבדו, כי על כן הירא את דבר ה' יכין תחילה המחזורים לכל אחד מבני ביתו ושיהיו שלמים בלי חסרון ומובטח לו שתקובל תפילתו ברצון.

לו חיים מדבר, כי מה טוב להעתיק פה מה שכתב הגאון הרב יעב"ץ בספר עמודי שמים דף ק"ה ע"א וזה לשונו, עדות בן נכר רומי שכתב ממה שראו עיניו בירושלים מהפרשת כהן גדול והכבוד הנעשה לו וזה לשונו, שבעת ימים קודם היום ההוא יום מיוחד שקורין

כפור והוא האדיר להם מכל הימים, היו מכינים בבית הכהן הגדול חמשה כסאות של זהב בתכלית היופי, לאב בית דין, ולנשיא, ולכהן גדול, ולסגן הכהנים, ולמלך, ולבד אלה שבעים כסאות של כסף לשבעים סנהדרין, והזקן מן הכהנים היה קם על רגליו ואומר לפניו דברי כבושין ותוכחה, ואומר לו ראה לפני מי אתה נכנס, ודע שאם תאבד הכונה מיד תפול ותמות ותאבד כפרת ישראל, והנה עיני כל ישראל תלויות בך, וחפש דרכך שמא יש בך עון אפילו קל כי יש עון שקול כנגד כמה מצוות, ושיקול זה הלוא הוא ביד אל דעות, גם חקור באחיך הכהנים וטהר אותם, שים נגד פניך כי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא היושב על כסא דין ומזרה בעיניו כל רע אתה בא ואיך תבוא והאויב עמך, ואומר להם שכבר חיפש ועשה תשובה ממה שנראה שיש בידו עון, גם כל אחיו הכהנים קרבים בעזרת המקדש והשביעם במי ששכן שמו שם שכל אחד יאמר מה שיודע בחבירו או מה שיודע בעצמו, ושיתן להם לכל דבר ודבר התשובה הראויה, גם המלך אומר לו דברים טובים ומבטיחו לכבדו בצאתו בשלום מן הקודש.

אחר זה היו מכריזין ואומרים איך הכהן הגדול יוצא והולך ללשכה שלו אשר במקדש, ואז יוצאים כל העם ללוותו והולכים לפניו כסדר וכן ראיתי בעיני, ראשונה הולכין לפניו כל שהוא מזרע מלכי ישראל כי הקרב הקרב אל הכהן הוא יותר חשוב, ואחריהם אותם שהם ממלכי בית דוד וכולם בסדר נכון זה אחר זה, והכרוז לפניהם אומר תנו כבוד למלכות בית דוד, ואחריהם היה בא בית הלוי והכרוז אומר תנו כבוד לבית הלוי, שלשים אלף וששת אלפים היו וכל סגניהם היו לובשים באותה שעה בגדי משי תכלת, והכהנים משי לבן וארבעה ועשרים אלף היו, ואחריהם המשוררים ואחריהם המנגנים ואחריהם תוקעי חצוצרות ואחריהם השוערים ואחריהם עושי הקטורת ואחריהם עושי הפרוכות ואחריהם השומרים ואחריהם האמרכלים ואחריהם כת אחת נקראת קארטופילוס, ואחריהם כל אנשי המלאכה ממלאכת הקודש ואחריהם שבעים הסנהדרין ואחריהם מאה גזרי כסף בידם לעשות דרך, ואחריהם הכהן הגדול, ואחריו כל זקני הכהונה שנים שנים, ובראש כל חוצות היו ראשי ישיבות עומדים ואומרים, אישי כהן גדול בואך לשלום, התפלל ליוצרנו שיחיינו לעסוק בתורתו, ובהגיעם לפתח הר הבית היו מתפללין שם על קיום מלכי בית דוד, ואחר זה על הכהנים ועל המקדש, והיה הקול כל כך חזק מרבוי העם בענותם אמן עד שהעופות הפורחות היו נופלים לארץ, ואז הכהן הגדול משתחוה לכל העם ופורש בבכיה ויראה, ושני סגני כהונה מוליכין אותו ללשכה שלו ושם פורש מכל אחיו הכהנים.

וזה בכניסתו, אבל ביציאתו היה הכבוד כפלים, כי כל העם אשר בירושלים היו עוברים לפניו, ורובם באבוקות של שעוה לבנה דולקות וכולם לובשים בגדי לבן, וכל החלונות מעוטרות ברקמה ומלאות נרות, וספרו לי הכהנים כי הרבה מהשנים לא היה כהן גדול יכול להגיע לביתו קודם חצות הלילה מפני דוחק העם העובר וריבוי הגדול, שאף על פי שהיו כולם מתענים לא היו הולכים לבתיהם עד שיראו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן גדול, וביום שאחריו היה עושה סעודה גדולה ומזמן לאוהביו וקרוביו, ויום טוב היה עושה לפי שיצא בשלום מן הקודש, אחר זה היה מצוה לצורף שיעשה לוח מזהב ויפתח בה זה הלשון, אני פלוני כהן גדול בן פלוני הכהן גדול שמשתי בכהונה גדולה בבית הגדול והקדוש לעבודה למי ששכן שמו שם והיה שנת כך וכך ליצירה, מי שזיכני בעבודה זו הוא יזכה בני אחרי לעמוד לשרת לפני ה', עד כאן הספור ההוא והצגנוהו פה לידע מה שאבדנו בחטאינו ולהתאונן ולהתחנן לשוב לאלקינו, ישוב ירחמנו יקבץ נדחינו וישיב העבודה למקומה, יבחר לנו נחלתינו וערבה לה' כימי עולם מנחתינו וירצה קרבנותינו כקדם חדש ימינו נצח סלה, עכ"ד, והעתקתי דבריו לעורר לבות בני אדם דכמה מעלות טובות היה לנו והן בעון עדיין לא נושענו, האל ברחמיו יזכנו לאקמה שכינתא ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים והשב העבודה לדביר ביתך במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

סימן יוד חדש מנחם

קצת רשימות,

לא"ב יגיע ישועות ונחמות

א ראוי לומר כל היהי רצון בשבת שלפני ראש חדש וגם ביום המשמרה במנחה, (כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תק"ן, ועיין בספר עטרת זקנים), ובבתי כנסיות שבעירנו חלוקים במנהג זה דיש מהם שאומרים מחדש חדשים ואחר כך מי שעשה נסים ויש מהם שמתחילים מי שעשה נסים וכל אחד יעשה כמנהגו, ויש מקומות דנוהגים לומר יהפכהו במקום יחדשהו כמו שכתב בקמח סולת דף קכ"ד ריש ע"ב.

ב בחודש הזה יכוין לתקן מידת הוד כמו שכתב בספר מעשה הצדקה, ויזהר ביותר לכבד ללומדי תורה ולרוץ בדבר מצוה ולהחזיק ברכים כושלות, ולהיות אוהב שלום ורודף שלום יותר משאר חדשים, ובא וראה מפלאות תמים דעים, דאהרן כהנא דבחינתו בהוד היתה מיתתו בראש חודש אב, דהורה על גודל צדקותו שיורד על פי מדותיו, והמתענה תענית חלום בראש חדש אב אין צריך תענית לתעניתיה, (כמו שכתב חמדת ימים חדש,

א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא, ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד בפרקי בין המצרים), וקמח סולת), עוד תשוב ותראה פלאות והוא דחורבן בית ראשון היה על עזבם את תורתי, והעיקר הוא המחזיק כמו שכתוב בזוהר הקדוש סדר וישלח, וחורבן בית שני על שנאת חינם, ואם כן יבוא על נכון התיקונים הנזכרים לעיל בחדש הזה כי על ידי זה חיש מהרה יבוא כי בזכות התורה יבנה הבית המקדש. [השמטה. י' בו נולד יששכר], (סדר הדורות דף ט"ו ע"ג).

ג יתן צדקה ביום המשמרה כסדר שכתב שם בספר מעשה הצדקה, ונוסח התפילה שצריך לומר בערב ראש חודש אב כתובה שם דף קל"ב ע"ב סימן נ"ח, קחנו משם.

ד כתב בספר סופי ענבים סימן ל"א וזה לשונו, אריה שאג והוא מזל אריה שאג בחודש אב שהוא חדשו, ש'הדליק א'ש ג'דול נוטריקון שא"ג בבית המקדש, וגם כן הוא נוטריקון ש'כבה א'ור ג'דול והוא אורו של בית המקדש, מי לא ייירא ממדת הדין מאחר שראה שהקדוש ברוך הוא לא נשא פנים אפילו לביתו שהחריבו פשיטא שלא ישא פנים לשום אדם, וכי אדנ"י יהו"ה דבר שהוא מדת הדין הרפה ושורש הדין שדיבר בלשון עז דדיבור לשון עז הוא כמו שאמרו זכרונם לברכה, מי לא ינבא עליו כלומר, מי יאמר שלא תהיה הנבואה הקשה והעזה ההיא עליו כי ינצל ממנה, אם לא יהיה ראוי פשיטא שלא יהיה כן מאחר שלא נשא פנים אפילו לביתו, זה תוכן דבריו ושפתים יצדק, והשל"ה הקדוש והובאו דבריו בנוהג כצאן יוסף, רמז בשם החודש דא"ב ראשי תיבות א'דום ב'בל והם השני החורבנות, יעויין שם.

ה יום ג' וד' לא ישבע, (ספר מועד דוד), ובספר הזכירה דף מ"ח ע"א נראה דהיה כתוב ובד' ועשאוהו וכ"ד, ושם מנה הימים דאין להקיז, ולא ילכו התינוקות יחידים ולא יוציאו תינוק בלי מכסה, והם יום כ', כ"ו אב, וכנראה דטעות סופר נפל וצריך לומר וז"ך, ובדרך ישרה מנה יום א' וב' כ"ו וז"ך והובאו דבריו בקמח סולת, ולהרמב"ם אין להקיז יום ט"ו וט"ז, ולמהרח"ו יום י' וי"ט וכ' וכ"ב וז"ך, ולחוקי חיים יום א'.

ויו בחודש הזה שבטו יששכר כמו שכתב בספר עמודי שמים דף ס"ח ע"ב, ולפי זה ראוי לעסוק בתורה בחודש הזה טפי משאר חדשים, ומאת ה' היתה זאת דמתחיל זמן קומי מהחודש הזה, ועיין לקמן בסוף הסימן.

ז מי לנו גדול מיוסף צדיקא דכתב במורה באצבע אות רג"ל, דבראש חודש אב נהגנו לאכול בשר לכבוד ראש חדש, (ועיין בספר ברכי יוסף ובמחזיק ברכה שלו בקונטרס אחרון, ועיין בספר בני חיי סימן תקנ"ז, ובספר עדות ביהוסף סאמון סימן מ"א, ועיקרי הד"ט סימן ז"ך אות א', ובספר מאמר מרדכי).

ח בזמן הזה מותר לעשות משא ומתן אף משנכנס אב, ובנין אם הדבר הכרחי שיש לחוש להפסד וכל שכן בדבר סכנה יכול להתחיל גם אחר שנכנס אב, אבל דבר שאינו הכרחי אם התחילו אין מפסיקין, (ועיין עמודי שמים דף ס"ח ע"ב, ובספר נהר שלום), וציור וכיור דעושין מבוייא"ס (צבע) אסור משנכנס אב אפילו בקבלנות, ולהכין צרכי חופה בדבר שיכול למצוא אחר תשעה באב או שיש שהות לעשותו אחרי כן אסור, (ועיין בבית יוסף, ושיירי כנסת הגדולה, ומגן אברהם, ויד אהרן, ועמודי שמים דף ס"ט ע"א ודף ע"ד ע"א, ומשחא דרבותא דף ע' ע"ג, ועטרת זקנים לענין קבלנות, ולהרב בית דוד לענין אומן שאין לו מה יאכל דישכיר עצמו לגוים, ועיין מוהר"י מברונא סימן י', ובעיקרי הד"ט אות י"ג), ובבית הכנסת אפילו ערב תשעה באב אחר חצות יכולין לבנות, ואפילו לעשות ציור וכיור, ובגדים לצורך נישואין על ידי גוי מותר אפילו בתשעה באב אחר חצות, (באר היטב על דברי מגן אברהם), ועיין במחצית השקל דכתב לענין משא ומתן דההיתר הוא משום דכדי פרנסתו ליכא איסורא, ובאשל אברהם בפריו כתב, דעתה שיש עלינו משא מלך ושרים בכל אופן מותר, (ועיין לקמן אות ע"ב).

ט כשחל תשעה באב ביום שלישי או ביום חמישי, אז יגון בלבבי יותר משאר שנים בשביל הקצבים מוכרי הבשר, דהולכים לטייל לאכול ולשתות ולהשתכר והם מצפים מתי יבוא בסדר זה, ואיך יתכן לעשות כזאת בשבוע שחל תשעה באב בתוכה דרבו האוסרים לשתות יין, ומעיד אני עלי שמים וארץ איך הגאון הגדול מרן זקני בעל חקרי לב זיע"א הכריז שלא ישתו יין בשבוע זאת, (ועיין בספר שולחן גבוה, ובספר אורחות יושר), והאמת דהוא דבר דאין רוב הציבור יכולין לעמוד, אך לעשות משתאות בסעודת מריעות לא אמרו אדם מעולם דהותר להם לעשות כן לאכול לשבעה מיני דגים ומאכלי גבינה בכנופיא בחצר גינת ביתן, וכבר כתב המגן אברהם דמה שאמרו דמשנכנס אב ממעטין בשמחה, היינו שאין שמחים כלל כמו שכתבו התוספות פרק קמא דמגילה, (ועיין בספר עמודי שמים, ומשחא דרבותא דף ע' ע"ב, ואשל אברהם בפריו), ומצוה לתת להם עצה דיקיימו חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, והוא דיזמינו מהתלמידי חכמים הנצרכים וילכו עמהם לבית הכנסת וילמדו תהלים ויתפללו מנחה עם הציבור בחזרה, וזה יהיה לרצון לפני ה' ויהיה להם לסגולה דיהיו מוצלחים בעסקיהם, וימכרו הבשר תמיד לשמחות וגיל ולא לבית אבל ויזכו לראות בנחמת ציון ובשמחת ירושלים אמן.

יוד מאן דאית ליה דינא, אם הוא כל החודש, היינו אי לא גרסינן שבט בזוהר הקדוש סדר שמות דף י"ב ע"א, (ועיין שם בהגהות יש מאי"ן, ועיין עוד בזוהר הקדוש סדר יתרו

דף ע"ח ע"ב ובהגהות שם), ועיין להרב מגן אברהם דהביא משם רבינו ירוחם דהוא עד אלול והוא משמא דגמרא, (ובעמודי שמים דף ס"ח ע"ב, ובכסא אליהו, ונוה שלום, ועיין להגאון הרב ן' יוחאי דף קמ"ב סוף ע"ד, ובאשל אברהם בפריו, ולהרב נח"ל נר"ו בחלק ב' דף ר"ו ע"ד לענין ממעטין בשמחה, ובספר בן יוחאי שם דף קמ"ג ריש ע"ב).

יא כביסה אפילו על ידי גוי אסור בשבוע שחל תשעה באב בתוכה, וליוצא לדרך, ולניגף בר מינן, ולקטנים שמשתינין, ולאשה הלובשת לבנים, והסודרים מחמת ששותין אבק, והמטפחות בשביל נטילת ידים שחרית, כל זה מותר אפילו בערב תשעה באב עד חצות, (עיין ערך לחם, ושיירי כנסת הגדולה, ועמודי שמים דף ס"ט ע"א, ולברכי יוסף, ואשל אברהם בפריו, וכסא אליהו), ובזכור לאברהם חלק ג' מאסף לכל המחנות בזה והתיר בתשעה באב עצמו אחר חצות, (ועיין עמודי שמים דף ס"ח סוף ע"ב, ושם בדף ס"ט לענין כובסת ישראלית לגוים, ובפרי מגדים, ועיין בעטרת זקנים), ובכלי פשתן בחילוק שיש בין חדשים לישנים עיין מאמר מרדכי, (ובספר משחא דרבותא דף מ"ט ודף ע"א ודף ר"ה), וכיבוס במים בלבד גם כן אסור, (עיין ערך לחם, וגור אריה, וזכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ועיין מה שכתב מורינו הרב הגדול ראש יוסף, ובספר אשל אברהם בפריו).

יב אבי הבן וסנדק לא יסתפר בשבוע שחל תשעה באב בתוכה, ולא ילבש בגדים חדשים ולא לבנים, (עיין מחזיק ברכה מה שהביא מספר בית יהודה, ופנים מאירות, וזרע אמת, ועיין קיצור של"ה, ועמודי שמים דף ע"ב ע"א, ובספר משבצות זהב, ואליהו זוטא, ואדני פז, וזכור לאברהם, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ב', ומשחא דרבותא דף ר"ו, ובזכור לאברהם שם השיג על הרב חיד"א דבלבנים התיר הבית יהודה, ושכן כתב בספרו מטה יהודה, ועיין עיקרי הד"ט סימן כ"ז אות ה').

יג בשבוע שחל תשעה באב, המחמיר שלא ליטול צפרניו תבוא עליו ברכה, (זכור לאברהם חלק א' במערכת ע' סימן תצ"ג, ועיין אליהו זוטא, ואשל אברהם בפריו, ונוה שלום, ובספר מאמר מרדכי, ונהר שלום), ובספר נודע ביהודה התיר בערב שבת חזון, ואסר בשבוע עצמה שחל תשעה באב, (ועיין עיקרי הד"ט אות י"א, ובספר גור אריה).

יד מילה ביום ראשון בשבוע שחל תשעה באב לא יסתפר ביום השישי לכבוד המילה שהיא ביום ראשון, וביום ראשון לא יוכל להסתפר דהוא בשבוע עצמה, ולא דמי לל"ג לעומר, (נודע ביהודה חלק א' סימן כ"ח, ועיקרי הד"ט אות י'), ולהסתפר יום שלפני המילה עיין עיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ב' מחלוקת גדולה בזה.

טו הלובש בגדי חול בשבת איכה, הוא נגד הדין והוה ליה כמחלל שבת, (עיין הרדב"ז, ועמודי שמים דף ס"ח ע"ב הוכיח בשבט מישור על זה, ועיין אליהו זוטא, ומשבצות

זהב, ואשל אברהם בפריו, וגור אריה, ומאמר מרדכי, ומשחא דרבותא דף ע' ע"ג, ודף ר"ו, ומחזיק ברכה, ומורה באצבע אות רל"ד, וזכור לאברהם, וכסא אליהו, ועיין למורינו הרב לב מבין דף נ' ע"ד לענין שחורים יעויין שם).

טז אורח שבא לעיר ומשום חולשא דאורחא שוחטין עליו בשר, אם הוא מופלג בחכמה יכול בעל הבית והתלמידי חכמים הנמצאים לאכול עמו דאין לך סעודת מצוה גדולה מזו, (הגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספרו הנחמד עמודי שמים דף ע' ע"א).

טוב. מי שעבר ונשא אי קנסינן ליה שלא ילבוש בגדי שבת, עיין אשל אברהם בפריו שנסתפק ולא מצא בירור, ולעניות דעתי נראה דאם הוא בחור או בתולה ראוי לקנוס, אך באלמון שלא קיים פריה ורביה לא שייך קנס, ושם תמצא דלמד זכות על הנשים דלובשות בגדי שבת להוציא את הילד למילה, כאשר יעויין שם.

חי. הכרחתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"א, דשבוע שחל תשעה באב יש להזהיר לחייטין ולעושים מנעלים שלא יתקנו מחדש, וגם לכל אחד בביתו שלא לתפור דבר חדש, ולא לעשות ג'וראפיס (גרבים) וקאלסא"ס באסטידו"ר וסוזינ"י וכיוצא מאלה, אך מלאכת הבוטון שרי לתפור דבר קרוע ושהותר התפירה שרי, (ובטווי ואריגה עיין מה שכתב בספר מחצית השקל, ובספר עמודי שמים דף ס"ט ע"א, ובספר עטרת זקנים בענין למלול הקצוות ולטוות החוטין יעויין שם).

יט. בענין הסרסורים דלא ישאו כלי כסף לסרסר בעיר בשבוע זאת דשמחה הוא לרואים, עיין מה שכתב בזה בספר אשל אברהם בפריו, ובנוה שלום, ולסדר שיר חדש בשביל חתן הנושא אשה בנחמו, אם הוא הלשון והמליצה אין קפידא, אך הניגון באיזה מאקא"ם פשיטא דאסור, והמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם, הנה באלו הימים לא ילמדו כי אם מהניגונים של אלו השבתות דשוברים הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ויתמו ימי בכי על חורבן בית המקדש.

ך. בשבוע שחל תשעה באב לא יביא מנגנים לליל השמירה, ובליל השמירה לא יאכלו בשר, אך יום המילה בלבד יאכלו בשר, (שיירי כנסת הגדולה, ועיין ראש יוסף), ובעירנו לא נהגו לשחוט אפילו לברית מילה בשבוע שחל תשעה באב, מכל שכן לפדיון הבן וסיום מסכתא וכיוצא, ואפילו לחולה אין שוחטין אלא עוף אפילו דצריך לו בשר בהמה, ומקומות שנוהגים לשחוט בברית מילה אינם יכולים לאכול כי אם הקרובים ומנין מצומצם, ואינן יכולים לשלוח מהסעודה למקום אחר שיאכל ממנה, (עיין אליהו רבה, ובאר היטב, ובעמודי שמים דף ס"ט ע"ב ביאר כל משפטי התנאים שיש בזה), ונהירנא מכד הוינא טליא דהיו מזהירים הרבנים בדור שלפנינו שלא ישחטו עופות

בשבוע זאת כי אם לחולה דוקא ולמי שמזיק לו מאכלי גבינה ואינו יכול לאכול דגים, (ועיין בית חדש והביאו הבאר היטב, ובחמד משה, ומטה יהודה, ועטרת זקנים, ומאמר מרדכי, ומשבצות זהב, ואשל אברהם בפריו, ונוה שלום, ועיקרי הד"ט סימן ז"ך אות ד'), ובסעודה רביעית יש להקל לאכול משיורי שבת ולא עוד והשאר יתנו לתינוקות, (ועיין ברכי יוסף, וקול אליהו חלק א' ובכסאו, ובעיקרי הד"ט אות א', ובשמן המאור, יעויין שם), אך בזאת לא יקנה יותר מהרגלו כדי שישאר לסעודה רביעית.

אך. אם חל בשבת תשעה באב או ערב תשעה באב, יש שלש סברות לענין תלמוד תורה, א. דבשניהם אסור אחר חצות, ב. לחלק בין ערב תשעה באב לתשעה באב עצמו כל היום, ג. דבשניהם מותר ללמוד, (עיין טורי זהב, ומגן אברהם, וכנסת הגדולה, ואליהו זוטא, וברכי יוסף, ובעטרת זקנים, ובזכור לאברהם חלק א' האריך בזה, ובכלל כתב דאם לא קרא שנים מקרא ואחד תרגום בבוקר יקרא אחר חצות אפילו בתשעה באב עצמו, והיינו דפירש דכונת לחזור הפרשה היינו הך, ועיין בספר אליהו זוטא דפירש כן ודחה פירוש הלבוש דהבין דהוא על כי תוליד יעויין שם, ובספר נהר שלום פירש דהוא על פרשת ויחל, יעויין שם, ועיין יד אבישלום דף מ"ג ע"א), והעיקר הוא שלא יהא בטל מדברי תורה, וכבר אפשר ללמוד בפירוש האיכה ואיוב וירמיה, ומדרשי רבותינו זכרונם לברכה, ופרק אלו מגלחין, ובהלכות תשעה באב, ומי הכניסו לחכם בתגר זה במקום שיוכל להגות במילי דשייכי לאותו היום, אך מה יעשה עם הארץ דאינו יודע באלו ולהיות בטל הוא יותר רע ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואם יוכל ללילך ולשמוע מוסר ואגדה מפי חכם מה טוב ומה נעים, וראוי לחכם הדורש שילמוד בספר קב הישר פרק צ"ד וכיוצא מזה להשמיע לעם לעורר לבבם, ומה שכתב במטה יהודה לענין אבל, וערך השולחן לגבי תשעה באב, דאם רוצה להיות בטל רשאי יעויין שם, לי הפעוט צריכה רבה ואני מצטער על הנשים דהם בטילות והם באו להוסיף על האנשים זה דבר תמוה, (ועיין בספר עמודי שמים דף ע"א ע"א, ובמאמר מרדכי, ובספר זרע יצחק אשר בספר בני יוסף דף מ"ו סוף ע"ב), ולומר מזמור מכתם בשבת שחל בו ערב תשעה באב, על זה געה הרבה הרב יד אבישלום, ועיין שם המלא"ך הדובר בו ומוהר"א די קולוניא דחלקו עליו, ובחידושי משבצות זהב בפריו כתב דלא יאמר אלהים יחננו משום דאין זמן חנינה, יעויין שם, ועיין בנוהג כצאן יוסף דכתב דאומרים ויתן לך, יעויין שם, ומנהגינו שלא לומר, והנה בין כשחל תשעה באב בשבת בין כשחל במוצאי שבת אין לומר צו"ץ, (ועיין גור אריה, ופרדס לרש"י, ונוהג כצאן יוסף, וחידושי משבצות זהב, ואשל אברהם

בפריו, יעויין שם, ושיירי כנסת הגדולה, ועמודי שמים, וזכור לאברהם, ובכסא אליהו עמד על דברי הלק"ט יעויין שם), ותא חזי ואתקינו סעודתא אין קפידא בזה.

בך. כתב הלבוש, הא דלא ניתנה מגילת איכה ליכתב כמו מגילת אסתר, משום דאנו מצפים לגאולה בכל עת כאשר יעויין שם, וצריך לזכור זה בעת קריאת איכה מתוך הסידור של ארבע תעניות, אלא דלפי זה לעתיד לבוא לא יקראו איכה כמו שהיו עושין בבית שני, דעל זה הוא שאמרו ועל אב מפני התענית כידוע, ואי אפילו בזמן שיש שלום קורין היה ראוי ליכתב, ואולי צריך לומר דשנא ושנא מזמן הגלות דהוא בחיובא לזמן הגאולה דהוא משום הודאה בלי חיוב, ואינו מן הדין לקרות אותה בכתב באותו זמן דבא הישועה, ובשיירי כנסת הגדולה כתב טעם אחר משום דלא ניתנה לקרותה בציבור, (עיין שם, ובאליהו זוטא, ובמשבצות זהב בפריו, ובחידושי אשל אברהם שם).

כג. ערב תשעה באב ראוי לומר תיקון חצות ואחר כך להתפלל מנחה גדולה, אי משום דתיקון רחל הוא בחצי היום ומנחה הוא כי ינטו צללי ערב, ואין בזה משום תדיר ושאינו תדיר כי אינו זמנו, ועוד דיכול לומר תחנונים קודם התיקון, ואילו במנחה אין אומרים תחנונים אפילו שהוא במנחה גדולה, (ועיין עיקרי הד"ט סוף סימן כ"ח, ועיין שמור שארית אות מ"ד).

כד. נדר להתענות והוא ערב תשעה באב או תענית חלום, אם אינו יכול לעשות רצופים ישאל על נדרו, ובעבור תענית חלום יתענה עד סעודה המפסקת, (עמודי שמים דף ע"א ע"א), וכן ביארצייט, (עטרת זקנים, ואליהו זוטא, וחידושי משבצות זהב, ואשל אברהם בפרי מגדים, ונהר שלום).

כה. לענין תספורת היכא דחל תשעה באב בשבת ונדחה או ביום ראשון, לא יסתפר בערב שבת איכה כדי שיכנס מנוול לתענית, אך אם חל בשלישי וחמישי אין קפידא, אמנם בשבוע עצמה לא יסתפר ולא יטול צפרניו כמובא למעלה מזה, (ועיין כל בו, וערך לחם, ומגן אברהם, וטורי זהב, ושולחן גבוה, ונהר שלום).

כו. מי שהרגיל לילך למרחץ ולטבול בכל ערב שבת יכול לטבול גם בשבת חזון, אך מי שאינו רגיל כי אם באקראי לא ילך משנכנס אב, ועיין בית חדש, ובאר היטב, ושולחן גבוה שחילק בין מים צוננים למים חמים, (ועיין בספר עמודי שמים דף ס"ט ע"ב, ועיין בחידושי משבצות זהב, ובספר עבודה ומורה דרך, ואשל אברהם, ואליהו זוטא), ובספר ישועות יעקב כתב דאפילו בערב תשעה באב יכול לטבול לקריו, וכן בתשעה באב שחל בשבת יטבול בבוקר לטהר עצמו מטומאת קרי, יעויין שם, ולענין תשעה באב אין חילוק בין צונן לחמין כי אם באבל, (ועיין מה שכתב עטרת ראשינו מורינו הרב החסיד שארינו

הפרד"ס זצוק"ל בספרו הנחמד אות היא לעולם מערכת א' אות כ"ד), ובספר נהר שלום כתב דבתשעה באב שחל בשבת מותר לרחוץ ידיו ופניו בחמין דלגבי תשעה באב ליכא האי חילוקא בין חמין לצונן, יעויין שם, ועיין גור אריה דהנזהר אפילו בצונן בשבת זו תבוא עליו ברכה, יעויין שם.

זך. ליל תשעה באב שחל בשבת התיר הקיצור של"ה טבילת מצוה, (ועיין במגן אברהם, וזרע אמת סימן פ', ובאר היטב, וקמח סולת דף קכ"ח ע"ג, ועיין שם דף ע"ב ע"ב), ומורה באצבע אות רל"ד התיר אפילו שאינו טבילת מצוה, (ועיין בספר אליהו זוטא באורך, ובספר ישועות יעקב), והנה מה שכתב בכנסת הגדולה ועטרת זקנים, דבשבוע שחל תשעה באב ימעט מתשמיש המטה כאשר יעויין שם, אינה למשנת חכמים כי אם בא באזהרה לעמי הארצות דלפחות בשבוע זאת ימנעו עצמן, (ועיין נוהג כצאן יוסף, וחידושי משבצות זהב, ומחצית השקל ודו"ק), ובעמודי שמים ובאר היטב כתבו, דבתשעה באב שחל בשבת נהגו דהשמש מכריז אחר ערבית דדברים שבצנעא נוהג יעויין שם, ולפי האמור ליתא להאי כרוזא, ועיין שולחן גבוה סימן תקנ"ד אות ל"א דתמה על מוהר"י מברונא דכתב דאפילו ליל טבילת מצוה אסור בתשעה באב שחל בשבת דקיימא לן כריא"ז, ודבריו תמוהים כאשר יראה הרואה.

כח. היכא דחל טבילתה בליל מוצאי תשעה באב, עיין בספר זרע אמת סימן פ"א כיצד תעשה התיקון, (ועיין פחד יצחק מערכת ט' ד"ה טבילה, ועמודי שמים דף ע"א ע"ב, ועיין לעיל בחודש סיון בליל שני של שבועות, דשייך דיעשה התיקון הזה, ועיין בספר אליהו זוטא, ועיין לרש"י בספר הפרדס דף מ"ח).

כט. יזהר שלא יאכל אחר חצות שתי סעודות זו אחר זו אלא יאכל שני תבשילין כחצות או אחר חצות תיכף כדי שיאכל רעב בסעודה המפסקת תבשיל אחד, (יוסף אומץ אשכנזי ק"ק, ובזכור לאברהם חלק ג'), ועמודי שמים דף ע' ע"ב כתב דהסעודה של קודם סעודה המפסקת היא כמו סעודת יום טוב, ויכוין דאנו בטוחים דיהפכהו הקדוש ברוך הוא לששון ולשמחה, ואם הרבה בסעודה אין קפידא, (ועיין עטרת זקנים, ובאשל אברהם בפריו, ובספר נח"ל חלק ב' דף ר"ן ע"א, ועיניך תראינה למורינו הרב עטרת חכמים מהרי"ן ז"ל בספרו הנחמד לב מבין דף נ"א ע"ד, על מאי דנהגו באכילת ביצה באפר אחר הסעודה, יעויין שם).

ל. מה שכתב הרב בארות המים סימן ק"ד להתיר עדשים וביצים קשים, אחר המחילה רבה לא צדק, (ועיין פרי חדש, וזכור לאברהם חלק ג'), ואעיקרא עדשים לית בהו כשרים לאכילה בזמנינו, (ועיין בקונטרסי כף החיים), והעיקר הוא דשני תבשילין אפילו שאין

דרך ליתן בו ביצים וכיוצא, אם נותן בהם הוה ליה שני תבשילין, חוץ מבוסר ולימון ובצלים ותבלין דלא מיקרו שני תבשילין, וגם דגים לחים שאינם מלוחים אסור לאכול בסעודה המפסקת, (ועיין לקט הקמח מה שכתב על הכנסת הגדולה בסימן תקנ"ד, ועיין אליהו זוטא, ומשחא דרבותא דף ר"ז ע"ב, ואשל אברהם בפריו, ובעיקרי הד"ט סימן כ"ח אות כ', ועיין בשיירי כנסת הגדולה, ופרי חדש, ובית דוד, וערך השולחן, ושולחן גבוה, וברכי יוסף, ומורה באצבע אות רל"ד, ובש"ב משם ספר חזה התנופה, ומחצית השקל, ונוה שלום, ובספר יד אבישלום, ועטרת זקנים, וגור אריה, ומאמר מרדכי, וכסא אליהו, דהאריכו למעניתם בין בענין שני תבשילין ובין בענין הדגים).

לא. שתי קדירות רצונו לומר אחד בלילתה עבה ואחת רכה, ומטעם זה שני ביצים אחד רך ראוי לגמוע ואחד קשה הוו להו כשתי קדירות, ומיהו אפשר לחלק, (נהר שלום), ולפי זה אם לא הספיק מה שנתנו לו מקדירה אחת אפילו שהוא מאותו המין לא יקח מקדרה אחרת לאכול עוד אם יש קצת שינוי, וכתוב בתשובות הכנסת הגדולה ק"ק סימן ל"ו, דאם בשלו שני תבשילין בקדרה אחת אינו נאסר התבשיל ויאכלו אחד מזה ואחד מזה.

לב טרוש"י (מלפפון כבוש) וסאלאטה אסור, (שיירי כנסת הגדולה, ואליהו זוטא, ועיין זכור לאברהם), ובמורה באצבע סוף אות רל"ט כתב דסאלאטה מירק חי יש להחמיר, ובכן הזמן גרמא דל"ו פסק מעל שולחנו צנון וחזרת וכיוצא מאלה כי זה דרך תענוג ולגרר תאות המאכל.

לג שני תבשילין אפילו נאכל כמות שהוא חי ואפילו פירות צלויין בקינוח סעודה אסור, (הרב ברכי יוסף, וזכור לאברהם, ועמודי שמים, וגור אריה, ומאמר מרדכי, וכסא אליהו), ונוהג כצאן יוסף כתב דטוב להפסיק בגודגודיות בזמן שאינן מתולעים עדיין כי הם מקררים הגוף, ואסור לשמש מטתו, יעויין שם.

לד מעט שכר למי שלא יוכל לסבול שרי קודם הסעודה ולא בתוך סעודת המפסקת, (עטרת זקנים, ואליהו זוטא, ויד אהרן, ומשבצות זהב בפריו, ושולחן גבוה), וחושא"ף אסור, (בית הרואה, דלא כהרב בית דוד), זולת למי שיש לו כאב דישתה מים עם סוקאר, (ברכי יוסף, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ד', ובכסא אליהו).

לה לא ישב על גבי קרקע, בין בסעודת המפסקת, בין בערבית בין בשחרית אם אין לו תחתיו מחצלת או מרבדים או איזה כסת דק וכיוצא שיהא מפסיק בינו לבין הקרקע, דמלבד דעל פי הקבלה צריך כן, עוד הן בה משום שלא יזיק לו, (ברכי יוסף, ואליהו זוטא, ואשל אברהם בפריו), ובספר אדני פז כתב דישב על גבי נסר כשאין גבוה מטפח, ובספר ערך לחם כתב דאם אינו יכול לישב על גבי קרקע, הא מיהא ישנה מקומו.

לו זימון ליכא בסעודה זו, וישבו לאכול בפרטות זה בזוית זו וזה בזוית זו, (עמודי שמים דף ע"א ריש ע"א), ומהיות טוב יזהרו שלא יהיו רואים זה את זה, או ימתינו עד שיברך האחד ברכת המזון, (ועיין גור אריה, ונהר שלום, ומשחא דרבותא דף ר"ז ע"ב, וחנן אלהים תקון כ"ג, יעויין שם).

לז לא ילבש ג'וראפיס או קאלסא"ס מכובסים בתשעה באב ואין צריך לומר חדשים, (עיין זכור לאברהם חלק א'), ומנעלים חדשים מבגד טוב לחנכם ביום הכפורים ולא בתשעה באב. (הלק"ט, ועמודי שמים דף ס"ט ע"א, וחמדת ימים. (א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא, ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד בפרקי בין המצרים).

לח נעילת הסנדל, אם יש בו עור בין מבפנים בין מבחוץ אסור, (דבר משה סימן ל"ט, ועיין משפטי שמואל סימן י"ב, ובאליהו זוטא, וברכי יוסף, ואשל אברהם בפריו, וזכור לאברהם, ועיין ישועות יעקב, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות א'), ומנעל מעור עוף ודג מסתברא דאסור, ואם מועיל למנעל חליצה צריך עיון, (אשל בפריו סימן תרי"ט, ולענין מנעל של לבדים עיין מה שהאריך הגאון הגדול בעל ישועות יעקב ז"ל).

טל. מותר לילך יחף דלא כמ"ש הב"ח, ואליהו זוטא, ואני הרואה לכמה אשכנזים דהולכים יחפים ביום תשעה באב מאחר כי רבני אשכנז הלא בספרתם הזהירו על ככה, ועיין עמודי שמים דף ע"א ע"ב, וההיתר דבדרך וכשיוצא מן העיר או מבואות וברחוב עובדי כוכבים ומזלות או לפתח השרים ידוע, עיין עמודי שמים שם, ובספר משחא דרבותא, אך ברחוב היהודים אפילו שעוברים גוים רבים אין לו היתר להחליף המנעלים כמו שכתבו הרבנים הנזכרים, ועיין בספר אשל אברהם שם, ועי' בקונטרס ספר חיים סי' ל"ז אות ט"ז. (א"ה: סעיף זה הוגה על פי ההשמטות שבסוף ספר לב חיים עיין שם).

מ טאקו"ס וגאליג'אס התיר מוהריק"ש, (והביאו דבריו בספר פרי האדמה דף מ"ג ע"ד, וזכור לאברהם), והטעם דהעור הוא לאחוז הגאליג'ה, (ועיין בספר משחא דרבותא שם).

מא. במקום שיש שקצים ורמשים או ארץ אשר אבניה ברזל יש להקל בנעילת הסנדל, (שולחן גבוה), וכיוצא בזה התיר הרב בית דוד סימן של"ג למי שמצטער לילך יחף דינעול קאלסאס חדשות או מכובסות דבמקום צער לא גזרו רבנן.

מב במקומות דהקילו בנעילת הסנדל אשכחן שני אופנים דיעשה בהם שינוי, דהיינו דיחליף ימין בשמאל, אי נמי יתן עפר בתוך המנעל, (כמו שכתב בנוהג כצאן יוסף, וקיצור של"ה, ועטרת זקנים), ומיהו לבית הכנסת לא יכנס במנעלים של עור, ומורינו הרב מאריה דאתרא הדין בעל ספר דרך עץ החיים זצוק"ל בקהילה קדושה שלו לא היה מניח ליכנס אדם במנעלים של עור, לא בתשעה באב ולא ביום הכפורים.

גם אונן בליל תשעה באב לא יאמר שום דבר וכן ביום עד אחר הקבורה, (אליהו זוטא), ואבל יכול להיות שליח ציבור בתשעה באב בערבית ושחרית בלבד, (עיין אדני פז, ושלמי צבור דף קפ"ט ע"ג), ובספר בית יהודה, ומחזיק ברכה, וזכור לאברהם כתבו, דיכול לעלות לתורה ולהפטיר בבוקר דוקא, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"ט כתבתי דלא יצא לבית הכנסת כי אם בלילה ובשחרית ולא במנחה, זולת דאם אין לו מנין ואינו תלתא קמאי יוצא, אך לא יעלה במנחה לספר תורה ומכל שכן להפטרה, (ועיין מאמר מרדכי, ונוהג כצאן יוסף, ואשל אברהם, ובספר ישועות יעקב, יעויין שם).

מד אפריון נמטייה להגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספרו הנכבד עמודי שמים דף ע"א ע"א דכתב, דיזהר שלא יגע בידים במנעלים בתוך התפילה כי במנעלים של בגד איכא למיחש יותר דישכח ויגע בידיו.

מה במקומות שנאספים להתפלל ערבית בטיראדו"ס (מרפסות) או בחצרות, יזהרו לנקות ולכבד אותו מקום שעתידים לישב שם, ושלא יהיה בפני בית הכסא או בפני טינופת או בפני נשים ואיכא אינשי דיסתכלו בהן, ובמקום קינות יהיה מסכת קנאות.

מו אם חל במוצאי שבת יזהרו לברך בורא מאורי האש קודם קריאת מגילת איכה, (עיין עמודי שמים דף ע"ג ע"א, וגור אריה, וערך השולחן, ומשבצות זהב בפריו, והוא מהבית יוסף משם אבודרהם, ועיין הטעם בטורי זהב), ושם כתב דאם שכחו יברכו אחרי כן, והנשים יברכו לעצמן ויאמרו להן המבדיל תיבה בתיבה בלי שם ומלכות, (ועיין שולחן גבוה סימן תקנ"ו, והטעם דאין אומרים ויהי נועם ומתחילין מואתה קדוש, עיין ראש יוסף, ונוהג כצאן יוסף, ופרד"ס לרש"י, וחידושי משבצות זהב, ואשל אברהם, ומאמר מרדכי, וערך השולחן, ומשחא דרבותא).

מז יכינו מקום פ'יניריס או פ'אנוס בתוכם שמורים מהרוח כדי שלא יהיה להם בלבול בשעת קריאת מגילת איכה ולפעמים יכבו הנרות ובאים לידי צחוק זה עם זה ומחטיאין את אחרים, לכן הישר והטוב הוא דהזמנה מילתא היא להביא הנרות בתוך כלי זכוכית, ויש מקומות דנוהגין לכבות הנרות במספר השנים מהחורבן לקיים במחשכים הושיבני, ויש מקומות דמקיימים זה עד שעת קריאת האיכה ואחר הקינות מכבין.

מח תשעה באב שחל במוצאי שבת יבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב בלי שם ומלכות, ובמקום שיש מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל, (עיין גן המלך סימן קד"ם, וזכור לאברהם חלק א' מערכת ה', ועיין חידושי משבצות זהב בפריו, ומחצית השקל, וישועות יעקב, ובערך השולחן, ומאמר מרדכי, ואין כן דעת כל הפוסקים, כך צריך לומר בדבריו),

ומנהגינו לברך בשם ומלכות השתי ברכות ולא עצי בשמים וכדכתב בערך השלחן שם, (ועיין לקמן אות נ"א).

מט חולה אם יבדיל תיכף, עיין עיקרי הד"ט סימן כ"א אות ג' ואות ט"ז, ובתשובות כנסת הגדולה סימן ע"א פסק דחולה יבדיל תיכף, ובברכי יוסף כתב דמוציא בני ביתו ידי חובה.

ן מי שמתענה שני ימים לא ימתין עד ליל שלישי אלא ישמע מאחרים, ואם לא יש יתן לתינוק, (מגן אברהם, ומטה משה סימן תש"ל, ועיין שם בברכי יוסף דלא גזרינן משום אתי למסרך, ועיין באליהו זוטא), ובעמודי שמים דף ע"ב ריש ע"ג כתב דימתין עד ליל שני ולא יתן לתינוק, יעויין שם, והמתענה שני ימים אם היה דחוי לא יתענה יום י"א באב, (אליהו זוטא, ואשל אברהם בפריו, וגור אריה, ועמודי שמים דף ע"ד ע"ב), ונשים לא יעשו שום מלאכה אם לא יאמרו המבדיל, ואם הוא בשם ומלכות נחלקו בזה וספק ברכות להקל, (ועיין שולחן גבוה, ונוהג כצאן יוסף, ועיין בקונטרסי כף החיים, ועיין קיצור של"ה, ואשל אברהם, ומשבצות זהב, ומחצית השקל, וישועות יעקב, יעויין שם ובאליהו זוטא), והמתענה שני ימים יקרא מגילת איכה ליל י' ויומו גם כן, (השל"ה הקדוש, ואליהו זוטא).

נא אם יברך על הבשמים, צדדתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"ו עיין שם, (ועיין בספר משחא דרבותא דף ע"ג ע"א, ועיין לרש"י בספר הפרד"ס דף מ"ח, ובספר נוהג כצאן יוסף, ובמה"ש, ונהר שלום, ומאמר מרדכי, ועיין לקמן בחודש תשרי בעזר משדי).

בן יקנח פניו במטפחת שהיתה שרויה במים ונגובה, (עיין מור"ם סימן תקנ"ד, ושלטי גבורים סימן תרי"ד), ולא יעשה כן ביום הכפורים, (ועיין מטה יהודה, וזכור לאברהם חלק א'), ובסדר ואופן הנטילת ידים בתשעה באב, אתה תחזה מה שכתב הרב ושב הכהן סימן ג', ובעיקרי הד"ט סימן כ"ח וסימן ל"א, ובספר עמודי שמים, יעויין שם.

נג אם היה לכלוך בעיניו רוחץ ואינו חושש, ולהעביר הלכלוך מידיו וגם הנשים המבשלות ומדיחות הבשר מותר, (עמודי שמים דף ע"א ע"ב, ואליהו זוטא), וכן אם יש חטטין בראשו דהתירו בסיכה כדי להעביר הזוהמא, (כמו שכתב בספר משחא דרבותא יעויין שם, ועיין עמודי שמים דף ע"א ע"ב, ובערך השולחן, יעויין שם), על כל פנים לא ירחוץ פיו בבוקר ביום תשעה באב ולא ללעוס קנמון ולפלוט, (מור וקציעה, ועמודי שמים דף ע"א ע"א), ודע דיש חוששין לסברת הרמב"ן והר"ן ודעימייהו דמשהתחיל בסעודה המפסקת אסור לרחוץ ולסוך, (ועיין גור אריה, וחידושי משבצות זהב בפריו, ומק"ק דף קכ"ז ע"א, ונהר שלום, כאשר יעויין שם), והמנהג שלנו שלא לקבל השלשה

עינויים כי אם סמוך לבין השמשות ואינו תלוי עם סעודה המפסקת, ומכל שכן כשחל במוצאי שבת דהיה ראוי לחלוץ מנעל בברכו דערבית, אלא דמשום טירחא מהליכה וחזרה או להוליך עמהם המנעלים זריזין מקדימין.

דן כשם שאין לומר צפרא דמארי טב, כך אין לומר בי"ם דרך ולא ישיב ובמי"ם עזים נתיבה, (עיין אליהו רבא, ופרי מגדים).

הן נוהגים לילך לבית הכנסת בבגד העליון היותר גרוע ובלוי וכובע על עיניו, (עמודי שמים דף ע"ב ע"ב), וכן ראיתי בספר ע"ת ואליהו זוטא דהביאו, דמוהרי"ל היה לובש סרבל רע וגרוע משום שלא להפסידו בישיבת הקרקע, ובמנחה היה מחליף מן הגרוע אל הטוב, יעויין שם, ואני אומר דלא היה כונתו של מוהרי"ל משום הפסד אלא משום להראות אבילות והכנעה ביום הזה, וכן ראינו בעינינו למורינו הרב המופלא ח"ק לישראל בעל ספר תהלה לדוד זלה"ה, דהיה דרכו כל ימיו אפילו אחר שנכנס להרביץ תורה שלא ללבוש גלימא ביום תשעה באב בשחרית, אלא היה הולך לבית הכנסת בלבוש ביניש' בלוי וקצר שהיה לו מקטנותו, אך במנחה היה לובש הגלימא כדרכו.

נו אפילו מי שאין לו מה יאכל אין לו לעשות מלאכה בתשעה באב אלא יתפרנס מן הצדקה, (כן הכרחתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"ט, ובענין דאינו רואה סימן ברכה, עיין אדני פז, ובעמודי שמים דף ע"א ע"ב, ומשחא דרבותא).

נז איסור מלאכה הוא בין ביום ובין בלילה כמו שכתבו המגן אברהם, ומשחא דרבותא, ובספר עמודי שמים נכנס במלאכה וסיים בטוטון ודו"ק בדברי קדשו, (ועיין מה שכתב בספר ערך השולחן, ובספר ישועות יעקב, ובספר חיים וחסד למהר"ח מוסאפיי"א דף נ"ט ע"ג, ועיין מעש"ר פ"ה דתעניות ה"ז).

חן בתשעה באב בבוקר הכהנים נושאים את כפיהם במדרש קדוש בית אל יב"ק, (כמו שכתב בחסד לאברהם סימן קכ"ח אות י"ח), ובמקומות כמו אזמיר דאין נושאין את כפיהם בבית האבל אם כן גם בתשעה באב כן, ועיין שם הטעם, (ועיין דגול מרבבה סימן תקנ"ט, וזכור לאברהם, ומשבצות זהב בפריו סימן תקנ"ז ותקנ"ט), וכתב בעמודי שמים דף ע"ג ע"א דברכת עוטר ישראל לא יאמר בשחרית אלא במנחה, (יעויין שם ובדף ע"ד ע"א), ואין מנהגינו כן, ובברכת שעשה לי כל צרכי עיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים, ובספר ערך השולחן, וחידושי משבצות זהב, ומה גם דפסק בשולחן ערוך למעט בכבודו, כאשר יעויין שם.

טן אין השמש קורא לבית הכנסת בתשעה באב אלא מעצמן משכימין ובאין, (מוהרי"ל, ואליהו זוטא), והנה אמת דטוב לאחר התפילה בבית הכנסת כדי שיצאו כחצות היום,

מכל מקום הישנים על ערסותם שינה של שחרית כאילו היום הזה הם בני חורין מלומר קריאת שמע ותפילה בזמנה, עליהם נאמר על מה תוכו עוד תוסיפו צ'רה דמעכבים בנין בית המקדש וביאת המשיח, ואדרבא מצינו דאחד מהימים שצריך להשכים הוא תשעה באב כמו שכתב בספר דבש לפי ברמז הכתוב וישכם אברהם בבקר, ואיך יתכן לעשות לאידך גיסא להתעצל שלא לקום יותר משאר ימים, ולבטל מקריאת שמע ותפילה בזמנה, ואם כן הירא את דבר ה' יתן דעתו על בניו שיקומו בבוקר להתפלל, (ועיין באשל אברהם בפריו).

ס מי שהוא שליח ציבור יניח טלית ותפילין של רש"י ורבנו תם ויקרא קריאת שמע ואחרי כן יסירם וילך לבית הכנסת, ומי שאינו שליח ציבור יתפלל ביחיד בביתו בהצנע עם טלית ותפילין כאורחיה בכל יום בלי שינוי כלל, זולת דאינו אומר תחנונים ויענך ותפלה לדוד, (עיין שיירי כנסת הגדולה, ובית דוד, והלק"ט, ודבר משה, ושולחן גבוה, ונהר שלום, וברכי יוסף, ושלמי צבור דף צ"ו ע"ד, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות י"ב, ובספר כסא אליהו, ובספר פרי האדמה דף ר"י ע"ד, יעויין שם), ויאמר שירת הים במקומה, ואחר העמידה יקרא שירת האזינו, (עיין בחס"ל סימן נ"א אות י"א דף ל"ח ע"א, ועיין ערך לחם, ושולחן גבוה), ויאמר מזמור לתודה בין בערב תשעה באב ובין בתשעה באב, (שיירי כנסת הגדולה, ורש"ל סימן ס"ד, ובמגן אברהם, ובחידושי משבצות זהב בפריו, ובאליהו זוטא), ויקרא פרשת קדש לי, והיה כי יביאך במנחה, וכשאומר פאר תחת אפר ימשמש בתפילין.

סא כל האוכל בתשעה באב כאילו אוכל גיד הנשה, (זוהר הקדוש סדר וישלח), ובספר מנחה בלולה רמז בזה הפסוק ארבעה צומות, ג' תשרי, י' טבת, גי"ד גימטריא י"ז בתמוז, את לרבות תשעה באב, ואותיות הנשה השנה, ועוד את גיד הנשה גימטריא תשעה באב, והש"ך כתב דשס"ה גידים נגד שס"ה ימים בשנה דשולט אחד בכל יום, ובתשעה באב שולט גיד הנשה דלכך נחרב הבית בראשונה ובשניה בתשעה באב נגד שני גידין ימין ושמאל, דהוא מצד סטרא מסאבותא ואנו מתענין להתיש כחו, והמתענג נותן לו כח, (יעויין שם, ובקמח סולת דף קכ"ה ע"ד), ויותר פשוט נראה, א"ת גיד ראשי תיבות תשעה אב דשולט גיד הנשה.

סב יזהר שלא לטייל בתשעה באב בשווקים ובפרט בלילה, וזהו אפילו שהוא יחידי, כל שכן כשיהיה עם אשתו דהולכים לטייל שניהם כאחד בלילה מדובקים בזרועותיהם על הבראסיט"ה (כרכרה), כי אפילו בלתי תשעה באב אסור לילך כן בשוק כי הוא מכוער הדבר, וכל שכן בתשעה באב עצמו כי בלאו הכי אסור ליגע באשתו כאילו היא נדה

כמו שכתב בדרכי משה סימן תקנ"ד, ואף על גב דהרב מגן אברהם התיר בסימן תקנ"ד ביום תשעה באב ליגע באשתו, עם כל זה זהו נגיעה בעלמא אבל בלילה ודרך כיעור כזה הוא איסור גמור, (ועיין עמודי שמים דף ע"ב ע"ב), ועיין מחצית השקל בחילוק שיש בין לילה ליום, ומיום הכפורים לתשעה באב, (ועיין בחידושי משבצות זהב בפריו), ורוב בתי ישראל נוהגים להציע המיטות בליל תשעה באב ובליל יום הכפורים בתים לבדים, אנשים בפני עצמן ונשים בפני עצמן בחדר אחר ואינן רואין אלו את אלו ולא קרב זה אל זה כל הלילה, והכל לפי מרחב הבית ולפי הטף.

סג גם יזהר ביום ובלילה לומר הקינות עם הציבור מלה במלה וכמו שכתב מרן בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקע"ו סעיף ה' וזה לשונו, בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבל וכל שכן שלא לשיח עם העובדי כוכבים ומזלות, וצריך להגביה הקול בקול מר, וזה לשון הזוהר הקדוש סדר בשלח דף נ"ה ע"ב, רבי יהודה הוה יתיב קמיה דרבי שמעון והוה קרי, כתיב קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו קול צופיך מאן אינון צופיך אלא אילין דמצפאן אימתי ירחם קודשא בריך הוא למבני ביתא, נשאו קול ישאו קול מבעי ליה מאי נשאו קול, אלא כל בר נש דבכי וארים קליה על חורבן ביתיה דקודשא בריך הוא, זכי למאי דכתיב לבתר יחדיו ירננו, זכי דמחוי ליה בישובא בחדוותא, בשוב ה' ציון בשוב ה' אל ציון מבעי ליה מאי בשוב ה' ציון בשוב ה' ציון ודאי, יעויין שם, וגם השליח ציבור יזהר לקרוא פרשת כי תוליד בהכנעה ובבכיה ולא יהא כניגון איכה אלא כזמר קריאת התורה בכל עת, ולא יהא מגמגם מחמת כי תרדנה דמעותיו אלא יתאמץ לקרותה בשפה ברורה בעבור ישמע העם, וכתב בנוהג כצאן יוסף דמי שעלה בשחרית טוב שיעלה במנחה כדי שיאמרו עליו מי שברך, ואם בבוקר לא היה כהן ובמנחה היה אז יאמרו מי שברך על מי שעלה בבוקר, יעויין שם.

סד משה היה מראה ספר איוב לזקני ישראל כדי שיראו שיש תקנה לכל הבוטח בה', (רבותינו ז"ל והובא בילקוט ראובני סדר וילך), ואם כן מלבד הטעם דהאי יומא דקא גרים ללמוד בספר איוב שהם דברי תוכחות ומאורעות רעות, עוד הן בה טעמא רבה דעם בני ישראל יתנו לבם דמבטחינו בה', דיש תקוה לאחריתנו ויבוא משיח צדקינו ויבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן כן יהי רצון אמן, ובספר אור הישר דף ד' ע"ב אות ז' כתב דטוב ללמוד מענה איוב בכל יום, יעויין שם.

סה החי יתן אל לבו ביום תשעה באב, כי מלבד מה שהוא חייב לבכות ולהתאבל על חורבן פעמיים וחילול ה' וחילול תורתינו הקדושה, זאת ועוד יתן דעתו וכונתו באמירת קינות ואיכה על הריגת כמה צדיקים וחסידים וסנהדרין, וראשי אלפי ישראל כהנים

לויים וישראלים במיתות משונות, ובפרט בהריגת זכריה הנביא שיש להצטער עליהם מצד הזכרת מיתתן של צדיקים כמו שכתב בזוהר הקדוש סדר אחרי באורך על ענין קריאת פרשת מיתת שני בני אהרן ביום הכפורים כמו שיעויין שם, וזהו בכל אלו הצדיקים, וכמו כן על מיתתו של יאשיהו המלך, ועשרה הרוגי מלוכה, ושבעת בני חנה וכדומה להם, ונוסף גם הוא איכא עוד שברון מתנים מהזכרת מיתתו של זכריה הנביא, להתאונן על חטאות אבותינו שחטאו ואינם בהריגת דם זכאי כהן ונביא וצדיק ובשבת ויום הכפורים ובתוך בית המקדש, אולי יחנן ה' להעלות לנו ארוכה ומרפא לרפאות לכל מכאובי נפשינו ולסלוח לכל עונותינו, ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב אמן.

סו כתב בספר דרך חכמה נתיב הרביעי סימן ח' וזה לשונו, מה שאמרו בתיקונים תיקון י"ב דף ז"ך ע"א, שמה שכתוב בבכי יבואו פירושו, בזכות הבוכים על חורבן הבית וגלות השכינה יתקבצו הגלויות, הטעם שהוא תיקון לעון קרי כמו שכתב בספר יסוד יוסף, שעל כן דוד היה נזהר בעמידת חצות לילה לתקן חטא אדם הראשון שפגם באות ברית קודש, ועל שחטא זה בא על ידי הרהור שהוא בא על ידי הראיה, גם כן צריך לתקן העינים על ידי הבכיה ואנינה על חורבן הבית, ועיין מה שכתב בספר קטורת המזבח שהמקונן על חורבן הבית מכפרים עונותיו וזוכה לאריכות ימים ובניו לא ימותו בחייו, יראה זרע יאריך ימים, יעויין שם.

סז כתוב בהגהות מיימוני והביאו מור"ם בהגהה שם באורח חיים סימן תקנ"ט סעיף ה', ונוהגים לומר קצת נחמה אחר הקינות לפסוק בנחמה, והנה לא פורש אם הוא ביום דוקא או גם בלילה, והנה מרן לעיל ריש סימן תקנ"ד כתב דאם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם, ונראה לחלק בין לימוד לאמירת קינות, דבלימוד כיון דאסור לקרות בתורה נביאים וכתובים כי אם דוקא בדברים הרעים אין ללמוד פסוקי נחמה, מה שאין כן מה שסידרו בעלי הקינות כל אחד ואחד בסוף שיש לאומרם שזהו כענין תפילה וריצוי להקדוש ברוך הוא להתפלל על צרה בשעתה שימהר להחיש לגאלינו ויבנה בית המקדש במהרה בימינו.

וראיתי להרב פרי חדש בליקוטיו לאורח חיים סימן תקנ"ט שכתב וזה לשונו, ונוהגים לומר קצת נחמה אחר הקינות, פירוש אחר שגמרו כל הקינות, אבל לא כמו שטועים עכשיו שאחר כל קינה אומרים נחמה, וזה שיבוש שאם כן למה כתב הרב בסימן תקנ"ד סוף סעיף א', שאם יש פסוקי נחמה שצריך לדלגם, אלא ודאי דהכא דוקא בסוף כל הקינות קאמר, עכ"ל, גם הרב מחזיק ברכה כתב על מה שכתב מרן, ואם יש מקומות שאומרים פסוקי נחמה כו', מכאן דלא טוב עשו האומרים הנחמות שבסוף כל קינה

וצריך לדלגם, שנראה להרב פרי חדש בליקוטי אורח חיים סימן תקנ"ט שכתב כן שהנוהגים לומר חתימות הקינות שהוא נחמה הוא שיבוש, עכ"ל, ואחרי המחילה רבה קשה שהרי הרב פרי חדש מסיק שיאמרו הא מיהא נחמות וקינות בסוף כל הקינות, ואילו לסברת מרן שאוסר לקרות פסוקי נחמות ולדלגם הוא אפילו כל היום ואפילו אחר אמירת כל הקינות, ועל כרחינו צריכים אנחנו לחלק בין קריאת התורה דאסור מדינא לאמירת נחמות בסוף הקינות, כי המחבר הקינה עצמה מסיים בכי טוב לעתור ולרצות להתפלל לה' שיחזור ויבנה לנו בית המקדש ובכי האי גוונא היתר גמור הויא, כי כן אין לזוז ממנהגינו כי בלילה אין אומרים סיום הקינות כלל, אכן ביום אומרים סיום כל הקינות שיש בהם נחמות, ואי לא מסתפינא הייתי אומר דגם בלילה בכל קינה יאמר סיום הנחמה שהרי על הרוב הוא תפילה לאל נורא עלילה שיחפוץ בנו ותרצנו בשובך לציון ברחמים, אלא דאומרים דבלילה חשיב כענין ואל תנחמהו כמי שמתו מוטל לפניו, (ועיין להרב כסא אליהו באורח חיים סימן תקנ"ד ותקנ"ט, ומאמר מרדכי שם, ויד אהרן, וכתונת יוסף סימן ט', ודו"ק), ואם באנו לטעם תתקבל דאין אומרים בלילה משום שתם תפילתי אם כן גם סיום הקינות אין לומר בלילה, ועיין בספר מאמר מרדכי דנכון לומר תתקבל גם בלילה כאשר יעויין שם, והשל"ה כתב דמגילת איכה חיובא לקרות אותה ביום טפי מהלילה, יעויין שם, (ועיין השומר אמת אות כ"ה, ושמור שארית אות ל').

סח ביום תשעה באב יש להרבות בצדקה לעניים ולתלמידי חכמים שהרי בסתם יום התענית יש לתת צדקה כמו שאמרו בסנהדרין דף ל"ה, ופסקו מרן בשולחן ערוך יורה דעה סימן רנ"ו, דכל תענית שמלינים הצדקה הוי כשפיכות דמים וכל שכן בצום התענית הזה שהוא לילה ויום, וגם כי הגלות היה בעבור שגזלו מתנות עניים כמו שכתוב במדרש על פסוק גלתה יהודה מעוני, לכן כדי לתקן עון זה יש לנו להרבות צדקה, (ועיין מה שכתב בספר מורה באצבע אות רל"א יעויין שם), ומה גם כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה דאין ירושלים נפדית אלא בצדקה, וגדולה צדקה שמקרבת הגאולה, ולכן יש לנו להרבות בצדקה כהיום הזה, וכן נהגו עם בני ישראל בכל המקומות להרבות צדקה לעניים ולתלמידי חכמים ביום תשעה באב, והוא סגולה נפלאה לכפר עונות וגם לקרב הגאולה, והגם שכתב הרב מגן אברהם באורח חיים סימן תקנ"ד ס"ק כ"א, דכמו שאסור בשאלת שלום כמו כן אסור לשלוח דורון דהוי בכלל שאלת שלום, נראה דזהו דוקא דורון בין איש לחבירו שאין בו סרך מצוה, אבל לתת לתלמיד חכם דורון דהוי מצות צדקה ומחזיק ביד לומדי תורה, אדרבא יותר עילוי יש היותו בתשעה באב, ואינו אסור אלא כעין משלוח מנות בפורים וכמו שכתב הרב פרי מגדים שם בחלק אורח חיים,

(ועיין בספר אליהו רבה שם), ומה גם כי יש עילוי גדול לשכינה בנתינת צדקה בימים אלו, ועוד כי דורון הוא דבר מלבוש או איזה חפץ ותכשיט, אבל לשלוח לו מעות ובפרט כשהתלמיד חכם הוא נצטרך ורוצה להוציא לפרנס את בני ביתו, ודאי שהוא מצוה גדולה שאין למעלה ממנה שהרי אמרו בסתם צדקה שמקרבת הגאולה, וכל שכן עם היות צדקה עם עמלי תורה שממהרת יותר, (כמו שכתב הרב מוהרי"ד ז"ל בספר לחם הפנים בפירוש ההגדה בפסקא הא לחמא עניא, יעויין שם), ובקושטא יע"א נוהגים לתת בבתי כנסיות היחידים למשרתי הקהל הקדוש מנה ראויה יותר מפורים והוא מנהג יפה. עוד נראה להביא סמך לתת ולהרבות בצדקה לעניים בתשעה באב, יען אמרו רבותינו זכרונם לברכה (במדרש רבה סדר אמור פרק כ"ו סימן ח', ותנחומא שם, ובמדרש איכה על הפסוק ממרום שלח אש בעצמותי שאמרו), שש שנים היו הגחלים ביד גבריאל, סבור אולי ישראל עושין תשובה, וכיון שלא עשו תשובה ביקש לזרקן ולקעקע ביצתן, אמר לו הקדוש ברוך הוא, גבריאל גבריאל יש בהם בני אדם שעושין צדקה אלו עם אלו שנאמר וירא לכרובים תבנית יד אדם, אמר רבי אבא בשם ר"ב, מי מעמיד העליונים והתחתונים הצדקה שעושין ביד, יעויין שם, הרי שאפילו בעת חורבן בית המקדש הקדוש ברוך הוא ברוגז רחם תזכור בזכות הצדקה להותיר לנו שריד, לכן מן הראוי לעשות צדקה וחסד כהיום הזה, והוא ברור, ופה עירנו אזמיר יע"א, היה עושה אחד המיוחד חילוק גדול כיד המלך לכל התלמידי חכמים שבעיר מקטון ועד גדול, תנוח נפשו בעדן גן אלהים.

סט בכל איכה יגביה קולו יותר בבכיה ויללה, (עמודי שמים דף ע"ב ע"ב, ונוהג כצאן יוסף), ואליהו זוטא כתב דמוהרי"ל היה מפסיק בין פסוק לפסוק כמו קריאת התורה ובין איכה לאיכה מפסיק יותר, יעויין שם.

ע מנהג עירנו מימי עולם דאין למכור בשר ופירות וירקות וכיוצא, ולא לקנות שום דבר אפילו מעובדי כוכבים ומזלות כי אם אחר צאתם מקהלה קדושה עץ החיים יב"ץ, מהמדרש קדוש ומקהלה קדושה תלמוד תורה יב"ץ, דמקדימין לצאת.

עא יש נוהגין לומר ברוך דיין האמת קודם ברכת התורה של קריאת ספר תורה, ויש נוהגין לאומרו קודם קריאת איכה, ויש נוהגין לאומרו בקריאת ספר תורה, ומהיות טוב יפה שתיקה ולא יאמרנו אפילו שהוא בלי שם ומלכות, (ועיין במרן בית יוסף, ובדרכי משה, ולבוש, ועטרת צבי, וחמדת ימים, (א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד), ובספר עמודי שמים דף ע"ג ע"א, וערך לחם, ובית דוד סימן ש"מ, ובספר ערך השולחן, ובספר פתח הדביר דף קמ"א ע"א, ועיין בשל"ה הקדוש, ועטרת זקנים, ואליהו זוטא, ועבודה ומורה דרך).

עב בנין על ידי עובדי כוכבים ומזלות אסור בתשעה באב, ולתקן המעקה אפילו בתשעה באב שרי כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"א, ובזכור לאברהם האריך בזה והעלה דבקבלנות דהתחיל מקודם אפילו בתשעה באב שרי, ולענין פרקמטיא דוקא ביריד ושיירא ההולכת ועל ידי גוי ואחר חצות שרי, (ועיין אליהו זוטא, ושיירי כנסת הגדולה, ושולחן גבוה, וזכור לאברהם חלק א' ועוד לו בחלק ג' שהאריך בזה, ועיין משחא דרבותא דף ע' ע"ג ודף ע"ב ע"ד, ועמודי שמים דף ע"א ע"ב ודף ע"ב ע"א, ובספר ערך השולחן, ועיין מה שכתבתי בעניותי בספרי זוטא רוח חיים סימן תקנ"ד, ועיין לעיל אות ח').

עג לחלוב פרות על ידי עובדי כוכבים ומזלות שרי, ואם לא אפשר מותר על ידי עצמו, (מור"ם, ובאר היטב, וזכור לאברהם, ואשל אברהם בפריו), ופשוט משום דאיכא צער בעלי חיים.

עד הנותנים ריח טוב באבק בתשעה באב לא טוב עושים, ובספר אור חדש, ובספר מעם לועז סדר תולדות אסרו בכל תענית ציבור דאין להריח ריח טוב, (ועיין זכור לאברהם דצייץ בכי טוב בזה), וכתב בלקט הקמח הלכות תענית, דהטאבאקו מותר לשתות חוץ מיום הכפורים, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף ס"ו ע"ג).

עה מותר לכתוב כתבים בלי שום שינוי ופסקים וחידושים מדברים המותרים בתשעה באב מדין דבר האבד, (ועיין שולחן גבוה, ובעיקרי הד"ט סימן כ"ח אות כ"א, בהגהת ספר תורה ותיקונו).

עו מילה, יותר טוב שיתפללו מנחה גדולה ויעשו המילה, ומרויחין בזה דאבי הבן והסנדק דלובשין בגדי שבת אינן צריכין להפשיט אחר המילה, (ועיין מוהרי"ל, ושיירי כנסת הגדולה, ושולחן גבוה, וזכור לאברהם, ועמודי שמים דף ע"ג ע"ב), וגם מרויח בזה דיכול ללבוש טלית גדול כיון שהוא אחר חצות, (עיין תשובות כנסת הגדולה, וברכי יוסף), והעושים המילה בבוקר סוברים דאלים זריזין מקדימין יותר, ואפילו תשעה באב נדחה ישלימו התענית עד הלילה ולא יטעמו מאומה אפילו אבי הבן, (מקראי קודש, ונוהג כצאן יוסף, ואשל אברהם בפריו, ומחצית השקל, כנסת הגדולה, ובאר היטב, ושל"ה, וערך השולחן, ועמודי שמים דף ע"ד ע"א, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, ומשחא דרבותא, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות י"ג), וכן המנהג בשאר תענית ציבור, וכן עשה מעשה מורינו הרב בעל מראה עינים ז"ל במשמרה דהוכרזה בצער.

עז לענין כוס של יין אין נותנין ליולדת ולתינוקות, (עיין מגן אברהם, ובית חדש, ובספר דברי יוסף סימן י', ושולחן גבוה, וברכי יוסף, וזכור לאברהם, ומשחא דרבותא, וגור

אריה, וערך השולחן, ומאמר מרדכי, ועמודי שמים דף ע"ד ריש ע"א, ובמחבר יורה דעה סימן רס"ט, ואורח חיים סימן תקנ"ו ותרכ"א, ועיין מה שכתב הגאון המפורסם מרן זקני בספר חקרי לב אורח חיים סימן ק', ועיין ראש יוסף, ואשל אברהם בפריו, ומחצית השקל, וישועות יעקב).

עח חולה אין צריך אומד בתשעה באב, ואפילו נתרפא אם הוא חלוש מאד דיודע בעצמו דיזיק לו לא יתענה, ויולדת אחר שבעה אם היא בריאה תתענה, (מוהרי"ל, ורש"ל, וטורי זהב, ומזבח אדמה, ועמודי שמים דף ע"א, וראש יוסף, ויד אבישלום סימן תקנ"ד, וכסא אליהו, ומשחא דרבותא, ונהר שלום, וישועות יעקב, ומאמר מרדכי, ומשבצות זהב, ואשל אברהם בפריו), ואם מרגשת צער אחר חצי היום לא תתענה עוד, (זכרון יוסף סימן כ"א, ומחזיק ברכה בק"א שם, ועיין דברי יוסף סימן י'), ועל כל פנים יולדת ומניקה צריכה להתענות איזה שעות מהיום כמו שכתב באליהו רבה, (ועיין גור אריה, ועיין דבר שמואל, וברכי יוסף, וזכור לאברהם חלק א' לענין מינקת דתזיק לה התענית, ודו"ק).

עט הגם דכתבו הפוסקים דהולכים לבית הקברות ביום הזה, והזהירו שלא ילכו בכנופיא ולא ירבו בשיחה, הנה בעירנו אזמיר יע"א בזמן מרן מלכא מורינו הרב המופלא המלאך רפאל בעל מראה עינים ז"ל חקק גזירה שלא ילכו כלל לבית עלמין ביום הזה משום דיצא שכרו בהפסדו, והוא דכיון דבית הקברות ניצב על שפת הים נפיק מינה חורבא מדלת העם שנכנסים בים ולא תהא כזאת בישראל, לכך נעשה הסכמה דשב ואל תעשה עדיף, והן הם דברי השל"ה הקדוש, (ועיין נמי בספר שולחן גבוה, ובקמח סולת דף קכ"ז סוף ע"ד ודף קכ"ח ע"ב, יעויין שם), ובלאו הכי כתב בספר עמודי שמים דף ע"ג סוף ע"ב דרבינו האר"י מנע מזה, ומה גם אם לא תיקן מעון קרי, כאשר יעויין שם.

פ לא ישתו טוטו"ן כלל אם לא קרא אקש'אס שהגיע סוף שעה י"ב, וקודם זה אפילו רגע אחד עובר על מאמר המלך מורינו הרב מוהר"ח אבולעפיא זיע"א ככתוב בספר חנן אלהים תיקון כ"ג, והאדם לרגעים תבחננו האם יכול לסבול שלא לעבור על דברי חכמים, ובשיירי כנסת הגדולה כתב דנידה למי ששתה טוטו"ן אחר חצות, ונטל קנס על מי שנסתפר אחר חצות ביום חמישי, והטיל חרם באזמיר שלא לשתות טוטו"ן בתשעה באב, (ועיין בית דוד סימן שמ"ג, ועמודי שמים דף ע"א ע"ד ודף ע"ב ע"א), ואנכי עבדו חייבתי נידוי על מי שנסתפר בתשעה באב שחל ביום ראשון או ביום שלישי, יען דנידון של מורינו הרב כנסת הגדולה היה ביום חמישי וחש על המתירין לכבוד שבת ולכך לא נידהו ונטל קנס, אכן כשחל תשעה באב ביום ראשון או ביום שלישי כולי עלמא מודו דראוי לנדותו, (ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תקנ"ט, ועיין בספר חנן אלהים תקון

כ"ג), וראוי לממוני הקנסות לסובב על חוף הים מקצתן בשחר ומקצתן בערב כדי לראות אם ישתו שם ג'יגארו (סיגריות) וירימו מכשול מדרך עמי.

פא לא הותר ללמוד עם תלמידים דיש להם התחלת עיון אפילו בהלכות תשעה באב וכל שכן בפרק אלו מגלחין דבאין לידי עיון ופלפול, ואפילו על ידי הרהור אסור ללמוד בדברים המשמחים מכל שכן איזה קושיא וביותר לפשוט איזה ספק, ואמר החכם, מי שלא טעם שמחת התרת הספיקות לא טעם טעם שמחה מימיו, (אשל אברהם בפריו, ובחידושי משבצות זהב שם, ובעמודי שמים דף ע"ב ע"ב, ובמשחא דרבותא דף ע"ב ע"א וע"ב, ומחצית השקל שם), ולענין דאפילו הרהור בדברי תורה אסור, עיין מה שכתב בספר נהר שלום, ובספר מאמר מרדכי.

פב עננו ונחם ליכא כי אם במנחה, (עמודי שמים דף ע"ב ע"ב ודף ע"ג ע"א, מאמר מרדכי, ומשחא דרבותא, ותפילה לדוד, וגור אריה שהביא מנהג איטליה), וראיתי בכתבי הקודש למר אהובינו הרב הכולל שליחא דציבורא מקהילתינו כבוד מורינו הרב אברהם חיים דוד ז"ל דכתב וזה לשונו, כתב הפרי חדש סימן תקנ"ז דפה ירושלים נהגו לומר נחם בכל התפילות, וכן כתב הרב ברכי יוסף, וכן ראיתי להרב לחם משנה בפרק ו' מהלכות תענית הלכה י' דכתב דנראה כן בסדר התפילות, אבל מלשונו שכתב צריך עיון כו', משמע דקושיא הוא על המנהג דנוהגין שלא לאומרו כי אם במנחה, ומדבריו למדנו שהמנהג שלא לאומרו בכל התפילות, וכן כתב הרב זכור לאברהם, שבמקומותיו אין אומרים אותו כי אם במנחה, וכן כתב הרב שולחן גבוה, והוסיף עוד לכתוב גם על עננו שאין אומרים אותו בתשעה באב כי אם במנחה ונתן טעם למה, יעויין שם, ופה אזמיר יע"א אומרים אותו גם בשחרית, אלא דראיתי להרב שולחן גבוה גופיה בסימן תקס"ה דכתב שהמנהג לאומרו שחרית ומנחה ותבר לגזיזיה, והוא מחלוקת הגהות מיימוני עם רבי יהודה הלוי, הביא דבריהם הבית יוסף בסימן תקנ"ט וכתב שם הטעם של הרב שולחן גבוה, יעויין שם, וכבר כתבתי שמנהגינו לאומרו, (ועיין בספר שלמי צבור דף קל"ב ע"ב), ולפי כל הרשום דנחם ליכא כי אם במנחה ומשום דבשעת מנחה הציתו האש במקדש, ואי נמי על לידת המשיח בעת ההיא כדכתבו הרבנים הנזכרים הלא בספרתם, אם כן נפקא מינה דלא טוב עושין המתפללים מנחה גדולה כי עדיין אינו זמן לומר נחם לפי הטעמים הנאמרים לעיל, אלא דיש להם לומר דכי ינטו צללי ערב שעתא חדא חשיב והכל זמן אחד דכבר התחיל שעת מנחה, ועוד דשלמים וכן רבים סוברים דהוא בכל התפילות ואינו לעיכובא לדקדק כולי האי, ועיין באות פ"ה ודו"ק.

פג חולה דאוכל בתשעה באב יאמר נחם בברכת המזון אם היתה אכילתו מזמן מנחה גדולה ואילך, (עיין הלק"ט חלק ב' סימן קל"ה וקל"ו, ובתשובות כנסת הגדולה אורח חיים, ופרי חדש בליקוטיו, ועמודי שמים דף ע"ז ע"א, וברכי יוסף, ושולחן גבוה, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ג'), ועיין בספר דברי שלום בהקדמה לומר נחם בתפילת שחרית דוקא בחזרה.

פד המתענה בעשירי יאמרנו בכל התפילות (כמו שכתב המגן אברהם, ותפילה לדוד דף ס"ה ע"א, והוא בשל"ה, ובאליהו זוטא), וגם יניח תפילין בפרהסיא בתוך קהל ועדה ויתפלל עם הציבור, ומה טוב שיניחם גם במנחה אי ליכא יוהרא, והנה תפילין במנחת תשעה באב שייך יותר מכל התעניות אפילו דמתפלל עמהם בשחרית, והוא דאנו אומרים כמה פעמים במנחה פאר תחת אפר, דבעבור זה לא הנחנו בבוקר בריש גלי, ואם כן עתה במנחה נאה ויאה דפארך חבוש עליך, (ועיין בחידושי משבצות זהב, ועיין אליהו זוטא מה שהביא משם מוהרי"ל ודו"ק), ובגבולינו לא נהגו ליתן אפר בראש בשחרית, (ועיין עטרת זקנים).

פה אם שכח לומר נחם יאמרנו בהודאה, ואם אמרו בשומע תפילה או בעבודה אין קפידא, ובלבד שלא יחתום בברכה כשהוא שלא במקומו אלא יאמר ברוך מנחם ציון, (עיין רבינו ירוחם, ומגן אברהם, ומאמר מרדכי, ומטה יהודה, ושלמי צבור דף קל"ב), ואם אמרו קודם את צמח דוד ובברכה לא הוי הפסק ולא ברכה לבטלה, (ברכות מים), ועיין בספר עמודי שמים דף ע"ד ע"א, דעננו אומר תחילה ובו מסיים ועננו כי אתה שומע, ואם הוא בעבודה יאמר קודם ותחזינה, ואם לא אמר כלל נחם ועננו אין מחזירין, וסדר זה הוא גם בחזרה, (ועיין מה שכתב בספר תפילה לדוד, ובחידושי משבצות זהב, ואשל אברהם בפריו, ומחצית השקל, ובספר ישועות יעקב שם), ובנוסח נחם צריך לומר את העיר הא'בילה והח'רבה והב'זויה והש'וממה ראשי תיבות אחב"ש, כי יחבוש ה' את שבר עמו, (חס"ל דף ס"ה ע"ב, ומאיש לוקחה זאת מאבודרהם, והלא היא כתובה על ספר שלמי צבור דף קל"ב ע"ב), גם מה שכתב שם דיחתום מנחם ציון ובונה ירושלים כאשר יעויין שם, כן הוא בספר שלמי צבור שם, (ועיין זכור לאברהם, ותפילה לדוד), ואפילו לספר השיירי כנסת הגדולה דהגירסא הנכונה בבנין ירושלים, כבר הודה דלא משתבש האומר ובונה ירושלים כאשר יעויין שם, ובגירסת במרר או במרד, הכל בו כתב דהאומר הכי והכי לא משתבש, (ועיין בשלמי צבור שם, ועיין סוכת דוד דף קע"ט ריש ע"א).

פו אם הבעלי דינים נחוצים לדרכם שרי לדון דיני ממונות בתשעה באב, (מגן אברהם), והגאון הרב יעב"ץ ז"ל בסידור שלו חלק עליו דאסור אם לא בהוראה הצריכה לאותה שעה, (ועיין בספר משחא דרבותא).

פז סמך לנשים דאומרות דאחר חצות הוא נחמו ומתקנות הבית משום דדעתן קצרה ולא יתיאשו מהגאולה, ועוד דהוא השעה שנולד המשיח ונלקח לגן עדן, וגם דישראל אמרו מזמור דשפך חמתו על העצים ועל האבנים, (עטרת זקנים, וברכי יוסף, וזכור לאברהם), וזהו דוקא לאשה אבל לאיש כל זמן שלא עבר היום עד שחשיכה באיסורו עומד, ולומר כל העתים שוות בחמשה עינויים ובתלמוד תורה עד צאת הכוכבים, זולת מה שהוא בתורת מנהג כמו ישיבה על גבי קרקע דהקילו אחר חצות, (חמדת ימים, (א"ה: ואינו להרב המחבר אלא מאחד מחכמי איטליא ונדפס במהדורת ליוורנו תקכ"ד), ומשבצות זהב בפריו, ומורה באצבע אות רל"ז, ועמודי שמים דף ע"ב ע"ב, ושם בדף ע"ד ע"א כתב דספק יציאה חמור יותר מהכניסה דאינו יוצא מחזקתו, יעויין שם), ובאליהו זוטא הביא מספר תניא שאמרו יהא בנידוי מי שעושה אחד מאלה כל היום, ומזה הוכיח בשבט פיו על המתפללים ערבית ולומדים קודם חשיכה דאסור לעשות כן, יעויין שם, (ועיין אשל אברהם, וישועות יעקב, והשומר אמת אות כ"ב).

פח הברכי יוסף הסכים עם הבית יהודה דחייב לעמוד מפני רבו בתשעה באב, דלא כשבות יעקב.

פט לדרוש בבית עלמין שרי בתשעה באב, (דבר שמואל סימן ט', ובאר היטב, וזכור לאברהם), ובתנאי שלא יצא מענין תשעה באב והספד לחוץ, וצידוק הדין בבית הקברות דוקא, אך שלא בפניו אומרים מה אדם ותדעהו, (ועיין בספר מאמר מרדכי, ובערך לחם).

ץ אפילו אם רגיל ללמוד מעמדות או חק לישראל או שמונה עשרה פרקי משנה ופרקי שירה לא יקרא כלל עד שחשיכה, (עיין ברכי יוסף, ושולחן גבוה, וזכור לאברהם, ובספרי זוטא לב חיים חלק א' סימן כ"ג, ועיין עיקרי הד"ט סוף סימן כ"ח, ודבריו תמוהים כאשר יראה הרואה), והרב אדוני אבי אביר יעקב זלה"ה תיקן סדר חק לישראל ליום תשעה באב הלא הוא כמוס עמדי, ואם ירצה ה' יתברך והביאותיו בספר חוקות החיים בעזרתו יתברך שמו.

צא מי שהיה בדרך ולא ידע שהוא תשעה באב, אם בא בו ביום יתענה עד הערב ויתענה גם כן בעשירי וינהוג חמשה עינויים, אך בתלמוד תורה מותר, (פרי הארץ חלק ב' סימן ט', ועיין ברכי יוסף).

צב ליל עשירי ויום עשירי עד חצות, לא יאכל בשר ולא ישתה יין, ולא ישמע כלי שיר, ולא ירחוץ במרחץ, ולא יסתפר ולא יכבס, ולא ישמש מטתו, (עיין כנסת הגדולה, ובאר היטב, וישועות יעקב), והמתענה בעשירי אין להחמיר בליל י"א, ואם היה דחוי מותר בליל שני שהוא ליל י"א לאכול בשר (כמו שכתב מוהרח"ו, ופרי חדש, וברכי יוסף, ועיין עמודי שמים דף ע"ד ע"ב), ובזכור לאברהם כתב, דכמו דשרי גילוח ובשר ויין בדחוי שרי נמי לומר שהחיינו, (ועיין בנהר שלום, ובספר פתח הדביר דף ק"ס ע"ד טעם למנהג דהוא שבת נחמו, ועיין נוהג כצאן יוסף), וכשחל ביום חמישי מותר לרחוץ במרחץ ולהסתפר ולכבס ביום השישי בשביל כבוד שבת, (מגן אברהם, ונהר שלום, ואליהו זוטא), ובספר זרע אמת סימן פ"ב התיר ליל י"א בתשעה באב נדחה להסתפר בהיה נחפז ללכת לדרכו במצות מילה, והרב כמוהר"ר סעדיה הלוי בעל ספר נוה צדק ז"ל היה נוהג להסתפר בכוון דוקא בחצי היום משום דידוע דאחר חצות אין להסתפר אפילו בערב שבת, ואילו האי יומא דקא גרים דאין להסתפר קודם חצות, לכן היה מכוין את השעה שיהיה בחצי היום דוקא משום כבוד שבת ונחמו, ובשמירה וחתונה מותר לאכול ליל עשירי בשר, (ועיין נהר שלום אופן החתונה כיצד, ועיין חידושי משבצות זהב, ובאליהו זוטא ודו"ק בדברי קדשם, ועיין מה שכתב רב אחא משבחא הרב נח"ל נר"ו בח"ג במסכת נזיר יעויין שם), ולענין מוצאי התענית דחל ביום שני דהוא נדחה, ביאר יפה בספר תפארת משה אשר בסוף ספר זכרון משה לענין תספורת ובשר ויין מדף ק"י ואילך לך נא ראה, ומה שלא הזכרתי בפנים סברת מוהרי"ל הוא דלא קבלו עלייהו סברא זו, והמחברים שציינתי הם קיימי על דברי מוהרי"ל, ואפילו לסברת המחמיר יש סוברים דהוא סעודה ראשונה, ונפקא מינה לאכול בתחילה ולברך ברכת המזון, ושוב יוכל לאכול בשר ולשתות יין.

צג מסתמיות דברי המחזיק ברכה ובמורה באצבע שלו אות ל"ב ואות רמ"א נראה, דכל יום עשירי עד ליל י"א אין לומר שהחיינו ואינו כשאר דברים דהתירו לאחר חצות, אך בעירנו נוהגים עד חצי היום עשירי ותו לא, ודברי המאמר מרדכי בזה תמוהים בעיני ואתה תחזה, ובאליהו זוטא כתב דתשמיש המטה ליל עשירי אסור אם אינו יוצא לדרך או בא מן הדרך או טבילת מצוה, יעויין שם, (ועיין באשל אברהם בפריו).

צד אחר ערבית ירחץ ידיו ופניו וילבש מנעלים של עור, ויכוין לברך ברכת הלבנה בכונה גדולה על הלבנה העליונה, והוא זמן לבשר הגאולה ויאמר בחדוותא דלבא דוד מלך ישראל חי וקיים, (מורה באצבע אות ל"ט, ואליהו זוטא, ועיקרי הד"ט סימן כ"ח אות כ'), וכתב במשבצות זהב בפריו דאם אפשר לטעום קודם ברכת הלבנה אחר ערבית

יטעום, יעויין שם, ובעטרת זקנים, ופחד יצחק מערכת ב' דף נ"ז ע"א כתבו דאם חל תשעה באב בחמישי, יותר טוב לקדש הלבנה במוצאי שבת נחמו, יעויין שם, (ועיין עמודי שמים, ונוהג כצאן יוסף), ואנן בדידן לפי טעמו של הרב הגדול חיד"א ז"ל כנזכר לעיל אין לנו לזוז ממנהגו דאפילו דחל ביום חמישי צריך לקדש הלבנה בליל השישי דדבר בעתו מה טוב, ותמיד אנחנו הולכים אחר עקבותיו של מאור הגולה הוא הרב חיד"א זיע"א.

צה כמו צער בנפשי על כמה בתי ישראל דאין להם ציון כראוי זכר לחורבן בית המקדש דצריך אמה על אמה נגד הפתח בלא סיד, ועושין בזה תרתי לריעותא פחות משיעורא, וגם טחין אותו במראה גוון שחור צח, ואדרבא הוא מכלל יופי ואין בזה זכר לחורבן, ואני שמעתי מפומיה דאבא מארי הרב אביר יעקב ז"ל דאמר אלי דהיה בדוק אצלו דכל בית דאית ביה אמה על אמה כשיעור נגד הפתח כדינו ומראה הלבנים נראה מטיט, אז אותו הבית נכון עד העולם וכל הדרים עליה, וזה דרכו דרך הקודש דלבית שהיה נכנס להיות מסתכל באמת הבנין זכר לחורבן אם היה עשוי כדינו, ואם לא, היה גוער לבעל הבית מדוע ככה עשית והיה מפציר בו עד שהיה מתקנו, והרב סבא יקירא ראשון לציון כמוהרי"ט דאנון ז"ל בספרו הנכבד כבוד יום טוב דף י"ח ע"ד עלה ונסתפק דאם הוא יותר מאמה אי אהני אף שלא כנגד הפתח, יעויין שם, ועיין בספר משבצות זהב סימן תק"ס דכתב דיש שני פירושים בזה דכנגד הפתח, (ועיין שם בחלק אשל אברהם, ובחמד משה, ולבוש, ומגן אברהם, ויד אהרן, ומאמר מרדכי, ומחצית השקל, ואדני פז, ומשחא דרבותא, ונהר שלום, יעויין שם).

צו כיוצא בדבר בשבירת כוס של קידושין דיש מחליפין בפחות הערך ורעוע או קצת שבור כדי שלא לאבד כוס חשוב, ולא טוב עושין דזה זכר לחורבן אם לא אזכרכי וגו' על ראש שמחתי, ויש מקומות דנוהגין לשבר בקידושין, ועוד אחר בשבע ברכות, ובעירנו הוא דוקא בקידושין, ויש מקומות דלוקחים מכלי חרס, והיותר טוב הוא מזכוכית דנמצא טעמו מפורש דכשם שיש לזכוכית תקנה כן יהיה לישראל תקנה ותקוה טובה, ועוד דכשם שהזכוכית תוכו כברו כן נהיה שלא ישלוט בנו יצר הרע, (ועיין בספר צפנת פענח למוהרימ"ט סדר דברים, ובספר אבן השוהם סימן נ"א, ועיין למור"ם באבן העזר סימן ס"ה, ומשבצות זהב סימן תק"ס, ועיקרי הד"ט אות ט"ז, יעויין שם), ובספר עמודי שמים דף ע"ד ע"ב האריך במוסר על זכר לחורבן בין בענין השלחן, ובין בתכשיטין, ובחתן ליתן אפר, ובענין הניגון דאינן נזהרין בכל הני וכמה בתי ישראל נחרבו בעבור כן, ובנשים המשוררות בעת מלאכתן להשתיק התינוק דמחטיאות את הרבים, ובסעודת

מילה דנותנים מעות למנגנים דעבירה היא בידם, דבחתונה בקושי התירו להביא מנגנים וזהו עיכוב המשיח וסיבת השמדות, ועוד שם לענין הגילוח ומלבושי הנכרים והפילוסופיא, דרחב פיו במוסר ודעת המשבר לבות בני אדם, (ועיין בספר אליהו זוטא סימן תק"ס, יעויין שם ובס' צבי קדש סימן ע"ד).

צז כתב בספר קמח סולת דף קכ"ט ע"א וזה לשונו, טוב לגבר שיתחיל מט"ו באב ואילך ללמוד בלילה כדאיתא בגמרא סוף מסכת תענית, מט"ו באב ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף יאסף, תני רב יוסף מאי יאסף תקבריה אמיה, ופירש רש"י מכאן ואילך עד ט"ו באב אינם עוסקים בלילות אבל מט"ו באב ואילך מאן דמוסיף לילות על הימים ועוסק בתורה, מוסיף הקדוש ברוך הוא שנות על שנותיו, תקבריה אמיה, כלומר ימות בלא עתו, עד כאן, (וכן כתב מור"ם, והש"ך ביורה דעה סימן רמ"ו עיין שם), ובמורה באצבע כתב וזה לשונו, יום ט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עילוי לשכינה כמו שכתב בזוהר חלק ב' דף קל"ה, ויזהר להוסיף תורה בלילה עד כאן, ובספר נוהג כצאן יוסף דף ס"ח ע"ב כתב משם ספר יוסף אומץ ק"ק, על מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה דלא מוסיף אחר ט"ו באב יסיף, לא נאמר אלא לגלילות ארץ ישראל דשם הלילות ארוכות אחר ט"ו באב יותר משמונה שעות מה שאין כן בגלילות הללו, מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה, עכ"ל, וכן כתב המנהיג דראוי לכל אדם שהוא יודע ספר להחמיר על עצמו לקום על כל פנים בשעה עשירית בלילה בין בימות הגשמים בין בימות החמה, עכ"ל, ועיין עוד שם בדף א' אות ב' במה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, מקומי עד שכבי קומי, משכבי עד קומי שכבי עיין שם, יהי רצון דנזכה להגות בתורתו יומם ולילה בקיץ ובחורף יהיה לאורך ימים ושנים כולנו חיים.

סימן יא חדש אלול

'''דרך חיים תוכחות,

בימים האלה זמן תשובה לכל,

הרחמים והסליחות

א מי שהוא ירא ה' ובמצותיו חפץ מאד, יזהר ליתן צדקה ביום המשמרה של ערב ראש חודש אלול שיעור פרוטות כמספרם כמשפט כאשר הובא בספר מעשה הצדקה סימן נ"ט דף קכ"ה, ויאמר גם כן אחר הלימוד נוסח התפילה אשר הובא שם דף קל"ב ע"ב.

ב בחודש הזה דהוא כנגד היסוד כמו שכתב בספר מעשה הצדקה כאשר יעויין שם, הנה נכון רמז רבינו האר"י בספר נגיד ומצוה דף ע"א ע"ב בפסוק ובכתה את אביה ואת אמה

ירח ימים דפירש הכתובים מתחילת הסדר, כי תצא למלחמה על אויביך על טיפות הקרי ושכבת זרע לבטלה, ובכתה את אביה זה הקדוש ברוך הוא, ואת אמה זו כנסת ישראל, ירח ימים דהוא חודש אלול כאשר יעויין שם, והוא דבחודש הזה דהוא מדת יסוד יאזור חיל ויוסיף אומץ לתקן פגם הברית דעד היסוד בה, ולכך נהגו לעתור אל ה' ביום אחרון מהחודש הזה על רזא דנא אחר התרת קללות, ודבר בעתו מה טוב דהוא בזמנו, ויהא סמוך ליום הכפורים שישמור עצמו שלא יראה קרי, ובא בכוון דיסוד סיומא דגופא כן אלול סיומא דשתא. [השמטה - ט' בו נולד דן, (סדר הדורות דף ט"ו ע"ד) והוא זמן דין].

ג יזהר כל מורה צדק בעירו שלא ינדה לשום אדם ולא יחרים מעשרה ימים קודם ראש חודש אלול עד מוצאי סוכות, ולא יטילו חרם על שום דבר, ויבקשו המצאות אחרות להעמיד משפטי הדת, וכבר יש אופנים אחרים כדי להקים דגל התורה ולא תהיה בנידוי וחרם ושמתא, (ועיין חמדת ימים פרק א' מחודש אלול אות ט"ו - י"ז, ועיין לעיל סימן א' אות י"ב), וכתב בספר הזכירה דף נ"א ע"א וזה לשונו, סגולה גדולה מי שנזהר להשמר מהחרם דאיתא בספר סודי הארזים, כל עבירות שבתורה אם עבר אדם עבירה בסתר לא יגלה אליהו חוץ מעובר בחרם הוא מכריז ומגלה וכאילו עבר על חמשה חומשי תורה ונביאים, והטעם כי ח"רם גימטריא רמ"ח שהוא נכנס ברמ"ח איברים, כי ראשי תיבות וסופי תיבות מסוף חמשה חומשי תורה גימטריא חרם, ואין מועיל בו תשובה ודינו כמו הבא על אשת איש, ואף אותו הבית אשר שם העברת חרם סופו להיות חרב, ועיקר הגורם לזה החטא על ידי שעבר על לאו דלא תחמוד ועבירה גוררת עבירה, ואיתא מי שהוא בחרם למטה יום אחד אז למעלה שלשים יום, ואם למטה שלשים יום אז למעלה שנה, ואם למטה שנה אז למעלה עולמות, על כן כל אחד יזהר מלהקל בחרם ח"ו ויראה שלא יהיה מנודה ח"ו בבית דין של מטה וקל וחומר בבית דין של מעלה, כי כל זמן שהוא מנודה תפילתו אינה נשמעת, ונשמתו מחוץ לפרגודא קדישא, ובקל יוכל להנזק כי הוא כהפקר ממש, ובאם שאשתו מתעברת באותן ימים אז יהיה הולד מהפושעים ומהמורדים, וסגולתו לזה כתב האר"י ז"ל שיבחור יום אחד להיות פנוי מכל עסקיו וישב על הארץ כמנודה ויתודה כמבואר בשלמי ציבור, עכ"ד, ויחרד האיש חרדה גדולה השומע דברים אלו, וצור ישראל יצילנו שלא נכשל לעולם ועד אמן.

ד הכותב אגרת לחבירו בחודש הזה יכתוב בראש האגרת לשנה טובה תכתב, או תזכה לשנים רבות נעימות וטובות, (ועיין באר היטב), וככה יעשה בתשרי ובשאר מועדי רגל לכתוב דיזכה לשנים רבות היכא דהוא כותב אגרת סמוך לרגל.

ה כתב בספר סופי ענבים סימן ל"ה וזה לשונו, ר'אה א'נכי נ'ותן הוא ראשי תיבות ר'אש א'לול ה'בט, א'שר נ'גד כ'ל י'שראל, נ'ושא ת'שובה נ'כונה, כשיתחיל ערב ראש חודש ולא ימתין ליום הכפורים, ובתשובה של יחיד מרפא לרבים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, וזהו לפניכם לשון רבים אף כי התחיל ראה בלשון יחיד, וזה יראה ביום הידוע והוא ראש השנה דכתיב ביה ויהי היום כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, וכן ביום כפור שבו חמשה תפילות, וזהו היום שבהם יכתב ויחתם לחיים טובים אם ישוב וזהו הברכה, והקללה יראה אם לא ישוב, הברכה לשבים באלול ותשרי דהוא נוטריקון את הברכה, ומשום כי הבא ליטהר מסייעין אותו שישמע לדברי ה' - קאמר אשר תשמעון כו', ומה שאין כן אם אינו שב ויראה קללה וזהו והקללה בוא"ו וה"א יתירה שמספרם י"א כנגד י"א ארורים י"א קליפות המסיתים את האדם לחטוא, ואפשר גם כן שלא יחטא כי מן שמיא אינם מסייעים אותו אלא פותחים לו, והיינו דלא קאמר אשר לא תשמעו אלא אם שהיא ספק עכ"ל. (ועיין בעבודה ומורה דרך דף רס"ח ע"ד, ובקיצור של"ה, וחמדת ימים פ"א מאלול אות ה', ורמז ארי"ה שא"ג מי לא ייראו).

ויו טוב להתענות יום ראשון של סליחות ולהרבות במעשים טובים ובתשובה, (ברכי יוסף), ובמורה באצבע שלו אות רמ"ז כתב איזה יום או יומים דיתענה בחודש הזה, והוסיף בתנאו דיפשפש במעשיו ולעשות גדר שלא ישוב עוד לכסלה יעויין שם, ושבח לאל יתברך דבעירנו יש כמה בני אדם דמתענים כל חודש אלול, ובדור שלפנינו עשו גם כן כמה בני אדם הפסקה משה ימים, אך עתה דירדה חולשה לעולם קשה להם לעשותו, ובספר של"ה כתב דכדי להשלים ארבעים יום יתחיל מי"ז בתמוז ואילך כדי למלאות שבתות וראשי חדשים וט"ו באב, כאשר יעויין שם, ומורינו הרב ראש יוסף ז"ל כתב דיתחיל מחודש מנחם להשלים התעניות, יעויין שם, ובחמדת ימים קונטרס ראשון אות י"ח כתב, דטוב לעשות אחר ראש חודש אלול הפסקה משני לילות ושני ימים, ושם תמצא סדר הלימוד דילמוד בהפסקה זו יעויין שם, ושבח לה' יתברך כי בעירנו אזמיר יע"א, מכיר אני לאנשים החרדים אל דבר ה' דעושין כן בסתר רעהו ולא ידע אנוש, יהי רצון שיהא חלקינו עמהם.

ז כתב בספר אור המאיר והובאו דבריו בספר עבודה ומורה דרך דף רס"ט ע"ד וזה לשונו, ואתה תחזה מאישים פועלי און, באיתרמי שנהגו איזה תענית ועשות צדקה ופירשו מעט מהרבה שהיה ראוי לעשות, אזי ליום הכסה יבוא ביתו ומעיז פניו בפני בעל חובו לומר כתבנו לחיים, כתבנו בספר פרנסה וכלכלה וכדומה מצרכיותיו המרובים, ולא שת לבו לאשם את נפשו על עונותיו המרובים שפעל ועשה כל השנה, ועתה נדמה בעיניו

שפרע חובותיו המרובים במעט צדקה שעשה או ענות נפשו בתענית אחת או שתים, וילך בכח ההוא להעיז פניו לומר דתשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ולא השיב אמריו אל לבו איה אפוא התשובה התפילה והצדקה שעשה, שהרבה עשות ועדיין לא פרע חובו אפילו אחת מאלף ונמצא דובר שקרים לנגד עיניו יתברך, ומהראוי שכל אחד ואחד מישראל שנגע יראת אלהים לנגד פניו, בראותו שיום ה' הגדול והנורא ממשמש ובא, לפחות שלשים יום קודם יפשפש מעשיו ולעלות זכרונו נגד פניו ממעשיו ותחבולותיו שפעל ועשה כל השנה, וידע נאמנה אם צעדיו ומעלליו נשכחים ממנו ולא להם לזכרון, וגם להיות חציו שנונים שיכול להוציא דבור לפני המלך המשפט ותשובה ותפילה וצדקה ירבה, וגם לא קיים שלש אלה כל השנה כולה, ישתדל על כל פנים עתה קודם ראש השנה לקיים אפילו קצת בתשובה ותפילה וצדקה כראוי ונכון לו בכדי שלא יבוש מלהרים ראש לומר ותשובה ותפילה וצדקה, ולבד מזה ידע אדם נאמנה תועלתו הגדולה והנשגבה שגורם עתה עם התשובה התפילה וצדקה לחלוץ נפשו וכל העולם ממות, עכ"ל, ודי בהערה זו, יעויין שם.

ח בחדש הזה לא ישחוט אווז, (אור חדש דף נ"א ע"ב), וביום ו' אלול לא ישבע, (ספר הזכירה דף מ"ח ע"א), וביום י"ב אלול לא יקיז, ולא ילכו התינוקות יחידי, ולא יוציא ילד לשוק בלא מכסה כמו שכתב בספר הזכירה שם, ובדרך ישרה כתב דלא יקיז יום י"ב וט"ז וי"ח, ולהרמב"ם הוא יום י"ב בלבד דלא יקיז, ולמוהרח"ו לא יקיז יום ט' וי"ז וי"ח וכ"ח, ולחוקי חיים הוא יום ט"ז וי"ח כאשר יעויין שם, ודע דכפי הנראה נפל טעות בספר הזכירה דהביא דלא יתנו שבועה ביום ו' אלול כנזכר לעיל, וצריך לומר דהוא יום ז' אלול, כמו שתראה בספר מועד דוד, ובקמח סולת דף ק"ס ע"א.

ט אנא נפשאי כתבית יהבית בקונטרס נפש חיים מערכת א' אות ע"ו ארבע עשרה פסוקים דיש בהם רמז על חודש אלול היוצאים מראשי תיבות ושמתי בהם אות הפותח י"ד בתשובה, פוק חזי, וכתב בעמודי שמים דא"לול ג'מטריא בי"נה דמשם בא התשובה ולבבו יבין ושב ורפא לו, וענין חודש אלול הוא מדין זמן בית דין שלשים יום, ומדין מודה בקנס ואחר כך באו עדים, וגם דיצירת הנפש הוא לארבעים יום והוא מראש חודש אלול עד יום הכפורים, ועל ידי התשובה הוה ליה כקטן שנולד דמי, (עיין חמדת ימים פ"א מאלול אות י"ג, י"ד, וקמח סולת).

יוד מה שכתב בספר אור הישר דף ד' דיעסוק בתורה בשני ובחמישי יותר משאר ימים מפני שהם ימי תשובה ממש בסוד והוא רחום הנאמר בשני וחמישי כאשר יעויין שם, הנה בחודש הזה יזהר ביותר כפליים לתושיה דזמן נקט דבר בעתו.

יא כתב בספר תפילה לדוד משם רבינו האר"י זיע"א, והובאו דבריו בקמח סולת דף ט"ו סוף ע"ד וזה לשונו, מי שיש לו בן או אח או קרוב דחס וחלילה הטה מדרך טובה לדרך רעה או שיצא לתרבות רעה, יתפלל בתפילת שמונה עשרה בברכת השיבנו זה הנוסח ואז מובטח שיהפוך לבו לטובה, וכדי שיועיל צריך להתפלל שלשים יום ערב ובוקר וצהרים, ובפרט בימי אלול שאז הוא עת רצון, ומכל שכן על עצמו דצריך שיתפלל שיהפוך לבו לטובה, ואף מי שלא נהג לומר תפילה זו בשאר הימים, על כל פנים בין ראש השנה ליום הכפורים צריך לאומרה, (יעויין שם, ובספר חמדת ימים פ"ו מאלול אות ע"ה), ונוסח התפילה אין צריך להעתיקה פה עמנו כי כבר נדפסה בתפילת החודש בכמה דפוסים.

יב יזהר ללמוד כל הארבע ועשרים בשלימות מראש חודש אלול עד אשמורת הושענא רבא דאז יקרא הסימן האחרון של דברי הימים ב' ויאמר קדיש, וחמשה חומשי תורה אין צריך לקרות דכבר קורא שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבוע, ובתנאי שיתן דעתו דאם נאנס שבוע אחת ולא קרא שנים מקרא ואחד תרגום דישלים בעת שיהיה, ועיניך תראינה בחמדת ימים פרק א' דימים נוראים אות ל"ט - מ"ט, כמה הזהיר על לימוד העשרים וארבעה שיהיה במיתון ובנחת ובנעימה קדושה, וכמו כן הוכיח שם על הקורא תהלים במרוצה יעויין שם, (ועיין בספר מורה באצבע סימן ג' אות קי"ח), גם אם אין לו פנאי ללמוד שמונה עשרה פרקי משנה בכל יום בשאר ימות השנה, הנה לפחות בחודש אלול ותשרי ילמוד כל השיתא סדרי משנה ויהיה הסיום ביום שמיני עצרת ויאמר קדיש, והגם שיהיו לו עסקים מרובים, עם כל זה ידחוק עצמו ללמוד בלילות המשניות והתיקונים, וביום השבת ובבוקר ובערב בכל יום ילמוד העשרים וארבעה, ואשרי אדם שילמוד התיקונים באלו הימים כל התיקון של אותו היום דבר יום ביומו ולא יעבור כי לכל דבר יש לו שורש וטעם וכוונה, לכן טוב שלא יקדים ולא יאחר, וכך היה מנהגו הטוב של עטרת ראשינו מורינו הרב המופלא חסין קדוש מר שארינו הפרד"ס זיע"א, ואפילו בזמן שהיה לו עול ציבור היה פונה מכל הענינים ולומד חובת היום, גם טוב לבעל תשובה שילמוד חמשה דפים בכל יום מהזוהר הקדוש כמו שכתב בספר שם הגדולים חלק ב' מערכת ב' אות ב', ושם במורה באצבע שלו אות רח"ם כתב, דירבה בימים אלו בלימוד זוהר הקדוש, תיקונים, משניות, תהלים, (וע"ע במורה באצבע סימן ב' אות מ"א ואות מ"ב מ"ג מ"ד, ובסימן ג' אות קי"ט, ובקמח סולת דף ק"מ ע"ג, ובמלאכת שלמה סימן ו').

יג כתב בספר אור הישר דף ד' ע"ב, תקרא בכל יום קריאה אחת מספר חובת הלבבות, ומגיד אומר שטוב ללמוד הקיצור מהספר הנ"ל, ובזמנו לא היה ספר ראשית חכמה

והאידנא לא תזוע מיניה, עכ"ל, ולפחות בחודש אלול ילמוד ספר חובת הלבבות החל וגמור, ורבים מיראי ה' לומדים בספר תפוחי זהב דמסודר לימי החודש או בספר תוצאות חיים דהוא נמי קיצור ראשית חכמה, ומה נעים הלומד נמי בימים הללו דרושי התשובה מסוף שבט מוסר דדבריו כגחלי אש ונוקבים ויורדים בתואני דלבא.

יד נראה לעניות דעתי דטוב שיפריש מעשרותיו בחודש אלול, דהרי מצינו במדרש מגילת אסתר דזכות המעשר אהניא בימי המן דלא עלה הגורל בחודש אלול, והגם דהוא על זמן מעשר בהמה מכל מקום מי שאין לו מה מלהפריש מעשר בהמה, מה טוב דיהיה מפרי"ש פרש"ה מעשר כספים בימים האלה, ומה גם דהוא סוף השנה ועושה חשבון מכל השנה, וגם יהיה להו כתריס בפני הפורענות ביומא דדינא ויהיה לו זכות יותר דמכריעו לטובה, ויכתב ויחתם בספר פרנסה וכלכלה וחיים טובים אמן, ומה טוב דהחודש הזה שבטו הוא זבולון כמו שכתב בספר עמודי שמים והרי הוא היה המחזיק ביד לומדי תורה, ולפחות בחדש הזה יאחז צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה.

טו כתב בספר מורה באצבע אות רח"ם, באשר חנן לו אלהים עושר - חטאיו בצדקה יפרוק וירבה בימים האלה בצדקה יעויין שם, ואנכי המתאבק בעפרות רגליו הקדושים אבוא אחריו ומלאתי את דבריו, דמי שחננו ה' בעושר ובנכסים לא יראה בעצמו קמצנות ומידת עניות דמורה דהוא כפוי טובה בטובתו של מקום, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה והביאו רש"י בחומש סדר ראה על פסוק כי ה' אלקיך וזה לשונו, לפיכך לא תכפו את טובתי להראות כאילו אתם עניים אלא הראו עצמיכם עשירים, וכיוצא בזה אמרו דרך הלציי בפסוק זה עני קרא וה' שמע כמו שכתב בספר קב הישר, ובימים האלה דהוא זמן לקצוב מזונותיו, אם רואים מהשמים דזה יוכל לסבול עניות ואפשר לו להסתפק במועט, גם ה' יתן לו כפי שיעורו ולא יותר, לכן כל יד המרבה ליתן צדקה בימים האלה, משמיא מיהב יהבי ליה על כל פרוטה ופרוטה תרקבא דדינרי אם נותנה בלבב שלם ובלי שום פניה ויוהרא, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

טז הטעם דמשכימים באשמורת, משום דאיתא בפרקי דרבי אליעזר, דבשמונה עשרה אלף עולמות שט הקדוש ברוך הוא בכל לילה ובשלש שעות אחרונות שט בזה העולם, והרי הוא קרוב לנו בכל קוראינו אליו, (נוהג כצאן יוסף דף ס"ט ע"ב), ועיין בברכי יוסף דקרא תגר על האומרים סליחות אחר ערבית דלא טוב עושין, (יעויין שם, ובחמדת ימים פ"ב מאלול אות ו' - י"א).

טוב. טוב וישר שבכל לילה קודם שישן טרם אמירת וידוי יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו יום, והיה צריך לעשות כן בכל לילה כמעשה הצדיקים דקראו בשמותם מארי דחושבנא, ולפחות כה יעשה בארבעים ימים הנוראים הללו, כן דיבר האיש אדוני האר"ש בספר מורה באצבע אות גר"ם, (והביטה וראה מה שכתבתי בזה בקונטרס כף החיים סימן א' אות ט', יעויין שם בסייעתא דשמיא).

חי אם לא ברך תחילה כל הברכות וגם תיקון חצות רחל ולאה אשר בנו שתיהן, לא יאמר סליחות, (כן כתב במורה באצבע אות רמ"ד, ועיין בקונטרס כף החיים מה שכתבתי בסייעתא דשמיא, ועיין באר היטב סימן תקפ"א, לשליח ציבור דאין עוד אחר דיברך ברכת התורה ויתפלל סליחות, יעויין שם, ובנוהג כצאן יוסף דף ס"ט ע"ג אות ג', ועיין שם דף פ' ע"ד).

יט אין לשנות הסליחות והתפילות כי אם לפי מנהגו, ומאשכנזי לספרדי בדיעבד הוא דיצא, (עיין שער אפרים, והרדב"ז, ונוהג כצאן יוסף דף ס"ט), והרב שמש צדקה כתב בסימן כ"ד ענין נורא על סליחה אחת שלא נהגו לאומרה ואמרה מוהרי"ל יעויין שם, ולעניות דעתי נראה דזולת בהג"ה מדויקת דישנה על האמת, והוא טפש האומר מנהג קהילתינו לומר כך בטעות, ועליו נאמר איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת.

ך המתפלל סליחות דמתפלל כל היום, היינו דהאומר סליחות טוב שיתענה באותו היום ואם כן תפילתו מרוצית יותר, ולפי זה אין ערבית בכלל, ואין לומר דהוא ערבית שלאחריו אלא דנהגו ערבית המוקדם, (עיין בלבוש, ומור"ם, ונוהג כצאן יוסף, ועיין ישועות יעקב, ואשל מפרי, ואליהו זוטא, ומחצית השקל).

אך המדלג הפסוקים שיש בסליחות מפני שכבר אומרים בכל יום, עליו נאמר מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה, (ספר החסידים סימן רנ"ו, ונוהג כצאן יוסף דף ס"ט ע"ב), ושם הזהיר שלא יאמר הפיוטים במשך והפסוקים במרוצה, וכן הבאתי בקונטרס כף החיים בסייעתא דשמיא.

בך הרב הגדול מופת הדור בספר המור"ה אות רמ"ד, חרה אפו על הצועקים בסליחות בקולי קולות יעויין שם, ולי עבדו אפשר ללמד זכות על מה שצועקים, דמכוונים על דרך שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, דאחד מן הדברים הקורעים גזר דינו של אדם הוא הצעקה אלא דיהיו בדחילו ורחימו וכמו שכתוב בתיקונים תיקון ע', ומאן דמשתמע קליה בין באורייתא בין בצלותא בין בצעקה בלא דחילו מיד וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה' יעויין שם, ועיניך תראינה בזוהר הקדוש סדר שמות דף כ' ריש ע"א, דהפליגו מאד במעלת הצעקה דמושלת על מדת הדין ועל ידה נוחל העולם הזה והעולם

הבא, ונקראת צלותא שלימתא ולא הדרא ריקניא והיא קרובה להקדוש ברוך הוא יתיר מכולהו, יעויין שם, אלא דצריך שיהיה בשקל הקודש לא בדרך הוללות חס וחלילה והוא פשוט. [השמטה - גם הרמב"ם פ"ד ה"ד מהלכות תשובה כתב דמדרכי התשובה שיהא השב צועק תמיד]. (ועיין חמדת ימים פ"ד מאלול אות כ"ה - כ"ח, ושני אליהו דף פ"ג ע"ב).

כג מה נמלצו אמרי יושר של הרב מאיר עיני הגולה בספר מורה באצבע אות רמ"ו, דעיקר העבודה לשמור העיקרי הדת ולהוסיף, ולא לזלזל בעיקר ולקיים התוספת, וכונתו על מה שכתבנו באות הקודם על אמירת הסליחות, דאם לא יתפלל כהוגן דהוא נים ולא נים או במרוצה, וגורם נמי לישן בתפילין או להתפלל קודם זמנה, יותר טוב שלא יקום לומר סליחות, יעויין שם נועם שיח.

כד בליל שמירה אומרים בסליחות תחנונים דאין מילה בלילה, (נוהג כצאן יוסף דף ע' ע"ב אות ט"ו), ואם אחרו לומר סליחות וכשבאו לומר תחנונים האיר היום לא יאמרו שם, ובתיקון חצות יאמרו נמי תחנונים, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן ג'), ולפי זה יאמרו נמי תיקון רחל בליל השמירה ופשוט, ועיין בחס"ל.

כה אבל אינו יוצא לסליחות תוך שבעה בחודש אלול, אך בערב ראש השנה וערב יום הכפורים יוצא, (ועיין נוהג כצאן יוסף, ועבודה ומורה דרך).

כו אם לא האיר היום עדיין וכבר גמרו הסליחות לא יעסקו ביני ביני ובשיחה בטילה חס וחלילה אפילו שאינו בבית הכנסת, ומכל שכן לילך לקאבאנ"י (מקום שתית קפה), אלא כל אחד ילמוד מה שיודע כי הוא שעת רצון לקשר מדת לילה ביום, ואם החכם לומד מוסר בעת ההיא מה טוב, (ועיין חמדת ימים פ"ד מחודש אלול אות קי"ג).

זך לא יניח אדם לבנו שילך לבדו לסליחות אלא נוטל אדם את בנו וילכו שניהם יחדיו, ואם האב לא יוכל לילך יותר טוב שלא יאמר הבן סליחות, ועל זה נאמר ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, ולא יחוש אדם לילך לסליחות מפני הרוח או מפני הכלבים או דיפגעהו אדם רע בדרך, וצדיק ככפיר יבטח ולא יארע לו שום נזק, ואי אתרמי ואם אירע שנתפחד, הנה הסגולה לזה קלה היא כמו שכתב בספר הזכירה דף נ' ע"ב, דאם אדם הולך בלילה ומתפחד, אז כשיבוא לביתו יקח קצת מהבגד שלו וינער לארץ, יעויין שם, וכיוצא בזה הוא בברכת הלבנה כנודע.

כח הברכי יוסף הוכיח בשבט פיו על האומרים סליחות עננו אבינו עננו במרוצה וכן עשה למען שמך, ויש לבטל מנהגם, והחמדת ימים פ"ד מאלול אות כ"א - כ"ד הוכיח על זה יעויין שם, ובספר שבחי בעש"ט זיע"א דף ז' ע"ג כתב דיאמר בכלל עננו, עננו מבין

דמעה עננו, עננו אלהי המרכבה עננו כי בשמים אומרים כך, יעויין שם, ויש מוסיפין לומר עננו אלקא דמאיר עננו, ומסתמא בעיר הקדש טבריא ת"ו נוהגין לומר כן דשם מקום כבודו להעריצו, זיע"א.

כט בנוסח התחינה של אלהינו שבשמים שמע קולנו כו', קרב לנו קץ הגאולה ויום הישועה, קרבנו לעבודתך, יכוין שנסמכו זה לזה על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים שאין להתאוות לימות המשיח כדי להיות שוקט ובוטח כי אם דוקא להיות שקט לעבודת ה' יתברך, כך נראה לעניות דעתי.

ל וכשאומר פדנו מידי כל אויבינו, פדנו מידי יצרנו, יכוין למה שכתוב בתיקונים תיקון ע' דף קל"ג ע"א, דכד בר נש איהו שליט על יצריה הכי איהו שליט על כל שנאוי, ואם יצריה שליט עליה שנאוי שלטין עליה כו', יעויין שם, כן נראה לי.

לא בנוסח ראה בעוני עמך ישראל, רפא חולי עמך ישראל כו', יכוין למה שכתוב במסכת דרך ארץ, ידיך דלא תפתח לצדקה תפתח לאסיא, ומה שפירשתי בעניותי בדרשותי על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל דעל ידי הצדקה מברר רפ"ח ניצוצות, וגם הרפואה היא על ידי בירור רפ"ח כמו שגילה רבינו האר"י ז"ל למהרח"ו שיכוין ברופא חולי עמו ישראל ראשי תיבות גימטריא רפ"ח, ולכך מידה כנגד מידה דאם לא פתח ידו לצדקה דלא תיקן רפ"ח יתן לאסיא, והיינו שהוא חולק מהרפ"ח שלא נתקנו, ועתה אל כונה זו אנו מתפללים, ראה בעוני עמך ישראל, והיינו לרמוז הצדקה שעושין עמהם ועל ידי זה רפא חולי עמך ישראל.

לב כשאומר העתר לנו היום ובכל יום ויום החזירנו בתשובה שלמה לפניך, יכוין למה שכתב רבי יעקב בעל הטורים בהלכות תפלה דבא בנוסח ברכת השיבנו אבינו לתורתך כו' ה' בתחילה וה' בסוף גימטריא עשרה רמז לעשרה ימי תשובה, יעויין שם, ונראה על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל דבכלל התפילות של עשרת ימי תשובה הוא להתפלל על כל תפילות שבכל השנה שיתקבלו ברצון, ולכן בא רמז עשרת ימי תשובה בנוסח ברכת התשובה, כי בכח תשובה דגדולה תשובה שגורם לקבל התפילה, (וכמו שכתבתי בספרי הקטן נפש חיים מערכת ת' בסייעתא דשמיא).

גל באמירת רחמנא יכוין, ר"ח גימטריא פנח"ס, ומ' למלאך מ"ט, ונ"א נדב ואביהוא כידוע, ויש דפוסים שהשמיטו בצידו כונה זו.

לד צריך להזכיר למשה אחר יעקב וכדאיתא בתיקונים תיקון ע' דף קי"ט ע"ב, ודא משה דדכרין ליה בתר יעקב כאשר יעויין שם, ובלאו הכי לפי המידות צריך להזכיר ליוסף בתר אהרן סמוך לפנחס, ולא ידעתי למה בכל הדפוסים אינם נותנים לב על זה.

לה באמירת צלותיה דשלמה מלכא יכוין למה שהתפלל שלמה כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא כו' כמפורש בכתובים, ולהיות דבמלכות שלמה קיימא סיהרא באשלמותא לכך נאמר על שלמה ולא על דוד.

לו בתחינה שאומר הרם ימינך והצמח פורקנך, יכוין למה שאמרו במדרש, דאמר דוד רבונו של עולם אתה סבור שאנו דוחקים עליך שתקרב הקץ בשבילנו אלא עד מתי ימינך ממושכנת, עד כאן, אכן אנו אומרים הרם ימינך והצמח פורקנך ולא בשביל פורקנינו.

לז כשאומר גלה גבורתך עלן יכוין להנקם מאויבינו ולא חס וחלילה לעורר הדינין עלינו, וידקדק דהגימ"ל של גלה הוא בשבא, וכשאומר זכוון חפש לן צריך להדגיש הפ' וכמו שכתב החמדת ימים פ"ד מחודש אלול אות כ"ח. (ועיין בספר סמוכים לעד דף ט' ע"ב פירוש אחר).

לח הכפל דמחוק ושבוק הוא שיעזוב אותם מכל וכל, והכפל דסעיד וסמיך היינו סעיד בטובות הגופני וסמיך על הגוף עצמו.

לט כשאומר פתח שמיא לצלותין יכוין כי הגם דיגלו שמים עונו בלתי נתון דרך לתפילתו, אתה ה' פותח אותם, וכשיאמר קבל צלותין ובעותין בעידן עקתין יכוין שהימים האלו הם ימי רצון, דאנו מתפללים גם כן על ימים שאינם רצויים שיעלו לרצון.

מ בפיוט אנא כעב זדוני נפל טעות בכל הספרים, דכתוב ונוחם וצריך לומר וירוחם ואם כו', והוא כתוב מפורש בישעיה סימן כ"ז.

מא כשאומר תמהנו, תשש כחנו, שפלנו, יכוין דהוא רמז על ארבע גלויות, גלות מצרים, גלות בבל, גלות יון, גלות אדום, וכשאומר ויעמוד מליץ טוב יכוין על הזכויות ומצוות של אדם דפעל ועשה שהם יהיו מליצי יושר.

מב כשאומר מלא זכיות הוא יכוין דהכונה הוא דרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כן פירש הרב בנימין הלוי ז"ל, ויתחיל בעבור קדושת שמך ולא ככתוב בספרים לקדושת שמך.

גם. בתחינת אלהינו שבשמים יוסיף באות הגימ"ל לומר גלגל עלינו המון רחמיך, ובאות הה"א היה נא קרוב לשועתינו, ואחר החזירנו יאמר הצמח לנו ישועה בקרוב, הרם קרן ישראל עמך והרם קרן משיחך, ובאות הזי"ן יאמר זכור לנו ברית אבותינו, ובאות החי"ת חדש עלינו שנה טובה, חוס ורחם עלינו, ובאות הטי"ת יאמר טהרנו מטומאותינו, ובאות היו"ד יאמר יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך, ובעשרת ימי תשובה יוסיף באות הכ"ף כתבנו בספר מחילה וסליחה וכפרה, כתבנו בספר גאולה וישועה ונחמה, ואחר אומרו כלה אל תעש עמנו, יאמר כלה כל צר ומשטין מעלינו, ובאות המ"ם

יאמר לעבודתך וליראתך, ויוסיף, מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך, ובאות העי"ן יאמר עננו ביום קראנו, ובאות הפ"א יאמר פדנו מכל צער ונזק, ואחר אומרו פדנו מידי יצרנו הרע יאמר פתח לבנו בתלמוד תורתך, ובאות הק' יאמר לעבודתך וליראתך ויוסיף לומר קרע רוע גזר דיננו, והאומרים תן שלום במלכויות טועים הם, וצריך לומר במלכות וקאי אמלכותא דרקיעא כידוע ליודעי ח"ן, וקודם שיאמר ברוגז רחם תזכור, יקדים לומר ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע.

מד בתחינת עשה למען שמך לא יאמר משוי מימך, אלא נאמן בכל ביתך, ואחרי כן יזכיר לאהרן ושוב ליוסף קודם פנחס ולא כמו שנדפס בספרים, ובתחינת עשה למען אברהם יאמר בסיום, עשה למען הבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

מה מצאתי כתוב בסידור הרב בנימין הלוי ז"ל דכתב משם מהר"ם אלשיך, דמה שסידרו קדמונינו דעני לעלי ברמה, כונתם כי הגם דהתפילה היתה בשילה לא נשלם הדבר אלא ברמה, עכ"ד, (ועיין להחמדת ימים בביאור הסליחות פ"ד מאלול אות צ"ד), בנוסח רחמנא פרוק יש גורסין בקובו"ץ שכן כתוב בצדקה פרוק.

מו הנוהגים לומר בקשה למתודה חטאתיו, ידקדקו בלשונם שלא יאמרו כי לא אדע יום דיני אלא צריך לומר כי קרוב יום אסוני ושארי, גם יש עוד טעות דכתוב ורחמי אב רחקו ולא חמל, וצריך לומר ורחמי אב לא רחקו והוא חמל, גם עוד טעות אחר דכתוב והוא האריך לי, וצריך לומר אם לא האריך לי ככתוב בסידור הרב בנימין הלוי.

מז בתחינה יום שני יש מתחכמים לומר במקום ואת הכבש השני, יש אחד ואין שני, ולפי האמת אין צורך לשבש הגירסא, (כמו שתראה בספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן נ"ה בסייעתא דשמיא, ובקונטרס נפש חיים מערכת ק' שם).

חם. בפיוט אתאנו דילגו המדפיסים הבית האחרון, אבוא כעני שואל ולא ידעתי למה, ופירוש סברא היינו תקוה, כן פירש בחמדת ימים פ"ד מחודש אלול אות ק"א, וכן הוא התרגום דקויתי, ועוד פירשו מלשון חק.

מט מצאתי כתוב בסידור הרב בנימין הלוי ז"ל, באמירת מחי ומסי דאנו אומרים בגידין ומרדין, הנה פירוש בגידין היינו כתרגומו של לענה, וצריך לומר ומררין ברי"ש, ואף על גב דמצינו ימי עניה ומרודיה אינו לשון ארמי, עכ"ד, וזה תלוי לשני הפירושים של הכלבו בנוסח נחם כאשר הוזכר לעיל בחדש אב, באמירת רחמים פשוטים וחיים טובים יאמר מנע והסר, וקודם אמירת דבר וחרב יאמר גזירת מות ושמד, וסמוך לרעב יאמר ורעש, וסמוך ליצר הרע יאמר ועין הרע, ואחר חולאים רעים יאמר ואבעבועות, ובתחינה אליך ה' נשאתי עיני באות דל"ת יאמר בסיום ומתגרת ידך דהרי נפש עבדך כבר

נאמר באות וי"ו, ובסוף התחינה יחזור אליך ה' נשאתי עיני, והמדפיסים השמיטוהו, ובנוסח אבינו מלכנו אבינו אתה שם הוסיפו ללא צורך בסיום הלשון כמו שיראה הרואה שיש יתור לשון, וצריך לומר התרצה והתפתה, (ועיין אשל אברהם), גם יש טעות אחר דברוגז רחם תזכור צריך לומר אחריו ברוגז אהבה תזכור קודם ברוגז עקידה תזכור, עוד טעות אחר יש בנוסח אליך ה' נשאתי דאומרים ויכלו שנותי, ואינו טוב לומר כן אלא יאמר וירבו אנחותי, ונוסחאות הללו למדתי מעמיתינו בתורה הרב הכולל נזר ישראל כמוהר"ר יוסף בן עזרא נר"ו שהיה שליח ציבור בקהל קדוש תלמוד תורה מראש חדש אלול עד יום הכפורים הא כמה שני וזיכה את הרבים להוריד כנחל דמעה בכל אשמורת ואשמורת.הגהות ותיקון הלשון בפיוטים שאומרים בסליחות [א"ה: הגהות אלו הדפיסם המחבר בסוף הסימן, ובהשמטות ציין כי מקומם בסוף אות מ"ט]. **בפיוט בן אדם מה לך נרדם**, צריך לסרס ולומר תחילה ומפשע וגם רשע ברח ופחד מאסונים, ואחר כך ומהרה רוץ לעזרה כו', ואף על פי דבמתניתין דאבות תנא, הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, שאני התם דהם שני ענינים נפרדים המצוה והעבירה, מה שאין כן הכא דמתחילה צריך לברוח מהעבירה שהיא האסון ולרוץ לעזרה לפני ה', (כן כתב מורינו הרב בתי כנסיות סימן תקפ"א משם מר אביו ומר זקינו כאשר יעויין שם), ואפילו לסברתם דהרי זה דומה למתניתין דאבות, הרי נגד זה אית לן מקרא מלא אשר שר דוד מלך ישראל, סור מרע ועשה טוב, ומוכרחים אנחנו לחלק בין כלל לפרט, והיינו דמתניתין איירי בירא שמים דירוץ אפילו למצוה קלה, וכשבא עבירה לידו דיברח ממנה, אכן דוד איירי במי שהוא מלא עונות ועושה מצוות דמשליך מצותיו לסטרא אחרא, לכן סור מרע לשוב בתשובה ואחר כך ועשה טוב, דבתחילה צריך לטהר עצמו מכל מכשול ועון כדי דהטוב אשר יעשה יקרא טוב, והכא דכבר אמר רחץ וטהר, שייך אחריו לומר ומפשע כו' ואחר כך ומהרה רוץ לעזרה, וכהג"ה שעשה מורינו הרב ואבותיו הקדושים. **בפיוט שבט יהודה** הגיה דצריך לומר כי יד ה' לא תקצר במקום היד ה' תקצר, וכן עורה למה תישן השמיט, וצריך לומר הנה לא ינום ולא יישן, ובהני תרתי קרא ערער הרב בתי כנסיות שם, בפיוט אנא כעב זדוני כתוב, ואומר לא אוכל כי, צריך לומר ואמר, עוד זאת בפיוט הזה וכל אשר יעשה, צריך לומר ובכל אשר יפנה לפי החרוז נגש ונענה, והסכים בזה מורינו הרב בתי כנסיות דכן עיקר. **בתחינת מחי ומסי**, בתיבת מרדינן קמך פירש החמדת ימים פ"ד מחודש אלול אות ק"ג לשון הכנעה והד' בדגש ובשב'א, והשיג עליו מורינו הרב שם דלמה לא פירש לשון מרד כמו שהתחיל עבדא דמריד, ופירש הוא ז"ל העבד שמורד, בפיוט אליך ה' צריך לומר לעם הרוה הה"א בקמ"ץ חטף והוא הנכון גם כן, ובבקשה

דקרב לי צריך לומר אם את רוע מפעלי לא תשא והיא גירסא נכונה, (מורינו הרב שם בספר בתי כנסיות), ועיניך תראינה בספר חמדת ימים בפרק ד' מחודש אלול וממנו אתה למד כמה הגהות וגירסאות נכונות בנוסח הסליחות, והבוחר יבחר, באמירת שוטטנו בארבע פנות יכוין ללשון המדרש דהתפללו בארבע פנות העיר ולא נענו עד שנענו במקדש הקודש, אין לשבש הגירסא זכור נמת ולומר נאמת, (נודע ביהודה חלק א' סימן ב'). **ן** בכ"ה באלול נברא העולם וטוב ללמוד פרשת בראשית עד יום ראשון, וכן בכל יום עד שביום ראש השנה ילמוד פרשת יום השישי שבו נברא האדם, (ברכי יוסף סימן תקפ"א), וראוי לגבאי הקהלה קדושה שיצוו לשליח ציבור דאחר גמר התפילה דכבר אמרו ברכו האחרון, יקרא השליח ציבור בקול רם מתוך החומש פרשת אותו היום כמו שעושים בלימוד סדר שכיות החמדה קריאת פרשיות הנשיאים והמשכן לחודש ניסן, וליכא משום טירחא דציבורא דהוא דבר מועט מן המועט ומזכה את הרבים, וראיתי להר"ן דכתב דבבירצלונא נוהגים בעבור זה לקום באשמורת בסליחות מיום הזה ואילך דהוא כ"ה אלול שהתחיל בריאת העולם, וכן כתב בעמודי שמים דף פ' ע"ב יעויין שם, ומי שאין לו כח לקום בכל לילה, לפחות מהיום הזה והלאה יקום כגבור וכארי יתנשא לומר סליחות.

נא מקומות שנוהגים לתקוע מראש חודש אלול הוא אחר התפילה, ויש נוהגים בבוקר ובערב, ויש נוהגים גם ביום ראש חדש, (ועיין עמודי שמים), אך זה קשה עלי מה שעושים התינוקות חוכא ואיטלולא בשופר, דתוקעים בימי אלול להתלמד ונכנסים בבתי כנסיות ולא יבצר דעושים שם צחוק וקלות ראש, ועל גזברי ופרנסי הקהלה קדושה מוטל שלא יניחו שיכנסו לבית הכנסת, גם יש לגעור באלו שרוצים להתלמד שלא יתקעו משחשיכה, דאינו ראוי לתקוע בלילה אפילו שהוא להתלמד, (ועיין אליהו זוטא, וישועות יעקב, ולתקיעה בלילה עיין באר היטב, ובתי כנסיות).

בן ענין התשובה הוא מחזיר גרושתו, לכן צריך הכנה קודם ראש השנה שלשה ימים להתענות ולשוב אל ה', והרב עטרת זקנים הביא דהני ארבעה ימים קודם ראש השנה כענין ביקור של הקרבן שלא יהא בו מום, ועוד להשלים שני ימים של ראש השנה ושבת תשובה וערב יום הכפורים שאינו מתענה בהם, אלא דלטעם זה המתענה בשני ימים של ראש השנה אינו צריך להתענות ארבעה ימים קודם ודי בשני ימים, (ועיין נוהג כצאן יוסף, וחמדת ימים, יעויין שם), והסובר שלשה ימים יהיה משום דבערב יום הכפורים חשיב כאילו התענה, והסובר ארבעה אית ליה דכאילו אינו ממש, והשל"ה הקדוש הזהיר על השליח ציבור ועל התוקע דצריכין להפריש עצמן קודם ראש השנה

מכל דבר המביא לידי טומאת קרי וילמדו הכונות, (וכן הביא בעמודי שמים דף פ' ע"ב, ועיין עטרת זקנים, וראש יוסף, ובאר היטב, ומאמר מרדכי, ואשל מפרי).

גן להיות שהימים האלה הם ימי הבציר, הנני בא בארשו"ת החיים, והנני מזהיר הכא אזהרה גדולה שיברח האדם מלהיות משאו ומתנו בדברים אשר מעותדים להיות אחריות בהם באיסורים הן באיסור תורה הן מדבריהם, כגון בענינים שיש חשש איסור, דתמיד יהיה בורח מאלו הענינים אפילו אם ירויח אלפי אלפים דינרי זהב, וביותר ויותר יזהר הרבה מאד שלא להיות משאו ומתנו במכירת יין ושכר כי יש חשש איסור מגע גוי ואיזה מומר ישראל המחלל שבת בפרהסיא דקיימא לן בש"ס ובפוסקים דבמגעו הרי הוא עושה יין נסך.

וכמו כן יהיה זהיר הרבה מאד שלא לבנות ולקנות או לשכור מקום מרתף וחנות למוכרים יין ושכר וכל מידי דמשכר, כי המקומות הללו בלאו הכי הם מוכנים לפורענות לעבור על כמה עבירות שחוק בקוביא וקלות ראש ושבועת שוא, ודברים אחרים כנבלות הפה ומושב לצים עד שבאים לעבור עבירות ממשכב זכור ושאר ביאות האסורות, וכמה פעמים בדקו ומצאו במקומות אלו עבירות בבעילות אסורות, משכב זכור ואשת איש רחמנא ליצלן, ותכסהו בושה וכלימה לפני אל עליון כי במקומו וברשותו מכעיסים את ה' ורוצה בקיומו של איסור, כי כן שומר נפשו ירחק מזה כי מלבד שהוא לא יבנה לא מיאנ"א דהיינו מרתף גדול למכור יין ושכר, ולא חנויות קטנות למכור בהם הנקראים בלע"ז קולטו"ק וטאבירנא"ס וקאבאנ"י וכל כדומה להן שהוא מקום מושב לצים, כי לא יהיה לו אחת מכל אלו הדברים, ואפילו לעשות חנות למכור קאב"י (קפה) שקורין קאבאני"ס וקאפיטריא"ס, כי כל אלו המקומות רובם ככולם הם מקומות מוכנים לפורענות לעשות הרע בעיני ה' במינים ממינים שונים מעבירות ומושב לצים וכדומה, ולא יהיה בהם עסק כלל כלל לא, אלא אפילו אם נפל לו בירושה או נתנו לו במתנה או שגבאם בחובו, מקומות כאלו וכיוצא מאלו שיש בתוכם נדנוד עשיית עבירות צריך שתיכף ומיד ימכור אותם לאחרים ויצאו מרשותו ועליו תבוא ברכת טוב, וזהו רמז הכתוב יברכך ה' נוה צדק הר הקודש, אימתי יברכך ה' בזמן דיהיה נוה של צדק ובקדושה אז יברכך ה', ואם ירויח אחריתו עדי אובד כי הוא איסור נכ'סי.

וכמו כן לא ימצא בביתו ובחנותו ושדהו וכרמו שום סרך מדבר הגזול, הן בדברים מטלטלים, הן בגזילת קרקע והיזק ראיה ושאר נזקי שכנים, הן בגזילת עצים ואבנים וכדומה, באופן שיהיה ביתו בונה בצדק ובמשפט בלתי שום פקפוק, ולא זו בלבד אלא יהיה זהיר וזריז על כל הנכנס בביתו שלא יהיה בעל עבירות ובפרט באיסור גזל, שכשם

דאסור ליהנות ולהכנס בבית ושדה גזול אף על פי שהוא לא גזלו כמו שפסק מרן בשולחן ערוך חושן משפט ריש סימן שס"ט יעויין שם, כמו כן אסור ליכנס בבית צדיק וחסיד כשיש בתוכו לסטים כמו שאמרו בבבא קמא דף פ' ע"א במעשה של אותו חסיד שהיתה לו עז קשורה בכרעי המטה ונכנסו חביריו לבקרו ואמרו לסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסים אצלו, (וכמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים בחושן משפט ריש סימן שס"ט, יעויין שם), וזהו בכלל דאל תשכן באהליך עולה.

ואם איישר חילי לא הייתי מניח בעיר להיות כי אם מקום אחד למכור יין ושכר, ולמרבה שני מקומות ולא עוד, והייתי מסכים בהסכמה גמורה בכל חוזק ותוקף לבל יהיה בעיר כי אם מקום אחד, ולמרבה שנים ולא עוד, וכל המסכים ועוזר ותומך להסכמה זאת גדול שכרו מאתו יתברך כי מונע את הרבים מלעשות כמה עבירות ככל הנזכר לעיל, וכל המסייע לבטל ההסכמה זאת, ידע נאמנה כי גורם לרבים שיעשו עונות וחטאים רבים וחטא הרבים תלוי בו, כי כן שומר נפשו ירחק מזה ומכדומה לזה.

דן ועוד נמצא איסור מוסיף במוכרי יין ושכר בביתם ובחנותם שהם נקראים קולטוקי"ס, דאיש אחד לקח היין והשכר מהגוים ומכר לישראל כאשר נתברר אצלינו כמה פעמים בבירור גמור, וזה בא מסיבה כי מרוב מקומות ורוב בני אדם לא יבצר מאינשי דלא מעלי, מה שאין כן בהיות כי יהיו המוכרים היין והשכר במקומות מועטים ובמקום שהם עושין היין והשכר ולא במקום אחר, אהני לן דפלטי מאיסור זה שלא יש חששא שיקנו יין ושכר ממקומות אחרים ואין צריך לומר מן הגוים, וכל אלו הדברים הם דברים ברורים קרובים אל השכל, ובודאי כי כל השומע יחזיק במעוזו לאשר ולקיים ככל הכתוב ומרים מכשול מדרך עמי, ועליו תבוא ברכת טוב ושכרו מן השמים.

ועוד נתברר אצלינו, כי כשיש מקומות אלו למוכרים יין ושכר בקולטוקי"ס, נמצאים גנבים הרבה שגונבים יין ושכר מבעלי המרתפות הגדולות ומוכרים לאלו המקומות ולא עכברא גנב אלא חורא גנב, ונמצא אלו לוקחים יין ושכר דבר גנוב, ואסור ליקח דבר הגנוב מן הגנב, ומחזיקים ידי עוברי עבירה והוא איסור גמור כדקיימא לן בש"ס ובפוסקים דאסור ליקח מן הגנב דבר הגנוב, כי כן כל מי שהוא ירא לנפשו ירחק הרחק כמטחוי קשת שלא להטפל ולהחזיק להיות בעיר אלו המקומות שנקראים קולטוקי"ס למכור שם יין ושכר כי הוא מחזיק ומסייע ידי עוברי עבירות, וגם שלא להיות מיאנ"א חדשה בעיר אפילו יהיה יהודי כשר, וכל שכן אם יהיה בשותפות הגוי ובחצרו כי איכא חששות רבות, ומחזיק ומסייע לזה, חטא רבים הוא נושא והוא ישא את עונם והקולר תלוי על צוארו, והבא ליטהר ולסייע ולעזור למהר לסלקם מן העיר ברכות שמים יחולו

על ראשו, וכתב בספר חומת אנך בירמיה סימן ל"ה על פסוק, כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמור לא תשתו יין כו' ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו כו', הדבר מבואר שרצה שתמיד יהיו מוכנעים וידעו כי האדם כצל עובר ולמה זה ייגע להעשיר ולבנות בתים וליטע כרמים לזולתו, ולא ישתו יין כי היין גורם רעה רבה ויללה וכל זה גורם הכנעה תמידית, ועשה פרי להתבונן לעבוד עבודת ה' לתורה ולתעודה, מפני מראית העין רואה, כולי עלמא הם בונים משכנות מבטחים ועליות מרווחים ויזרעו שדות ויטעו כרמים והם מצטערים יושבי אהלים ושותי מים, ותמיד יתבוננו כי אדם אין והוא גר בארץ לא לו, וזהו שאמר יונדב למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם, דכשתשמרו אשר אנכי מצוה אתכם למנוע בכ"י, ראשי תיבות ב'ית כ'רם י'ין, תחיו, עכ"ל, ישמע חכם ויוסף לקח.

חן. וזהו כשיהיה המיאנ"ה דהיינו החנות והמרתף ברשות הישראל והוא המוכר, עם כל זה לא יבצר מכמה איסורים הנעשים בתוכו וברשותו, כל שכן וקל וחומר כשיהיה החנות והמרתף מישראל ושוכרין אותו אחרים למכור בתוכו יין דאיכא עוד איסורים אחרים, אחד שהוא נהנה מאיסור סתם יינם, דאסור בהנאה אף בזמן הזה כפסק מרן ביורה דעה סימן קכ"ג, ובבית יוסף שם בשם תשובת הרשב"א שכתב שכבר נהגו איסור בכל הארצות לאסור סתם יינם בהנאה, וכן כתב מהר"י בן לב בחלק א' סימן נ', והרב מקור ברוך סימן ל"ז, דנתפשט המנהג לאסור יעויין שם, וכן פסק עטרת ראשינו הגאון מרן זקני ז"ל בספר חקרי לב חלק יורה דעה חלק א' סימן עק"ב, וכן אנחנו נוהגים פה עירנו אזמיר יע"א לאסור, ובחקרי לב חלק ב' בשיורי יורה דעה סימן י"א אסר בפירוש להשכיר הישראל חנות או מרתף לגוי שימכור בתוכו סתם יינם דאסור משום שנהנה מאיסור סתם יינם דאסור אף בזמן הזה, ואפילו אם יתן לו חנותו בחינם יש בו איסור משום רוצה בקיומו של איסור, יעויין שם, ועוד נעשה איסור ברשותו כי לפעמים יכנס יהודי שאינו כשר ושותה יין וזה האיסור נעשה ברשותו, ועוד תמצא לפעמים שיהיה בתוכו השלשה עבירות חמורות, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, עבודה זרה, שיכנס בתוכו עבודה זרה או שתי וערב והשתחויות להבל וריק וכדומה, גילוי עריות, כי בודאי שהם חשודים על גילוי עריות, וח"ו יבואו להתעולל בזכרים ונקבות מבני בריתנו, שפיכות דמים, כי מלבד שהגוים הם חשודים על שפיכות דמים במקום דשכיחי שיירות וכלי זיינן עליהם, בנקל חס וחלילה יבוא גם לידי שפיכות דמים כידוע, יהי רצון שלא יכשלו עם בני ישראל בשום איסור ובפרט בשלשה עבירות חמורות אלו, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, כי כן שומר נפשו ירחק מזה.

ומי שנמצא אומנות זה מאבותיו ואינו בא מידו לעסוק באומנות אחרת, יהיה תמיד ביראת ה' על פניו להיות למשמרת ביום ויותר בלילה שלא ימצא בתוכו שום סרך עבירה, וגם באיסורים הנוגעים בעשיית היין יעשה על ידי פועלים כשרים, וגם ליזהר ממגע גוי, ואם נגעו הגוים לאוסרו, אלא דיש חילוק בין מגע ישמעאל דמותר בהנאה, אמנם ביין שלו גופיה יש לאוסרו גם בהנאה משום מגע גוי ערל עד שנדע בודאי שלא נגע הגוי כמו שכתבו הפוסקים והרב מורי זקני ז"ל, ובלאו הכי אי אפשר שלא להיות בעיר גדולה לפחות בשנים ושלשה מקומות מוכרי יין שאנחנו צריכים לקידוש והבדלה וארבעה כוסות, אלא שהם צריכים ליזהר אזהרה גדולה בכל האיסורים הנזכרים, ובכן יצו ה' איתם את הברכה, ומה גם אם יקבלו עליהם להוסיף על ערך מכירת היין דבר מה לתת לדבר מצוה לתלמידי חכמים ולעניים ולדבר מצוה שהוא הגאביל"ה הנהוגה בעירנו אזמיר יע"א משנים קדמוניות ובכמה מקומות, כי בודאי זכות הצדקה יגן עליהם להיות להם שפע ברכה והצלחה, (וכבר הארכתי בזה בספרי הקטן נפש כל חי מערכת ג' דיבור המתחיל גאביל"ה, יעויין שם באורך בס"ד).

נו ועתה חדשים מקרוב באו להוציא שכר מאיספריט"ו מבראנ"ט ורו"ם, וגזרתי שלא יוציאנו כיון דהבראנט שהוא מן היין, וגם ברום יש חשש שכר, לכן משום חשש איסור אנכי תקנתי שלא יוציאנו כי אם כבראשונה מג'יברא, ואף על גב דרום שותים מלבד שיש נמנעים שלא לשתות מחשש שכר דאינן יודעין לברר, עוד הן בה דברום כל אחד לוקח ובידו לברר לך המוכרים, מי יודע ברוב אם מבררים, ועוד דיש מוציא מבראנט והוא אומר שהוא מרום ולא אפשר לברר, והבראנט עיקרו יין ומיעוט מדבר אחר, אבל רום עיקרו מקנים אלא דמזייפין ועושין משכר אך בג'יברא ניכר, לכן אינו דומה רום בפרטות עם זה להתיר בקום עשה שיעשו ממנו שכר כי כשיש שכר מסייע יותר לעשות, לכן מי הכניסו בתגר זה ושב ואל תעשה עדיף.

זן. מומר שעבד עבודה זרה או מחלל שבתות בפרהסיא הוי גוי גמור ועושה יין נסך במגעו והרי הוא כגוי לכל דבריו כמו שכתב הרמב"ם ושאר הפוסקים, ואפילו חילל שבת בפעם אחת כמו שכתב בהדיא הרב ש"ך, (והרב כנסת הגדולה ביורה דעה הלכות שחיטה סימן א', ומטה אהרן חלק ב' מערכת מ' דף קצ"ח ע"א), ולכן יש ליזהר לכל בר ישראל כשהוא בא לעשות יין שיחקור אחר בני אדם שבדוקים אצלו שלא חיללו שבת בפרהסיא ולא עבדו עבודה זרה, ובפרט במוכרי היין שבעיר שעושין יין הרבה ושוכרים בזמן הבציר הרבה פועלים, ולפעמים יש מהם שהיו מומרים ועבדו עבודה זרה וחיללו שבת בפרהסיא, וכמו שאירע פעם אחת בשנת ה'תקצ"ז בבית דיני, שבא לפנינו לדין

אדם אחד, ומדברים הדברים אמר כי הוא אחד מהפועלים שהיו עושים יין בחנות אחת, וחקרתי עליו מה מעשהו ואמר שזה שמונה שנים היה בגויותו מחמת אונס והיה עובד עבודה זרה ועתה חזר לדת ישראל ושעשה תשובה, וחקרתי על תשובתו וראיתי שלא לקה ולא התענה, ותיכף הפרשתי אותו והזהרתי לכל מוכרי ישראל שבעיר שמהיום הזה והלאה לא יקחו להם פועלים לעשות יין כי אם אחר שיביאום לבית דין ויעשו בהם חקירה ודרישה, והסכים לזה על ידי מורינו ורבינו הרב המורה דבר אחד לדור המלך שלמה חכים נר"ו, וכן ראוי לעשות לכל בית דין ובית דין אשר בכל עיר ועיר, (ועיין מה שכתב הרב בית דוד חלק אבן העזר סימן ג', ועיין בפסקי מהר"ם ריקנאטי סימן ס"ח, וכבר הארכתי בתשובת המומר כיצד תהיה תשובתו ואין כאן מקום להאריך).

סימן יב

תחל שנה וברכותיה,
כללותיה ופרטותיה

א תשרי הוא במידת החסד כמו שכתב בספר מעשה הצדקה, ולפי זה אתי שפיר דנקרא איתן האזרחי בחינת חסד לאברהם, וצריך לעשות חסד זה עם זה בירח האיתנים יותר משאר חדשים, וטרם כל יקיים גומל נפשו איש חסד להיות חוזר בתשובה שלימה ורצויה, וכפר בעדו ובעד ביתו להציל ממות נפשם ולחיותם שלא תאונה עליהם רעה, ויהיו נזכרים ונחתמים בספר חיים טובים ופרנסה טובה בריוח ולא בצער, אמן כן יהי רצון. [השמטה, ז' בו נולד זבולון, סדר הדורות דף ט"ו ע"ד והוא זמן המחזיקים ביד לומדי תורה, וזמן לדרשו ה' בהמצאו דהשכינה זבולה עם ישראל, ה' בו נפתלי דעל ידי התורה נופת צופים יהיה התשובה והכפרה].

ב ערב ראש השנה יתן צדקה כשיעור המפורש בספר מעשה הצדקה דף קכ"ה, ואחר הלימוד של המשמרה יאמר נוסח התפילה הכתובה שם דף קל"א ע"ב סימן נ"ד לניסן דהוא נמי לתשרי כדכתב שם דף קל"ב ע"ב, ובקונטרס מועדי רגל אשר בסוף ספר נפש יוסף לרב אחאי מוהרי"מ נר"ו בדף ג' ע"ב הובא סדר כל הלימוד לערב ראש השנה וליום ראש השנה ונוסח התחינה שצריך שיאמר אחר הלימוד והוא מיוסד מהרב החסיד מוהרד"ש זצוק"ל, אשרי תבחר ותקרב להגות בו כי הוא סגולה נפלאה למחול על כל עונותיו, וכרוז יוצא עליו בשמים גביתי מאדם זה כל חובותיו כמו שכתוב שם, ובספר אדני פז בסימן תקצ"ז כתב דישלח מנות לעניים בערב ראש השנה לקיים פסוקי נחמיה, עוד כתב בספר מעשה הצדקה סימן מ"ב דף קכ"ט ע"א, דיפריש בערב ראש השנה

בתחילה ארבעים ושתים פרוטות כחושבן אותיות הספירות, ויוסיף עוד שלשה ויעלו למספר אדם, ואחר כך תחלק אלו הארבעים וחמשה פרוטות לשלש ויהיה עולה למספר קל"ה, ויהיה חשבון קו"ל במה שיוסיף עוד להשלים מספר קו"ל דהוא נמי גימטריא צו"ם, ואם יפריש כן בכל עשרת ימי תשובה הוא תועלת נפלא כאילו התענה, וזה הוא כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, דמוצא אותיות צומא דנחשב אצלו צו"ם אפילו שאוכל, וכל זה הוא בערב ראש השנה, ואולם כאשר יחבר עוד ב"ן פרוטות, חציים בערב יום הכפורים בסוד כופר נפש, וחציים ביום הושענא רבא דאז הוא גמר תיקון המ"ב דהוא בסוד ב"ן, או אם רוצה להפריש נמי כנגד שם ב"ן כשמפריש כנגד שם מ"ה כולם בבת אחת, גם זה הדרך הוא טוב וישר ועולין לחשבון צ"ז ועם הכולל בא סימן דודי צ"ח ואדום, כי על ידי התיקון הלזה יהפכו הדינים לגוון לבן שהם רחמים ובכן אדם ובהמה תושיע ה', והוא תיקון נפלא לחטא אדם הראשון ופגם הברית, ויהיה זוכה להיות אחוז באילנא דחיי דאיתמר עליה עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, קרי ביה מראשו כלומר מראשית השנה, יעויין שם, ומה טוב רמז רבינו אפרים על הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירש"ת דהוא תשר"י, דיהיה מקיים בתשר"י צדק צדק תרדוף, והיינו דתשרי בחינת חסד ודבר בעתו לעשות צדקה וחסד, והביטה וראה מה שכתב הרמב"ם סוף פרק ז' מהלכות תשובה.

ג ערב ראש השנה וערב יום הכפורים נוהגים רבים מיראי ה' לקבל עליהם מלקות ויש מהם ארבע מיתות בית דין, והמצא תמצא דזריזין מקדימין ממשמרת אלול או בתוך חודש אלול עצמו, ומי יתן והיה להזמין לזה ארבעה וחמשה תלמידי חכמים היודעים לכוין להיות מזכין את הרבים לעשות כסדר שהובא בספר שפת אמת למוהרי"ן ז"ל סימן י' וסימן י"א דף קי"ח ואילך ככל הכתוב בו ויעלה לרצון לפני ה', ובדיני מלקות אספתי באומרי"ם בקונטרס אחר ככל חוקותיו וככל משפטיו כיד ה' הטובה עלי ולכך לא הזכרתי פה עמנו שמץ מנהו, אך זו בלבד אגיד דמי שמונע עצמו מסיבת דגאותו שחקים ולא ניחא ליה להיות בגדר ונקלה אחיך לעיניך, אף אתה אמור לו מה שאמרו בפרקי רבי אליעזר והובא בילקוט מלכים סימן כ"א על הפסוק הראית כי נכנע אחאב מלפני, מלמד ששלח וקרא ליהושפט והיה נותן לו מלקות ארבעים שלשה פעמים ביום בצום ובתחנונים והיה משכים ומעריב לפני הקדוש ברוך הוא בתפילה ובתחנונים, ונתרצה לו להודיעך כח התשובה, עכ"ל, והלא דברים קל וחומר ומה מלך ישראל דהיה מלך אדיר רם ונשא עשה כן, כל שכן ההדיוט שבהדיוטים מלא עונות, דאיך יאמר אינו כבודי דפשטתי את כתונתי כדי לקבל מלקות, הס כי לא להזכיר, דאדרבא הכנעתו זהו כבודו

והשפלתו זו היא הגבהתו, ופוק חזי בספרי הקטן נשמת כל חי חלק א' סימן ט"ז בדיני מלקות, ועוד סימן טו"ב תהא לנו בספרי זוטא חקקי לב חלק א' סימן י"ט

ד ההולכים לזיהר"א (בית החיים) בערב ראש חדש וערב ראש השנה וערב יום הכפורים להשתטח על קברי הצדיקים, עמד על זה בספר ברכת אליהו דף נ"ז ע"א לתת טעמים נכונים ולאשר ולקיים המנהג כי אין בו שום פקפוק, ועיין מה שכתבתי לעיל בחודש אב יעויין שם, ועיין נמי בספר עבודה ומורה דרך, וחמדת ימים פ"ה מחודש אלול אות נ"ט - ס"ו, ומחצית השקל, ועמק ברכה, ומעבר יבק במאמר שפתי רננות פרק כ"ד, מה שדיברו בענין הזיהר"א יעויין שם, האמנם צריך שיזהר ההולך לזיהר"א דאם הוא בלתי טהור שיעשה טבילה קודם שילך וגם אחרי שובו טוב שיטבול, ואם לא יוכל לעשות כן מוטב לו שלא ילך, והן אמת דהתפילה שמתפלל האדם על קברי הצדיקים, ובפרט כשמגמתו הוא ללכת בדרכי ה' יועיל הרבה כמו שכתב רש"י בחומש סדר שלח לך על הפסוק ויבוא עד חברון, וגם דאשכחן בספר החסידים ובספר קמח סולת, דיש נחת רוח למתים כשהולכים לבקרם ולעתור ולרצות בעד מנוחתם והוא טוב משני צדדין, מכל מקום אם אין האיש מנוקה וטומאתו עליו והוא לבוש בגדים צואים, לא לרצון יהיה והעדר טוב ממציאותו, ולפחות יעשה טבילת ידים בהליכתו ובחזרתו היכא דאי אפשר לו לטבול, ויזהר שיתן צדקה לעניים קודם שיכנס לעשות זיהר"א ויכוין דה' יתן לו רחמים בזכות הצדיקים, ואל ישים מגמתו נגד המתים, אלא שהם יליצו טוב בעדינו, כמו שכתב בעמק ברכה, ואשל סימן תקפ"א, ועיין בספר אליהו זוטא שם.

ה יזהר המורה בעירו שיהיה לו סידור חלילה כדי שיכריז התקופות בכל בתי ישראל, בין לדעת רבי אלעזר ובין לדעת מר שמואל, ותמיד אהוב את השמא ושנא את מה בכך וה' שומר ישראל, והביטה וראה מה שכתב הרב יד נאמן בליקוטיו דף ס"ב ע"א וע"ב. [נשמטו ימי ההקזה של קונטרס נפש חיים מערכה י', ושל דרך ישרה, והרמב"ם].

ו בליל ערב ראש השנה אומרים צידוק הדין, תשובות כנסת הגדולה סימן מ"ג והובאו דבריו בשלמי ציבור דף קנ"א ע"ב, והרב הכולל אביר הרועים כמוהר"א חיים דוד ז"ל בנה אצלו ציון, וישלח אברהם את ידו באומרו דבספרו שלמי חגיגה סימן ה' אות ב' הביא, דמרן החבי"ב הדר ביה ממה שכתב בשיירי סימן תקפ"א, דבערב ראש השנה אין אומרים צידוק הדין, דליתא ולא דמי לערב יום הכפורים דאין אומרים מפני עיצומו של יום אבל ערב ראש השנה הוא מפני יום שלמחר, והוא תימה על הרב שולחן גבוה בסימן ק"א דאישתמיט מיניה תשובת הכנסת הגדולה, עכ"ד, וכמו כן לענין נפילת אפים באשמורות הללו בחלקות תשית למו, בענין צידוק הדין, עיין שם בתשובת כנסת

הגדולה, ובשלמי ציבור שם דף קנ"א ודף שי"ח, ואעיקרא דדינא אי נופלים על פניהם באשמורת בחודש אלול תלוי לפי המנהג, עיין ברכי יוסף סימן תקפ"א, ובספר בתי כנסיות, ובספר הפרד"ס דף מ"א ע"ד, ובספר עמודי שמים, ובני חיי, ושולחן גבוה, ואדני פז, ואשל סימן תקפ"א, ומשבצות זהב סימן תר"ב

ז אין קפידא אם אומר תכתב לשנה טובה לחיים טובים וגם תפקדנו לחיים טובים, עיין ברכי יוסף סימן תקפ"ב, ובספר שערי תשובה, וכמדומה בקמח סולת לא כיון יפה בזה בהעתקת לשונו, וכן בספר שמן המאור כאשר יעויין שם, אלא דמהיות טוב כבר אפשר לו להפוך, ואם הוא לגדול ממנו בלאו הכי ראוי לומר יכתב, ובנוהג כצאן יוסף העתיק באותיות גדולות לשנה טובה תכתב, ובכרם שלמה, ובעבודה ומורה דרך, ובאדני פז, הוסיף מהמגן אברהם ותחתם, וכן נכון להחזיקו לצדיק, וערער על המנהג דהולכים לומר לחבירו כן בהכנסת יום הכפורים, אלא דבתחילה אמר דמחזיקו שאינו צדיק ושוב קאמר דהוא חנופה, ובודאי דכונתו הוא על ההליכה, עיין בדבריו, ועיין באר היטב, ומשבצות זהב, חילוק מיום ראשון ליום שני, ועוד שם באשל, ושם תמצא דיזהר לומר לנקבה תכתבי ביו"ד, והנה להחוששים משום ראשי תיבות תל"ט ותכתבנו אין קפידא כיון דמתחיל בוא"ו יתירה.

ח הן אמת דראוי ללבוש בגדים לבנים בראש השנה ויום הכפורים והושענא רבא משום דיזכור לו יום המיתה, וגם בסימנא טבא אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ועיין ב"ח, ומשבצות זהב סימן תקפ"א, וחמדת ימים פ"ו מר"ה אות א', ופ"א מיוכ"פ אות מ', ומכל מקום לא יהיה המלבוש דק דק דכמעט נראית בשרו, דבמקום להיות צנוע ביום הזה יותר מכל הימים הרי הוא נגלה ומיחזי כחציפותא, ואם הוא בחור מעורר יצר הרע לאחרים ודי בזה, והאדם האוהב את בנו לא יניחנו שילבש כך.

ט מה שכתב בספר שערי תשובה סימן תקפ"א, לשתות ט"י קודם הליכה לסליחות בערב ראש השנה כאשר יעויין שם, לדבר זה יסלח אדוני ואין היתר בדבר כאשר כתבתי בספרי הקטן לב חיים ובהשמטות שם בסייעתא דשמיא, ומה גם לאשכנזים דנפשם דבוקה בשתיית ט"י ורובם מערבים יין, ואיכא למיחש דאי שרית להו על ערבי"ם בתוכם, וישת מן היין עם הט"י.

יוד מלבד דאין מטילים חרם מראש השנה עד אחר יום הכפורים, גם אין מכריזין איסור על שום דבר חוץ מאיסור שחיטה למיגדר מילתא כדי שלא לעורר מדת הדין עלינו, אבל דנין בין אדם לחבירו דאם יש דין למטה אין דין למעלה, ועוד דהוא משפט וצדקה, אבל אין נותנין שבועה עד אחר יום הכפורים, והמוציא גזילה טוב ויפה והרי זה משובח,

נוהג כצאן יוסף, ומשבצות זהב סימן תר"ב, ואשל שם, ובחמדת ימים פ"א מעשי"ת אות מ"ה, מ"ו, ובעמודי שמים דף ק"י ע"א, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים בעזר משדי, ולפי זה מה טוב דהחודש הזה כנגד שבטו של דן כמו שכתב בעמודי שמים כדי לרמוז דדן ידין עמו וכשיש דין למטה אין דין למעלה, ובו כתיב לישועתך קויתי ה' דאנו מצפים דיוציא לאור משפטינו, ולכך בחתימה שהוא הושענא רבא כעת יאמר לישועתך קויתי ה'.

יא ההולכים למרחצאות ליל ערב ראש השנה וליל ערב יום הכפורים לטבול, לא עשו ולא כלום במה שטובלים, כי הטבילה צריכה ביום אחר שעה חמישית ולא קודם כמו שכתב בחמדת ימים פ"ה מאלול אות ע"א, אלא דלפעמים ברור לו שלא יהיה לו פנאי ביום או דלא ימצא הטבילה זכה וברה, על כל פנים יזהר שיהיה אחר שהאיר היום.

יב אפילו מקומות שנהגו להוציא ספר תורה בכל משמרה במנחה, הנה בערב ראש השנה לא יוציאו, ומכל שכן מקום חדש דאינן נוהגים להוציא, גנת ורדים כלל א סימן נ', זקן אהרן סימן נ"ד, מים רבים סימן נ'.

יג מה שאוכלין בראש השנה תפוח מתוק, כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים חק ומשפט וימתקו, ויהי כעשרת הימים נבלי יין וצימוקים משפטי ה' אמת ומתוקים מדבש, אי נמי תקעו בחודש ומצור דבש אשביעך, מוהרי"ל, ונוהג כצאן יוסף, ולא ידעתי אמאי לא הביאו מקרא דנחמיה דכתוב בהדיא ממתקים דמזה הוא דיצא לנו דמצוה לאכול בשר בראש השנה טפי מסוכות והוא אחד מארבעה זמנים דמכריחין לטבח לשחוט, ועיין עמודי שמים דף ע"א ע"א, ובספר אדני פז סימן תקצ"ז, ובבאר היטב משם המגיד, ועיין שולחן גבוה, וכשאוכל התפוח יכוין לחקל תפוחין קדישין הרומז לשכינה, דעתה היא בחינת דינא קשיא ובאכילת התפוח בדבש יכוין להמתיק הדינים, עיין בספר מ"ח, ואליהו זוטא סימן תקפ"ג, ובספר מעשה הצדקה, לכל ליל שבת יש לאכול תפוח

יד יזהר לאכול התפוח עם הפת של המוציא כדי לצאת ידי ספק הברכה כמו שכתב בעטרת זקנים, ועיין זכור לאברהם חלק א' וחלק ג' אופנים אחרים ולכולהו אית להו פירכא, גם מה שכתב בספר מאמר מרדכי שיברך על התפוח, לא צדק בזה, ועיין בפ"י, ובעבודה ומורה דרך, ובאר היטב, ושבות יעקב חלק ב' סימן כ"ז, ויד אהרן, ועיקרי הד"ט סימן ל' אות י"ב, ונוהג כצאן יוסף, וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים והעליתי כדבר האמור, וככה יעשה באכילת התמרים, ושם כתבתי ההפרש שיש בין אכילת התפוח לאכילת הרמונים.

טו רבים מהפוסקים מחכו לה על פרי חדש בליל שני, ומנהגינו ליקח מן הרמונים, וטעם הנוהג כצאן יוסף דלקולא אינו יומא אריכתא טעם אמיתי, איך שיהיה אם אירע דכבר בירך שהחיינו על הרימון מאז מקדם יבקש פרי חדש אחר ולקחתם גם את זה בפירות השלחן לקינוח סעודה לומר שירבו זכיותינו, ועיין עמודי שמים, ועבודה ומורה דרך, ומחצית השקל, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, וישועות יעקב, ובספר מורה באצבע, ולהרשב"א סימן תרי"ט, ועוד שם לענין ביצה בסימן תל"ב, ובספר מטה אהרן מערכת ב', בענין זה דיומא אריכתא לקולא ולחומרא, יעויין שם בדבריהם

טז התפוח יעשנו בסוקאר (סוכר) ולא בדבש, כי בעשרת ימי תשובה ראוי להחמיר שלא לאכול דבש כמו שכתבתי בקונטרס רוח חיים בס"ד, ושם כתבתי דאם מוצא דבש עם שעוה מה טוב.

טוב כשאומר שירבו זכיותינו כרמון יכוין דעל ידי התשובה חוזרים המצוות מהקליפות, והוא כרמון דמסיר הקליפה ויוצאים הגרעינים שהם המצוות, כן כתב בספר שבת אחים סימן ט"ו, ועיין שמן המאור, ואדני פז, ונוה שלום מה שפירשו בהא דירבו זכיותינו כרמון, ועיין ברית עולם בהשמטות דף קמ"ט ע"א דעמד בקושית הפרי חדש, ובני הגדול אברהם נר"ו פירש על מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, רמונים אלו תינוקות של בית רבן, וידוע מה שאמרו בגמרא אינו דומה הבל שאין בו חטא שהן תינוקות של בית רבן כו', ואם כן אם האדם עושה זכיות וכנגדן עושה עונות, עבירה מכבה מצוה ומה יועיל, לכך אנו מתחננים שירבו זכיותינו כרמון דהיינו כתינוקות של בית רבן דאין בו חטא וניקה האיש מעון, זה תוכן דבריו, ה' ישמרהו ויחייהו.

חי יזהר בכרתי וקרא וסילקא איזה יקדים לפי הכלים שנתבשלו בהם, דלפעמים אוכל תחילה מכלי דנתבשל בו בשר בן יומו ואחר כך אוכל בכלי דנתבשל גבינה בת יומא וזה וזה בחמין, וחלילה לא יהיה בראש"ו נגעו, ובסדר יהי רצון אין קפידא אם הקדים אחד לחבירו, ואעיקרא אינו כל כך לעיכובא אמירות כל היהי רצון, כמו שכתב בספר משחא דרבותא.

יט אכילת דג בראש השנה, דוקא היכא דחל בשבת אני נוהג לאכול, וכל אחד יעשה כמנהגו, וכדי לומר שנהיה לראש אנו נוהגים לעשות כפרות לגברים בערב ראש השנה נמי וליקח ראש תרנגולת וגם מאכל ממוחיה, ועיין אליהו זוטא, ועטרת זקנים, ובאר היטב, ואדני פז, וברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן תקפ"ג ובקונטרס אחרון שם, ובזכור לאברהם חלק ג', ובאשל כתב דהנוהגים לאכול דגים יכוונו גם כן שלא ישלוט עין הרע, יעויין שם, וכשאומר שנהיה לראש יכוין שהקטן יהיה משוע לראש, ולא עיר שכולם

ראשים דבפשע ארץ רבים שריה, ולפי זה גם בנים הסמוכים על שולחן אביהם ותלמיד אצל רבו ואצל אדוניו יכול לומר שנהיה לראש ואין קפידא כלל, ומי שאינו נוהג לאכול דגים בראש השנה יאמר בשבת תשובה או באיזה מהלילות מעשרת ימי תשובה אם יהיה לו דג שירבו זכיותינו ונהיה לראש, על כל פנים מה טוב שלא יאכל בראש השנה דגים קטנים ומאכל חלב וכל דבר המחמם ומרבה זרע, כמו שכתב בשולחן גבוה, ולא יאכל אגוזים משום דמוליד כיחו וניעו, וכן לוזים הוא כמו אגוזים, נוהג כצאן יוסף, ובאר היטב, ואשל מפרי, ובמשחא דרבותא דף ר"ה ע"ג נתן תבלין למספר חט"א דומיא דזכרנו לחיים שלא לומר בפתח, יעויין שם.

ך ראוי להזהיר לנשים שיבדקו יפה בדגים, דבפי הדגים קטנים יש מין תולעת דק דצריך לדחוק ביד כדי להוציא את בלעו מפיו, והעניים דאין ידם משגת לקנות דגים גדולים צריכין להזהר ביותר, וכן יש ברוב הדגים באמצע הדג ממש בצד האיספינ"ה בין עור לבשר מין תולעת, והני נשי דלא ידעי לברר הדגים להוציא התולעים, אין להן זכות כאותן הנשים דאם תשכבון בין שפתים, ואדרבא מחטיאות דמכשילות את בעליהן ובניהן, ומה גם בליל ראש השנה דבאים לומר על הדגים שירבו זכיותינו כדגים, דנהפוך הוא להרבות את העונות רחמנא ליצלן, וכבר ראיתי בספר אורחות יושר דגם הוא העד העיד על התולעים הנמצאים בפי הדגים, והוכיח בשבט פיו על פתגם דנא, וממוני המזונות צריכין להזהיר להמוכרים דגים מטוגנים וצלויים דיתנו דעתם בזה, ולגבי דידי האוכל מהמוכרים הללו לא ינקה רע, ועיין במחברים על יורה דעה בסימן פ"ד סעיף י'

אך כל מורה צדק בעירו יתן דעתו להכריז בראש השנה בבית הכנסת, דלא יאכלו דגים ופירות לחים אפילו מיום ראשון לשני דאינו כשאר ימים טובים, ומכל שכן כשראש השנה חל בחמישי דהן תלתא יומי אריכי באיסורן.

בך ביהי רצון נדפסו במחזורים שיכרתו אויביך ושונאיך, וצריך לומר שיכרתו אויבינו ושונאינו, ויכוין על המקטרגים הנבראים מהעונות, כמו שכתב במשבצות זהב בפריו סימן תקפ"ג, ובתמרים אני נוהג לומר שיתמו חטאתינו ועונותינו ופשעינו ואויבינו ושונאינו כו', והוא כנוסח הכל בו והאורחות חיים.

כג המנהג שלא לאכול בראש השנה שום דבר חמוץ ואפילו לימונים, כמו שכתב בספר מורה באצבע, ובספרו טוב עין סימן י"ח הביא מתשובת הגאונים, ועיין אשל בפריו סימן תקפ"ג, ולענין רוביא עיין בקונטרס כף החיים סימן כ"ד, ובזכור לאברהם חלק ג' לענין אינוז"ו וכרוב, ובנוה שלום, ושולחן גבוה, וב"כ, יעויין שם, ובטור כתוב אתרוגא, ופירש בספר משחא דרבותא דף ר"ז ע"ג משום דכתיב ביה הדר, הדר באילן משנה לשנה, ויש

לומר גם כן דנזכה ונחיה לקיים מצות פרי עץ הדר, או כמו שהוא עץ הדר ויהיו הפירות מבטנו מהודרים ומזורזים לעבודת ה' יתברך ויהיה כונתו לשם שמים, עיין בספר רא"י, ברם המאמר מרדכי כתב דאתרוג טעות סופר הוא וליתא, והן הן דברי הרב כנסת הגדולה שם, ובספר פרי האדמה חלק א' דף כ"ד ע"ב כתב דמנהג ירושלים עיר הקודש תוב"ב הוא לחלק בליל שני של ראש השנה אתרוגים כדי לומר שהחיינו יעויין שם, ואני אומר דבמקום שנמצא אתרוגים טוב להם שיעשו מתיקה מהם כדי להמתיק להבאים לבקר בראש השנה.

כד יזהר שלא ימלא כריסו בלילי ראש השנה באכילה מרובה כי מכביד עליו השינה ולא יוכל ללמוד, ואפילו ערב לו המאכל ימשוך ידו כי הוא שעה דיחשוב לו כתענית, ועיין בקונטרס כף החיים סימן כ"ד אות נ"ז בס"ד

כה הטור כתב דנוהגים לאכול בראש השנה ריאה שהיא קלה כאשר יעויין שם, ואני נוהג לאכול ריאה אחר כל היהי רצון ואני אומר ראה נא בעניינו וריבה ריבנו ומהר לגאלינו גאולה שלימה וקרובה למען שמך והאר עינינו במאור תורתך אמן, ולכוין נמי בראשי תיבות ר'אה נ'א ב'עניינו בשם הקדוש רנ"ב וכמו שכתב בברכי יוסף סימן קט"ו בתפילת שמונה עשרה יעויין שם, והכלבו כתב דנוהגים לאכול ריאה משום דמאירה את העינים, והכי איתא בחולין דף מ"ט ע"א דמאירה את העינים, ובספר משחא דרבותא דף רי"ז ע"ג פירש שתהא שנתו קלה ולא תהיה עליו כמשא כבד מרוב הצרות, יעויין שם בפירוש דברי הטור, ורחימא דנפשין הרב ועצום רב טבחי"א כמוהר"ר נסים משה הכהן אורייאש נר"ו אמר אלי לתת טעם לאכול ריאה בכניסת תשרי, והוא במאי דאיתא בתיקונים בראשית, בתשרי, ראה והמתיק עוד טעמו דאיתא התם בתיקונים דנשר נגד ריאה, ונשר הוא רחמים והזמן גרמא למיבעי רחמים, ויבוא על נכון דכתב הטור דהיא קלה, דהיינו שיתן לנגד עיניו להיות קל כנשר לעשות רצון אבינו שבשמים, זה תוכן דבריו ה' ישמרהו ויחייהו, ואני מוסיף שיכוין גם כן לאשר פנם למראה עיניו דלא יתגלגל בעוף הנקראת ראה, והוא במאי דאיתא בתיקונים תיקון מ', בראשית שמעי בת וראי כו', בראשית תמן שמעי תמן בת תמן, ראי שמעי שי"ן מן בראשית ב"ת תמן אשתמודע ברישא וסיפא דתיבה ראי תמן אשתמודע באמצעיתא ע"כ, ותיבת בראשית דריש בכמה דוכתי בתשרי כאשר יעויין שם בתיקון ל"ה ומ"א, והמתיק עוד טעמו דאיתא התם בתיקונים דנשר נגד ריאה כמבואר בסוף תיקון כ"א וזה לשונו, ריאה דא נשר דאית לה גדפין דפרח בהון ע"כ, ונשר הוא רחמים כמבואר בסוף תיקון כ"ה וזה לשונו, ובכולהו

לית רחמים כנשרא ובגין דא אמר לישראל ואשא אתכם וגו' עיין שם, והזמן גרמא למבעי רחמין כו', כצ"ל.

כו ארבעה פרקים של ראש השנה, כתבו גורי האר"י לכוין כנגד ארבע אותיות הוי"ה, ובספר נהר שלום דף ע"ג ע"ב כתב דהוא כנגד ארבע אותיות אדנו"ת, וצריך לקרותם בשולחן קודם מים אחרונים.

זך דוקא טבילת מצוה הותר ליל ראש השנה ובתנאי שיטבול בבוקר, ואם מזיק לו הטבילה, אם עם הארץ הוא ישפיל דעתו וילך אצל חכם וילמדהו סדר טבילת ידים, ועיין חמדת ימים פ"ה מר"ה אות ע', ואליהו זוטא, וכנסת הגדולה, ועטרת זקנים, וי"א, ושולחן גבוה, ומחצית השקל, ובאר היטב, ושם כתב דלא ינהוג עם אשתו שחוק וקלות ראש כלל, ובספר עמודי שמים היקל מאד בזה וכתב, ומיהו ליל שני דינא רפיא ומותר ודאי בתשמיש המטה, יעויין שם, ולעניות דעתי נראה דמי שיודע בעצמו שלא ינצל מהרהורים, מוטב לו להיות עם אשתו ויטבול בבוקר כאמור, וכבר אירע באדם גדול שדחה טבילת מצוה ליל ראש השנה וראה קרי כמו שכתב בספר שולחן גבוה.

כח כשלומד תהלים בראש השנה יכוין לתיקון עון הכעס כמו שכתב בחמדת ימים פרק ו' מחודש אלול אות צ"ב משם רבינו האר"י, וילמוד התהלים שני פעמים להשלים כפ"ר בין בראשון ובין בשני, מלבד מה שלמד בערב ראש השנה כדרכו בכל משמרה, ואין צריך להשלים זק"ן כדי שיהא המספר בכיוון, ואם חל בשבת יאמר היהי רצון של שבת ויום טוב. ועיין מלאכת שלמה סי' ו'

כט אם חלם ביום ראש השנה יתענה שתי שעות עד הלילה ויקדש ויאכל ויתענה יום השני, וככה יעשה אם חלם ביום שני, דבר משה חלק א' סימן מ"ב, ושולחן גבוה, ועיין בקונטרס חיים לראש כשחל פסח במוצאי שבת, ועיין נמי במחצית השקל לענין כיצד יעשה בשנים אחרות, ואני בעניי כתבתי בתשובה לענין מי שחלם בראש השנה אם צריך להתענות בכל שנה ואפילו כשחל בשבת, והאמת אגיד דכך היה נוהג עטרת ראשי הרב אדוני אבי אביר יעקב זלה"ה, דבשביל שחלם שנה אחת היה מתענה בכל שנה אפילו בשבת, והנה דוקא אם חלם בליל ראשון הוא שמתענה גם ביום השני משום למיתב תענית לתעניתיה, דאף על גב דביום טוב אין למיתב תענית לתעניתיה, שאני יום שני דהוא צום גדליה ולרבים לא קבעו תענית, ומסתייה ליחיד היכא דהוא למיתב תענית לתעניתיה, ונפקא מינה דליום שני אין צריך למיתב תענית לתעניתיה, לא משום דיום שלישי הוא צום גדליה, דהרי אם היה צריך לא היה עולה לכאן ולכאן, נוהג כצאן יוסף, ומזה יש להשיב על מה שכתב דפשיטא ליה דצום גדליה עולה בשביל למיתב

תענית לתעניתיה, ועיין מה שכתב חכם בני ידיד נפשי ה' ישמרהו ויחייהו בספר ברך את אברהם דף בר"ך ע"ג, והנה המתענה לא יאמר עננו בתפילתו כמו שכתב בספר יד אפרים, גם לכל הדברות ולכל הסברות בלילות ראש השנה אסור להתענות, כמו שכתב המגן אברהם, ובספר דרך החיים, ויזהר שלא יהרהר קודם שישכב בחלומות שמתענים עליהם דהוה ליה מחכים על גזירותיו יתברך וחס וחלילה יהיה לפוקה, עיין חמדת ימים פ"ו מר"ה אות צ"ז, צ"ח, ושולחן גבוה, ועיין נמי בספר שולחן גבוה דאפילו שחל ראש השנה בשבת יתענה כאשר יעויין שם, ואי מצוה להתענות או אדרבה אסור כי הוא יום טוב בלתי חלום, עיין בספר תולדות אדם ח"ב משבחי הגאון הר"ז זיע"א, ובספר אות לטובה אות כ"ח, ודע דאפילו מוהל וסנדק אם נוהג להתענות מחמת חלום אין לו היתר לאכול בסעודת ברית מילה, כיון דאפשר לעשות הסעודה בלילה שלאחר המילה, ועיין בקונטרס כף החיים לגבי משמרת ערב ראש חדש, ובספר שערי תשובה בהלכות ראש השנה משם ספר שבות יעקב, יעויין שם

ל המתענה בראש השנה אם יכול לבשל לאחרים, עיין מוהר"י מברונא סימן ר"ב, והובאו דבריו בעיקרי הד"ט סימן ל' אות ד', ועיין בספר עושה שלום מערכת ת' דף כ"ו סוף ע"ב לענין אשה לבעלה וכמו כן למשרתת, ובספר באר היטב סימן תקצ"ט פשיטא ליה דאסור, ועיניך תראינה מה שכתב בזה באשל מפרי סימן תקצ"ז סעיף א', ובמה שהאריך במחצית השקל, ועיין לעיל ביום אחרון של פסח, ובספר שמע אברהם נר"ו סימן כ' סעיף ד', ודו"ק

לא כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר המורה סימן ט' אות רס"ג וזה לשונו, יתגבר כארי שלא לישן ביום ראש השנה ויעסוק בתורה כי לא כל העתים שוות לישן ולהתענג כי עתה יום הדין, וכל העולם עוברים כבני מרון לפניו יתברך, ואף שכתבו שאחר חצות מותר לישן, לא נאמר לנו המלאים חטאות וזוהמות הסטרא אחרא פרחה בכל, לכן טוב מאד להתגבר ולעסוק בתורה וכולי האי ואולי לשפלות מצבינו בדור יתום כזה, עכ"ל, ואחד הקורא ואחד השומע דברי יוסף הללו שיצאו מפיו כקדוש כמלאך, יראה ורעד יבוא בו ותכסהו פלצות לומר אנן מה נענה אבתריה, וכל אחד יתן בלבו להכיר מיעוט ערכו כי לב יודע מרת נפשו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, ועיין בספר שולחן גבוה ובספר משחא דרבותא, דגם המה החמירו שלא לישן ביום ראש השנה, ואין להקל אפילו ביום שני דיומא אריכתא הוא ושניהם שוים, ולא דמי למה שכתבנו באות ז"ך ודו"ק, וכתב במחצית השקל דאם יושב בטל כישן דמי, דהרי מה שאמרו שלא לישן הוא דעל ידי זה מעורר המלאך שלו להתפלל עליו ואם יושב בטל

אינו מתפלל, ומכל שכן אם מדבר דברים בטלים דאז מוטב לו שישן דהנאה לו ולעולם, ועיין באר היטב, ואשל מפרי, וחמדת ימים פ"ז מר"ה אות קל"ח - ק"מ

לב מה טוב לאדם שילמד מאמר הזוהר דהורה לנו הגאון הרב יעב"ץ ז"ל בספרו עמודי שמים דמתחיל, ביומא דראש השנה נפיק יצחק בלחודוי עד על כן קרא שמו סכות כו' בעלמא דאתי, עד כאן.

לג אין לבשל ביום ראשון של ראש השנה לכבוד שבת היכא דחל בחמישי משום דהוא יומא אריכתא, ומה לי חמישי ומה לי שישי דהרי לקולא לא אמרינן, נוהג כצאן יוסף

לד יום טוב שני של ראש השנה עולה למנין שבעה אפילו מת ביום ראשון, תורת חסד סימן ד', עוללות הכרם בסוף ספרו, תורת חיים חלק ג', ועיקרי הד"ט סימן ל' אות כ"ג, ובסוף ספר מנחת שמואל

לה בקידוש שחרית של ראש השנה לא יאמר פסוק וביום שמחתכם אלא בנגינות הטעמים כקורא בתורה, דאי לאו הכי הוה ליה כמזכיר ראש חודש ואסור להזכיר כדי לערבב השטן, נוהג כצאן יוסף, והעולם נהגו לאומרו בניגון הרגיל לראש השנה ולא קפדין כולי האי כיון דהוא קרא מקרא.

לו שלשה ימים להבדלה אם הוא לאחר ראש השנה נמי, עיין משחא דרבותא סימן תר"א, ובספרי זוטא כף החיים מה שכתבתי שם בס"ד

סימן יג

'''שפתי תפתח כי תרבו תפילה לאלקינו שבשמים,

וסדר התשליך לשטף מים

א בחודש הזה יתאמץ בתפילותיו מפני דהתפילה במדה שביעית שהיא ואמת, ובתשרי נענה אפילו יחיד, וזהו לכל אשר יקראוהו באמת, וכן קרוב אתה ה' וכל מצותיך אמונה, והיינו נמי ענני באמת ישעך, (הרב חומת אנך סימן קי"ט אות ה'), ולפי זה מה נעים טעם הרמב"ם דבחר הקדוש ברוך הוא לדון בתשרי שיש בו שבע מצוות, שופר, כפור, סוכה, ארבעה מינים שבלולב, דהם שבע ולכך נקרא שביעי, (עיין שולחן גבוה סימן תקפ"ד), ולפי האמור אתי שפיר דבא בכוון לקבל תפילתינו ברצון בזכות שבע בזמן הראוי לו שב"ח ב"ן בחר"י.

ב תפילות ראש השנה ויום הכפורים יצטרכו ליחיד בכל עת, לכך אנו אומרים קבל צלותין ובעותין בעידן עקתין. (חומת אנך סדר וילך, ועיין נמי שם בתהלים על הפסוק ואני תפילתי לך ה' עת רצון).

ג כתוב בליקוטי יקרים, ובספר עבודה ומורה דרך דף רע"ז ע"ב וזה לשונו, ועוד צריך אני לעוררך בענין התפילות של ראש השנה ויום הכפורים שהעולם אומרים אותם באמת בהתעוררות גדול, אך עיקר מגמתם שהם מתעוררים הוא בפיוטים ותפילות החדשים הנאמרים במחזור, אבל התפילה הסדורה בפסוקי דזמרה וקרבנות וקריאת שמע ותפילה הם אומרים במרוצה כמו בכל השנה, ואינם יודעים כי זה העיקר וזה התוספת ולא יקובל התוספת בלתי העיקר, ובדרושים של הרב רבי בער יש שם דרוש ארוך בגנות אנשים האלה, ואתה ידעת ממנהג הקדוש מוהר"ר מנחם ז"ל שעשה העיקר עיקר, ובפרט ביום נורא כזה דצריך לשום נפשו בכפו ובכוונת התיבות והאותיות ובזה מעלים התפילות הפסולות של כל השנה, עכ"ל, ובחמדת ימים האריך בזה בתפילת מנחה של ראש השנה פ"ז אות קמ"ה, שיכוין להעלות שאר מנחות דנפסלו מחסרון כונה.

ד טוב לומר בחזרה עם שליח ציבור תיבה בתיבה בשפה רפה וגם פיוט אוחילה, זולת דהשמות לא יזכיר היחיד, (כן כתב בספר שערי תשובה).

ה ליל ראש השנה שחל במוצאי שבת מתפללין מתוך הספר, ולא יהיה חושש בשביל שעדיין לא אמרו ברכת מאורי האש דיש להקל בדבר, (שערי תשובה סימן תקצ"ט).

ו חייב אדם לחזור התפילות של ראש השנה ויום הכפורים שיהיו שגורים בפיו כראוי אפילו שאינו שליח ציבור, וכן ילמד לבנו סדר התפילה כדי שלא יצטרך להפסיק באמצע תפילתו כדי להורות לו. (הרב באר היטב).

ז בראש השנה נותנין שני אנשים הנגשים אל ה' משני צדדי השליח ציבור, מזה אחד ומזה אחד כמו ביום הכפורים, ונכון הוא, (מרדכי פ"ק דתעניות, ושולחן גבוה סימן תקס"ו ותקצ"א).

ח ראוי לגבאי הקהל קדוש לחקור היטב קודם ראש השנה אם יש להשליח ציבור איזה הקפדה וקטטה עם איזה יחיד מהקהל הקדוש דיעשו שלום ביניהם, ואם הדבר קשה דאי אפשר לתווך השלום ביניהם, יבקשו מהיחיד שילך לקהל קדוש אחר להתפלל. (ועיין משבצות זהב בפריו).

ט לפחות בימים נוראים כשאומר י"א סממני הקטורת יכוין למדות העליונות כי"מ אוה"מ חג"ת נחב"ה, ובברוך שאמר יכוין לי"ג מכילן דרחמי אחת לאחת כנודע, גם יזהר לפחות בראש השנה ויום הכפורים ושבת תשובה לומר גם כן פסוק מה יקר חסדך אחר שילבש הטלית.

יוד כל מי שאינו בוכה בתפילות ראש השנה ויום הכפורים הוא הוראה דאין נשמתו הגונה, ואם נופלת עליו בכיה יחוש שמא דנין אותו בעת ההיא ויגמור בלבו לשוב אל ה' מלב ומנפש, (כן כתב מוהרח"ו, ומדרש תלפיות מערכת ב').

יא כתיב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, כל שכן חזנים בתפילת הציבור שזכות הרבים מסייעתן ואינן צריכין למליץ לבקש מהמלאכים, רק שיהיו הגונים ויתנהגו בדרכי השליחי ציבור הטובים והכשרים כדי שתהא כתר זו הולמתן להפיק רצון מה', ולא יהיו מאותם שנאמר עליהם נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, על כן לא יתגאה בקולו הערב, ולא תהיה כונתו אלא לכבד ה' ממה שחננו ולהשיג רצונו, ואם ידע לפני מי הוא עומד אזי טוב לו ואין צורך יותר כי בזה יזכה לכל המעלות הטובות ולהתפלל ממעמקי הלב, לפיכך יצייר ה' יתברך נגדו תמיד ולא יזוז ממחשבתו ומובטח שתקובל תפילתו, וביחוד להשגיח על מוצא שפתיו שיהיה מתוקן, ושיהיו פיו ולבו שוין לטובה בכונה שלימה, (הרב עמודי שמים דף פ"ז ע"א, וכבר הזכרתי בקונטרס כף החיים דלא הבאתי שם מדיני שליח ציבור והנהגותיו, מאחר דשמתי לך מקום במקום הראוי לו ואספתי באומרי"ם כיד ה' הטובה עלי).

יב בתוכי ישתומם לבי, דלפי הזוהר הקדוש חלק ג' דף קצ"ו ע"ב, ועוד שם בחלק ג' דף קמ"א ודף קמ"ב, מוכח ונראה דכשם שאנו אומרים יהי רצון על מנוחת הנשמות בניסן, כמו כן ראוי להתפלל בתשרי, וכן ראיתי שכתב בספר הזכירה דף ל"א ע"ב כאשר יעויין שם, ואם כן אנכי לא ידעתי מדוע לא נתקן לאומרו היהי רצון הלז כאשר נדפס בספר שכיות החמדה גם בחודש תשרי, ולפחות בעשרת ימי תשובה דספרי כולם פתוחים ונידונים כל העולם ושוכני עפר בכלל, מן הראוי להתפלל עליהם לעתות כאל.

יג מה שכתב הכלבו דשליח ציבור המתפלל שחרית יקרא בספר תורה, הנה בימים הנוראים דראוי להחמיר בכל דבר צריך לחוש לדברי הכלבו, אלא דהדבר קשה לעשותו משום דתכבד העבודה על השלוחי ציבור דעייפים ויגעים, ונותנים הפרשה להמסייע או להמברך השני, ואי לדידי צייתי לא יחושו על הכבוד ולא יקפידו זה על זה, ויקיימו דברי הכל בו לתת להשני לומר גם שחרית, ומאן דקפיד יאמר הכל, ורשאי אדם לעייף את עצמו, ובשוין לטובה יבוא על נכון מיום לחבירו.

יד כתוב בספר החסידים סימן ק"ל וזה לשונו, יאחז צדיק דרכו, יש אדם שאינו זכאי שיקבל המקום תפילתו אלא בעבור תוקף תחנונים ודמעות עיניו אשר תמיד בוכה ומתחנן, אף על פי שאין בידו זכות ומעשים טובים, מקבל הקדוש ברוך הוא תפילתו ועושה חפצו שנאמר טהור ידים יוסיף אומץ, עכ"ל, ובסימן קל"א כתב וזה לשונו, אם

שואל אדם דבר שהוא שבח לבורא, כגון על לימוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים ושופך את נפשו עליו, הקדוש ברוך הוא שומע תפילתו ואף על פי שאין בידו מעשים טובים, עכ"ל.

טו הואיל ואתא לידן דברי ספר החסידים הללו, שייך השת"א הכא להביא פה כדי שיהיה לזכרון בין עיניך, ואעתיק לפניך לשון התיקונים תיקון ו' דף כ"ב ע"א וזה לשונו, ויפן כה וכה אם אית מאן דיתער בתיובתא לתברא בית אסורין דלהון, הדא הוא דכתיב לאמור לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש אלא איש לדרכו פנו בעסקין דלהון באורחין דלהון, איש לבצעו מקצהו בבצע דהאי עלמא לירתא האי עלמא, ולאו אינון מסטרא דאילין דאתמר בהון אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע, אלא כולהו צווחין בצלותין ביומא דכפורי ככלבים הב הב לנא מזוני וסליחה וכפרה וחיי, כתבנו לחיים טובים ואינון עזי נפש ככלבים דאינון אומין דעלמא דצווחין לגביה ולית לון בושת אנפין דלא אית מאן דקרא ליה בתיובתא דיחזור שכינתא לקודשא בריך הוא דאיהי מרחקא מיניה למיהדר לגביה ואידמיין לכלבים דאיתמר בהון ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, ואינון ערב רב דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין, ועוד אינון שאלין מזונא וכסויא ועונה דאיהי עונת זווגייהו דאתמר בה שארה כסותה ועונתה לא יגרע ולא אית מאן דשאיל מזונא דאיהי תורה, ושארה דשכינתא ואיהי אימא עילאה דאיתמר בה ואל תטוש תורת אמך, כסותה דא כסויא דציצית ועטיפו דיליה ותפילין דיד דאיתמר בה תפילה לעני כי יעטוף, ועונתה דא קריאת שמע בעונתה, דאם שלש אלה לא יעשה לה לשכינתא ויצאה חנם אין כסף, לית ליה כיסופא מן שכינתא חציף איהו, עכ"ל, ויחרד האיש וילפת הקורא דברים הללו, ואיך לא ישים אל לבו לכוין בתפילותיו דלא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד לאקמא שכינתא מעפרא, וראה בעיניך בספר אור המאיר דהעתיק דבריו בספר עבודה ומורה דרך, מוסר מלכים על החושבים דהם שאלות גשמיות לתועלת האדם, ושם פירש כל אמירות יהי רצון של לילי ראש השנה דאינן דברים כפשוטן תועליות גשמיות, עיין שם.

טז אף על גב דבימים נוראים ליכא משום משמיע קולו בתפילתו, הא מיהא לא יהא בקול רם אלא בקול נמוך בלב נשבר ונדכה ושלא יבלבל לאחרים העומדים בצדו, (עיין ברכי יוסף, ומחזיק ברכה סימן תקפ"ב, ושלמי חגיגה דף ש"ט ע"ב, ובאר היטב, ושולחן גבוה, וחמדת ימים פ"ו מר"ה אות נ"ד - נ"ו, ושם פ"ז אות ע"ג, ועבודה ומורה דרך דף ס"ז סוף ע"ב, ומשחא דרבותא, וכרם שלמה, ובזכור לאברהם, ועיין נמי באליהו זוטא שהאריך בזה יעויין שם), וביותר צריך להזהר בחזרה דלא ירים קול יותר מן השליח

ציבור, (ועיין בספר בית דוד סימן שע"א, וסימן שע"ו), ובמשבצות זהב בפריו סימן תקצ"ד כתב, דרשאים שנים להתפלל בספר אחד, ואחד קורא ואחד שומע אחריו ואומר עמו מלה במלה יעויין שם, ובספר אדני פז קרא תגר על המנהג דאומרים הקהל בקול רם זכרנו, מי כמוך, וכתוב, ובספר חיים, עיין שם, דיש ללמד זכות דהוא בכונה מכוונת שלא ישכחו מלאומרו.

טוב. אונן יתפלל כדרכו בראש השנה כיון דאין קוברין כי אם אחר יציאה מבית הכנסת, (כן העלה להלכה בספר כרם שלמה), והיכא דנקבר מתו ביום ראשון של ראש השנה אם מותר להיות שליח ציבור ביום השני, עיין אשל מפרי סימן תקפ"א, והגאון הגדול הרמ"ז הורה לשליח ציבור שלא לעבור לפני התיבה שהיה אונן ביום הכפורים, ולטעם דמדת הדין מתוחה כנגדו, אפילו אם פסק שבעה אמרו דאין מתפלל, וצריך לומר דבשליח ציבור קבוע דליכא דעדיף מיניה מה יעשו ומוכרח לעבור לפני התיבה היכא דהוא אבל, (ועיין בספר מקום שמואל סימן ע"ז, ובספר נודע ביהודה חלק א' סימן ג"ל, ובספר שער המלך חלק א' דף ב', ודו"ק).

חי. כתב בספר הזכירה דף ט' סוף ע"ב משם רב ש"ג וזה לשונו, כל המכוין בעת התחלת אדון עולם בזה כידוע שתפילתו נשמעת ואין שטן ומקטרג בו ואויביו נופלים תחתיו, ויש אומרים אף יצר הרע משלים איתו, אדון עולם גימטריא אין סוף, אדון עולם אשר ראשי תיבות גימטריא ע"ב וסופי תיבות מר"ן, ונרמזים בו ארבע עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, אשר מלך אותיות מיכאל, הוא מוליך כל התפילות ומקריב קרבנות לה' יתברך ועל ידי זה מוחל עונות, (של"ה), ועל כל פנים אם לא יכול לכוין כל פעם יזהר לכוין בראש השנה וביום הכפורים, וביותר יזהר השליח ציבור בזה, עיין לעיל ענין שליח ציבור, עכ"ל, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן ט' אות ה' מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

יט בענין הפיוטים עיין הרדב"ז חלק ג' סימן תקל"ב, (דעת קדושים מערכת ק', וברכי יוסף, ומחזיק ברכה משם מוהרח"ו, ושל"ה הקדוש משם הגאונים, ובספר שמש צדקה סימן ל"ז, ובתורת השלמים סימן תקנ"ב), ובכפל לעילא ולעילא עיין מחצית השקל, ועיין מה שכתב בנוהג כצאן יוסף, וכנראה דהוא מנהג אשכנז בלבד.

ך כתב בספר הזכירה דף ט' ע"א מספר מ"מ וזה לשונו, שמעתי שהיה רב אחד גדול והיה אומר על שהיו מאריכין בברכות ותפילות ונענש על זה בעולם הזה, וכתב עוד שם מעון אריכת הגלות שהחזנים מנגנין ומאחרים זמן קריאת שמע בזמנה, (ועיין מזה בשל"ה, וסולת בלולה סימן נ"ג), וביותר יזהרו בימים נוראים, ומצאתי כתוב מעשה

שאירע בחסיד אחד שהיה מתפלל בראש השנה וביום הכפורים כמנהגינו שמהדרין אחר אנשים מהוגנים, ובתוך התפילה ראה החסיד שהקליפות מתגברין עליו לעכב תפילתו, מה עשה החסיד הפסיק מניגון הראשון והתחיל לומר בקול מר ובכיה בניגון אחר של התעוררות ועל ידי זה זכה שעלתה תפילתו לשלום, ואחר כך התחיל לומר בניגון כבראשונה והיה באותו העם שליח ציבור קבוע עומד מאחוריו וצחק בו וסבר שהוא טעה, והרגיש החסיד בדבר זה ולא חש לשטותו, ולאחר התפילה אמר לשליח ציבור למה צחקת בי, דע כי מות תמות בשנה זאת, ושאל להחסיד למה עשית כך, והגיד לו כל המעשה הנ"ל, ונתקיים כדבריו.

כתב בע"ה דף קע"ג ענין המלאכים המקבלים התפילות של ציבור ויחיד וצדיקים ורשעים, ובאם שאחד לא כיוון בכל הברכות בפעם אחת מחמת טרדות, רק היום מכוין בברכה אחת או שתים או שלש ולמחר גם כן בשאר ברכות, באופן שכשמגיע ראש השנה ויום הכפורים אז בודאי מכוין כל הברכות בכונה נכונה, אז מלאך סהדיא"ל מעכבה אצלו עד יום כפור, ואם לא נתכוין כך כל השנה עד יום כפור, אז המלאך הנ"ל משליך אותה אל מקום פסולי המוקדשים שהוא סוף רקיע כו', וגם המורים בתורה שלא כהלכה כן דינם, וכן כתב בזוהר בראשית, עכ"ד, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן כ"ח אות ל"ד מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא, ועיין בספר מחזה אברהם סימן מ"ב דף קס"ז ע"ב לענין להתפלל בכריעה, יעויין שם).

כא ראיתי במחברים דאגב אורחייהו הקילו ללמוד בשעת ניגון הקדיש של ראש השנה ויום הכפורים, ולא כן אנכי עמדי, וכן אם אינו נוהג לומר הפיוטים של אחר ברוך שאמר והקהל אומרים, לא ילמוד בעת ההיא תהלים אלא יסתכל בספר בפיוטים שהם אומרים וידום, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן י"ד אות ט"ו מה שרשמתי שם בעזר משדי, ועיין בית יעקב סימן ט"ו).

בך מזמור ממעמקים אחר ישתבח קודם קדיש לא ימנע מלאומרו משום דאינו יודע לכוין מידת יום ביומו, דמשום דלא ידע אנוש לא הוי הפסק. (וכונתו תמצא בא"ז, ובספר עטרת זקנים, ועיין מה שכתב בזה נהירו דעיינין הרב ספרא רבא ויקירא כמוהרח"ף נר"ו בספרו הנחמד פתח הדביר דף ע"ו ע"ב).

כג כשאומר תכלה שנה וקללותיה יכוין לכלול גם כן על החטאים ועל העונות שיש עליו כמו שכתבו גורי האר"י, וכשאומר וביום שמחתכם יתן דעתו שצריך להפסיק בין אני לה' אלהיכם.

כד ותודיענו דאומר מועד וחגיגת הרגל משום דסדר הבדלות הוא מונה, (וכמו שכתב בספר המנהיג וכרם שלמה, והיינו כדברי מרן החבי"ב בתשובות כנסת הגדולה אורח חיים, הזכרתיו בקונטרס כף החיים בסדר הבדלה יעויין שם, ועיין משבצות זהב בפריו סימן תקצ"ט, ובספר הפרד"ס דף מ"א ע"ד, ושלמי חגיגה דף ש"ז ע"ב).

כה בראש השנה ויום הכפורים, כשאומר האל הגדול הגבור והנורא, יכוין בראשי תיבות בגימטריא שם אהי"ה, וכשאומר סומך נופלים יכוין לאלו המלאכים עינא"ל עירי"ה עריא"ל יהידא"ל, ובתיבת ובכן יכוין אני והוא, או אנ"א יהו"ה, (כן כתב בספר הזכירה דף ס"ו ע"ב), ובחשבון ובכן לשם ע"ב. (עיין מה שכתב בזה בספר מאמר מרדכי, ועיין בספר שולחן גבוה ברמז ובכן אבוא אל המלך, ובטעם הרביעי).

כו אם לא אמר זכרנו, אם לא חתם הברכה חוזר, (לקט הקמח משם הרדב"ז, ועיין שלמי חגיגה, ובנוהג כצאן יוסף הטעם דאין צריך לחזור בזכרנו, ומי כמוך, וכתוב, ובספר, ועיין הרדב"ז חלק ב' סימן רל"ט, ומשחא דרבותא, וראש יוסף, וישועות יעקב, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, ומה שהקשה שם בספר ראש יוסף דאין שואלין צרכיו בראשונות, הלא זאת חקרוה שרים וכתבו דאין זה צרכיו כמו שתראה בספר הפרדס, ונגיד ומצוה, וישועות יעקב).

כז כתב הטור באורח חיים סימן תקפ"ב, דבעשרת הדברות יש בהם ס"ח אלפי"ן על שם הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, ולכך תיקנו לומר בעשרת ימי תשובה זכרנו לחיים שיש בהם ס"ח אותיות ואנו מבקשים חיים בזכות התורה, יעויין שם, האמנם בעשרת דברות שבואתחנן הם ע"א אלפי"ן כמו שכתב מרן בית יוסף שם כאשר יעויין שם, ונראה דהם כנגד שבעים סנהדרין ומשה על גביהן, ולענין החשבון אם הם ששים ושמונה עיין בספר יד אבישלום, (ועיין בספר נוה שלום, ובספר משנת חסידים דף קט"ז), לא יוסיף לומר אל חי, כמו שכתב בספר נגיד ומצוה, וברכי יוסף, (ועיין להרב דברי יוסף סימן א', ובזכור לאברהם, ומאמר מרדכי).

כח אם שכח לומר המלך הקדוש והמלך המשפט צריך לחזור, (עיין מחזה אברהם סימן מ"ב, ועיקרי הד"ט סימן ל"א אות ט"ו, ואדני פז, ועיין מה שכתב בזה בספר ישועות יעקב, ובזכור לאברהם חלק א'), ותשעים פעמים לא מהני, (עיין אשל ריש סימן תקפ"ב, ומחצית השקל, ושערי תשובה, ונהר שלום, ובאר היטב), ואם טעה בברכת מעין שבע ואמר האל הקדוש מחזירין אותו, וכן אם חתם מקדש ישראל והזמנים מחזירין אותו, (מחזיק ברכה סימן תקפ"ב, ועיין שלמי חגיגה, ועיין י"א, וזכור לאברהם חלק ג', ושלחן גבוה, ומאמר מרדכי, ואדני פז, וכרם שלמה, וישועות יעקב, ומשבצות זהב, ואשל),

ושליח ציבור שטעה ולא אמר המלך הקדוש, כשחוזר לראש אומר נמי הקדושה, ובשאר ימות השנה אם אמר המלך הקדוש או המלך המשפט אינו חוזר, (באר היטב, וברכי יוסף סימן קי"ח, ועיין זכור לאברהם חלק א', וראש יוסף, ויד אבישלום בארוכה, וכסא אליהו, וישועות יעקב, ונהר שלום, ומאמר מרדכי, ומשבצות זהב בפריו).

כט בפיוט שופט כל הארץ לא יאמר וצועקים על חטאתם ועל עונותם יבכיו, שופכים שיחתם ולחייהם יבעיו, אלא יאמר במקומו מתחננים לפניך ורחמיך יבעיו, ובאלקי אל תדיינני, במקום גמול עלי יאמר חמול עלי, ושם באמירת ביום פקדו, לפירוש הרב אבן עזרא סדר תשא היינו ראש השנה, (ועיין בספר יד נאמן דף ט"ז, אכן מורינו הרב בתי כנסיות פירש פירוש אחר עיין עליו, ובפיוט ידי רשים דכתוב ואין אפוד ותרפים והוא פסוק בהושע סימן ג', עיין בתרגום יונתן בן עוזיאל, ובכנסת הגדולה סימן תקפ"ד, ובספר בתי כנסיות שם).

ל יזהר לומר זכרנו לחיים הלמ"ד בשבא, (שירי כנסת הגדולה, וי"א, ובאר היטב, ובני חיי, וכסא אליהו, ומשבצות זהב, ואשל, ועיין בספר מטעם המלך חלק השישי סימן תשצ"ז), ועיין בספר מאמר מרדכי בזכרנו דהוא חסר וי"ו, ואמירת חיים ארבעה פעמים נגד ארבעה חשובים כמת, ואי נמי נגד ארבע מלכויות, ואמרו במדרש במחשכים הושיבני כמתי עולם דבגלות נחשבים כמתים, ובא במקום הראוי בגמר אמירת למען שמו, דהגאולה היא למעני למעני אעשה - מסיים למענך אלהים חיים, ופתח ומביא גואל כו', כן נראה לעניות דעתי, ויאמר בנשימה אחת כתבנו בספר חיים בלי הפסק כמו זכרנו ויעלה ויבוא, וכך שמעתי משליח ציבור מובהק דנזהר בכך, וברוך טעמו משום דשלשה ספרים נפתחים, לכך צריך לומר בספר חיים בבת אחת בלי הפסק כלל.

לא. שהשלטן, יש בזה סברות חלוקות דיש אומרים השי"ן בקמץ חטף, ויש אומרים בחיריק, (עיין כסא אליהו, וכרם שלמה, ובתי כנסיות, ומשבצות זהב בפריו, ואשל שם, ובאר היטב), כשאומר ויבין כל יצור צריך לומר היו"ד בשבא, (כן כתב בספר עבודה ומורה דרך), ובמחזורים כתוב בקמץ כמו כל פעול, ואינו כן, הגירסא הנכונה היא ותמלוך אתה הוא כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תקפ"ב בסייעתא דשמיא, ושם תמצא טועמיה חיים למה בחלוקת תן כבוד לא נאמר ה' אלקינו.

לב. לא יאמר כמו שידענו, (כן הכריח בספר בתי כנסיות, ובספר יד אבישלום דף מ"ח סוף ע"א וריש ע"ב, ובספר נוה שלום, ושלמי חגיגה), ויאמר אגודה אחת האל"ף בפתח ולא בסגול, (כמו שכתב בספר בתי כנסיות, ומשבצות זהב), ויאמר והרשעה בחיריק, בעשן בבי"ת, (כמו שכתב במשבצות זהב בפריו, ובספר בתי כנסיות, ובבאר היטב, ועיין

בקונטרס רוח חיים בזה בסייעתא דשמיא), כשאומר עוז בידך יכוין שידענו שאתה הופך הימין לשמאל לרשעים והשמאל לימין לצדיקים, וכשאומר תהלה ליראיך יכוין דסר מרע משתולל בעולם הזה, ולעתיד לבוא התהלה והתפארת ליראיך, כן נראה לעניות דעתי, וכשאומר עיר מקדשך יאמר השי"ן בסגול, וכן ראיתי שכתב הרב מוהר"א חיים דוד ז"ל בזכרונות שלו.

גל אם אמר בחול זכרון תרועה או בשבת יום תרועה אין צריך לחזור, (פרי חדש, וזכור לאברהם).

לד יאמר יום תרועה באהבה, (בית דוד סימן תכ"ז, וכסא אליהו, ומשחא דרבותא, ונוה שלום, וישועות יעקב, שולחן גבוה, ואשל מפרי, ומשבצות זהב שם, וכתב שם בספר נוה שלום דגם בקידוש הלילה יאמר יום תרועה).

לה אם לא חתם בשל שבת אפילו שהזכיר שבת באמצע צריך לחזור, (ברכי יוסף, ומחזיק ברכה, ושלמי חגיגה, ובתשובות הארכתי היכא דלא הזכיר במוסף שבת וביעלה ויבא ובחתימה הזכיר, יעויין שם), ביעלה ויבוא בין זכירה לפקידה לא יפסיק כמו שכתב בספר כנסת הגדולה, (ועיין בקונטרס כף החיים בהלכות ראש חודש בסייעתא דשמיא).

לו כשאומר יום הזכרון יכוין לראש חדש, דהרי כתיב על ראש חדש נמי והיו לכם לזכרון, (עיין שלמי חגיגה, ובנוהג כצאן יוסף, ומשחא דרבותא), כשאומר בימינך יאמר בסגול דהוא מופרד דהוא שבח אחד, ושמך נורא שבח אחר, (שלמי חגיגה, וקמח סולת).

לז יאמר מלוך על כל העולם כולו בכבודך, ואינו לשון כפול אלא לשון מהודר, (שלמי חגיגה, וקמח סולת, וי"א, וכסא אליהו, ומשבצות זהב, ובספר יד אבישלום האריך בזה בכל הצורך, ובספר ישועות יעקב).

לח יאמר ודברך מלכנו אמת כו', (שלמי חגיגה, וקמח סולת), ובאמירת ודברך מלכנו אמת וקיים לעד, לדברי הכלבו צריך שיכוין על הבטחת הגאולה כי ימלוך ה' לבדו, אכן בספר הזכירה דף ס"ו ע"ב כתב דעיקר לכוין בזה הוא לימי שנותינו בהם שבעים שנה כי כך הבטיח ה' לאדם הראשון דבניו היוצאים ממנו יהיו זוכים למספר שנים שבעים, ועל זה אנו אומרים ודברך מלכנו אמת וקיים לעד במה שדיבר לאדם הראשון שיהיו חיי האדם שבעים שנה, ומאריה דאתרין היינו תנא קמא מר קשישא בספר ראש יוסף פירש בזה כוונת הפסוק אבוא בגבורות אדני אלהים אזכיר צדקתך לבדך, כלומר עד שבעים שנה היו מן הדין מצד הבטחת אדם הראשון, אבל משבעים ואילך אין לו לאדם הראשון כלום, ובכן כשאבוא בגבורות אז ה' אלהים אזכיר צדקתך דהוא צדקה מה' אלהים לבדו

ואינו מסיבת אדם הראשון, זה תוכן דבריו דברי פי חכם חן ונאים הדברים למי שאמרן. (ועי' ימי דוד דרוש ב' לר"ה פי' על נוסח תפלה של ר"ה, ובספר יוסף תהלות שם).

לט בראש השנה ויום הכפורים יאמרו בקול רם כל הקהל כאחד ברום עולם משפטיך, (ספר הזכירה דף א' ע"א).

מ בעשרת ימי תשובה ומה טוב אם עושה כן מראש חודש אלול, להתפלל בהוצאת ספר תורה על בניו שיהיו זריזין לעבודתו יתברך שמו, ויאמר י"ג מדות שלשה פעמים, ואני תפילתי שלשה פעמים, (באר היטב סימן תר"ג, ועיין במה שכתב בספר אליהו זוטא), וגם יאמר פסוק לעולם ה' י"ב פעמים, ויכוין בתיבת דברך שישאר הדין למעלה, וגם יאמר התפילה שסידר בספר שומר ישראל סימן טו"ב בשעת הוצאת ספר תורה בראש השנה ויום הכפורים, ותמיהני איך עדיין לא הדפיסו אותה במחזורים מאחר שהיא תפילה קצרה והוא נוסח נורא ונשגב מאד, והביטה וראה בספר נוהג כצאן יוסף בהגה"ה דכתב רמז על מה שמסיימים אחר פרשת העקידה ואת תחש ואת מעכה, הגם דכל זה לא היה שייך לקרותו לענינא דיומא, ועל זה אמר מר דמצא בזה סמך והוא, דראשי תיבות מעכ"ה, מ'לך ע'ל כ'ל ה'ארץ.

מא באמירת עת שערי רצון יאמר במר בוכה הכ"ף בקמץ כמו עיני נגרה עיני יורדה, ואם חל בשבת יאמר אם אפס ביום ראשון ועת שערי רצון ביום שני, וכך הוא מנהגינו, ודע דיש טעות במחזורים בתיבת שחר והשכים, וצריך לומר השי"ן בחיריק.

מב כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר מורה באצבע סימן ט' אות רס"א וזה לשונו, יתאמץ במוסף הנשגב והנורא בבכיה ובכונה שלימה, וישים עצמו כאין באמת כי בעונותינו הרבים בדור יתום זה אנו יתושים, ואם האמוראים עליהם השלום אמרו אנו כחמורים, להיות אנחנו יתושים הוא מעלה ואינו ענוה כי דלונו מאד בתורה ובמצוות וביראה, ויתעורר ויבקש ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בלב נשבר אולי יחנן ה', עכ"ל, ואנכי עבדו מוסיף על דבריו דקודם הקדיש של מוסף יאמר בינו לבין עצמו בנוסח זה, אנה אני בא לפני ה' אלהי עולם מלא חטאים לאין מספר, להיות מלאך מליץ בין העם למלכו של עולם, ואיך אשא פני מול פני האדון ה' אם לא כי נשענתי על רחמיך הרבים ה' ועל זכות הקהל הקדוש הזה שעלי יסמוכו, ובכן יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי כו', (ועיין בחמדת ימים בהלכות יום הכפורים פרק ה' אות כ"ד - כ"ז), ויחזור פסוק לאדם מערכי לב פעם שניה השליח ציבור לבדו בהכנעה גדולה כדי לעורר את העם בבכיה.

מג צריך להקדים מלכיות אף דבקרא נזכר באחרונה והיינו משום דצריך שתמליכהו תחילה, (ועיין חמדת ימים פ"ז מאלול אות קי"ח, ובהקדמת נביאים לכתובים עיין

אבודרהם, ושלמי חגיגה, וזכור לאברהם חלק א', ובספר שולחן גבוה האריך בזה, ועוד שם על פסוקי הקרבנות, ומזה אתה תחזה מה שיש להשיב על מה שחקר בספר מאמר מרדכי דפסוקי הקרבנות הם דלא כמאן, יעויין שם, ואין צורך להאריך).

מד בכתר יאמר הוא מושיענו הוא יושיענו ויגאלנו ברחמיו וישמיענו שנית, גם יאמר להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם, ובמחזורים השמיטו אני ה' אלקיכם, וכשיגיע שליח ציבור לאמירת מפני חטאינו גלינו מארצינו יאמר נוסח התפילה של ספר כף אחת סימן ז', ולא כמו שכתוב במחזורים, וכבר נדפסה נמי בשומר ישראל סימן ח"י.

מה יאמר ואין אנו יכולין להקריב לפניך את קרבנות חובותינו ולא כהן שיכפר בעדינו, גם יאמר ותגדל כבודו בימינו, (ובאמירת מפי כבודך עיין שלמי חגיגה דף רכ"ד ע"ד, ובמה שכתבתי בקונטרס רוח חיים בעזר משדי).

מו כשיאמר עלינו לשבח יפסיק בין אמת למלכנו, ויאמר אפס בלי וא"ו בתחילה, (שיירי כנסת הגדולה), ועל כן נקוה לך יאמר בוא"ו בתחילה, (באר היטב סימן קל"ב ס"ק ג' משם י"א מכנף רננים למוהר"א אזולאי), ולכבוד שמך יקר, תיבת יקר בקמץ טועה הוא, (הרב אברהם אבן עזרא בקהלת סימן י'), אם לא אמר את מוספי בראש השנה אפילו חל בשבת אין צריך לחזור, (קשר גודל סימן כ"ד, מחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן תקצ"א, ועיין שולחן גבוה, ושלמי חגיגה, ובטעם יום שני של פסח ושבועות, אורים גדולים למוד כ"א, ובאר היטב, הלק"ט חלק ב' סימן רנ"ב, ונוהג כצאן יוסף, ומחצית השקל, ואשל בפריו, ועיין להגאון הגדול הרב מורי זקני זיע"א בחקרי לב אורח חיים סימן כ"ד, ובשלמי חגיגה דף שי"א ע"ב ודו"ק, ובמה שכתבתי בתשובותי בזה בחמלת ה' עלי), גם לא יאמר ואת מוספי אלא את כמו שכתבתי בקונטרס רוח חיים, ובקונטרס כף החיים, בסייעתא דשמיא.

מז בדברי קדשך הן ארבעה וכן צריך לומר, (שיירי כנסת הגדולה סימן תקצ"א אות ה', ועיין להרשב"א חלק א' סימן תס"ט, ומור"ם באורח חיים סימן תס"ח, ובהפרש בין דברי קדשך ובין על ידי עבדיך עיין משבצות זהב בפריו, ובאבודרהם דברים נכונים בטעמן, ושלמי חגיגה, וזכור לאברהם חלק א').

מח בפסוקי מלכיות אין לומר אחר שמע ישראל, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וכן בקדושת כתר, (תשובות כנסת הגדולה סימן מ"ה, ובתי כנסיות).

מט היום הרת עולם צריך לשחות עצמו ולאומרו בכפיפת קומה, (סדר היום, ושלמי חגיגה), וכשאומר אם כבנים אם כעבדים יכוין אם כבנים מסטרא דאליהו גימטריא ב"ן, ואם כעבדים מסטרא דחנוך דנקרא עבד נאמן, וזה הוא סוד זכור רחמיך מסטרא דאליהו,

וחסדיך מסטרא דחנוך דהוא עבד אברהם גימטריא ממ"ט דעבד מלך כמלך, ומפרש דהטעם דיזכור לנו את אלו הוא כי מעולם המה, דהרי אלו שני בני אדם היו בזה העולם כשאר בני אדם ולקחת אותם ומסרת בידם שתי עולמות יצירה ועשיה, (מדרש תלפיות דף ס"ח סוף ע"ג), ובאמירת היום הרת עולם בלחש יכוין בתקיעה לבטל יצר הרע דגילוי עריות, ובחזרה דשפיכות דמים, כן כתבו גורי האר"י, (ובפירוש היום הרת עולם ראה תראה בספר הפרדס דף ס"ג ע"א, וישועות יעקב, ובספר בתי כנסיות, ומשבצות זהב בפריו, ומחצית השקל, הלא בספרתם), ועיין להשלחן גבוה דקיים הגירסא של משפטינו היום יעויין שם, והדבר פשוט דכיון דאמר תחילה היום לא הוה צריך מעיקרא.

ן ועל המדינות מזכיר תחילה הפורענות, ובבריות מזכיר הטובה תחילה, ועיין בספרי הקטן רוח חיים טועמיה חיים בזה.

נא באמירת איזו לשובע, יאמר הלמ"ד בשבא והשי"ן והבי"ת בקמץ כי כן היא גירסת הרב אברהם אבן עזרא, ויאמר מי לא נפקד כהיום הזה ולא יאמר ביום הזה כי כך היא הנוסחא בספר נגיד ומצוה, גם יאמר ולא תכלים לנצח ולא יאמר ולא יכלמו כמו שהוכחתי בקונטרס רוח חיים בסייעתא דשמיא.

בן רבים משליחי ציבור נתחכמו לדלג בהביאך את מי המבול כדי שלא להזכיר ביום הזה גזירת דין מהמבול, ואני בעניי בספרי זוטא רוח חיים הכרחתי דצריך לאומרו ולא טוב עושה המדלגו כאשר יעויין שם בעזר משדי, וגם יאמר וינחם מלרע ולא מלעיל.

גן באלקינו ואלקי אבותינו זכרנו בזכרון טוב, השמיטו במחזורים אהבת הקדמונים אברהם ויצחק וישראל עבדיך, גם השמיטו ותתנהג עמנו ה' אלקינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין, והזריז יכתבנו בספרו כדי שלא ישכח, ויפה רמז בזה הרב ועצום החזרן במצוות כמוהר"ר בכור בנימין מלמד נר"ו, והוא דמילוי אלהים הוא מדת רחמים ולנו הוא מדת הדין שהוא גימטריא אלהים, ועל זה אנו מכוונים ותכנס לנו דהיינו שיצרף אלהים עם מה שבפנים מאלהים, ועל ידי זה ישוב חרון אפך ומשורת הדין נעשה רחמים, זה תוכן דבריו בקיצור.

דן כשאומר כי שומע קול שופר יכוין דהוא מצדיק מעיקרו, וכשאומר ומאזין תרועה יכוין מבעל תשובה, וכשאומר ואין דומה לך יכוין למאנין תבירין דקודשא בריך הוא, (כן כתב באשל מפרי סימן תקצ"ב).

הן גם כשחל בשבת יאמר כי שומע קול שופר כו', וגם יאמר היום ברחמים, (הרב כסא רחמים דף ס"א ע"ב, ובשיירי כנסת הגדולה, ובית דוד סימן תי"ז, וי"א, וזכור לאברהם,

ואשל מפרי, ושערי תשובה, ומאמר מרדכי, ובספר ערך השולחן), ובספרי הקטן רוח חיים כתבתי דיאמר קול זכרון תרועת עמו ישראל היום ברחמים, עיין שם בעזר משדי.
נו כבר נתייסד בפי כל העולם שלא לומר לזרע יעקב תזכור כי אם לזרעו תזכור, (עיין להריב"ש, ומוהר"י באסן, ומגן אברהם, ובספר דגול מרבבה סימן קמ"ד, ויוסף אומץ סימן כ"ה, וישועות יעקב, ואשל, ומשבצות זהב בפריו, ומחצית השקל, ובספר שערי תשובה, והרב שולחן גבוה האריך בזה).
זן כתב בספר מכלל יופי, דהגורסים בערפלי טוהר הרי"ש בשו"א טועים הם כי הוא מיוסד מתיבת ערפל שבפרשת יתרו, גם ראיתי שהשמיטו במחזורים אחר תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, ומן הראוי הוא לאומרו.
חן יש להפסיק כשאומר ה' צבאות יגן עליהם דהוא סיום הכתוב, ואחר כך יאמר דרך בקשה עליכם ועלינו, וגם ראיתי במחזורים דהשמיטו בתקע בשופר וקבצנו מהרה יח'ד מארב'ע כנפו'ת הארץ לארצינו, וראוי לאומרו ולכוין בשם הקדוש חב"ו, ואל תתמה דאנו אומרים חצי פסוק מזכריה סימן ט' דכמו זה תמצא כהנה וכהנה, (עיין בקונטרס כף החיים בקידוש וברכת הלבנה, ולמורינו הרב מרן זקני בספר בתי כנסיות סימן ס"א וסימן תקפ"א, ובמה שכתב רב רחומאי הרב פתח הדביר נר"ו דף ע"ג ע"ג).
נט מאה ברכות יצטרפו בברכת הפרי מהלילה, ושתי ברכות יתירות בתפילה, ושתים מהתקיעה דשומע כמברך, (עמודי שמים).
ס "וכתוב" יש בו שש תיבות נגד שש קצוות, ומתחיל בוי"ו ומסיים בכ"ף רומז להוי"ה ברוך הוא, (גורי האר"י זיע"א).
סא ה"א יתירה דעושה השלום כדי לכוין בגימטריא השם הקדוש כנודע, הנה זה הוא דוקא בעמידה ולא בקדיש, (ועיין בספר הכוונות לרבינו האר"י זיע"א, ובנגיד ומצוה, ובטוב עין סימן י"ח).
סב האומרים אלהי עד שלא נוצרתי יאמרוהו אחר יהיו לרצון ולא קודם, וכן הוידוי שאומרים במנחת יום הכפורים וביום הכפורים אחר העמידה, יקדים לומר יהיו לרצון, (מאמר מרדכי סוף סימן תקפ"ב).
סג יש גורסים במקום תקובל צעקתכם תקובל צלותיכם, ואומרים דהגירסא הנכונה כך היא, ועוד שמעתי משליח ציבור מובהק, דבשערים אין לומר בכל אות כי אם אחת לאחת דוקא ותו לא, ובשחרית אין אומרים שערים וכן במנחה, כי אם במוספי ראש השנה ויום הכפורים, ובערבית יום הכפורים ובנעילה.

סד בנוסח ואתם הדבקים יאמר ותכתבנו וידלג תיבת היום, (שיירי כנסת הגדולה, וזכור לאברהם, וכסא אליהו, ופרי חדש), וזכרון בין עיניך שלא יאמר היום, ראוי לומר בדרך צחות אוי לנו כי פנה היום, משום דאין אנו צדיקים גמורים לכך צריך להשמיט תיבת היום, האמנם יש להוסיף דברות אחרות, דהיינו תזכנו בדינינו תטהרנו מטומאות עונינו, תסעדנו סעד טוב, תצדקנו במשפטיך, תקרבנו לעבודתך וליראתך, תקבל תפלתינו ברצון לחיים טובים ולשלום.

סה אחר עלינו לשבח יאמר פסוק ה' יחתו מריביו בקול גדול.

סו תפילה על הפרנסה יאמרנה כתיקונה כסידור שכתוב בסוף ספר יוסף בסדר, ולא כמו שנדפס במחזורים.

סז ראש השנה ויום הכפורים שחל להיות בשבת אומרים צדקתך, (בית מנוחה, וכן כתב בכסא אליהו סימן תקנ"ט, ושולחן גבוה, ומשבצות זהב, ואשל), ובספר מלך שלם דף ס"ז ע"א העד העיד בנו דבאזמיר אין אומרים צדקתך בשבת תשובה גם כשחל יום הכפורים ביום שני, (ועיין תשב"ץ חלק ב' סימן רמ"ח, וחלק ג' סימן קע"ז, ועיין קשר גודל סימן י"ט אות י"ח לימי החול נמי, ועיין מאמר מרדכי, ובתי כנסיות), וכן כתב בספר בני חיי סימן תר"ב דבחול אומר נפילת אפים, ובשבת אומר צדקתך במנחה שלפניו, (ובספר מלך שלם יש טעות סופר, ועיין עוד בחידושי משבצות זהב, ובאשל סימן קל"א, ובכרם שלמה, ובמגן אברהם סימן תר"ד, ושלמי ציבור דף קנ"א ע"ב, ושלמי חגיגה דף שי"ח ע"א), אך הנוהג כצאן יוסף הסכים למוהרי"ל דבשביל אמירת משפטיך תהום רבה אין לאומרו אפילו שאינו יום שלפני ערב יום הכפורים, (ועיין שם בלבוש, ובאר היטב, ומשבצות זהב, ואשל, ושולחן גבוה, ועיין באליהו זוטא), וקודם צדקתך אומרים אבינו מלכנו, (עיין תשובת כנסת הגדולה סימן נ' ובשיירי שלו, ועיין נוהג כצאן יוסף, ושלמי חגיגה אות ט' ליום הכפורים נמי, ועיין בספר שערי תשובה, יעויין שם), ובתחילת ספר דברי שלום במנהגי בית אל הקדוש יב"ץ כתוב, דכשחל יום ראשון בשבת יאמר ואני תפילתי ואב הרחמן במנחה ואין אומרים צדקתך, וביום טוב שני אב הרחמים, עכ"ל, והוא חידוש גדול בעיני, וגם מה שכתוב שם שר"י, לא ידעתי מי כתב זה.

סח בראש השנה ושבת תשובה לא יאמר אבינו מלכנו חטאנו, ומחול וסלח, (נגיד ומצוה דף ע"ג סוף ע"א), על כל פנים כל הסדר יאמר גם בשבת שחל ראש השנה ויום הכפורים ושבת תשובה, (עיין הריב"ש סימן תקי"ב, בית דוד סימן שפ"ד, ובכנסת הגדולה, ובתשב"ץ חלק ג' סימן קע"ו, ובספר הפרדס דף מ"א ודף מ"ב, ועבודה ומורה דרך, ושלמי חגיגה, וברכי יוסף, ורא"י, ובאר היטב, ונהר שלום, ושלחן גבוה, וכסא אליהו, ועיין יד

אבישלום בזה באורך, ומחצית השקל), וגם ביחיד יאמר אבינו מלכנו ואינו תלוי בציבור כמו שכתב בקיצור של"ה, ומה שכתב השולחן גבוה דאפילו במקומות שאומרים אותו ערב שבת יעויין שם בסימן תר"ב, ליתא, והמנהג ברוב המקומות להפך, ואולי יהיה שינוי בין מנחה גדולה למנחה קטנה, (ועיין שיירי כנסת הגדולה סימן תר"ד, ושלמי חגיגה סימן ד', ובספר יד אפרים שם, ועיין השומר אמת סי' ל"ד אות ט"ו).

סט כתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פרק ו' הלכה ט', ובאורחות חיים סימן ט"ז דף ק' ע"ד, דבמנחת ראש השנה היו אומרים במקדש מזמור לדוד הבו לה' בני אלים, יחיל ה' מדבר כו' יעויין שם, והירא את דבר ה' יזהר לאומרו בינו לבין עצמו, (ובספר ימי דוד דרוש ב' תמצא ביאור לנוסח תפילות ראש השנה), ובענין הפרשת התוקע והשליח ציבור שלשה ימים קודם ראש השנה תראה מה שכתב בשל"ה, ועבודה ומורה דרך, ושולחן גבוה, (ועיין לקמן סימן ט"ז אות ט"ז).

ע יעשו התשליך דוקא יום ראשון של ראש השנה אפילו כשחל בשבת כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק א' דף קמ"ג ע"א, ודלא כהרב עיקרי הד"ט סוף סימן ל', (ועיין מאמר מרדכי, ומחצית השקל, וזכור לאברהם חלק ג' יעויין שם), ומורינו הרב בתי כנסיות קרי לה משנת חסידים משום דלא נגלו אליו דברי המקובלים בזמנו, ומה שהיה בעירנו אחד מעיר ושנים ממשפחה לעשות התשליך ביום שני כשחל היום הראשון בשבת, עתה לא נשאר בהם עד אחד אלא כולם הם ביום ראשון, זולת מי שנאנס ולא עשה בראשון דיעשה ביום שני וכמו שכתב בברכי יוסף סימן תקפ"ג, (ועיין במחזיק ברכה שלו שם, ועיין בספר שערי תשובה, ואשל מפרי, ובספר עבודה ומורה דרך יעויין שם), ואני מבקש מאת כל שליח ציבור דלא יחוש בזה לטורח ציבור, ויאמר אחר התשליך התפילה שסידר הרב המאיר עיני הגולה רבין חסידא זיע"א בספר צפורן שמיר סימן י"ב וכבר נדפסה באיזה מחזורים, ואפילו אינה מודפסת במחזור שלו יעתיקנה או יקח בשאלה מאחר, ויאמרנה בשובה ונחת והכנעה גדולה, וירגיש בעצמו התלהבות גדול וכל דבריו בהתעוררות הלב, ומזכה את עצמו ואת אחרים השומעים וזכות הרבים תלוי בו.

עא הטעם שהולכים לנהר או אל הבאר, (כמו שכתב בבאר היטב, ועבודה ומורה דרך), הוא לזכור עקידת יצחק שהיו טובעים במים שעשה להם השטן לפניהם נהר גדול, (ועיין בספר מעם לועז סדר וירא יעויין שם), ועוד טעם אחר דישראל נמשלו לדגים שבמים, ועוד לכוין שלא ישלוט בנו עין הרע כדגים שבים, ועוד שיהיו פרים ורבים כדגים, ועוד לעורר עינא פקיחא של מעלה, (אליהו זוטא), ויזהר שלא יוליך פת להשליך לדגים דעביד

תרי איסורי, (כמו שכתב הגאון מוהרי"ל, ומטה משה, וקיצור של"ה, ואשל מפרי), ויזהר לנער שולי הבגדים כענין ברכת הלבנה כמו שכתב באליהו רבה, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף וביאר הענין יותר על עונות דנאחזים בבגד ומעיל, והוא מלשון מעילה ובגד בוגדים יעויין שם, ובכונת התשליך שא נא עיניך וראה בספר מבוא שערים שער ג' חלק ב' פרק י"ב יע"ש

סימן יד

את שיש בה ידיעה,

ותקעתם תרועה

א כתב הרב שולחן גבוה סימן תקפ"ה ס"ק ז' וזה לשונו, ועיקר סוד הדבר לכוין בתקיעה ראשונה אל החסד מידת אברהם, ובשברים אל הגבורה מידת יצחק, ובתרועה אל העטרה, רוצה לומר במלכות מידת דוד, ובתקיעה אחרונה אל התפארת מידת יעקב שהם רחמים פשוטים, ונמצא הדין בין שתי מידות רחמים כדי שיהיה כבוש ביניהם ולא יהיה לו כח לפעול, עכ"ל, אם כן מי שאינו יודע לכוין בכונה זו קצרה מה בצע לו בתקיעתו והרי הוא כנגן המנגן בלי כונה, ולכן מנהג אשכנז להיות התוקע גדול הקהל טוב וישר בעיני אלהים ואדם, ומי שרוצה לידע כונות התקיעה מיושב ומעומד ונוסח התפילות על פי כתבי רבינו האר"י הקדוש, שא נא עיניך וראה בספר הזכירה מדף ס' ואילך, ואשרי העם שככה לו דיש להם תוקע דקא מכוין וידע אנוש כל הנמצא כתוב בספר הנזכר לעיל, ועיין נמי בספר עמק ברכה דף ע"ז ודף ע"ח, וכזאת וכזאת תמצא בספר זאת חוקת התורה מדף ע"ו עד דף פ' כל כונות התקיעות מיושב ומעומד מלכיות זכרונות ושופרות, יעויין שם, ובספר נהר שלום מדף ע' ואילך ובדף קכ"ד יעויין שם, ותוכו רצוף כונות התפילה עלית על כולנה, תמצא שם עלי הגיון טובה תוכחת לעורר הלבבות קודם התקיעה דאם אבן הוא נמוח, וכבר הדפיסוה עתה במחזור חדש.

ב תוקע רווק או שאין לו הדרת זקן לא יתקע בציבור, (לקט הקמח, ובאר היטב), ובנוהג כצאן יוסף כתב על המגלח שערותיו מזקנו דלא יהיה תוקע בציבור, והעולם נהגו קולא ליתן לבחורים תקיעות דמוסף, ואדרבא הן יותר עיקר, (ועיין משחא דרבותא דף נ"ג ודף ע"ד ודף ר"ח, וערך השלחן, וראש יוסף, וישועות יעקב, ומאמר מרדכי, ושלחן גבוה, ועמודי שמים, ודו"ק).

ג נכון לתקוע בשופר מצד ימין של פיו על פי הקבלה, (של"ה, ובאר היטב, ומגן אברהם, ואשל, וחמד משה, ועיין בן יוחאי דף קמ"ג ע"א), ובעמודי שמים כתב דלצד דניחא

ליה דיבוא על נכון יתקע, יעויין שם, ולא יתקע בצד הרחב, (כמו שכתב באשל בפריו), והטעם משום מן המיצר קראתי יה, (והם דברי הרא"ש, ועטרת זקנים, מהירושלמי).

ד אם תשש כוחו של תוקע ונכנס אחר תחתיו, אין צורך לברך עוד הפעם על התקיעה אפילו שבא מן השוק, (כתונת יוסף סימן כ"ד, ועיין בשיירי כנסת הגדולה, ומאמר מרדכי, ומשבצות זהב בפריו, ועולת שבת, ויד אפרים, ועיין בית דוד סימן שצ"ה).

ה היכא דנפסל השופר או שחשב שהיה כשר וברך אי צריך לחזור ולברך, עיין זכור לאברהם חלק א' מה שכתב בזה.

וי"ו לא ישיח לא התוקע ולא השומעים בין ברכה לתקיעה דשיחה הוי הפסק, (עמק ברכה, ואשל בפריו, ומחצית השקל, ובאר היטב, ובתי כנסיות), וידוע הוא הסימן דהסכ"ת ושמ"ע דאסור לדבר, (ברכי יוסף סימן תקצ"ב, ומשפט כתוב שם, ועיין ערך השלחן, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, ומוהרימ"ט חלק א' סימן מ"ט, וגנת ורדים בין יורה דעה לאבן העזר, יעויין שם).

ז לספר שערי תשובה צריך שיברך עוד הפעם אם הוכרח לסגולת ויהי נועם, והטעם הוא דסגולה זאת להפוך השופר ולקראות ויהי נועם בתוכו אינה סגולה בדוקה ולכך חשיב הפסק, וכן כתב בספר דגול מרבבה סימן תקפ"ה.

ח בראשי תיבות שופר עיין למורינו הרב ראש יוסף, ובספר חמד משה, ובספר מעין גנים, ובספר משחא דרבותא דף ר"ח ע"ד, ומשבצות זהב בפריו.

ט יכסה השופר בעת הברכה כמו שכתב השל"ה, ואליהו זוטא.

יוד נכון להתודות בתוך התקיעות בלחישה בין סדר לסדר, (באר היטב, ועבודה ומורה דרך, וחמדת ימים פ"ז מאלול אות ק"ב, ומחצית השקל).

יא מצוה על המורה צדק בעירו ליתן דעתו לשלוח תוקע לאיש אשר הוא בבית הסוהר אם לא יוכלו להוציאו, ולהוציא ממון ליתן לשר בית הסוהר שיניח להתוקע לשמוע קול שופר, וכן להיושבים בקוארינטינ"ה שאין להם שופר או תוקע, ומזכה את הרבים ביום הזה.

יב שואל שופר ונאנס או נגנב, עיין מכתב שלמה הנדפס מחדש סימן ע"ו, ועיין מה שכתב בזה בספר שערי תשובה.

יג ישתקע הדבר ולא יאמר לתקוע בבוקר קודם קריאת התורה, (עיין ברכי יוסף, ומחזיק ברכה, ובחיים שאל חלק ב' סימן י', וכסא אליהו, ועיין בתי כהונה חלק ב' מסימן ה' ואילך, ואהל יוסף סימן י"ד, ופני אהרן סימן כ"ח, וחמדת ימים פרק ז' מאלול ור"ה אות ו', ועיקרי הד"ט סימן ל' אות כ"ב, מלך שלם דף כ"ז ע"א, ובספר חקרי לב להגאון

הגדול הרב מרן זקני זיע"א באורח חיים סימן ו', ושלמי חגיגה דף ש"ג ע"ד, ובספרי הקטן רוח חיים כתבתי בזה בעזר משדי, ועיין בספר ישועות יעקב, ונהר שלום, ושערי תשובה, וארץ יהודה דף י"א, ומחצית השקל, יעויין שם), ותהלות לאל יתברך דלאט לאט נתבטל המנהג הזה פה עירנו מלתקוע באשמורת הבוקר, דהיו נאספים אגודות אגודות כנופיות גדולות לשמוע קול שופר בבוקר קודם תפילה, והן היום כמעט לא נשאר כי אם בשלשה מקומות וגם אלו יתבטלו, וכבר אירע בשנה אחת דנתחכמו קצת מרבנן דפקיע שמייהו המתנהגים בחסידות והחרדים אל דבר ה' להתפלל ותיקין כדי לתקוע שופר עם הנץ החמה ולא עלתה להם, דבאותה שנה כל אחד נלקה בענין אחד רחמנא ליצלן, ומי יעמוד בסוד ה' דביום הזה דאפילו ציבור צריכים להתפלל בזמן דכל העולם מתפללים וכולם בבת אחת, ועיין חומת אנך על הפסוק ואני תפילתי לך ה' עת רצון, (ועיין מה שכתבתי אני בעוניי בזה בספרי זוטא חקקי לב חלק א' סימן ו' דף י"א ע"א וב', וסימן מ' דף נ"א ע"ד, ובספר ראש משביר חלק א' סימן כ"ט, ועוד לו בסימן ל' לענין אחיזת השופר בידו, יעויין שם).

יד כתב בעבודה ומורה דרך דף רע"ג ע"ד וזה לשונו, בשעת התקיעות יכוין על העקידה שהיה עקידת ידים ורגלים וככה יהיה לו עקידת היצר הרע ידיו ורגליו, ויכוין בעצמו כאילו עוקד עשרה אסורין, ויתחרט ממעשה ידיו הן בגזל הן משליחות יד שיש בו חסרון כיס, וכן ברגל אשר הלך בעצת רשעים, ויהיו עיניו ולבו נשואות לשמים על שני סרסורי דעבירה וישוב מהם, עכ"ל.

טו בתקיעת שופר נמצא עשרה טעמים גלויים מלבד מה שיש בו על דרך האמת, ומנאם בספר עמודי שמים והוסיף עליהם עוד שני טעמים ולאהבת הקיצור לא העתקתים, ועוד הביא שם טעמים על פי הסוד רזין עלאין, ושם תמצא דאסף וקבץ כל דיני השופר והתוקע וסדר התקיעה בדרך קצרה כל הסעיפים אשר לא השאיר שום דבר, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, וזה הוא סיבה שלא הוצרכתי ללקט אורו"ת מדינים אלו כי שם תמצא כשלחן הערוך, ועוד דכיון דמילתא מתניא בפני רבים מסתמא עושים הכל כדת וכהלכה ואין צורך להזהירם ולהזכירם, ומה גם דלא יבצר בכל קהלה מורה הוראה, ה' צבאות יגן עליהם אמן כן יהי רצון, ומה טוב אם התוקע ילמוד בתורת השל"ה מדף רי"ז ע"א ואילך בענין כונות התקיעות.

טז כל שנה דאין תוקעים בתחילתה אם הוא על צד האונס או במזיד, עיין מוהרי"ל, ובעל הלכות גדולות, ואבודרהם, ובספר אליהו זוטא, סימן תקצ"ה.

טוב. קהל שבא להם שופר בין השמשות של יום ראשון מברכין, אך בין השמשות של יום השני לא יברכו, ואם הוא אחר קבלת שבת, אם אינו בין השמשות מברכין, (עיין יד אהרן, ובאר היטב, ומשבצות זהב סימן ת"ר, וברכי יוסף שם, ונהר שלום, ומכתם לדוד סימן ט"ז, וערך השולחן, ועיקרי הד"ט סימן ל' אות כ"ד, ועיין למר ידידנו הרב פתח הדביר נר"ו דף רט"ז ע"א, ועיין לעיל בדיני ספירת העומר מה שרשמתי שם בסייעתא דשמיא).

חי. עיר שיש להם בית הכנסת אחד טוב למול בין קריאת התורה לתקיעה, מה גם אם מביאים התינוק למול בבית הכנסת, (מרן החבי"ב בבית הכנסת שלו, ובדגול מרבבה סימן תקפ"ד, ועיין בתשובות בשמים ראש סימן שמ"ב, ובספר שבות יעקב חלק א' סימן ל', ובספרי הקטן רוח חיים לענין תשעה באב, ועיין ע"ב, וערך השולחן, ועטרת זקנים, ומשבצות זהב, ומחצית השקל, ונוהג כצאן יוסף), וראיתי בספר עמודי שמים דכתב דתמיד ימולו קודם אשרי, וכן כתב בשערי תשובה, ובכרם שלמה, וכתב שם בכרם שלמה ובבאר היטב, דאם המוהל תוקע יקנח פיו היטב.

יט שכר תקיעה דאינו רואה סימן ברכה, עיין בתשובות כנסת הגדולה סימן ט"ז, (ועיין טורי זהב, וכסא אליהו, ושלחן גבוה סימן תקפ"ה אות י', ופרי חדש, ובתי כנסיות, ולענין בהבלעה עיין עולת שבת, ובאר היטב, ועיין בספר מערכי לב ד'), ומי שנוטל שכר אין חיוב לקרותו לספר תורה, (עיין אשל בפריו, ומחצית השקל, ועיין בספר מעין גנים בנימוקיו), ולפי זה מה שכתב השל"ה דמי שעלה בתוכחות בפרשת תבוא דיקראוהו ביום שני של ראש השנה, ומי שעלה בסדר בחוקותי יקראוהו בשבועות כאשר יעויין שם, דאם נטל שכר אינו מן הדין לקרותו.

ך השל"ה הקדוש הזהיר שלא להוציא ליחה ולא צואת החוטם בשעת התקיעה, ושלא להביא תינוקות לבית הכנסת ביום הזה בשביל התקיעה, יעויין שם, (ועיין נמי במשבצות זהב, ואשל בפריו, ובעיקרי הד"ט שם), והתינוק אם שאל לאכול איתיה בתקנתא דיוציא מחיקו איזה דבר שמביא מביתו ונותן לו, אבל אם צריך לצרכיו בשעת התקיעות מה יעשה אותו הבן אם אין אדם נוטל את בנו ומוליכו, (ועיין כרם שלמה, ושלמי חגיגה, ואליהו רבא וזוטא, ובבאר היטב).

אך על שני תוקעים ואירע שחל בשבת, עיין אור נעלם סימן י"ג, ושם לענין עליית ספר תורה, (ועיין דומה לזה בנוהג כצאן יוסף לענין עליית ספר תורה בתשעה באב במנחה, ורמזתיו לעיל בחודש מנחם בסייעתא דשמיא, ועיין פנים מאירות חלק ב' סימן קכ"ה,

ובספר שערי תשובה האריך בזה), ומלתא כדנא כפטיש יפוצץ סלע לכמה נדונות מי נדחה מפני מי ואין כאן מקום להאריך.

בך העד העיד מורינו הרב מרן החבי"ב, על מנהג קהל קדוש פורטוגאל יב"ץ, דאחר התפילה תוקעים שלשים קולות כדי להשלים מאה קולות, (שיירי כנסת הגדולה סימן תקצ"ב אות ז', ועיין מאמר מרדכי, ויד אבישלום, וכרם שלמה אשכנזי ק"ק, ונהר שלום, וישועות יעקב, הם המדברים בואו חשבון להשלים מאה קולות)

סימן יז

פתח בערבית שם תהא רעדה,

הלילה הזה לה' על התורה ועל העבודה

א בכל ימות השנה יש להזהיר להמתפללים בבתי כנסיות בפתח חצר, שמלבד שלא יצאו חוץ לחצר להתפלל ולענות קדיש וקדושה, כיון שחוץ לבית הכנסת הוי בשוק שאינו נקי מטינופת, ואסור להתפלל ולענות דבר שבקדושה לא במקום ההוא ולא כנגדו, וביותר יש להזהר בימים נוראים בשני ימים טובים של ראש השנה ויום הכפורים כי כולם באים לבתי כנסיות, כי יש מהם יושבים בפתח בית הכנסת, פניהם נגד השוק שיש בו טינופת ואשפה, ויש מהם יושבים בשוק עצמו שורות שורות ומתפללים ועונים קדיש וקדושה, ידעו נאמנה כי הוא איסור גמור ועון פלילי, ויש להם להכנס תוך בית הכנסת אפילו שיושבים בדוחק, ואם לא יוכלו דהמקום קטון מהכיל, ילכו לבתי כנסיות שיש בהם חצר גדולה לפניה ויהיו נכנסים תוך חצר בית הכנסת מבפנים אל המקום שאינו נראה פני השוק כדי שלא לראות טינופת ואשפה דאיסורו חמור משלשים ושש כריתות ואין לו תקנה לעולם הבא, וכמו שכתב מורנו הרב הגדול כמוהר"ח אבולעפיא ז"ל בספר חנן אלהים תיקון א', ודבריו חיים וקיימים, והזהיר בזה יאריך ימים ושנות חיים, ועיין נמי בחמדת ימים חלק ימים נוראים פ"ג מאלול אות י"ז, י"ח כמה הזהיר על זה, יעויין שם, ועל גזברי ופרנסי וגבאי הקהלה קדושה מוטל דיהיו בעינים פקוחות לבל יניחו שום אדם חוץ לפתח בית הכנסת, ויבקשו להכניס אותם לתוך בית הכנסת איש על מקומו, ושא נא עיניך למה שכתב הרב לחמי תודה דף קי"ד ע"ב, דבית הכנסת צר הנה הוא מתרחב כשיש אהבה ביניהם, והא ראיה מירושלים, דנבנה ליהודה ועלו לרגל כל שבטי י"ה, וזה הוא פירוש הפסוקים, ירושלים הבנויה ליהודה כעיר שחוברה לה יחדיו לכל השבטים, יען אנו רואים ששם עלו שבטים שבטי י"ה ואיך יכלה הארץ לסבול אותם, אינו אלא דישליו אוהביך, יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך, זה תוכן דבריו.

ב בנרות של יום הכפורים רבו הטעמים, א. שהתורה נגמרה ביום הכפורים והתורה נמשלה לנר, זאת שנית, כנגד איבריו של אדם, וראשי תיבות נ"ר נ'פש ר'וח, נר ה' נשמת אדם, וכנגד מצות עשה ולאו הניתק לעשה ולאו שאין בו מעשה, והבאתי את השלישית דהוא תיקון שריפה, ועל ארבעה ל"ו אשיבנו כדי להביא לביתם נר ששבת, עיין אליהו זוטא, ולהרב נוהג כצאן יוסף, וחמדת ימים פ"א מיוכ"פ אות ל"ו - ל"ח, ובאר היטב, ויד אפרים, ומחצית השקל, וכשיסתכל בנרות יכוין לאלו הטעמים.

ג כשמתעטף בטלית אפילו שהוא מבעוד יום לא יברך עליו, כך עלתה הסכמתי בספרי הקטן לב חיים חלק ב', ועיין נוהג כצאן יוסף אות ב', והמבין יבין כונתו

ד אם יש הפרש מכניסה ליציאה ביום הכפורים בענין בין השמשות, עיין מחצית השקל, ובמה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן ל"א לענין שבת, ועיין לידיד נפשי הרב פתח הדביר נר"ו דף קפ"ז ע"ב.

ה מנהג טוב המוכרים המצוות קודם יום הכפורים כדי לומר כל נדרי בזמן הראוי, לדוד אמת, ועיין הריב"ש סימן שצ"ד, ושלחן גבוה, וצרור הכסף דף ז'

ו אם תוציא יק'ר מזולל, דהיינו מרוב אכילה או מחמת יגיעה, אינו בכלל ידאג ואין צריך תיקון, כרם שלמה סימן תרט"ו, ועיין מה שכתב באליהו רבה, ואשל מפרי, היכא דלא הרהר ביום כלל, יעויין שם, ובהא דפסק בשולחן ערוך דאם עלתה לו שנה דמובטח לו שהוא בן העולם הבא, וכתב הלבוש דהוא לאידך גיסא דידאג יותר, והשיגו על הלבוש, דהוא נגד ש"ס ערוך, על זה יצא לישע הרב מאמר מרדכי בסימן תרט"ו ס"ק ב', דהלבוש כונתו רצויה, דראה דנתקלקלו הדורות וכשיארע זה לריקים ופוחזים בתחילת השנה, מהפחד נכנעים קצת ואחר כך משליכים אחרי גיום, ויש מהם דאינן מתפחדין כלל שידעו בעצמן שאינן בני העולם הבא ומשלימים שנתם, לכך נתחכם שלא ליתן פתחון פה, זה תוכן דבריו, ועיין בחמדת ימים פ"ד מיוכ"פ אות מ"ח - ס"א

ז תקון למי שראה, עיין בקונטרס עתרת החיים סימן מ"ב, ועיין כרם שלמה סימן תרט"ו, ובסידור תפילת נהורא השלם

ח אם ראה אי יכול לטבול ביום הכיפורים עצמו, עיין מוהר"ש הלוי, וחמדת ימים פ"ד מיוכ"פ אות ס"ב - ס"ד, ושלחן גבוה, ובמאמר מרדכי, בחלקו"ת תשית למו בין אלעבר למה שאירע באותה הלילה, ועיין בספר הפרדס לרש"י דף מ"ו ע"ג, ובספר מקראי קדש דף ע"ד ע"ב, ורב אחא משבחא הרב נח"ל נר"ו בחלק ב' דף קי"א ריש ע"ד הביא הוראת מורינו הרב מר אביו המלאך רפאל זכרונו לברכה, דהורה לשליח ציבור שראה קרי בליל יום הכיפורים לעבור לפני התיבה ולא התיר לו לטבול, יע"ש ובספר שלחן גבוה

ט כשישן ליל יום הכיפורים יזהר שלא יכסה רגליו, של"ה, ובאר היטב, וסימנו ותגל מרגלותיו ותשכב, וכן כתב בעמק ברכה, ונוהג כצאן יוסף אות י"ח, ומדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, ואליהו זוטא, ושלחן גבוה, ומורה באצבע אות רע"ו, ושם כתב דישכב מעוטף בטלית יעויין שם, וזה אינו לכל אדם, וטוב שיסלקנו

יוד הישן בבית הכנסת יישן במערב או בעזרה של נשים, באר היטב, ואשל, ומרדכי יומא סימן תשכ"ה, ובלבוש ויד אפרים כתבו דמוטב לילך ולישן בביתו, ומוהרי"ל חשש דיצא רוחו ויעשה הפחה בבית הכנסת, והזהיר על השליח ציבור דישן כראוי, וכן הביא בהג"ה נוהג כצאן יוסף, ועיין אדני פז סימן תרי"ט, ובספר עמודי שמים, ובחמדת ימים פ"ד מיוכ"פ אות מ"א - מ"ג, ועטרת זקנים

יא כתב מורינו הרב מרן החבי"ב בעל כנסת הגדולה, דכל אדם לא ישכים יותר מדאי פן יחטפנו שינה בתפילה, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף אות כ', וזה נמי בתחילת הלילה שלא יהיה ער יותר מדאי, על כל פנים יקום שיעור להתחיל התהלים פעם שני להשלים כפ"ר, וגם לומר כתר מלכות, ועיין באליהו זוטא

יב בליל יום הכפורים כשאומר בקריאת שמע שיר למעלות יכוין לשם הקדוש עשצ"י היוצא מראשי תיבות ע'ושה, ש'ומרך, צ'לך, ה', ישמרך, ישמו"ר, והוא סגולה להנצל מטומאת קרי, וכחו גדול לשמור מלילי"ת שלא תטמא את האדם, חידושי הרמ"ז בסוף ספר התקונים דף ק"ס ע"א, ועיין נמי בשל"ה הקדוש, אלא דלפי דברי הרב המורה באות רע"ג, הוא דלא יאמר שום פסוק או שום כונה, דאדרבה יתגרה בו, כאשר יעויין שם.

יג גזברי וגבאי הקהלה קדושה יעשו זירוז להניח שומרים בבית הכנסת מיוחדים, דמי ומי הם הזריזים לעמוד על המשמר בשביל הנרות, והאמת דה' שומר ישראל וליל שמורים הוא לה', דזכות יום הכפורים מגן שלא יארע תקלה, מכל מקום מיום הכפורים עצמו ילפינן דאין סומכין על הנס, ומוהרי"ל כתב דהמנהג להשכיר גוי לשומר, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף אות י"ט

יד אזהרה גדולה יזהר ליל יום הכפורים שלא יהא סמוך למיטתו כלי מים, ומה גם אם רגיל לשתות בשאר לילות, דחס וחלילה שמא ישכח וישתה, לכן לא יניח שום כלי מים אצלו, וכבר אירע מקרה בלתי טהור באדם אחד, דבליל יום הכפורים הניחו סביב למטתו כלי מים בשביל בנו הקטן, ובחצות הלילה מתוך בלבול שינה עמד ושתה מים לצמאו, וכשנתיישב בדעתו ונזכר שהיה יום הכפורים בכה ונצטער הרבה וביקש תיקון לנפשו אחר יום הכפורים בסיגופים ותעניות והיה דואג כל אותה השנה, לכן כל ערום יעשה בדעת סחור סחור לכרמא לא תקרב דלא יהיה בסוג ולו הכין כלי מות חס וחלילה,

מים הרעים במקום מים חיים, ובספרי הקטן רוח חיים עמדתי על דברי הלק"ט חלק ב' סימן רפ"ג, ועיין שם סימן רע"ד ורפ"ה, ועל דברי הרב קול אליהו חלק א' סימן ל"ד, בענין השתיה לבד אי איכא כרת, יעויין שם בעזר אלהים חיים, ועיין הרשב"ש סימן כ"ג, ובספר מוצל מאש בסוף ספר רב יוסף, ובספר ארעא דרבנן אות רב"ן, ובספר נהר שלום, ומאמר מרדכי, וערך השולחן סימן תרי"א, והנה ארבעה חילוקים יש בין כרת למיתה בדיני שמים וביארם מרן זכרונו לברכה פרק ד' מהלכות ביאת המקדש, ועיין להרב שלמי חגיגה, ולענין אם שתה מי ים המלח ביום הכיפורים עיין להגאון מרן זקני בספר חקרי לב חלק ג' ליורה דעה סימן פ"ח, ובקונטרס כף החיים סימן כ"ב אות ט"ז, ועיין להרב בנו בספר משה ידבר סימן ב', ובספר חיים וחסד למהר"ח מוסאפיי"א סימן י"ח, ועוד שם בספר משה ידבר סימן ג' ללילו כיומו ובענין השתיה, יע"ש

טו בתחילת הלילה ילמוד כל התהלים כמו שכתוב בעטרת זקנים, ומה טוב שילמוד בגמרא בסוף יומא מאמרי התשובה אחר שיגמור התהלים והאדרא זוטא אם יכול ואפשר לו וכי הוא בר הכי להבין, עמק ברכה, וכן כתב באליהו זוטא, והרב המורה כתב באות רע"ד ורע"ה דישלים כל התהלים עם שבעה כורתי ברית כמו בהושענא רבא ממש ואחר כך ילמוד האדרא זוטא, יעויין שם, ולפי זה מה טוב שילמדו בכנופיא כל בי עשרה דשכינתא שריא כדי לומר הז' כורתי ברית, ומה טוב חלקם ומה נעים גורלם העושים כסדר הזה בלילה הקדושה הלזו

סימן חי

דברים דשייכי אדברא נא

ליום אדיר בימי שנה

א אם מותר לגדול לרחוץ לקטן ביום הכיפורים, עיין מטה אהרן חלק א' מערכת י'.

ב בחינוך לקטן מאיזה זמן ולפי הקטן, עיין ישועות יעקב, ולהגאון הגדול מרן זקני הרב זצוק"ל בספר הנורא חקרי לב אורח חיים סימן ק"ח וסימן ק"ט, ומאמר מרדכי, והשולחן גבוה, וקול אליהו חלק א' סימן ל"ז, ולהרב עמודי שמים, ומחצית השקל, ובתשובות הרמ"ע סימן קי"ח, ובאשל מפרי, ובמשבצות זהב שם, ומעין גנים, ועיין עוד מה שכתב מלכינו ושרינו הרב החסיד שארינו בספר אות היא לעולם אות צ"ט וק"א, בדין חינוך לקטן, ומצאתי בזוהר הקדוש סדר בלק דף ר"ג ע"ב, דלחנך התינוקות בתענית שעות ולהביאן לבית הכנסת ביום הזה סגולה נפלאה להצילן מחולי האסכרה, ועיין שם באספקלריה המאירה, ובגליון הזוהר הקדוש

ג לא יעביר על פניו מטפחת שרויה במים, עיין לעיל בחודש אב, ועיין מחצית השקל סימן תרי"ג, ונטילת ידים שחרית להעביר הרוח רעה יש מתירין כאורחיה בכל יום, אך רבו האוסרים שהוא עד קשר אצבעותיו, ויעשה שלשה פעמים ככל יום, חמדת ימים פ"ה מיוכ"פ אות י"ד, ט"ו, ובאשל, ובנטילת ידים של כהנים רבו המתירים דהוא כאורחיה ככל ימות השנה, וללוים גם כן הנותנים ליטול לכהנים, עיין שמן המאור, ועיין מוהר"ש הלוי סימן ט"ו, ומוהר"י הלוי, ודרכי נועם, יע"ש, ולשפשף פיו אסור, אבל מעביר לפלוף מעיניו בידים קודם שמנגב כמו שכתב השולחן גבוה, ובנוהג כצאן יוסף אות כ"א, ומדבריו שם בנוהג כצאן יוסף אתה תשמע דהתיר לנטילת ידים שחרית דיעשה ככל יום יעויין שם, וכבר מלתא אמורה דאין כן דעת כל הפוסקים, ועיין מעין גנים, ועיין ושב הכהן סימן א', וסימן ג', ושיורי ברכה, ובספר ראש יוסף לענין רוח רעה בזמן הזה, ובספרי הקטן לב חיים חלק א' מסימן ס"ב עד סימן ס"ט מה שכתבתי בס"ד, ועל כל פנים הנוגע במנעלים יזהר ליטול ידיו עד קשרי אצבעותיו, ולא ישכח משום שהם של בגד כי הכל אחד וכמו שכתב השל"ה.

ד חולה צריך להזכיר בברכת המזון יעלה ויבא ואם לא אמרו אין מחזירין אותו, וכן הנערים האוכלים צריך להזהירם שיזכירו בברכת המזון יום הכיפורים, כנסת הגדולה, וכסא אליהו סימן תרי"ח, ובמאמר מרדכי, ועיין שם לענין כוס, ועיין נמי בספר עמק ברכה, ובספר עיקרי הד"ט סימן כ"ח אות ג', ובספר נהר שלום, ובאשל מפרי, ומחצית השקל, וכתב שם דהאוכל ביום הכיפורים אין צריך ללחם משנה, יעויין שם.

ה בעוברה שהריחה, עיין בשמים ראש סימן שנ"ג, וכסא אליהו, וערך השולחן, ושולחן גבוה, וישועות יעקב, ומאמר מרדכי, וכרם שלמה סימן תרי"ז, ועמודי שמים, ובספר מכתב שלמה הנדפס מחדש סימן נ"ז, ומעין גנים

ויו יזהר שלא יגע באוכלין, ולתת לתינוק שאין ידו משגת לאכול שרי, עיין קול אליהו חלק א' סימן ל"ט, ובספר ישועות יעקב, וערך השולחן סימן תרי"ב, וחמד משה, ונהר שלום, ושיורי ברכה, ומשבצות זהב, ועטרת זקנים סימן תרי"א ותרי"ב, ומחצית השקל, ובשולחן גבוה התיר בשופי דהוה ליה כענין הקורא לאור הנר דאימת יום הכיפורים עליו יעויין שם, ובמאמר מרדכי סימן תרי"א ותרי"ב, ועיין להרב מר אהובינו מאריה דאברהם נר"ו בספר נח"ל חלק ב' דף קפ"ז ע"ד

ז אם התירו לחולה לאכול לא התירו רחיצה וסיכה דאין צריך לה לרפואה, כמו שהעליתי בספרי הקטן לב חיים חלק ג' בעזר משדי.

ח יתן דעתו הגבאי של הקהלה קדושה, שלא יקרא לספר תורה מי שקם מחוליו בשביל שרוצה לברך הגומל וקים ליה דהרופא נותן לו לאכול כמו שכתבתי בספרי הקטן לב חיים בסייעתא דשמייא.

ט המנהג שנוהגים לשטוח עשבים בבית הכנסת או מחצלאות, עיין נוהג כצאן יוסף במוסף אות א', ועיין בעטרת זקנים ועיין שלמי חגיגה אות ח' דכתב ליתן מצעות או מחצלאות בבית הכנסת, ושמור"ם כתב דיציעו עשבים.

יוד רחיצה בחמין שהוחמו מערב יום הכיפורים, עיין טל אורות דף צ"א, וסיכה לרפואה מותר, עיין למורינו הרב ראש יוסף זכרונו לברכה, וכן רחיצה וסיכה להעביר הזוהמה שרי, ועיין ישועות יעקב, וכסא אליהו סימן תרי"ד, וחמד משה, ונהר שלום, ובספר שלחן גבוה, ובאשל מפרי, ומחצית השקל, ומאמר מרדכי, ובראש יוסף דף ק"ג ע"ד ודף ק"ה ע"ד

יא יולדת דאחזו לה חבלי יולדה, הורה הלכה למעשה בספר מאמר מרדכי דנותנין לה לאכול כדי לסבול חבלי יולדה ותלד בריוח, יעויין שם, ובילדה עיין צרור הכסף סימן י"ג לענין מעת לעת, ובספר עולת שבת כתב דלנשים מאמינים ביולדת, וביולדת אפילו מפלת כמו שכתב שם בספר פחד יצחק מערכת י', והן אמת דבחולה שאמר הרופא דצריך לאכול וכן ביולדת, אם מחמירין שלא לאכול עליהם נאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ובכנסת הגדולה כתב דמאכילין אותו בעל כורחו כאשר יעויין שם, ברם צריך התבוננות גדול שיאכלו מעט מעט שלא יצטרף לשיעור, והיינו שני שלישי ביצה בינונית ושיהא שיעור כדי אכילת ארבעה ביצים, ובשתיה גם כן שיעור שיסלקנו לצד אחד, ובין שתיה לשתיה לפחות שיעור רביעית, אלא דאם אמדוהו דאינו מספיק לו יתנו לו יותר כמו שכתב בשולחן ערוך שם סימן תרי"ח, ועיין יד אפרים שם, וכתב בספר ערך השולחן דמותר למדוד ולשקול ביום הכיפורים לצורך שלא לאכול כשיעור, יעויין שם, ואני אומר דאם אפשר למדוד בערב יום הכיפורים מה טוב, וכמו ערב פסח לענין שיעורי כזית, עיין בקונטרס חיים לראש מה שכתבתי בס"ד

יב להשלים מאה ברכות ביום הזה, עיין להשל"ה הקדוש שיכוין בכל האמנים, ועיין עמודי שמים, ולהרב נוהג כצאן יוסף דף ע"ח

יג כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרי"ו, דהמביא תינוק לבית הכנסת יביא מידי דמיכל בחיקו של תינוק, ושם הבאתי לשון הירושלמי פרק ו' דיומא, דרב אחא בגמר המוסף היה אומר בקול רם מי שיש לו תינוק יוליכנו לביתו כדי שיאכל אם אין לו בחיקו, יע"ש.

יד ללבוש שק ביום הכיפורים אסור, מוהר"ש הלוי ז"ל סימן ז', ובשולחן גבוה כתב דכל שכן ראש השנה, והשיג עליו הרב זכור לאברהם חלק ג' דמה בא לחדש דכבר כתב כן מהר"ש הלוי שם להדיא כאשר יעויין שם, ולעניות דעתי נראה דאינו כל שכן, והלואי יהיו שוין לענין זה, מאחר דמצינו דרשה מפורשת בפרטות ליום הכיפורים ברבותינו זכרונם לברכה על הפסוק ולקדוש ה' מכובד, דא יום הכיפורים כבדהו בכסות נקיה, והובא בהרי"ף בהלכות, ובספר פחד יצחק מערכת י', יע"ש, והרב המגיה בזכור לאברהם חלק ג' השיג עוד על השולחן גבוה דהוסיף דגם בשבת תשובה אסור דזה נמי מפורש במוהר"ש הלוי שם, והביא מהרב ספר החסידים, דביום דהותר קריעה הוא דהותר ללבוש שק, יעו"ש, ועיין באשל מפרי, ובעמודי שמים

טו ליטול ידיהם הכהנים במי ורדים, עיין שמש צדקה סימן ך', גנת ורדים סימן ט"ז, ובגן המלך שם סימן ס"א, ובית דוד סימן רצ"ג, ועיין חיים שאל חלק א' סימן ע"ד אות נ"ו, ועוד לו בספרו יוסף אומץ סימן נ"ה דהתיר לרפואת העינים ועיין להרב עיקרי הד"ט, וזכור לאברהם חלק ג' ועיין נמי במחצית השקל, דהתיר רחיצה לעינים משום רפואה.

טז מעור דג ועור עוף אסור לעשות מהם מנעל ליום הכיפורים, ועור למעלה או למטה אסור, פרי חדש, ואשל מפרי, ועיין לעיל סימן ט"ו, ולעמוד על כרים של עור ומנעל קרוע שאינו מקבל רוב הרגל, פרי חדש, ואשל, ומחצית השקל, והוא במטה משה סימן תתנ"ז, ועוד שם בסימן תתנ"ח, לענין אם ירדו גשמים ורוצה לילך לבית הכנסת, ועיין באליהו זוטא, ועמודי שמים

טוב ליגע באשתו אסורה לו כנידה אפילו ביום, משבצות זהב, ואשל בפריו, והטורי זהב, ונהר שלום, ובמחצית השקל כתב, דהיא כנידה שלא לישב על ספסל המתנודד ואינו מחובר ולא במטות הנוגעות זו בזו, ושלא להסתכל בפניה ומכל שכן במקומות המכוסים שבה, יעויין שם, ועיין יד אפרים, ובאר היטב בהא דלנגוע באשתו, ולהבדיל בין יום ובין לילה, יע"ש

חי לא יעלו הכהנים במנעלים של בגד לדוכן. ברכי יוסף, וזכור לאברהם.

יט חמשה עינויים נגד חמשה חומשי תורה, וכנגדן חמשה חושים לעשות בהם המצוות או העבירות, ועוד משום דהעולם הזה נברא בה', ושרומז לתשובה דיש לה פתח אליהו זוטא

ך יש צד לומר דכשמזכיר לאביו ואמו בראש השנה וביום הכיפורים אפילו אחר כמה שנים שמתו, דיאמר הריני כפרת משכבו כמו תוך שנים עשר חודש, כן הביא מורינו הרב מרן זקני זכרונו לברכה בספר בתי כנסיות סוף סימן תרכ"א דמצא כתוב בגליון

כנסת הגדולה יורה דעה הלכות כבוד אב ואם דנסתפק בזה, וכפי זה יום יארצייט נמי צריך שיאמר כן לצד דצריך בראש השנה ויום הכיפורים

אך הטבאקו, הבאר היטב ישן אסרו, ובאר היטב חדש התירו, ועיין עוד בבאר היטב חדש סימן תקנ"א ס"ק ל"ט, ובספר פחד יצחק מערכת ט', ועיין בית דוד סימן של"ד, ומים ראשונים סימן כ"ב, ולקט הקמח אורח חיים דף נ"א, וסוף יורה דעה, ובחמדת ימים פ"ו מיוכ"פ אות ז' - ט', ועיין כנסת הגדולה, ובשיירי, ומגן אברהם, ושלמי חגיגה, לריח בשמים לענין מאה ברכות, ועיין משבצות זהב סימן תרכ"ב, ואשל סימן תרי"ב, ובספר מור וקציעה סימן ר"י, ועיקרי הד"ט סוף סימן ל"א ומי שיכול לסבול ולא לשתות אבק אשריו לו, ומי שמוכרח לשאוף דלא מצי למיקם ואינו יכול ללמוד ולהתפלל בלא זה, אין הפרש בין נתן ריחו לאבק שאין בו ריח, כי ליום הכיפורים הכל אחד, ועיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן י"א אות י"ט מה שכתבתי שם בחמלת ה' עלי

בך יש מחמירין לעמוד כל היום, וגדולה מזו ראיתי בני עליה והנם מועטים בדור שלפנינו שהיו עומדים כל הלילה וכל היום, ועתה הלואי שיעמדו בחזרה ובסליחות, ועיין בזה בספר עמק ברכה דהזהיר שלא יעמוד כל היום, ועיין אליהו זוטא, ועיין בשולחן גבוה ובשלמי חגיגה אות ח' כתב, דוקא בשעת התפילה יעמוד כמו שכתב מרן בית יוסף דהיינו בחזרה וסליחות, וכן המשכימים אם אינן יכולים לסבול טוב שלא ישכימו, יעויין שם משם כנסת הגדולה, ועיין לעיל סימן י"ז אות י"א, ולקמן סימן י"ט, אות ח"י

סימן יט

ועתה מלכים השכילו,
להתפלל אל ה',
עבדו את ה' ביראה וגילו

א איתא בזוהר הקדוש סדר תצוה, מאן דלא אעבר טינא מרוחיה לכפרה עליה ביומא דכפורי כד סליק צלותיה בהאי יומא פגע בההוא אתר דאקרי רפש וטיט ואיהו מצולות ים ולא סליק לאתעטרא ברישא דמלכא עד כאן, ומורינו הרב אישי כהן גדול בספר הנחמד מדרש תלפיות בסוף ענף כפורים הביא דברי הזוהר הקדוש הללו וכתב וזה לשונו, בא ללמדנו דאף על פי דבשאר ימות השנה המלאך שמעלה תפילות כל ישראל עטרה ברישא דמלכא מערב כל התפילות, אך ביומא דכפורי אינו כן דאם לא עבר טינא מלביה לכפרה אין תפילתו עולה להיות עטרה בראש מלכא, עכ"ד, ומזה בין תבין את אשר לפניך, דמה שכתב שם בתחילת העמוד הזה מי שאינו מעביר שינה מלבו ביום

הכפורים אז אין תפילתו נשמעת ואינה מקובלת כאשר יעויין שם, הדבר פשוט דנפל טעות סופר וצריך לומר טינא, והיינו הדברים שכתב בסוף הענף, וכזאת וכזאת תמצא כמה דברים כפולים בספר הזה אפילו באותו פרק ובאותו מקום, וכענין קנית הלולב והאתרוג דכתוב פעמיים בענף זה, ועיין לשל"ה הקדוש דף קל"א ע"ב מאי דפירש משם התולעת יעקב, ועיין לעיל סימן ט"ז אות י"א, ולפי האמור שם צריך לומר בלשון הרב מדרש תלפיות שנאה, ודו"ק

ב אחד הרואה להרב המאיר עיני הגולה בספר המורה אות רע"א וזה לשונו, חרדה ילבש בתפילותיו בבכיה ולב נשבר, ואם נראה בעיניו שעשה איזה דבר בעשרת ימי תשובה, יאמין באמונה שלימה כי הכל כאין לפי עוצם חטאתיו, וגם כי הוא מעשה קוף בעלמא לפי חסרון ידיעתו באשר פגם ומיעוט השגתו בחכמה האלהית וגרעון כחו ביראה ודבקות, וכל אשר יבקש תהיה כונתו גם על בני ביתו, ועל כל מי שהוא משורש נפש רוח ונשמה והקרוב אל שורשו, עכ"ד, ושפתים ישק.

ג כשחל יום הכיפורים בשבת צריך לומר מזמור לדוד הבו לה', ואנא, ולכה דודי, ומזמור שיר ליום השבת, וה' מלך, ככל שבתות השנה, ויזהרו שיהיה מבעוד יום כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים, ועיין בשיירי כנסת הגדולה, ושלמי חגיגה, ואליהו זוטא, ואשל מפרי סימן תפ"ח, וסימן תרי"ט, ומשבצות זהב סימן תר"ך, אלא דבתחילה אומרים לך אלי, ואחר כך מזמור שיר ליום השבת, ובקהלה קדושה אורחים יכוננה בצדק מתחילין מזמור שיר ליום השבת, ועיין קמח סולת דף קמ"ז ע"ד, והשומר אמת ריש סי' ל"ד

ד בסיום פיוט לך אלי דהוא מסדר הוידוי, כשיגיע לשם יעמוד על רגליו, הרב חסד לאלפים סימן קל"א אות ה', ובעירנו אין נוהגים לקום, ואם ירצה לקום מחזי כיוהרא, ועיין מה שכתב הודינו והדרינו הרב המופלא מר שארינו בספרו הנחמד אות היא לעולם אות צ"ב, ודו"ק, ושמעתי מפה קדוש מורנו הרב הנזכר שדקדק בוידוי זה דחסר אות ד', ופליאה נשגבה כי בכל המחזורים שנדפסו ויחנו בחסרו"ת ואין איש שם על לב, ומני"ר ראה והתקין להוסיף אות לטובה ככתוב בכתבי הקדש אשר לו, ואני עני שפר קדמי להוציא וגנבתי והיינו כמו באשמנו, ובמקומו לומר ודלקתי כלשון הכתוב מה חטאתי כי דלקת אחרי, והיינו שעברתי על מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, תהא מן הנרדפין ולא מן הרודפין, והכונה נמי שרדפתי לגזול ולהרשיע, והיינו כמו אות ה' ואות ו' וז' וי' ור' וש' דהן כאחת לפי המליצה והסוגר, או יאמר ודבבתי לשון דיבה רעה ושייך עם אות ה' שלאחריו, ועיין בספר שורש ישע דף י"א ע"א והבוחר יבחר לישנא מעליא דעדיף מינה

ה שמע קולי יסדו רב האי גאון, יתד ושני תנועות, יתד ושני תנועות, יתד ותנועה בדל"ת, וסוגר, ספר כ"י, ועל אמירת והעונה על המשבר יש מי שהגיה דצריך לומר לעלות מלשון והצאן והבקר עלות עלי, ואין צורך להגיה זאת, דלחלות כמו פצחי רינה וצהלי לא חלה דהיא לשון ילדה, אי נמי היא לשון תפילה כמו חלה את פני ה' אלקיך, בתי כנסיות סימן תרי"ט, ועיין בסידור רומניא למוהר"א ירושלמי זכרונו לברכה דף ש"י ע"ב ובנוסח ענה עני דהקדים שלמה לדוד, הטעם הוא דצלותיה דשלמה היה על כללות ישראל ובית המקדש וביה הוה סיהרא באשלימותא, ויפה כח הבן מכח האב, והוא ברור, ועיין במסכת תענית כה"ג, יע"ש

ו כתב בספר מורה באצבע באות ע"ר וזה לשונו, אור יום הכיפורים יתאמץ באמירת כל נדרי ויבקש מחילה על אשר פגם באות ברית ונדרים ושבועות, ויכוין שיהא בטל הנדר העליון, ויקרא מאמר התקונין השייך לזה, עכ"ל, וטוב שהשליח ציבור יקראנו בקול רם, היינו שכולם קוראים אחריו.

ז קודם אמירת כל נדרי יאמר פסוק אור' זרוע' לצדיק' ולישרי לב שמחה, ויכוין בסופי תיבות קר"ע, ובסופי תיבות ולישרי' לב' שמחה' דהוא גימטריא טו"ב, מוה"ר הכהן הגדול בספר מדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, ובדרך החיים, ועבודה ומורה דרך, ועיין לעיל סימן טו"ב אות י"ב

ח כל נדרי צריך לאומרו לשון עבר ולשון עתיד, בית יעקב סימן ק"י, ועיין הלק"ט חלק ב' סימן רי"ט, ועיין הרדב"ז החדשות סימן ל"ג, ועמודי שמים, ומשבצות זהב, ובספר ראש יוסף, ובספר שערי תשובה, ובסידור רומניא דף שכ"ח ע"א והאריך בזה מוהר"א ירושלמי זכרונו לברכה, ובספר ישועות יעקב, ונוהג כצאן יוסף אות י', ובספר שאלת יעב"ץ חלק א' סימן קמ"ה, ובמחצית השקל, וכנסת הגדולה, ושלמי חגיגה, ויזהר לומר בתחילה, ונדויינא ואחר כך וחרמנא דכך הקדים שני פעמים בתחילה, אלא דבאסרנא איננו שוה התחלתה לשני פעמים האחרים, גם יזהר שלא יאמר תיבת אחר, ובאשל מפרי כתב די נדרנא, הנו"ן בשב"א נע והדל"ת בחירי"ק, יעויין שם.

ט תימה בעיני אמאי לא קבילו עלייהו שלוחי דציבורא דהם רבנן דפקיע שמייהו, לומר נוסח כל נדרי שסידר הרב הקדוש כבוד מורינו הרש"ש זיע"א, דבא במספרם כמשפט ארבעים ותשע, כאשר הובא בספר כף אחת סימן ט"ז.

יוד מורינו הרב ראש יוסף הביא הנוסחא להתפלל עם העבריינים, והוא חידוש, דבעירנו דהוא אתריה דמר אנו אומרים את העבריינים, ובספר שערי תשובה כתב דכן צריך

לומר, וכן כתב בחמדת ימים פ"ב מיוכ"פ אות כ"ה, ובשלמי חגיגה, ויאמר אנחנו ולא יאמר אנו.

יא בספר עדות ביהוסף שמו סימן נ"ד הכריח דצריך לומר לא יהון בכל חלוקא וחלוקא, וכך היה אומר בסוף ימיו הרב מוהר"א חיים דוד זכרונו לברכה שליח ציבור מקהלתינו, אך לפי דברי גורי האר"י הוא תוספת על המספר, ועיין להרב שולחן גבוה, ובספר עטרת זקנים בכל נוסח הכל נדרי

יב אין קפידא במה שאומרים כל נדרי משחשיכה, עיין חמדת ימים פ"ב מיוכ"פ אות י', וצרור הכסף דף ז' ריש עמוד ד', ואליהו זוטא, ומנהג אדריאנופולי הוא דנזהרים לומר כל נדרי קודם חשיכה, לפי מה שכתב הבית חדש, ושלמי חגיגה, ונוהג כצאן יוסף אות ג', ועיין שולחן גבוה, ובספרי זוטא רוח חיים מה שכתבתי שם בעזרת שדי

יג אף על פי שעושין התרת נדרים, עם כל זה צריך לומר כל נדרי, עמודי שמים, ולא יסמוך על אמירת כל נדרי שלא לעשות התרת נדרים בערב יום הכיפורים נמי.

יד לפי דברי השיירי כנסת הגדולה הוא, דאף במקום שלא יש ספר תורה צריכין לומר כל נדרי, וכן כתב בשלחן גבוה, וספר פסול לא יוציאו והעדר טוב ממציאותו, ועיין בשיירי כנסת הגדולה בטעם למנהג דמוציאין שלשה ספרים, ושבעה ספרים, וכל הספרים, ובשלמי חגיגה אות ה', ובמקום דלא יש שליח ציבור קבוע, מה טוב דיאמרו שלשה בני אדם כל אחד פעם אחת, אלא דבשליח ציבור קבוע או מאריה דאתרא הוא לבדו יאמר השלשה פעמים ואין קפידא כלל, ואם באנו לסברת מרן בית יוסף משם המרדכי דהקהל אומרים אחריו כדי שיהיו שלשה, אם כן אפילו אינו קבוע לשליח ציבור די באחד, ועיין שלמי חגיגה שם, ובעירנו אזמיר יע"א מנהג כל הקהלות לומר שלש פעמים בין השליח ציבור בין היחידים, זולת דבקהלה קדושה עץ החיים יכוננה בצדק אומר השליח ציבור פעם אחת והציבור שתי פעמים, אלא דבפעם ראשונה שאומרים הציבור בקול רם ונסלח, חוזר השליח ציבור לאומרו וגומרין הצבור ולגר הגר, וחוזר הצבור כל נדרי, ואחר כך חוזר השליח ציבור לומר ונסלח כבראשונה. והטעם לאומרו שלש פעמים וביום הכיפורים ולא בראש השנה, עיין לבוש, ותמים דעים סימן קמ"ג, ושאלת יעב"ץ חלק ב' סימן קפ"ה, ובספרי הקטן רוח חיים מש"כ שם בס"ד

טו יברך שהחיינו בלחש ולא יסמוך על השליח ציבור, אך יסיים קודם השליח ציבור כדי לענות אמן, מגן אברהם סימן תרי"ט, ושל"ה, וברכי יוסף סימן רצ"ה, ועמודי שמים, וחמדת ימים פ"ב מיוכ"פ אות ל"ב, ועיין מדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, ובמרדכי סימן תשכ"ו, ובשלמי חגיגה דף ש"כ ע"ג אות כ', ונוהג כצאן יוסף אות י"א, וזכור לאברהם

חלק א' מערכת י', ובספר שמן המאור, ומאמר מרדכי, ועוד לו בברכי יוסף סימן תרי"ט, ובאר היטב שם

יו ועל ענין ההשכבות, הגם דבספר לדוד אמת סימן כ"ב אות ד' הרחיק מאוד אמירתן מכמה טעמי, מלבד מה שכתב בספר אמת ליעקב כאשר יעויין שם, וגם בארחות צדיקים כתב דרבינו האר"י היה מלעיג על ההשכבות, הנה ביום הכיפורים דצריכים כפרה גם הם הוא קרוב לשכר, זאת ועוד דאשכחן בירושלמי ריש פרק ג' דיומא דהיו אומרים עד שבחברון להזכיר זכות אבות ביום הכיפורים, וזה סמך נמי להשכבות דהוא לעורר זכות הצדיקים, ועוד דאיכא תועלת גדול לקהלה קדושה דנותנים בעבור זה סך גדול כדי שיאמרו ההשכבה וזה עילוי לנפש המת, ועוד נחמה לקרובים וקורת רוח, ועל לשון היה מלעיג צידד בכונתו בספר חיים שאל חלק א' סימן ע"א אות ו', ועיין קמח סולת דף פ"א ע"א, בר מן דין, דלפי מה שכתב בספר נוהג כצאן יוסף דף מ' סוף ע"ד ראוי והגון הדבר, זו בלבד דיתן השמן למאור מקודם, ויאמר שהתנדב ולא יאמר שמתנדב לצאת מכל החששות, ועוד דאימא לך דלפי מה שהבאתי באות ס"ז הוא הכרח להזכיר נשמות הצדיקים ביום הזה, ודו"ק.

טוב כפי השלחן גבוה סימן תרי"ט ותרכ"ד, ביציאתו נמי ליכא קדיש כמו בכניסתו בערבית, וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה סימן רכ"ז, ועיין במאמר מרדכי, ועיין מה שכתבתי אני בעוניי בספרי זוטא לב חיים בענין זה על מה שאין אומרים קדיש בכניסתו, ועל מה שאין אומרים מזמור, יעויין שם, ועיין מה שכתב הרב המובהק הא"ח נפשינו נר"ו בספרו הנחמד השומר אמת דף ס"ח ע"ד

יח לפי הטעם שכתב הרב סוכת דוד סדר ויקהל דף ק"ד ע"א, במה שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש משום קנאת מלאכי השרת כאשר יעויין שם, אם כן מה טוב דביום הכיפורים דאפילו השטן מעיד בנו דאנו כמלאכי השרת וגם אין לו שליטה אם כן אין קפידא לאומרו בקול רם, ובספר נגיד ומצוה מבואר טעם הדבר אמת לאמיתו יעויין שם, ועיין ישועות יעקב, ובשלמי חגיגה אות י"א, ושם תמצא טובה תוכחה להתקדש עצמו ובכונה גדולה להדמות ממש למלאכי השרת דמטעם זה צריכים לעמוד, יעויין שם, ועיין חמדת ימים פ"ג מיוכ"פ אות י"ד, ועיין לעיל סימן י"ח

יט יאמר באהבה, בית דוד סימן תכ"ז, דלא כלבוש, וכן כתב במחצית השקל, ובשלמי חגיגה, ועיין פרי האדמה חלק א' דף צ"ב ע"ג, ונוהג כצאן יוסף אות י"ב, ולשון החינוך דהוא מחסדי האל יתברך כו' מסייע לזה דשייך שפיר לאומרו, ועיין למורינו הרב המופלא חסין קדוש בספר אות היא לעולם אות קט"ו מה שכתב על דברי החינוך יעויין

שם, ועיין לקמן מזה באות מ"ט, ועיין בספרי הקטן רוח חיים בסייעתא דשמיא שהבאתי ראיות בריאות וטובות לומר באהבה שלא כדעת הלבוש יעויין שם, ושם הכרחתי דצריך לומר בראש השנה באהבה שתי פעמים, עיין שם טועמי"ה חיים

ך וידוי בכריעה כמו הנחש עד שיתפקקו כל חוליותיו, של"ה, ומחצית השקל, וכן כתב מהרי"ל דצריך בכפיפת ראש, וכן כתב באליהו זוטא, ועתה דמאריכין בוידוי בתוספת דברים וירדה חולשה לעולם, אין יכולין לסבול כולי האי עד שיתפקקו כל חוליות, ולא הכל בכריעה אלא בכונת הלב והכנעה

כא ישר יחזו עינימו מה שכתב הרב מופת הדור והדרו בספר המורה אות רע"ב וזה לשונו, לא יאמר הוידוי פעמים שלוש כמו שאומרים הקהל, דזו אזהרה שמענו מכתבי הקודש מרבינו האר"י כו' יעויין שם, ועיין מה שכתב ידידנו רב ספרא נר"ו בספרו הנכבד פתח הדביר דף קי"ג ריש עמוד ג', ועתה מקרוב כבר נהגו השליחי ציבור לדלג שלא לומר הוידוי השני שהיו אומרים אחר אשמנו מכל עם ומתחילין תכף לה' אלהינו הרחמים, וגם בתוספת דברים שמוסיפין פרטי עונות בכל אות ואות, הנה רוב השליחי ציבור מחלקין הוידוי הגדול בששה חלקים בתוספת מלבד הנהוג המורגל בפי הכל מכל יום, והוא ללחש למנחת ערב יום הכיפורים וערבית ושחרית ומוסף ומנחה ונעילה, ובכל אלו הששה תפילות מחדשים לומר מה שלא אמרו בראשונה, וככה יעשה איש איש מבית ישראל כל יחיד לעצמו, ואל תזכור לנו עונות ראשונים במה שמוסיפין, ועיין במה שכתב גאון עוזנו ומחמד עינינו הרב אות היא לעולם באות פ"ט, יעויין שם ובסידור רומניא מה שכתב מוהר"א ירושלמי דף ש"ל ע"ב

כב חשבון הוידוי ביום הכיפורים דהם עשרה, ונשלמים לארבעים וידויים מראש השנה עד יום הכיפורים, וטעם הדבר עיין כל בו, ושלמי חגיגה אות ה', וגם אני בעוניי כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים בעזר אלהים חיים, עתה נדפס ספר השומר אמת לעמיתינו בתורה הרב המובהק כמוה"ר הא"ח אדאדי נר"ו, וראיתי מה שהאריך בזה בדף ס"ט ע"א וב'

כג אם יועיל וידוי בלב בלתי עקימת שפתים, עיין מה שכתבתי בספרי הקטן לב חיים חלק ג', ושם עמדתי אם מקיים עשה של תשובה בלבו, עיין שם מה שהארכתי בעזר אלהים חיים.

כד בברכת מעין שבע אינו מזכיר יום הכיפורים, טור, ובית יוסף, ובשולחן ערוך סימן תרי"ט

כה בערבית לא יאמר בתחילה אנא העתר, אלא יאמר אנא ה' רחמיך יראו, שעה נא לעם תפילה ישאו, אנא העתר כי בשמך נקראו, זה הוא הנוסחא האמיתית, ולא יאמר המצא.
כו בסיום אנא בקראנו, במקום שמע ה' וחננו יאמר עושה צדקות ה' עד ורב חסד, השיבנו ה' וגו', שבט יהודה כו', ויש נוהגים לומר רחם תרחם עלינו צור שוכן מרומים אל מלך יושב על כסא רחמים, ואין אומרים שבט יהודה, וכל אחד יעשה כמנהגו.
כז אמירת תזכור היום לזרע ידידך כמו שהודעת, נוסחה זאת הוסיפו בשביל יום הכיפורים והורגלו רוב העולם לומר כן בשאר ימות השנה נמי.
כח צריך לומר כ"ו ויעבור כמנין שם הוי"ה ברוך הוא, דהיינו בלילה ה' ראשונה, ובשחרית ה' אחרונה, ובמנחה ו', ובין המוספין הי', דהיינו ז' במוסף הבוקר וג' במוסף הערב שהוא הנעילה ויושלם שם הוי"ה ברוך הוא.
כט יאמרו י"ג מידות בכוונותיו בשמות הרמוזים בהם כידוע ליודעי ח"ן, ואי חושש השליח ציבור משום טירחא דצבורא, הנה לפחות יכוין בפעם ראשונה מתחילת הסליחות ובפעם אחרונה כשאומרים זכרון, ובק"ק פורטוגאל יכוננה בצדק נהגו מימי עולם לומר האחרון בכוונותיו, ומסייעין הסניפים מימין ומשמאל להשליח ציבור לאומרו בקול רם בשובה ונחת עם השליח ציבור אחר שגומרין הקהל, והתפילה שסידר הרב כבוד מורינו הרב חיים בן עטר זכרונו לברכה בעוד שאומר השליח ציבור ויעבור, נדפסה במחזורים בסוף הספר ובסוף שחרית בדפוס ליוורנו יע"א, ואני הצעיר נהגתי לאומרה בקול רם אחר סיום הסליחות דמוסף קודם קדיש תתקבל.
ל לא ידעתי אמאי לא הדפיסו במחזורים קודם אמירת רחמנא, דצריך לומר פסוק ויאמר אני אעביר, ופסוק הבן יקיר לי, וכן בסליחות עדיין לא תיקנו במחזורים דצריך לומר זכותיה דיוסף אחר אהרן קודם פנחס לפי הבחינות, וכן באמירת עשה למען שמך, והשליח ציבור יתקן ספרו מקודם כדי שלא לבא לטעות בעת ההיא, דאם יטעה יעשו לו הגהה ואיכא למיחש להתבלבל בתפילתו, וכן בכל כיוצא בזה דאם גוערין בו בשביל שטעה אתי לידי בלבול, וכן לא הדפיסו פסוק חטאתי אודיעך ופסוק מכסה פשעיו דראוי לומר קודם שיתחילו הוידוי, ובזמן הקודם דהיו אומרים וידוי בלחש פעם שניה אחר אשמנו, היו אומרים פסוק מכסה פשעיו בשני, אבל עתה דנתבטל וידוי זה משום דברי האר"י הקדוש אומרים השני פסוקים בבת אחת.
לא כשיאמר אלהי המרכבה כו' יאמר אחריו אלהא דמאיר עננו, ויכוין למה שכתבתי בקונטרס עתרת החיים סימן נ"ב אות ח' וי', ואם בשאר מקומות אין נוהגים לאומרו, בעיר הקודש טבריא ת"ו ראוי לאומרו דאתריה דמר הוא, זיע"א

לב כשאומר עשה למען הרוגים ושרופים יוסיף לומר ומגורשים ומטולטלים, גם לא יאמר לקדושת שמך אלא יאמר בעבור קדושת שמך, ואחר אלהינו שבשמים לא יאמר ויעבור אלא יניחנו לבסוף ויתחיל אנו בושנו במעשינו כו', אל תעש עמנו כלה כו', ובכל פעם שאומר סליחות כשיגיע לומר אל תעש עמנו יקדים לומר אנו בושנו, וכשבא להשלים בסוף הסליחות אמירת ויעבור, יתחיל לומר זכרון כו', וככה יעשה בכל פעם שאומרים סליחות

לג וכן כשמגיע לאשמנו מכל עם יקדים לומר בתחילה רבונו של עולם ולא כמו שכתוב במחזורים, והנוהגים לומר אשמנו באומר ובפועל, יאמרו קודם אשמנו מכל עם ולא כסדר המחזורים שנדפס באמצע ויבא על נכון סדר אלפא ביתא, דאחר אמירת כוחינו לנכרים יאמר נא לעינינו עשקו עמלנו, וכן בכל התפילות

לד באמירת מה נאמר לפניך כו', הנה הלשון יותר ברור הוא אין דבר נעלם ממך, אלא דהנוהג לומר אין כל דבר לא משתבש, עיין לבוש, וחמדת ימים פ"ד מאלול אות י"ג, ושלמי חגיגה

לה צריך לומר מחילה על החטאים, כפרה על העונות, סליחה על הפשעים כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים בסימן תר"ו. ועיין נמי באשל מפרי, ומחצית השקל

לו באמירת על חטא יאמר באונס וברצון, בגלוי ובסתר, בזדון ובשגגה, בצעדי רגלים להרע, ובאות ס' בסיקור עין, ובשי"ן יאמר בשבועה לשוא ולשקר, ועיין אשל, ומחצית השקל סימן תר"ז, ובמאמר מרדכי כתב דלא קפדינן על סדר אלף בית כדי שיהא הקל תחילה יעו"ש, וכונת אמירת באונס היינו שאנסוהו בדבר שיהרג ואל יעבור או אונס ממון, דמן הדין הוי ליה לקבל האונס ולא לעבור, חמדת ימים פ"ג מיוכ"פ אות כ"ח, ושלמי חגיגה

לז כשאומר על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה, יכוין שהורה הוראה בדבר שאסור להורות, ולפירוש אבודרהם הוא שהעיז פניו לומר שחטא ולא חש על כבוד קונו, ועיין בספר בתי כנסיות, ועוד יכוין שהתודה בפה מן השפה ולחוץ ולא בלב, וצריך להתודות על הוידוי שלא התודה כהוגן שיהא פיו ולבו שוין, ועיין שלמי חגיגה דף ש"ט ע"ב, ויכוין שמתודה בכ"ב אותיות התורה לתקן מה שפגם בכ"ב אותיות התורה, ועוד יכוין על שאר חטאות שאינו זוכר דיוכללו בתוך וידוי זה כי הכל נכלל בכ"ב אותיות, ויכוין עליו ועל כל בני ביתו ועל מה שחטא בגלגול זה ובגלגולין אחרים, ותכלית הוידוי הוא שיכיר החטא ולפני מי שחטא ויתחרט, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא יחטא עוד ולא ישוב לכסלה כדברי הרמב"ם בהלכות תשובה, אלה הדברים אשר דיבר הרב פאר הדור

רבין חסי"דא זכרונו לברכה בספר דבש לפי מערכת ו' אות ב', ועיין נמי להרב איש צדיק זכרונו לברכה בספרו הנחמד שני אליהו דף ד' ע"א

לח באמירת על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע, הכונה דהיינו בטענה דאנו אנוסים מיצר הרע כסלקא דעתך של איוב, ועיין בספר שני אליהו דף י"ד ע"א

לט בשיח שפתותינו פירש הרב דוד אבודרהם שדיבר רעה על חבירו, והרב בית דוד השיג עליו דזה הוא בלשון הרע, ולכך נראה לו דצריך לפרש שהוא נבלות הפה, ועל זה תמ"ה יקרא עליו הרב אביר הרועים שליחא דציבורא דידן כמהר"א חיים בכר דוד זצוק"ל, דהלא הבית דוד עצמו פירש בטומאת שפתים דהוא נבלות הפה, ואם כן מאי דמשיג על הרב דוד אבודרהם תיקשי ליה לדידיה בטומאת שפתים, אלא מוכח דצריכים אנו לומר כפירוש אחרים שכתב שם, דשיח שפתותינו היינו אמירה לגוי, ודיבור במלאכה בשבת, ושח בין תפילה של יד לתפילה של ראש, והפסק דיבור בקריאת שמע ותפילה וכיוצא בהן, זה תוכן דבריו, והנה חלוקה זאת דשיח שפתותינו אינה בכל התפילות כי אם בחזרת מוסף בנוסח על חטא שאומר השליח ציבור ולא נדפס עדיין במחזורים, והיא מאות ס' דשיח וסיח הכל אחד, ויש נוהגין לומר כן בכל התפילות באות ס', ובמוסף הלא היא בועל חטא דעונין הקהל

מ הנכון לומר כסדר שכתב הרב מגן אברהם בנוסח על חטאים דהיינו עולה, חטאת קבועה, עולה ויורד, אשם ודאי ואשם ספק, מכת מרדות, מלקות ארבעים, כרת ועירי, ארבע מיתות בית דין, והשליח ציבור יכתבנו בספרו כסדר הזה כדי שלא יתבלבל בעת ההיא, ועיין בספר פו"כ סימן קי"ח, והובאו דבריו בשלמי חגיגה, ועיין להרב מחצית השקל בסידור זה, וכמו שכתב מרן מלכא מורינו הרב שארינו בספרו הנחמד אות היא לעולם במערכת ו' אות נ', ועיין לעיל מה שרשמתי באות ל"ו, ודו"ק

מא מה שהשמיט הרב אדני פז בנוסח על חטא חטאת קבועה, משום דאין יום הכיפורים מכפר על חטאת ודאי כאשר יעויין שם, אחר המחילה רבה לא צדק בזה, דזה הוא בזמן שבית המקדש קיים, אבל בחורבנו דאין לנו לא זה ולא אותו, לא קרבנות יום הכיפורים ולא קרבנות של שאר ימות השנה לא ליחיד ולא לרבים, אלא ונשלמה פרים שפתינו, ועם הוידוי והתשובה ובעצומו של יום אולי יחנן ה' ויכפר לנו על כל חטאתינו, וכיון שאין לנו קרבן כלל כל אפין שוין, וממילא אזדא ליה מה שערער על חלוקת דאשם תלוי עיין שם, ועיין בספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן י"ב וסימן י"ג ודו"ק, ועל מה שאנו אומרים על מצות עשה ועל מצות לא תעשה, ראיתי לעטרת ראשינו מורינו הרב החסיד בספר אות היא לעולם במערכת ו' אות צ"א, דארי נעשה שוא"ל בנוסחא זאת דלכאורה אין לה

מובן, וחתר ליישב הדברים לך נא ראה, ובמה שאנו אומרים בין שיש בם קום עשה ובין שאין בם קום עשה, צריך לומר היו"ד בסגול, כן כתב באשל מפרי סימן תר"ז, ושם כתב דבאמירת בתשומת יד ידקדק שיהיה השי"ן בסבולת והיו"ד של יד בקמץ כלישנא דקרא, יעויין שם, וחלוקה זאת הלא היא בחזרת מוסף להשליח ציבור, עוד תשוב ותראה שם מה שפירש באמירת כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון פירוש נאה ומתקבל

מב כשאומר ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח, קודם אדיר ונאור, יכוין להמלאכים הללו נוריא"ל אעזריא"ל סנודי"ה עריא"ל, ספר הזכירה דף ס"ו עמוד ב'

מג באמירת אלהי עד שלא נוצרתי, ראה תראה להרב מוהר"ש אלגאזי זכרונו לברכה בדף ק"ט מה שכתב בזה דבר נכון, וכשמסיים לומר לא על ידי יסורין וחולאים רעים יכוין להמלאך הממונה על זה דנקרא קפציא"ל, והוא יסגור דלת של יסורין מתחת יד ממונה המלאך הנקרא עיריא"ל שלא ימותו בניו הקטנים על ידי המקטרג הנקרא אסכרה, והמלאך יופיא"ל ישחית המקטרגים, עכ"ל של ספר הזכירה דף ס"ו ע"ב

מד כתב הרב בנימין הלוי זכרונו לברכה בסידורו, דבמקום צעקתכם יאמר צלותיכם וכן בכל התפילות של היום הזה, ועיין לעיל סימן י"א אות כ"ב, ודע דאחר ויסיר מתוככם קנאה ושנאה ותחרות צריך שיאמר השליח ציבור ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות, ובמחזורים השמיטוהו, והיינו על דרך סור מרע ועשה טוב להרחיק הנזק ולהקריב התועלת.

מה היושבים בבית הכנסת כל הלילה עד הבקר, יזהרו שלא לדבר כלל שום שיחה דיצא שכרו בהפסדו, ואפילו בדברי תורה לא ידברו כי אם בלשון הקודש, ואין השעה והמקום לדבר בלשון לעז אפילו בדברי מוסר, ורבינו האר"י הקדוש היה נזהר אפילו בשאר ימות השנה שלא לדבר בלשון לעז בבית הכנסת אפילו בדרשה ומוסר, והלואי ממנו נקח בלילה הקדושה הלזו, ואשרי שיאחז את ספר "אוצר נחמד" להגות בו ולא יהיה לו שהות לדבר שיחה קלה כלל

מו לא יאמר ברכת שעשה לי כל צרכי, נגיד ומצוה, ושלמי חגיגה בסדר היום אות ב', ונהר שלום, ועיקרי הד"ט סימן ל"א אות ד', ועיין בקונטרס כף החיים סימן ט' אות י"א, ולעיל בחודש מנחם, ועיין הרדב"ז חלק ה' בתשובה מה"ש סימן י"ב, ופה"א חלק א' דף מ"ג ע"ד, וקול אליהו חלק א' סימן מ', תשב"ץ חלק ב' סימן קפ"ז, גנת ורדים חלק אורח חיים כלל א' סוף סימן ח', שלמי ציבור דף ק"ג סימן ה' אות י"ט, שפת אמת למהרי"ן ז"ל סימן מ"ד

מז בכתר מלכות כתוב ויסוד כל בנין, וצריך לומר כל ענין, ובסידור רומניא למוהר"א ירושלמי זכרונו לברכה נמצא כהנה וכהנה שינוי בלשון כתר מלכות, ולא יתרשל ולא יתעצל מלומר כתר מלכות, דאבותינו סיפרו לנו מעשה נורא ונשגב מאד על אדם גדול אחד דהגיע עד דכדוכה של מות, והצילוהו מן השמים בשביל שקבל עליו לומר כתר מלכות באשמורת יום הכפורים

מח בארוממך ה' כי דליתני יכוין לפחות ביום הזה למידות כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, וכן באשרי יושבי ביתך ובברוך שאמר לי"ג מכילן דרחמי

מט קודם שיקום להתפלל שחרית ומוסף יעשה הכנה ללבו לכוין בגדולת מי שאמר והיה העולם, ובנפלאותיו ונוראותיו וגבורותיו וגודל חסדיו אשר עושה לעמו ישראל עם סגולתו לתת לנו היום הקדוש והאדיר הזה לכפר בו כל עונותינו, הגומל לחייבים טובות, וכי גמלנו אותו רעה והוא גומל לנו טובה בכל עת ובכל רגע, ויחשוב היטב בגריעות ובפחיתות עצמו בערך בוראו כי במה נחשב גוש עפר עלה נדף וקש יבש וצל עובר, ויחשוב שעתה הוא רוצה לקום לפני המלך האדיר והקדוש להתחנן לו ולבקש מלפניו על נפשו ועל נפשות ביתו ולשאול שאלותיו ובקשותיו, דמדינא אינו ראוי וכדאי לעמוד לפניו לולא חסד ושלימות הבורא יתברך ויתעלה שמו שהרשהו וציוהו בכך, זאת נחמתינו אף על פי שידענו שחטאנו ועוינו ופשענו לפניו, מכל מקום מזרע קדוש באנו דבני אברהם יצחק ויעקב אנחנו, עד כאן מספר הכל בו, והתפילה אשר סידר שם לאומרה יצא עתק בקונטרס ימצא חיים בס"ד

ן בענין הפיוטים וסדר הקדושות, הנה בעיר עוז לנו אזמיר יע"א אין כל הבתי כנסיות שוין בזה, דיש בתי כנסת דאומרים הכל על הסדר כמו שנדפס במחזורים, ויש שאומרים אותם אחר העמידה בין הפיוטים בין הקדושות, ויש שמשימים הפרש דהפיוטים אחר העמידה והקדושות במקומן, ויש שאינן אומרים פיוטים כלל, וכל אחד אין לזוז ממנהגו ואין בזה משום לא תתגודדו, כדכתב הפרי חדש, והשולחן גבוה סימן תר"כ בהלכות יום הכיפורים, ועוד לו בסימן תקפ"ד, ועיין להרב עיקרי הד"ט סימן ל"א, וזכור לאברהם חלק א' מערכת יו"ד, ומ"ב יע"ש, אך לבי מהסס על מי שהוא שליח ציבור משתי קהלות, ועל מרביצי התורה דמוכרחים לעשות שינוי מיום אל יום ומתפילה לתפילה בראש השנה וביום הכיפורים דרשות אחרים עליהם ואין בהם להשוותם, אלא דהתבוננתי בדבר וראיתי דאחר האמת אין קפידא בזה, ודוגמא להאי מילתא הוא ענין ההקפות בלולב בימי החג שיש שינוי מבית הכנסת אחד לבית הכנסת אחר, וכבר הבאתי ראיות

בריאות וטובות דאין לחוש ואין כאן מקום להאריך, ועוד יש תקון כמו שכתבתי לעיל בראש השנה בסייעתא דשמיא, ודע דבפיוט שנאנים שאננים דכתוב משמר הנשמר, בנוסחא אחרינא איתא הנאמר, מלשון ה' האמירך היום, והרב הקדוש כבוד מורינו הרב חיים בן עטר זיע"א בספרו היקר אור החיים נשתמש בלשון זה ברוב האמירות כאשר עיניך תחזינה מישרים

נא מנהג טוב למנות סניפים להשליח ציבור משני צדדיו, ויבחרו שיהיו חכמים ונבונים ויראים את ה' ושלא נשמע עליהם שום דבר, ויהיו בערך השליח ציבור במעלה וכבוד דלא יגרעו ממנו, ויעמדו מתחילת אמירת נשמת כל חי, ועיין שיירי כנסת הגדולה סימן תרי"ט הגהת בית יוסף אות ד', ובעירנו יש בתי כנסיות דנוהגין להעמיד סניפים, ויש בתי כנסיות דאין נוהגין והם רובם, ולא ידעתי הסיבה מי מעכב שלא נהגו כן, ועיין בספר שלחן גבוה

בן ביום הכיפורים במקום אהבת עולם יאמרו אהבה רבה אהבתנו, עיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים בעזר אלהים חיים, ועיין בספר שלמי ציבור דף צ"ב ריש ע"א, ובספר חסד לאלפים, ובשלמי חגיגה אות ב' בסדר היום

גן בסדר קדושת שחרית לא יאמר ליושב שמימה אלא לרוכב שמימה, גם לא יאמר גבוה מכל מרכבה אלא יאמר כל מרכבה, ראש הממשלה וחייליהם היה מן הראוי לומר וחיליה, אלא מפאת המחרוז אומר כן, ובנוסח סדר קדושה דשחרית ביארת"י הקדש בכמה לשונות בקונטריסי אל אשר יהיה שמה הרו"ח בסייעתא דשמיא.

דן יאמר שובה אלי מלרע, וברבונו של עולם של שחרית כשאומר בכפיפת ראש בכפיפת קומה, יכוף ראשו וקומתו בעת ההיא

נה לא יאמר מקצת מעשי הרעים ודרכי המקולקלים אלא יאמר קצת ממעשי הרעים ומדרכי, גם לא יאמר לזוכרם ולהזכירם ולבררם, וישמיט אלו השלש תיבות אלא יאמר לחברם ולפרשם ואיני כדאי כו'

נו ידלג מה חסדי מה צדקותי מה כחי מה גבורתי, אלא יאמר מה חיי אני הבל וריק עפר ואפר, וידלג טיפה סרוחה, גם כשם שאומר ומוכלם אני יאמר ונחפר אני מפשעי, ויאמר תכף אחרי כן ואין לי פתחון פה, וידלג ואם אבוא לבררם ולחברם ולפרשם יכלה הזמן דהרי עתיד לאומרו אחר זה

זן יאמר אם באתי לפרט את חטאותי ולבארם ולבררם, ומתיבת כל שכן עד גזל הנאכל ידלג, גם לא יאמר לא מצוה ולא מעשים טובים, ולא יאמר וכל מעשים טובים לא עשיתי אלא יאמר ושום מעשה טוב.

חן הגירסה נכונה לומר מאחר שכבן סורר ומורה הייתי לעשות הרע, וימחוק תיבת להכעיסך והוי"ו דולעשות ויאמר, אך גלוי וידוע לפני כסא כבודך שלא להכעיסך נתכונתי, וכן ראיתי בספר אות אמת דף פ"ו עמוד הוי"ו דכתב כן משום כי אין בדור הזה להכעיס, אכן ראיתי בחידושי רבני ירושלים, הובא בספר חיים וחסד מוסופיא ז"ל דף צ' ע"ג דמקיים הנוסחא, יעויין שם.

נט יסיים ומרבה להטיב שכן כתוב ביונה, ולא יאמר יבא אל הדיין אלא יביאהו אל הדיין, כשגומר ותציל את נפשו מדינה של גהינם יאמר, שכן כתוב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם, ובכן יוודע היום עוז רחמיך בהעביר את חטאת עמיך המתודים לפניך ואומרים אשמנו כו'.

ס ברבונו של עולם של השליח ציבור יאמר, העומדים לפניך היום ואף על פי שאני מכיר בעצמי שאיני ראוי כו', גם יאמר אבל נשענתי על זכות הקהל הקדוש הזה ושמתי פני ולבי לנגד כו', וידלג מה שכתוב אחרי כן וגם נשענתי על זכות הקהל הקדוש הזה בני רחומיך וישמיטנו מספרו, וכשגומר ולא מכסים עליהם יאמר רבונו של עולם מנהג בית דינך הצדק, וידלג שכן כתוב עד ואומרים, ואחר רבונו של עולם יאמר אשמנו.

סא במחזורים לא הדפיסו התחינה שצריך לאומרה בשעה שהכהנים מברכים, ולא ידעתי הסיבה דבמחזור שלש רגלים מדפיסים אותה ובמחזור ימים נוראים דאותה אנו מבקשים לא העלוה בספר, (ועיין בקוטרס כף החיים סימן ט"ו אות ע"ד).

סב כשמסיים הפיוט למענך קודם אל מלך יאמרו, כי לא על צדקותינו, וכן בסליחות דמוסף אחר ישראל עבדיך.

סג יאמר אבינו מלכנו אפילו שחל בשבת, ואפילו אין הקהל אומרים אותו, הוא יאמר בינו לבין עצמו, וכמו שכתב רב רחומאי הרב השומר אמת נר"ו בדף ס"ח ע"ב, וכן החזיק במעוז הרב מוהר"א ירושלמי זכרונו לברכה בסידור רומניא דף שט"ז ע"א, ובספר שלחן גבוה

סד בהוצאת ספר תורה אחר פתיחת ההיכל, יאמרו שתים עשרה פעמים לעולם ה' דברך ניצב בשמים, והתפילה הכתובה בשומר ישראל דף י"ג וכאשר הוזכר לעיל בראש השנה, ועיין בספר תורת השלמים סימן כ"ב אות ג'

סה כשאומר השליח ציבור אשרי העם שככה לו ועונין הצבור, יכוונו למה שכתוב בפסיקתא והובא בילקוט ראובני סדר שלח לך וזה לשונו, ואולם חי אני וימלא כבוד ה' מתוך שישראל חוטאין לפני ואני סולח להם מלא כבוד ה' כל הארץ שיהיו אומות העולם אומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו, עכ"ל, ולהיות דמה שזכינו

ישראל דיועיל לנו התשובה ולא לאומות העולם, מסיבת כי קבלנו התורה דהא בהא תליא כאומרם זכרונם לברכה, לכן בעת הוצאת הספר תורה נאה ויאה לומר פסוק זה, ולהיות דהשומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, לכך אגב ראש השנה ויום הכיפורים נתקן נמי לאומרו בכל שבתות ה' כדי לעשות שתיהן, אתערותא לתתא שיתנו לב לשוב, ואתערותא לעילא דהשם יתברך יסלח לכל פושעי ישראל אמן

סו ראוי ונכון כי קודם שיתחיל לקרות להעולה ראשון לספר תורה שיאמר כדברים הללו, שמעו נא רבותי גבירי ומורי דהטעם שתקנו לקרות בתורה היום הזה בסדר אחרי, מלבד פשטן של דברים שבה נאמרה סדר עבודת יום הכפורים ומצות עינוי יום הכיפורים ודיני השביתה ואיסור המלאכה, כמו שכתב הכל בו, ומרן בית יוסף, והר"ן, והלבוש, ושלמי חגיגה דף רע"ד ע"ב, ובספר בן יוחאי דף קמ"ג ע"א, עוד הן בה החי יתן אל לבו למימר קדישין בזוהר הקדוש סדר זה דף נ"ה ע"ב וזה לשונו, תנא אמר ר"י בהאי יומא דכפורי אתתקן פרשתא דא לכפרא על ישראל בגלותא בגין דסדרא דיומא דא הכי אסתדר ובגין דמיתתהון דבני אהרן מכפרא על ישראל, מכאן אוליפנא כל מאן דמצטער על צדיקייא מעבירין חובייא דיליה מעלמא, ועל דא ביומא דא קורין אחרי מות שני בני אהרן דישמעון עמא ויצטערון על אבודהון דצדיקייא ויתכפר להון חובייא, וכל מאן דמצטער על אבודהון דצדיקייא או אחית דמעין עלייהו, קודשא בריך הוא מכריז עליה ואומר וסר עונך וחטאתך תכופר ולא עוד אלא דלא ימותון בנוי ביומוי, ועליה כתיב יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח, עכ"ל, ולשון הזוהר הביאו בספר יש שכר בהלכות יום הכפורים סימן ה', ובספר עבודה ומורה דרך, ובשולחן גבוה סימן תרכ"א ס"ק ב', וכתב ומכאן נהגו קצת שליחי ציבור שבשאלוניקי אשר הריחו ביראת ה' לבכות דמעות שליש בקריאת ספר תורה ביום זה בפרשה זאת, עכ"ל.

וגם פה עיר עוז לנו אזמיר יע"א נוהגין כן כל השלוחי הציבור דזיכנו ה' דבכל הבתי הכנסיות שכיחי השלוחי ציבור רבנן סבוראי חכמים ונבונים החרדים אל דבר ה', אך לעיירות אחרות דהשלוחי ציבור הם בעלי בתים ראוי להזהירם דכשיעלה העולה לקרות ראשון ומתחיל השליח ציבור אחרי מות, יעשה חרדה גדולה לקרות שני פסוקים ראשונים בקול בוכים ובהכנעה גדולה לעורר לב הציבור דיעשה בהם רושם שיצטערו הרבה על מיתתן של צדיקים ויורידו דמעות, ויהיה זוכה ומזכה לציבור שיחזרו בתשובה, ויהיו מבושרים בבשורה טובה שיאמרו עליהם מן השמים וסר עוניכם וחטאתכם תכופר, ועיין בספר הכלבו, וחמדת ימים פ"ו מיוכ"פ אות נ"ג, ובספר עמק ברכה, ואליהו

זוטא, ואשל מפרי, ועמודי שמים, ובספר מורה באצבע אות ר"ף, יעויין שם, ולשון הזוהר הקדוש הנזכר לעיל הביאו רב אחאי גאון יפה דודי אף נעים הרב כמוהרד"ח נר"ו בספרא דמאריה טב מערכי לב חלק ב' ריש דרוש קל"ו ופירש בזה דבר נאה ומתקבל, והוא עזרתה לי למה דכתבתי לעיל מזה באות ט"ו כאשר רשמתי שם מהכא להתם, גם ראיתי לרבינו האר"י הקדוש דכתב דהמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהן ביום הכפורים מוחלין לו על כל עונותיו ולא ימותו בניו בחייו,(והובאו דבריו בבאר היטב ובספר מדרש תלפיות דף ר"ט ע"ג, ונוהג כצאן יוסף אות ג"ן, והוא לקוח ממאמר הזוהר הקדוש שזכרנו, אלא דלבי מהסס אי מותר לעשות כן השליח ציבור בשבת של סדר אחרי ואי יועיל לכפרה גם באמצע השנה, או הסגולה היא ביום הכפורים דוקא, ומלשון הזוהר הקדוש יש להוכיח דבכל שעה איתיה להאי סגולה מדקאמר מכאן אוליפנא כו', ומשום שבת באנו לדברי מוהרימ"ט, והרב בינה לעתים, והרב שארית יעקב ודעמייהו, דלפי דבריהם אין קפידא אלא דביום הכפורים אית ליה הדרגה עליונה, ואלים הכפרה דהאי יומא דקא גרים לרבותא טפי ואינו כקריאת סדר אחרי דבאמצע השנה, וכענין פרשת זכור, וכן בראש חודש ניסן כשחל בשבת נמי, ובשנים מקרא ואחד תרגום אם לא קרא מערב שבת, וכן כשקורא בשבת בסדר שמיני, וכן בסדר במדבר דהוזכרה מיתת בני אהרן הותר לבכות ותיהוי ליה כפרה, אלא דתלו הדבר ביום הכפורים כי עיצומו של יום שאני וכפרתו מרובה לכל עון ולכל חטאת, ובכל דבר יש בו הדרגה

סז הלא כתבתי בספרי זוטא רוח חיים סימן תרי"ט, דהצצתי בברכת העמידה וההפטרה מלך מוחל וסולח ומניתי שהם עשרים וארבע תיבות עם הברכה, וכשהוא בשבת דמזכיר שבת הם עשרים וארבע בדקדוק, ונתתי טעם שהם כנגד עשרים וארבע כפרות הכתובים בתורה לכפר על עשרים וארבע עבירות שביחזקאל, ולפי זה מה שהוסיף באליהו זוטא ובלבוש שתי תיבות דהיינו בית ישראל ויום צום הכפורים, לדידן ראוי להשמיטם, ועל הראשונה החרשתי דעליה השלם היכא דחל בחול, אבל לשניה תיבת צום אין לאומרה, ובסידור התפילה להרמב"ם לא הוזכר צום, וכן בלבוש, אלא יום הכפורים לבד, וכן נוהגין, ועיין שם הדברים בארוכה בסייעתא דשמיא, ודע דנידחה קרו לה סברת הלבוש בסימן תרכ"א, דכתב דאין לומר מלך מוחל בהפטרה כי מה ענין מחילה וסליחה אצל ברכת ההפטרה בנביאים כאשר יעויין שם, דהרי כבר אומר באמצע למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו ומאי שנא דבסוף לא יאמר, הרי בעינן אדרבה חתימה מעין פתיחה, ולפי פירושינו דהוא לכפר על עשרים וארבע עבירות דכתוב בנביאים שייך טפי ודברתי על הנביאים כלשון הזה

סח הרב בנימין ידיד ה' סג"ל זצוק"ל בסידורו כתב בגליון, דיש לפקפק דאיך חותמין בעמידה ובהפטרה מוחל ומקדש, ולא זכיתי שתאמר מה תיקן בזה, ולעניות דעתי נראה דמה שאמרנו ועינו על אמירת באהבה עיין לעיל אות י"ט, כן הוא הכא נמי, ובני הגדול אברהם אוהבי נר"ו פירש במה שכתב הרב אש דת ז"ל סדר נצבים בההיא דאמרינן המקדש את האשה על מנת שאין עליה מומין, דאם נמצאו עליה מומין דאינה מקודשת, ולסברת התוספות דאפילו דהלכה אצל הרופא ונתרפאה אחר כך אינה מקודשת, ועל זה כתב דאם הבעל רופא מקודשת, ואם כן הקדוש ברוך הוא דקדשנו במצותיו על מנת שלא יהיה בנו מומין ונמצאו בנו עונינו דהם מומי הנפש, הוה סלקא דעתין דנעקרו הקדושין מעיקרא אף שיש להם רפואה, אבל כיון דהקדוש ברוך הוא בעצמו הוא הרופא הקדושין במקומן עומדים, זה תוכן דבריו בקיצור, והרבה מהמפרשים הביאו הקדמה זו, והרב קול שמואל מכללם הרחיב הדברים בזה בדף צ"ט ע"ד יעו"ש, והשתא זהו שנאמר אתה ה' מלך מוחל וסולח לעונותינו, דהוא הסולח לכל תחלואיכי, וכיון דאתה הרופא וכמו שאנו אומרים ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח, אם כן שפיר יכולים אנו לומר מקדש ישראל, דקדושיו קדושין כיון דהוא המעביר אשמותינו כאילו לא היו, אלו דבריו הי"ו, ובכפל מלך עיין תשב"ץ חלק ב' סימן קל"ג, ועיין למורינו הרב הגדול דרכי הים בדרוש ב' לתשובה דף כ"ט ע"ג

סט לענין שליח ציבור פנוי עיין בתשובות בשמים ראש סימן ע', ועיין מה שכתב בני ידידי אברהם רחימא נר"ו בספרו שמע אברהם בסימן כ"ה בשליח ציבור אלמן דאין קפידא אפילו למוסף יום הכפורים, עיין שם בארוכה, ובספר פחד יצחק מערכת ש', הובאו דבריו בעיקרי הד"ט סימן ל"א אות י"ג כתב, דפנוי יכול להתפלל תפילת מנחת יום הכפורים אם הוא תלמיד חכם וירא שמים וקולו ערב, יעו"ש

ע דרך ארץ קדמה לתורה כידוע ממאמר רבותינו זכרונם לברכה, ובכן מי שבא להתפלל מוסף בראש השנה ויום הכפורים וכל נדרי, וכן בתפילת נעילה ובסליחות של אשמורת מחודש אלול והוא אינו חזן קבוע, לא יעבור לפני התיבה אם לא שהוא ברצון השליח ציבור הקבוע שזה חפצו ורצונו, הא לאו הכי יקבל שכר על הפרישה, וצא ולמד ממרביצי התורה דאינן זזין ממקומן לעלות לתיבה לומר מוסף ראש השנה ויום הכפורים אם אינו בא השליח ציבור לפניו ומזמינו ונוטלו עמו לעלות לתיבה, ויש בתי כנסיות דהמנהג דגזברי וגבאי הקהלה קדושה מזמינים להרב הקהל או להשליח ציבור הגדול שיעבור לפני התיבה להתפלל מוסף, ומאחר שכן לא טוב עושה האיש האורח להתפלל מוסף אם לא יסרב בו השליח ציבור הקבוע, דלפעמים לא יש כל כך הפרש ביניהם במעלת

הזמן ובמעלת החכמה, והוא צערא דגופא לשליח ציבור הקבוע מכל ימות השנה ובושת ופגם הוא לו, וגורם שיתכעס בלבו ומתבלבל כונתו בתפילה וגם יקללנו, ובמקום להביא עליו סניגורים לעתות כאל מרבה עליו מקטרגים ואין תפילתו עולה לרצון כיון דעושה השגת גבול, וקמי שמיא גליא אם השליח ציבור הקבוע אינו ירא שמים יותר ממנו והנסתרות לה' אלקינו וחוששני כי בנפשו דיבר, ודי בהערה זאת.

עא יזהרו שלא לאחר הרבה בהכרזת המצוות, ובחזק ברוך דאומרים לחיי, בשביל מוסף שיהיה קודם שעה שביעית, וגם דזמן המנחה הוא ששה ומחצה לצאת ידי ספק זריזין מקדימין, עיין בית דוד סימן תל"ג, ובספר עמודי שמים, ובשלמי חגיגה בסדר היום אות ה', ומאמר מרדכי, ואשל בפריו, ושלחן גבוה סימן תר"ך, ועיין בקונטרס כף החיים סימן ז"ך אות כ"ד, ודו"ק

עב במוסף יאמר ואין אנו יכולין להקריב לפניך את קרבנות חובותינו ולא כהן גדול שיכפר בעדינו אלא שיח שפתותינו, כלשון הזה יאמרו בין בלחש ובין בחזרה

עג בסידור מורינו הרב כמוהר"ר בנימין הלוי ז"ל כתוב, דאין לומר גבי מחול לעונותינו ביום השבת הזה, וסברתו לא קבלוה השלוחי ציבור ואומרים גם בזה ביום השבת, וטעמייהו כי בכל המקומות אנו מזכירים שבת כמו ותתן לנו בשחרית ומוסף ומנחה ונעילה דתכף אנו אומרים את יום סליחת כו' ומה לפנים ומה לאחור, וכן בסיום הברכה מלך מוחל וסולח מקדש השבת בין בשחרית ובין במוסף ומנחה ונעילה וגם בהפטרה, וכן במוסף גבי מפני חטאינו, ועוד שם במוסף בחזרה גבי נתת לנו ה' אלקינו כו' את יום סליחת העון הזה, וזהו לרבותא דאפילו דחל בשבת אינו דוחה שבת ליום הכפורים, ובלאו הכי נקרא שבת שבתון ואם כן אין לדלג הזכרת שבת גם בזה

עד במרומי ערץ לא יאמר וסגולת קדומים אלא יאמר קדושים, ואחר אומרו אשר אתם מבקשים לא יאמר וחשים ולא מחשים דכבר כתוב אחר כך ושם שייך יותר

עה הנוסחא הנכונה היא, יראה לובשים ומבוששים ומתאוששים לעבדך ומתקוששים חשים כו'

עו כשיגיע השליח ציבור לקרב פזורינו יאמר התפילה כמו שתקן הלשון בספר כף אחת סימן ז', ובמחזורים לא נדפסה כראוי, ומה טוב אם יעתיקנה בגיליון ספרו כדי שתהא מוכנת לפניו ולזכרון בין עיניו שלא ישכחנה

עז כתוב בסידור תפילות להרמב"ם דאפילו בחול אומרים את מוספי, ועיין לרבינו שבגולה הגאון המפורסם מרן זקני זיע"א בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן נ"ד דף צ"ז ע"א בטעמו של דבר, ובשלמי חגיגה דף רכ"ט ע"א, ועיין בספרי הקטן רוח חיים

סימן תרכ"א, דהעליתי דבחול לא יאמר את מוספי, ועוד כתבתי בזה בתשובות לעמוד על מנהג שאלוניקי, דיש בתי כנסיות דאומרים את מוספי גם בחול, אי יש כח לבטל מנהגם, יעויין שם בס"ד

עח יאמר הורם מה שידברו הבינם מה שיאמרו, והיינו כלישנא דקרא את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה דהקדים הוראה להבנה, ובתחילה דיבור ואחר כך אמירה, ועיין בסידור רומניא דף ש"מ ע"א, ובשלמי חגיגה בסדר היום אות ו'

עט ידלג ומלומדיך הם מלומדים ויאמר במקומו ומרוחמיך הם מרוחמים לפי ענין הכתוב שמביא וחנותי ורחמתי, וכן כתב בטורי זהב סימן תקפ"ב ס"ק ב', וברכי יוסף סימן תרכ"א, ובאר היטב סימן תקפ"ב, ושלמי חגיגה אות ו'

פ כשנופלין על פניהם יכסה פניו בטלית שלא יהא נראה כמשתחוה לרצפת אבנים, אבל בעלינו לשבח דאין נופלין על פניהם אלא כריעה בלבד אין צורך לזה, הג"ה, ספר נוהג כצאן יוסף דף מ"ב ע"ג, ועוד שם דף ע"ח ע"א, ועיין לעיל סימן ח"י במנהג העשבים ומצעות, יעויין שם מה שרשמתי בסייעתא דשמיא

פא כשנופלין על פניהם, הנה השליח ציבור לא יעקור רגליו ממקומו, ומקודם שיתחיל העמידה ישער בעצמו לעמוד קצת לאחוריו כדי שיהא לו בנקל לנפול על פניו, ועיין למור"ם בהג"ה, ובספר גור אריה הלוי, ובמה שכתב הרב זכור לאברהם ז"ל על דבריו, ועיין בדברי השל"ה, ונוהג כצאן יוסף, ובאליהו זוטא

פב הנוהגים להכות באגרוף כשאומרים חטאו עוו פשעו, אין למחות בידם דהוא דומיא דכורעים ומשתחוים דהכהנים והעם, כן כתב הטורי זהב, והשלמי חגיגה אות ח'

פג בסדר העבודה, בראשונה יאמר אנא השם, ובשניה יאמר אנא בשם, משבצות זהב בפריו, ועיין בספר מעין גנים, ובמאמר מרדכי

פד לא יסיים בתיבת תטהרו, גור אריה, וזכור לאברהם חלק א', ברבונו של עולם באות ד' צריך לומר שלשה פעמים דוה, גם יש עוד שינוי אחר ברבונו של עולם, דמאן דגריס יספת הוא כלישנא דקרא דדברי הימים, ומאן דגריס הוספת הוא ככתוב במלכים, ונוהגים לומר עד תקשיב, ומכאשר יאות לי מדלגין עד לא ימאס, ומתחילין עשה למען הקהל הקדוש כו'.

פ"ה מארוממך חזקי וחלקי וכל סדר עבודת יום הכפורים עד אלקינו ואלקי אבותינו מחול לעונותינו, אני בעוניי הכינותי לפי מה שעלתה במצודתי, דבינותי בספרים עד מקום שידי מגה"ת והנו ניצב בקונטרס בפני עצמו, לכן לא הזכרתי פה עמנו שום דבר מסדר העבודה כי אם אגב גררא, האל ברחמיו יזכני להוציאו לאורה, להדפוס"י הדר"ה

בזמן קריב עד מהרה, בעזרתו יתברך שמו האל הגדול הגבור והנורא אמן כן יהי רצון, כשאומרים אל מלך יושב קודם בעבור קדושת שמך יתחיל לומר רחם תרחם עלינו צור שוכן מרומים, ויש אומרים המלא עליהם רחמים, אין כאלקינו יכוין להשלים מאה ברכות, נוהג כצאן יוסף דף ע"ח ע"ב, ועיין לעיל סימן ח"י

פו כתב בספר ברית מנוחה דף ט"ז ע"א, והובאו דבריו בספר יקר דף קכ"ב ע"ב וז"ל, בקדש הקדשים היה חקוק השם באותיות ובניקודיו בשער אהרן, וכאשר היה רואה הכהן ששער אהרן היה מלא זוהר לבן היה שמח מאד, ואם היה רואהו אדום לא היה סימן טוב לישראל ולא לכהן, ובראות הכהן האדום הזה היה מתאמץ ואומר רבון העולמים שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך, והיה אומר ומרבה בבקשות ובתחנונים לפני הקדוש ברוך הוא, והיתה קו אחת נקשרת חוצה כמו כן בעזרה והיה כהן גדול מנענע הקו והיה רומז שיצעקו בני ישראל אל ה' וישובו אליו בכל לבבם, וכראות הכהנים והעם שהכהן מנענע הקו, היו צועקים בנפש מרה ושואלים רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא ומיד האדום חוזר ללבן, והכהן הגדול מנענע הפעמונים מרוב השמחה, עכ"ל, ועיניך תראינה מה שכתב הרב רבי חייא רבה ז"ל בספרו הנכבד צפיחת בדבש סימן ל"ו יעויין שם

פ"ז במנחה יקדים לומר בעוד היום גדול פרשת העקידה כדי שיהא לו שהות לומר התפילה שסידר הרב הגדול ז"ל, ונדפסה בסוף ספר יוסף תהלות, ושומר ישראל סימן י"ט בסוף ספר יוסף בסדר, ובספר כף אחת סימן ח' כאשר יעו"ש, ואני בעוניי נהגתי לומר בבית מדרשי קודם מנחה, התפילה שסידר בספר חיי אדם לחמשה עינויים והבאתי אותה בקונטרס עתרת החיים סימן כ"ב, והוספתי נופך משלי כאשר תמצא בקונטרס ימצא חיים, ותפילה זו נדפסה גם כן בספר דרך החיים להגאון מליסא כאשר יעויין שם, ושפר קדמי לאומרה בשעת מנחה דשייך טפי מלאומרה בכניסתו ליום הכפורים, וכדי שיהיה שהות לומר תפילות אלו צריך שיבואו למנחה יפה שעה אחת קודם, וכבר נהגו שהשמש מכריז אחר גמר התפילה של שחרית שימהרו לבוא שעה פלונית שמתחילין מנחה, ומה טוב מנהג קהלה קדושה מגדלים יע"א, דאחר קדיש בתרא של שחרית תיכף מתחילין מנחה ואינם מפסיקין אפילו רביע שעה כדי שלא יצאו לחוץ ואיכא למיחש לשיחת חולין, לכן עושין קשר של קיימא לתפילת השחר עם מנחה, ושמעתי דכמו כן עושים בכמה מקומות, ואיכא עוד טיבותא אחרת בזה דלא יצטרכו לומר הסליחות של מנחה בחפזון ובבהלה, וכתב בספר באר היטב דטוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה יעויין שם, ועוד בשביל הנעילה דיתחילו בכיוון השעה ובישוב

פח אין לומר ואני תפילתי אפילו כשחל בשבת, נגיד ומצוה, ושלמי חגיגה אות ט', ונוהג כצאן יוסף, ועיין למר חמדת ימים פ"ח מיוכ"פ אות ג', ד'

פט מה שקורין פרשת עריות ביום הכפורים איכא תרי טעמי, והוא דמי שיש בידו יפרוש מהם דנפשו של אדם מתאוה להם, זה הוא לרש"י, אבל להתוספות הוא רמז שלא יגלה ערותן של ישראל, ע"ש במגילה דף ל"א ע"א, ויאמר בינו לבין עצמו בנוסח זה, רבון העולמים כשם שצוית שלא לגלות ערוה כן אתה אל תגלה ערותן של ישראל ביום הכפורים ותכפר לנו על כל פשעינו, כן כתב בשלמי חגיגה, וקמח סולת דף קמ"ח ע"ג, ובויקרא רבה סדר תשא הביא, דבמנחת יום הכפורים ניתנו לוחות שניות כאשר יעויין שם, ואם כן דכל זה גרם להתיר להם עריות לכן תיקנו לעת כזאת להזהיר על העריות, ועוד טעם אחר מצינו דהוא כדי לסיים פרשת הבוקר, ועיין להמרדכי ביומא, ובספר הפרדס דף מ"ד ע"ד, ועיין במרן בית יוסף, ולהטורי זהב, ואליהו זוטא, ובספר תקון יששכר דף ס"ז ע"ב, וחמדת ימים פ"ח מיוכ"פ אות י"ב, ומאמר מרדכי, ובספר יד"א, יעויין שם, ועיין מה שכתב בזה הרב החשקן בתורה מר שמואל ז"ל בספרו הבהיר משק ביתי אות ר"ך

צ לענין קדיש אחר קריאת ספר תורה במנחה, עיין שדה הארץ חלק ג' סימן כ"ה וציינתיו לעיל בצום גדליה, והמנהג לומר על התורה בברכות ההפטרה כפסק מרן דלא כמור"ם והלבוש, ועיין תשב"ץ חלק ב' סימן רפ"ב, והיכא דחל יום הכפורים בשבת יזכיר שבת בברכת ההפטרה של מנחה, כמו שכתב בעמודי שמים דף ל"ז ע"א

צא לא ישכח מלומר אב הרחמים במנחה כשחל בשבת כמו בראש השנה ושבת תשובה, ובמוסף ובנעילה הוא אפילו בחול.

צב אם שכח כהן אחד במנחה ועלה לדוכן, שאר הכהנים יצאו לחוץ, ברכי יוסף, ושלמי חגיגה אות י'

צג בסדר קדושת מנחה כתוב ומעמדם לחקי וצריך לומר להקי, גם כתוב דבר קדשו האל וצריך לומר לעם האל, ולא יאמר טפסר מעון אלא טהור מעון, יד נאמן בקונטרס מורה באצבע מערכת ט'

צד ברבונו של עולם של מנחה, תיקן הגירסא מורינו הרב בנימין הלוי ז"ל, דבמקום לומר שפתי בחלקלקות, שיאמר שפתי בבכי ואנקות

צה אחר אלקינו שבשמים נוהגים לומר יה המצא לעמך פדיון ככתוב בערבית, ואחר כך אומרים זכרון

צו כתב מורינו הרב מרן זקני בספר בתי כנסיות משם מ"ז, דמנהג אבותינו ביום הכפורים שלא לומר אחר קדיש תענו ותתקבל שום מזמור ולא קדיש בתרא ולא עלינו לשבח, דנעילה היא כמו מוסף למנחה, ועתה חדשים מקרוב באו שלוחי ציבור דאומרים מזמור וקדיש יהא שלמא ועלינו לשבח, ועתה מצאתי המנהג הקדום בספר המנהיג, וכשראיתי כן לא הנחתי לשליח ציבור שלנו לומר שום דבר, ונמצא שם מהר"י פיג'ון ומהר"י צרפתי תושבי שאלוניקי והעידו שכך עושים במחנה קדשם, וכשיש שהות ביום מאריכים בסליחות לאט לאט עד הנעילה, וכן עשיתי בנעילה דאחר תענו ותתקבל והוא רחום לערבית, וכן נמצא בכל בו, ובחמדת ימים פ"ט מיוכ"פ אות ל', ובשיירי כנסת הגדולה, יעו"ש, וכל זה יבוא על נכון במקום דאינן מכריזין מצוות, אך במקום דמכריזין הרי עושין הפסק גדול, ובכן מי יתן והיה לבטל מנהג זה ושלא להכריז כי אם קודם מנחה, ואם יש שבת בנתים שיהיה באותו שבת, דאף על גב דבכל שבתות ה' ומועדי רגל וביום הכפורים עצמו בשחרית מכריזין מצוות, אינו אלא מצוות לצורך קריאת ספר תורה דצריכין בעת ההיא קודם קריאת התורה ואין זה הפסק כל כך, אכן הכרזת המצוות של אחר מנחת יום הכפורים אינן לצורך אותה שעה כי אם לצורך הרגל ואם כן הוא הפסק גדול, אלא דבלאו הכי מנהגינו הוא דאפילו במקומות דאין מכריזין מצוות, אומרים אחר קדיש תתקבל מזמור ממעמקים, וקדיש דיהא שלמא, ועלינו לשבח, ועל כן נקוה לך, ומצאתי באורחות חיים סימן ט"ל דף ק"ז ע"ג דכתב, דהשיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום הכפורים הוא מזמור ברכי נפשי את ה' וכל קרבי כו', וממעמקים, יעויין שם, ולפי זה ראוי לומר בבוקר קודם אין כאלקינו, מזמור ברכי נפשי, ולמה שהבאתי בקונטרס כף החיים סימן י"ט אות ט"ז כאשר יעויין שם הוא דגם בערב ראוי לאומרו, ומה טוב ומה נעים לפי זה מה שסידר הרמב"ן ז"ל לומר ביום הכפורים אחר המנחה נוסח ברכי נפשי על סדר א"ב ונדפס במחזורים, ורוח ה' דיבר בו לתקן את זאת מעין השיר שהיו הלויים אומרים ביום הזה, וברור

צז כתב מרן מלכא מוהר"ח אבולעפיא זיע"א בתקנותיו בספר חנן אלהים תיקון ל"ב וזה לשונו, ביום כפור באים גוים בתוך התפילה להטיב נרות הדולקין לפני הארון, ומלבד שאמירה לגוי שבות אפילו ציוהו מתחילת השבת, נוסף שלפעמים אלו הגוים מפסיקין לקדיש וקדושה, ביטלתי ביאת הגוים יום קדוש לקהל, וידליקום מערב יום הצום ויניחום ככה אף שנמס השעוה כולה, ויצולו בזה שיכולין להבדיל על נרות אלו במוצאי יום הכפורים, ולא כאשר היו עושין עד עתה בנרות הללו שלא שבתו ממלאכת עבירה, דבליל מוצאי יום הכפורים בעינן לכולי עלמא שיבדילו במאורי האש דוקא על נר ששבת

ממלאכת עבירה ולא על נרות הללו שעשה בהם גוי מלאכת עבודה ביום הכפורים, עכ"ד חיים וקיימים, ובספר עמק ברכה הוכיח במישור שלא יביאו גוי להדליק, יעויין שם, ואם אל סודו תדרוש הוכ"ח תוכי"ח מדברי הנגיד ומצוה דאפילו הודלק על ידי ישראל בעת ההיא אין לברך כי אם דוקא על אשר שבת כאשר יעויין שם, ועיין בספר מזבח אדמה, ומשבצות זהב סימן תרכ"ד, ואשל שם, ומחצית השקל, ומאמר מרדכי, ובספר שולחן גבוה, יעו"ש, וכדברי מורינו הרב חיים ומלך ז"ל כתב בספר חמדת ימים פ"י מיוכ"פ אות ל"ד, דאפילו דהגוי חתך הפתילות לבד אסור יעויין שם, אבל על טלטול הנר ממקום למקום כדי לראות יפה הקילו, ועיין באשל מפרי יעויין שם, גם ראיתי להגאון הרב נודע ביהודה חלק א' סימן ל"ג, אריה שאג על המביא גוי להדליק נרות, ובספר שערי תשובה, אלא דאם כבו הנרות אשר סמוך לשליח ציבור, התיקון הוא דלא יביאו הגוי כי אם אחר אקשא"ס, והיינו דיתחילו נעילה רביע שעה קודם י"ב דכך צריך, ואחר תפילת לחש קודם חזרה יבוא הגוי וידליק ואחר כך יתחילו בחזרה וזה דרך ישכון אור, אלא דלנשיאות כפים לא נכון, עיין באות ק"ה, ועיין כרם שלמה סימן תרכ"ד

צח בפיוט אל נורא עלילה, יאמר בדיצה ובצהלה הה"א בחולם, ויאמר משעת ולא יאמר בשעת, וכן בסיום בית אחרון יאמר משעת

צט בנעילה יאמר בזכרנו חותמינו במקום כתבנו, וכן וחתום, נזכר ונחתם, וכן בכל בי"ת דחננו והקימנו, ולא ידעתי למה מדפיסים בטעות בכל המחזורים מכמה דפוסים, ובאמירת רחמנא יש שני טעויות במחזורים זו לפנים מזו, דהיינו דכתוב כתבנו וצריך לומר בכולם חתמנו, ועוד דהיו"ד צריכה אחר חתמינו, ובאמירת אלקינו שבשמים דכבר כתוב חתמנו, אך גם שם הקדימו הט' והיו"ד וצריך לאומרם אחר כל חותמי

ק אם חל בשבת ולא הזכיר שבת, שליח ציבור בלחש אינו חוזר אבל בחזרה חוזר, וכן היחיד, אשל סימן תרכ"ג, ומחצית השקל, ועיין למרן בית יוסף שם לאתה הבדלת, ובספר שולחן גבוה

קא מאמירת ואתה עד ורב חסד הוא ככתוב בנחמיה סימן ט', אמור אליהם ככתוב ביחזקאל סימן ל"ג, ויאמר החפוץ אחפוץ מות רשע ככתוב ביחזקאל בסימן י"ח

קב בסליחות נעילה לא יתחיל שבט יהודה בדוחק כו' כי אינו שעה לזה, והרב מר אבי היה גוער להשליח ציבור בזה, אלא יתחילו אתאנו, ובאתאנו יאמר אבוא כעני שואל כו', וכשמתחילין רבון העולם יפתחו ההיכל עד אדיר ונאור, עיין לבוש סימן תרכ"ג

קג המנהג פשוט שלא לומר אבינו מלכנו בנעילה, שיירי כנסת הגדולה סוף סימן תרכ"ג, ובאר היטב, ודגול מרבבה, ושערי תשובה, ומשבצות זהב בפריו, ומחצית השקל

קד שייך להסמיך התקיעה לאמירת שבע פעמים ה' הוא האלהים, דהוא ללוות השכינה שתעלה למעלה משבעה רקיעים, והתקיעה היא משום זה עלה אלהים בתרועה, ועוד טעם להורות שהוא יום טוב וירבו בסעודה, ועוד זכר ליובל שהיו תוקעים ביום הכפורים, ואפילו חל בשבת תוקעים קודם הבדלה דכבר עבר היום וחכמה היא ואינה מלאכה, עיין בטור, ובאר היטב, ומותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל קודם שיבדיל, מגן אברהם, ובאר היטב, ועיין בספר נגיד ומצוה טעמים נכונים על אמירת שבע פעמים ה' הוא האלהים בעת ההיא על דבר אמת, יעויין שם, ובשיירי כנסת הגדולה כתב דנעוץ סופו בתחילתו, דשבעה ספרים דמוציאים בכל נדרי בעבור זה דאומרים שבע פעמים ה' הוא האלהים, והובאו דבריו בשלמי חגיגה, ויש נוהגים לומר בכל פעם פסוק קראתי בכל לב לפי שיש בו שבע תיבות נגד שבעה פעמים ה' הוא האלהים, ויש נוהגים לומר ששה פעמים קראתי, והכל שלש עשרה, נגד פסוק והוא רחום, הרב בתי כנסיות, ועיין בספר י"א, ובזה אתי שפיר לסמוך הערבית תיכף לוהוא רחום, ועיין באר עשק סימן כ"ח, וחמדת ימים פ"י מיוכ"פ אות כ"ו, כ"ז, ושולחן גבוה, ועיין מטה משה, ונוהג כצאן יוסף, ובאר היטב, ואני בעוניי כתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרכ"ג טועמיה חיים על ענין התקיעה במוצאי יום הכפורים, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ולעניות דעתי דליחיד בבית אין צורך לתוקע לילך אצלו לתקוע, ואפילו בראש השנה אין צורך ליחיד שני פעמים מיושב ומעומד, עיין משחא דרבותא, ומאמר מרדכי, וישועות יעקב

קה כל ההנהגה והחכמה של השליח ציבור היא צריכה בתפילת נעילה, והיינו שיאמר ברכת כהנים קודם גמר שתים עשרה שעות, ושתהיה התקיעה בזמן שהוא ודאי לילה אחר צאת הכוכבים, והוא תרתי דסתרי בבת אחת להקדים ולאחר, והתוקע קודם שיעבור חצי שעה מהלילה לא טוב עושה, והמחמיר כהוראת מורינו הרב הגדול מוהר"ח אבולעפיא זיע"א תבוא עליו ברכה, ועל גזברי הקהלה קדושה מוטל שיבקשו כלי שעה שהוא מכוון יפה לבל יטעו להקדים ויפגעו באיסור, או לאחר ויהיה טורח ציבור, וזה הזמן נקוט בידך והוא דהתחלת תפילת נעילה יהיה בכיוון בשעה אחד עשר וארבעים דקים כי שקיעת החמה הוא עשרה דקים קודם שעת שתים עשרה, וקודם לכן עשרה דקים אז החמה בראש האילנות שהוא עשרים דקים קודם שעה שתים עשרה, הוא הזמן הנאות ונכון להתחיל תפילת הנעילה, ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרכ"ג לנעילה משחשיכה, והבאתי דברי המגיד בישעיה סימן מ', יעויין שם), ולענין זמן סיום תפילת נעילה ולתקוע שופר, יזהרו שיעבור לפחות שלשה רביעיות מהלילה שהוא ארבעים וחמשה דקים אחר שעה שתים עשרה, וירא שמים במקום שיכול להחמיר

שיהיה עד שעה אחת מהלילה מה טוב, והכל כמנהג מקומו ובית הכנסת שלו, ועיין משבצות זהב, ומחצית השקל, וי"א, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, ובספר באר עשק סימן צ"ח

והנה אם בכל הימים מעשרת הימים נאמר דרשו ה' בהמצאו, שהקדוש ברוך הוא מצוי לו לאדם לשמוע בקול תפלתו, כל שכן ביום הקדוש נורא ונשגב מאד ביום הכפורים, כי מצד עצומו של יום קדוש הוא לאדוננו, וגם כל ישראל כולם כאחד קדושים וטהורים ובעינוי ובתשובה גמורה, ואם כן כל זה ישער האדם בעומדו בבית הכנסת בתפילה ולא יקוץ ולא יבקש לצאת מהרה חושה, כי עתים קדושות וקרובות לה' אלקינו כעיתות הללו לא ימצא בכל ימות השנה, ואם כן יהיה אומר בלבו עת רצון כזאת כי אחזתני להקדוש ברוך הוא להיות מצוי אצלי, אחזתיו ולא ארפנו, ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפלים להיותינו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון כזאת, ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה, ולגבי דידי אילולי צייתי לא הייתי זז מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים עד אחר שתים ושלוש שעות מהלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתינו לפני אלקינו כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעתות כאלו, ולהיות כי ירדה חולשה לעולם וגם לא כל הדעות שוות, ומפני החולים והחלשים ונשים מניקות וקטנים ראוי שלא להחמיר בזה, על כל פנים מדין הש"ס והפוסקים לא ימהרו לתקוע תקיעת שופר עד יציאת הכוכבים שהוא אחר עבור חצי שעה מהלילה אחרי שתים עשרה שעות

והנני גוזר בכח התורה על כל בתי כנסיות, שבפחות מחצי שעה אחר שתים עשרה שעות מהיום שהוא עת שקורא אקשא"ס לא יוכלו לתקוע, ומשם ואילך יש מנהגים, דיש בתי כנסיות שממתינים עד עבור עוד מחצי שעה, ויש עד שעה אחת, ויש עד שעה ורביע, ופחות מחצי שעה חוששני לו מחטאת כי יכנס בחילול יום אדיר ונורא ובראשו נגעו כי יצא שכרו בהפסדו, ובמיעוט זמן מועט כרביע שעה או עשרה דקים יהיה מאבד טובה הרבה ולא יאבה ה' סלוח לו, כי כן כל מי שהוא בר דעת לא יאבד כל הריוח שהרויח ביום הקדוש לאבדו במהרה, והוא כמשל המביא דורון למלך סל מלא מכלי זכוכית כוסות וצלוחיות מוזהבות מינים ממינים שונים, ובהביאו אל חצר המלך הפנימי השליך מידו הסל ונפלו כל כלי זכוכית ונשברו ולא נשאר בידו מאומה, ואמינא ולא מסתפינא כי במצב זה שבאו כל ישראל ביום הכפורים יום אדיר בימי שנה קדושים וטהורים, ובצום ובכי ובתשובה גמורה ובהתלהבות גדול בכל מדינה ומדינה ובכל עיר

ועיר קהלות קהלות שקרבים בחמש תפילות, דאילו היו כולם כאחד אחר שגמרו סדר תפילתם לערוך שיחה לפני אלקינו מרחם באמור אליו עת כזאת להיות כל ישראל בקדושה ובטהרה ובתשובה שלימה אי אפשר להמצא, ואם כן עת שערי רצון לגאול אותנו גאולה שלימה כי עת כזאת שאתה מצוי עמנו ואנחנו עמך על דרך אני לדודי ודודי לי לא נמצא ולא ימצא כשעה הזאת, ואם כן אין אנחנו זזים והולכים לביתינו לאכול ולשתות עד שתגאל אותנו, ואין ספק כי היתה תפילתינו מקובלת בעת ובעונה ההיא, אבל אחרי שמבקשים למהר ולצאת הרצים יצאו דחופים ולומר תפילת נעילה במהירות, וכמו כן תפילת ערבית במרוצה ובחפזון כדי למהר ולצאת מבית הכנסת כתינוק הבורח מן הספר, אי אפשר לעשות כדבר הזה, והגם כי יאמרו דבניסן עתידין להגאל ולא עתה, הרי הגאולה היא כהשכמה לאט לאט כאומרם זכרונם לברכה, והלואי ויתחיל להתנוצץ ניצוצי הגאולה ממוצאי יום הכפורים, ומשום שאסור להתענות אין קפידא באריכות זה דודאי לצפות לישועה הוא יותר גלות מתענית חלום ולא קפדינן אשעות, האל ברחמיו יתן בלב כל עמו ישראל לשוב בתשובה שלימה ונזכה לגאולת עולם אמן כן יהי רצון

קו כבר מילתא אמורה באות הקודם לזה על מה שצריכים דיזהרו להתפלל ערבית במוצאי יום הכפורים במיתון ובשובה ונחת ולא בהבלעה ובמרוצה כתינוק הבורח מבית הספר, דחס וחלילה מורה ובא דכמשא כבד יכבדו ממנו סדר היום, ומי שחננו ה' בדעת יבין את זאת דלא מעלה ולא מוריד עשרה דקים יותר, ועיין להרב חיד"א ז"ל בספר המורה אות רפ"ב, ועוד שם אות רפ"ו, מוסר השכל למחרת יום הכפורים להתפלל כהוגן לראות דמסכים הולך ליום אתמול ועשרת ימי תשובה, ושבדעתו לקיים כל ימי חלדו וה' עזרו ומגינו, יעויין שם, ובספר נוהג כצאן יוסף כתב שלא יעשה קיטרוג המדת הדין, דאתמול התפללו כל היום ועתה ממהר לצאת יעויין שם, ובספר המנהגים כתב דמחרת יום הכפורים המנהג להשכים לבית הכנסת, וכן הביא בבאר היטב.

קז סומא אינו מברך בורא מאורי האש במוצאי יום הכפורים, ואינו כמו שכתב הלק"ט חלק ב' סימן קפ"ד, ופחד יצחק מערכת ה'

קח יברך בורא מאורי האש על נר של שבת מבית הכנסת, ועוד אחרת עמה וטובים השנים, עמק ברכה, ודרך החיים, ונהר שלום, ועבודה ומורה דרך, ועיין ארץ יהודה בלקוטיו דף י"א ע"ג

קט לא יברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים, שיירי כנסת הגדולה, ופחד יצחק מערכת ה', ובספר דרך החיים להגאון מליסא ז"ל, ועבודה ומורה דרך, ועטרת זקנים, ומשבצות זהב סימן תרכ"ד, ובבאר היטב כתב לברך, ובנוהג כצאן יוסף אות ד', ועיין

ערך השולחן, ושלחן גבוה, ומחצית השקל, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים והעליתי דאחר ההבדלה תיכף לברך על הבשמים, וכן הגיד לי עטרת ראשינו הרב החסיד הפרד"ס דכך הוא מנהגו הטוב לצאת ידי חובת כל הדעות

קי ליל מוצאי יום הכפורים תיכף ישתדל לתקן דבר בסוכה קודם שיאכל, ואסמכוהו אקרא וילך עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סוכותה, ספר תומר דבורה, ומדרש תלפיות דף ר"ט ע"ב, ובחמדת ימים פ"א מסוכות אות א' - ד', ובערך לחם כתב משום ילכו מחיל אל חיל, ובספר קב הישר פרק צ"ה האריך בזה, ובמשבצות זהב סימן תרכ"ד, ואפילו בערב שבת כמו שכתב בעטרת זקנים, וכן בבוקר יום הכפורים ישתדל אחר התפילה על הלולב ואתרוג, שם, ובספר דרך החיים

קיא בין יום הכפורים לסוכות אפילו יארצי"ט לא יתענה, שולחן גבוה, והטעם שהם ימי שמחה מחנוכת המזבח כמו שכתב מוהרי"ל, ובאר היטב

יקב מוצאי יום הכפורים שחל להיות בערב שבת, הכנת צורכי שבת קודמת להכנת הסוכה משום שלא יבוא לידי חילול שבת אם מתאחר מה שאין כן בסוכה, כן נראה לעניות דעתי פשוט ועיין בספר בית השואבה דף ה' ע"א סעיף וי"ו

הפניה מועד לכל חי סימן כ

סימן ך

ע"ט לכנ"נה כי בא מועד זמן שמחתינו,

ומצאת כי תדרשנו

א ראוי ונכון בערב חג הסוכות שיתקבצו עשרה תלמידי חכמים בבית הכנסת וילמדו בעד כוללות העיר סדר הקרבנות, דהיינו ויקרא - צו, ומסכת חגיגה, ומסכת יום טוב, וכל התהלים, כמו שכתב בספר מעשה הצדקה דף קכ"ז אות ל"ד יעויין שם, ובספר מועדי רגל דף ג' ודף ד' הוסיף שילמדו גם כן מאמרי הזוהר הקדוש בסדר משפטים דף קכ"ד, ובסדר אמור דף צ"ד ודף ק"ב ודף קי"ד, וסדר פנחס דף ר"ן, ואחר גמר הקריאה יאמרו פסוק, לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש, ויאמרו נוסח התפילה אשר הובא שם דף ד' ע"א עיין שם, ויתנו להם מהציבור שכר טוב בעמלם, והיינו מדמי הפדיון שיעשו בעד כל יחידי העיר מכיס הכולל, והוא שיפרישו תחילה רי"ו מעות כסף, ואחר שימנו אותם יוסיפו על המנין עוד טו"ב שיהיה בין הכל רג"ל, כמו שכתב שם בספר מעשה הצדקה דף קכ"ז ע"א, וממעות הללו יתנו להלומדים הנ"ל.

ב זכור אל תשכח דאין מקיזין בערב סוכות ולא בערב יום טוב אחרון, (ועיין בספר נוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"א).

ג יש להרבות בצדקה ערב סוכות איש כמתנת ידו אחד המרבה כו', ומוהרח"ו זיע"א היה מחלק מה שהיה בקופת העניים יום ערב סוכות, ויש טעם נכון על דרך האמת ויומא הוא דקא גרים בדרך צדקה תמצא, ויזהר מאד לתת מתבשיל יום טוב לעניים כמו שכתוב בזוהר, (כן כתב בספר מחזיק ברכה, וספר בית השואבה דף קס"א ריש ע"א, ועין נמי בנוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ג וד', ושערי תשובה, וחמדת ימים פ"ג מסוכות אות י"ב, ואור הישר דף כ"ט ע"ב), ובזה אמרתי דרך רמז בכונת מאמר רבותינו זכרונם לברכה, מי מעמיד עליונים ותחתונים צדקה שעושין ביד, בו תרמוז ביום י"ד הידוע דהוא ערב סוכות, ויותר שייך לומר דבא לרמוז לי"ד אדר, אלא דהרי איכא ט"ו נמי, ועוד דיש מקומות דהוא ט"ו ולא י"ד בכרכים המוקפין חומה מימות יהושע, ובמאמר זה פירשתי בו אופנים הרבה בספרי הקטן צדקה לחיים ממה שחנני ה'.

ד ערב סוכות יטבול ויכוין לקבל שפע משם ע"ב קס"א גימטריא רג"ל, (הרב המורה סימן ט' אות פר"ח, ובכף אחת סימן כ"ד אות א').

ה לא יאכל בערב סוכות מחצות ואילך כדי שיאכל לתיאבון דומיא דמצה, (מהרי"ל, ומור"ם, ובית השואבה דף קס"א ע"א), ומה שכתב שם בספר בית השואבה אות ג' ליישב דברי מור"ם והלבוש, לחלק בין ערב סוכות דאסור מחצות לערב פסח דהוא משעה עשירית איהו קלסיה דהוא ברור ונכון, ולעניות דעתי נראה דלא יתיישב בזה, דהרי בקושטא ושאר מקומות מלבד הסדר שהיא מצה לחם עוני שמורות כנהוג, הנה כל הפסח האכילה היא ממצה עשירה דקבעי עלייהו כל הסעודות, ותו דהיה להם לומר דמחצות עד שעה עשירית לא יאכל פת כי אם הבאה בכיסנין, (ועיין בספר ציון לנפש חיה בפסחים דף ק"ח ע"א, ובספר כרם שלמה אשכנזי ק"ק סימן תרל"ט), וכן ביום ראשון של סוכות לא יאחר סעודתו עד אחר חצות, ויהיו הבקו"רים מועטים כדי שיאכל בליל שני לתיאבון, ומה גם אם חל בשבת דראוי שיתפלל מנחה גדולה ויעשה תיכף אחר המנחה סעודה שלישית אכילה דקה וקלה, ומי יתן והיה שיעשה כן בכל שבתות השנה בשביל כוס של הבדלה וסעודה רביעית.

ויו איסטניס לא יתענה בערב סוכות כמו בערב פסח דהרי אסור להתענות בין יום הכפורים לסוכות, ושאני ערב פסח דהותר מכללו לבכורות, וגדול הבית כבכור, (ועיין בקונטרס חיים לראש דף י"ג ע"ב אות ב' ודו"ק), ובספר בית השואבה דף קס"ב ע"א כתב טעמא אחרינא דיכול לאכול בליל סוכות בעת שירצה ובתנאי שיהיה קודם חצות,

ואסטניס לא ימלא כריסו מפירות וירקות, והכל לפי האדם אי מחצות אי משעה עשירית, (שם ע"ב, ועיין בספר מועדי ה' דף ע"ה, ובספר בכורי יעקב, ועיין בספר אליהו זוטא דהאריך בזה).

ז טוב להדליק שבע נרות בסוכות נגד שבעה צדיקים הבאים, (מורה באצבע, ואור הישר דף כ"ט ע"ב), ומי שאין לו מנורה או לאנפאר"ה יתן שבע פתילות בעששית, אפילו דבשאר ימים טובים נוהג חמשה נגד העולין. (ועיין חיים לראש בהטבת הנרות).

ח הדלקת הנר של סוכות האיש קודם לאשה, וטוב דידליקו שניהם יחדיו או בעששית אחת או יתן שנים, והכל לפי האדם והמקום, (ועיין בית השואבה דף קס"ד ע"ב אות ז').

ט יתקן כסא ומעיל מפואר על גביו לכבוד שבעה אושפיזין מעין דוגמא לכסא אליהו ביום המילה, וכתוב בזוהר דאי לא מתקנין ליה לא אתי, (ספר המורה אות רפ"ט), ותמיה לי מלתא אמאי בנדוניות נותנין מאנטי"ל לשלחן לילי פסחים דהיינו מפה ארוכה וגם מכסה לקערה מרוקמות, ואיך לא תקנו כמו כן ליתן לכסא של שבעה אושפיזין עילאין קדישין ונמשך תועלת מזה דאתו לאדכורי, ולפי ריבוי ההוצאה ממוהר ומתן ושל הנדוניא מה יתן ומה יוסיף זה כי במה נחשב הוא, וטפי עדיף ויחנו בחסרו"ת מדברים אחרים דאינן נצרכין מריזא"ס מפואר וכדומה דהוא לכבוד ולתפארת, ויתנו זה שהוא לדבר מצוה, ומי שחפצו לזכות את אחרים יתן אל לבו להיות האב זכאי בבתו לתת לה כאמור.

יוד מה טוב חלקו המאכיל עניים ואורחים על שולחנו בחג הקדוש הזה כדאיתא בזוהר הקדוש, ולאידך גיסא גדול עונו מנשוא ומקללין אותו השבעה אושפיזין עילאין קדישין אם אין לו עני או אורח על שלחנו, ואם אין ידו משגת להביא עניים או אורחים דבמה ישכב, אז ישלח להם תבשיל, ויאמר בשעת הנתינה זה חלק מסעודתינו יהיה חלף חלק האושפיזין שיבואו לסוכתינו, (חמדת ימים פ"ג מסוכות אות כ"ב, וכן כתב בספר כף אחת סימן כ"ד אות ד'), ובעירנו אזמיר יע"א נמצא איתנו שני בעלי בתים דבכל שנה ושנה המה ואביהם נוהגים לערוך שלחנות בלילה ראשונה ושניה של סוכות לפני האורחים ולפני העניים, מה טוב חלקם וכן יעשו לדורותם בשפע רב וירבו כמותם, ועיין לעיל אות ג'.

יא אין לקדש עד שיהיה ודאי לילה דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות וכתיב בערב תאכלו מצות, (נוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ג), ובבכורי יעקב כתב דעל כל פנים הסעודה יהיה ודאי לילה, יעויין שם.

יב הטעם שאומרים זמן שמחתינו דהוא על שנמחל העונות ביום הכפורים, (כן כתב בספר נוהג כצאן יוסף שם, והן הם דברי התוספות בספר דעת זקנים סדר אמור, ועיין מה שכתבתי בספרי זוטא נפש כל חי מערכת ס' ד"ה סוכה בסייעתא דשמיא).

יג לילה ראשונה ושניה נמי לחוצה לארץ צריך לכוין בכזית אכילתו שהוא חיוב מדאורייתא כמו כזית מצה בליל פסח דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, והרב משה הררי ז"ל שכח לכוין ואחר שישן על מיטתו נזכר, וקם ולבש וישב בסוכה ונטל ידיו ובירך המוציא ואכל כזית בכונה לשם חובה, (כן הביא בספר זובח תודה, ובספר שמחת הרגל חלק ב' דף מ"ה ע"א, וכן כתב בספרו מורה באצבע אות ר"ץ, ועיין בספר ראש יוסף, ובכסא אליהו יעויין שם), וכתב בספר בכורי יעקב דצריך ללמד ולספר לבניו ולבני ביתו בלילה ראשונה מצות כונת סוכה כמו בליל פסח, ואפילו למאן דאמר דבליל פסח בדיעבד יצא, הנה בסוכות לא יצא דהוא מדאורייתא, דלא כהפרי מגדים, יעויין שם.

יד מה שצריך לכוין בישיבת הסוכה היינו דהוא זכר לענני כבוד ועל ידי כן נזכור גם כן כל הנסים והנפלאות שעשה עמנו ביציאת מצרים, (ועיין בית חדש, וטורי זהב, ובית השואבה אות ב', ומה שפלפל שם כבר קדמו בספר בכורי יעקב, ועיין נמי בספר פרי מגדים בחלק אורח חיים, עוד תשוב ותראה מה שצריך לכוין בישיבת הסוכה, והוא מה שכתב הרב בעל העקידה והובאו דבריו בספר עמק ברכה דף ק"ג ודף ק"ד).

טו אכילת פת הבאה בכיסנין לילה ראשונה אינו יוצא ידי חובה, ואם אכל שיעור לברך ברכת המזון יוצא, (עיין יוסף אומץ סימן מ"ז, ובספרו ככר לאדן סימן ה' אות ג', ובזכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ושערי תשובה, ובכורי יעקב, יעויין שם), ובפרי מאשל סימן תרל"ט אות ט"ו כתב דצריך מחמשה מיני דגן, והרב עיקרי הד"ט אות י"ד חלק עליו יעויין שם, (ועיין זכור לאברהם חלק ג', ובספר ערך השולחן סימן תרל"ט, והרב משה ידבר סימן י"א דן את הדין דבליל ראשון של סוכות אינו יוצא בפת מבושל, ועיין עוד שם בסימן י', ועיין בקונטרס חיים לראש דף ט"ז אות א' ואות ד' לענין ליל ערב פסח, ומבושלת, ועיין בספר מועדי ה' דף מ' ע"א ודו"ק).

טז זיווג בסוכה, השל"ה והמטה משה התירו, וכן מור"ם, וטורי זהב, וחמדת ימים פ"ד מסוכות אות ס"א, ובכנסת הגדולה סימן ר"ס, ובתנאי שיהיו סדינים שלא יכנס אור הלבנה, אלא דלדעת הרב בית דוד סימן תמ"ד הוא דלא יעשה זיווג בסוכה, ושם כתב דאור הכוכבים הוא כאור הלבנה, (ועיין פרי האדמה חלק א' דף מ"א ע"ד, ובספר אור הישר אות ו', ובאליהו זוטא), ועיין מרדכי בפרק שני דסוכה סימן תשמ"א על ענין שינה בסוכה, ובספר בכורי יעקב סימן תרל"ט כתב דנשים צדקניות ומוחלות שישן בעלה

בסוכה, והביא שם מהגאון מוהר"א מוילנא דכתב דמותר לישן יחידי בסוכה ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

טוב יזהרו כל איש ישראל לעשות סוכה, ואפילו הוא איש עני ומתפרנס מן הצדקה ישתתף עם שכניו ולא יבטלו ממצות סוכה, וגם כל מי שיש יכולת בידו לעשות סוכה יהיה מזכה לאחרים שאין להם יכולת לבל יבטלו ממצות סוכה, וגם לכל רב ודיין ובית דין שבעיר יהיה עיני השגחתם על הציבור בקהל עדתו להזהירם על כך, וזכור לטוב להגביר החכם המרומם אוהב את הצדקות צרור המר דודי לי, כמה"רר **יעקב** רבי ז"ל, דהפריש קרן קיים כדי לחלק מפירותיהם בין כפור לסוכות לעניים כדי שיעשו סוכה, אשריו ואשרי חלקו זצ'ל.

חי בסוכה של שותפים עיין עטרת זקנים, (ובתשובות הרשב"ש סימן ח', ובספר שערי תשובה, ובית השואבה דף ע"ו ע"א), ובסוכה קטנה שיש לאחין או שותפין יאכלו לילה ראשונה זה ראשון בגורל או בריצוי דנותנים רשות זה לזה ובלילה שניה יאכל השני בראשונה, זולת דאם אינן שוין דהוא האח הגדול או שהוא תלמיד חכם יש לו קדימה בכל הסעודות, וכן אם רגילים לישן בסוכה יעשו חצי הלילה לאחד וחצי הלילה לשני אם חביבה עליהם, (עיין ברכי יוסף, וכרם שלמה).

יט לא יכנס בסוכת חבירו לאכול או לישן שלא מדעתו, (עיין טורי זהב, וישועות יעקב, ואליהו רבה, וברכי יוסף, ועיקרי הד"ט אות י"ג, ושערי תשובה, ויד אפרים, ונהר שלום), ואם נטל רשות מאשתו מהני כמו שכתב בספר בכורי יעקב.

ך אף אם ירדו גשמים, אם הוא בלילה הראשונה חייב לאכול בסוכה, (אליהו זוטא, זקן אהרן סימן קס"ו, זרע אמת סימן צ"ב, ועי' ראש יוסף, וקיצור של"ה, ובספר יוסף אומץ סימן מ"ה, ובמחזיק ברכה שלו, וזכור לאברהם חלק ג', והרדב"ז חלק ה' סימן ש"א וש"ך, ובמאמר מרדכי, ושלחן גבוה), וכתבו שם דלא דמי למצטער אלא דבמצטער נמי בלילה הראשונה חייב, וכן חולה שאין בו סכנה כמו שכתב בברכי יוסף, (ובספרו טוב עין ונדפס בשיורי ברכה סימן תר"ם, וזכור לאברהם, וישועות יעקב, ומאמר מרדכי, ושערי תשובה, ובכורי יעקב סימן תרל"ט), אלא דאם רוצה להמתין עד חצות יוכל להמתין, (כמו שכתב בספר שערי תשובה, ועבודה ומורה דרך, ובכורי יעקב שם), וכתב בספר חמדת ימים פ"ד מסוכות אות מ"ג, דאם היו גשמים מקודם אין זה סימן קללה, וכן הביא בבכורי יעקב, (ועיין לקמן סימן כ"ב בזה).

אך המשכים בימי סוכות ויושב בסוכה ללמוד, הגם דשומר מצוה לא ידע דבר רע, מכל מקום לא ישתמש מהגנת המצוה דאגוני מגנא ויהיה בלבוש דק, אלא ילבש כראוי

בסאמאר"ה כימי החורף מפני הרוח והצינה, ואם אין לו יותר טוב שילמוד בבית, (ועיין אליהו זוטא סימן תר"מ).

בך מה שכתב הטורי זהב לשחוק בסוכה, עמו הסליחה רבה דנוח לו שלא יגע בשחוק כלל אפילו בבית התבשיל כל שכן בסוכה, וכן ראיתי בספר בכורי יעקב סימן תרל"ט דהמשחק בסוכה מתחלל קדושתה, (ועיין באליהו זוטא, ובספר שמחת הרגל חלק ב' דף מ"ה ע"א), ובעירנו אזמיר יע"א יש איסור מוסיף, דקבלנו עלינו תקנות מורינו הרב חיים ומלך בספר חנן אלהים, דבכלל תקנותיו כתב בתיקון כ"ד שלא לשחוק בקוביא בימי סוכות תוך הסוכה, רק יעסקו בתורה ויכבדו לסוכה שהיא משכן ה', וסיים שם דקיימו וקבלו עליהם ועל זרעם כאשר יעויין שם, ותקנה זאת עשאוה גם כן בשאלוניקי יע"א כמו שכתב בספר מעשה הצדקה תיקון י'.

כג לא יעשה שום תשמיש ביזוי בסוכה, ואסרו כלי אכילה להשהותן בסוכה כגון קדרות וקערות, ואפילו לערות התבשיל בקערה לא יביא הקדרה בסוכה, וכן הכד של מים, ולא יכניס נר של חרס בסוכה אלא של נחושת וברזל, ואפילו נר חדש, אבל מצופה בקונייא דין כלי זכוכית יש לה, וכן שטיפת הקערות לא ישטפם בסוכה, וכוסות אין קפידא, (עיין מגן אברהם, וערך לחם, ואליהו זוטא, וברכי יוסף, וקמח סולת דף ק"ן ע"ג, ושערי תשובה, והם דברי הקיצור של"ה, ועיין בתי כנסיות, וזכור לאברהם יעויין שם, והחילוק של קודם אכילה, עיין בכורי יעקב, זולת עביט של מי רגלים יעויין שם), ובספר בכורי יעקב סימן תרל"ט נתן כלל בזה, דכל דבר שרגיל להכניס לחדר יכניס בסוכה יעויין שם.

כד לשטוח בגדים השרויים במים בסוכה, כתבתי בתשובה לאסרו איס"ר, (ממה שכתב בחקרי לב להגאון מרן זקני ז"ל במ"ב סימן ח', דלא כבית השואבה אות קי"ח דף מ"א ע"א).

כה לא יכעוס בתוך הסוכה כלל, והיתה הרווחה להרבות שלום הבית שלא יהיה קטטה על עסקי אכילה וכיוצא, ואל ידבר בסוכה דברים בטלים, והרב החסיד ראשית חכמה העיד על רבו מורנו הרב משה קורדובירו שלא היה מדבר בסוכה אלא בדברי תורה בלבד, וישער דהוא כקדושת בית הכנסת דהסוכה היא צילא דמהימנותא כמו שאמרו בזוהר, והראיה דעצי סוכה אסורין כל שבעה, (ברכי יוסף, והם דברי הקיצור של"ה, ועמק ברכה, וכן כתב בספר אור הישר).

כו בשביל שבעה אושפיזין צריך לישב באימה וביראה בבושה וענוה וכבוד, ולא יכנס לתוכה גוי דאז בורח את הקדושה והשבעה צדיקין מקללין אותו, (בית דוד סימן תמ"ד).

כז מה שכתב הרב בית דוד סימן תמ"ג ללמוד בסוכה תורה שבכתב ותורה שבעל פה, הנה מה טוב דלא יעבור מללמוד דבר יום ביומו בספר "חמד אלהים" לשבתו דהוא בלול בכל, עכ"ל, וכתב בספר אור הישר דף ד' אות כ"ח, דמה טוב ללמוד בסוכה בספרי קבלה, וכן ראיתי נוהגין להביא בסוכה ספר עץ החיים, ופרי עץ חיים, וספר הכונות וכיוצא בהן שיהיו מונחים לפניו.

כח כשילמוד מסכת סוכה בשלחן יכוין דהפרקים הם נגד חמשה עננ כבוד, כי השנים אינן רק בחינת הכללות, (כן כתב בשל"ה, ואור הישר אות ז'), אלא דלענין שבעה ימים ואושפיזין אנו מצרפים הכללות ולזכרון קא אתי ואתה קח לך שבעה, (ועיין שמחת הרגל דף מ' סוף ע"ב, ובית השואבה אות ג').

כט אם חננו ה' בדרך למודו בספרי הש"ס והפוסקים וקשה לו להביא הספרים לסוכה, אז ילמוד בישיבה ולא בסוכה ובעתות הללו פטור מן הסוכה, (שולחן גבוה, ועיין אליהו זוטא, וכסא אליהו, ובכורי יעקב סימן תרל"ט).

ל גר שנתגייר בתוך החג חייב בסוכה בשאר הימים, (ברכי יוסף, ובית השואבה דף מ"ה סוף ע"א, וכסא אליהו).

לא בליל שבת שכבה הנר של הסוכה ילך לסוכת חברו, ואם לא אפשר ילך לבית אם יש שם נר, (מור"ם, וערך לחם), וכן לענין גשמים נוטפים, (עיקרי הד"ט אות ד'), ובלילה הראשונה והשניה החמיר באליהו רבה, וכרם שלמה, וכן אם נסתרה סוכתו לא יעשה סוכה בחול המועד אם אפשר לילך לסוכת חברו. (בית השואבה דף ע"ה ע"ב).

לב בחולה שיש בו סכנה המשמשין פטורין אפילו בשעה שאין החולה צריך להן, (אליהו רבה, וכרם שלמה אשכנזי, ועיין בספר שערי תשובה חילוקי דינים בזה, ובענין שומרי גינות דפטורין מן הסוכה, עיין מה שכתב ידידינו הרב ספרא רבה ויקירא נר"ו בספרו המשובח פתח הדביר דף קע"ה ע"א).

גל ראוי להחמיר שלא לאכול אפילו פירות חוץ לסוכה, ולדעת ערך השלחן פירות בעי סוכה, (ועיין זכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ואליהו זוטא, ומאמר מרדכי, ושערי תשובה, ויד אפרים, ומועדי ה' דף ע"ד ע"ד, ובכורי יעקב), ובמתיקה הקילו דכונתם לשתות מים ולא אליבא דרקניא, ומי שאינו שותה אפילו מים וקאב"י חוץ לסוכה מה טוב, (עיין ברכי יוסף משם צדה לדרך, ומוהרי"ל, ובספר אור הישר, ובספר אדני פז, יעויין שם), והמחצית השקל כתב והובאו דבריו בכרם שלמה, דבמדינתינו שתיית הקאב"י קבע וצריך סוכה, והבכורי יעקב חלק עליו דליתא יעויין שם, ועל כל פנים לא יאכל חוץ

לסוכה יותר מכביצה בכדי אכילת פרס שהוא בזמן כמו שמינית שעה, (בכורי יעקב סימן תרל"ט, ובערך השולחן, וישועות יעקב שם).

לד מי שהקיז דם או ששתה סם המשלשל פטור מן הסוכה, (בכורי יעקב סימן תרל"ט), והכל לפי מה שהוא האדם ולפי הזמן, (ועיין קיצור של"ה).

לה לא בשביל דהזמן קר והמאכל נקרש פטור מן הסוכה דהרי איתיה בתקנתא לשים כסוי על המאכל או בתוך מים חמין. (בכורי יעקב).

לו הרב ברכי יוסף כתב דהרב זקן אהרן הסכים עם מור"ם דסעודת ברית מילה חייבים בסוכה יעויין שם, (ולא הזכיר למהרשד"ם סימן ר"ב, ועיין בכורי יעקב), וזה נראה בעיני משנה שאינה צריכה, דאדרבא במקום שבעה כורתי ברית דכולם אחוזי חרב המילה, נאה ויאה לעשות בתחום שלהם סעודה זאת, והיינו דאברהם ראש לנמולים, ויצחק ראש לשמונה, ורמוז בפסוק ואת בריתי אקי"ם את יצחק כמו שאומרים א'שר ק'ידש י'דיד מ'בטן, ויעקב דנקרא תם על המילה כאומרם זכרונם לברכה, ולא ראה טיפת קרי אפילו בן פ"ד שנה, ויוסף דלא פגם בריתו, ומשה ותרא אותו כי טוב הוא שנולד מהול כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה, (ועיין בספר עמודיה שבעה מה שפירש בזה), ואהרן כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה, בזאת יבוא אהרן אל הקודש בזכות המילה, ודוד דתיקן תרין ירכין כנודע, ואם כן איך יתכן שלא לעשות הסעודה של ברית מילה תחות צילייהו דנקראו שבעה כורתי ברית, ומי יתן והיה לעשות המילה בסוכה עצמה אם היא רחבה וגדולה וחזקה שלא יש חשש נפילה ואין הזמן קר שלא יהא נזק לילד, ובלאו הכי שומר מצוה לא ידע דבר רע, וחסידי עליון נוהגין דמתפללים בסוכה ומניחין בה ספר תורה, (ועיין מה שכתב הרב אשדות הפסגה סימן ז', וכבר הארכתי במקום אחר בענין להוליך ספר תורה ממקום למקום, ואין כאן מקומו לדבר בזה, ולענין סעודת ליל השמירה וכשחל בליל שמיני עצרת, עיין אליהו זוטא, ושערי תשובה, ובכורי יעקב).

לז לענין סעודת חתן וכלה בימי החופה, כתב בשולחן גבוה דבזמננו חייבים החתן ושושביניו לישב בסוכה, (ועיין חיים שאל חלק ב' סימן ל"ה, וזכור לאברהם, ושערי תשובה, ויד אפרים, ועיקרי הד"ט אות ט', ובכורי יעקב, יעויין שם), ומנהג עירנו אזמיר יע"א, דלא יעשה החתן חופה בחול המועד סוכות אם לא יזמין מקודם סוכה גדולה ויוכלון שאת, (ועיין כסא אליהו).

חל חתן שנשא ערב סוכות ואין לו מקום לישב, ליכא בל תוסיף אם יערכו השלחן בסוכה, (שם חדש ח"א דף כ"ב ע"א, ועיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן גנזי חיים מערכת ב' בעזר משדי, ובמלאכת שלמה סימן ח').

טל מי שאינו יושב בסוכה מעיד על עצמו שאין לו חלק באמונת ישראל, והיושב בצל סוכה יושב בצל האמונה כי סוכה בגימטריא צ"א כמנין הוי"ה ואדנות, ואנן בעינן צל סכך ולא דפנות שהמה שבעים שרים של האומות דאנו יושבים תחת צל הסכך דהוא סוכה, (כן כתב בספר תולעת יעקב דף ע' והובאו דבריו בקיצור של"ה, ועיין בספר שם שמואל דף ל"ז ע"א, ובכורי יעקב ריש הספר).

מ שכנים בסוכה אחת לא יאמרו הקידוש כולם בבת אחת אלא בזה אחר זה בהדרגה, בגדול החל ובקטון כלה, (עיין קיצור של"ה, ובספר אות אמת דף קל"ה, ואליהו זוטא, ובאר היטב סימן תרמ"ג, וחמדת ימים, וזכור לאברהם חלק ג', ושערי תשובה, ובכורי יעקב), ויתנו דעתם שלא לכוין שומע ומשמיע.

מא אם אין הכותי מניחו לעשות סוכה, צריך שיבקש תיקון מקודם לפייסו בממון או מיני מתיקה או מרבה עליו רעים, ואם רואה שאין תקוה יקום והתהלך לבית אחרת כאורח נטה ללון במקום דיוכל לישב בסוכה כל ימי החג, (ועיין מגן אברהם, ושערי תשובה), ואל אצילי בני ישראל שופטי ארץ די בכל אתר ואתר, תפול תחינתי ובקשתי דעיניהם ישיתו כל חד באתריה על עשיית הסוכה ושישבו בה, דהן בעון המצא תמצא כמה מקומות דמצות סוכה קלה בעיניהם דאינן נזהרים בה, ה' הטוב יכפר בעדם ויתן בלבם לקיימה כתקונה, (ועיין לעיל אות י"ז).

מב בליל מוצאי שבת ובליל יום טוב ראשון לא יתרשל מלומר ההבדלה בסוכה, (עיין טורי זהב, ובכורי יעקב), ויאמר סדר ההבדלה תחילה ואחר כך יאמר עולו אושפיזין ונוסח התפילה כמו שנדפס בספר "חמד אלהים" אם אינו יודע בעל פה כיון שקורא מתוך הספר, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל"ב מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

מג לענין שלוחי ארץ ישראל ביום שמיני, עיין ברכי יוסף סימן תרס"ח דישבו כשאר הימים, ועל כל פנים יעשו היכר לאכול דבר חוץ לסוכה, (זכור לאברהם חלק א').

מד סוכה קודם ללולב דזה יום אחד וזה שבעה ימים, ועוד דסוכה יותר תדיר דהיא תמידי לכל היום ולכל הלילה, ועוד דשם החג נקרא על שם הסוכה, אלא דבסוכה אית בה חדא דיוצא בשאולה ולא בלולב, (ועיין בשמים ראש סימן ס"ג, ועיין בית השואבה דף ד' ריש ע"א), ועיין בית השואבה דף צ"ב ע"ב דהוסיף עוד טעם אחר דפגע ברישא, ולעניות דעתי נראה דאינו ענין לפגע ברישא, דהרי עשית הסוכה וקנית הלולב באים כאחד קודם זמן קיום המצוה, ולא אפשר לעשות סוכה ולקנות לולב היכא דמטא זמנייהו, (ועיין בכורי יעקב ריש סימן תרנ"א, ושה"מ, ומאמר מרדכי, ושלחן גבוה, ועיין עליהם לענין דברכת

סוכה קודם לברכת שהחיינו גם בליל שני כלילה הראשון, ועוד שם בבכורי יעקב ריש סימן תרס"א, ופרי חדש, וישועות יעקב).

מה יזהר שלא ישבו תחת הכותל דהוא סמוך לגג אם הסוכה סמוך לכותל, אף בזאת הקטנים פחותים מי"ג יוכל להושיבם שם ולא מי שהוא בר חיובא, או יעשה שם ספסל, (קיצור של"ה).

מו במנחה של יום ראשון ויום שני יזהר לומר פרשת ויהי אחר, כי הזמן גרמא ואין בזה טירחא דציבורא דלרגעים תבחננו.

מז בשבת חול המועד קורין קהלת, ואם חל יום טוב ראשון בשבת קורין ביום ראשון של חול המועד דהוא יום שלישי מהשבוע, וקורין בלא ברכה, (נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"א, ועיין בלבוש), ויש אומרים בשמיני עצרת קודם קריאת התורה, והוא רמז לפרשת הקהל ביום הזה כאשר הובא במפרשים, (ועיין בכורי יעקב סימן תרס"ד).

מח כתב הרב לחמי תודה ז"ל בפתיחת שערים דף ט' ע"ב וזה לשונו, לפי שענין סוכה הוא מידת האחדות משום דקיימא לן שהוא זכר לענני כבוד שהקיפו כל ישראל ונשאו אותם כאילו כולם נחשבים לאיש אחד, וזהו שרמזו רבותינו זכרונם לברכה על מה שכתוב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל יוצאים בסוכה אחת דהיינו לרמוז על ענין האחדות, וגם סכה הנאמר בקרא חסר וי"ו עולה במספר קטן שלש עשרה כמנין אחד שעולה שלש עשרה, והיינו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרק קמא דעבודה זרה, שאומר הקדוש ברוך הוא לאומות העולם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה דהיינו שרמז על מידת אחדות שבו דהיינו שכל ישראל יוצאים בסוכה אחת, שבזה אין מגיע שוה פרוטה לכל אחד ואחד עד שנחשב לדבר שאין בו חסרון כיס, והיינו שניסה אותם במצוה הלזו דוקא לפי שהיא תשובה נצחת על מה שאומרים הגוים כלום כפית עלינו ההר כגיגית, והראה להם שבהם אין שייך ענין קבלת התורה בענין כפיית ההר כגיגית לפי שאין בהם מידת האחדות, וזה שינסה את הגוים במצות סוכה לפי שהיה צפוי לפניו שבודאי לא יקיימוה, לפי שענין סוכה מרמז על מידת האחדות ובגוים אין מידה זאת של האחדות, יעויין שם.

אשר בזה אנכי אפרש מאמר הזוהר הקדוש ברעיא מהימנא דף רנ"ה ע"ב וזה לשונו, סוכה עשויה ככבשן מסטרא דאמא, עלה אתמר והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן וכולא חד, וסוכה תהיה לצל יומם דסכך בעינן וסכך אתעביד דאתמר בצל שדי יתלונן ולא בצל סוכה הדיוט לאגין על גופא משמשא אלא צל

לאגנא נשמתא בצלו נחיה בגוים, עכ"ל, (ועיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן נפש חיים מערכת ס' אות ז' דף קס"ג ע"א, יעויין שם).

ועתה מצוה להביא מן החדש על פי דברי הרב לחמי תודה שכתב, דענין כפיית ההר כגיגית במעמד כל ישראל על הר סיני עם מצות סוכה, שניהם שוים שהוא להורות על מידת אהבה ואחדות, אם כן היינו מה שאמרו בזוהר הקדוש, סוכה עשויה ככבשן מסטרא דאימא עלה אתמר והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן וכולא חד, דהיינו מה שהוא הטעם בכפיית הר סיני המורה על אחדות, זהו בעצמו טעם הסוכה להורות על האחדות, ובזה הרי אנו זוכים על ידי האחדות להיות בנו השראת שכינה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על הפסוק ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק והוא באחד, כי על ידי האחדות ואהבה שיש בישראל זוכים שתהיה השראת שכינה, ועל ידי השראת שכינה הוא מגן וצינה גם לגוף שזכה לחיים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש רבה סוף סדר במדבר, כי חתם שם י"ה במדבר בקהת שהיה הארון מכלה בהם, שעל ידי השראת שכינה יהיו כולם חיים וקיימים, וקל להבין.

והביטה וראה בספר ימי דוד דף ע"ז ע"א מה שביאר במאמר רבותינו זכרונם לברכה, דהמובן ממנו הוא, דבחול המועד סוכות צריכים ישראל להיות באחדות ובשלום ומישור טפי מעלי מכל שאר ימות השנה, ולפי זה כמו צער בנפשי דבימים האלה ובזמן הזה אדרבא מרבים קטטה ומריבה בענין עליות ספר תורה, ובקניית המצוות, וסדר הושענות, וחתני התורה, ובעשיית הסוכה בין השכנים וכדומה, ומצוה להודיע להם דיהיה להם סבלנות איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה ויהיו מרבים שלום דהזמן גרמא, הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל ישראל.

מט שא נא עיניך וראה כתוב יושר דברים היוצאים מן הלב שהביא הרב עבודה ומורה דרך דף רצ"ו ע"ב משם הרב אור המאיר דף נ"ה, ענין אושפיזין היינו לעלות התפשטות המדרגות אשר במקום קדוש יהלוכו ומשם יפרד והעלה אותם למקום אחדותם, ודבר שנתרחק ואחר כך מקרבן למקום הראשון נקרא בחינת אושפיזין, והכלל זאת תורת האדם בעיקר עשיית מצותיו רק לצורך תיקון השכינה להכינה ולסעדה בשבעת ימי הבנין, ובפרט עתה בחג הסוכות עיקר ישיבה בצילא דמהימנותא וסוד שבעה זכאי קשוט ולולב ומיניו, הכל מורה לתיקון שבעת ימי הבנין התולה בכשרון פעולת האדם, וככה תכונן ותבנה קומת השכינה, וגם זכרני מה דאיתא בספר צרור המור על פסוק ופתח אוהל מועד תשבו שבעת ימים, כלומר שבעת ימים הידועים שבעת ימי הבנין, תשבו

ותתקנו אותם בפתח אוהל מועד עיין שם, ולזה יש לרמז בדברי קודש הזוהר, בסוכות תשבו שבעת ימים ולא כתיב בשבעת ימים, כגוונא דא כתיב ששת ימים עשה ה' את השמים ולא כתיב בששת להורות האמור בסוכות, היינו במצות סוכות תשבו שבעת ימים הידועים הן המה שבעת ימי הבנין, תשבו אותם על מכונם לנקותם ולקשטם ממגע נכרית בלתי לה' לבדו ואין לזרים חלק בהם, ובא רבי אבא לפרש, כתיב בסוכות תשבו ולבתר ישבו, אלא קדמאה לאושפיזי, הוא הדבר אשר דברתי, קדמאה צריך האדם לתקן ולהעלות אושפיזין עילאין, היינו לקשוט אותן השבע מידות לישבם בסוכה, הכינוי לשכינה באופן המבואר שכל עצמו ומגמתו במעשה מצות הסוכה רק לצורך גבוה לתקן במקום עליון, ולערוך פנימיות מחשבתו לעומק הסוכה, מקום מוצאה בעולמות עליונים הידועים למשכילים ולא לסוכה הגשמית מדפנות של עץ, להיות שקוע עם ראשו ורובו שם בגשמיות, ושאז תועלתו מעט לזכות לבהירות שבעה זכאי קשוט, וזהו קדמאה לאושפיזין ולבתר ישבו בסוכות תנינא לבני עלמא, היינו לקיים מצות סוכה בגשמיותה ולהשיג העליון מהתחתון לסוכה עלאה באורות עליונים, וסוכה התחתונה היא רק כמו פתח ושער להשיג סוכה עליונה מחמתה.

ולזה רומז הזוהר כי הא דרב המנונא סבא כד הוה עייל לסוכה והוה חדי וקאי על פתחא דסוכה מלגאו, כלומר עם ראשו ורובו לא נשאר שקוע בסוכה תתאה כאשר היא בגשמיותה כי אם על פתחא דסוכה שהיא מלגאו, מורה סוכה עליונה במקום שורשה, ואמר נזמן לאושפיזין, לשלול מי שעומד בסוכה הגשמית שאינה מלגאו, אין כחו יפה להזמין אושפיזין עילאין כי בהאיך אנפין יזמין ועמידתו בחוץ ולא קישט עדיין שבעה מדותיו להיות בהיר וזך בהם, אפס קצת ממדות שבעה זכאי קשוט שטהרו וקדשו את עצמם מבית ומחוץ עד שזכו ונעשו מרכבה לשבעה מדות הידועים, וידע איניש בנפשיה איך שהוא רחוק ממדות השבעה אושפיזין, ואיך ימלא פיו לאמור תיבו אושפיזין עילאין תיבו אושפיזין מהימנותא ואין לו בעצמותו אפילו אפס קצת מזכות מדותם, ולא דרך אפילו פסיעה אחת בדרכיהם, ובאמת כי זה כל האדם ותכלית בריאתו בעולם הזה שנתגרשה הנשמה מבית תענוגיה כסא כבודו יתברך רק לתקן שבעת ימי הבנין למאוס ברע ולבחור בטוב ואחר כך ראוי ליתן לה מבית המלך בזרוע ידה, מול זה בא הרמז בתורה הקדושה צור ילדך תש"י, נוטריקון ת'שבו ש'בעת י'מים, הוא הדבר אשר דברתי להוכיח על פניהם הביטו אל צור חוצבתם למה ברא אתכם בעולמו.

וראוי לכל אחד ואחד מישראל יעלה על זכרונו עלבון נשמתו שנתגרשה מבית תענוגיה החצובה מכסא כבודו יתברך, הלא טוב לה אז מעתה, אלא עיקר הכונה שילדך רק

בעבור זה תש"י, תשבו שבעת ימים הן המה שבעת ימי הבנין לישבם ולתקנם לנקותם משבע תועבות הפכיים שזה עיקר עבודת אדם בעולם הזה, וכל זה נשכח מלוח לב האדם ויצא לפעלו ולעבודתו כאילו לא נברא בעולם רק לרדוף אחר פרנסת אשתו ובניו, ולזה גמר אומר הכתוב בלשון תימה, ותשכח אל מחוללך בתמיהא, וכי כך היא המידה, ואוי לאותה בושה וכלימה, ועינינו רואות אפילו כשנתעורר האדם לפעמים לתורה ותפלה ומעשה המצוות, כל עצמו רק לשאול אוכל לנפשו וכדומה מצורך הנאות עצמו ומאת ה' שכוח לבו, עכ"ל, ואין ספק דהקורא נועם שיח אמרות טהורות הללו יוריד כנחל דמעה לומר בינו לבין עצמו, על מה אנחנו יושבים בעולם הגשמי, מה מעשינו ומה צדקותינו, דכלינו ימינו ושנינו בהבלי העולם מאפס ותוהו, והאל ברחמיו יסייענו לתקן שבעת ימי הבנין כרצונו יתברך אמן כן יהי רצון.

ן סוכה דומה צורתה לאות ב, והעולם דומה לב', והתורה מתחלת בב', וכיון דהסוכה מרמז לתורה, משום הכי שיעור גובהה עשרים אמה דהיינו מאה עשרים טפחים כנגד שלשה פעמים ארבעים יום שניתנה תורה, ושני חייו של משה רבינו עליו השלום, ורחבה שבעה נגד שבעה רקיעים, כך מצאתי, (קמח סולת דף ק"נ ע"א), ולפי זה אתי שפיר דאחר גמר מצות סוכה תיכף ומיד מתחילין בבראשית, דהוא מעניינא דסוכה בחכמה יבנה בית, ויתכן דרחבה שבעה נגד שבעה אושפיזין, ועוד יתכן לומר דהוא נגד מה שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות שבע חופות לצדיקים בזכות סוכה נגד שבעת ימי החג, (ועיין מהרש"א בחידושי אגדות פרק הספינה), וזכור לאברהם כתב, עשרה טפחים נגד עשרה דברות, ושלש דפנות נגד תורה נביאים וכתובים, וגם שניתנה בירחא תליתאי כו', יעויין שם, (ועיין אליהו זוטא סימן תרל"ג), ומה שכתב הרב קמח סולת הם דברי הרב באר היטב סימן ק"א וזה לשונו, כתב מהרי"ו בתשובות וזה לשונו, המקיים מצות סוכה כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, דסוכה דומה לב' והתורה מתחלת בב', וכיון דסוכה מרמז לתורה, משום הכי שיעור גובהה עשרים דהיינו מאה ועשרים טפחים כנגד שלשה פעמים ארבעים יום שניתנה התורה, ושני חייו של משה רבינו עליו השלום, ורחבה שבעה כנגד שבעה רקיעים יעויין שם, והיא בתשובות מוהר"י וייל סימן קצ"א.

ולעניות דעתי נראה לומר דהסוכה דומה לב' שהב' יש לה שלשה ווין גימטריא שמונה עשרה, והוא על דרך שאמרו בזוהר הקדוש סדר פנחס דף רנ"ה ע"ב על הפסוק אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים על צל סוכה אשר סגולתה להאריך ימים וזה לשונו, וסוכה תהיה לצל יומם דסכך בעי וסכך איתעביד לצל דאתמר ביה בצל שדי יתלונן ולא בצל

סוכת הדיוט דאגין על גופא משמשא אלא צל לאגנא על נשמתא בצלו חמדתי וישבתי אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, יעויין שם, כי נראה בהדיא מדברי הזוהר הקדוש כי על ידי המצוה הזאת אגוני מגנא להיות לנו חיות הנפש, בהיותינו מסתופפים תחות צלא דמהימנותא ובזה נחיה בגוים כמבואר, אם כן בא הרמז להיות הסוכה דומה לב' שיש בה שלש ווין גימטריא ח"י כי בזכות קיום מצות סוכה יש לנו חיים ארוכים, והוי ממש דומה הסוכה לתורה שהיא מתחלת בב' כמו שכתב מוהרי"ל, שכן מצינו שסגולת התורה כי היא חייך ואורך ימיך וכדתניא בפרק שישי דאבות, גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, ועשרים אמה גובה כנגד כף אחת של הקדוש ברוך הוא שנכתבו הלוחות מידו של הקדוש ברוך הוא כדכתיב והלוחות מעשה אלהים המה, כמו שאמרו במדרש רבה סדר נשא פרק י"ג על הפסוק כף אחת כו', יעויין שם, ורחבה שבעה טפחים כנגד שבעה ספרי תורות דלדעת מאן דאמר במסכת שבת דף ק"י ע"א הם שבעה ספרי תורות, אי נמי כנגד מיני חכמות שיש בתורה כמו שאמרו בזוהר הקדוש סדר בלק דף ר"ב ע"א, זכאה חולקיה מאן דאשתדל באורייתא תדיר, מאן דאשתדל בה מה כתיב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים, אמאי דא סמיך לדא, אלא מאן דאשתדל באורייתא יומם ולילה לא להוי כארעא יבשה אלא כעץ שתול על פלגי מים, מה אילן אית ביה שרשין ואית ביה קליפין ואית ביה מוחא ואית ביה אנפין ואית ביה טרפין ואית ביה פרחים ואית ביה איבא, שבעה זינין אילין סלקין כו' יעויין שם, הרי דמנה הזוהר הקדוש זינין באילנות שיש כנגדן בחכמות התורה, יעויין שם.

נא סגולת מצות סוכה להגין על האדם בעת צרתו כמו שכתב החמדת ימים ז"ל פ"א מסוכות אות מ', וחיליה מלשון הזוהר הקדוש סדר תצוה דף ע' שאמרו, ובעי עמא קדישא למיתב תחות צלאה ברזא דמהימנותא, ומאן דיתיב בצלא דא יתיב באינון יומין עילאין לעילא לחפיא עליה ולאגנא עליה בשעתא דאצריך, יעויין שם, עוד כתב שם הרב חמדת ימים פ"א מסוכות אות ו' - ח', דטעם שצריך לעשות הסוכה תיכף אחר יום הכפורים, כי אמרו המקובלים כי סכת גימטריא לילי"ת, והשטן אין לו שליטה ביום הכפורים כי אם שס"ד ימים כמו שאמרו בגמרא, ולכן ביום הכפורים שבטלה שליטתה עושים סוכה, ועוד כתב כי הסוכה רומז לתיובתא שצורתה היא שתי מחיצות ושלישית אפילו טפח כצורת ה', והתשובה נרמז באות ה' כמו שאמרו במנחות פרק ג' יעויין שם, ולעניות דעתי נראה לומר על דרך זה והוא על פי מה שאמרו בתקונים תיקון י' דף ע' על הפסוק יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן, כי השב בתשובה הוא נסתר

בתיובתא בצל שדי, ואם כן ישראל שזכינו ביום הכפורים להיות בתשובה שלימה, תיכף אנחנו מבקשים להסתר תחות צלא דמהימנותא, כמו שאמרו בזוהר הקדוש בדף ע' כי היושב בסוכה יושב בצל שדי, וק"ל, ובספרי הקטנים נפש חיים ונפש כל חי מערכת ס' דיבור המתחיל סוכה, תמצא כמה עניינים מהקדמות נפלאות ורמזים בסוכה דאספתי באומרים כיד ה' הטובה עלי

סימן כא

אר"ש נתנה,

בעשיה ותקון הסוכה

איזוהי דרך ישרה ונכונה

א הירא את דבר ה' יתעסק הוא בעצמו בעשית הסוכה, ואי בכל מצוה אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, כל שכן במדור לשכינה ולשבעה אושפיזין דצריך זכות לתקן להם מדור לפי כבודם, ולפחות יעמוד על גבי עושה המלאכה, ובחמדת ימים פ"ב מסוכות אות ל"ג, המשיל בזה משל נאה למי שנושא מרגליות דאינו מקפיד על כובד משאם ואפילו כשישן לא יסירם מעליו כמו שהוא מקפיד על מינים הפחותים, עיין שם שהאריך בנועם מוסרו, וידוע מה שכתב הרב באר יעקב ח"מ סימן ח', דאפילו פרנס על הציבור דאסור לעשות מלאכה בפני שלשה, יעשה הסוכה הוא בעצמו, וכן כתב שם בחמדת ימים פרק א' מסוכות אות י"ב, (ועיין בספר כף אחת סימן כ"ד אות ב'), וכתב בנוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ב, דיזהר כל אדם כדי למעט בעסקי העולם בשביל לעשות סוכה נאה, ולקנות אתרוג נאה ולולב נאה כמו שדרשו על הפסוק זה אלי ואנוהו, ובכל אחד רמוז שמו יתברך ושם תמצא החשבון.

ב יזהר שלא יעשה הסוכה על ידי גוי ובפרט הסכך, ובספר בכורי יעקב כתב דלא יעשה על ידי נכרי ואשה וקטן פחות משלש עשרה, וזה הוא לכתחילה, וגם דוקא בסכך אבל בדפנות אין קפידא, יעויין שם.

ג הרב שושנים לדוד בפרק שני דסוכה משנה ט' דקדק, דמדקתני אדם עושה סוכתו קבע בא לומר דאשה עינה צרה וחסה מלהעלות לסוכה הכלים ומצעות נאות, ולכן לא יניח לאשתו שתתקן, יעויין שם, והרב המאסף בספרו הנחמד בית השואבה דף קס"ג ע"א השיב עליו, דמלבד דאדם כולל זכר ונקבה, עוד זאת דיכול לעמוד עליה שתעשה כרצונו, אלא דקיים דברו הטוב כוותיה ולא מטעמיה בהיות דאשה פטורה ויותר טוב דגדול המצווה יתקן הסוכה.

ד סוכה לא יעשה ברשות הרבים דיש סרך גזל, (עיין פני אהרן סימן כ"ט, ומור וקציעה סימן תרל"ז, ובספר פאת נגב סימן פ"ט, ובית השואבה דף ע"ט ע"ב, ועטרת זקנים, ומאמר מרדכי), ובספר בכורי יעקב התיר בשופי, אך מטעם אחר יש לאסור מפני הגנבים, ולעשות סוכה בקרקע של חבירו שלא מדעתו עיין אליהו זוטא, ובספר יד אפרים, ומפני הגנבים יש חילוק מעסקי ממון לצער סכנה כמו שכתב באליהו זוטא.

ה אוי ואבוי על מי שעושה סוכה מדפנות גזולים וסכך גזול שיהפך הסניגור לקטיגור, והיצר הרע משמח אותו שהרויח שלא נתן דמים והוא לא ידע דהשמחה היא על שהכשילו, ועיין בספר חמדת ימים פ"א מסוכות אות כ"א - כ"ה תוכחת מגולה על דבר זה, (ועיין בספר לקט שמואל סדר לך לך במאמר דסוכה דף ל"א דבר נחמד, פוק חזי ויערב לך).

ו הברכי יוסף הביא ספיקא דדינא, היכא דגזל קורה והודיע לבעל הקורה לתת דמיו, ואחרי כן בתוך החג נפל הקורה אם חייב להחזירה, עיין שם שלא הכריע, (ועיין בספר שמן המור סימן ב', ועיקרי הד"ט אות ז', ובספר בית השואבה, ויד אפרים, ובכורי יוסף, וכסא אליהו, וזכור לאברהם).

ז נסתפק בספר בית השואבה באות כ"ט, היכא דגזל לתוספת להשלים דופן שלישית אם חייב הגזלן לסתור הוספתו ולא מצא בירור לזה, וכמו כן נסתפק באות ל' לגבי אשה, יעויין שם, ועיין בספר בכורי יעקב שכבר עמד על הספק הראשון, ועיין שם שכתב דאף ביום שמיני פסולה הסוכה מן הגזל, והיכא דגזל ועירבן אי שייך ביטול בזה עיין בספר פרי מגדים, ובספר בכורי יעקב, וראה תראה בספר בית השואבה מה שהאריך בסוכה גזולה ושאולה יעויין שם, וכתב בספר בכורי יעקב דסכך גזול פסול גם לאחרים אבל דפנות לאחרים מותר, (ועיין חמד משה, ונהר שלום לענין פסול וכשר, יעויין שם).

ח דופני הסוכה בקנים פחות משלשה דעבידי דמנתקי לא נכון לעשות כן, (הגאון הגדול מרן זקני ז"ל בספר חקרי לב אורח חיים סימן קכ"ה, והביאו בזכור לאברהם חלק ג', ועיין בית השואבה דף נ"א ע"א יעויין שם), והרב משאת משה בראשון סימן ס"א, והרב יד אפרים, האריכו למעניתם בענין דופן עקומה, (ועיין בכורי יעקב, וישועות יעקב, ושערי תשובה סימן תרל"א).

ט דופן רביעית דוקא אם עשאו מסדינים קשורים אין כל כך קפידא, (שבות יעקב חלק א' סימן ל"ז, ועיין שערי תשובה), וליקח מן הסכך ולמלאות הדפנות התיר הלק"ט חלק א' סימן נ"א, ובספר בית השואבה תמצא כמה חילוקי דינים בזה, ואי בדפנות בעינן שלא יהא מדבר המקבל טומאה, עיין בספר שערי תשובה דהיקל בדבר.

יוד מאי דקיימא לן ושלישית אפילו טפח, שיעורו ארבע אצבעות מגודל, וחמש מאצבע, וששה מזרת, (הרא"ש בהלכות מקואות, ומוהרימ"ט ביורה דעה סימן י"ט, והוא מרש"י בבא בתרא דף י', ועיין להרב בית דוד אורח חיים דף קל"ז ע"ב וג', ועיין במחברים באורח חיים סימן תר"ן, יעויין שם), ובהא דשלישית אפילו טפח דיהיה לבוד, עיין מגן אברהם, (וביד אפרים האריך בזה, ועיין בכורי יעקב סימן תרל"א, ועוד שם סימן תרכ"ו, יעויין שם), ולפי האמת טוב ונכון לעשות ארבע מחיצות שלמות, (עיין למור"ם בהגה"ה, ולמהרי"ל, ובית השואבה דף מ"ט ע"א).

יא יש מקפידים לתת סימן למחיצות הסוכה כדי לראות סדר עמידתן שלא לעשות שינוי משנה לשנה על ידי אותיות אב"ג, זכר לדבר ממה שאמרו בירושלמי, קרש שזכה להנתן בצפון, (של"ה הקדוש, ועמק ברכה, ובית השואבה דף מ"ו ע"א), והן אמת דטוב ליזהר אך אם לא נתן לא עכב, ומוהרח"ו העיד על רבינו האר"י זיע"א דלא היה קפיד בטלית ליתן תמיד צד אחד על הראש, ומינה לענין הסוכה, (חמדת ימים פ"א מסוכות אות ל"ב, ועיין למוהראנ"ח ח"ב בספר מים עמוקים סימן ע', ובבכורי יעקב סימן תר"ל, יעויין שם), ומכל מקום האשכנזים דרובם מתוך כולם זהירים לתת סימן בטלית מה שהוא לצד הראש במשי ורקמה, מסתמא ודאי גם בסוכה יזהרו כמו כן.

יב לכתחילה לא יעשה הסכך קודם שיעשה הדפנות ובדיעבד כשר, (שיירי כנסת הגדולה, וברכי יוסף), והחמדת ימים פ"א מסוכות אות כ"ז החמיר בזה, (ועיין זכור לאברהם חלק א', ומאמר מרדכי, ובית השואבה דף ע"ב ע"ב, ופרי מגדים, ובכורי יעקב).

יג הנותן טאפיטי"ס של צמר ומאנטא"ס אחורי הסדינים מפני הרוח, יזהר שלא יתפרם בחוטי פשתן משום כלאים, (שולחן גבוה סימן תר"ל), וכתב דכן שמע מפי קדוש הרב בעל שמע יעקב ז"ל, דבאזמיר מכריזין חוט כשר לסוכה, (יעויין שם, ועטרת זקנים, וקמח סולת, וערך השולחן ריש סימן תרל"ט).

יד סדינים משעטנז אין לתלות בסוכה אלא אם כן גבוהים מתשמיש אדם, (דרכי משה, ומגן אברהם), והטעם שמא יתעטף בהם, ברם אפילו אם יגע בהם בידיו אין קפידא, (בכורי יעקב).

טו סדינים המצויירים שתולים בדפנות ומתנים להסירן מפני הגשמים, יזהר לעשות בהם עניבה ולא קשירה, (כנסת הגדולה, וקמח סולת, ובית השואבה), וכן הנוי דקושר בסוכה, (בכורי יעקב).

טז יזהר לכתחילה שיראו הכוכבים הגדולים מתוכה, כי יש רמז נכון על פי הסוד, (חמדת ימים פ"א מסוכות אות ל"ג), ועיין ברכי יוסף שדעתו כן שיהיה שיעור דהמטר יורד

לתוכה, (ועיין ישועות יעקב), ובכורי יעקב כתב דכוכבים הנראים ביום היינו ניצוצי חמה, ואין צריך כוכבי לילה קטנים דיצטער ברוח ובצינה, ובית השואבה כתב בדף נ"ז ע"א דלדעת רבנו תם והרא"ש והטור, אם אין הגשמים יורדים לתוכה ואין כוכבים נראים מתוכה פסולה, (ועיין מאמר מרדכי סימן תרל"א), ובכורי יעקב כתב שלא יהיה ארבעה טפחים דלא כפרי מגדים דאי בצד אחד נראה כשר, ובהא דאין המטר יורד לתוכה אם פסולה מדאורייתא, עיין פרי מגדים, ובכורי יעקב מה שכתב בזה, (ועיין מועדי ה' דף מ"ד ע"ג וד'), וסכך שיש נקבים הרבה עיין מה שכתב נהירו דעיינין יקר מחכמה ומכבוד, הרב מוהרש"א זלה"ה בספרו הנחמד שם שלמה סימן א'.

טוב אם הסכך מעובה הרבה, אם מותר לומר לגוי להוציא היותרת בשבת ויום טוב, הפרי מגדים סימן תרל"ח אות א' התיר, ובספר עיקרי הד"ט אות ט"ו חלק עליו לאסור איסר דאין זה נקרא מכשירי אוכל נפש, (גם בספר בכורי יעקב עמד על דברי הפרי מגדים, ועיין בית השואבה דף נ"ז ע"א וב', ועיין בספר ראש יוסף לענין חול המועד), עוד תשוב ותראה בספר בכורי יעקב בענין לפתוח ולסגור הסכך, ועוד שם לענין לעשות סוכה ביום שמיני על ידי גוי דאסור, אבל מלאכת שבות שרי, ובספרי הקטן לב חיים הארכתי בדינים אלו על נדון שנשאלתי, היכא דנפל מהסוכה דופן ונפסלה ואין לו סוכה אחרת אם מותר לתקן על ידי גוי, עיין שם דאספתי באומרים כיד ה' הטובה עלי, ולענין לעשות צורת פתח על ידי גוי, הפרי מגדים התיר והרב בכורי יעקב אסר.

חי לעשות הסכך בעלי אילן תותים או ערבה או הדס, הארכתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרכ"ט, ובבכורי יעקב כתב דלא יסכך במחצלאות של ערבה, עיין שם טעמו של דבר.

יט המסיר הרעפים צריך שיזהר שיהיו הנסרים של מעלה עומדים זקופים באמצע הסכך, (בכורי יעקב).

ך שלג דנעשה כעין תקרה על גבי סכך כשרה, (גנת ורדים כלל ד' סימן ז', הובאו דבריו בבאר היטב, ועיקרי הד"ט סימן ל"ב אות ט"ו, ובספר בכורי יעקב הביא ראיה ממתניתין פרק שמיני דאהלות).

אך העושה סוכה בארובה של בית, עיין גנת ורדים אופן הכשירה, ובספר שם חדש הלכה קכ"ג עמד, היכא דאין לה פתח ויורד דרך ארובה לסוכה.

בך מוטב לפרוש סדין על הסכך בשביל הגשמים משיאכל בתוך הבית, (מגן אברהם, ובאר היטב סימן תרכ"ט ס"ק כ', ובית השואבה, ועיין ערך השולחן, ובכורי יעקב סימן תרכ"ט), ובסימן תרכ"ו כתב לסגור הגג ולאכול שם וכן למצטער, אך לא יברך, ושכן

כתב המחצית השקל, אלא דישב בצד הנמוך דאינו גבוה עשרה, ועיין זרע אמת (הובאו דבריו במחזיק ברכה, וזכור לאברהם חלק א') לענין גג של לוחות דפותחין וסוגרין מפני הגשמים, יעויין שם.

כג המחליף סוכה בסוכה לא פקע קדושתה מהראשונה, והעושה סוכה קבועה לכל שנה, אם אחר החג פקע קדושתה, מחלוקת המגן אברהם, ומוהר"י מולכו, (ועיין ברכי יוסף, וזכור לאברהם), וזה הוא באופן דהסכך נמי אינו מתקלקל, דאם מוציא עצי הסכך הרי נפסלה הסוכה, ולשנה אחרת יעשה מעשה חדש, ועיין בכורי יעקב סימן תרל"ח דבדיעבד כשרה אפילו שלא חידש בה דבר, (ועיין בספר נהר שלום).

כד לסכך תחת מעשה רשת וסבכה של ברזל הקבועה לא מיחו חכמים, (עיין פנים מאירות חלק א' סימן מ"ד, ובית יהודה חלק א' סימן י"ז, ועיקרי הד"ט אות ו', ובית השואבה), ובענין ראשו ורובו בסוכה וגם מקצת שלחנו ומשהו טפי בסוכה יש להכשיר, אבל מחצה על מחצה לא, (ברכי יוסף, ועיין ערך השולחן, ושערי תשובה סימן תרל"ד), וכשהשלחן תחת סכך עיין בכורי יעקב, (ועיין בית השואבה שהאריך בדף ע' ודף ע"א, יעויין שם).

כה אם על ידי הסוכה מאפיל חלונות של שכנו יכול למחות, ואף דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה, מכל מקום אם אמר לא ניחא לי אין כופין אותו, ואפילו אם החזיק בשוכר הראשון הבא אחריו יכול למחות, (עיקרי הד"ט אות י"ג).

כו סכך פסול על גבי סכך כשר כשרה, (מוהרלב"ח סימן א' בשם הר"א צרפתי, הובאו דבריו בכנסת הגדולה, ועיין מה שכתב עליו בית השואבה דף ס' ע"א אות ב', ועיין חמד משה, וישועות יעקב), ולענין סכך בחבילות של פשתן הארכתי בתשובות ללב"י גליתי בעזר משדי, ובדיני הסכך ופיסולו ומיטה שבתוך הסוכה, עיין למורינו הרב הגדול שורשי הים חלק א' מדף קכ"ו ואילך.

זך לענין פריסת סדין בסכך להגן מפני החמה או מפני עלין או כדי שלא יתייבש הסכך, עיין ערך לחם ובית דוד סימן תמ"א, (ועיין של"ה, ועטרת זקנים, ובספר בארות המים סימן כ"ב, וערך השולחן סימן תרכ"ט, וישועות יעקב, ויד אפרים, ובספר מועדי ה' דף ס"ח ע"ב, ונהר שלום), ויותר טוב להניח הסדין תחת הסכך מלהניחו על גבי הסכך, (בכורי יעקב, ועיין בית השואבה מאות קי"ד ואילך).

כח לקרב הנסרים של הסכך ביום טוב דיש בהם חלל טפח, אם יש בזה בנין וסתירה, עיין משחא דרבותא דף ר"ט ע"א, ולענין סכך שעשאו בקנים של ברזל שלא יש בהם ריוח

שלשה טפחים אי הוי כלבוד, עיין בספרי הקטן לב חיים מה שכתבתי בזה בסייעתא דשמיא.

כט בצורת פתח יעשה כמין כיפה כדי שיהיה פטור ממזוזה אליבא דכולי עלמא, (עטרת זקנים סימן תרל"ח, ובכורי יעקב שם), והמסיר הרעפים מהבית כדי לעשות סוכה צריך להניח המזוזה אחר החג מחדש בלא ברכה, או יקבע מזוזה אחרת ויכוין לפטור גם את זה, (שערי תשובה), ואפילו חדר שדר בו כל השנה ובסוכות מסיר הגג פטור ממזוזה, ומי שיש לו שני חדרים זו לפנים מזו, אם הולך מחדרו לסוכה צריך מזוזה בסוכה משום חדרו, ואם הולך מסוכה לחדרו שהחדר בפנים והסוכה בחוץ, פתח הסוכה צריך מזוזה דהוי כבית שער לחדר, (פרי מגדים, ובכורי יעקב), ועיין בית השואבה דף מ"ו ע"ב לענין הפתח בעיגול דאין צריך בשביל המזוזה, יעויין שם, ועיין בספר אליהו זוטא שכתב דעגול בתוך הפתח אין צריך היכא דבנויה לגמרי ויש לה צורת פתח.

ל דע דלעולם אין פוסל צל אילן או בית אלא אם מיצל על הסכך וגם הוא עומד על הסכך ממש, אבל אם עומד מצד הסוכה שלא כנגד הסכך, אף שעושה צל על הסכך עד שלא תזרח עליו החמה כלל אפילו הכי כשר כדאמרינן בריש סוכה, (בכורי יעקב סימן תרכ"ז).

לא אין לסמוך הסכך על דף רחב ארבעה, (פרי מגדים), ובכורי יעקב התיר יעויין שם, עוד כתב שם בספר בכורי יעקב סוף סימן תרל"א וזה לשונו, ולענין הלכה כפי אשר דמיתי וחשבתי נראה לעניות דעתי לפרט השיעורים כזה, בסמך ראש הדופן לכותל צריך שתהיה הדופן הישר דהיינו הכותל גבוה שלש עשרה טפחים ושלשה חומשים, והדופן ששוכב באלכסון צריך שתהא ממנה טפח אחד ישר ועשרים ושנים טפחים ושני חומשים באלכסון, שאז אפשר לרבע בה שבעה על שבעה בגובה עשרה ביושר, ובעשויה כמין צריף צריך שתהא כל מחיצה משתי המחיצות טפח ביושר ושבעה עשר טפחים וחצי באלכסון, שאז אפשר שיעמיד השתי דפנות באופן שיוכל לרבע בה שבעה על שבעה בגובה עשרה, וצריך שיעשה עוד מחיצה שלישית בין השתי מחיצות שמצרפן, בין בסמך לכותל ובין בעושה כמין צריף, דאם לא כן לא הוי לסוכה רק שתי דפנות, והרוצה לעמוד על החשבון ימדוד ויחשוב, עכ"ל.

לב ידוע דסכך פוסל בארבעה ואויר בשלשה, (ועיין מהריק"ש בזה), ועיין בספר זרע אמת חלק ג' סימן ס"ז על ענין נסר שיש על גבי האששית, (ועיין בית השואבה דף ס"ד ע"ב, ועיין לקמן אות מ"ז).

גל חלון של זכוכית באמצע הסכך פסול, (בכורי יעקב סימן תרל"ב), ובדברים הפוסלים בסכך ביאר כל צרכו בספר בית השואבה מדף ס' ואילך, (ועיין משבצות זהב סימן תרכ"ט סוף ס"ק א', ועיקרי הד"ט אות ו' לענין לסכך בזכוכית, יעויין שם).

לד מה שהזהירו שלא יהיה עלין נופלין, ואם נושרין מחמת הרוח אין קפידא, (מגן אברהם, ובכורי יעקב), וכל זה לכתחילה, כמו כן מה שהזהירו שלא יהיה בעצי הסכך ריח רע משום דיוצא מהסוכה, הא נמי הוא לכתחילה אבל בדיעבד כשר, וגם בהא דריח רע אם הוא מברייתו דאינו מן העיפוש שרי, (עיין לרחימו דנפשין רב ספר"א נר"ו בספרו הבהיר פתח הדביר דף צ"ב ע"א על דברי הרב בית השואבה, ועיין שם למי שאינו מריח, ובספר פרי מגדים, ובבכורי יעקב לענין דיעבד דכשר), ודין זה הוא גם כן בדפנות כמו שכתב שם בספר בית השואבה דף מ"ג ע"ב.

לה צריך שיהיה הסכך שמסככין בו דבר הצומח מן הארץ, ותלוש, ואינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן, ואם חסר אחת מהנה פסולה, (עיין סימן תרכ"ט, ועיין תוספות סוכה דף ה' ע"א דיבור המתחיל מסגרתו, והריטב"א שם, ועיין בספר יראים סימן קכ"ג, ובמרדכי פרק קמא דסוכה, ותרומת הדשן סימן צ', ועיין בספר טוב עין סימן ח"י, ובית השואבה דף י"ג סוף ע"ב), ובדינים השייכים למינים הראויים לסכך האריך הרחיב עמיתי בתורה הרב המופלא אי"ש צדיק בספרו הנחמד בית השואבה, וראוי לומר עליו ברוך שחלק מחכמתו דצלל במים אדירים והן הראנו נפלאות מתורתו, וחבל על דאבדין כי לא השלים חפצו ובתורתו, ומי מביא לנו תמורתו, ואפילו בחלק הזה נשארה מלאכתו, והיתה מנוחתו, תהא נפשו צרורה בצרור החיים, וראה תראה דשם בדף צ"ב ע"א אות כ"ט כתב וזה לשונו, הדינים דמי הם הפטורים מהסוכה והשייכים לישיבת סוכה כתובים לקמן קודם הקידוש, עכ"ל, ועגמה נפשי דלא יש שם שום רמז מזה, ועיין שם בחתימת הספר, ולענין דפנות אי בעינן שלא יהא מדבר המקבל טומאה, עיין להרב שערי תשובה דהקל בדבר, ועיין בכורי יעקב נמי דהכשיר.

לו דפנות הסוכה מעצי אשירה או משאר איסורי הנאה אסורים אפילו בדיעבד, (נודע ביהודה חלק ב' סימן קל"ג, ובית השואבה דף מ"ה ע"א), ובספר קרבן חגיגה דף מ"א ע"ב התיר בסכך מאיסורי הנאה, (ועיין ערך השולחן סימן תרכ"ט, ולהרב מר גיסי ז"ל בספרו הנחמד הר המור בפרט מצוות לאו ליהנות ניתנו).

לז תעשה ולא מן העשוי באיזה אופן אמרינן הכי, עיין ישועות יעקב, (ואליהו זוטא, וחמד משה, ומאמר מרדכי סימן תרכ"ו, ולהרב סרו"י נר"ו בספרו הבהיר פתח הדביר דף ל"ז ודף מ"א ומ"ב).

חל המסככין על קני הגג אחר שהסירו הרעפים, נפקי ידי חובה כל שחמתן של קנים מרובה מצלתן אף על פי שאין ריוח ביניהם, ובלבד שאם הם מונחים שתי יניחו הסכך ערב או איפכא, (מאמר מרדכי סימן תרכ"ו).

טל כתב הרב הגאון הגדול בדורינו בעל בכורי יעקב נר"ו, דניירות חתוכין פסולין לסכך, וניר העשוי מבגד צמר פסול לסכך בו מדאורייתא, וניר העשוי מעשבים או פשתן פסול מדרבנן, ונפקא מינה כשאין לו סכך אחר יעויין שם, ואני הדל בספרי הקטן רוח חיים סימן תרכ"ט עמדתי על דברי הרב בזה עיין שם בסיעתא דשמיא, ומציאות לסכך בעפר, מלבד מה שכתב בספר טוב עין, ובית השואבה דף י"ב ע"ב כאשר יעויין שם, גם אני בעוניי כתבתי בזה בספרי זוטא אל אשר יהיה שמה הרו"ח ללכת, לך נא ראה, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו דף קפ"ה ע"ד, לענין סכך דפסול מדרבנן ואין לו אחר, אי יוצא ידי חובה מדאורייתא יעויין שם, (ועיין בית השואבה, ובכורי יעקב).

מ מי שיש לו סוכה בשדה סמוך לביתו, אסור להוציא מביתו לסוכה דרך רשות הרבים או כרמלית, וכן שני סוכות בחצר אחד שלא ערבוהו ערובי חצרות אסור לטלטל מזו לזו ועל ידי גוי מותר, (פרי מגדים, ובכורי יעקב).

מא סוכת נשים, גוים, בהמה, כותים, רועים, קייצים, בורגנין, שומרי פירות, צריך שיחדש בה דבר אפילו תוך שלשים וכדין סוכה ישנה, והיינו לכתחילה, (עיין הרדב"ז חלק ה' סימן ש"א ז"ן, ובית השואבה דף מ"ד ריש ע"ב, ומאמר מרדכי), ובספר בכורי יעקב כתב דהחידוש צריך בסכך ולא בדפנות, ואם עשאה ביום י"ד אלול צריך לחדש, יעויין שם, ואם סילק התקרה צריך לנענע הסכך, (כנסת הגדולה בשם ריא"ז, ואליהו זוטא).

(**מא**) [**מב**] אסור לטלטל אוכלין ומשקין דתולין בסוכה דאסור ליהנות מהם, ואפילו קיסם לחצוץ בו שיניו כמו שכתב השל"ה, (ועיין להרב ישועות יעקב), ואפילו אם נפלו אסורין, ואם מתנה עליהם להסתפק מהם בכל עת שירצה אהני תנאה, ובשביל התינוקות טוב לעשות כן להתנות מעיקרא, (עיין בספר החסידים סימן רס"ג, ובאר היטב, ומוהריק"ש, ושערי תשובה, ואליהו זוטא, ומועדי ה' דף ס"ט, ובספר ראש יוסף, ובספר בתי כנסיות, יעויין שם), ויותר טוב שלא לתלות ביסקוג'ו וכדומה משום חששת דתולה פתו, ואפשר לו לתלות דברים אחרים, ואפילו בפירות טוב יותר ליתן נאראג"אס שאינן נאכלין וכיוצא, דיוצא מחששא דליהנות מהם שמא ישכח מלהתנות, ועיין כסא אליהו החילוק שיש בין סוכה לאתרוג, ונפקא מינה לפת של מוצאי פסח שחל בשבת לבני ארץ ישראל דאין לאסור, יעויין שם, ותנאי בעצי סוכה יש חילוק בין יום טוב

לחול המועד, (הרב בית השואבה דף צ' ע"א, ועיין ערך השולחן), ואם נפלו אינן אסורין מדאורייתא אלא מדרבנן כדכתב בספר רוח אליהו בביצה דף ל' ע"ב לענין עצי סוכה, (ועיין בית השואבה דף פ"ט ע"א אות ב' ואות ז' ואות כ"ד, ועיין מאמר מרדכי לענין הדפנות ואם מועיל תנאי, ובכורי יעקב, ונהר שלום), ובאשכול הכרם שהיה מודלה שלא במתכוין על הסוכה אינו נאסר, (מחזיק ברכה, ושערי תשובה).

מג אסור לסתור סוכה בחג אפילו דאינו צריך לה, (עיקרי הד"ט סימן ב' אות ס"ח בדיני טלית), ובמלתא דלכתחילה אין מסככין בו אין להתיר בחול המועד להחליף דשב ואל תעשה עדיף משום בנין וסתירה בחול המועד, (ועיין ראש יוסף סימן תרכ"ז, ועיין בית השואבה דף ע"ה ע"ב ורמזתיו לעיל סימן כ'), ומיהו כתב הרב בכורי יעקב דמותר לעשות סוכה בחול המועד לצורך ברית מילה, יעויין שם.

מד בערב שבת לא יעשה מלאכה בסוכה אלא עד שעת מנחה קטנה, והפרי מגדים נסתפק, והבכורי יעקב, ועיין בית השואבה אות ז' דאפילו מן המנחה ולמעלה דאסור בעשית מלאכה, עם כל זה מותר בעשית הסוכה יעויין שם, (ועיין לעיל סימן י"ט).

מה טוב ונכון לדקדק להעמיד קני הדפנות או ענפי האילנות דרך גדילתן, (בית השואבה דף מ"ו ע"א).

מו לא יפסע על עצי סוכה דתשמישי מצוה הם כמו ציצית ולולב, (מגן אברהם), אך מותר לשורפן ולהתחמם לאורם שאין זה תשמיש בזוי, (בכורי יעקב).

מז נויי הסוכה וכן הכסוי למעלה מהעששית, יזהר שלא יהיה רחב קרוב לארבעה טפחים, והעולם אין נזהרין בזה, (כרם שלמה סימן תרכ"ז, ועיין מאמר מרדכי).

מח סכך מנסרים פחות מארבעה קבוע במסמרים, תלוי במחלוקת וראוי להחמיר, (עיין במגן אברהם, ונהר שלום סימן תרכ"ז, וחמד משה סימן תרל"א).

מט לא יחשוב ולא יהרהר במבואות המטונפים על אופן עשית הסוכה, (הלק"ט חלק ב' סימן נ"ט, ובספר בית השואבה אות ד').

נ השל"ה הקדוש אריה שאג על החוקקים פסוק בסוכות תשבו על הדלעת דלא יפה עושים, (עיין שם, במגן אברהם), ובכורי יעקב סימן תרל"ח ביאר דהם שלשה איסורים בדלעת והתיר בנייר, (ועיין מה שכתבתי אני הדל בקונטרס כף החיים סימן י"ב אות י"ג).

נא הא דאמרינן למעלה מעשרים אמה פסולה, היינו אמה בת ששה טפחים מצומצמים, (ועיין בית השואבה מדף ס"ו ע"ב ואילך, ובכורי יעקב ריש סימן תרל"ג, וישועות יעקב שם).

בן סוכה שאין ברחבה שבעה טפחים, אפילו דלאורכה ארוכה מארץ מדה היא והותר פסולה, חכם צבי סימן קמ"ב, ועיקרי הד"ט אות ט', ועיין ישועות יעקב דף ס"ח, ובספר בית השואבה

סימן כב

שונה הלכות,

כי תשיתהו ברכות

א ברכת לישב בסוכה בכל ימות החג צריכי מעומד ככל הברכות, (אדני פז), וכן כתב מורינו הרב ראש יוסף, וסיים, ואף על גב דבידו של תפילין אמרו דצריך שיהיה מיושב, היינו כשמניחה משום כי יד על כס יה, מכל מקום הברכה יהיה קודם הקשירה מעומד, וכשיקשור שאז מצות הנחה יהיה מיושב, עכ"ל, (ועיין בספר מאמר מרדכי, ונוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ד ובהג"ה שם, ודבריו של רב יוסף הן קרובים לדבריו שכתב הרב פתח הדביר נר"ו סימן כ"ה אות ז' יעויין שם, ועיין בספרי הקטן כף החיים סימן י' אות ל"ז).

ב לא יברך לישב בסוכה בתוך שינים בשפה רפה ובמרוצה אלא צריך בניגון ובהמשכת קול ובנועם שיח, וכבר הוכיח במישור השל"ה הקדוש על פתגם דנא, (ועיין נמי בספר עמק ברכה, ואליהו זוטא, ובכורי יעקב).

ג מסופק אם בירך לישב בסוכה לא יברך, (עיקרי הד"ט סימן ל"ב אות ב', ובספר בכורי יעקב), והרב שערי תשובה כתב דאם רוצה להפסיק ולברך ברכת המזון על מה שאכל ולחזור וליטול ידיו ולברך המוציא כדי לברך לישב בסוכה מה טוב, יעויין שם.

ד מה שאין מברכין על עשייתה, וכן בכתיבת ספר תורה, עיין בספר ראש יוסף סימן תרמ"א טעמים נכונים, ובמקום אחר הרחבתי הדיבור בזה בסייעתא דשמיא.

ה אם שכח לברך בתחילת הסעודה, כל זמן שלא גמר אכילתו יברך, (מגן אברהם, ובאר היטב).

ויו האומר ברכת סוכה בהמוציא היכא דיש קידוש טועה הוא, (שיירי כנסת הגדולה, ועיין שערי תשובה, וערך השולחן, ונהר שלום סימן תרמ"ד), וכשאין קידוש יברך אחר ברכת המוציא קודם טעימה, ובספרי הקטן רוח חיים כתבתי דיותר טוב אחר נטילת ידים קודם המוציא, יעויין שם בס"ד, {כאן מופיע סימון אצבע} וכן היה נוהג עטרת ראשינו מרן זקני הרב הי"ם הגדול לברך קודם המוציא. (מאמר מרדכי, ושערי תשובה, ועיין בספר ארץ יהודה דף י"א ע"ג).

ז יזהר שלא יצא מסוכה לסוכה לאכול דנכנס בספק ברכה אחרת, וכן לא יקום בתוך אכילתו לטייל בבית ולחזור לסוכה משום ספק ברכה, ואם אירע כן יזהר דישמע הברכה מאחר ויכוין לצאת, ואם אין אחר יאמר ברכת המזון כסדר שכתבתי באות ג', (ועיין בספר ברכת אברהם, ובמגן אברהם, ועולת שבת סימן תרל"ט, ועיין בספר פרי האדמה חלק א' דף מ"א ע"ד).

ח אם אחר שגמר סעודתו לא יצא מן הסוכה וביני וביני ישב עוד לאכול צריך לברך לישב בסוכה, (דלא כהלבוש ומגן אברהם, אלא כטורי זהב, ועיין חמד משה, ונהר שלום, וערך השולחן סוף סימן תרל"ט, ובספר ראש יוסף, ולחם יהודה פרק ו' הלכה י"ב, וישועות יעקב, ובעטרת זקנים, ושערי תשובה, ובספר בכורי יעקב, ובית השואבה דף קע"ח סוף ע"ב).

ט אם התענה תענית חלום אם יברך לישב בסוכה, עיין של"ה הקדוש דכתב דצריך לברך בכל פעם שנכנס, (ועיין בכורי יעקב סימן תרל"ט), ולדידן הוא דישמע מאחר ולא יצא מהסוכה, ואעיקרא טוב שיהיה מתבודד עם קונו כל אותו היום ולא יצא אנה ואנה אם לא לצורך גדול.

יוד אכילת עראי כגון פת הבאה בכיסנין לפנות בוקר לא יברך על הסוכה, כהסכמת הרב הגדול חיד"א במחזיק ברכה שלו, ועיין עוד בספרו חיים שאל חלק א' סימן ע"א אות א' דכתב, דדוקא פת גמור יותר מכביצה מברך, אבל פת הבאה בכיסנין צריך שיאכל שיעור שלשה ביצים, יעויין שם, (ועיין זכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ושערי תשובה, ויד אפרים, ופרי האדמה חלק א' דף מ"א ע"ד, ומאמר מרדכי, ובכורי יעקב סימן תרל"ט, ועיין לעיל סימן כ' אות י"ג ול"ג), ונפקא מינה מכל זה דבסעודה רביעית אפילו דנוהג בפת הבאה בכיסנין, הנה בשבוע זאת ידחוק עצמו ויאכל פת גמור שלא להכנס בספק ברכה דסעודה רביעית דהוא מצוה קובעת לברך עליה, (ועיין ערך השולחן סימן תרכ"ט).

יא בליל שני זמן ואחר כך סוכה, (יוסף אומץ סימן כ"ח, וחלק על הרב נודע ביהודה סימן ט"ל, והביא דבריו בעיקרי הד"ט אות י"א), ואני נוהג שלא לשנות כלל מליל ראשון לליל שני וכן עיקר מכמה טעמי, וכך היה נוהג הרב אבא מארי יעקב שלימא זצוק"ל, (כהמרדכי ריש פרק ד' דסוכה, והרדב"ז הישנות סימן מ"ו, ורש"ל, ובית חדש, ומגן אברהם, וטורי זהב, וקיצור של"ה, ונהר שלום, ועיין שמן המאור סימן תרמ"ג, וערך השולחן סימן תרמ"ד, וישועות יעקב, וזכור לאברהם חלק א' וחלק ג', ונוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ד ודף פ' ע"ג).

יב היושבים בבית המשתה בסוכה יזהרו לאכול מעט פת בתחילה כדי לברך על הסוכה לצאת ידי ספק, (מגן אברהם, וטורי זהב, וקיצור של"ה, ואליהו זוטא, ובכורי יעקב סימן תרל"ט), והיינו יותר מכביצה מפת, כאשר יעויין שם.

יג אם הסוכה פסולה בלילה הראשונה, כשישב ביום בסוכה כשרה אם צריך לברך שהחיינו או לא, עיין מה שכתבתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים בעזר משדי, פוק חזי.

יד אם בלילה הראשונה היו גשמים ולא ישב בסוכה, או שהיה חולה באופן שלא היה יכול לילך לסוכה, אי כשישב ביום לאכול יברך שהחיינו, עיין משאת משה חלק א' סימן ה', (ומר בריה בספר קול אליהו חלק א' סימן מ"א, ובספר שבות יעקב חלק א' סימן ל"ב, ועיין בית חדש בתשובות סימן קל"ב, ובאליהו רבה, ודגול מרבבה, ומשבצות זהב סימן תרל"ט אות י"ז, ובאר היטב, וברכי יוסף, ועיקרי הד"ט סימן ל"ב אות א').

טו מי ששכח לברך שהחיינו בלילה ראשון, וביום ראשון לא אכל בסוכה ובירך שהחיינו אם מברך אחרי כן זמן בסוכה, הנה בזה נסתפק הפרי מגדים, והרב בכורי יעקב פשיטא ליה דצריך לברך.

טז כתב בספר פרי מגדים והובאו דבריו בספר כרם שלמה אשכנזי, דאי ירדו גשמים בליל ראשון צריך לקדש בסוכה ולברך שהחיינו אבל אין מברך לישב בסוכה, ואוכל שם כזית וגומר סעודתו בבית, ובליל שני אי ירדו גשמים יקדש בבית ואוכל סעודתו ואחר כך אוכל כזית בסוכה ואינו מברך לישב בסוכה, ואופן זה אינו ברור להלכה ברורה, דהרי אם כשמקדש בסוכה לילה ראשון אינו רואה השלחן שבבית ואינו קרוב לו, וכן בשניה אינו רואה את הסוכה ואינה קרובה לבית היאך יוכל לאכול במקום שלא קידש, וצריך קידוש ונטילת ידים והמוציא פעם אחרת, (ועיין זכור לאברהם חלק א' בדיבור המתחיל סעודה סימן קע"ח, ובקידוש סימן רע"ג, ובמה שבנה אצלו ציון בדיבור המתחיל סוכה, ועיין במחזיק ברכה בק"א, ומאמר מרדכי, ושערי תשובה, ובכורי יעקב סימן תרל"ט, ועיין עוד שם בבכורי יעקב סימן תרמ"ג כשרואה מהבית לסוכה, וכיוצא בזה ראה תראה להרב זכור לאברהם שהביא מהרב תנא ירושלמאה צרור המור דודי לי המלי"ץ זלה"ה לענין צירוף לעשרה דמצטרף, והפרי חדש חולק כשאין רואין זה את זה יעויין שם), ועיניך תראינה בספר כנסת הגדולה דכתב דכשיורדים גשמים יש נוהגין לברך ברכת המוציא, ולא שפיר עבדי דצריך לברך במקום סעודה, ועיין זרע אמת חלק א' סימן צ"ב דכתב, דיגמור סעודתו בביתו ושם יברך ברכת המזון ולא בסוכה על הכזית שאכל שם, (ועיין עיקרי הד"ט סימן ל"ב אות א', וישועות יעקב, ובכורי יעקב, יעויין שם), והנה בזה יש חילוק בין לילה ראשונה ושניה לבני חוצה לארץ לשאר סעודות, והוא דאם ירדו

גשמים בלילה ראשון ושני יש חיוב לאכול ולברך לישב בסוכה, אך בשאר סעודות לא יברך דהויא ברכה לבטלה, (עיין באר היטב, והגהות מיימוניות, ומגן אברהם, וטורי זהב, וברכי יוסף), ואם התחיל לאכול בגשמים דפטור לברך ואחר כך זרחה החמה או בלילה וירח הכוכבים יברך בתוך הסעודה, (בכורי יעקב, ועיין לעיל סימן כ' אות כ').

טוב. אין ליקח פרי חדש בליל שני בקידוש בשביל שהחיינו, (שערי תשובה), אכן הבכורי יעקב כתב בסימן תרמ"א דמנהג יפה הוא, ודוקא בליל שני של סוכות ולא ביום טוב אחר, יע"ש

סימן כג

ותפקדנו לבקרים.

פרי עץ הדר כפות תמרים

א יזהר הרבה בלקיחת לולב ואתרוג והדס וערבה שיהיו כולם כשרים בלי פקפוק על פי הדין, ולא יצמצם בלקיחתן כי מצינו ברבן גמליאל שלקח אתרוג באלף זוז כדאיתא במדרש רבה סדר אמור פרק ל', ובמדרש חזית אמרו וזה לשונו, ולקחתם אגודת אזוב הוה טימיה דידיה ארבע אוני, והוא גרם לישראל לירש ביזת הים וביזת מצרים וביזת שלשים ואחד מלכים, לולב שעומד על האדם בכמה דמים וכמה מצוות יש בו על אחת כמה וכמה, לפיכך משה מזהיר את ישראל ולקחתם לכם ביום הראשון, עד כאן.

ב כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר כף אחת סימן כ"ד וזה לשונו, ישתדל לקנות ארבעה מינים והאתרוג שיהיה משובח, ולפרוע קודם החג לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא, שיקנם ארבעה מינין בקנין דאורייתא, עכ"ל, (ויוס"ף עוד דוד בספרו הבהיר שמחת הרגל חלק ב' דף נ"ב ע"א, ועיין בברכי יוסף סימן תרנ"ח), ועיין בספר אגורה באהלך דף ה' דהעלה דאפילו נתן דמים צריך משיכה, (ועיין מוצל מאש חלק ב' סימן מ"ב, ובספר עפרא דארעא מערכת מ' יעויין שם, ועיין בספר קול אליהו חלק א' סימן מ"ד בענין לפרוע אחר החג, ועיין בספר בכורי יעקב סימן תרנ"ח).

ג משום דרוב העולם אינן יודעין להקנות לחבריהם, בעבור כן ישתדל לקנות לולב ומיניו לעצמו, ועוד בשביל הנענועים, אלא דלנענועים יש תיקון ליקח אף שאינו כשר לברכה, (עיין הגהות מיימוניות, ומור"ם סוף סימן תרנ"ח, ובית השואבה דף צ"ב ע"א, ובכורי יעקב שם).

ד קטן אינו מקנה ולכך לא ליקני יום ראשון לינוקא, (ישועות יעקב, ועיין כסא אליהו, ובארעא דרבנן אות תקע"ט), בנותן לקטן יום ראשון יעשה תנאי אם היום קודש כו',

(בכורי יעקב סימן תרנ"ח), וקטן שהגיע לחינוך יוצא בשאול אפילו ביום ראשון, (ספר תניא), ועיין ברכי יוסף, ובית השואבה דף קמ"ג ע"ב, ובכורי יעקב, דאינו יוצא, יעויין שם, ובהא דאביו חייב לחנכו אם הוא בלולב דידיה או חייב לקנות לו בפרטות, עיין להגאון הגדול מרן זקני בספר חקרי לב אורח חיים סימן קכ"ח, ואי איכא מצות חינוך בשאר הימים עיין בכורי יעקב סימן תרנ"ז.

ה שאול שלא החזירו אם יש לו דין גזול לשאר הימים דפסול, עיין ישועות יעקב, ועיין של"ה להיכא שאינו מינו וגזול לשאר הימים.

ו אפילו גזל מן הגוים אסור, (עולת שבת), ורבים חושבים דגזל הגוי מותר ולא ידעו דהוא רעה רבה, והקורא במעשיות שמביא בספר החסידים יראה דהוא יותר קשה מגזל של ישראל, ובכן שומר נפשו יזהר שלא לגזול מגוי כלל ויראה הצלחה והרווחה במעשה ידיו.

ז מי שגזל אתרוג אם יכול לומר אחר החג הרי שלך לפניך, הנה הפרי מגדים הובאו דבריו בעיקרי הד"ט כתב דלאו כל כמיניה לומר כן, והרב בית השואבה דף ק"א סוף ע"ב הביא ראיה דמצי פטר נפשיה ממה שמצינו בדין פירות שהרקיבו מקצתן, יעויין שם, והרואה יראה דאין משם ראיה כלל, בא"ר לח"י רוא"י.

ח בגזל מדבריהם דהוא מפני דרכי שלום, אי יש בזה משום מצוה הבאה בעבירה ואי ראוי לברך עליו, הנה שב ואל תעשה עדיף, (ועיין שער המלך חלק א' הלכות לולב דף צ"ג, ובית השואבה דף קל"ד ע"ב ודף קל"ה ע"א וב', ובכורי יעקב סימן תרמ"ט).

ט גזול הרי הוא כשר לאחרים בשאר הימים, (אורחות חיים, ומרן בית יוסף, ועיין בספר כפות תמרים, ובספר גט מקושר נבון דף קכ"ה ע"א, ובפרי מגדים, ובבית השואבה, ובכורי יעקב, ושמן למאור, והא דלאחרים כשר אין היורש בכלל כמבואר שם).

יוד היכא דגזל ערבה או הדס דהוא פחות משוה פרוטה דליתיה בהשבה, אז שאר הימים יוצא ידי חובה אליבא דכולי עלמא, (פרי מגדים, ובכורי יעקב סימן תרמ"ט).

יא לענין ערבה מרשות הגוים, עיין מזבח אדמה דהביא מסכת עדויות מזקני ארץ גאוני עולם, ולהרב בנו בספר ברכות מים, ובספר קול אליהו חלק א' סימן מ"ג, בלקיטת אתרוג על ידי ישראל מקרקע גוי, יעויין שם, (ועיין לקמן באות מ"ט).

יב אף אי ידעינן בבירור שהגוי נטע הגינה והאילנות שלו, יש להחמיר דהישראל לא יקצוץ בידו, (ברכי יוסף, ועיין בית השואבה דף קמ"א ע"ב, ובכורי יעקב), ואפילו יש להגוי שטר מקנה דהקרקע שלו, (עיין הרדב"ז החדשות סימן תקי"ד, ובספר קול אליהו סימן מ"ב, ובית השואבה דף קמ"ב ע"א), ואפילו אם קנה הגינה מהגוי לא יקצוץ הוא בעצמו, (כסברת הלבוש שם דף קמ"ב ע"ב וקמ"ג ע"א), ודוקא לעצמו אך אם קצץ

לאחרים כשר, (עטרת זקנים, וטורי זהב, ומגן אברהם, יעויין שם), ובדיעבד אם קצץ לעצמו כשר ולא יברך, (גט מקושר דף קכ"ז ע"ב, ועיין באות הקודם, ולקמן אות מ"ט).

יג יזהר שלא יקנה מהאריסים שלא מדעת בעלי הגינה, ואף בשאר הימים פסול. (בכורי יעקב דלא כפרי מגדים).

יד ביטול לענין תערובת מגזלה, הנה בהדס וערבה מהני כיון דלא אפשר להחזיר הגניבה עצמה, (בכורי יעקב).

טו גזל אתרוג ואחר כך פייס את חבירו בעל האתרוג אי למפרע יצא, עיין משאת משה חלק א' סימן ד', (אגורה באהלך דף י"ח ע"א, זכור לאברהם חלק א', קרבן אליצור דף קכ"ט ע"ד, ברכי יוסף, ושיורי ברכה סימן תרנ"ח, ובספר שמחת יהודה להרב השקדן בתורה כמהר"י אליעזר ז"ל דף קנ"ב ע"ד, ובכורי יעקב אות כ"ב, ועוד שם אות ט' ואות כ"ד, ועיין מה שכתבתי בספרי זוטא אל נכ"ח פני בחלק יורה דעה סימן נ"ב בעזר משדי).

טז ההפרש שיש בין לולב גזול לשופר, עיין להרב המגיד פרק א' דלולב, ומשחא דרבותא דף נ"ד ע"ג, וע"ש סימן תקפ"ו, ועיין בכורי יעקב סימן תרמ"ט לענין שינוי, יעויין שם

טוב בהודה שהוא של חבירו, אם לא אמר אתם עדי לא קנה חבירו והרי הוא שלו, (אגורה באהליך דף ה' ע"ב, ועיין כסא אליהו סימן תרנ"ח, ובכורי יעקב שם).

חי מי שמכר לולב על מנת שלא יטלוהו הציבור עיין מוהרשד"ם סימן מ"א, (ובספר שני המאורות הגדולים דף כ"ג ע"ג, ולהרב השקדן בתורה כמהר"י אליעזר ז"ל בתשובות שמחת יהודה סימן קכ"ג, ולהרב כסא אליהו סימן תרנ"ח), ואם אמר על מנת שלא יקדישנו, עיין ישועות יעקב בסיום הלכות לולב דף תע"ו ע"ב.

יט מתנה על מנת להחזיר בלולב כיצד הוא האופן לצאת בו, מבואר במרדכי פרק ג' דסוכה, ובעולת שבת ריש סימן תרנ"ח, (ועיין ישועות יעקב, ובספר מאמר מרדכי, ובתשובות זרע אברהם חושן משפט סימן נ"ט), וידוע שצריך שיאמר על מנת שתחזירהו לי, ולא יאמר והחזירהו לי, (והטעם לזה עיין טורי זהב, וש"ך יורה דעה סימן ש"ו, ועיין מגן אברהם סימן תרמ"ח ס"ק ה', ובכורי יעקב סימן תרמ"ט, ובספר שער המלך חלק א' דף צ"ט ע"ב, ועיין בית יעקב סימן קי"ד), ולפי מה שכתב הרדב"ז החדשות סימן תש"ב הוא, דבציבור אם לא אמרו כלל על מנת ליכא קפידא ואדרבה יפה הם עושים ועיין בי"ע סימן תרנ"ח.

ך אין הפרש בין אמר לי ללא אמר, ובין יש לו אתרוג אחר לאין לו, ואפילו דיצא ידי חובה בעל האתרוג מקודם, ואפילו ביום שביעי צריך להחזיר מיד, אלא דאם ידע דיצאו

ידי חובה גם בני ביתו באותו יום, אז עד למחר קודם זמן הנטילה יש לו שהות להחזיר כמו שכתב כל זה בספר בכורי יעקב סימן תרנ"ח.

אך מתנה על מנת להחזיר אי צריך שני נטילות, עיין קול אליהו חלק ב' סימן כ"ה, ובספר חוקי חיים סימן ה'.

בך הנותן לולב במתנה יזהר לברך הוא קודם שיתן לאחרים, (כתונת יוסף סימן כ"ז, והביא ראיה מסוכה דף מ"א ע"ב בעובדא דרבן גמליאל, ובספר עיקרי הד"ט סימן ל"ג אות כ"ז דחה ראיתו).

כג המודר הנאה מחבירו לא יקבל לולב במתנה לכתחילה, ואם עשה כן יחזור ויקח עוד הפעם בלא ברכה, ואם אין לו לולב אחר יתננו לאחר במתנה, או מניחו על הסלע, (עיין מחנה אפרים, וקול אליהו חלק ב' סימן ה', ובית השואבה דף קמ"ג ע"ב), ומן ההפקר ולא נתכוין לזכות אינו יוצא ידי חובה, (כפות תמרים, ובכורי יעקב).

כד מי שאסר אתרוג באכילה, לדעת שיבת ציון סימן טו"ב יכולין לצאת בו, אך הבית השואבה אות מ"ד חלק עליו דאסור כל שבעה, יעויין שם, ובספר בכורי יעקב סימן תרמ"ט כתב, דהמודר הנאה מלולב ואתרוג יטול בלא ברכה, ובנדר מאכילה לבד אפילו בברכה.

כה אסור לזלזל אתרוג ושאר מצוות שהנכרים מוכרים, וצריך ליתן יותר מכדי דמיהם, (מגן אברהם), גם בספר בכורי יעקב כתב דיקח מהגוים יותר מכדי דמיהם ולא יחוש דייקרו השער, אלא דאם מוצא במקום אחר על ידי טירחא והוצאת הדרך לא יתן יותר מדאי.

כו יתום שיש לו יכולת לקנות לולב ואתרוג, הנה האפוטרופוס צריך שיקח לו, וכן בשאר מצוות, (ניטין דף נ"ב ופסקו הרמב"ם סוף הלכות נחלות, והטור שולחן ערוך חושן משפט סימן ר"ץ), ואפילו בהידור מצוה חייבין לפי מה שכתבתי בספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן טו"ב, (ועיין בית השואבה דף ק"ב סוף ע"א וריש ע"ב).

זך יקיים הידור מצוה עד שליש אפילו אחר שקנאו להחליפו, (עיין למרן בית יוסף, ולמגן אברהם, ועיין בלבוש שתי סברות בזה, ונהר שלום, וישועות יעקב, ובית השואבה, ועיין שם שהאריך בהא דהידור מצוה עד שליש מדף צ"ב עד דף ק"ב כמה חילוקי דינים, ועיין מאמר מרדכי), וכל זה אפילו יותר משליש היינו דמצא יותר נאה אך לבקש אין חיוב, (בכורי יעקב סימן תרנ"ו), ואם הוא יותר מכביצה אין צריך, ואם יש ספק דפסול ובקושי התירו, יוסיף שליש והותר כמו שכתב שם להדיא, יעויין שם, ואני מוסיף דאם זה דרכו להחמיר בטריפה שהורה בה חכם, כל שכן לדבר מצוה דצריך להיזהר ביותר, ומשום

הקריבהו נא לפחתך נמי, ואם חייו דחוקים פטור מהידור מצוה, (ביכורי יעקב סימן תרנ"ו), ולעשות ההידור ממעשר עיין שם להרב הנזכר, וכתב של"ה הקדוש, דההידור מצוה הוא צריך בגוף האתרוג ולא בשושנה, יעויין שם, ואם חבירו אומר לו תזכה אותי לקיים הידור מצוה ותתן לי אתרוגך לא ישמע לו להחליף או למכור, (ועיין בבכורי יעקב סימן תרנ"ו), ומי שיש לו אתרוג כשר מוטב לברך בשלו אף אם של חבירו מהודר טפי, עיין מבי"ט חלק א' סימן מ"ט, ועיין בכורי יעקב סימן תרמ"ה

כח שליח ששינה דתלוי האתרוג בפלוגתא מקרי שליח ששינה, (בכורי יעקב סימן תרנ"ו, ולענין מקח טעות עיין שם בבכורי יעקב).

כט הא דכתב הרב מגן אברהם דמצות אתרוג קודם לפדיון הבן, היינו היכא דלבדו דר ולא אפשר לו לצאת בשל חבירו, (בית השואבה דף צ"ב ע"ב).

ל מי שקלקל אתרוג חבירו כיצד ישלם לו, אם צריך מהודר ויפה כמו שהיה או סגי שיהיה כשר לברכה, עיין מוהר"מ מינץ סימן קי"ג, (ולהתנא בספר משנה למלך פרק טו"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ז', יעויין שם, ומר מחותני הרב השלם הדיין המצוין כמוהר"ר שלמה ג'וקוריל נר"ו רצה להביא ראיה לספק זה ממה שאמרו במעילה דף כ"א ע"א, דר"י אומר בעל הבית לא מעל שהוא אומר לו אתרוג גדול הייתי מבקש והבאת לי קטן ורע, יעויין שם, ולכאורה יש לצדד לדחות ראיה זו, אך כד מעיינינן שפיר יראה שיש לקיים הראיה, ודו"ק, ועיין חכם צבי סימן ק"כ, ובספר אדמת קדש סימן ס"ד, ונחפה בכסף סימן י"ב, ושבות יעקב חלק ב' סימן ס"ד, ויריעות האהל סימן ל', ועיקרי הד"ט אות ל"א, ובספר ישועות יעקב, ובספר בית השואבה דף ק' וק"א ע"א וב', ושם כתב דאין לחלק בין מזיד לשוגג, יעויין שם), ולענין הלכה אינו חייב לשלם כי אם שיהיה כשר ראוי לברכה כמבואר בדברי הרבנים שזכרנו, יעויין בדבריהם, והחוטף אתרוג קודם החג מחברו המוכר האתרוגים חייב לשלם לו כפי מה שנמכרו האתרוגים, (משבצות זהב סימן תרנ"ו, ועיקרי הד"ט, וישועות יעקב).

לא המקדש אשה באתרוג בחג הסוכות ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום, וכן אם אמר לה בניסן, באתרוג הרי את מקודשת לי בתשרי, עיין בספר קמ"ר חלק א' בתשובות סימן כ' וכ"א וכ"ב וכ"ג, דמלכים מדיינים אלו עם אלו בזה, פוק חזי.

לב בשאלה על מנת לצאת בו ידי חובה אי מהני, ונפקא מינה לקדש בו את האשה, עיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח, ודין שאול דפסול ביום ראשון, הנה לדידן בחוצה לארץ גם ביום שני, (בכורי יעקב).

לג הלוקח לולב שלא מדעת חבירו, אם ידעינן דקפיד מאד אף בשאר הימים לא יטול, ומדעת אשתו אם מהני, עיין בכורי יעקב סימן תרמ"ט ותרנ"ח דכתב, דמיד האשה שלא מדעת בעלה אפילו אדם חשוב ומסתמא ידעינן ביה דאינו מקפיד, עם כל זה לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולברך, יעויין שם, ושם כתב דיש להחמיר שלא ליתנו לאחר בלתי רשות הבעלים, ונפקא מינה דאם נתן ונאנס ביד השני אז למפרע גם הראשון לא יצא ידי חובה, יעויין שם, ובמגן אברהם כתב דהא דיוצא בשאר הימים שלא מדעת חבירו, מכל מקום אסור להביאו לביתו או לבית הכנסת שלא מידיעתו, יעויין שם.

לד מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה סימן תר"ם דאין חולקין כבוד לרב וחכם גדול בקניית אתרוג, (והבאתיו בספרי סל"ח לנו, וגם בספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן צ"א כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא), הנה אפילו לאביו נמי אין לו לחלוק כבוד בזה, (כמו שכתב בבכורי יעקב סוף סימן תרנ"ו).

לה אם יש להמתין שיבוא לו אתרוג נאה יותר, עיין חכם צבי סימן כ"ו, (ויד אליהו סימן מ"ג, וע"ב, ושבות יעקב חלק ב' סימן ל"ז, ועיין שם חלק א' סימן ל"ד, ובספר עיקרי הד"ט, ועיין שער יוסף סימן מ' בין התחיל ללא התחיל במצוה, יעויין שם).

לו אלמנה שהיא עשירה כופין אותה ליתן לדמי אתרוג, (ע"ש סימן ל"ד, ועיין לקמן אות מ"א).

לז מה שנהגו למכור בבית הכנסת ביום טוב עצמו אתרוגים אין פקפוק בדבר, (עיין שיירי כנסת הגדולה סימן ש"ו, ומגן אברהם שם, וחמדת ימים פ"ה מסוכות אות נ"ג, ומרדכי ביום טוב סימן תתרע"ב), ולענין מכירה ביום טוב ומתנה לגמרי, עיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח, ולהרב נח"ל חלק ב'.

לח עיר שאין להם אתרוג אי כופין שישלחו להם, עיין עיקרי הד"ט אות ז"ך, ובספרי הקטן לב חיים חלק א' סימן צ"א, ועיין של"ה דכתב דיחיד ידחה מפני ציבור, (ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח), ועיין בספר בית יעקב סימן קי"ד דמפני יחיד אין לשלוח יחיד, (יעויין שם, ועיין עוד בספרי זוטא חקקי לב אורח חיים סימן י"ח בזה מה שכתבתי שם בעזר משדי).

לט אם מותר לגזור שלא יקחו לולבים ואתרוגים כי אם אחד לקהלה אחת כדי שלא יהיו מייקרים את השער, על זה עמדתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים בסייעתא דשמיא.

מ לא יתן לולבו מתנה לאשה נשואה אלא בתנאי שאין לבעלה רשות בה, וכן לעבד, (בכורי יעקב סימן תרנ"ז), וזה משכחת לאחותו או לאמו, אך לאשה זרה אעיקרא לאו אורח ארעא.

מא שותפים באתרוג אחד אם אינו רוצה להשוות, עיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח, והשל"ה הקדוש כתב, דיותר טוב לברך על של הקהל ולא על של שותפות.

מב קניית אתרוג הוא לפי ממון ולא לפי נפשות, (נוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ב), ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח דהעלה, חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, ואשה פטורה, דלשני הטעמים דמברכת, ועוד דיש סגולה לעצור הטללים ורוחות רעות והיא נהנית, יש לדחות, ומיהו מעכבין לברך אם לא תשלם, יעויין שם.

מג לפי הזוהר הקדוש סדר תרומה הוא שלא לברך על האתרוג שלוקחו בחינם, דהקליפות יונקים מאותן המצוות הבאות בחינם, (נוהג כצאן יוסף דף ע"ט ע"ב, ועיין בספר נחלת יעקב עם אבני שוהם סדר במדבר).

מד יש קונים הקמת ספר תורה או פתיחה בדמים יקרים, ואילו לולב אין לוקחין ויוצאין בלולבו של חבירו, הא ודאי לאו שפיר עביד דעושה העיקר טפל והטפל עיקר, (אורחות יושר פרק ט"ז).

מה יזהר כל מורה צדק בעירו לשלוח לולב ומיניו למי שהוא בבית הסוהר ולא יכלו להוציאו בחג. (ועיין לעיל סימן י"ד אות י"א).

מו מנהג יפה להשים האתרוג בתיבה קטנה ולא בסודר דמוליד ריחא אם יחליף הסודר, ועיין להרב בית דוד סימן רצ"ג ותנ"ג, ובכורי יעקב סימן תרנ"ח, ושם כתב דביום טוב לא ידחוק האתרוג אצל שאר המינים דמוליד ריחא.

מז לא יקח מהגינות של בית תשמישם כי אם דוקא כשאינו מוצא במקום אחר, (ספר החסידים סימן תנ"ח, ומגן אברהם), ויש חילוק בזה בין אילן מאכל דיכול לקצוץ הישראל לאילן סרק שיקצוץ הגוי, (עיין בית השואבה אות ל', ובכורי יעקב סימן תרמ"ט לענין חצר של עבודה זרה), ובקונטרס רוח חיים סימן הנזכר העליתי, דלולבים מבית תפילתם אסור ליקח משום דהם נוטעים אותם אדעתא דמצוה דידהו, דהם נוהגים ליקח לולב בזמן שקבוע להם לעשות בו עבודה, ואית סרך עבודה זרה ומאיס למצוה כאשר יעויין שם בסייעתא דשמיא.

מח אתרוג של ערלה אפילו של חוצה לארץ אסור, (כפות תמרים, ועיין בית יהודה חלק ב' סימן ל', ובי"ע, וישועות יעקב), ודוקא יום ראשון פסול, (בית השואבה דף קנ"א ע"ב, ודף קמ"ו ב', ודף קנ"ז ע"א וב'), ואם נתערב באתרוג אחר אם יוצא בלקיחת שניהם בזה אחר זה, נסתפק בספר קהלת יעקב דף ע"ט והביא ראיה דאינו יוצא, (ועיין בית השואבה אות מ"ה, ועיין להגאון הגדול מרן זקני זיע"א בספר חקרי לב יורה דעה חלק א' סימן צ"ו, ובספר שם חדש הלכה קכ"ד), ועיין בכורי יעקב שהביא מספר פרי מגדים,

דאתרוג פסול שנתערב הוא דבר חשוב לאיזה מקומות, ודבר שבמנין לכל המקומות ולא בטיל, והוא הדין לולב והדס וערבה, ושם תמצא היכא דנתערב חד בחד, אם יקח שניהם בזה אחר זה, (ועיין פתח הדביר דף נ"ו ע"ד ובהשמטות, ועיין להגאון בדורינו כמהר"ר שמואל נר"ו בספר טוב טעם ודעת בסוף פסק המורכבין, יעויין שם).

מט אתרוג בשביעית, עיין למרן מלכא מורינו הרב זה הי"ם גדול בספר שורשי הים חלק ב' מדף קמ"ו ואילך, (ועיין להרב המופלא בדורו גאון יעקב גירון ז"ל בספרו הנורא אביר יעקב בחלק אורח חיים מה שהעמיק הרחיב בזה, ברוך שחלק מחכמתו).

ן מה שנוהגים בצפת לקצץ האתרוג על ידי ישראל, עיין בתשובות הרב בצלאל סימן ב' דלא נכון לעשות כן משום טבל אף על פי שמותר בהנאה, (ודברי רבינו בצלאל הביאם בספר עולת שבת ריש סימן תרמ"ח, ועיין מהרשד"ם יורה דעה סימן קצ"ב, ובספר קול אליהו חלק א' סימן מ"ג על דברי הרדב"ז, ועיין בית השואבה אות ל"ט, ועיין לעיל אות י"א וי"ב).

נא אתרוג שבלע איסור באופן דאסור באכילה פסול כל שבעה. (שה"ג, ועיין שיבת ציון סימן ט"ז, וב"ה אות מ"ב ואות נ"ו ואות נ"ח, ופמ"ג, ובכורי יעקב).

נב אתרוג מראה אדום, עיין משחא דרבותא ריש סימן תרמ"ח, (ועיין בקיצור של"ה), ובספר פני אריה סימן ה' הכשיר בשופי וכתב דהמחמיר בזה מפסיד ממונם של ישראל, (ועיין לקמן אות נ"ז).

נג חזזית הוא רוב הנראה לעינים, ואפילו בשתי אבעבועות פסול, ואפילו בשאר הימים אין לברך עליו, (עיין כנסת הגדולה על דברי המבי"ט חלק ב' דף קכ"א, ועיין הרדב"ז חלק ב' סימן קי"ב, ובבאר היטב, ואליהו רבה, וברכי יוסף, ובספר פני אריה סימן ה', ומט"י, ובית השואבה אות ס', ועיין בי"ע).

נד יש מקומות שאין להם אתרוגים, אך הלולבים והדס והערבה מרובים, ויש מהם שלוקחים לימון מהודר הנראה כאתרוג לנענועים והקפת התיבה, והיה לבי מהסס על זה מפני מראית העין ומחזי חס ושלום כחוכא, אך לא ראיתי דבר מפורש כדי למחות למי שעושה כן, (ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"א, ונוהג כצאן יוסף דף פ' ע"א, ובית השואבה אות ס"ב וס"ח), ועיין מרדכי בסוכה סימן תשמ"ט לענין דמעכבים זה את זה, ושם ראיתי לבכורי יעקב שכתב דבגזול דוקא בשאר הימים, אבל בשאינן מינן אפילו מורכב לא יטול אפילו בלא ברכה, וספק מורכב יטול בלא ברכה, ועיין בספר בית דוד סימן תנ"ה, ובספר דבר שמואל סימן פ"ט לענין בד אחד של ערבה דיטול בלא ברכה, ועיין כיוצא בזה בספר לקט הקמח למורכב, (ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"א), ועיין בתשובות כנסת

הגדולה סימן מ"ז לענין שני בדי הדס, יעויין שם, ואי צריך לחזור ולברך ועל מה מברך, עיין יכין ובועז סימן קכ"ג וקכ"ט, (ובספר עיקרי הד"ט סימן ל"ג אות י"ב, ויוסף אומץ סימן ב', ומור וקציעה סימן תרנ"א), ועיין בבכורי יעקב בסימן זה להפכו או פסול נמי, (ועיין ש"ך יורה דעה סימן רמ"ט ס"ק ב'), ובספר שדה הארץ חלק ג' סימן מ"ב, דהיכא דהיה פסול צריך לחזור ולברך שנית בין בלולב ובין בסוכה, (ועיין לעיל סימן י"ד אות ה'), ועיין בית השואבה אות פ"ז, דפריש ורמון דהוא מין אחר לא יקח דאתי למסרך, אבל מורכב כיון דהוא מינו ואינו מברך ליכא חששא, יעויין שם.

נה אתרוג המורכב עיין יד אהרן סימן תרמ"ח, ובכורי יעקב שם בסימני מורכב, (ובספר מכתם לדוד סימן י"ח, ועיין מהר"ם אלשיך, ובתשובות מור"ם סימן קי"ד וקכ"ו, וחידושי משבצות זהב סימן תרמ"ט, ויוסף אומץ סימן פ"ב אות ב', שבות יעקב חלק א' סימן ל"ו, עיקרי הד"ט סימן ל"ג אות ג', בית אפרים סימן נ"ו, ובספר זכות אבות בתשובה סימן כ"ה אות א', ומאמר מרדכי דמתוק אינו סימן, משחא דרבותא סימן תרמ"ח, ועיין בשל"ה), סימן למורכב דאין בו בליטות קטנות אלא חלק, ועוד דהעוקץ בולט ואינו שוקע, ועוד דהמיץ שלו רחב והמוהל שלו רב, והקליפה החיצונה קצרה, והאתרוג הוא הגרעין שלו זקוף לאורך האתרוג, והמורכב הגרעין מושכב לרוחב, (עולת שבת, ומגן אברהם, ובכנסת הגדולה, ובאר היטב סימן תרמ"ט), והרב מהרד"ף כתב שם דאין לסמוך על הסימנים הללו אם מוצא ממקום שלא יש ספק כלל, ועיין בית חדש בתשובות סימן קל"ה וקל"ו, דמורכב מאתרוג ולימון אין לברך עליו, (ועיין בית השואבה אות ע"ט, וכפות תמרים דף י"ז ע"ד).

נו על האתרוגים מפארגה וראפיזה ואייא ובעניצע וקורפ'ו וממדינות אל לבאנייא נתהוה מחלוקת גדול, דהרב זיסקינד מינץ מברדי נר"ו וכל קדושיו עמו רבני וגאוני אשכנז, ובכללם הגאון הגדול המפורסם מורנו הרב רבי מאיר אייש נר"ו, והגאון האמיתי רבן של כל בני הגולה מורנו הרב רבי משה סופר נר"ו, ואחריהם חתמו רבני אלפין איש איש מקורפ'ו לפסול אותם, והרב המופלא כמוהר"י ביב'אס נר"ו ממקומו הכשירם, וגם הוא קיבץ רבנים עמו באופן שיצאו למלחמה מערכה לקראת מערכה, ושלחו כל העדויות וכל הפסקים לידי אלו ואלו דאנכי ההדיוט אכנס להכריע ביניהם, ואני בעניי בחמלת ה' עלי עמדתי בארוכה לברר וללבן האמת במה שהוא אמת ככתוב אצלי בתשובות בעזר משדי, והמנהג פשוט לשלוח על ידי כתב עדות מקורפ'ו אף על פי שמוחזקים, וכל שכן דאין ליקח מגוים ארחי ופרחי אפילו שישבע במלכו ובאלה"יו, ובג'ינובא הם מוחזקים יותר מקורפ'ו, ומהתגרים דלא מרעי נפשייהו, ובסימנים החיצונים לא היה צריך אפילו

כתב, אלא דמשום השושנה שלא יאמרו דרך גדילתו בכך ושאר חששות צריך כתב, (עיקרי הד"ט שם).

נז בענין הדס המורכב דכשר, עיין בתשובת מור"ם סימן קי"ז, ומור וקציעה, וברכי יוסף, ועיין שבות יעקב חלק א' סימן ל"ו על הדס פאראג והוא מורכב, (ובספר חכם צבי סימן קס"א, ובכורי יעקב סימן תרמ"ו ותרמ"ט).

חן כשידוע שדרכו להוריק כמראה אתרוג כשר אפילו בעודו ירוק, (ג"מ דף קכ"ה סוף ע"ב, ובית השואבה אות ע"ז דכן עיקר), ומנהגם של ישראל תורה היא, (יעויין שם), ומראה האתרוג שדומה לעשבי השדה, עיין למרן בשולחן ערוך דאם חוזר למראה אתרוג כשר, (ועיין בלשון מוהרי"ל, ומגן אברהם, וטורי זהב, ובית חדש, ואליהו רבה, ובאר היטב, ובי"ע, ובמה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים בסייעתא דשמיא), ולענין אתרוג שהוא בוסר ולא נגמר בישולו כשר אם יש בו כביצה, ואם אין בו כביצה אף על פי שעתיד להגדל ואפילו שנגמר בישולו פסול, (עיין טורי זהב, וג"מ דף קכ"ה, ובית השואבה אות פ"ט, ועיין מאמר מרדכי).

נט הדס שיש בו ג'אטאל, עיין בית חדש סימן תרמ"ו, והלק"ט חלק א' סימן ר"ך, ובהדס שיש בו פרחים שנפתחים על ידי המים, עיין זכור לאברהם חלק א' בערך לולב, (ובספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן י"ד, ובקונטרס כף החיים בהלכות שבת בסייעתא דשמיא).

ס אתרוג עקום וכפוף כשר, דדוקא בלולב פסול, (תמים דעים סימן רל"ב, מרן בית יוסף בשם הא"ח, בית דוד סימן תי"א), ועיין בתשובות בספרי הקטן לב חיים דעמדתי על אתרוג כפוף ונעקם בראשו קצת שהוא כגב בעל חטוטרת אם הוא כשר, עיין שם, והיכא דניטל רוב דדו או מקצתו אי כשר לשאר הימים, עיין זכור לאברהם חלק א', ועיין שבות יעקב חלק א' סימן ל"ה, דאם עדיין הוא מחובר ודבוק בו מותר לברך עליו אפילו יום ראשון אם אינו עומד ליתלש דלא במהרה ינתק, אך לדבקו ולחברו על ידי מחט לא, (דלא כמו שכתב הרב בית יעקב סימן קמ"ב וסתר ראיותיו מלחם דעירוב ומאזוב דסוכה, יעויין שם, ועיין בכורי יעקב סימן תרמ"ח), ועיין בית השואבה אות ז"ך באתרוג שנפרץ ותחבו, ושם תמצא לענין נקלף דאפילו מקצתו לא יברך, (עיין שם מאות כ"ח עד אות ל"ב), ושם באות מ"ד לענין אם נשבר רוב העוקץ ולא נשאר מחובר רק במקצת דכניטל ונפרד דמי, יעויין שם, ועיניך תראנה להרב רבי חייא רבא ז"ל בספרו הנחמד צפיחית בדבש סימן ל"ד ול"ה דהעלה דהיכא דהשושנה דבוקה במחט פסול, אך אם נשבר הפטמת ועדיין מחובר כשר יעויין שם, ובכורי יעקב כתב דיום ראשון לא יקח תחוב במחט, (ועיין בית השואבה אות מ"ג, ועיין באר היטב סימן תרמ"ח ס"ק ט"ו, ובאליהו רבה, ובספר מטה

אהרן מערכת ח' דף קכ"ט ע"א, ורב צבי סימן ט' כתב להיכא דלא ימצא אחר אם יברך ביום ראשון שהוא שעת הדחק, ועיין מאמר מרדכי).

סא נקבים מחמת קוצים אם עלה עליהם קרום כשר, (ברכי יוסף, ומחזיק ברכה, וזכור לאברהם חלק ג', ועיין מבי"ט חלק ג' סימן מ"ט, וכנסת הגדולה, והרדב"ז חלק ב' סימן קי"א וקפ"ד, וטורי זהב, ואליהו רבה, וישועות יעקב, ובית השואבה אות י"א, ובי"ע סימן תרמ"ח).

סב אתרוג שכתוב בו שמו שכך שלחו לו אם מותר למחקו ביום טוב ואי הוי חציצה, על זה עמדתי בתשובות בספרי הקטן לב חיים בסייעתא דשמיא.

סג על אתרוג פסול דאינו מברך אם יכול לברך שהחיינו, עיין שער אפרים סימן ל"ה.

סד אם נטל האתרוג מעוקצו ולא נגע בגוף האתרוג אי יצא ידי חובה, עיין פני אריה סימן י"א, (ועיין מלא רצון בסוכה לדף י"ג ע"ב ודו"ק).

סה נקב מפולש ושאינו מפולש ואם חסר ללא חסר, יש בזה שתי סברות ויש נפקותא ביניהם, וביארם בבכורי יעקב סימן תרמ"ח, ומכל מקום ניקב ולא חסר, חסר ולא ניקב לדידן הוא דלא יברך, (ג"מ דף קכ"ד ע"א, ומחזיק ברכה), ובמפולש דיש שני פירושים נקטינן להחמיר, ועיין בכורי יעקב, ושם כתב דחסר אפילו בשאר הימים לא יברך, יעויין שם.

סו תו כתב הרב בכורי יעקב סימן תרמ"ח וזה לשונו, ובעיני ראיתי אתרוג שכבר עבר יותר משנה תמימה מעת שנתלש מהאילן, שנשמר מקליטת אויר על ידי הסגר בכלי של מתכות, והיה מונח במקום קר ולח קצת ועל ידי זה נשאר לו נויו ולחותו ובדקתיו ומצאתי בו לחות הרבה, ובכי האי גוונא נראה לי להתיר של אשתקד על ידי בדיקת חוט אם לא נתכווץ ונפסד הדרו, עכ"ל.

סז מאי דקיימא לן דניקב כאיסר אם הוא מרובע או ארוך, רואין אי כד מעגילת ליה הוי כאיסר פסול. (מגן אברהם, ועיין להרב בית השואבה אות ט').

סח אין שיעור בהרחקת החזזית זה לזה דאפילו אין ביניהם רק כחוט השערה פסול ואין להקל, (בית השואבה אות מ"ו), ואם עלה רובו חזזית אפילו מצד אחד פסול, (מט"י בלקוטיו דף ס"ג ע"ג), ובמיעוטו משני צדדים פסול כמו שכתב המגן אברהם, מחצה ומחצה במקום אחד נקטינן לחומרא לפי מה שכתב השלחן ערוך בעל התניא אות נ'.

סט אם לא היה בו דד מעולם וניכר דבמקום הפטמת כמו גומא בתחילת ברייתו כשר, (כנסת הגדולה משם המבי"ט חלק ג' סימן מ"ט, ועיין למרן בית יוסף משם הארחות

חיים, ומט"י בלקוטיו, ובית השואבה אות ל"ז ול"ח, ועיין מגן אברהם, ואליהו רבה), ואפילו דבאותו אילן נמצאו עם פטמת. (בית השואבה אות ט"ל ואות מ').

ע אתרוג היבש שאינו מוציא ליחה יבדוק במחט על ידי חוט, ולא יעביר המחט מעבר לעבר שלא יפסל על ידי נקב מפולש, (תוספות יום טוב, ומט"י, ועיין מחזיק ברכה, ומור וקציעה, עיקרי הד"ט, ובית השואבה אות ב' וג', ובספר מאמר מרדכי, ושם לענין מנומר, ובכורי יעקב מה שפירש בו).

עא פיסול יבשות ברובו או בחוטמו פסול, (מס"י, ובית השואבה אות ה'), והטומנים בדבש עיין שם אות ו' דפוסל דהוא ככבוש, ואתרוג הכמוש כשר, (שם אות ז', ועוד אות ס"ז, ושרוי במים מעת לעת אות ס"ו), וכבוש בחומץ או בחרדל או שלוק או מבושל או נפל עליו מים בתלוש ותפח פסול כמו שכתב בשלחן ערוך, (ועיין בכורי יעקב, ושם בב"ה אות ס"ד וס"ו וס"ח), ובהדס וערבה שרוי במים מעת לעת הכשיר בבכורי יעקב סוף סימן תרמ"ז, (ועיין למרן בית יוסף, ולמור"ם סימן תר"ס, ובאר היטב סימן תרמ"ח ס"ק כ"ד, ובית דוד סימן תנ"ב, וזכור לאברהם חלק ג').

עב איזה מקום נקרא חוטמו, נחלקו הפוסקים, ועיין גט מקושר נבון דף קכ"ד ע"ג דנקטינן לחומרא לפסול בכל השיפוע, ועובי גובהו בכלל הפיסול, גם בדד עצמו פוסל חזזית בכל שהוא, (ב"ה אות נ"ב), ושינוי מראה ופיסול יבש ונסדק בחוטמו אפילו כל שהוא, (אות נ"ג), ופסול כל שבעה דאין זה הדר, והוא הדין לכל פסולי אתרוג, ואפילו אבעבוע אחת דהוא חזזית פוסל בחוטמו, (כמו שכתוב שם אות נ"ו).

עג החזזית שאינה נראית כי אם על ידי עיון גדול ובדיקה רבה ומי שיש לו יותר ראיה זכה יראהו אינו פוסל, (מבי"ט חלק ג' סימן ס"ט, הובאו דבריו בכנסת הגדולה, והרדב"ז הישנות סוף סימן קי"א, ובית השואבה אות נ"ז), ואם אינו ניכר במשמוש ואינו גבוה משאר, טוב לו ליקח מממונו מזה משיברך על מתנה, (שם אות ח"ן משם הרב המבי"ט, הובאו דבריו בכנסת הגדולה, ועיין מט"י בליקוטיו דף ס"ג ע"ג).

עד חזזית אם קולפו וחוזר למראה אתרוג כשר, ובלבד שלא יטול אלא הקליפה דקה של מעלה דאם לא כן יהיה חסר, (הרדב"ז הישנות סימן קי"א, וב"ה אות ס"ב).

עה שחור או לבן דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוט כשהוא בשתים ושלשה מקומות, ואם הוא במקום אחד פוסל ברובו, ובמקום שהאתרוגים שלהם כעין שחרות מעט כשרים, ואם היו שחורות ביותר פסולים בכל מקום, (שלחן ערוך), עוד פסק בשולחן ערוך, העגול ככדור פסול, וכתב בעטרת זקנים דאפילו אינו עגול כל כך ככדור ממש

פסול, (ועיין בבית השואבה אות ס"ט ע' ע"א ע"ה, יעויין שם, ועיין מה שכתב בבכורי יעקב בזה).

עו אתרוג תפוח וסרוח שנימוח כל בשרו בפנים וקליפתו קיימת נקטינן להחמיר דפסול בכל ענין, (בית השואבה אות ט"ז - כ"א, ועיין בכור שור דף קט"ז ע"ב, ובכורי יעקב סימן תרמ"ח).

עז בניקב באילן ויש לנו ספק אם הבשר קיים יש להקל מספק ספיקא, אלא דאין לברך אפילו דיתרבו ספקות וספקי ספקי ספיקות, (בית השואבה אות ב', ובכורי יעקב סימן תרמ"ח, ועיין מכתם לדוד סימן י"ח, הובאו דבריו בב"ה אות פ"א, ולפי זה אתה תדין למה שכתב בספר שמחת יום טוב סימן צ"ד לענין כל מי שמגיע לולב בידו, ועמד על דבריו בספר שורשי הים לגאון עוזינו מורינו הרב הים הגדול ז"ל בפרק ז' דלולב הלכה י"ג, ורב אחאי גאון עמיתנו בתורה הרב מוהרש"א בספרו הנחמד שם שלמה בשאלות ותשובות סימן ב', יעויין שם, ודו"ק).

עח אם היה שיעורו כביצה ובימי החג נצטמק ונתמעט כשר, (בית השואבה אות צ"א על דברי הרב בית דוד), ועיין שם באות צ' לענין אם אירע זה קודם החג, דאף על גב דכשר כיון דהיה בו מעיקרא שיעור מכל מקום יחזור אחר הידור מצוה, יעויין שם, (ועיין ברכי יוסף סימן תרמ"ח, ועיין בספרי הקטן רוח חיים מה שכתבתי בזה בסייעתא דשמיא, ועיין ארץ יהודה דף י"א ע"ד, ובכורי יעקב), וגדול ביותר אינו פוסל כמו שכתב הר"ן, ובית יוסף, אלא דאיכא למיחש דנלאה ידו ולא יטלנו כל השעות דצריך ליטלו, ובפרט בהושענא רבא דהוא זמן ארוך וחלוש מהלילה ויהי ע"ר.

עט אתרוג ביום ראשון של סוכות צריך לכוין בלקיחתו שיתוקן עון אדם הראשון שהיה אתרוג, וזהו ראשון לחשבון עונות דהיינו החטא הראשון, (שם שמואל דף ל"ה ריש ע"א), ויתכן דבעבור זה אקדמיה קרא לאתרוג לרמוז דמעביר ראשון ראשון, ועיין בספר פאת נגב סימן ל' דעמד בזה, דקרא הקדים לאתרוג קודם הלולב ואיך הברכה היא על נטילת לולב, עיין שם מה שכתב, ובכונת הלולב, ואתה קח לך ספר זאת חוקת התורה ק"ק, ותמצא שם כל הכונות הראויות לכוין.

פ כל הפסולין פוסלין כל שבעה חוץ מנסדק ונחלקה התיומת דפסולין משום לקיחה תמה דכשרים משני ואילך, (של"ה, ועיין בבכורי יעקב), ובנסדק רובו האריך בבית השואבה מאות כ"ב עד אות כ"ז, ובנסדק כל שהוא בדדיו דפסול, (שם באות ל"ז, ובכורי יעקב שם).

פא אם נמצא שני לולבים דבוקים זה בזה עד שנראין כאחד אי כשר כמו שהוא, ואי כשר כשמפרידן ולוקח אחד מהם שירצה, על זה עמדתי בספרי הקטן לב חיים בסייעתא דשמיא, ובבית השואבה אות ע"ג וע"ד כתב, התיום דהיינו שנים דבוקים זה בזה, דעת רב האי גאון והקדמונים שבדורו שהיו פוסלין אותו כמו שכתב הרוקח סימן ר"כ, (ועיין למרן בית יוסף, והלבוש), ולהפרידם וליקח האחד גם כן לא יועיל, יעויין שם, ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"ח לענין שני אתרוגים הדבוקים זה בזה.

פב על הלולבים שהם כפופים ראשיהם הנקראים קאדינאדו בלשוננו, על זה עמד משוש לבנו תפארת חכמים מורנו הרב מוהר"י נאבא'רו זלה"ה בשאלות ותשובות מבין דבר שעדיין לא נדפס, והרבה להביא ראיות על זה והעלה דהם כשרים, וגם אני בעוניי כתבתי בזה זאת לפנים בספרי הקטן רוח חיים סימן תרמ"ה, והן בעון נשרף חבל על דאבדין ולא משתכחין.

פג הפרש בין עקום לכפוף, עיין הרדב"ז, ועיין כפות תמרים, ובכורי יעקב, דנכון להחמיר בשניהם, וכפוף וסדוק בראשו בכל שהוא אי דוקא ממש קאמרי או לאו דוקא, עיין אליהו רבה, ובכורי יעקב, ובמה שרמזתי בזה בספרי זוטא רוח חיים סימן תרמ"ה, ושם בבכורי יעקב סוף סימן תרמ"ה העלה להלכה דסדוק וכפוף כל שהוא פסול יעויין שם, וכפוף דפסול היינו כאגמון דומה לאיש גיבן, (ועיין הרדב"ז חלק ב' סימן רנ"ט, וכפות תמרים).

פד לולבים שמחוברין העלין זה בזה על ידי אותו אודם והוא כמקל אינו נכון ליטלו, דנענוע הלולב הוא קשקוש העלין כמו שכתב הריטב"א ובעינן טפח חוץ לאגד וכיון דמחובר הרי הוא כאגד ואין לו שיעור, ולכן אין לאגוד הלולב למעלה, וביום טוב אסור להפרידם, האמנם שלש עלין הראשונים יהיו מחוברים מעצמן, (בכורי יעקב).

פה לולב שהוא כחץ ועדיין אין לו עלין כלל פסול דלשון לולב היינו שמלבלבין, (פרישה), נכון להחמיר שלא ליקח לולב אלא אם כן עליו שוכבין זה על זה ועולין עם השדרה, (בכורי יעקב), ואם עלה אחד עומד בעיקרו למטה מהשיעור של לולב ועלה אחת למעלה בתוך שיעור הלולב או שניהם למטה מהשיעור, נכון להחמיר, (בכורי יעקב).

פו ניקור העכברים ויבש ומנומר, היכא דתקנו ואינו ניכר עיין בכורי יעקב סימן תרמ"ט, ועיין להרב משאת בנימין סימן טו"ב ארבעה חילוקים בהא דיבשים, (ועיין שם להרב בכורי יעקב, ועיין מה שכתב רב רחומאי רב ספרא נר"ו בספרו היקר פתח הדביר דף מ' ע"ב לענין לולב יבש היכא דלא נמצא אחר, יעויין שם), ובלולב שנקבוהו עכברים, הרב בית דוד בסימן תמ"ז הכשיר, והבית השואבה אות י"ג החמיר, יעויין שם.

פז בנשברה השדרה נמי פסול ואפילו בשאר ימים ולא דמי לטריפה, (שאילת יעב"ץ חלק א' סימן ע"א, וברכי יוסף, ובית השואבה דף ק"ב ע"ב, ובי"ע סימן תרמ"ה).
פח אם התיומת מתחילת ברייתו לא היה אלא עלה אחד, בשעת הדחק יש להתיר ביום ראשון, (זרע אמת חלק א' סימן צ"ד ה"ד, הרב מחזיק ברכה, ובכורי יעקב סימן תרמ"ז, ועיין במאמר מרדכי), ובלולב שיש לו שני תיומות נסתפק הפרי מגדים, והבכורי יעקב כתב דטפי עדיף, יעו"ש.
פט יש לולבין שהם כלים בשתי עלין באמצע ולא מפסלי אלא בנקטמו השתי עלין, (עיין למרן בית יוסף, ובספר בית דוד סימן תמ"ו ותמ"ח, וזרע אמת חלק ג' סימן ע"ב, ועיקרי הד"ט סימן ג"ל אות כ"א, ובית השואבה אות י"ב, ובכורי יעקב), ומצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שעליו פרודות ונוטות לצדדין אף על פי שאינן תלויות למטה, דאף על פי דהוא כשר מן הדין כיון שאינן תלויות למטה, מכל מקום לא יצא ידי חובת מצוה מן המובחר, (מאמר מרדכי סימן תרמ"ה).
ץ לולבין דראשי העלין העליונים יש בהן כקוץ ארוך קצת ודק מאד, ונקטמו כל הקוצין הללו והעלין נשארו שלמים דכשרים מספק ספיקא, עיין זרע אמת חלק ג' סימן ג', ובעיקרי הד"ט סימן ג"ל אות כ"א.
צא קטום בלולב פסול אפילו אין לו אחר, אך בהדס כשר בשעת הדחק, (בית חדש, תפארת שמואל, יד אהרן, ועיין בכורי יעקב).
צב בעלה האמצעי יש לחוש ולא יברך, (גט מקושר נבון בתוספותיו על הרא"ם דף ק"ך ע"א וע"ב).
צג נקטם ראשו היינו דנשבר ונפרד רובו משאר הלולב בין ברוחב העלה בין בעוביו, אבל אם נשבר מעט בראשו ועדיין מחובר בו דאם חוזר ומעמידו נשאר עומד למעלה כשר, (בכורי יעקב, ועיין שם שהאריך, ועיין מה שכתב בספר מאמר מרדכי).
צד עקום לפניו לצד שכנגד השדרה אפילו בשעת הדחק אין להכשיר, אך בעקום לאחריו דהיינו שנעקם לצד השדרה בשעת הדחק כשר, (עיין כפות תמרים, וגט מקושר נבון דף ק"כ, ועיין הרדב"ז הישנות סימן רנ"ח, וכפות תמרים שם על דבריו, ובי"ע).
צה אם נתנו במכבש לישר עקמימותו הכשיר הלק"ט חלק ב' סוף סימן רכ"א, ובלבד שלא יהא ניכר, (בית השואבה אות כ"ג).
צו יש להחמיר בכפיפת העלין לפניהם כהרדב"ז, ואם ראשי העלין כפופין לצדדין וכולו עומד אין להחמיר, ואם כל עליו או רובן כפופין יש להחמיר, (בית השואבה אות כ"ח

ואות כ"ט ואות ל"א), ובכפיפת ראש השדרה פסול בין לפניו בין לאחריו בין מהצדדים, (שם אות ל', ועיין בכורי יעקב).

צז הרוצה לבדוק עלה העליון יזהר שלא להפריד העלין זה מזה אלא יכול לבדוק אותו בראיה בעלמא, וכל שרואה שם דבוק על ידי דבר אדום וכיוצא לא יגע בו כדי שלא להפריד העלין הדבוקים שהרי מן הסתם אז לא נחלק העלה האמצעי, ואם נחלק לא נחלק כי אם מעט, (מאמר מרדכי סימן תרמ"ה).

צח הדס שנקטם ראשו ולא ימצא אחר והוא יום טוב שאי אפשר לחתכו שלא יהא נראה, יש להקל, (בית דוד סימן ת"ן, ועיין מהריב"ל חלק ג' סימן קט"ז, ומחזיק ברכה, ובכורי יעקב, ועיין עוד שם בבכורי יעקב סימן תרמ"ו אי מותר למעט על ידי נכרי ביום טוב כדי להכשיר, ועיין בספר אדרת אליהו על הרא"ם, ועיין לעיל בדיני סוכה).

צט הדס צריך עבות כל שיעור אורכו ולעיכובא ברובו, (ברכי יוסף, ושיורי ברכה יורה דעה סימן א"ך אות א', וערך השולחן סימן תרמ"ה, ובכורי יעקב שם).

ק פסולי הדס לא שנא מיום טוב ראשון לשאר הימים, (תמים דעים סימן זכ"ר, ועיין פני יהושע סימן ג', היכא דנשרו עליו בשאר הימים).

קא אם עומד קן עבות בין שני קנים שאינן עבות מצטרפים, וקן פסול בין הכשרים מתחילת הקן הפסול דהיינו ממקום התחלת עלין על הקן הכשר שאין למעלה הימנו אין מצטרפים, (בכורי יעקב, ועיין ארץ יהודה דף י"א ע"א, ובספר מאמר מרדכי).

קב אתרוג והדס במחובר בעציץ מלא עפר וגדל שם נסתפק הפרי מגדים, והבכורי יעקב כתב דאין מקום להסתפק מכמה טעמי דאינו יוצא ידי חובה.

קג יושבי אירופה יוצאין במינים הגדלים באיי האימריקה הגם דאין הגידול בשוה, משום דכיון דנוטל הגדל סמוך לארץ למטה זה מקרי דרך גדילתו דהכי מסתברא, (בכורי יעקב סימן תרנ"א).

קד אם ההדס ארוך שני טפחים ויש בו בכל האורך שני טפחים ומשהו עבות מפוזר, אי נימא דכשר כיון דרוב שיעור עבות יש כאן, או כל שהרוב של הדס אינו עבות לאו הדר הוא ופסול, וצריך עיון, (פרי מגדים), והבכורי יעקב פשיט ליה להכשיר.

קה בהדס יש להחמיר להצריך קן אחד וראשו לח כולו, ובשני קנים התחתונים על כל פנים עלה אחד לח דזה כשר לדעת הרמב"ם, והרא"ם, ומוהרימ"ט, (בכורי יעקב סימן תרמ"ו).

קו מתוך שראיתי דהשמשים של בתי כנסיות אין איש שם לב להראות ההדסים לאיזה חכם הבקי בדינים אם הם כשרות, וחוששני דרובן פסולות, ופסולי ההדס הן הם יותר

הווה ומרובה מהערבה, ולולב ואתרוג נבדקים על ידי מרביצי התורה ואם כן אין חששא כי אם בהדס, בעבור זאת אנכי תקנתי פה אזמיר יע"א להזמין לתלמיד חכם אחד ירא שמים ובקי בדיני ההדס, דיהיה יושב בחנות של המוכר הדסים כדי שיבחר לו כל הכשרות, ומהם ימכור לבעלי לולב ולשמשי קהלות, וגזרתי על המוכר שלא יוכל למכור כי אם מאותן שאומר לו החכם שהן כשרות, וכן נעשה מזה ארבעה שנים שנה אחר שנה, וחוקה חקקתי גזירה גזרתי שיקבלו עליהם לעשות כסדר הזה, יהי רצון שכן יהיה תמיד עד ביאת משיחנו, אמן.

קז הדס שאין עלי ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה פסול מקל וחומר דלולב, (מור וקציעה), וכל שיש משהו נוסף על חציו דהן עבות כשר, (ברכי יוסף).

קח שיעור היבשות אפילו אם נפרך בצפורן אם עדיין ירוקין כשר, ואינן נקראין יבשין אלא כשילבינו פניהם אחר שיפרכו בצפורן, (משאת בנימין סימן טו"ב, ומגן אברהם).

קט ערבה שנקטם ראשה פסולה, ונקטם ראשה היינו העץ של מעלה, (תמים דעים סימן רל"א, וכנסת הגדולה, ומגן אברהם, וש"י), ובזכור לאברהם חלק ג' כתב, דנוהגים דאין מדקדקין כי אם בשלשה עלין העליונין, וסיים להלכה דצריך בשיעור שלשה טפחים שלא ינשרו רוב העלין, ושלא נסדקו רוב העלין, ושלא יהיו מדולדלין מהקנה, יעויין שם, ואדומות ושחורות פסולות, (פרי מגדים, ובכורי יעקב).

קי ערבה הגדלה בנחל מצוה מן המובחר, (עיין מאמר מרדכי, וגט מקושר נבון דף קט"ז ע"ב), ובכורי יעקב [כתב], דדוקא לכתחילה, יעויין שם, וערבה שנתלשה בו ביום אסור, (עץ החיים כסברת הרשב"א, בכורי יעקב סימן תרנ"א), ואמירה לגוי מיום ראשון לשני אסור, ואף אם הגוי תלש בפיו ולא ביד אסור, (עיין פרי מגדים, ובכורי יעקב סימן תרנ"ה).

קיא יש להזהר שלא למעט העלין מהערבה, (עטרת זקנים), ורוב העלין בערבה היינו אפילו בצירוף שלמטה כמו הדס, (בכורי יעקב).

קיב קשירת הלולב צריך שיהיה במיניו, (של"ה הקדוש), ובספר מורה באצבע סימן ט' אות רצ"א כתב, דבעלה לולב לא שייך קשירה, ויקשור ביום טוב הלולב עם ההדס והערבה, וקשר של קיימא לא יעשה ביום טוב בלולב אלא עניבה, ואם במינו התיר החמדת ימים בפ"ה מסוכות אות ו', (ועיין משחא דרבותא דף ר"ט ע"ד), ובכורי יעקב סימן תרנ"א החמיר וחלק על המורה באצבע דמיקל, (ועוד שם סוף סימן תרנ"ד, ובמאמר מרדכי), וצריך שיעשה ארבעה קשרים עם קשר האגודה נגד האבות ויוסף הצדיק, (רבינו מנוח, ועיין מאמר מרדכי), ויש נוהגין שלש אגודות בלולב ושלש למטה בערבות

נגד ארבעה אבות, והאליהו זוטא כתב טעם אחר, כי לול"ב גימטריא ששים ושמונה ושלש אגודות הרי שבעים ואחד כמנין הסנהדרין, (קיצור של"ה, ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"א).

קיג הלולב צריך שיהיה גבוה מההדס והערבה לפחות עוד טפח, והשיעור של הלולב יהיה לפחות ארבעה טפחים, וטוב שימדוד, (מרדכי פרק שלישי דסוכה סימן תשמ"ח).

קיד ההדס והערבה צריך שיהיה בהם בכל אחד שנים עשר גודלים, ובלולב סימן טו"ב תהיה לנו, ויש מקילין דההדס והערבה עשרה גודלים, ובלולב שלשה עשר או ארבעה עשר, ושיעור אתרוג כביצה, (עיין בית השואבה דף קנ"ח ע"א וב', ודף קנ"ט ע"א וב'), וההדס צריך שיהיה גבוה מהערבה, (מגן דוד דף י"ג ע"ד, וכנסת הגדולה סימן תרנ"א משם מוהר"י וייל, ועיין חכם צבי סימן קס"ה בשיעור אתרוג), הדס שהוא שלשה טפחים, כשענפיו הקטנים אין בהם שלש אינן מצטרפין ולא יועיל צירוף בעלין, (פרי מגדים, וביי"ע), ולענין הטפחים דלולב אם הם בינוניים, עיין לרב חביבא ספרא רבה ויקירא בספרו הנחמד פתח הדביר דף קצ"ג ע"ג, יעויין שם.

קטו בטעם שאין אוגדין את האתרוג עם הלולב, עיין הרדב"ז בספר מגן דוד דף י"ג ע"ב, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף פ' ע"א, במה שהכריח על מה שאין מברכין על כפות תמרים).

קטז איטר יד, עיין טורי זהב סימן תרנ"א אות ג', ומגן אברהם אות ט', וחוט השני סימן כ"ח, לענין תפילין, (ובאר היטב סימן כ"ז ס"ק י"ז, דעת קדושים מערכת א'), ובקיצור של"ה כתב בימין דידיה, ושולט בשתי ידיו בימין דידיה ואם היפך יצא, (ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"א, ובמאמר מרדכי), ולענין הנענועין איטר יד לא ישנה הרוחות כמו שכתב שם בבכורי יעקב סימן הנזכר, (ועיין ישועות יעקב).

קיז בל תוסיף בארבעה מינים, עיין דעת קדושים מערכת מ' אות כ"ח, (ועיין פנים מאירות חלק א' סימן ט' וסימן ס', ובספר שבות יעקב חלק ב' סימן כ"ח), ובצביעת הלולב יעויין שם בשבות יעקב, והנשים עוברות נמי על בל תוסיף, (שדה הארץ חלק ג' סימן ל"ב, ועיין בספר בכורי יעקב סימן תרנ"א חילוקי דינים בבל תוסיף, ועיין ישועות יעקב).

קיח אסור להתענות עד שש שעות כדי להמתין ללולב ומיניו, ולכן פחות מחצי היום יאכל, ואם יש לו אופן שלא ישכח כגון דשלח שליח להביא לולב או הולך הוא בעצמו אז יאכל, (בי"ע סימן תרנ"א), והן הם דברי המ"א, ושל"ה, דאם אין לו לולב ימתין עד חצי היום אך לא יתענה יותר מחצי היום, יעויין שם.

קיט מי שאין לו לולב לא יקיף דהוא פוגם חס ושלום, (עיין בית דוד סימן תס"ב, והרשב"ש סימן ז', וזכור לאברהם, ועיקרי הד"ט סימן ל"ג אות י', ובכנסת הגדולה סימן

תר"מ, ובשיירי שלו סימן תרס"ד, ובספר נגיד ומצוה, ובחמדת ימים פרק ה' מסוכות אות ל"ד, ופרק ו' אות מ"ח, וכתונת יוסף סימן כ"ח), ואפילו ביום הושענא רבא לא יקיף עם הערבה, (רש"ל, ובית חדש, ומגן אברהם סימן תרס"ד ס"ק ב', ושיירי כנסת הגדולה סימן תר"ם, ובית דוד סימן תס"ב, ואליהו רבה, וזכור לאברהם חלק ג', וקמח סולת דף קנ"ב, ובכורי יעקב סימן תר"ם אות ו', עיין שם ומה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תר"ם).

קך לאחוז הספר תורה בהקפה קודם להקפת התיבה, ואם אפשר לקיים שתיהם מה טוב, (לדוד אמת סימן ד' אות י"ד).

קכא מנהג עיר הקדש ת"ו במהרה בימינו אמן לעשות הקפת התיבה תיכף אחר ההלל, וכן בעיר הקדש חברון תוב"ב, (קרבן חגיגה סימן פ"ו, לדוד אמת סימן ד' אות י"ג, ועיין לקט הקמח הלכות סוכה ולולב, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן חקקי לב באורח חיים סימן ו', ועוד כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תר"ם בארוכה במה שהשבתי על פתקא ששלח לי בזה הרב המובהק עמית בתורה מוכתר בכתר מלכות כבוד מורנו הרב רבי יעקב אביגדור נר"ו פוק חזי), ועיין בית דוד סימן תע"ו דכתב דאם הוא אחר המוסף יצניעו הספר תורה ויעשו פתיחה מחדש יעויין שם, ובשבת כולם נוהגים לעשות הקפה קודם מוסף בעוד שהספר תורה בתיבה, אלא דהברכי יוסף סימן תר"ם כתב דבארץ ישראל אין אומרים הושענות בשבת יעויין שם, ובמורה באצבע סימן ט' אות רצ"ג כתב, וטוב לעשות ההושענות כמנהג ארץ ישראל כמו שכתב הרב המגן, וכן הסכים הרב בכורי יעקב סימן תר"ם אות א', ובנוהג כצאן יוסף דף ע"ב החזיק במנהג דהוא אחר המוסף, יעויין שם.

קכב מי שדחף חבירו בעת ההושענות או בהקפה או בשמחת תורה והזיקו אם הוא חייב לשלם, עיין להרא"ש כלל ק"א, והביא דבריו מרן בית יוסף בסוף חושן משפט, יעויין שם.

קכג האבל שלא נהג אבילות עדיין לא יקיף, אבל תוך שנים עשר חדש על אביו ואמו יקיף, (עיין ערך לחם, ושיירי כנסת הגדולה, וזכור לאברהם חלק ג', ושולחן גבוה, ועיין דגול מרבבה, ופרי מגדים, ובכורי יעקב סימן תר"ם, ובספר מאמר מרדכי).

קכד אין הגידם נוטל בשיניו, (הלק"ט חלק א' סימן ע"ז, בית יעקב סימן קמ"ט, ועיין פרי מגדים, ובכורי יעקב בסימן תרנ"א), ובשל"ה כתב דיקח בזרועו.

קכה אם יש לו מכה או כויה וכיוצא בידו, דהוכרח לקשור סודר דק או רטיה על ידו אי הוי זה חציצה, עיין מרדכי פרק ג' דסוכה סימן תש"ן, (ומחצית השקל סימן תרנ"א,

ושמחת יהודה אליעזר דף קנ"ד ע"ג, מטה אהרן מערכת ח', ובספר פחד יצחק, ועיין סמא דחיי סימן ט"ו לענין טבעות, ועיין יד אהרן משם כפות תמרים, ועיין עיקרי הד"ט סימן ל"ג אות כ"ה), ומכל מקום בית יד אפילו הזמן קר אסור, (ועיין למרן מלכא מורינו הרב שרשי הים חלק א' דף קכ"ט ואילך, ולהרב מאמר המלך דף ע' ואילך, ועיין לקמן אות ק"מ).

קכו נשים דמברכות על הלולב וסוכה, עיין הרדב"ז חלק ה' בתשובות מן השמים סימן ח', (ברכי יוסף סימן תרנ"ד, ובספרו שיורי ברכה סימן תקפ"ט, ובספרו יוסף אומץ סימן פ"ב, ועיין שער המלך פרק שישי דלולב הלכה כ"ה, ובשמים ראש סימן ע"ב, וכסא דהרסנא שם, וישועות יעקב סימן תר"ם).

קכז אם בא לבית הכנסת ומצאם שמתחילין הלל יאמר הלל עמהם וינענע עם הציבור, (עיין להרב מחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן תרנ"א).

קכח כתב מוהרי"ל ומוהרי"ו דלולב אותיות ל"ו ל"ב, כלומר ל"ו צדיקים שבכל דור ודור, וכנגד ל"ו מסכתות, וכנגד התורה שמתחלת בב' ומסיימת בל', ואתרוג גימטריא שש מאות ועשר ועם שלשה מינים גימטריא שש מאות ושלש עשרה דשקול כנגד תרי"ג מצוות, גם לול"ב גימטריא חיי"ם, רמז למי שקונה אתרוג ולולב יפים זוכה לבנים צדיקים בעלי תורה שיש להם לב בתורה וזוכים לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא, (של"ה הקדוש), וכן כתב בספר אורחות יושר פרק ט"ז, דסגולת לקיחת הלולב הלא היא דזוכה לזרע כשר וחכם אם אינו עושה לשם יוהרא, יעויין שם, ובספר ארץ יהודה דף י"א ע"ד הביא עוד דאתנח סימנא, ל"ו חכמו ישכילו על ל"ו מסכתות, הרי בלולב תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ועוד הביא מספר פענח רזא שכתב דראש התורה וסופה ל"ב, וריש נביאים וסוף נביאים ל"ו הרי לולב, ובא לציו"ן הה"מ שם להנח"ק יעויין שם, ועיין עוד רמזים נכונים בקונטרס נפש חיים מערכת ל', ובספרי זוטא נפש כל חי דיבור המתחיל לולב בעזר משדי, ומנהג אשכנז שלוקחים ששים ושמונה ערבות כמנין **חיים**, (הג"ה בקיצור של"ה).

קכט כשאוגד הלולב יניח ההדס בימין הלולב ויהא נראה למעלה מהערבה, והערבות בשמאל הלולב, ויזהר שיהא פני השדרה נגד פניו של אדם, דהיינו ימין הלולב לימין האדם ושמאל הלולב לשמאל האדם ופני הלולב כלפי חוץ, בסוד וראית את אחורי ופני לא יראו, (ועיין בכורי עקב סימן תרנ"א).

קל ויזהר בשעת הנענועין שיהא השדרה של הלולב מגולה נגד פניו של אדם, ולא יסבב הערבות מכל צד באופן שלא יקרב ההדס לאתרוג, (השל"ה, ועיין פרי מגדים, ובכורי יעקב).

קלא לא יעביר ההדס והערבה תחת הקשר, אלא יתיר ויקשור מפני דנושרין העלין, (בכורי יעקב סימן תרנ"ב).

קלב יש להזהר לקשור בעלי לולב בשני קשרים זה על זה, או בקשר אחד ותחיבת ראשי עלין באגד שלא יותר הקשר וכדברי ראבי"ה, ובפרט שדבר קל הוא לעשות המצוה כתקונה, בכורי יעקב סימן תרנ"א, ועיין שם, ובפרי מגדים באופן מעשה הקשר

קלג בהקפה לא ימתין לחברו אלא כל אחד ממקומו יקיף, ולא יהיה הקפדה מי בראש, ועל ידי זה יועיל שלא יתבטלו מהקפה בשביל כבודם, (בכורי יעקב סימן תר"ם אות ז'), וכתבו בשיירי כנסת הגדולה, ושל"ה הקדוש, מאן דאית ליה לולב ואינו מקיף רעה רבה עושה, יעויין שם.

קלד אשה וגוי וקטן פחות משלש עשרה שאגדו הלולב במיניו יתירנו ויאגדנו מחדש, ולמעלה בלולב עלתה קשירתם, (בי"ע סימן תרמ"ט).

קלה ביום טוב ראשון טוב יותר לילך למקום שיש לולב מלילך למקום שמתפללין בלי לולב, (בסימן תקצ"ה, ועיין בי"ע ריש סימן תרנ"א).

קלו אם טעה בשבת והוציא הלולב מן המים יחזירנו, וגם ביום טוב אם לא היה במים לא יתן מים בכלי ליתן בו הלולב, (ולהחליף המים מכלי אל כלי עם הלולב בתוכו, שם בי"ע, ועיין מה שכתבתי לעיל בזה).

קלז הדס להריח בו במוצאי שבת, עיין למורנו הרב ראש יוסף, ובקונטרס כף החיים סימן ל"ב, גם לענין אתרוג להריח בו שלא בשעת נטילה דיריח ויברך עליו הנותן ריח טוב בפירות, (עיין במור"ם סוף סימן תרל"ח, ובספר ראש יוסף, ועטרת זקנים), ובאליהו רבה אסר להריח כל היום, ושל"ה כתב דלא יריח באתרוג בשעת הברכה, (ועיין שער המלך דף צ"א ע"א, ומאמר מרדכי, ובכורי יעקב סוף סימן תרל"ח, ועיין שם סימן תרנ"ב ותרנ"ג, ובמרדכי סוף סוכה, ועיין בית השואבה, ועיין נהר שלום סימן תרס"ה, לענין הוקצה למצותו בו ביום).

קלח לאכול מן האתרוג אי מהני תנאי, עיין בכורי יעקב סימן תרמ"ט, ואי מהני פדיון עיין בשמים ראש סימן ר"א, ובכסא דהרסנא, ודע דשני מיני מוקצה יש בזה, ואיכא שלשה נפקותות בין מוקצה הראשון לשני, וכבר ביארם יפה הגאון בכורי יעקב בסימן תרנ"ג, וכתב שם דאפילו קודם יום ראשון כיון שיחדו נאסר, יעויין שם.

קלט אתרוג שנתנו לנוי בסוכה וכן לולב, לא יעשה נענועין בארבע רוחות כי אם יברך וינענע קצת ותו לא, ולא יטלנו בהלל ובהקפה, (אדני פז, ועיין שיבת ציון סימן ט"ז, ובית השואבה אות נ"ג חילק בין יום ראשון לשאר הימים).

קמ אתרוגין שבאו ביום טוב מחוץ לתחום, וכן לשלוח אתרוג על ידי גוי לעיר אחרת ביום טוב עיין רש"ל סימן ח', (ודבר משה חלק א' סימן ל"ה ול"ו, ובית דינו של שלמה סימן ט"ו, ותשב"ץ חלק א' סימן ל"ז, וריח שדה סימן י"ד, ובארות המים סימן ל"ה), ובספר עוגת אליהו סימן י"ג כתב, דלא יש שום פקפוק בדבר, וכן כתב בשל"ה, אך כתב דמשבת ליום טוב לא ישלח והיינו אם יגיע לשם, (ועיין בספר מאמר מרדכי, ובכורי יעקב סימן תרנ"ה חילק בין אתרוג לשאר מינין ובין ליחיד לכשהוא לרבים, ועיין ישועות יעקב, וכסא אליהו שם, ובמה שכתבתי בספרי הקטן חקקי לב אורח חיים סימן י"ח בעזר משדי).

קמא לא טוב עושין המניחין איסטיריקה בלולב, וכן שלא ליקח הלולב בבית יד אפילו שהזמן קר וכל שכן בכריכת סודר, (עיין אגורה באהלך סימן ל"ג דף י"ב, ובכורי יעקב סימן תרנ"א, וישועות יעקב, ופרי מגדים, ועוד תשובות, ותראה שם בבי"ע באותו סימן, ועיין לעיל אות קכ"ה).

קמב אם חל יום ראשון בשבת, כל חומרות יום ראשון איתיה ביום שני אף לארץ ישראל, ואין צריך לומר בחוצה לארץ, (בכורי יעקב).

קמג נענועין באנא ה' אם הוא שתי פעמים או פעם אחת, עיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תרנ"א שעמדתי על לשון הזוהר הקדוש ודברי התיקונין בשתי מקומות, (ובדברי חמדת ימים פ"ה מסוכות אות כ"ה, והנגיד ומצוה, ובכורי יעקב סימן תרנ"א, עיין שם באורך בסייעתא דשמיא), ובמורה באצבע אות רצ"ב כתב, בהלל ארבעה נענועים כמו שעשה בסוכה, הודו ראשון פעם אחת, אנא הושיעה נא שתי פעמים, הודו אחרון פעם אחת, יעויין שם, וכפי המגן אברהם הוא דשני נענועים בתיבה אחת, אך נוהגין לעשות בכל נקודה, ובנוהג כצאן יוסף דף פ' ע"ב הביא סיגנון אחר, הודו פעם אחת, יאמר נא ישראל שתים, בית אהרן שלש, ירא ה' ארבע, אנא הושיעה נא שתי פעמים הרי שש, הודו בסוף שתי פעמים הרי שמונה, (ועיין אוצר נחמד, ובתקונים תיקון ו' ותיקון כ"א, ומאמר מרדכי, ושולחן גבוה, ובכורי יעקב סימן תרנ"א).

קמג[הטעות במקור] ידוע החלום שמביא מורנו הרב מנחם ריקאנטי סדר אמור, דהיה מרחיק אות ה' משם הוי"ה ברוך הוא בשביל שלא היה מנענע הלולב עם האתרוג, (וכן כתב הערוך, ובספר המנהגים), ועיין גן המלך סימן קל"ח, וזקן אהרן סימן כ"ב לענין

ליקח בימין האתרוג נמי, (ועיין מגן דוד דף י"ג ע"ב, ועיין בישועות יעקב), ולכתחילה יש לחוש בשעת הנטילה שלא לצרף כולם בימין, כמו שכתב בבכורי יעקב, (ועיין כפות תמרים דף ט"ו ע"ב).

קמד כתב הגאון בעל בכורי יעקב בסימן תרנ"א אות ל"ג וזה לשונו, בדין זה דנענוע רבו השיטות של הראשונים והאחרונים, ומנהגינו כשיטת השלחן ערוך, דהיינו שיוליך לכל צד שלש פעמים ויביא שלש פעמים, ובעוד שמוליך ומביא יכנס וינענע העלין, אכן הרוצה לצאת כל השיטות יעשה בדרך זה, שיעשה בתחילה הולכה גדולה דהיינו שיוליך הלולב מכנגדו להלאה כל מה שיכול, ובעוד שזרועיו פשוטות יעשה לשם שלש הולכות והבאות קטנות, דהיינו שימשך מעט אליו ויחזור ויוליך מכנגדו, ולאחר שסיים שלש הולכות קטנות יביא הלולב אליו, ויעשה גם כן שלש הולכות והבאות קטנות, וזו הולכה והבאה אחת, ואחר כך עוד שתי הולכות והבאות פשוטות בלי הולכות והבאות קטנות, ויכפפם העלין בעת שמוליך ומביא בכל הולכה שלש פעמים ובכל הבאה שלש פעמים, וכן יעשה לכל צד, וכן דעת הב"מ, ורש"ל, וטורי זהב, שבעל נפש יחמיר לעצמו כן, אכן כתב האליהו רבה דכל זה לבעל נפש בפני עצמו אבל בבית הכנסת אין לשנות ממנהגינו, עכ"ל, ועיין הרדב"ז החדשות סימן רנ"ז, דכתב דהנענוע צריך שלש פעמים על החזה ואחר כך מהפך פניו אל הימין, (ובמאמר מרדכי, ושולחן גבוה).

קמה בסדר ההקפה נוהגים כמו שנוהגים בכל הוצאת ספר תורה, (ועיין בכורי יעקב סימן תס"ז אות ה', ומה שכתב שם על דברי רב האי גאון בהקפת שתי פעמים), ובסוד הקפת התיבה מה שצריך לכוין בכל יום, תמצא בספר נהר שלום להרב הקדוש מוהרש"ש זיע"א דף ע"ז ע"א.

קמו מנהג רבינו האר"י לאחוז הלולב בידו אחר הושענות ואחר קדיש ההלל שלא יהיה עליו כמשאוי ואפילו בהושענא רבא, (אליהו רבה, ובכורי יעקב סימן תרנ"ב).

קמז כתב בספר אורחות יושר פרק ט"ז וזה לשונו, לפעמים אינו נוטל לולב כלל מפני קמצנותו שלא שלחו לו לולב יותר מהודר, וזה הוראה שאינו נוטל את הלולב אלא להתהלל נגד בני אדם, ולא יפה הם עושים אותם עשירים ששולח להם הרב לולב או אתרוג, ומשום שלא שלח להם לולב מהודר כטוב בעיניהם, או ששלח לחברו לולב או אתרוג יותר ממנו, אינו רוצה ליטול כלל ומברך על לולב של חברו ומאבד טובה הרבה לנשמתו, וכן ראיתי כמה בעלי בתים שיש לאל ידם לקנות לולב או אתרוג ונוטלין לולב שאול או במתנה או מן הקהל ותרעומת הרבה עליהן, וראיתי בעירנו זו מנהג גרוע והוא, כשהשמש נוטל הלולב ליתן לכל אחד ואחד לברך ברכת לולב, אינו שומטו השמש

מידו ליתנו ביד המברך אלא מחזיק השמש הלולב בידו, ושתים רעות עשו עמי, אחד שאינן יוצאין ידי חובה דנטילה בעינן ולא נגיעה, ועוד שמברכין ברכה לבטלה שהוא מברך על נטילת לולב ואינו נוטלו אלא נוגעו, על כן הירא את דבר ה' צריך ליטלם בידו ולחבר הלולב עם האתרוג ולנענעם, וכן צריך השמש כשנותן את הלולב ליתן אותו בידם ולשמוט ידו ממנו מכל וכל שישאר ביד המברך הלולב עם האתרוג, וכן צריך ליזהר לברך עובר לעשייתן, והיינו שיברך הברכה בעוד שהלולב ביד השמש ואחר כך יטלם, והשמש לא יתן הלולב ביד המברך עד שיברך תחילה, ואזהרה זאת מוטלת על החכם או על שליח ציבור הנותן הלולב ביד השמש שצריך להזהירם על זה שהשמש איש בער לא ידע, עכ"ל, (ועיין למורנו הרב הגדול שרשי הים חלק א' דף ל"ז ריש ע"ד).

קמח נטילת לולב לא דמי לתפילה ובדיקת חמץ, ולכן אם התחיל בהיתר אינו מפסיק. (שמן המאור).

קמט ההושענות מתחיל בא' ומסיים בל' שהוא א"ל, ואנחנו נוהגים לומר המ' דהוא א"ם רמז לאם הבנים שמחה שהוא בינה בחינת סוכה כידוע, כן נראה לעניות דעתי, וכשאומר אני והו יכוין שיהיה בלי אל"ף, והוא השם הראשון משם ע"ב כך צריך לכוין, ובפירוש ההושענות ראה תראה בספר בתי אבות פירושים וביאורים נחמדים, (ועוד לו להרב ז"ל בספרו הנורא בית דוד סימן תקכ"ז ותקכ"ט, ובפיוט סובבי תורתיך עיין שם סימן תנ"ח, ועוד לו בספרו ימי דוד יעויין שם), ובסדר הושענות יום הששי, עיין בספר חמדת ימים בחלק שבת, יעויין שם.

קן ההיכל יהיה פתוח עד שמכניסין הספר תורה להיכל אחר ההקפה, (קיצור של"ה), וכן נוהגין בכל תפוצות ישראל.

קנא בענין הנענועין כתב הרב נוהג כצאן יוסף דף ע"א ע"א, דתחילה מזרח ואחר כך דרום משום כל פינות, ואחר כך מערב שהוא גם כן פנים, ואחר כך צפון, מוליך ומביא מעלה ומוריד, וכל נענוע שלש, (ועיין קיצור של"ה), ורבינו האר"י זיע"א כתב שש קצוות, (כן כתב בבכורי יעקב סימן תרמ"ד, ועיין להרמ"ע סימן נ', ובתשובות בית חדש סימן מ"ב, ומוהרח"ש סימן ט', ולקט הקמח, ופנים מאירות חלק א' סימן פ"ח, ובספר עיקרי הד"ט סימן ה' וסימן ל"ו), ועיין בספר אוצר נחמד סדר הנענועים בארבע רוחות, והביא שם דמה שאין מנענעין בהזכרת ה', אסמכוהו אקרא אז ירננו עצי היער מלפני ה', וכן הביא בקיצור של"ה, ועוד שם בקיצור של"ה דשלשים וששה נענועים נגד שלשים וששה צדיקים, ונגד שלשים וששה מליצי יושר, יעויין שם, והרב חיד"א בקונטרס מורה באצבע סימן ט' אות רצ"א כתב, דרום, צפון, מזרח, מעלה, מטה, מערב, עכ"ל, וצריך

לומר ומעלה בוי"ו יתירה, (ועיין דב"ש סימן רפ"ט), ומה שכתב שם בקיצור של"ה דלא יהפך פניו ממזרח, הוא כפי מנהג האשכנזים ולא לנו, מכל מקום כתב שם דלא יוליך הלולב למטה כשמנענע, (ועיין בספר בית יהודה חלק א' סימן כ"ב לענין נענוע הלולב), ויהיה ראשו למעלה ועוקצו למטה, (וכן כתב בקיצור של"ה).

קנב מה שאנו אומרים בהושענות יום שני, ואנו קורין בתורה ובחמשה עשר, עיין טור ובית יוסף, וטורי זהב, ובכורי יעקב סימן תרס"ב.

קנג אין לברך ביום שני שהחיינו, (עיין כסא אליהו סימן תרס"ב, והטעם עיין בית דוד סימן תי"ז), ואם שכח לומר שהחיינו יברך בשאר הימים כמו שכתב בבכורי יעקב סימן תרמ"ד, ומי שלא היה לו לולב עד יום השביעי יאמר שהחיינו ביום השביעי, (כנסת הגדולה סימן תרמ"ח).

דק"ן ראיתי חידוש גדול ונפלא להגאון בעל ספר בכורי יעקב סימן תרנ"ח, דהנוטל לולב סביבות המקדש או אצל קברי בית דוד וקבר חולדה, גם בזמן הזה מקיים מצות עשה מדאורייתא כל שבעה, ויטול אותו בכונת ספק דאורייתא ולא על דעת שמקיים מצוה דרבנן דלא יעבור על בל תגרע ובל תוסיף, ונפקא מינה דלא יקל בשאר הימים משום ספיקא דרבנן להקל דאין להקל כן בירושלים, וגם לענין הפסולים שהוכשרו בשאר הימים בסימן תרמ"ט, יש להחמיר בירושלים כמו ביום ראשון, וכן לענין שאול יש להחמיר בשאר הימים, ולא ראה לשום אחד מהפוסקים ראשונים ואחרונים שהזכירו דבר מזה אשר הוא ברור לדעתו, יעויין שם, [ועיין גט פשוט דף פ"ז, דביאר גבול קצה הר ציון והתחלת ירושלים, ועיין ברכי יוסף יורה דעה סוף סימן רצ"ד].

הקן אם לא נטל לולב יטול בין השמשות, וביום ראשון מחלוקת אי יברך, והעלו דספק ברכות להקל גם ביום ראשון, אך ביום שביעי בין השמשות לא יטול משום דהלילה יום טוב, (עיין פרי מגדים, ואליהו רבה, ובשלחן ערוך סימן תרנ"ב).

קנו משעלה עמוד השחר עד הנץ החמה שהוא ארבע מילין דהיינו שעה וחמישית שעה, לא יטול לכתחילה, והמתפלל בבוקר לא יטול קודם תפילה אלא בהלל, ואם עדיין אינו הנץ החמה יטול בסוכה אחר התפילה בלא ברכה, (בכורי יעקב סימן תרנ"ב), ולפי זה התפילה ראשונה שמתפללין בחול המועד בקהלה קדושה עץ החיים יכוננה בצדק, וקהלה קדושה תלמוד תורה יכוננה בצדק בבוקר השכם, לא יעשו כן בחול המועד סוכות וימתינו מעט כדי שיהא לפחות ההלל עם הנץ החמה, ובהושענא רבא איני רואה שום תיקון כי קשה להם להמתין, ומן הראוי דגזברי הקהלה קדושה יתנו דעתם על זה שיזהירו להמזמר שיאחר מלהתחיל, ויאמר הזמירות לאט לאט, שלא יברכו העם על

נטילת לולב כי אם בשעת הלל, והמזכה את הרבים יצניע את הלולב ולא יראנו לעם עד אחר תפילת שחרית, וממילא רווחא דכשבאים לברך כולם אחר העמידה קודם ההלל כל העם בכנופיא זה אחר זה, יתאחר השעה ויהיה דבר בעתו עם הנץ החמה, ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"ב דכתב, דאם לקחו קודם הנץ החמה אין צורך להניחו וללוקחו מחדש, יעויין שם.

זקן יום טוב שני של גלויות הוא כדין שאר הימים, אבל אין מברכין על נטילת לולב בשמיני עצרת, (ועיין להרב בית השואבה אות נ"ה ואות נ"ט).

קנח לולב דבירך שהחיינו יום ראשון אינו פוטר זמן דקידוש ליל שני, ולכך נוהגין ליקח פרי חדש. (בי"ע סימן תרנ"א).

נקט פסולי ראשון לא מברכין בשני, ואינו משום זלזול יום טוב מה שאין מברכין אלא מספק, ולכן אם חסר כל שהוא או דניטלה מהפטמת ולא עשה גומא מברך בשני, ולכך אין נוטלין לולב ואין יושבין בסוכה ביום שמיני עצרת, (בכורי יעקב סימן תרמ"ט), ועיין שם באותו סימן דחסר לא יברך בשאר הימים והיינו היכא דניכר, יעויין שם.

קס בספרי זוטא העולה על רוח"י בסימן תרנ"ב, הבאתי מהרוקח סימן שנ"ג, ובשמים ראש סימן ע"ד, דאין לשתות מים וקאב"י בבקרים של ימי החג קודם שיברך על הלולב כמו יום תענית כאשר יעויין שם בטעמו, והגם דמלתא כדנא קשה מאד דצריך הברכה על לולב ותיקין עם הנץ החמה, ויש בני אדם דעל הרוב לא יוכלו לעשות טהרת הגוף אם לא ישתה קאב"י, ומוכרח להתאחר כדי לילך לבית הכנסת, הנה הזריז יתן דעתו לכוין את השעה ויעלה זה וזה בידו והכל לשם שמים, וזו היא ליראי ה' ולחושבי שמו כמבואר שם בהרא"ש, (ועיין בכורי יעקב סימן תרנ"ב אות ה', ועוד שם בסימן תרמ"ח).

קסא נטל לולב וחשב דהיה בו כל המינים ובירך, לא יברך עוד אלא יחבר שאר המינים ויטול, וכן אם היה חסר ערבה אחת, (יוסף אומץ סימן ב'), וכן הדין אם בירך על הפסול דאף אם יטול אחר כך כשר לא יברך, (פרי מגדים, ובכורי יעקב).

קסב ביום שני יזהר שלא יטול לולב אחר שלא נטל בראשון, אלא בשני הימים יקח לולב אחד בשביל שלא יכנס בספק ברכת שהחיינו, ואינו רשאי ליקח פרי חדש או בגד חדש בעת ההיא כדי להתחייב בשהחיינו דהוא הפסק, (בכורי יעקב סימן תרס"ב, ועיין ישועות יעקב), ולפי זה המברך על לולב של המזכה וביום שני הולך לבית הכנסת אחר להתפלל, מהיות טוב ילך לבית הכנסת שהלך ביום ראשון ויברך על הלולב ואחרי כן ילך למקום שלבו חפץ.

קסג כתב בספר בכורי יעקב סימן תרמ"ד, ישכים בבוקר לברך על הלולב בתוך הסוכה בתחילת הנץ החמה, ויברך ברכות השחר קודם ברכת נטילת לולב, יעויין שם, גם בספר מורה באצבע סימן ט' אות רצ"א הזהיר דיעשה הנענועים בבוקר בתוך הסוכה, יעויין שם, ואם שכח לברך אם אמר הלל ונענע לא יברך כמו שכתב הבי"ע סימן תרנ"א.
קסד הטעם דהברכה היא על נטילת לולב ולא על לקיחת, עיין הרשב"א חלק א' סימן קנ"ז, (ולהרב הלבוש, ונוהג כצאן יוסף דף פ' ע"א בהג"ה, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו דף מ"ג ע"ג).
קסה בכל ימי הסוכות נוהגים לומר מזמור פ"ג אחר ההושענות. (נוהג כצאן יוסף דף פ' סוף ע"ב).
קסו בתחילה יקח האתרוג שלא כדרך גידולו כשבא לברך ואחר כך יחזירהו דרך גידולו, (נוהג כצאן יוסף דף ע"ט סוף ע"ד, ועוד שם דף פ' סוף ע"א וריש ע"ב, דהשוה דין חליצת תפילין וחבירו בא להניחם עם דין לקיחת לולב ואתרוג מיד חבירו, ועיין מאמר מרדכי, ובכורי יעקב סימן תרמ"ד וסימן תרנ"א), ובקיצור של"ה כתב דבשעת הברכה יקח בהפכו עד שיגמור הברכה, יעויין שם, ואם בירך ונטל מיושב יצא בדיעבד פרי מגדים, ובכורי יעקב.

סימן כד

לדין יש תשובה,
יום הושענא רבא
במדבר בערבה

א כתב הרב המאיר עיני הגולה בספר מורה באצבע סימן ט' אות רצ"ה וזה לשונו, בימי החג לא יסיר מוראת שמים מעליו, וחס וחלילה לשמוח שמחה שאינה של מצוה, ויזכור כל אשר טרח בעשרת ימי תשובה, ועוד כי יום הושענא רבא לקראתו ועדיין הוא בספק, עכ"ד, ובכף אחת סימן כ"ד, ובספר אור הישר אות ז' כתב, דיטבול קודם ליל הושענא רבא כדי שיהא נקי כל הלילה לתורה ולתפילה, יעויין שם, ובנוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"ב כתב דהטבילה באשמורת, יעויין שם, ובשיירי כנסת הגדולה ושלחן גבוה כתבו דיותר טוב מבערב כאשר יעויין שם, ואשרי מי שיאחז בספר מועדי ה' לקרות בו בזאת הלילה, וכן בליל שביעי של פסח, וגם בליל חג השבועות.
ב כתב הרב הגדול חיד"א זיע"א בספר לב דוד פרק ל"ב וזה לשונו, והנה הרב בספר טור ברקת שם הבריק ברקאי אזהרה שמענו לעסוק כל הלילה בתורה ושלא להפסיק

בדברים בטלים שיחת דקלים מאליהם ומעלים עשן כי אז יעשן אף כו', ואם ילמוד כל הלילה כדחזי וכנימוס ינצל מכרת כמו שאמרו זכרונם לברכה, והאריך הרב בזה עיין שם באורך, ואשר נגע יראת אלהים בלבו יראה וערד יבוא בו, ובאימה רבה בקרבו ישים אור בו כיקוד אש מאימת הדין וימהר לשוב אל ה', ואת העוס"ק אשר עס"ק בתורה תהיינה חוברות יראה ואהבה בהכנעה וגילה ורעדה, וכל הלילה יתן דומי לו, ובכללות יכוין כי הכל לעשות נחת רוח ליוצרו דוקא לתקן שורש הלימוד במקום עליון, וגמירי הבא ליטהר מסייעין אותו, והכל הולך אחר החיתום להתפלל תפילתו בזמנה ובכונה שלימה, ולהיות עינא פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו, ואחר תפילה יתן חלק ביום הנורא הזה לעסוק בתורה כי יום קדוש הוא לאדונינו, ואחר אשר ינוח לישן מעט יתגבר כארי ללמוד ולעשות צדקה כפי כוחו וישום ארחותיו ככל אשר תשיג ידו, עכ"ל.

ויוסף עוד דוד על זה והוא במה שכתב בספר שמחת הרגל דף מ"ט סוף ע"ב וזה לשונו, ואם בעל נפש אתה תמעט באכילה ושתיה וכל הלילה אז תקרא ביראה ושמחה רבה, ולא יפסיק בדברים בטלים דדינא קיימא, ולא יתן מקום למקטרג חס וחלילה, וגם ביום לא יתגרה בשינה כל כך, וילמוד בתורה ויעשה צדקה שהם שני עמודים אשר כל בית ישראל נכון עליהם בגלות החל הזה, וכתבו גורי האר"י זצ"ל, כי מאד צריך לדקדק במעשיו ביום הזה, ובכן השתונן והתבונן ביום זה של הושענא רבא לילו כיומו, הכון לקראת אלהיך ישראל לעובדו בלב שלם בתורה ובמצוות בדקדוק עצום, עכ"ד, ואוי ואבוי על מי ששוחק קארטי"ן (קלפים) וכיוצא ביום הזה דאין קץ לעונשו יתר על שאר הימים רחמנא ליצלן, יבוא הכתוב השלישי בספר כף אחת סימן כ"ד וזה לשונו, אור הושענא רבא ישתדל מאד ללמוד כל הלילה התיקון הנהוג והכל הולך אחר החיתום והוא גמר דין האדם, ובשמיני עצרת מסירת הפתקין, אי לזאת ליל הושענא רבא והיום, ל"ו בכח יגבר איש לעבוד את בוראו ולשוב בתשובה כדת מה לעשות וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, עכ"ד, ודבריו נאמנים ונחמדים.

ג כתב הרב חמדת ימים ביום הכפורים פרק ד' אות ל"ב וזה לשונו, כל האדרא רבה מפרש סוד שם ההוי"ה ברוך הוא זולת שם י"ה, כי הם נכללים במה שביאר בעליון מהם, אך באדרא זוטא שם כל ארבע אותיות השם, וזה אור גדול לעין הקורא שיכוין ליחד ארבע אותיות השם ברוך הוא כשלומד בה ובפרט בלילה הזאת, עד כאן, ואשרי אדם שיקיים שויתי ה' לנגדי תמיד.

ד מדליקין נר של שעוה משיורי נרות יום הכפורים, הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, וגם כי נקרא כיפור קטן, (עיין נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"א).
ה הסליחות של התהלים יותר טוב לחלקם בחמשה בסיום כל ספר וספר, ובסוף ספר חמישי יאמר הפיוטים לז' כורתי ברית, בזכות אהרן, זכות נשמר, זכות פנחס, זכות סגן, וגם ברחמנא אדכר לן יאמר אחר קיימיה דאהרן, זכותיה דיוסף, קיימיה דפנחס, קיימיה דדוד, צלותיה דשלמה, ויוסיף לומר אות ו' ולא תתפרע, ובאות ז' זיוך וזכוון, ואות ח' חשוב עלן, ובאלקינו שבשמים יוסיף כמו כן ואל תבישנו, ונקרא, זכרנו, זכינו, חמול עלינו, ובעשה למען אחר כיהן יאמר זך קינא, זכות אסיר, נעים זמירותיך, מלך בנה, ואחר דעני לאהרן יאמר דעני ליוסף, דעני לפנחס, דעני לדוד ולשלמה, וביום בהקפה הששית יאמר זכות נשמר, וזכות פנחס, וכן בשאר כנזכר לעיל לטובים השנים דשקולים הם ויבואו שניהם, ותמיהני על המדפיסים קריאי מועד ומחזור שלש רגלים, איך לא יהבי דעתייהו לסדרם בגורן נכון, ומי שרוצה שלא לטעות ירשום בספרו קריאי מועד ובמחזור שלש רגלים כנזכר לעיל, ואפילו שאינו שליח ציבור כדי שיהיו מורגלים בפיו, אמר עם הספר, (ועיין בספר עמודי שמים דף כ' ע"ב).
ויו מת לו מת בתוך החג התירו רבני ירושלים ת"ו לקרוא סדר תיקון ליל הושענא רבא, (קונטרס אחרון בספר מחזיק ברכה, והובאו דבריו בספר שלמי יחיד דף קפ"ח ריש ע"ד, ובספר מזבח אדמה, וקמח סולת, ומלאכת שלמה סי' ו').
ז לענין לצאת לאור הלבנה, עיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרס"ד, ובמה שהשבתי על דברי הרב זקן אהרן סימן ר"ו, יעויין שם בסייעתא דשמיא, (ועיין מה שכתב בספר נוהג כצאן יוסף דף פ"א ריש ע"ב), ומה שנמנעין לצאת בשוק בלילה הזאת אין טעם לזה כמו שכתב בספר שולחן גבוה, ומכל מקום כשחל במוצאי שבת לא יצא ליקח בשר ושאר דברים ויתעכב הרבה, אלא יהיה רץ כצבי ויחזור לבית המדרש ולא יתאחר מפני ביטול בית המדרש, ועיין נגיד ומצוה דף פ"א ע"ב לענין הצלם בליל הושענא רבא.
ח אם יש לו סוחרים גוים שרגילים לבוא לבקר בחג הסוכות, יסיר מסוה הבושה מעל פניו ויאמר להם באופן שלא יבואו לביתו בליל הושענא רבא ויומו, כי לא יבצר על הרוב דבאים הם ונשיהם וטפם ועושין ריקודין ונגינות שותי שכר והזמן גורם שלא תהיה כזאת בבית ישראל, והיה בה' בטחונו לרחקם מעליו בעצם היום הזה, ויחשוב דהוא כמו שבת ויום טוב דלא אפשר לעשות, כן יתנהג בליל הושענא רבא ויומו, ואיתיה בתקנתא בשאר ימי חול המועד, והבא ליטהר מסייעין אותו מן השמים וה' לא ימנע טוב להולכים

בתמים, (ועיין מה שכתב הבן יקיר לי מגן אברהם נר"ו בספר והוכיח אברהם פרק כ"ד יעויין שם).

ט אם חלם בתחילת הלילה שלא במתכוין לא יאכל עד חצי היום, ואסור להתענות בהושענא רבא, (ועיין אשל אברהם בפריו סימן תקס"ד).

יוד מנהג נכון ללמוד ליל הושענא רבא בהלכות תשובה להרמב"ם, (שלחן גבוה סימן תרס"ד).

יא בהושענא רבא לא יטול הערבה [אלא] אחר קדיש תתקבל, ואם נטלה עם הלולב הוא עובר על בל תוסיף, (זכור לאברהם חלק ג', והרשב"ש סימן ו', ושל"ה, ובנגיד ומצוה דף פ"ב ע"א).

יב אפילו בהושענא רבא אם אין לולב ואתרוג אין מקיפין אפילו פעם אחת כמו שבת, ואין מוציאין ספר תורה. (גורי האר"י זיע"א, ברכי יוסף).

יג אפילו הערבה של הושענא רבא אין לזלזל בה. (טור ברקת, וסדר היום, ברכי יוסף סימן תרס"ד).

יד גוי שקצץ ערבה בשבת להושענא רבא שהוא חל יום ראשון, עיין בתשובות הרשב"א חלק ה' סימן רי"א, (ועיין לעיל בסימן כ"ג, ועיין למרן ומור"ם בסימן תרס"ד, ולהמרדכי ריש פרק שלישי דסוכה, ובספר שער המלך הלכות לולב דף צ"ז ע"ד, ועיין של"ה, ובשלחן גבוה).

טו הרמ"ע בתשובה סימן כ"ה כתב משם גדול אחד, דהיה לוקח ערבה גדולה שיהיה בה טו"ב בדים כמנין שם הוי"ה במספר קטן, יעויין שם, והחמשה בדים צריך לקושרן יחד, וקודם הקשירה יראם לתלמיד חכם אם הם כשרות ולא יסמוך על שמש בית הכנסת, (ועיין ברכי יוסף סימן תרס"ד).

טז מתירין אגודו של לולב עד חציו, והוא בין הקפה להקפה, וסמך לדבר כפת תמרים חסר וי"ו, רמז דכל ששה ימים הוא קשור וביום השביעי מתירין האגודות, (מרדכי פרק שלישי דסוכה, ועיין ברוקח, ומוהרי"ל, ודבר משה חלק א' סימן נ"ג, ועין עוד שם סימן מ"ג, ובית דוד סימן תס"א, ובספר נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"ב), ובספר משבצות זהב סימן תרס"ד כתב דאעיקרא זהו כדי לנענע הלולב יפה ולכוין להסיר טללים רעים, (ועיין שולחן גבוה).

טוב כתב בעשרה מאמרות, (דף מ"ד ע"ג והובאו דבריו בילקוט ראובני סדר בראשית דף י"ח ע"א), על הפסוק ויקרא ה' אלהים את האדם ויאמר לו איכ"ה, דרמז לו א' בתשרי ראש השנה, י' דהוא י' לחודש יום הכפורים, מתחילת ראש השנה עד נעילה מאתיים

ארבעים ושלש שעות, וביום כ' אחריו מיד הושענא רבא, חותם הדין זה יום ה' שהיה הושענא רבא בבריאת עולם, עכ"ל, (ועיין נוהג כצאן יוסף דף פ"א ריש ע"ב).

חי סגולה להנצל מלסטים הוא דמערבה של הושענא רבא יעשה תיבות כל"י זיי"ן, והיינו כשמסבבין עם הספר תורה סביב הבימה ואומרים הושענא, פעם ראשון כשמגיע לאות כ' יתלוש עלה אחד מהושענא שלו, ופעם שניה כשיגיע לאות ל', ופעם שלישית לאות י', ופעם רביעית לאות ז', וכן לכל שבעת הקפות ינהוג כן, ואחר כך תצרפם יחד ונעשה כל"י זיי"ן, וישים העלין כמין שד"י, וידבק העלין מנר שעוה דיום הכפורים ויתפור בבגדו עם שם צמרכ"ד וישא אצלו, עוד אופן, יקח אצלו הושענא שלו בדרך, או שידע בבירור באיזה מקום מוטמן בביתו, וכשיזכור בשעת סכנה יועיל. (כן כתב ש"א ספר זכירה דף ע' ע"א).

יט בענין מספר חבטת הערבה, ואם היא על הקרקע בלבד או על הכלים נמי, עיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרס"ד בסייעתא דשמיא, ושם תמצא סעד וסמך למנהג להשים הלולב והערבה על גבי הפתח לשמירה, יעויין שם.

ך חמשה בדים נגד חמשה חומשי תורה ובכל אחד לפחות שלש עלין, בין הכל חמשה עשר נגד חמשה עשר שיר המעלות, ונגד חמשה עשר תיבות שבברכת כהנים, (נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"א).

אך. מנהג מהרי"ל ליקח לולב חדש להושענא רבא כמו שכתב בספר נוהג כצאן יוסף דף פ"א סוף ע"א.

כב בנוסח התפילה לערבה הלא היא כתובה על ספר הישר כף אחת סימן י"ז, והיא ל"ו נדפסה במחזורים של שלש רגלים, והנה בעתה אנכי תק'נתי דיוסיף ויאמר בנוסח זה, ותעלה לרצון חבטת הערבה הזאת לכפר על מה שחטאנו בפינו ובשפתינו בכל דיבור האסור כי הערבה דומה לשפתים, גם תרחם עלינו שלא יקום ולא ישלוט עלינו שום קטרוג ולישנא בישא מכל המשטינים והמקטרגים עלינו בין שהם בשמים בין שהם בארץ, וכולם יפלו בארץ שלא יעשו בנו שום רושם כלל, ויאמר גם כן אחר החבטה שלש פעמים פסוק כל כלי יוצר עליך כו', עד כאן, כך למדתי מתשובת רב האי גאון בספר שערי תשובה סימן שמ"א שכתב וזה לשונו, וששאלתם לענין ערבה שחובטין אותה בקרקע מהו, הכי חזינן הערבה דומה לשפתים והיא באה לכפר עליהם, מכאן ולהלאה יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה, ומשמא דקדמונים אמרו חביטה אמאי, משום כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך כו', משום דעד כאן ביומין איליין השטן מקטרג, וישראל ביומין איליין דנפישין מצוות מבטלי ליה, מכאן ולהלאה כל שעה דיקום עלייהו

לא יכיל לשלטאה ויהא נפיל בארעא, עכ"ל, והן הם הדברים הנאמרים בזוהר הקדוש סדר צו דף ל"ב ע"א וזה לשונו, אמר רבי יוסי הא תנינן ערבה דדמיא לשפוון בהאי יומא מאי היא, אמר רבי חייא אף על גב דלדרשא הוא דאתי הכי הוא ודאי דהא בהאי יומא בשפוון תליא, בהאי יומא פקיד מלכא למיהב פתקין לסנטירא ומסתמי דינין ואסתים לישנא בישא מעלמא כו', יעויין שם.

כג והנה נודע כי ביום הקדוש של הושענא רבא נעשה ונתקן כלי המ' שבה בכל תיקונו כו', ולכן מה טוב ומה נעים הדבר הזה להפריש ביום הקדוש הזה תשעים ואחת פרוטות של כסף כנגד בחינת המים חיים של בית השואבה, וגם מים עולים תשעים ואחד כחושבן מן ומאכל, ועל ידי זה מתחברים שתי שמות הקדושים הוי"ה אדנות כחושבן סוכה, ובחינת מי"ם ומ"ן, והנה בהצטרף תשעים ואחת פרוטות הנזכרות עם מאה ועשרים פרוטות של חג הסוכות כנגד הסכך [הסוכה] וכנגד מסך האהל שעל ידי זה אנחנו מסלקים את כל המסכים והעבירות ומעוררים את החסדים, ועל ידי זה אנו מכניעים ומסלקים את כל בעלי ריב ומצה ומריבה מעל ישראל הנקראים מים הזדונים, (מעשה הצדקה דף קכ"ט אות ע"ד, יעויין שם).

כד לך נא ראה אמרי קדוש של מורנו הרב חסיד שבכהונה בספר מדרש תלפיות דף פ"ח ע"ג שכתב וזה לשונו, גוג ומגוג עולה שבעים כנגד כל שבעים אומות, כי אז ימלוך גוג ומגוג על כל שבעים אומות וכולם יבואו יחד על ישראל, וכשיגאל ישראל מידם אז יהיה הושענא רבא כי עתה כשנגאלו מיד בבל גלו למדי ואחר כך גלו ליון וגלו לאדום, ואז יהיה גאולה בהחלט, וכן בכל יום, ויום השביעי ניצולו מיד כולם ולכן הוא הושענא רבא, ולפי שהם נמשלו למים שעל כן היה ניסוך המים בחג, לכן אין אנו שואלין המים עד שיעברו כל השבעה ימים שלא יתנו לנו המים בעוד שהן שולטין שיהיה מים זדונים, וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה טעם אחר, מפני שהגשמים אינן סימן טוב בחג, וכמו שאמרו דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך קיתון על פניו, והרי אנחנו עבדים ואין מוזגין כוס אלא על ניסוך המים כאמור, ולכן לולב עולה כמנין חיים, וערבה אותיותיה ארבעה, הרי שבעים ושנים, וכן הדס עם שלש אותיותיו עולה שבעים ושנים, כנגד השבעים שרים ששולטים בחג שהם נאחזים בבית דין העליון, שהם שבעים דיינים ושני סופרים אחד כותב זכות ואחד כותב חובה, עכ"ד, ולפי זה אתה תחזה דנאמנו מאד דברי מורנו הרב כנסת הגדולה בסימן קי"ד בהג"ה ט', דאין יסוד וסמך למנהג דמזכירין הגשם ביום הושענא רבא, יעויין שם, אך ורק בספרי הקטן רוח חיים סימן תרס"ד, הבאתי לאשר

ולקיים מה שכתב אבודרהם לומר בחזרת ספר תורה להיכל ביום הושענא רבא המזמור לך דומיה תהלה, עיין שם בטעמו של דבר, (ועיין נגיד ומצוה דף פ"ב ע"א).

כה כתב בספר נזיר שמשון במסכת סוכה וזה לשונו, ראיתי בספר כתב יד דנהגו נשים מעוברות ליקח האתרוג ביום הושענא רבא, ומוציאות הפטמת ואחר שמסירות הפטמת מחלקות צדקה לעניים כל אחת כפי יכולתה, ומכוונות שיצילה הקדוש ברוך הוא בשעת לידה ותצא הולד בר קיימא, והטעם כי העץ הדעת למאן דאמר היה אתרוג, האכילת עץ הדעת הביא מיתה לעולם ונשים מתות בשעת לידתן, לכך עושות כסדר הזה ומתפללות אחר זה נוסח תפילה זו, רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דבשביל שאכלה חוה מעץ הדעת גרמה בחטאה להביא מיתה לעולם וחבלי יולדה, ואם אני הייתי שם באותו זמן לא הייתי אוכלת ממנו ולא הייתי נהנית ממנו מכל וכל כשם שלא רציתי לפסול אתרוג זה בכל ימי החג שעברו, ועתה שפסלתי אותו בשביל שנגמרה מצותו ואני לא הייתי עוברת מצותיך, ותקבל ברצון את תפילתי ואת תחינתי שלא אמות מסיבת העיבור ומסיבת הלידה והושיעני שתהא הלידה בנקל ובנחת ולא בצער ולא בקושי, ולא תהיה לי ולולד שום נזק כי אתה האל המושיע, עד כאן, ובני הגדול אברהם אוהבי נר"ו העתיק הדברים האלה בלשון לעז בספרו והוכיח אברהם פרק כ"ד כדי שתהא התפילה שגורה בפי המעוברות, ומי שאשתו מעוברת בימים האלה יתן דעתו ליקח אתרוג וליתן ביד אשתו שתעשה כנזכר לעיל, ויאמר בפניה נוסח התפילה תיבה בתיבה כדי שתאמר היא אחריו, ותזכה שתלד בריוח ולא בצער ויצא הולד לחיים טובים ולשלום, אמן.

כו יש לקרות ביום הושענא רבא בנבואת חגי סימן ב', בעשרים וארבעה לתשיעי כו', (נזירות שמשון סימן תרס"ד).

זך מרבים בסעודה ביום זה להורות שהוא בטוח שזכה בדין שמים ובכל דרכיך דעהו, (נוהג כצאן יוסף דף פ"א סוף ע"ב), ומכל מקום יעשה הסעודה מבעוד יום בשביל הלילה שהוא יום טוב, והגם דמאחרין לא ישבע בטנו כי אם צדיק אוכל לשובע נפשו.

כח הרב עמודי שמים בהקדמתו דף כ' ע"ב כתב וזה לשונו, וכדי להורות מעט כמה חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, והיאך נפש האדם השלם נאחזת ודבוקה בבורא עולם יתברך, ויבואר גם כן מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, האבות הן הן המרכבה, ומה עמקו מתקו דברי חכמינו זכרונם לברכה, בוא וארא אפס קצהו ממה שאמרו דורשי רשומות כמין חומר שמע מפלאות תמים דעים, הם אמרו אברהם בגימטריא תשע הויו"ת, ויצחק שמונה הויו"ת, ויעקב שבע הויו"ת, ויוסף שש הויו"ת, ונראה לי הטעם לפי שאברהם אבינו עליו השלום הוא סבא קדישא כידוע, ואף על פי שמדתו חסד

מכל מקום שרשו בספירת חכמה, קו ימין ממנה יחשבו תשעה ספירות עד תומם שכל ספירה הוי"ה כנודע, וארבעה עשר היתרים שבשם אברהם יראה לי שרומזים לשם דוד שנטל המלכות שהיא הבת שהיתה לאברהם אבינו ובכל שמה כידוע, והיינו בחכמה יסד ארץ באבא יסד ברתא, ועוד להורות על היד הגדולה שנטל לחלקו, ויצחק אבינו שמו עולה בגימטריא שמונה הויו"ת, כי אף על פי שמדתו גבורה שרשו בבינה דמינה דינין מתערין וממנה יתחיל ויסתיים מספר שמונה, ויעקב אבינו שמידתו תפארת הכולל שבעת ימי הבנין כנודע, מכוון מספר שמו לשבעה הויו"ת שהם שבעת הספירות אור שבעת הימים, ויוסף הצדיק בנו של יעקב אבינו עליו השלום, על כן הוא חסר אחת שהוא סוף משך הוי"ו סוד ו"ה, הגוף וברית חשבינן חד כידוע ליודעי ח"ן, ושם ישראל הוא בגימטריא שוה למנין עשרים הויו"ת ושם אהי"ה, ונראה לי טעם הרמז בעשרים הויו"ת כנגד אות היו"ד ומילויה העולה למנין עשרים שהוא כנגד הברית שכרת הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו עליו השלום בין עשר אצבעות ידיו ועשר אצבעות רגליו, כמו ששנינו בספר יצירה, ולכן כפול היו"ד עצמו במילוי ועולה עשרים כמנין כת"ר, וכן עשר הדברות יש בהן אותיות כמנין עשרים, ונכלל שם אהי"ה בגימטריא זו להורות על המאציל העליון שורש השרשים ראשית ההויו"ת, וכן שם אהי"ה בגימטריא עשרים ואחת על דרך זה, וזהו א"ך טוב לישראל להורות על גימטריא זו, עכ"ד, ואמר אלי החכם השלם והכולל בנן של קדושים כמוהר"ר יהודה קרישפין נר"ו, דגם אהרן עם האותיות עולה עשר הויו"ת דהוא נמי מהשבעה כורתי ברית, וגם פנחס עם אות היו"ד הניתן לו על ידי הברית עולה שמונה הויו"ת, ובזה נכללו כל שבעה כורתי ברית שרומזים למדות העליונות, זה תוכן דבריו, ולפי האמור הנה מה טוב דאנו אומרים כהיום הזה לילו ויומו השבעה כורתי ברית, דהוא יום א"ך לחדש דדבר בעתו מה טוב, א"ך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך, ומאת ה' היתה זאת דבא בכוון האי יומא דקא גרים

סימן כה

כל מלתא דמתאמרה,

בשמיני עצרת ושמחת התורה

א מאד מאד יזהר בתפילות שמיני עצרת לאומרם בכונה גדולה כי מלבד שכל תיקון של הימים מיום ראש השנה עד שמיני עצרת הוא נשלם והכל תלוי ביום הזה, עוד בה כי אין בכל אלו הימים יום רצון לה' לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כיום הזה, כמו שאמרו בזוהר הקדוש סדר צו דף ל"א ע"ב שאמרו וזה לשונם, ובההוא חדוותא לא משתכחי

במלכא אלא ישראל בלחודייהו ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה, ועל דא ישראל שראן ועמין עובדי עבודה זרה מסיימי, עכ"ל, הנה מבואר מלשון הזוהר הקדוש דכל מה ששואל מהקב"ה, מתקבל תפילתו ועושה בקשתו, ואם כן מן הראוי הוא להיות כל היום מתבודד עם קונו ללמוד בתורה ולעתור ולרצות לפני ה' שישמע תפילתו ויעשה בקשתו, וזה ברור, וכן אמרו בזוהר הקדוש סדר נח דף ס"ג ע"ב, ובעוד דאיהו בלחודוי עם מלכא שאיל ליה כל צורכוי ויהיב ליה, עיין בית דוד סימן תס"ה

ב מה שאומרים מזמור הושיעה ה' כי גמר חסיד, עיין בספר בני יוסף סימן ז', ובספר חמדת ימים פרק ז' מסוכות אות י"א טעמים נכונים, וגם אני בעוניי טועמיה חיים בספרי הקטן רוח חיים סימן תרס"ח בסייעתא דשמיא

ג אם טעה ואמר בשמיני עצרת "את חג הסכות" יחזור, ברכי יוסף סימן תרס"ח, ויוסף אומץ סימן ח', ושערי תשובה

ד לא יאמר חג שמיני עצרת אלא שמיני חג עצרת, ועיין קרני רא"ם בחידושיו דף צ"ב ע"ב, ולמורנו הרב ראש יוסף בסוף הספר, ושלמי חגיגה דף רל"ט ע"ב, ולהרב כסא רחמים דף קט"ז ע"ג, ועיין בית יעקב סימן מ"ח וקמ"ב, ושערי תשובה, וכנסת הגדולה סימן תרס"ח, ובתשובות סימן מ"ח, ושמש צדקה סימן ח', ובכור שור דף קט"ו ע"ב, שיורי ברכה שם לענין אי אמר חג ואי נאמר שמיני עצרת חג, יעויין שם, ונהר שלום, ומחצית השקל

ה ליל שמיני עצרת יאכל ודאי לילה מפני ספק ברכה בסוכה, תשובות רש"ל סימן ס"ח, ועיין טורי זהב, ומגן אברהם, ובאר היטב, וברכי יוסף, ומשחא דרבותא סימן תרס"ח, וחמדת ימים פרק ז' מסוכות אות י"ד, ונהר שלום, ומחצית השקל, ומשבצות זהב, ועיין בספר עמק בנימין סימן מ"ב, ולעיל בחג השבועות

ויו שמיני עצרת אסור בזיווג, וכן שמחת תורה לחוצה לארץ, שלמי חגיגה דף רל"ט ע"ד, ומשפט כתוב סימן תצ"ד, ועיין ברכי יוסף סימן תצ"ד ותרס"ח, ובאר היטב סימן ר"מ, ושולחן גבוה סימן תרס"ח, ושערי תשובה, ועיין בספר אור הישר אות ט', וטעמו של דבר ליודעי ח"ן, אך בספר נגיד ומצוה דף פ"ב סוף ע"א וריש ע"ב, נראה מדבריו דהוא מטעם אחר, והמשכילים בחכמת האמת המה יבינו דהכל יהיה טעם אחד ואנחנו לא נדע, ועיין מלאכת הקודש סדר מקץ מה שכתב בזה, ולענין שתי לילות פסח ושתי לילות ראש השנה בתשמיש המטה, יעויין שם, וזובח תודה דף ל"ד ריש ע"ב

ז הירא את דבר ה' והוא חתן תורה, לא יסבב הבתי כנסיות להזמין שיבאו לכבדו מכמה טעמים, וכאשר כתבתי בספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן ו', ובפרט אם הוא תלמיד חכם, אלא אם רוצה ילך אחר התפילה אל הבתים היותר הכרחיים

ח יש מחזורים דבתיקון הגשם כתוב קודם אנה הורידהו כמו שאתה הוא, ועוד פעם שניה בסופו, והשלוחי צבור נוהגים לומר פעם אחת וקודם אנא, וטעמם שיהא חתימה מעין פתיחה, וכבר נדפסו במחזורים כמו כן

ט תשעים פעמים משיב הרוח ואחר כך נסתפק, יש לסמוך על סברת מהר"ם דחזקתו שהזכיר, מקום שמואל סימן נ' ונ"א, ועיין לבוש סימן תרס"ח

יוד כמו צער בנפשי דבשמחת בית השואבה ושמיני עצרת ושמחת תורה דמדליקין בבתי כנסיות ומשוררין, יש יחידים דמביאים נשים נכריות עם בעליהן כדי שיסבבו הבית הכנסת ויראו, ולא טוב עושים אפילו להגברים לבד, וכל שכן ונשיהם עוברים על לאו דאל תפנו, עיין בקונטרס כף החיים סימן ד' אות ה' כאשר יעויין שם, וכתב בספר ילקוט ראובני דף צ"ט ע"ג, דבבית הכנסת שיש עמהם גוים לא אשתכח ברכתא ואיכא עננא וחשוכא יעויין שם, וערום יעשה בדעת שלא יהיה איבה בדבר והיה מחניך קדוש

יא שמיני עצרת ושמחת תורה דנוהגין לומר התפילות שסידר החיד"א בספר קונטרס כף החיים סימן ט"ז אות כ"ד מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא

יב על הולכת אבוקות של שעוה בידיהן בשעה שמרקדין בהקפות שמחת תורה, הלא זאת מודעת מחלוקת שהיא לשם שמים לשני המאורות הגדולים רבני עירנו בספר בתי כהונה חלק א' בקונטרס ב"ד סימן י"ח וי"ט וכ"ד שהתיר, ובסוף ספר חנן אלהים דאריה ישאג לאסו"ר איס"ר, ובספר בני יהודה דף ו' ע"א כתב, דעל דבר זה הן בעון נחלקו לשני כיתות יחידי אזמיר יע"א, ומזה נמשך כמה תקלות וצרות תכופות ורוח זלעפות והוא רחום יכפר בעד, יעויין שם, ומזה ילמוד כל אדם שלא להטפל בעל הבית במחלוקת שבין בעלי הוראה כי מה לו להכנס בין הרים הגבוהים, ותמיד יהיה בורח מהמחלוקת כמו שבורח מן הנחש וכדומה, ויהיה אוהב שלום ורודף שלום

יג הכף החיים סימן כ"ז אות ה', ומנהגינו לקרות ביום שמיני עצרת סדר וזאת הברכה סמוך למנחה או אחר המנחה וכמו שהבאתי בספרי זוטא רוח חיים סימן רפ"ה מהחמדת ימים פרק ז' דסוכות אות כ"ו, ומהרב מט"י יעויין שם בעזר משדי, וכן כתב בספר נגיד ומצוה דף פ"ב סוף ע"א, ועבודה ומורה דרך דף ד"ש ע"ב, וכרם שלמה סי' רפ"ה

יד שמיני עצרת שחל בשבת אי נדחה על השמינית משום מזמור שיר ליום השבת, עיין פנים מאירות חלק א' סימן ס"ג, ולהגאון הגדול מרן זקני זיע"א בספרו הנורא חקרי

לב אורח חיים סימן ק"ל, ושערי תשובה משם פמ"א חלק א', וצריך לומר פ"מ כנזכר, ואשל בפריו

טו משום ספיקא דיומא אי קורין כל הבכור ופרשת וזאת הברכה ובמפטיר בפרשה ובהפטרה, עיין תיקון ישששכר דף ע', ושיורי ברכה סימן תרס"ח, ויוסף אומץ סימן פ"ב, ועיין מבי"ט חלק ב' סימן קכ"ט, וברכי יוסף

טז שמיני עצרת לארץ ישראל ושמחת תורה לחוצה לארץ, אינו עולה למת בתוך הרגל כי אם ליום אחד, יוסף אומץ סימן צ"ג, עיקרי הד"ט סימן ל"ד אות ט"ו, ועיין זרע אמת חלק א' סימן קס"א, וברכי יוסף, והיכא דחל שמיני עצרת בשבת, עיין בעי חיי יורה דעה סימן רל"ט ור"מ ועיין מוהריט"ץ סימן ע"ח, ובני חיי סימן שצ"ט, ונחלת שבעה סימן י"ח, וטורי זהב, ומגן אברהם סימן תקמ"א, ודו"ק

טוב לא יזרקו קונפיטי"ם בעת הקפות ספר תורה שמא חס וחלילה יתן בעין חברו ויסמא את עינו, ולא יסמוך על נס כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, דאינו תלוי בזה השמחה של תורה, ועיין מעדני יום טוב משם רבינו בחיי והובאו דבריו בבאר היטב סימן תרס"ט, וקמח סולת דף קנ"ד ע"א

חי לא יעשה הוללות וסכלות בשמחת תורה דשמחה לחוד והוללות לחוד, וכבר הוכיח בשבט פיו על זה בספר אורחות יושר פרק ט"ז, ועיין אות מ"ב, ובספרי הקטן נפש כל חי מערכת ש' כתבית יהבית טועמי"ה חיים על מה שאנו עושים שמחת התורה ביום אחרון של חג, יעויין שם בסייעתא דשמיא

יט בספר אורחות יושר פרק ט"ז הוכיח במישור, וגם אני הצעיר רחב פי על אלו החתנים דמשכימים בבוקר ומתפללים במרוצה, לא בחר ה' בהם, דהרצים יצאו דחופים, ולפעמים לא יוכלו להבחין בספר תורה אם יש איזה טעות או לא דאינו דומה אור היום לאור שרגא, והמהירות נמי גורם דלא יוכל לדקדק היטב, ורוב החתנים לא הורגלו ללמוד פרשה בספר תורה כדי להבחין, וחתנים כאלו העדר טוב ממציאותם, והם מכוונים דההוצאה היא מועטת וקל"ה כמו שהיא, אך לא עבדי כתקונה, וכמו כן המתפללים בשבתות ה' בבוקר בבוקר, ירוצו ולא יגעו ואין אומרים תיבה שלימה כתקונה, ולפעמים מתחילים קודם שיאיר היום, וכבר אירע כמה פעמים דנמצא טעות בספר תורה בתפילה שניה אחר שקראו בראשונה, ה' הטוב יכפר בעד, והקורא הפטרה לעילוי נשמת, לפעמים אין זה מברך אלא מנאץ, ודי בהערה זו

ך חתן תורה אם יכול להיות מסיים ומתחיל והוא באחד, על זה נשאל מוהריק"ש בספר אהלי יעקב סימן קכ"ג, והשיב דהוא יותר טוב הכי, יעויין שם, ועיין כנסת הגדולה סימן

תרס"ט, ועיין אשל בפריו, ובספר זרע יעקב סימן ג', ובספר קול אליהו סוף חלק אבן העזר יעויין שם, ועיין לקמן באות כ"ט ואות ל"ז, ומנהגינו בשלשה, חתן מעונה, וחתן מסיים, וחתן מתחיל, אלא דלחתן מעונה אינן קורין אותו בפומבי בשם חתן דהוא כמו סניף לחתני התורה וחתן ויעל ליכא, והוא יותר נכון דהתורה משולשת על ידי משולש בחודש משולש והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ובמעמד שלשתן אתי שפיר יותר, ועיין כנסת הגדולה סימן תרס"ט, ועין לרב רחומאי הרב פתח הדביר נר"ו דף קנ"ח ע"ג

אך. זאת לפנים בישראל מימי עולם ושנים קדמוניות, היו בכל בתי כנסיות כמה זוגי חתני התורה, ועתה מבקשים אפילו זוג אחד ואין מוצאין, והן אמת דעתה יש מדרשים כנגד הבתי כנסיות שיש בעיר, אך העיר רבתי עם יוסף ה' אלף פעמים אמן, ואינו אלא בשביל הוצאת הסעודה דלפי יוקר השערים יהיה להחתן הוצאה מרובה, ואני אומר דלא מן השם הוא זה, דבשביל חשבון הסעודה יהיו נמנעים ומתרשלים מלעשות כבוד לתורה, ואפשר להו שלא להרבות בקרואים כי אם מתי מספר בלבד עם בני הבית, או יצטרפו במקום אחד חתן מסיים עם חתן מתחיל אם מכירים זה את זה, ומה גם מי שנשא אשה דהמנהג קדום דבשנה שנשא אשה גופנית נושא גם אשה רוחנית תורתינו הקדושה, ויקיים יראת ה' טהורה זה הלומד תורה בטהרה, ויהיה לו לסימנא טבא ושמח את אשתו אשר לקח, והמנהג היה באיזה בתי כנסת לומר מי שברך על החתן בשמחת תורה שיהיה לשנה הבאה, ואירע דחתן אחד חלה חולי כבד בתוך השנה, ובתוך החולי אמר רפאני ה' להיות חתן תורה ונתרפא ועשה מצותו בשמחה רבה.

בך. הקורא לרי"ש חי"ת אי יכול להיות חתן, עיין מה שכתב רב ספר"א מוהרח"ף נר"ו בספרו היקר פתח הדביר דף ע"ו ע"א

כג חתן קטן שלא הגיע לחינוך, אפילו שיודע בטיב הפרשה בדקדוקיה ובטעמיה לא יהיה חתן, אורחות יושר פרק ט"ז, ועיין כנסת הגדולה סימן תרס"ט, ויד אבישלום סימן רפ"ב, ואשל אברהם בפריו

כד חתן שאירע לו אבל בתוך החג אם יכול להיות חתן, הרב נאמן שמואל סימן ט"ל, ופני אהרן סימן כ"ו, והרב מהר"א אביגדור בספר זכור לאברהם חלק יורה דעה סימן כ"א פסקו דיעשה מצותו ולא ידחה אותה, וכן כתב הרב פרי חדש יורה דעה, ועיין דב"ש סימן ע"ר, אמת ליעקב סימן ה', אות אמת סימן י"ד, ועיין שלמי יחיד סימן ד' אות ח' דף קפ"ח ע"ד, וכן בספר בני דוד סימן י', ועיקרי הד"ט באורח חיים ויורה דעה וכמו שכתבתי בתשובות בזה ושם העליתי דלא יהיה חתן, וגם שלא יעלה לספר תורה ולא יקרא הפטרה, עיין שם בעזר משדי, ועיין זכור לאברהם חלק א' וחלק ג' חלק יורה דעה,

ובכסא אליהו, ובכורי יעקב סימן תרס"ט, ואשל בפריו סימן תקמ"ח, ובספר דבר אמת הנדפס מחדש סימן ה', ובספר שמן המשחה דף קל"א, וכתונת יוסף סימן ז', וזרע אמת חלק ב' סימן קס"ב

כה חתן מתחיל לא יאמר בסימנא טבא אחר ברכת התורה דהוא הפסק, אלא אם ירצה יאמר תחילה בסימנא טבא ואחר כך יברך, ויותר סימן טוב הוא שלא יאמר כלל, להיות נעוץ סופה בתחילתה בלי הפסק בין שני חתנים

כו ראוי למגיה הספר תורה לדקדק היטב בספר של חתן מסיים בכל הספר, שלא יהיה בו טעות כלל כיון דמברכים בו כל הקהל כמו שכתב בחמדת ימים פ"ח מסוכות אות כ"ג - כ"ד, ומנהג קדום הוא דבשמחת תורה נוהגין ברוב תפוצות ישראל לעלות כולם לספר תורה גדולים וקטנים ועיין כנסת הגדולה סימן תרס"ט, זולת במדרש קדוש בית אל יב"ץ, דאינן מוסיפין על העולין ואפילו בשמחת תורה כמו שכתב בשלמי חגיגה דף רמ"ט, ועיין גנת ורדים כלל ב' סימן ק"ב, ובספר פרח שושן כלל ב', יעויין שם, והנה יש מקומות דנוהגים כן ביום הכיפורים ואין מנהגינו כן, ואני בעוניי שפר קדמי לתת טעם על מה זה דזכה אשר דמברכין ביום שמחת תורה בפסוקיו רבבות אלפי ישראל, והוא על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על הפסוק מאשר שמנה לחמו, דאותיות שמנה הם אותיות משנה, דאשר עומד בפתח גהינם וכל מי שקרא משנה מצילו כמו שהביא בהקדמת ספר חזו"ן חלק א' יעויין שם, וכיון דאשר עושה תדיר כבוד גדול לתורה שבעל פה, אם כן נאה ויאה דאנחנו נעשה לו כבוד גדול על ידי תורה שבכתב לברך כמה ברכות התורה בקריאת ספר תורה באורייתא דיליה כדי לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, דלכך התחיל במ' מאימתי דהוא אחר הל' דתורה שבכתב דקשורים זה בזה כנודע, ועוד נראה לומר דזכה אשר לזה, יען משה רבינו עליו השלום הניחו לבסוף, ולהורות דהשפלתו הגבהתו זכה לכל הכבוד הזה, ולכך נאמר בברכתו רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים, כי דוקא להקב"ה ה' מלך גאות לבש נאה הגאות ולא לבשר ודם, ולא יקפיד אשר כי הניחו לבסוף, ועוד כתבתי בזה בדרוש י"ג לשבת הגדול בסייעתא דשמיא, ועיין מה שכתבתי בקונטרס נפש חיים מערכת מ', יעויין שם בסייעתא דשמיא

זך בן ארץ ישראל שהזמינו הגזבר להיות חתן תורה בחוצה לארץ בשמחת תורה והודה לו להיות חתן, על זה נשאל הרב חיים שאל חלק א' סימן י"ג, ומנע אותו מלהיות חתן תורה ואפילו שקבל עליו שכן ראוי להיות חוזר, יעויין שם, ובספר לדוד אמת סימן ל', ועיין כנסת הגדולה, ובני חיי סימן תקס"ו, וכמו שכתב בספר עיקרי הד"ט סימן י"ג וסימן

כ"ב וסימן כ"ט יעויין שם, ולהיפך בן חוצה לארץ יכול להיות ביום שמיני עצרת חתן בארץ ישראל, ברכות מים משם הרב פרי האדמה, יעויין שם

כח מומר שעשה תשובה כתקונה יכול להיות חתן תורה, חכם צבי סימן י"ב, ושלמי חגיגה דף רצ"ג סוף ע"ד, ועיין עיקרי הד"ט סימן ג' אות ל"ב

כט אם הכהן או הלוי חתני התורה, יבקשו מקודם שיהיה שם כהן או לוי אחר לעלות בראשונה לתורה, עיין כנסת הגדולה בשם מוהרי"ל, ושלמי חגיגה דף רצ"ד ע"א, ועיין בספר בית הרואה דף ה' ע"ד אי יכול לעלות שתי פעמים, ובצרור הכסף סימן י"ד, וחיים שאל חלק ב' סימן ל"ח, ולדוד אמת סימן ה', ומטה יוסף חלק ב' סימן י"ט, ועיקרי הד"ט סימן ל"ד

ל אין לומר קדיש בין וזאת הברכה לבראשית, ואם אמר אין גוערין בו, שלמי חגיגה דף רצ"ד ע"א, והוא מבואר בתשובות הרדב"ז, ובאשל מפרי

לא אם אין להם רק שני ספרי תורה, יגללו הספר הראשון למפטיר, ובעוד שקורא ההפטרה יגללו בראשית לחתן מתחיל, שלמי חגיגה דף רצ"ד סוף ע"א וריש ע"ב, ועיין הרדב"ז חלק א' סימן ר"ח, וכנסת הגדולה סימן תרס"ט דאעיקרא אין מקדימין מתחיל למפטיר, יעויין שם, ועיין שלחן גבוה במנהגי שאלוניקי יע"א

לב אם טעו ונתנו להחתן מתחיל ספר המוספים, אפילו שפתחו אותו דחינן ליה ויקרא החתן בספר תורה שהכינו לו, ואין זה פגם לספר תורה, ולא יורידוהו מהתיבה וילבישוהו במפה שלו עד עת קריאת המפטיר שלמי חגיגה דף רצ"ד ע"ב, ואשל בפריו

לג אם נמצא טעות בספר תורה של קריאת החתן מסיים, אפילו בסוף הפרשה יוציאו אחר, ואין צריך לומר בעוד שקורין בציבור דהוא באמצע הפרשה אפילו שעלו יותר משבעה עולים, דהרי היום הזה כולם צריכים לעלות ולברך, אפילו בקריאת חתן מעונה, וכן בספר המוספים, אך בספר תורה של חתן מתחיל, כל שקרא שלשה פסוקים אין צריך להוציא אחר, ואם אין להם יותר משלשה ספרים, ואפילו שנים ונמצא טעות כנזכר, יגללו במוספים, וכן אם נמצא במוספים יגללו לספר תורה של מסיים או מתחיל ועיין דב"מ חלק א' סימן י"ב, ושלמי חגיגה דף רצ"ג ע"ד, ועוד שם דף רצ"ד אות י"א

לד מנהג קאנדייא ותירייא יע"א היה מקדמת דנא למכור החתנות, ושוב ביטלו המנהג דראוי שיהיו חתני התורה מוכתר ומעוטר בתורה ולפחות שיהיו מגדולי הקהל, כנסת הגדולה סימן תרס"ח, ושערי תשובה, ואשל בפריו, ועיניך תראינה בספר יד אבישלום סימן רפ"ב מעשה רב על חתני התורה, דבתחילה מחל זכותו ושוב חזר להיות וביני וביני מינו אחר, דמי קודם, יעויין שם בארוכה

לה נוהגים במדרש קדוש בית אל יב"ץ אשר בתוך ירושלים ת"ו, לומר ביום שמיני עצרת בשעת פתיחת ההיכל אלו הפסוקים, מי לא יראך, מאין כמוך ה', וה' אלהים אמת, כדנא תאמרון (כן צריך לומר), שמע ישראל, אנא הושיעה נא, אנא הצליחה נא, וכן בשבת שמוציאין שלשה ספרים אומרים אלו הפסוקים, ועיין בספר דברי שלום בתחילת הספר טעם למנהג הזה יעויין שם, והנה הפסוקים הראשונים הם בירמיה סימן י', וצריך לומר מאין כמוך תחילה ככתוב בספר, ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל"ב אות נ', וסימן ל"ו אות כ"ד, ולעניות דעתי נראה סמך למנהג במדרש קדוש, שיאמר לקול תתו דכתיב אחרי זה ועיין נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"ג בפיוטים ובפסוקים של הגשם יעויין שם, ועיין בלבוש סימן תרס"ט, ועבודה ומורה דרך דף ש"ה ע"א, ובמנהג שנהגו להוציא ספר רביעי עיין כנסת הגדולה סימן תרס"ה ותרס"ט, ודב"ש סימן ער"ב, ובספר לדוד אמת סימן ד' אות ט"ו, ושם אות י"ז לענין להביא ביום זה ספר תורה ממקום למקום, דאף שאינו דרך עראי דשרי כאשר יעויין שם, על זה כתבתי בתשובה באורך בסייעתא דשמיא, ועיין לעיל מה שרמזתי בדיני סוכה

לו כתב הרב המאיר עיני הגולה בצפורן שמיר סימן י"ב סדר הקפות שמחת תורה, תחילה וראש יניח ספר תורה בתיבה, ויהיה אצלו ירא שמים וידו אוחזת בספר התורה כל זמן ההקפות כי כך קבלתי מהמקובל המופלא מהר"ש זלה"ה שהיה מקפיד על זה, וכך היה מנהגו, ואני סידרתי תפילות אלו כו', יעויין שם, וכבר נדפסו במחזורים התפילות הללו של הרב הגדול חיד"א ז"ל, והגם דבאיזה בתי כנסיות יהיה להם טורח מסיבת דלת העם לומר התפילות הללו וחס וחלילה כמשא עליהם, מכל מקום מי שנגע יראת אלוקים בקרבו יאמר אותם, ויקדים בהקפה למהר בהליכתו, והא מיהא לענין הנחת ספר תורה בתיבה, בזה לא ימנעו, דמי לנו גדול מהרב מוהרש"ש זיע"א דהיה מקפיד על זה, ואפילו במקום שלא נהגו ינהגו עתה דלראשונים לא שמיע להו הא דמוהרש"ש ואי הוה שמיע להו הוו נהגי הכי, וכבר כתבתי בתשובות לאורח חיים דאין בזה משום משנה מנהג שלא היו נוהגין להניח ספר תורה בתיבה, ובקהלה קדושה אורחים יכוננה בצדק לא היו מניחין ספר תורה, ומימי חורפי מקדמוני בראותי דברי הרב ז"ל, השתדלתי עם ראשי הקהל עד שהודו לי, וכך אנו נוהגים מידי שנה בשנה, גם בקהלה קדושה עץ החיים יכוננה בצדק לא היו נוהגים להניח ספר תורה בתיבה, ועתה מקרוב אנכי תיקנתי דיעשו כסדר הזה, וכן גם בקהלה קדושה מחזיקי תורה יכוננה בצדק צריך שינהגו כן, ומה גם דכבר עשו שנה אחת כן ואיך יתכן למונעו אחר כך, דודאי האיש המונע יקרא מונע את הרבים מלעשות מצוה

ולפי מה שהבאתי בקונטרס כף החיים סימן י"ב אות י"ט מהרב מר קשישא כמוהר"ר יום טוב דאנון זצוק"ל, משם תשמע דהרב ז"ל נפשו חשקה במנהגי מדרש קדוש בית אל יכוננה בצדק, והרי שם ראשונים מסיני דהתחילו במנהג זה, ובודאי דניחא ליה להרב יום טוב ראשון דאורייתא מאריה דבי כנישתא הדין דיעשו כדברי הרב הקדוש מוהרש"ש זיע"א, ועוד דלפי מה שכתב שם דקהלה קדושה מחזיקי תורה נגררין אחר קהלה קדושה עץ החיים, הרי בקהלה קדושה מעץ החיים קיימו וקבלו עליהם לעשות כן, צא ולמד מה שכתב בספר בתי כנסיות סימן קכ"ד דף קכ"ד, על קהלה קדושה הלזה דמחזיקי תורה על שינוי מנהג, ודון מינה ואוקי באתרין דליכא לא משום מנהג מבטל, ולא משום מוציא לעז, ולא שום פקפוק, וחפץ הייתי להעתיק לפניך דברי פי חכם חן של הרב נוה שלום אורח חיים בסימן תקפ"ב דף נ"ג סוף ע"א וע"ב, אך משום אריכות הלשון ידי אוחזת מלהעתיק דבריו, אם תאוה נפשך פוק חזי ויערב לך, ועיין בתשובות הרא"ם חלק א' סימן ס"א, ומגן אברהם סימן כ"ה ס"ק כ', ובספר טוב עין סימן י"ד ודו"ק, ובמה שכתב בספר משחא דרבותא סימן קכ"ח, יעויין שם, ועטרת ראשנו מורנו הרב המופלא חסין קדוש לישראל מר שארינו הפרד"ס זצוק"ל וזיע"א, שינה המנהג שהיה בקהלה קדושה נוה שלום יכוננה בצדק להניח ספר תורה בכסא באמצע התיבה ביום הושענא רבא ולהקיף הקפות שם, ונשמעו דבריו ברצון לשנות המנהג ולעשות כשאר הבתי כנסת, הגם דאותו מנהג יסודתו בהררי קודש כאשר תראה בספר שם חדש בסוף הלכה קכ"ד דף קט"ז ע"ג ועיין שם להרב מה שצידד במנהג הלזה, ועיין להרב כנסת הגדולה סימן תרס"ט

לז חדשים מקרוב באו, דיש בתי כנסיות דאינן עושים הקפות ספר תורה בליל שמחת תורה משום דבאין להתקוטט על הספר, ולכך עושין ההקפות בשבת בראשית, ואין דעתי נוחה בזה יען לפי מה שכתב בספר נגיד ומצוה, עיקר הקפות בלילה ולא ביום, כאשר יעויין שם בדף פ"ב, ובחמדת ימים פ"ח מסוכות אות י', ט"ז משם מוהרח"ו זיע"א, והיותר טוב דיוציאו ספר תורה אחד דוקא לתיבה ויוצאים ידי חובה, ועוד ספר אחד לסובב, ויקחהו הגזבר בשמיני עצרת, ובשמחת תורה החתן, או ימכרוהו מקודם כמו שנהגו בהקפות ההושענות, וזה דרך ישכון אור ודבר בעתו מה טוב, וידעתי דאין דברינו נשמעים בהאי מילתא ואני לצאת ידי חובת שמים כתבתיו, ועל ידי זה והיתה הרוחה ממה שכתב בתשובת מקור ברוך ק"ק שלא יתן הספר תורה לאחר יעויין שם, ועיין בספר לדוד אמת סימן כ"ו על מנהג עיר הקודש חברון ת"ו, ומנהג רבינו האר"י זיע"א והקדוש מוהרש"ש זיע"א, על ליל מוצאי יום טוב אחרון דהוא הכרח לעשות שבע הקפות, ועיין

בספרו טוב עין סימן י"ד אות י"א על שמחת בית השואבה דליל מוצאי יום טוב אחרון יעויין שם, ואני בעוניי עמדתי בזה בתשובות להשיב על מנהג קהלה קדושה מילאז יע"א דעושין הקפות בליל מוצאי יום טוב אחרון דהיו רוצים לבטל המנהג, וגם עמדתי שם על מנהג קהלה קדושה פורטוגאל יכוננה בצדק, דעושים הקפות בשבת בראשית מזה זמן רב, ועתה מקרוב עשו כמו כן בשאר בתי כנסיות בקצת מהם, עיין שם מה שכתבתי בסייעתא דשמיא

לח מנהג רבינו האר"י הקדוש, דאחר שהיה יוצא מבית הכנסת שלו שגמרו השבע הקפות, היה הולך לבית הכנסת אחר שהיו מתאחרים יותר והיה שמח בשמחת התורה עמהם, וכן היה הולך לבית הכנסת אחר עד שהיו גומרים כל הבתי כנסיות, זה היה דרכו דרך הקודש, כמו שכתב בספר נגיד ומצוה דף פ"ב ע"ב משם ספר הכונות, וחמדת ימים פ"ח מסוכות אות י' מעדות מוהרח"ו זיע"א, וזה חידוש בעיני דהיה יוצא קודם בתי כנסת האחרים ואולי היה מתחיל מקודם שאר בתי כנסיות אדעתא דהכי

לט לענין אבל שמת לו ברגל אם יקיף שבע הקפות של שמחת תורה, עיין בספר פרי האדמה חלק א' דף מ"א ע"ד לענין שמחת בית השואבה, ובספר זכור לאברהם, יעויין שם והוא הדין כאן, ועיין בסימן הקודם לזה לענין הקפות הושענא רבא יעויין שם, ועיין נמי באות כ"ד.

מ הביטה וראה דברות קדשו של הרב לב דוד סוף פרק ל"ב וזה לשונו: וגם הנפש לא תמלא אור ויום שמחת תורה חדות ה' מעוזו, והיא שמחה רוחנית, וצדיק ירון ושמח רינה וצהלה בתורה הקדושה, ויזכור אשר פגם בכמה חטאות בכבוד התורה ובכבוד לומדיה, ויעשה גדר לכונן ענייניו מן יומא דנן ולעלם, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, הולך בתום ילך בטח ושקט ושאנן והתענג בתורה ומצוות באהבה ויראה יראת ה' לחיים, עכ"ד, ודבריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים, והן הן דברי החמדת ימים פ"ח מסוכות, והביא דבריו בספר קמח סולת.

מא פקח עיניך וראה מה שכתב הרב שלמי חגיגה דף רצ"ד ע"ב אות ט"ז משם הכנסת הגדולה שהביא מהריק"ו מרבינו האי גאון וזה לשונו, רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים כו', וכתב המגן אברהם גם כן בשם הג"א, אף על גב דאין מרקדין ביום טוב, לכבוד התורה מותר לרקד, וכתב בספר חמדת ימים פ"ח מסוכות אות י"ג - י"ד וזה לשונו, אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה בשמחתה של תורה לתקן את פגמי נשמתו אשר פגם בכבוד תורת ה' תמימה ומצא כדי גאולתו, ונוסף על זה מה שאמרו הראשונים כי כל הזהיר בשמחה של תורה כהיום הזה בטוח שלא יפסק תורה מזרעו,

ושראו לרב גדול בישראל שהיה מרבה בשמחתה של תורה כהיום הזה, והעידו עליו שעד שלשה דורות היו מיוצאי יריכו שלשלת חכמים וידועים ומרביצים תורה זה אחר זה חבל נמרץ, וידעו הכל דזה זכה על רוב שמחתו ביום שמחת תורה מה שלא ראו מעולם בשום גדול בתורה עושה כן, וברוב גדולתו היה מכרכר בכל עוז ומעורר לבות בני אדם לאמר שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב, ונוסף על זה שהיה מחזר על כל בתי כנסיות לפקוד לכל חתני התורה, והן עוד היום רבים מיראי ה' וחושבי שמו נוהגים מנהג הזה לכבוד התורה, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' עכ"ל.

בם עוד כתב השלמי חגיגה שם אות טו"ב וזה לשונו, יום טוב האחרון של חג קורין אותו שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה, ועל כן כתבו ז"ל שנוהגים המסיים והמתחיל לעשות משתה ושמחה ויום טוב לגומרה של תורה וקורין לכל קרוביהם וחבריהם, ואף על פי שאמרו להרבות במשתה ושמחה, לא אמרו אלא ששון ושמחה של המצוה, לא שמחה של הוללות וסכלות בשחוק וקלות ראש כי שמחה לחוד וקלות ראש לחוד, ועיקר הכל להאכיל לעניים בסעודתן שאין לך שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות, שכל מי שמשמח לב האומללים האלה משמח את הקדוש ברוך הוא דאינון מאנין תבירין דיליה, ובספר חמדת ימים פ"ח מסוכות אות כ"ח - כ"ט כבר האריך בענין זה בתוכחות ומוסרים בטוב טעם ודעת, עיין שם באורך, ועיין לעיל אות ח"י וכ"א, והרב נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"ג כתב ליום שמיני עצרת וזה לשונו, יהדר אחר עניים שיהיו מאוכלי שלחנו, עם שהחיוב הוא בכל ימים טובים, הנה ביום טוב זה מצוה מן המובחר זכר לשמחת בית השואבה, ובפרט שיהיו יראים את ה' אפילו אינן בעלי תורה, ובעלי תורה טפי עדיף כדי שיוכלו לדבר בדברי תורה וזה השלחן אשר לפני ה', עכ"ל, ולדידן דשמחת תורה היינו ביום שמיני עצרת, אם כן אפילו בשנה שלא יש חתן תורה בבית יזהר בזה ומובטח לו שיהיה לו שנה מבורכת ומוצלחת, אמן כן יהי רצון

מג יזהר הכהן שאכל ושתה בבוקר שהתפלל מקודם בתפילה ראשונה בבית הכנסת, דאם יחזור לבית הכנסת בשביל הקפות ועדיין הם מתפללים מוסף, שלא יעלה לדוכן אלא יצא לחוץ לבית הכנסת בשעת ברכת כהנים אפילו שאין שם כהן אחר, כיון דאכל ושתה בבוקר אפילו שהיה דרך עראי, ועיין נוהג כצאן יוסף דף פ"א ע"ד, ובאשל מפרי סימן תרס"ט

מד בסעודת חתני התורה, אם חל בערב שבת יזהרו לעשות הסעודה מוקדמת משאר שנים, ולא ישתכרו כדי שלא יבטלו סעודת ליל שבת, ולא יחושו לומר דאיך נסדר פתורא

ושמא באים לבקר להחתן ואינו דרך ארץ דימצאו אותם אוכלים, או שמא יבא אדם דיושב עמהם והוא כמשא כבד עליהם, כי לכבוד סעודת שבת אין להשגיח בקפידות הללו, ועיין נוהג כצאן יוסף דף פ"א סוף ע"ד, ובאשל מפרי

מה יש מקומות שנוהגים לתת הספר התורה חדש לבית הכנסת ביום שמחת תורה, ומעמידים אותו בבית בעל המצוה מראש השנה עד שמחת תורה, ובשמחת תורה מוליכין אותו לבית הכנסת בשירות ותשבחות, והוא מנהג יפה ודבר בעתו מה טוב, ותמצא בספר המנהיג הנקרא נוהג כצאן יוסף בסוף הספר, שיר נאה ומשובח לאומרו כשנותנים ספר תורה לבית הכנסת, והוא מ"ב חרוזים על שם ודברת ב"ם, ובכל בית חמשה נגד חמשה חומשי תורה, והוא על סדר א"ב, והמייסד יוסף, יעויין שם, ועיין חמדת ימים פ"ח מסוכות אות כ"ג - כ"ד על קריאת העולין בספר תורה חדש

מו שבת בראשית לא טוב עושין לעשות הפסקות של העולים מקרא מועט בית איש יומו, וכך שמעתי מפומיה דגברא רבא מורינו הרב המופלא חסין קדוש שארינו הפרד"ס זיע"א, דכל היכא דקורא לכהן יותר הוא טוב בשביל שמא ימצא טעות בספר תורה, ועיין בספרי הקטן ספר חיים מה שכתבתי בכיוצא בזה בעזר משדי, וזה כתבתיו הכא דרך אגב והוא דמנהג של ישראל תורה, דעולין חתני התורה לספר תורה בשבת בראשית כמו חתן היוצא מחופתו, ולפעמים מוכרחים להוסיף על העולין, וצריך שיהיה יודע השליח צבור מקודם כדי לסדר ההפסקות

מז ראוי לכל מנהיג בקהל עדתו להזהיר לכל היחידים שיבערו עצי סכך מהסוכה, ולא יתנו בריבוי בתנור ובמדורת בית הכביסה, דחס וחלילה יוצא תקלה לא יבא ולא יהיה, ולא יהא מונח בסוכה מפני חשש שריפה, וה' שומר את עמו ישראל

מח בסוד ענין אסרו חג, שא נא עיניך וראה מה שכתב בספר נגיד ומצוה דף פ"ב ע"ב והוא לבאים בסוד ה', והרב חיד"א בספר מורה באצבע סימן ט' אות רח"ץ כתב וזה לשונו, אחר החג וחודש חשון יתאמץ ביראת שמים ותלמוד תורה לשמה כי הוא תחילת השנה והוי סימנא טבא לכל השנה, ועתה כי קרוב הוא לעשרת ימי תשובה, צריך להורות ולהראות כי כל מה שעשה לא היה לפנים חס וחלילה, ואם עתה יתחיל לפרוק עול ויתרשל מעבוד ה', לא לרצון יהיה חס וחלילה, לכן אדרבא יעשה סימן טוב לכל השנה ירוץ כגבור בעסק התורה והמצוה כיד ה' הטובה עליו, עכ"ל, וזה לשון הרב חמדת ימים בסוף הספר פ"ח מסוכות אות ל"ב, ומנהג חסידים ראשונים להתקדש עצמם ביום הכפורים, ובקדושת מחשבה ודיבור ומעשה מיום שמחת תורה עד שנים עשר יום אחר חג לעומת י"ב חדשי השנה, ונאספים אל בתיהם בקרב אלה י"ב הימים ומחזירים על

לימודם כל אחד לפי שיעורו, והיא סגולה נפלאה להיות לעושה אלה עזר משדי תמיד כל הימים, מראשית השנה ועד אחרית השנה, וכל אשר יעשה יצליח, הן בתורת ה', הן בחסידות, הן בכל משא ומתן, וכן נהגתי וכן נהגו כל החברים, עד כאן קמח סולת דף קנ"ד ע"א

סימן כו

חודש חשון אדברה נא,

בחודש שהיה גמר בנין הבית בראשונה

א הרב כמהר"י פארדו בקהלתו הקדושה, במלכים א' סימן ו' דף קס"ה ע"א כתב וזה לשונו, ונשלם מלאכת בית המקדש בירח בול שהוא באוזן ימין דזעיר אנפין דבחינת אזנים שבכל פרצוף הם בחינת נ"ה של פרצוף שלמעלה הימנו ומתלבש בו, ואם כן אוזן ימין דזעיר אנפין הוא בחינת נצח דאבא, על כן בחר דוקא בחודש הזה להיותו ענף החסד למען חוט של חסד שיאיר בעולם כו', וכבר אמרו ז"ל דשכר ירח בול גנוז לעתיד לבוא, זה תוכן דבריו, ולפי זה ראוי להזהר בחודש הזה לעשות חסד זה עם זה בגופו ובממונו לעשיר ולאביון יותר משאר חדשי השנה לפי בחינתו ומאת ה' תהיה משכורתו, ולפי מה שכתב בספר מעשה הצדקה דהחודש הזה בחינת גבורה יתגבר על יצר הרע ביותר שלא יחטא, ויתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו כי בא זמנו לקום באשמורת, ולעשות גבורה נגד חוטאים למחות בידם ולהשיב רבים מעון להיות מזכה לחייביא כי כאיש גבורתו.

ב יום ג' חשון לא ישבע, (ספר הזכירה דף מ"ח ע"א, ובספר מועד דוד), ועוד כתב שם בספר הזכירה דף מ"ט ע"ב, דיום י"ז חשון לא יקיז ולא ילכו התינוקות יחידים, והילדים כשיוציאו אותם לשוק יהיו מכוסים יעויין שם, ולמוהרח"ו זיע"א לא יקיז יום ז' י"א ט"ו כ"א, ולדעת הרמב"ם יום י"ז בלבד דלא יקיז כנזכר לעיל, ולחוקי חיים לא יקיז ט"ז וי"ז כאשר יעויין שם, ולדרך ישרה לא יקיז ט"ו ט"ז י"ז, ובכתבי מוהרח"ו הנזכרים לעיל כיון שהיו בהם מעתיקים הרבה, יש כותבין במקום יום כ"א שהוא כ"ה ומוסיפין יום ט"ז, ודע דאגב דברי הרמב"ם ומקור חיים ודרך ישרה הוא מה שאני מביא אתכם שמה ממוהרח"ו לענין הקזה לבד, דהרי עיקר דברי מוהרח"ו כבר הבאתי אותם בקונטרס נפש חיים מערכת י' לכל העניינים דאין להתחיל בימים הללו כאשר יעויין שם, ועוד משום דביני וביני מצאתי חילופי העתקות בימים של מוהרח"ו דמוסיפים וגורעים, ולצאת ידי חשש מכל ההעתקות כי הוא מילתא דסכנתא, חזרתי וכתבתי בקונטרס קטן הלזה את

דבריו מידי חודש בחדשו, ודא תהא למיקם לכל הדברים שהוזכרו בקונטרס נפש חיים שם במלאות הימים האלה להזהר בהם לפי כל הנוסחאות.

ג כתוב בספר החסידים סימן רכ"ז, אחר הפסח ואחר סוכות יתענו שני חמישי ושני מפני הגשמים, ומפני שלא תלקה בשידפון ובירקון יעויין שם, ובלבוש סימן תצ"ב כתב עוד תרי טעמי, משום דהאויר משתנה ויש לחוש לסכנת שינוי האויר דיזיק חס וחלילה לבריות, ואי משום אלעבר שמא חטאו בתוך המועד, ואסמכוהו אקרא דאיוב, (ועיין שם כל סדר תעניות הללו לאחר ראש חודש חשון ואייר, ועיין עוד שם בסימן תרס"ט, ובספר כרם שלמה אשכנזי ק"ק בתשובות סימן ע"ג יעויין שם), ומה טוב דבכל מדינה ומדינה אפילו שאינן נוהגין לעשות כן, דכה יעשה לייחד עשרה מתענים בעד כל הקהל, ויבואו להתפלל כולם תפילת מנחה וסליחות עם המתענים בכנופייא אחת להגן עליהם על כל צרה שלא תבוא, והוא כתריס בפני הפורענות שלא תאונה עליהם רעה גם קיץ גם חורף, (ועיין בספר אורחות יושר סוף פרק טו"ב).

ד כתב רבינו בחיי ז"ל בספר שמות בסדר זמן לידת השבטים, בנימין הצדיק נולד ביום י"א לחודש מר חשון, ובו ביום שנולד בנימין מתה רחל כדכתיב ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין עכ"ל, ולפי זה אשכחן טוב טעם על קריאת שם החודש הזה מר חשון על שם דנפטרה בו אמא רחל, ומ"ר ראשי תיבות מ'תה ר'חל, וכהאי גוונא כבר אמרו חז"ל דנקרא כך משום דבו מתה שרה כדאיתא במדרש מגילת אסתר, (ועיין בספר סדר הדורות דף י"ג סוף ע"ב), ועוד אמרו טעם אחר על שם שאין בו יום טוב ולא נזכר שם החודש בשום אופן, ויותר פשוט הוא הטעם דאמרו דהוא על שם טיפת הגשמים שיורד דמר הוא מלשון הן גוים כמר, (ועיין קמח סולת דף קנ"ד ע"ב), איך שיהיה אני אומר אי לדידי צייתי ראוי והגון שיתקנו לעשות לימוד גדול בכנופייא גדולה בליל י"א חשון ויומו על מצבת קבורת רחל כדי לעורר זכותה דרחל מבכה על בניה, ויקיים הקדוש ברוך הוא הבטחתו אליה ושבו בנים לגבולם, ומה טוב דמי שהוא מתופסי התורה ילמוד כהיום הזה בכל מקום שהוא במאמרי הש"ס והמדרשים המדברים ברחל אמנו כי דבר בעתו מה טוב, ועל ידי זה זכותה תהא למגן וצינה בעדינו אמן כן יהי רצון, גם מן הראוי הוא דבכל מקום שישראל מצויין שם, שיתנדבו ביום הזה לקופת רחל אמנו זכותה יגן עלינו אמן איש כמתנת ידו, והוא דבר גדול לעשות כזאת ביום פקודתה מידי שנה בשנה, ואגוני מגנא.

ה החודש הזה שבטו נפתלי כמו שכתב הרב עמודי שמים דף קמ"ד ע"ב, וראוי לרוץ בו לדבר מצוה כמדתו אילה שלוחה, וביום י' לחודש שנולד גד כמו שכתוב שם, יהיה

היום הזה למזל טוב לכל העושה דבר, וביום טובה יהיה טוב כי זכות גד חופף עליו כל היום ההוא, וכן כל חודש כסליו כי מזלו גד יהיה מוצלח להרים מזלו לכל עסקיו וכל ענייניו בעזרתו יתברך שמו.

ויו בתעניות לעצירת גשמים וסדר התפילות והתחינות, נסדר יפה בספר קטן בפני עצמו, ועוד תמצא בספר עמודי שמים מדף קמ"ד ע"ב ואילך הנקרא בשם חשרת מים, תראנו משם, יעויין שם.

ז כשמארח תלמיד חכם בביתו או אורח וכדומה, אם אין לו לבעל הבית כסות לילה כראוי דהיינו קולג'ה שיכסה בה לפי מידתו, העדר טוב ממציאותו, דלפעמים יחלה האורח בשביל זה אפילו אם הוא ארוך והכסות קצר ומכל שכן כשלא יש לו כלל, גם יזהר שלא יעשה לו המיטה במקום קר או שנכנס רוח או גשמים נוטפים, ובקיץ מפני היתושין ופשפשין, וכשם דבאכילה צריך ליתן המובחר לאורח כן בענין המטה, ובכלל הוא דבין המצרים לא יפתח לו החלונות עד שיעבור חצות כי התלמידי חכמים נזהרים בזה כנודע

סימן זך

חודש כסלו כי ה' יהיה בכסלך, ושמר רגלך מלכד, נחזי אנן

חנוכה חודש דתנו רבנן

א החדש הזה בחינת תפארת כמו שכתב בספר מעשה הצדקה יעויין שם, ולפי זה צריך שיזהר ביותר שלא להיות הולך רכיל מגלה סוד בחודש הזה טפי מעלי מכל החדשים, וכן בענין סרך גזל וגניבה, ובאכילת איסור, כי הפגם גדול, ויזהר בכבוד אביו ואמו יותר ויותר משאר חדשי השנה, ועיין כף אחת סימן כ', והחודש הזה הוא כמו בחינת חודש סיון ושקולים הם, יש לקרות ביום כ"ד בספר חגי סימן ב' בעשרים וארבעה לתשיעי עד סוף הספר, נזירות שמשון סימן תר"ע, [השמטה, י"ד כסלו נולד ראובן, סה"ד דף ט"ו ע"ב, ואתי שפיר המאמר, הדודאים זה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים אלו נרות חנוכה].

ב זכור אל תשכח לעשות התיקון ביום משמרת ערב ראש חודש כסליו כפי אשר סידר בספר מעשה הצדקה בדף קל"א וקל"ב, ומשמרת ערב ראש חודש טבת אנחנו נוהגים לעשות התענית ביום כ"ג כסליו, וכשחל כ"ג בשבת אז הוא ביום א"ך, ועיין בספר שערי תשובה סימן תר"ע, ובכנסת הגדולה, ושיירי כנסת הגדולה משם מוהראנ"ח, ובאר היטב, ונוהג כצאן יוסף, וברכי יוסף, וזכור לאברהם חלק א', ונהר שלום, וקיצור של"ה, ומשחא דרבותא דף ס"ד ע"ב וג', ואליהו רבה וזוטא, ובעיר פירארה קיימו וקבלו

להתענות ערב חנוכה כי ניצולו בלילה ההוא מן הדליקה, פחד יצחק מערכת ח' דף מ"ד ע"א, ומכל מקום בערב ראש חודש עצמו אנו חוזרים ללמוד התהלים בכנופיא בשעת מנחה כשאר החדשים ולומר יהי רצון של ראש חדש, ובו ביום יעשה כמו שכתב בספר מעשה הצדקה שם, ועיין לקמן אות ע"ב.

ג יום ב' כסליו לא ישבע, ספר הזכירה, ובקמח סולת דף קע"ג ריש ע"ג כתב י"ב, יום א' ויום ח' לא יקיז לדעת מוהרח"ו, ולחוקי חיים לא יקיז יום י"א, ולפי ספר דרך ישרה א' ז' י"א.

ד ראוי לכל מורה צדק שיוציא כרוז על אמירת ברך עלינו בעמידה יום או יומים קודם הלילה כשחל יום ששים לתקופה, דאם לא אמר אפילו בלילה ראשונה בערבית צריך לחזור ולהתפלל בתורת נדבה כמו שכתב השלמי ציבור, ואפילו בארץ ישראל בזמניהן, ומכל שכן אם חל בשבת דבליל מוצאי שבת הוא בתורת חיוב החזרה להתפלל, ויתנו לבם שלא לשכוח.

ה הביטו וראו דבכל י"ב חדשי השנה לא תמצא דהנשים יוצאות לשוק כדי לבקר לקרוביהן וכיוצא כמו בחנוכה, דיוצאות רוב הנשים ברוב הימים ואצל כל פינה ימצאו שם סיעת נשים, ובכן מן הראוי הוא דכל אחד יזהיר לאשתו ובתו ואחותו דלא תצא אשה בכל יום, וגם במה אשה יוצאה, לא מקושטת הרבה, ובבגדי חמודות כי כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה, וגם שתהיה מכוסה היטב בהליכתה בצניעות גדול, ועיניה למטה בארץ, שלא תשא עיניה בעוברים ושבים שלא יחטאו בה וניקה האיש מעון האשה ההיא, ועיין בספר אורחות יושר פרק טו"ב מוסר השכל כיוצא בזה, יעויין שם, וביותר מזה רחב פיו בספר חמדת ימים פרק א' מחנוכה אות נ"ג, יעויין שם

ו אין לכבות נר חנוכה בליל שבת על ידי גוי, ולומר לגוי שידליקנה בבקר יום שבת חנוכה, שערי תשובה, וכרם שלמה סימן תרכ"ד.

ז כלי חרס יועיל ללילה אחת אבל לילה שניה לא ידליק באותו כלי חרס, כרם שלמה בתשובות סימן נ"ח, ועיין בספר אורחות יושר פרק טו"ב שכתב מוסר על זה שלא יהיה בכלי חרס או בקליפים דהוא בזוי מצוה, ובכלי עץ חזק וקשה דאין האור שולט בו אין צורך להחליף, שדה הארץ חלק ג' סימן ל"ה, ועיין עמודי שמים

ח בחנוכה יש למנוע הזיווג, משפט כתוב סימן תצ"ד, ואם ידע איניש בנפשיה דלא יוכל להתאפק, מוטב לו במותר לו ולא יפגע חס ושלום באיסור קרי.

ט אונן ידליק בלא ברכה, ואם אפשר לעשות שליח ידליק, עיין אליהו רבה, וערך השולחן, ומשבצות זהב, ואבל בביתו מברך שהחיינו, אבל בבית הכנסת אפילו שהוא

שליח ציבור לערבית ידליק אחר לילה ראשונה, נודע ביהודה חלק ב' סימן קמ"א, ומחזיק ברכה, ובית עובד אות ב', ועיין עיקרי הד"ט סימן ל' אות ז"ך, ואשל מפרי סימן תקפ"א אות ו', ובסימן תר"ע ותרע"א, ועיין טורי זהב סימן תרע"א ס"ק ח', ומוהר"מ מינץ סימן מ"ג, וכנסת הגדולה סימן שצ"א, ומחזיק ברכה סימן תרע"א לחזן של ערבית בבית הכנסת, יעויין שם, ועייין כסא אליהו, ועיין מזבח אדמה דגם בביתו אם יש אחר לא ידליק, יעויין שם, ועיין אדני פז

יוד אם הדליק בבית או שעתיד להדליק לא יברך על הראיה, סוכת דוד דף ח' ע"ב, ונהר שלום, וחמד משה, ועיין מה שכתב בית חדש, ופרי חדש, וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות י"ח, ועיין זרע אמת סימן ל"ז, ומזבח אדמה, ואשל אברהם, וזכור לאברהם חלק ג', וחלקו של ידיד, ותפילה לדוד דף פ"ד ע"ב כתב, דאם לא שמע הברכות מהמדליק, אף על פי שמדליקין בביתו או נשתתף בפריטי, יברך על הראיה ושעשה ניסים, יעויין שם, ועיין בית עובד אות ט"ז בדף קס"ט ע"א, ודף קע"א ע"א אות ד', ועיין בספרי הקטן לב חיים בזה.

יא בחנוכה לא ילך לבית הקברות לזיהר"א (הליכה לבית הקברות) משנה כסף דף קס"ב ע"א, ומי שיש לו יארצייט בתוך ימי חנוכה ונוהג לילך לבית העלמין יקדים לילך יום או יומים קודם חנוכה.

יב בחנוכה ובפורים אין לומר השיר של אותו יום, ובראש חודש ובחול המועד יש לומר השיר של אותו יום קודם מוסף, ואחר מוסף השיר של ראש חודש או מועד, עיין שלמי ציבור דף שכ"ה ע"ב, ובספר סוכת דוד דף י"ב ע"ג, ובספר כסא אליהו סימן תרפ"ט, וחלקו של ידיד סימן תרפ"ד, וזה תלוי במנהג המקום ואל ישנה אדם ממנהג בית הכנסת שלו, ומקור הדברים בשיירי כנסת הגדולה סימן קצ"ג על קהלה קדושה פורטוגאל יכוננה בצדק, שלא לדלג השיר של כל יום, ועיין פרי חדש סימן תרפ"ד, וברכי יוסף, ולהגאון מרן זקני זיע"א בספרו הנורא חקרי לב אורח חיים סימן ל"ב וסימן ק"ל

יג כתב בספר הזכירה דף ס"ט סוף ע"א, סגולה לשמירה מעולה כל השנה שיאמר בחנוכה כל לילה אחר הדלקת הנרות שבע פעמים ויהי נועם, כך מצאתי כתוב.

יד כתב רבינו שבגולה רבין חסידא זיע"א בספר המורה סימן ט' אות רצ"ט וזה לשונו, יזהר מאד בהדלקה בזמנה הוא בעצמו ואל יסמוך על ילד ומשרת דמצוה בו, עכ"ל, ואני עבדו מוסיף על דבריו, דכיון שהוא בעצמו המדליק יכול לבדוק תחילה הפתילות אם כשרות דיש בזה מבוכה גדולה, ועיין שמש צדקה סימן ל', קול אליהו חלק א' סימן ז',

וקרית חנה סימן מ"ד, ועיין קיצור של"ה בחילוף הפתילות, יעויין שם, ועמודי שמים, ובשולחן גבוה, ואדני פז, ובראש יוסף כתב דיהיו של פשתן.

טו המדליק בשעוה נכון לקבוע כל אחד גבוה מחברו משום מעלין בקודש, מהר"י מברונה סימן ט"ל, ונכון להדליק בשמן זית למצוה מן המובחר, ויהדר המצוה בנרות נקיים ונאים והכל לשם שמים, כמו שכתב המורה באצבע שם אות ש', ואור הישר דף ל' ע"א כתב, שמן זית ולא שעוה, החמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"א יעויין שם, ועיין אליהו רבה, ושערי תשובה, וקיצור של"ה ס"ק י"ב, ונוהג כצאן יוסף סימן תרע"א, וכסא אליהו, וספר אדני פז סימן תרע"ג ס"ק א', וברכי יוסף, וראש יוסף, ומחצית השקל, ואשל אברהם, ושולחן גבוה, ובספר שלמי חגיגה רמז רמז בסמיכות תרומה לתצוה, וכל יתדות החצר נחשת - ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך, דנחש"ת ראשי תיבות נ'רות ח'נוכה ש'מונה ת'דליק, ומצוה מן המובחר שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, יעויין שם, ובכנסת הגדולה הביא הרמז, שמש תדליק, יעויין שם, ועיין רוקח הובאו דבריו באליהו רבה מה שרמז בתיבת נחושת בא"ת ב"ש, יעויין שם, ואשרי מי שזכה לעשות נרות חנוכה מכסף, ומה גם אם ישא בחיקו תיבה של כסף לאבק אשר ישאף, ולכלי מתיקה, וקאו"י וכיוצא, דמכל שכן דלדבר מצוה צריך שישתדל לעשות הנרות חנוכה מכסף, והוא מוציא בדבר הקיים דל"ו תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ועיין אליהו רבה, ועיין בספר והוכיח אברהם פרק י"ב מה שכתב במוסר על זה, ובספר חסד לאברהם נהר נ"ח מנה חמשה עשר כלים הראויים לנר חנוכה, והראשון כלי זהב והשני כלי כסף כו', יעויין שם, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ב ס"ק י"ג, ועיין שדה הארץ חלק ג' סימן מ"ח, ואורחות יושר פרק טו"ב, וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ג כתב, דחסיד אחד עשה חינוך בשל כסף ליל שני כדי לומר שהחיינו, יעויין שם, ואליהו רבה, ואשל אברהם פקפק בזה

טז הזהיר מאד בספר מורה באצבע אות ש"א, שיזדרז שלא ישכח על הניסים בתפילה ובברכת המזון, יעויין שם, והתיקון הוא אמר עם הספר, ואם שכח לגמרי יאמר אחר התפילה ואחר ברכת המזון דרך בקשה, קמח סולת דף קע"ה ע"ד, וגם בכוס של מים למזיגת כוס ברכת המזון יתן עיניו בו לסימן, כי תקדמנו לומר על הניסים קודם המזיגה אם מברך על הכוס, ולענין דינא אם גמר אותה הברכה אינו חוזר, כמו שכתב בספר תפילה לדוד דף ע"ג ע"א, ועיין שערי תשובה סימן תרפ"ב, ושלמי חגיגה, ועיין יד אפרים היכא דשכח בברכת המזון ואומרו בהרחמן והוא ראש חודש דתדיר קודם, יעויין שם, ואם רוצה להחמיר ולהתפלל בתורת נדבה אפילו לא יחדש יחזור, שלמי חגיגה דף שכ"ד

האריך בזה אות א', ועיין שם אות ג', וערך לחם, וחלקו של ידיד, ובין אתה להשם חוזר, שלמי חגיגה שם, ואם חזר ששכח הדין ונזכר פוסק, מכתם לדוד סימן ג', ונהר שלום על דבריו, ועיין אליהו רבה, ומשבצות זהב סימן תרפ"ב, ומאמר מרדכי, ושלמי חגיגה שם, ולפי ספר הרדב"ז החדשות סימן תקס"א, הוא דיכול לומר על הניסים קודם שים שלום בין ברכה לברכה, וברכי יוסף סימן קפ"ח גמגם על זה.

טוב עוד כתב בספר מורה באצבע אות ש"ב, נר חנוכה ידליק קודם נר שבת, ועיין בא"ח סימן סג"ר, ועיין חמד משה דבאיש אין קפידא אבל באשה יש להחמיר, יעויין שם, ומחצית השקל, ועיין חמדת ימים פ"א מחנוכה אות ל"ג, ויותר טוב לומר למי שלא קבל שבת שידליק נרות חנוכה אם כבו, משבצות זהב, ועיין עוד שם סימן תרע"ט, ואשל שם, ועיין בספר יד אבישלום, וחלקו של ידיד, וערך השולחן, עוד כתב, ובמוצאי שבת ידליק נר חנוכה אחר הבדלה, יעויין שם, ומנהגינו אחר ברכת הגפן קודם אמירת ויתן לך ושאר פסוקים, ועיין בספר והוכיח אברהם פרק י"ב, ועיין שערי תשובה סימן תרפ"א, ובית עובד דף ק"ע ע"א, ועיין בית דוד, ואליהו רבה, וחמד משה, ומחצית השקל, וראש יוסף, ושלחן גבוה, וחק יעקב סימן תע"ד, ושאלת יעב"ץ חלק א' סימן נ"ב, ובברכי יוסף, ונהר שלום, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, דיבדיל תחילה ואחר כך ידליק יעויין שם, ונוהג כצאן יוסף דף מ"ח ע"ג, ומשחא דרבותא דף ס"ג ע"ד, ודף ר"י ע"ג, וערך השולחן

חי לא יוציא הימים הללו המקודשים בשחוק וקלות ראש, כי בימי ניסים שחייבים להודות לשמו יתברך, במקום הודאה איך יחטא ואשם, ולמי שיש לו לב יספיק זה, כה דיבר האיש אדוני האר"ש בספר מורה באצבע אות ש"ג, ועיין חו"י סימן קכ"ו, ובית עובד דף קס"ח ע"א, ולקמן אות ס"ו, ועיין נוהג כצאן יוסף אות י"ב

יט מצוה מן המובחר להכין כלי מיוחד שיעור הדולק כ"ב שעות לחלק בכל לילה שיעור חצי שעה, והוא מ"ד שיעורים וסגולתן להנצל מהריגת ד"ם, אור הישר דף ל' ע"א אות ב', וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"א, ועיין בקונטרס נפש חיים מערכת ח' אות נ"ה, ובשיעור השמן הנמצא טהור בחותמו של כהן גדול היה שלש מאות שבעים ושמונה דרה"ם, שהיה מגיע לכל נר שבע דרה"ם חסר רביע שיעור לשעה וחצי דהוא שמינית מהלילה ונעשה נס להיות דולק כל הלילה, חסד לאברהם נהר נ"ה, ומדרש תלפיות דף קס"ה ע"ב, ועיין להרב פתח הדביר נר"ו דף קצ"ח ע"ב, ועיין שיורי ברכה, ועיקרי הד"ט סוף סימן ל"ה

ך לא יאמר נר של חנוכה כסברת רש"ל אלא נר חנוכה, והוא סוד גדול ואין לשנות כמו שכתב רבינו האר"י, עיין של"ה הקדוש, ובספר מדרש תלפיות דף קס"ה ריש ע"ג, וברכי

יוסף, ומחזיק ברכה, ונוהג כצאן יוסף, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ו, ואדני פז, ואשל אברהם, ובחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ה - כ"ו כתב דאין לשנות דמגרעות נותן בקדשי שמים, דנח"ל הוא השם היוצא מפסוק נ'וצר ח'סד ל'אלפים, יעויין שם, ועיין מזבח אדמה משם הרא"ם לגבי איש זר יעויין שם, וחמד משה, ומחצית השקל

אך כתב רבינו האר"י, עיקר הכונה בנר חנוכה להוריד למטה הארה למלכות כאילו היתה בזיווג עם בעלה פנים בפנים שוה לו עד הכתר ברמ"ח אברים ותרין דרועין דיליה המחבקין אותה הרי רמ"ח, ושני דרועין גימטריא נ"ר, והשם הוי"ה בזיווג זה הוא יאההויה"ה, מדרש תלפיות דף קס"ה ע"ב, ובכונת הברכה אשרי שיאחז ספר עמודי שמים דף קמ"ח ע"ד, ועוד באורך בחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ו, ל"ה, ל"ו, ל"ז

בך לפי דברי רבינו יונה הוא דיגמור הדלקה הראשונה בכל לילה קודם שיגמור הברכות, ועיין מדרש תלפיות דף קס"ה ע"ב דהביא דאין נוהגים כן, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ו ס"ק ה', ובתשובות רש"ל סימן פ"ה, ובית עובד דף קע"א ע"ב, ועיין ערך השולחן, ומשבצות זהב סימן תרע"ו, ואשל אברהם סימן תרע"ב, ועיין להמחברים סימן רס"ג

כג חנוכ"ה ראשי תיבות, ח' נ'רות ו'הלכה כ'בית ה'לל, משי"ח ראשי תיבות, מ'דליק ש'מונה י'מי ח'נוכה, נחמ"ד למראה ראשי תיבות, נ'ר ח'נוכה מ"ד, והעולם שמח בראות נרות חנוכה שזוכרים הניסים שנעשו לאבותינו, ספר יורה חטאים והובאו דבריו במדרש תלפיות דף קס"ה ריש ע"ב, ועיין בספר מרא"ה בחלק ב' דף צ"ו ע"ד, עוד רמזו וגול"ה על ראשה גימטריא מ"ד, ובהגמ"ר וכנסת הגדולה הביאו, שנתי"ם נוטריקון ש'מאל נ'ר ת'דליק י'מין מ'זוזה, עוד רמז טב"ח והכ"ן, ועיין שם בכנסת הגדולה, ואליהו רבה סמך לסעודה, ועוד רמזו היש לכם אב או אח אי כבית שמאי או כבית הלל, והשיבו יש לנו אב זקן כבית הלל, יעויין שם בקמח סולת דף קע"ג ע"ד, עוד רמזו משם הכנסת הגדולה, ויה"י מק"ץ דהוא היו"ד ויגש ויחי, דתצרף לאותיות ויחי גימטריא מ"ד כמספר הנרות, ועיין מדבר קדימות מערכת ח' אות כ"א רמזים נאים בכ"ב אותיות התורה, יע"ש

כד אף על גב דגוים אינן מטמאין, ואחר מאה שנה מזה הוא מה שגזרו להיות כזבים משום חשש מגע מת כיון דאינן נזהרין ממגע מת, סתם כליהם בחזקת טמא ממגע בגדיהם, כמו שכתב הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג דף ל"ב ע"ב, ומשום טומאת היסת לא חששו בפך משום דהיה שקוע בקרקע, אי נמי היה פי הפך צר שאי אפשר להכניס אצבעו בתוכו, מדרש תלפיות דף קס"ה סוף ע"א וריש ע"ב, ובלאו הכי החותם היה על פי הפך ואפילו היה רחב, פיו חותמו יעיד עליו, ועיין מה שכתב הרב מועדי ה' דף ק"י

ודף קי"א, ובספר שערי תשובה סימן תר"ע, ובספר נודע ביהודה חלק ב' סימן קל"ז, ובספר משחא דרבותא דף ס' ע"ד, ודף ר"י ע"ב, ובספר אדני פז, ובספר ערך השולחן

כה כיון דהנשים אף הן היו באותו הנס כמו שאמרו בשבת, אם כן אשה יכולה להדליק ולברך, ואיש לאשה יברך בהיותה עומדת אצל המברך בין מדליק האיש בין מדלקת האשה, עיין מגן אברהם סימן תרע"א, ואליהו רבה וזוטא, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, ובאר היטב, ויד אהרן, וחלקו של ידיד, ועמודי שמים, ועיין תפילה לדוד דף פ"ד ודף פ"ה, ועיין משחא דרבותא דף ס"ב ע"א אם אחר יכול לברך והאחר מדליק, יעויין שם, וערך השולחן, אבל חרש שוטה וקטן לא עשו ולא כלום וכדפסק בשלחן ערוך סימן תרע"ה, ולפי מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, דהרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים כמו שאמרו בשבת דהוא כמו סגולת נר שבת, כאשר יעויין שם, אם כן לאשה שייכא טפי סגולה זו ותהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן, ומכל שכן אם מדלקת ברצון בעלה דתועיל במקצת לבניה שיהיו תלמידי חכמים כמו שאמר הרב שיורי ברכה שם, ועיין אליהו רבה וזוטא, ומה גם דהנס היה על ידי אשה יהודית כנודע, כמו שכתב בכנסת הגדולה, ועיין משחא דרבותא דף ס"א ע"ג, וחלקו של ידיד שם

כו אם היה טרוד לילך לעסקיו יכול להדליק מפלג המנחה ולברך כמו ערב שבת, פרי חדש סימן תרפ"ב, אך מהמגן אברהם סימן תרע"ט מבואר דאינו מברך וכן כתב בספר תפילה לדוד דף פ"ד סוף ע"א וריש ע"ב, וחיליה ממה שאמרו שם במסכת סופרים פרק כ' יעויין שם, ועיין בית עובד דף ק"ע ע"א אות א', וערך לחם, וחלקו של ידיד, וראש יוסף, ומחצית השקל, וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ט, ואשל אברהם בפריו

זך אף דמצות הדלקה היא עד שתכלה רגל מן השוק, מכל מקום עד שיעלה עמוד השחר יכול להדליק ולברך, פרי חדש, ותהלה לדוד דף פ"ד ע"ב, ועמודי שמים, ובספר אורחות יושר פרק טו"ב הוכיח במישור על המאחרים מלהדליק יעויין שם, ועיין משחא דרבותא דף ס"ב ע"ב, וחלקו של ידיד, וערך השולחן, ועיין אליהו רבה וזוטא, דאם בני הבית נעורים יברך, וחמד משה כתב דדי בשנים ושלשה נעורים.

כח מי שטעה בהדלקה וחיסר הראשונה ואחר כך נזכר אין צורך לחזור ולברך, פרי חדש סימן תרע"ב, ובית עובד דף קע"א ע"א אות ה', וערך השולחן, ואשל אברהם, וכן אם בלילה הראשונה התחיל להדליק השמש וברך עליו ושוב נזכר אין צורך לחזור ולברך, שדה הארץ חלק ג' סימן ל"ח, ועיקרי הד"ט אות ח', ומשחא דרבותא דף ס"ב ע"ג

כט אם הדליק בפני הרוח וכבתה, או שלא נתן שמן כשיעור מעיקרא אין צורך לחזור לברך דאחרי רבים הוא שלא לברך וספק ברכות להקל, תפילה לדוד דף פ"ה ריש ע"א,

ועיין שם מה שהביא מספר ד"מ חלק ג' סימן י"ד, כשהמחלוקת היא בברכה אי יש לברך או לא אי אמרינן בזה אחרי רבים, ועיין בספרי הקטן נשמת כל חי חלק א' ביורה דעה סימן ס"ג מה שכתב הרב אדוני אבי, ובמה שכתבתי אני הצעיר סימן ס"ד, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ג ס"ק י"ב כשכבתה וליכא חשדא, יעויין שם, ומחצית השקל, ובספר אורחות יושר פרק טו"ב, ועיין בית חדש, ומגן אברהם, ולרש"ל, ובכנסת הגדולה, ושדה הארץ חלק ג' סימן מ"ב, ובית עובד אות ה', ומשחא דרבותא דף ס"ג ע"א, וישועות יעקב, וחלקו של ידיד, ואשל אברהם בפריו

ל המדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחר של חברו, הברכה שמברך על נרות חנוכה הוא ספק ברכה לבטלה ושב ואל תעשה עדיף שלא יברך בשם ומלכות, או יאמר השכן הברכות ויכוין להדליק בברכותיו, וכן מי שמדליקין עליו בביתו והוא רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו לא יברך, ועיין בכנסת הגדולה סימן תרע"ז, ופרי הארץ חלק א' סימן ט', ותפילה לדוד דף פ"ה ע"א, ועיין לקמן אות נ', ועיין פרי חדש, ובית עובד דף קס"ח ע"ב, ובספר שלחן גבוה, וזכור לאברהם חלק ג', ובערך לחם כתב דצריך להדליק בפתח היותר מפורסם דאיכא היכרא לבני הבית.

לא מי שלא היה לו שמן אלא לנר אחד ושוב נזדמן לו לנרות אחרות אין צורך לברך ברכי יוסף, ושערי תשובה, ומחצית השקל, ועיין לקמן אות מ"ז

לב טוב לסדר נרות חנוכה בבית הכנסת בין צפון לדרום מלסדר בין מזרח למערב, ועל כל פנים יותר טוב שיהיו כל הבתי כנסיות בסידורן שוין לטובה, כנסת יחזקאל, ושערי תשובה, ועיין הרדב"ז חלק ג' סימן תק"י, ומחזיק ברכה, ומוהר"י מברונה סימן ט"ל, ובית עובד דף ק"ע סוף ע"א אות א', ועיקרי הד"ט אות כ"ז כתב דהכל לפי המנהג, ועיין עוד שם אות ל"ז, ובשולחן גבוה, ומשבצות זהב, ואשל אברהם בפריו

גל אם אין עשרה בבית הכנסת לא ידליקו בברכה, מור וקציעה, ומחזיק ברכה, ובית עובד אות ב', ובית דוד סימן תע"ד, ושערי תשובה ס"ק ז', ועוד שם ס"ק י' וס"ק י"ב, ועוד שם לזכר המנורה משבת חנוכה לשאר שבתות, יעויין שם, ובמשבצות זהב, ואשל אברהם סימן תרע"ה

לד מצוה להניחה מעט למעלה מז' טפחים, שערי תשובה, ועיין מחזיק ברכה, ושיורי ברכה, ושדה הארץ חלק ג' סימן מ"ו, ובבית עובד אות כ"ד וכ"ה, וחלקו של ידיד, ואדני פז, וערך השולחן, ונהר שלום בסימן תרע"א, ועמודי שמים, ואליהו רבה, וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ב, ואשל אברהם

לה בין הדליק בבית הכנסת תחילה בין הדליק בביתו תחילה להוציא בני ביתו, מברך בשתיהן שהחיינו גם כן, שערי תשובה, ועיין זרע אמת חלק א' סימן צ"ז, ומחזיק ברכה, ובית עובד אות ד' דף ק"ע ע"ב, והמדליק לשכנו צריך לברך הברכות עוד הפעם אם לא כיון בברכותיו, רמב"ם, וחמדת ימים פ"א מחנוכה אות כ"ד, וקמח סולת דף קע"ד ריש ע"ד.

לו מה שנותן הבעל הבית לבניו הקטנים להדליק שאר הנרות מן המהדרין אין קפידא, דדוקא כשנותן בבית הכנסת לשמש השאר דמחזי כמשאוי לאו שפיר עבדי, אבל כגון דא לחנכן במצוות ולשמחן הנה מה טוב ועיין שערי תשובה סימן תרע"א ס"ק י"ג, ועיין למור"ם, ולבוש, ומגן אברהם, ומור וקציעה, ומחזיק ברכה, ובית עובד דף ק"ע ע"ב אות ו', ומחצית השקל, ואשל אברהם בפריו

לז לילה הראשונה צריך להדליק אחר ערבית, אך שאר לילות דעד שיבוא מנין יתאחרו, אז טוב להדליק קודם ערבית, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ב, ועיין כנסת הגדולה, ומגן אברהם, ומחזיק ברכה, ובית עובד אות ד', ובית הרואה, וקמח סולת דף קע"ד ע"ב, ועיין זרע אמת חלק א' סימן מ', ושב יעקב סימן כ"ב, ועיקרי הד"ט אות ט"ו, ואליהו רבה וזוטא, ומחצית השקל, ואשל אברהם

חל אם התחיל המצוה בשמן אחר או שעוה וביני וביני הביאו לו שמן זית, עיין שערי תשובה סימן תרע"ג ס"ק א', ואשל אברהם בפריו, ושער יוסף בתשובה סימן ח' הסכים כרב צבי סימן מ"ה דיניח אותו ויקח מזית, דלא כשבות יעקב חלק א' סימן ל"ו, ובית עובד אות כ"ט, ועיין להגאון מרן זקני בספר חקרי לב אורח חיים סימן קכ"ו, ועיקרי הד"ט אות ט"ז

טל לראות שלא יכשל שרי, מוהריק"ש, ופרי חדש, ועיין פני אריה סימן מ"ז אם חייב להדליק נר אחר אפילו בלתי צורך שימוש, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ג ס"ק ג' ושם בס"ק ד', דלעיין בדין נר חנוכה שרי היכא דנפל לו ספק בהדלקה דמיקרי זה לצורכה, יעויין שם, והוא מהברכי יוסף, ובית עובד דף קע"א סוף ע"ב, ועיין חלקו של ידיד, ונהר שלום, ואליהו רבא וזוטא, ומותר לחולה, אשל אברהם בפריו

מ לאור השמש אי שרי להשתמש יש מחמירין, עיין שערי תשובה סימן תרע"ג, ושלחן גבוה, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, ועיין יד אפרים סימן תרע"ה, ונהגו להחמיר אפילו להדליק מנר לנר אף בלתי אמצעי, ועיין בית עובד דף קע"ב ע"א, וערך השולחן, ומחצית השקל, וקיצור של"ה, ובספר נוה שלום, ומשחא דרבותא דף ס"א ודף ס"ב, וישועות יעקב, וחלקו של ידיד, והשמש צריך למעלה, וסימניך שרפים עומדים ממעל ל"ו, דל"ו

גימטריא הנרות בלתי השמש, בנימין זאב, וכנסת הגדולה, ואליהו רבה וזוטא, ול"ו נרות נגד ל"ו שעות שהיה אור הקדמון, אליהו רבה שם, ועיין חמד משה בנוסח הנרות הללו ל"ו תיבות, (יעויין שם, ובמחצית השקל), ועיין אשל אברהם דצריך לסדר הלשון דלא יהיה פחות או יותר, וכתב שם הן לשון נקבה, יעויין שם.

מא שמן של חנוכה שנתערב, עיין שערי תשובה סימן תרע"ג ס"ק ט', וסימן תרע"ז ס"ק ד', ובית עובד דף קע"ב ריש ע"א, ומשחא דרבותא דף ס"ב ע"ד, ודף ר"י סוף ע"ב, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, וערך השולחן, ונהר שלום, ואליהו רבא וזוטא, וחמד משה, ועמודי שמים, ומחצית השקל, ולענין הזמנה עיין ערך השולחן סימן תרע"ג, ואליהו רבה, ומשבצות זהב, ואשל אברהם

בם בתוך הפנס שיש לו דפנות של זכוכית מפני הרוח אם נכון לעשות כן, עיין עמודי שמים, ובספרו שאלת יעב"ץ חלק א' סימן קמ"ט, וברכי יוסף, ובשערי תשובה סימן תרע"ג ס"ק י"ג, ומה שכתב בני ידיד נפשי ואור עיני מגן אברהם נר"ו בספרו שמע אברהם סימן מ"ו, וכבר עמדתי על זה בתשובה בספרי הקטן לב חיים בחמלת ה' עלי, ועיין נמי בקונטרס כף החיים סימן ל"ב אות מ"ד מה שרשמתי לענין הבדלה יעויין שם, ולעשות מסך מפני הרוח מותר ובפרט בליל שבת, קיצור של"ה, ועל ענין מנורה קטנה בשמונה פיות, עיין משבצות זהב

מג המניח נרות חנוכה במקום רפוי שמתנועע יצא ידי חובתו וכן העיקר, נר חנוכה אחר שהדליקה אינו עושה מצוה, ואם חוזר ומדליק במקום קבוע אין צורך לחזור ולברך, שערי תשובה סימן תרע"ה, וחמד משה, ועיין משבצות זהב סימן תר"ף

מד גר יכול לומר שעשה ניסים לאבותינו, ואם רצה לומר שעשה ניסים לישראל יאמר, כנסת הגדולה בשם אגרת הרמב"ם, ועיין שערי תשובה סימן תרע"ו ותרפ"ב, ובית עובד דף קע"א ע"א, ושלמי ציבור דף שכ"ג ע"ג, ואשל אברהם, וחמד משה, ועיין בקונטרס חיים לראש לענין גר בהגדה, יעויין שם בסייעתא דשמיא, ולענין עבד שאינו משוחרר וחציו עבד עיין באשל אברהם שם

מה היכא דכבתה בערב שבת אחר שהדליק נר שבת במקום רוח זקוק לה, ובערב שבת יתפלל מנחה קודם הדלקת נר חנוכה, שערי תשובה סימן תרע"ט, ועיין נזירות שמשון דכתב, שיש חילוק בין נרות בית הכנסת דהוא קודם מנחה לנרות ביתו, ועיין קיצור של"ה, ונוהג כצאן יוסף דף מ"ח ע"ג, וחמד משה, ואשל אברהם

מו אף מקום שאין אומרים הלל בראש חודש בבית האבל, הנה בחנוכה יאמרו, שערי תשובה סימן תרפ"ג, ועיין אדני פז, ומשבצות זהב סימן תרע"א

מז מי שאין לו שמן מספיק לכל הלילות לא יחלק השמן, אלא ידליק ללילה שיש לו ואין מעבירין על המצוות ומשמיא ממציאין ליה, עיין שדה הארץ חלק ג' סימן ל"ד ול"ה, ובעיקרי הד"ט סימן ל"ה אות ו', דידחה ההידור נגד נר העיקרי של לילה אחר, יעויין שם, ועל כל פנים בנר העיקרי יתן כשיעור והשאר יחלק בשאר הנרות כמו שכתב המגן אברהם ובית עובד שם להיכא דיש לו שמן בצמצום כאשר יעויין שם, ועיין אדני פז, ואליהו רבה, ואם אין לו שמן כשיעור אפילו לעיקרית ידליק בלא ברכה, משבצות זהב בפריו סימן תרע"ג, ועיקרי הד"ט אות ל"ו, ואם אחר כך הוסיף שמן לא יברך, עיין אדני פז, ואליהו רבה וזוטא, ומשבצות זהב סימן תרע"ב, ואשל אברהם שם

מח אם אין לחברו לעיקר הנר מוטב שידליק הוא אחת ויתן גם לחברו כמו שכתב המגן אברהם, ואין צריך לחזור על הפתחים או למכור כסותו בשביל שאר הנרות אם כבר יש לו לנר העיקרי, יד אהרן, ובית עובד, ועל כל פנים אין לכבות הנרות אפילו דעבר זמן הראוי שצריכות להיות דולקות, וגם שלא להשתמש בשמן ההוא אחר ההדלקה, בית חדש, ושיירי כנסת הגדולה, ושלחן גבוה

מט אכסנאי שנוהג כהרמב"ם להדליק כל אחד בפני עצמו, והבעל הבית נוהג כהשלחן ערוך דדי אחד לכולם, אין כחו יפה של בעל הבית למחות באכסנאי, כנסת יחזקאל סימן טו"ב, והרב זרע אמת חלק א' סימן ל"ז כתב דנכון שישתתף בפריטי, ואם הקנה לו הבעל הבית משמנו במתנה סגי, ודוקא שאינו סמוך על שלחנו, אבל אם מפיתו יאכל ומכוסו ישתה באופן שיהיה או בחינם או בשכר אין צריך, עיין גן המלך סימן מ"א, ובמגן אברהם, ובית עובד אות י"ג, ועיקרי הד"ט אות ב', וזכור לאברהם חלק א', והרב מזבח אדמה, וחלקו של ידיד, ונהר שלום, וחמד משה, ועמודי שמים, ושלחן גבוה, וראש יוסף, ואשל אברהם, יעויין שם, והיושבים עלי חוף אניות, אף על גב דבעירם מדליקין בביתם, הם גם כן ידליקו באוד"ה שלהם, בית דוד סימן תע"ג, ושלחן גבוה

נ אם בא לבית וכבר הדליקו ורוצה להדליק עוד הפעם לא יברך, מגן אברהם, והיכי דמי שיש לו בנקל נרות אחרות קבועות או כבו מה שהדליקו, ועיין בית עובד אות י"ד, וזכור לאברהם חלק ג', ועיין באות ל' ובמנורה שיש שמונה נרות מצד אחד ושמונה נרות מצד אחר יכולין להדליק שני בעלי בתים אף דבקרנות ליכא הפסק כיון דבאמצע איכא הפסק, אדני פז, עוד כתב שם, דבליל שלישי שרי לערבב נרות של שלשה בני אדם דהויין תשעה, אבל בליל רביעי לא, והוא הדין בליל חמישי רשאים וכן בליל שביעי, יעויין שם, (ועיין שם להרש"ל), מתכת דיש בו שמונה נרות דלא ידליקו שני בני אדם בליל שלישי דליכא הכירא יעויין שם, ועיין אשל אברהם

נא שנים או שלשה בעלי בתים שאוכלים כל אחד בפני עצמו ודרים יחד, אינן צריכין להדליק כל אחד בפני עצמו אלא ישתתפו כדין אכסנאי ומדליקין כל אחד לילה אחת, ברכי יוסף, ובית עובד אות ט"ו, ועיין כנסת הגדולה, ופרי חדש, בבן הסמוך על שלחן אביו וחתן אצל חמיו, דאם רוצים להדליק בפני עצמן לא יברכו, ויותר טוב להשתתף בפריטי, ואם ישנים בפני עצמן במדור אחרת אז ידליקו, יעויין שם, ועיין חס"ל סימן כ"ד, וזכור לאברהם חלק א', ומזבח אדמה, וחלקו של ידיד, ושלחן גבוה, ואשל אברהם

בן אלמנה הנזונית מנכסי יתומים חייבים היורשים לתת לה גם לדמי שמן נרות חנוכה, שדה הארץ חלק ג' סימן ט"ל, ובית עובד אות ח"י, וכתב שם באות י"ט, דלתת לה לתוספת הנרות דמהדרין מן המהדרין אין חייבין, וסיים וצריך להתיישב בזה לדינא, יעויין שם, ולעניות דעתי נראה פשוט דחייבים לתת לה כשיעור שמדליקין כולם, דמלבד דיש לה צער בין שכנותיה ואיכא שפיכות דמים, עוד הן בה דאי לדבר הרשות עולה עמו ואינה יורדת כל שכן לדבר מצוה, ויש לי להביא ראיות בריאות וטובות על זה ואין כאן מקום להאריך, ועיין משבצות זהב סימן תרע"א ותרע"ז, ושעוה מבתי עבודה זרה אסור, מטה משה, ואליהו רבה, ואשל אברהם, וגם מאתנן אסור כמו שכתב שם, גם עכבר בשמן מצוה כו' כמו שכתב שם.

גן הרב פרי חדש דן את הדין דהעיקר דקטן שהגיע לחינוך לא ידליק לאחרים, והובאו דבריו בבית עובד אות כ', ובספר ערך השולחן, ואליהו רבה, ועיין מה שכתב עטרת ראשנו מורינו הרב המופלא חסין קדוש מר שארינו זיע"א בספרו הנכבד אות היא לעולם חלק א' מערכת ח' אות ק"ב, ועיין עמודי שמים, ומחצית השקל, וראש יוסף, ושלחן גבוה, ומשבצות זהב סימן תרע"א, ואשל אברהם סימן תרע"ה ותרע"ז

דן סומא אשתו מדלקת עליו או ישתתף בפריטי, עיין רש"ל סימן ע"ו, ומגן אברהם, ומור וקציעה, ומחזיק ברכה סוף סימן תרע"ה, ומזבח אדמה, ועמודי שמים, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, ובית עובד אות כ"א שלא יברך ואינו מוציא אחרים, יעויין שם, ואפילו הסוברים בשאר דברים דסומא חייב ומוציא, הכא דהקפידה היא לראותם בלבד יודו דלא מהני, וכיוצא בזה עמדתי במקום אחר לענין מלקות, דגלי קרא ונקלה אחיך לעיניך דלא יהיה הסומא המלקה או דיין במלקות, ועיין בספרי דבי רב דרשמתי בקונטרס חיים לראש לענין אמירת ההגדה, יעויין שם

הן אם אין לו שמן זית לכל הנרות, העיקרית יהיה בשמן זית ושאר הנרות בשאר שמנים, שער אפרים סימן ט"ל, ברכי יוסף, ובית עובד אות כ"ז, ועיין יד אפרים, ועיין לעיל אות מ"ז ומ"ח, ודו"ק, ובספר ישועות יעקב סימן תרע"א, ואדני פז

נו חמאה שנתערבה בחלב אסור להדליק ממנו, שער אפרים סימן ל"ח, ויד אהרן, ולשון לימודים, וטל אורות סימן ב', ואגורה באהלך דף כ"ב, לענין קדרה של בשר בת יומא שלא היה שם ששים, ומחזיק ברכה סימן פ"ז אות ט"ו, ובית עובד אות כ"ח, ומשפט כתוב סימן תרע"ג, ועיין עיקרי הד"ט אות י"ז ואות ל"ד, ואליהו רבא וזוטא, ואשל אברהם סימן תרע"ג, ועיין שם לענין שמן ערלה ותרומה טמאה, יעויין שם

זן כשהגיע זמן הדלקה אסור לאכול ואפילו ללמוד, וגם התחיל ללמוד פוסק, רש"ל סימן פ"ה, ומגן אברהם, ובית עובד אות ב' דף ק"ע ע"א, ונוהג כצאן יוסף דף מ"ח ע"א, ועיין לקמן אות ע"ב, ובספר ערך השולחן כתב דללמוד שרי, יעויין שם, ועיין אליהו רבה וזוטא, ומחצית השקל

חן אם שכח או הזיד ולא הדליק כלל לילה אחת מהלילות, הנה ללילה אחרת יוסיף כאילו כבר הדליק אמש וכמו שמדליקין כל העולם, פרי חדש, ומורנו הרב הגדול מר קשישא בספר ראש יוסף כתב דיפחות, יעויין שם, ובית עובד אות ג' כתב דהעיקר כהפרי חדש, והוא תימא להרב עיקרי הד"ט סימן ל"ה אות י"ד כאשר יעויין שם, ועיין אליהו רבה וזוטא, ועמודי שמים

נט אם שכח ליל ראשון מלומר שהחיינו יאמר בליל שני, ואם הדליקה אשתו ליל ראשון אז כשידליק האיש בליל שני לא יברך שהחיינו, מגן אברהם, ובית עובד דף קע"א ע"א אות א' ואות ג' ואות ד', ומשבצות זהב סימן ל"ג, ברכות, [רמז לסדר ברכת הנרות], עשה לך שר"ף, ושים אותו על נ"ס, וראה אותו וח"י, אליהו רבה ואליהו זוטא, ואדני פז

ס מי שהיה חולה ולא יכול לקום ממטתו להדליק, והפציר שיביאו לו הנר חנוכה להדליק בידו אם שומעין לו, על זה כתבתי בתשובה בספרי הקטן לב חיים, והעליתי דימנה שליח בעדו להדליק ולא יעשו לו כן, יעויין שם בסייעתא דשמיא.

סא שמן הנותר בה משתמש ממנה לצרכו, בארות המים סימן כ"ז, אך הנותר בנרות ביום השמיני ראוי לשריפה, ואם התנה מתחילה שלא יאסר אלא כשיעור להדלקה מהני תנאה, מגן אברהם, ועיין בית עובד דף קע"ז ע"ב, ועיקרי הד"ט אות ל"ב, וכסא אליהו, וערך השולחן, ונהר שלום, ואליהו רבה וזוטא, וחמד משה, ומחצית השקל, ומשבצות זהב, ואשל אברהם, ועיין במה שכתבתי בספרי הקטן לב חיים במה שנשאלתי על שמן הנוטף מהנרות למטה שיש שם בית קיבול, אי מותר להשתמש לחולין או הוקצה למצותה ואסור, עיין שם בארוכה בעזר משדי, ואם רוצה לשמור שמן הנותר לשנה אחרת להדליק נר חנוכה אסור להניחו בכלי מאוס, טור, ים של שלמה, מגן אברהם, בית עובד דף קע"ז ע"ב אות ג', ועיין אדני פז, וחמד משה, מחצית השקל, ואשל אברהם,

ואם שרתה ברכה בנותר השמן חוץ מן הפך עצמו הכל שרי, מחזיק ברכה, ועיין נוה צדק דף פ"ט ע"ג, וברכות מים דף מ"ז, ועיקרי הד"ט אות ל"ב

סב שמן של נרות חנוכה לעשות צרכי שבת בדיעבד, ולמצות עונג שבת ושלום הבית אין איסור, פרי האדמה חלק א' דף מ"ה ע"ב, ולענין הנותר מהשמן אי שרי לבית הכנסת, צידד במ"ח והצריך עיון, ועוד לו באשל אברהם שם.

סג סעודה של שמיני של חנוכה דנמשכה עד הלילה אם יאמר על הניסים, עיין מה שכתבתי בקונטרס כף החיים סימן ל"ה אות כ"ב. ומפורים אין ראיה דשם הוא מספק לדידן, ועיין עמודי שמים דף קמ"ט ע"א

סד בחנוכה לא יתחיל לומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד בזמירות [פסוקי דזימרא]. הגאון הגדול הרב מרן זקני בספר חקרי לב אורח חיים סימן ל"ב עיין שם, ועיין שלמי ציבור, וקמח סולת דף ח' ע"ב ודף קמ"ה ע"ד

סה נשים בעשיית מלאכה, כתב הגאון הרב יעב"ץ ז"ל בסידור נאה שלו הנקרא עמודי שמים דף קמ"ז ע"ב וזה לשונו, נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות והוא עד חצות הלילה, והיכא דנהוג נמי גברי לאמנועי ממלאכה שפיר דמי, עיין לחם שמים, וכי נהגו איסור מלאכה אפילו כל היום הוי מנהגא, והני מילי בתלמידי חכמים הראויים ליטול השם, עכ"ל, ונכדי חתן בני הי"ו הדר הוא החכם השלם והכולל עצום ורב ונזר ישראל ספר"א נהר כמוהר"ר **משה** הכהן נהר נר"ו, תמ"ה יקרא על דברי הרב אלו דאיך אשתמיט מיניה דמר תורה שה"ן לא"ב מה שכתב הרב רב אבה"ו בספר חכם צבי סימן פ"ט דדעתו להיפך שיעשו מלאכה, ואומרים להם בפרוש שיעשו ולא יהיה להם בטלה כאשר יעויין שם, ושמעתתיה בפומיה בכל המקומות, ועיין כנסת הגדולה, ובספר שערי תשובה, ואורחות יושר פרק טו"ב, ובספר בית עובד דף קס"ח ע"א, ועיין משחא דרבותא דף ס"א ע"ג, וחלקו של ידיד שם, ובאליהו זוטא, ושלחן גבוה, ומחצית השקל, ומשבצות זהב, ואשל אברהם בפריו, ומכל מקום לפי דברי מרנא ורבנא בספר כנסת הגדולה, והרב שולחן גבוה, ראוי להזהיר לנשים דלא יעשו הכיבוס ביום ראשון וביום אחרון של חנוכה ומכל שכן בראש חדש, וכן שלא לעשות מעשה מחט בשני ימים אלו וכן שאר מלאכות כיוצא בהן, ועיין עיקרי הד"ט אות כ"ד, ועיין נוהג כצאן יוסף דף מ"ז ע"א, ומה שכתב בספר החסידים סימן קכ"א, דשנו חכמים דהעושה מלאכה בחנוכה אינו רואה סימן ברכה, עיין בספר ברית עולם שם

סו מה נמלצו לחיכי דברי מורנו הרב אבי התעודה בספר כנסת הגדולה דכתב, נהגו לשמוח בחנוכה ולאכול מאכלי גבינה זכר לנס, והשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת

התורה ואל יבטל אדם מקביעות, יעויין שם, ועיין אליהו רבה וזוטא, ועיין לעיל באות ח"י, ויוסף עוד דוד בספר לב דוד פרק כ"ח דף ס"ח ע"א וזה לשונו, ומזה ישכיל אנוש בימי חנוכה אשר קבלנו ניסים ונפלאות אשר הגדיל ה' לעשות עמנו והצילנו מכף צר אנטיוכוס הרשע ושריו בגריס ונקנור הרשעים עדת מרעים והיה לנס כמפורסם, וכאשר תיקנו רבותינו בנוסח על הניסים מסרת גבורים כו', מחוייבים אנו להודות לאלוקינו מרחם ולא להוציא לימים הקדושים האלה בשחוק וקלות ראש ומשתאות של רשות ויין ענושים המורם מהם יום ולילה לדרוש אל המתים גיעול הקארטי"ן (קלפים) להפסיד ממון ולפרוק עול תורה ומצוות, ואף לא זכר אם יש תורה בעולם, אוי להם כי גמלו לנפשם רעה, הגמול הזה מקוה ה' תחת אשר הצילנו ועשה ניסים ונפלאות, לאבד הימים האלו בשאט נפש בדבר שמכעיסים בו לאשר עשה לאבותינו ולנו הניסים והפורקן, אם הראשונים היו עושים סעודות היו מעטרים אותן בשירים ותשבחות כי כל שולחנות מלאו יראת ה' ושמחת הניסים והנפלאות ובפיהם ירצו זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, ואם בשאר הימים מארי דעובדין הללו אשר הלך לדרכו האישי"ם כמנהג פוחזים ועמדו בסוד משחקים, חלפו חק היהידות, הפרו ברית התורה ואת פושעים נמנה, קל וחומר אם כה יעשו גם בימי החנוכה ימי ניסים אשר מחיובינו להלל ולהתבונן בפרטי הנס כדי להכיר מעט מזער מתוקף רחמיו ולעסוק בתורה ולעבדו בלב שלם, והנה אלה עסוקים בשחוק וקלות ראש וחטאם כפול והם לא ידעו כי בנפשם דברו כו', יעויין שם.

סז אם גנב שמן מגוי הרי הוא גזל גמור כמי שגזל מישראל ובעי השבה, אלא דאם אין לו שמן אחר ידליק בלא ברכה דאסור לברך על הגזל, נהר שלום סימן תרע"ג

סח בנוסח על הניסים קכ"ד תיבות כמנין יוחנ"ן, ויש אומרים קכ"ה כמנין כהני"ם, אליהו רבה, ואשל אברהם, וספר הזכירה דף ס"ט סוף ע"א, לא יאמר שעשית עמנו ועם אבותינו אלא **שעשית לאבותינו**, כנסת הגדולה, ושלמי ציבור דף שכ"ג ריש ע"ג, לא יאמר ובזמן הזה בוי"ו אלא **בימים ההם בזמן הזה**, כמו שכתב רש"ל, וכנסת הגדולה, וברכי יוסף, ושלמי ציבור דף שכ"ג ע"ג, ואליהו רבה, ומחצית השקל, ואשל אברהם, ועל מה שכתב מרן בית יוסף דיש אומרים **חשמונאי** על דרך יאתיו חשמנים והוא דרך גדולה כאשר יעויין שם, על זה ציין בכי טוב הרב הכולל נזר ישראל גו"ר בארץ הזאת כמוהר"ר אברהם חיים דוד זצוק"ל דכן כתב רד"ק שם על פסוק זה יאתיו חשמנים, וכן כתב המצודת ציון יעויין שם, ועל מה שכתב הרב ברכי יוסף דהפרי חדש כתב דחשמונאי האל"ף בחיריק, שעל זה חלק עליו הרב ברך יצחק סדר בהעלותך, דאיתא בסדר עולם דיוחנן כהן גדול שתי שמות היו לו יוחנן וחשמונאי כאשר יעויין שם, גם על

זה וישלח אברהם את ידו הרב הנזכר וזה לשונו, שוב הדר ביה בספרו כסא רחמים דף ס"ג ע"ב, דאפילו אם האמת כן הוא שפיר כתב הרב פרי חדש דלא תקנו הנוסח מתתיה בן יוחנן חשמונאי כהן גדול רק מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי וקאי על מתתיה, עכ"ל, אם כן הכי נקטינן, ועיין שלמי ציבור דף שכ"ג ע"ד אלו דבריו ז"ל, ועיין משחא דרבותא דף ס"ד ע"א, ואליהו רבה, ומחצית השקל, ואשל אברהם, כשעמדה מלכות יון, ולא יאמר עליהם, והגורס עליהם צריך שיאמר ועל עמך בוי"ו, כנסת הגדולה, ופרי חדש, ושלמי ציבור דף שכ"ג ע"ד, ואליהו רבה, **הרשעה** בחיריק תחת הרי"ש, פרי חדש, ועיין באר היטב, ושלמי ציבור שם, ובערך לחם, ואליהו רבה, ומחצית השקל, ומשבצות זהב סימן תרפ"ב, ואשל אברהם שם, יאמר **להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך**, הפרי חדש, והוא כגירסת אבודרהם, ומוהרמ"ם, ושלמי חגיגה דף שכ"ד ע"א, ושערי תשובה סימן תרפ"ב, ואליהו רבה, ומחצית השקל, **וזדים ביד עוסקי תורתך**, הא נמי דבר והיפוכו כשאר הדברים לפי מה שכתב מרן בית יוסף, ועוד לפי מה שכתב הפרי חדש, והובאו דבריו בשלמי חגיגה שם דף שכ"ד ע"א, ואליהו רבה, ומשבצות זהב, יאמר **ולך** עשית בוי"ו, כנסת הגדולה, ופרי חדש, ושלמי חגיגה שם, יאמר תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, כנסת הגדולה, ושלמי חגיגה, דלא כהרב דוד אבודרהם דאינו גורס כהיום הזה, גם יאמר **וקבעו שמונה ימי חנוכה אלו**, ועיין להרב דוד אבודרהם, ומגן אברהם, ושלמי חגיגה שם, ומחצית השקל, ואשל אברהם, צריך שיאמר **נסים ונפלאות בחנוכה**, חנוכה, נו"ן שורוק, כף דגושה, אשל אברהם, **נס ופלא בפורים**, וטעמו מפורש בכנסת הגדולה, ופרי חדש, והובאו דבריו בשלמי חגיגה דף שכ"ד ריש ע"ב, יעויין שם.

ב**ברכת שהחיינו** יאמר **לזמן הזה**, **הלמ"ד בחיריק**, מגן אברהם סימן תרע"ו, רס"י ה' בברכות המגילה, יעויין שם, ואשל אברהם סימן תרע"ו, והוא חידוש בעיני דהרב המאסף בספר בית עובד לא עלה על דל שפתיו שום דבר מדינים שבעל הנסים כלל, לא בענין החזרה דיש כמה חילוקי דינים ולא בחילופי גרסאות.

ודע דב**ברכת מעין שלש** אין להזכיר חנוכה ופורים כמו שכתב מוהר"מ, ולבוש סימן ר"ח, ומחצית השקל סימן תרפ"ב, ואליהו זוטא, ואשל אברהם, והאיש החפץ לידע כל דיני חנוכה בשלימות, ילמוד בספר מטה משה מסימן תתקע"ז עד סימן תתקצ"ז שלא הניח פינה וזוית, פוק חזי.

סט אומרים צידוק הדין על חכם בפניו, טורי זהב, ובית עובד דף קס"ח ע"א, ויד אפרים, ובערך לחם כתב, דלכולי עלמא מברין בהם.

ע אין למנוע מלומר קדיש על אביו ואמו בחנוכה ובפורים, ומכל מקום יזהרו בלא תתגודדו, ברכי יוסף, ושיורי ברכה יורה דעה סימן שע"ו, ובית עובד דף קס"ח ע"א

עא קריאת ספר תורה ביום ראשון של חנוכה, הכהן קורא עד המשכן, והלוי עד חנוכת המזבח, וישראל עד עמינדב, שיירי כנסת הגדולה, ושיורי ברכה סימן תרפ"ד, ובית עובד דף עק"ב, ועיין דברי דוד סימן כ"ד, ועל כל פנים אין לבטל מנהג אי באים לידי מחלוקת כמו שכתב שם, ועיין אשל אברהם, ובקריאת היום האחרון הוא חידוש בעיני דסגר עליהם המד"בר הרב בית עובד ז"ל, כיצד יקראו הנשיאים משמיני והלאה ואיכא בזה מבוכה גדולה, ואני בעניי אספתי באומרי"ם על פתגם דנא בספרי זוטא ספר חיים סימן ט', והעליתי להלכה ולמעשה דגם ביום השמיני יש לקרות כסדר כל יום, דהיינו כל השלשה בקרבן נשיא של יום השמיני, והשלישי חוזר וקורא מיום השמיני עד כן עשה את המנורה, יעויין שם בעזר משדי, ועיין מה שכתב רב אחא משבחא הרב מעשה אברהם נר"ו באורח חיים סימן ג"ל דף ל' ע"א וב', יעויין שם, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף דף מ"ח ע"א וב', ואליהו רבה, ועמודי שמים, ואם אמר קדיש על קריאת ספר תורה דראש חודש אין צורך לומר על קריאת ספר תורה דחנוכה, כנסת הגדולה, ועיין חלקו של ידיד

עב מתענין תענית חלום בחנוכה וצריך למיתב תענית לתעניתיה, כנסת הגדולה ממרן בית יוסף, והגהות מיימוניות, ועיין בקונטרס כף החיים סימן ל' אות נ"ח מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא, ועיין עמודי שמים, ואשל אברהם בפריו סימן תר"ם, והמתענה תענית חלום בשבת מה שצריך למיתב תענית לתעניתיה יניחנו עד אחר חנוכה, לבוש, וכנסת הגדולה, וערך לחם כתב דאין מתענין יארצי"ט, יעויין שם, ועיין אשל אברהם בפריו, אבל בכ"ד בכסליו מותר להתענות כנזכר, אפילו להאוסרים לפניו, הג"ה נוהג כצאן יוסף דף מ"ז ע"א, וכתב שם דיאכל קודם הדלקה כדי שביעה, יעויין שם, ולדידי אינו נכון דהרי אסור לאכול כדכתב שם דף מ"ח ע"א כשהגיע זמן הדלקה, ומה גם בענין זה דבעינן קודם שתכלה רגל מן השוק, אלא יטעום מתיקה וקאב"י וכיוצא כדי להדליק בשמחה וכענין בדיקת חמץ וברכת הלבנה, והוא ברור, ועיין לעיל אות נ"ז ועוד באות ב'.

עג כתב בנוהג כצאן יוסף אות י"א, בקהלות הולכים עניים לדפוק על פתחי נדיבים, וכתב מגן אברהם דאין למחות בידם, וכן ראיתי נוהגים ונראה לי המנהג דהוי קצת דומה לפורים כיון שנעשה גם כן נס בו ביום, עכ"ל, ואשרי אדם שנותן למלמד של בניו כמו פורים וכן לתלמידי חכמים הנצרכים יותר, ולפחות לרגילים אצלו דנכנסים בתוך ביתו, ויזכה בזה דהון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, דככה יעשה מדי שנה בשנה לא

פחות ול"ו יותר, אמן כן יהי רצון, ובחמדת ימים פרק ג' מחנוכה אות ל"א כתב, דצריכים התינוקות להוליך מעות לרבם בחנוכה, עיין שם טעם לדבר.

עד מי יתן והיה דבכל מקום שיש עניים שיהיו מתנדבים שמן לחלק לעניים לצורך נר חנוכה, דהרי כמה בני אדם מחלקים יין לארבע כוסות, והרב המגיד למד חיוב לעני בנר חנוכה מדין ארבע כוסות, ועיין חמד משה סימן תרע"א, ובאליהו רבה וזוטא

עה שפר קדמי דבשעה שבא להדליק נר חנוכה, בלילה הראשונה לפחות יבדוק הציציות בעת ההיא אם הם כשרים כדי שיקויים בו והחוט המשולש לא במהרה ינתק, דהם מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ובעל הבית באמצע בטלית מצוייצת וכדכתב בספר שבולי הלקט, והאליהו רבה וזוטא, כאשר יעויין שם, וכל זה אם הם כשרים, לכן ראוי לבדוק אותם לעתות כאל כמו בברכת הלבנה.

עו כיוצא בזה המציא לנו חידוש זה בני נאמן אברהם אוהבי נר"ו בספרו והוכיח אברהם פרק י"ב דף מ"ז ע"א, דראוי והגון לכל בר ישראל שיתנדב בימי חנוכה ובפרט ביום ראש חודש טבת לקופת התנא האלה"י רבי **מאיר** בעל הנס זיע"א, וישלחו המעות לאדמת קדש קרתא דשופריא **טבריא** ת"ו ליד חכמי ורבני עיר הקודש הנזכרת, והוא דבר גדול בימים האלה לעשות כזאת ויראה פועל ה' מפלאות תמים דעים, עיין שם בטוב טעם ודעת, והן אמת דבכל עת ובכל זמן חיובא רמיא עלן להיות דעתן עליו בכל עסקנו ובכל מעשה ידינו ועל כל צרה שלא תבא להפריש לעילוי נשמת הצדיק רבי מאיר בעל הנס זיע"א ולשלוח המעות למכון שבתו, כי ממקומו יפן ברחמיו להתפלל בעדינו לפני שוכן מעונה, ומידע ידע שאין תפילתו חוזרת ריקם, כל שכן וקל וחומר בחנוכה, ושבח לה' יתברך דגם אשר הם חיים הצדיקים היושבים שם מתפללים בעד המתנדבים ולומדים בעד הצלחתם, וזכות גדול צריך כדי שיזכה האדם להתנדב לשם שב"ו נפש היפה גם חסידא רבי מאיר בעל הנס זיע"א, והוא בדוק ומנוסה דאשר הם מבני היכלא דמלכא יש להם הארה גדולה מהצדיק, ובעינינו ראינו ואבותינו ספרו לנו כמה ענינים נפלאים שאירע לשלוחי עיר הקודש טבריא ת"ו במהרה בימינו, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך ואין כאן מקומו להאריך בזה.

עז כתב בספר מעשה הצדקה דף קכ"ט ע"ב אות מ"ו וזה לשונו, והנה זה הדרך ישכון אור באופן סדר התיקון הנזכר של נר מצות חנוכה, כי יפריש תחילה מאה פרוטות של כסף בסוד מה שאמר הכתוב כ"ף אחת עשרה זהב כו', ויחלקם לתלמידי חכמים ירכי קשוט, וכן מלת כ"ף עולה מאה כחושבן פ"ך בסוד פ"ך אחד של שמן המנורה הטהורה שהיא התורה, והם מלאים התורה והענוה שהם העולים במקום קרבן וקטורת סמים, וכמו

שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי אלו התלמידי חכמים שעוסקין בתורה לשמה, ואחר כך יפריש עוד ארבעים וארבע פרוטות כנגד ריבוע שם אהי"ה ורמוז באות א', והנה ק' ומ"ד עולה קד"ם אהי"ה במילואיו בריבוע גי' קדמ"ת, ולכך נקראית הבינה קד"ם המורה על הבינה כי מצידה הניסים והגאולות, (ועיין בס' עץ חיים למוהרח"ו זיע"א), ובכן בכח התיקון הקדוש הזה יעלו כל ניצוצות הקודש שלו שיצאו לבטלה שהם הם הדמים היקרים של האדם, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כל המוציא שכבת זרע לבטלה כאילו שפך דמים, הנה עתה ימלא ידו וכפו ממתן דמים על גבי המזבח שהם התלמידי חכמים כנזכר לעיל, וגם אלו הפרוטות יתחלקו לקצת תלמידי חכמים שהם ירכי רבנן, ויכול לחלקם באיזה יום שירצה כולם בבת אחת, אבל המ"ד פרוטות הנשארות יחלקם אחת לאחת יום יום על פי מדותיו בסדר המדרגות, כי ביום הראשון יתן פרוטה לכבוד שבט יהודה ויזכה לכל אחיו עמו כי זכין לאדם שלא בפניו, וביום שני לכבוד השבט והנשיא של יומו השליט בו וכן על זה הדרך, עד שביום השמיני ישלים אותם, ובכן יזכה לעלות כל ניצוצות הקדש בכח קדושת הימים והדלקת הנרות, ומכאן תראה שנהגו לחלק המעות לתנוקות ולקטנים בימי חנוכה ופורים שהם בסוד נצח והוד, עכ"ל, ובחמדת ימים פרק ג' אות ל"ב כתב, דלתקון פגם נשג"ז יתן בכל שמונה ימים צדקה לעניים תלמידי חכמים, וילמוד סדר הלימוד אשר איזן ותיקן שם לכל שמונת ימי חנוכה דבר יום ביומו תראנו משם, ואשל אברהם סימן תרע"א כתב וזה לשונו, ומפני זה אנו מחוייבים בימי חנוכה ללמוד תורה הרבה, ועבודה בלב זו תפילה כראוי, והודאה וגמילות חסד בממון וגוף, עכ"ל.

עח שפר קדמי להחויא טועמיה חיים על כי בא הנס בשמן וקבעו מאורות בנרות חנוכה, והוא על פי מה שאמרו בבראשית רבה פרק ב' סימן ה' וזה לשונו, וחשך זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהיתה אומרת להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, וכן דרשו שם פרק מ"ד סימן כ' על פסוק והנה אימה חשיכה גדולה, שדרשו חשיכה זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהיתה אומרת כתבו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל, יעויין שם, ועיין במדרש תנחומא סדר תזריע, יעויין שם, ואם כן כיון שהגזירה לבטל מהם חודש שבת ומילה החשיך עיניהם של ישראל, לעומת זה בא הנס על ידי אור שנעשה נס פך השמן וקבעו שמונת ימי חנוכה להאיר בנרות אל ה' ויאר לנו, וזוהי כונת הכתוב במיכה סימן ז', כי אשב בחשך ה' אור לי, וזהו הרמז כי חש"ך ראשי תיבות ח'דש ש'בת כ'ריתת ברית וכמו שכתבתי בעניותי בספרי הקטן נפש חיים מערכת ח' אות נ"ז יעויין שם, ועיין

בספר חמדת ימים פ"א מחנוכה אות ט' טעמים נכונים למה בא הנס בשמן והמנורה, יעויין שם.

עט כתב בספר מועדי ה' להרב הגדול מוהר"י נאג'אר ז"ל דף קי"ג ע"ג וזה לשונו, ומה שלא קבעום למשתה ושמחה במגילה, נראה לי לפי שבפורים לא היתה עיקר הגזירה רק על אובדן הגופות כי אין שליטה לאויבים בנפשותינו כי הרוח תשוב אל האלהים, והגם שפירש רש"י במגילה שעל התורה והמילה והתפילין גזר המן, מכל מקום עיקר גזרתו לא היה על זה רק שלא יגינו עליהם מצוות אלו להצילם מגזירת להשמיד ולהרוג כו', אבל בחנוכה הגזירה היתה על המצוות, ואמרו להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל חלילה וזהו אבדן הנפש חס וחלילה, ולכן קבעום בנרות כמו שכתוב נר ה' נשמת אדם, והלל והודאה על פדות בתי הנפש, ואפשר שזה ירמוז הכתוב נר לרגלי דבריך, רצה לומר נר חנוכה שנאמר בו עד שתכלה רגל מן השוק היה בעבור דבריך כי חיים הם לנשמה, אבל ואור דהיינו בפורים שכתוב בו ליהודים היתה אורה, הגזירה היתה לנתיבתי לנזקי גופי, וכיון שלא מעדו קרסולי ונתיבתי שניצולתי קבעתיהו למשתה ושמחה שהיא הנאת הגוף, עכ"ל, וטעם זה נפתח בגדולים, עיין טורי זהב, ואליהו רבה, ומחזיק ברכה, וחלקו של ידיד, ובספר נאות יעקב בדרושים, ועיין סוף מדרש אליהו

פ ירוץ לברית מילה בחנוכה אפילו שיתבטל מתלמוד תורה, וכן להמתעסק בתלמידי דבי רב, חמדת ימים פ"א מחנוכה אות מ"ז

סימן כח

חודש טבת מפני תקנת השבים.

טבא הוא וטבא ליהוי לנערים וסבים

א אשרי אדם שומע, דבערב ראש חודש יפריש מעות לצדקה כסדר שכתב בספר מעשה הצדקה דף קכ"ה סוף ע"ב אות כ"ח, וגם הלימוד אשר סידר שם כאשר יעויין שם, ונוסח התפילה הכתובה שם דף קל"ב ע"א אות נ"ז.

ב יום ד' טבת לא ישבע, מועד דוד, וקמח סולת דף קע"ו ע"ד, ועיין אור חדש דף נ"א ע"ב, ולא יקיז דם לסברת מהרח"ו יום א' ב' ד' ו' י"א י"ז כ' כ"ד וכ"ו שעה ששית, וי"ג כל היום, ויום כ"ז ויום ח' כשחל ביום שני, ולדעת הרמב"ם יום ה' ז' ח' ט"ז י"ח, ודע דראיתי בספר אור חדש ק"ק על דיני ברכות, חילופי נוסחאות בימים שאין נשבעים, ובכן כל מורה צדק הנותן שבועה יעיין בו לילך לחומרא דחמירא סכנתא, וה' שומר ישראל

ג טבת ושבט לא ילך הילד יחף כלל, ספר הזכירה דף נ"ד ע"ב
ד כל מורה צדק יתן דעתו על עירו ואל שער מקומו להכריז בציבור על התקופה בין לדרבי אלעזר בין דמר שמואל ולא יהיה הדבר קל בעיניו, ועיניך תראינה מה שכתב בנגיד ומצוה, ובקמח סולת יעויין שם, ועיין כנסת הגדולה סימן קי"ו, הגהות בית יוסף [השמטה, ד' טבת נולד שמעון כמ"ש סדר הדורות דף ט"ו ע"ג, ובא חודש זה לתקן ענין פגם הברית ובפרט מעשה זמרי דבא משמעון].
ה יום ח' או יום ט"ו שחל להיות ביום שני או ביום רביעי לא ישחוט אווז ולא יאכל ממנו דמסתכן חס ושלום, ויש אומרים דהוא יום ט"ז כשחל ביום ראשון וסימן אא"ט איי"ר דהוא ר"ת אייר אלול טבת, כשחל ביום שני יום ח' מהחודש או ט"ו או ט"ז ביום ראשון, ויש להחמיר מספק בכולם, אור חדש דף נ"א ע"ב, ובצואות רבי יהודה החסיד זיע"א סימן מ"ח כתוב, לא ישחוט אדם אווז בשבט, יעויין שם, ועיין בכנסת הגדולה סימן קי"ו, הגהות בית יוסף אות כ"ט, ובספר תורת זבח להרב אשכול הכופר דודי לי נר"ו סי' פ"ח אות ג'
ו טבת בחינת נצח, ויתאמץ יותר שלא להפסיק בתלמוד ולא יעשה ביטול תורה, וישתדל לגמול חסד עם העניים ותופסי התורה, ולעסוק בתורה לשמה בחודש הזה יותר ממה שנזהר בשאר חדשי השנה, ובחודש הזה מה טוב אם ישלים ח"י פרקי משנה בכל יום, אפילו אם אין לו פנאי ידחוק עצמו, יען שבטו אשר כמו שכתוב בספר עמודי שמים דף קמ"ט ע"ב, ואשר שמנ"ה מצילו מגיהנם כנודע, ומה גם בימים האלה שהוא תיקון גדול לפגם הברית כדלקמן, ומה טוב נמי שיתן שמן למאור בחודש הזה כברכתו של אשר ויעלה לרצון.
ז טבת מסוד טובה הנדבק בשכינה הנקרא אתי זהו סוד אית"ן האזרחי, ספר קרנים, הובאו דבריו בלק"ש דף ל"ה ע"א, ועיין בדרשותי בזה בדרוש להלבשה בס"ד, ונראה לי דהמעוברת אשר היא טוב לה להפריש צדקה לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א כמו שכתב בספר כף אחת סימן ג' כאשר יעויין שם, הנה לפחות בחודש טבת ככה תעשה בכל יום ולא יעבור, לפי מה שכתב בספר ילקוט ראובני סדר בא על הפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב, יעויין שם, ועיין מה שכתב בני ידיד נפשי נר"ו בספר והוכיח אברהם בפרק של חנוכה, יעויין שם ולעיל סימן כ"ז בסייעתא דשמיא
ח איתא בזוהר חדש במדרש איכה דף נ"ד ע"א וזה לשונו, בימי בחורותיך יומין דשתא דאינון ברירין לך ונטירו דלעילא עלך ואינון ארבעה ירחי דשתא אדר ניסן אייר סיון, אילין אינון יומין דבחר קב"ה בישראל ועבד בהון עמהון נסין, וכנסת ישראל מעטרא

בבעלה ואתקרבת בהדיה, עד שלא יבואו ימי הרעה ימי הזקנה ימי הרעה ממש, ואינון תמוז אב טבת שבט אף על גב דלא אתגליין כל כך וסימן ושבט לגו חסר לב, עכ"ל, ובזוהר הקדוש סדר שמות דף י"ב ע"א דרשו, ותצפנהו שלשה ירחים אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא ומאי נינהו תמוז אב טבת, יעויין שם, ובזוהר הקדוש סדר יתרו דף ע"ח ע"ב איתא, עשו נטל ברזא דיליה תרין ירחין תמוז אב, ואפילו אב לאו דיליה אלא תשעה יומין, (יעויין שם, ובשתי לשונות הזוהר הקדוש האחרונים עמד בספר בן יוחאי שער ז' דף קמ"ב ע"ד כאשר יעויין שם), ובספר מורה באצבע סימן ט' אות ד"ש כתב, חדשי טבת ושבט הם קשים חס וחלילה כמו שאמרו בזוהר, וטוב לקבוע בכל יום להתחנן לה' דיצילהו ה' לו ולכל בני ביתו ולכל ישראל מכל מיני פורענויות, וצריך ליזהר בדרכיו שלא לתת מקום שישלוט הדין עליו חס ושלום, עכ"ל, ואזיל לשיטתיה דקיים הגירסא בזוהר הקדוש סדר שמות הנזכר בהג"ה יש מאי"ן, דבמקום אב יש לגרוס שבט לפי מה שכתב הזוהר בסדר יתרו, יעויין שם, (ועיין עוד בספריו הקדושים במחזיק ברכה סימן תקנ"א, ודברים אחדים דרוש כ', ובהג"ה יש מאי"ן סדר יתרו דף הנזכר, יעויין שם), והנה אמת מי שהוא מלא חסדים דעושה צדקה וחסד דמהפך מדת הדין למדת רחמים לא יפחד אפילו בשבט, וזה יהיה רמז הכתוב במשלי סימן כ"ב ושב"ט עברתו יכלה, טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל, כלומר אף על גב דבשב"ט יש עברה דהוא מדת הדין, מי שהוא טוב עין אדרבה יבורך בשביל כי נתן מלחמו לדל, ועל ידי זה וישבות די"ן דנהפך לרחמים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על הפסוק השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל, וק"ל, (והביטה וראה בקונטרס חיים ומזון שם, מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

ט כתב הרב הלבוש באורח חיים סימן תרפ"ה וזה לשונו, יש מקומות שנוהגים בשנת העיבור לקבוע תענית בכל יום חמישי בפרשיות שובבי"ם ת"ת והם פרשת שמות וארא בא בשלח יתרו משפטים תרומה תצוה, וקורין בשחרית בפרשת השבוע ואומרים שומר ישראל, ובמנחה קורין ויחל ומפטירים דרשו, ונוהגים כן מפני שהשנה ארוכה שיש יותר מחצי שנה בין שני וחמישי ושני דמרחשון לשני חמישי ושני דאייר שהם ימי תענית וכפרה לישראל, לכך מתענה שמונה ימים כנגד חודש העיבור שהוא ארבעה שבועות בכל שבוע שני ימים דהיינו שני וחמישי, וכדי שלא להכביד על הציבור חלקום ואין מתענים אלא פעם אחת בשבוע, עוד שמעתי טעם אחר והוא, כי ראו קדמונינו שהנשים המעוברות היו עלולים להפיל עובריהם בשנים המעוברות, ותיקנו להתענות אלו השמונה תעניות כנגד כל שני וחמישי של חודש העיבור משום הנשים המעוברות

שלא יפילו, ונראה שלפי זה הטעם אתי שפיר שהתחילו להתענות בפרשת שמות משום שאותה פרשה מדברת בפריה ורביה של ישראל ושנעשו לעם גדול ורב כדכתיב ובני ישראל פרו וישרצו כו', לכך מתפללים גם כן שגם עכשיו יפרו וירבו ולא יפילו, ואפשר שמטעם זה גם כן לא נהגו לקרוא בבוקר פרשת התענית שהיא ויחל אלא פרשת השבוע, כדי לקרוא אותה פרשה שבתחילת שמות ביום התענית הראשון, וכיון שהתחילו כן נהגו כך כל התעניות, עכ"ל.

ויש לחקור למה קבעו ביום חמישי ולא ביום שני, ומה גם דאיכא משום דאין גוזרין תענית על הציבור בתחילה ביום חמישי שלא להפקיע את השערים, כדאיתא בשלחן ערוך אורח חיים ריש סימן תקע"ב, הן אמת דכבר נרגש בזה בספר אליהו זוטא בסימן תרפ"ה ס"ק ז', וכתב ליישב דכיון דתעניות אלו הם מעיבור לעיבור לא הוי בכלל אין גוזרין כו' יעויין שם, ואין זה מוכרח דמה לי תעניות מעיבור לעיבור לשאר תעניות, ועוד דצריך טעם למה לא יהיה ביום השני, וכבר ראיתי שם בספר אליהו זוטא ס"ק ז' שכתב דהיינו טעמא דאנשי מעמד התענו והתפללו ביום חמישי לבל תפיל אשה פרי בטנה, יעויין שם, והכי איתא בגמרא בתענית דף כ"ז ע"ב, דבחמישי היו מתענים על עוברות ומניקות, עוברות שלא יפילו ומניקות שיניקו את בניהם, ופירש רש"י ועל עוברות כו', שרצו המים נפש חיה, עכ"ל.

ולי נראה הטעם שקבעו בחמישי כמו שאמרו בכתובות פרק קמא דף ה' ע"א, תנו רבנן בתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים, ופירש רש"י וברכה לדגים פרו ורבו ומלאו את המים, יעויין שם, אם כן אחר שמצינו שתיקנו חז"ל להיות נבעלת בחמישי משום שיפרו וירבו כברכת הדגים, לכן תיקנו להיות התעניות בחמישי כדי שיפרו וירבו כדגים ולא יפילו עובריהן, כי כן הנכון לעשות בשנת העיבור בשמונה שבועות שובבי"ם ת"ת, לקבוע תענית במנין עשרה בכל יום חמישי ולקבוע לימוד תהילים להתפלל על המעוברות, וכן עשינו כמה שנים בעיר עוז לנו אזמיר יע"א, להפריש עשרה תלמידי חכמים מתענים, וקובעים לימוד בבית הכנסת תהילים עם שבעה כורתי ברית, ומתפללים מנחה בסליחות, ומוציאים גבאים שיגבו מעות מהנשים המעוברות, והמעות שמקבצים מחלקים אותן לנצרכים שלא תאונה עלינו שום רעה אמן, עוד טעם אחר מצינו על תעניות שני וחמישי, והוא בספר החסידים סימן תי"א, משום דבית דין של מעלה ובית דין של מטה דנים בשני וחמישי ולכך מתענים שהם ימי דין, (ועיין שם בספר ברית עולם), וזה שייך לכל ימות השנה אם יוכל, ועל דרך

האמת דשולטים גבורה והוד שהם דינים קשים כמו שכתב בנגיד ומצוה דף ע"א ע"א, יעויין שם.

יוד כתב בספר באר היטב סימן תרפ"ה, דעיקר הטעם לאלו התעניות בימי השובבי"ם גילה סודו רבינו האר"י זיע"א, דימים אלו מסוגלים לתיקון עון קרי והוצאת זרע לבטלה יותר מכל השנה, ומתחיל מספר שמות דהתחיל שעבוד מצרים דנתקן הקרי דאדם הראשון, ומסיים בפרשה כי תקנה עבד עברי, גם הברכי יוסף שם אות א' אחר שהזכיר בקיצור דברי הלבוש כנזכר כתב, וכבר נודע דמנהג תעניות אלו לתקון הקרי וכיוצא כמפורסם בספרי מוסר וקבלה, וצריך להתענות שמונים וארבע תעניות רצופים וישלימם בהפסקות קטנות כנודע, ואם הוא חלוש לפחות יתענה ארבעים יום רצופים, וכתב מוהרח"ו דהפסקת שני ימים עולה עשרים ושבע, ושלשה ימים עולה ארבעים, ומנהג תעניות אלו בכל השנים, אלא דבשנה מעוברת מתקן יותר כמו שכתב מוהרח"ו, ובימים אלו הוא תיקון גדול לקדש עצמו במותר לו, עכ"ל, ובכל הדברים האלה ויותר מהמה כתב בספרו צפורן שמיר סימן ו' כאשר יעויין שם, ושם כתב לענין ההפסקות של שמונים וארבע כיצד יהיו רצופים, שלגבי סנדק לא הוי הפסק סעודת ברית מילה, ויותר טוב שישלים השמונים וארבע, ואחרי כן יהיה סנדק, כאשר יעויין שם, (וכן כתב בספרו ברכי יוסף, ובספר בית עובד דף ר"ב ע"א אות ה', ועיניך תראה מה שכתב הרב הגאון נטע שעשועים סימן י' בצרוף התעניות בשתי לילות ושני ימים רצופים, וכשהוא שלשה יעויין שם, ועיין נגיד ומצוה דף ע"א סוף ע"ב, ודף ע"ב ע"א).

יא הרב המורה לצדקה בצפורן שמיר סימן ו' אות ץ' נקט שובבי"ם ת"ת, וכן בעמודי שמים דף ק"נ ע"א כאשר יעויין שם, ואין ספק דכונתם היינו לשנה מעוברת, וגם להשלים דברי הלבוש לפי הפשט נקטו הכי, דבשנה פשוטה ליכא כי אם שובבי"ם בלבד, (כמו שתראה בספר נגיד ומצוה דף צ"ב ע"א לפי טעמו של דבר, וכן באשל מפרי, ובבאר היטב סימן תרפ"ה, וכן הובא בספר דעת חכמה שער התשובה פרק כ', וכן כתב בספר מקור חיים בישעיה דף נ"ה ריש ע"א), וזה לך האות דבסידור חק לישראל במוסר יוסף לחק, ליכא בתרומה ותצוה בתוכחות על עון זה, והכי נהוג פה עיר עוז לנו אזמיר יע"א, דבשנה מעוברת בלבד עושים הפסקה גדולה בכנופיות גם בתרומה תצוה, אך בשנה פשוטה אינן עושים כי אם שובבי"ם בלבד, ומשנכנס אדר מרבים בשמחה, ועיין שם בספר צפורן שמיר סוף אות צ"ג, ודו"ק.

יב בשנת העיבור הטעם לומר במוסף ראש חדש ולכפרת פשע, וגם מתענים בהם בימי השובבי"ם, הוא משום דהשמש והירח קרבו ויאתיון זה לזה, ואנו חוששים דיתנו עדיהן

ויעידו על העונות, (כן כתב בספר מקור חיים בישעיה דף נ"ה ריש ע"א, ועין בקונטרס כף החיים סימן ל"ה אות ג' מה שרשמתי שם בסייעתא דשמיא).

יג איסור הוצאת זרע לבטלה אינו בידים לבד, אלא גם הרואה אשה ומסתכל בה ומחמת ההסתכלות מוציא מאליו הוה ליה בידים ואין זה בהדרגת מקרה בלתי טהור, אלא הוה ליה פושע בקום עשה ונקרא דעביד בשאט נפש, וכן מי שאינו משהה בבטן אחר שגמר והוא באבר מת הוה ליה מוציא לחוץ, וצריך להתעכב מעט כמו שכתב של"ה הקדוש, ובספר הזכירה.

יד מלבד דעל פי רפואת הגוף צריך שיהיו מעיו רפויים ולא קשים, כמו שתראה מוסר על זה בספר דרך ישרה כאשר יעויין שם, איכא נמי משום רפואת הנפש, דאם ידחוק עצמו יותר מהשיעור מעותד להוציא זרע לבטלה, והגם דאין זה מסיבת הרהור ולא כיון ליבו לשום מחשבה רעה, הא מיהא נטמא גופו, וערום יעשה בדעת שלא לבא לידי מידה זאת.

טו שא נא עיניך וראה דברים הנכנסים לל"ב מה שכתב החיד"א בספר לב דוד פרק כ"ד, דאחר שהביא מימר קדישין של סדר היום דף ל"א דתסמר שערו של אדם וכל עצמותיו יאחזמו רעד עד היכן מגיע הפגם של עון זה ועונשו במאד מאד, ויוסף עוד דוד וכתב וזה לשונו, ואני בעניי אומר שאם חטא חטאות נעורים ועשה איזה תשובה, ואחר כך גדל והוא מהיושבים ראשונה אל עירו ואל שער מקומו, כל ימיו יהיה נכנע בקרבו כי התשובה שעשה בדור יתום זה על הרוב לא היתה תשובה שלימה ועדיין הקטיגור מקטרג, ואיך יגבה לבו וישתרר והוא שפל ואפל, ובר מן דין כבר נודע כי תועבת ה' כל גבה לב, והוא כעובד עבודה זרה וגילוי עריות כו', לא נצרכה אלא לעורר לבו גם מצד השכל והסברא כי ידע נאמנה כי הוא בזוי ושסוי וכל צבא השמים יודעים בחסרונו וכלא חשיב וראוי להשפיל גאותו וזדונו, ואדרבא אם יש לו שכל היה לו להעביר על מידותיו כי בזה הקדוש ברוך הוא מעביר על פשעיו כדדריש רבא, עכ"ל, ובספרו צפורן שמיר סימן ו' מאות ס"ט עד אות פ"ט ואות קע"ח, הביא מה עצמו וגדלו סעיפי ושריגי חטא זה בכמה אופנים, ועד היכן מגיע הפגם ושיעור העונשים רחמנא ליצלן, אשרי אדם הקורא בו ובקונטרס תוכחת חיים סדר שמות, ובספר והוכיח אברהם פרק ל"ג, יעויין שם.

טז בכל עת ובכל זמן איתיה באזהרה, וכל שכן בימים הללו דצריך להזהר שלא ליכנס לבתי מינים, או לבתי עבודה זרה, או לבתי זונות ומופקרות וכיוצא, שמיד כח הזנות ועבודה זרה או רוח מינות מתלוה אליו, ואף אם לא יפיק רצונו לפחות יטמא עצמו, ובכלל זה השואלים במכשפים, והרואים מתי גוים בגילוי פנים, והמשחקים בליצנות וכיוצא, כל אלו מושכים אליהם טומאה, (אור החמה דף כ"ו ע"ג בפירוש הזוהר הקדוש

סדר צו לדף ל"א ע"ב), והמגיד הגיד לו למרן הקדוש שראה קרי על שנכנס באותו היום לבית הטיקי"י כמו שכתוב בספר מגיד מישרים סדר בחוקותי, ובכן הירא את דבר ה' ירחיק מעליהן דרכו וימנע רגלו מנתיבתם וניקה האיש מעון, (ועיין בצפורן שמיר סימן ז' אות ק"ט).

יז כל בעל תשובה צריך טבילה, (כן כתבו בשם הרב רבינו שמחה יז) כמו שכתב הרדב"ז בתשובות חלק ג' דפוס פיורדא ריש סימן תט"ו, יעויין שם), וכל שכן מומר שחזר בתשובה שצריך טבילה, (כמו שכתב הרשב"א, והרב נימוקי יוסף בחידושיו ליבמות לדף מ"ז ע"ב, ומוהרש"ל בים של שלמה פרק החולץ סוף סימן נ"ב, ומור"ם בהג"ה יורה דעה סוף סימן רס"ח, יעויין שם, וכן הוא בשו"ת שערי צדק דף כ"ה סימן ט"ו בתשובת רב פלטוי גאון ז"ל), והמומר צריך שתי טבילות, אחת לטהר טומאת העונות, והשניה לטהר טומאת מאכלות אסורות, והוא הדין לחוטא ושב בתשובה כי צריך כמו כן שתי טבילות, והוא ברור.

חי איתא בתנא דבי אליהו סוף אליהו רבה, כל מכיר בדברי תורה ועובר עליהן הרי זה רשע גמור, ושם פרק כ"ו איתא וזה לשונו, לכן לא יאמר האדם בלבו לעצמו, אני אהיה ירא שמים ואוהב את הקדוש ברוך הוא על מנת שאעבור על אחת מכל המצוות האמורות בתורה, כי זהו סימן רע וחלק רע וגזירות קשות באות עליו, אלא כך יאמר בלבו, אני אהיה ירא שמים ואוהב את הקדוש ברוך הוא על מנת שלא אעבור אפילו על אחת מכל המצוות האמורות בתורה, וזהו סימן טוב וחלק טוב לו ואין חטא בא על ידו, יעויין שם, וכתב רבינו יונה בשערי תשובה דף א' ע"ג וזה לשונו, אך כל אשר איננו נזהר מחטא ידוע ואיננו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעונות הקלים אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחד ואת פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא, כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד, כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה, ועל הענין הזה נאמר ארור האיש אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת לעשות אותם, ביארו אשר לא יקבל על נפשו לקיים את כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה אשר לא יקים לעשות ולא אמר אשר לא יעשה אותם, יעויין שם.

יט כתב רבינו האר"י ז"ל, דהעבירות נרמזים במצחו באש שחור ועל ידי התשובה מסלק, זולת טומאת קרי אינו מסתלק בלתי טבילה, והכל נראה באדם בשרטוטין במצח שלו, (זוהר אחרי מות), והקדושה תתרחק ממנו והטומאה גוברת, ואלו הימים כל זמן

שהרשימה במצחו, אם אשתו מעוברת ממנו יהיה הולד בן עז פנים, אלם ובעל זרוע, ומוסר ממון של ישראל כו', (עיין שם, והובא בספר הזכירה דף נ"ד סוף ע"א).

ך עוד כתב שם בספר הזכירה דף מ"ח ע"ב, דהמסתכל בבריות טמאות, ובאשה נאה אפילו פנויה, ובאשת איש, ובבגדי צבע של אשה, ובבהמה חיה ועוף בשעה שנזקקים, ממשיך רוח הטומאה עליו, וכן המסתכל באשה נדה, וסגולתו דירגיל לשום עיניו בדבר קדושה ואז ממשיך קדושה ונותן הארה גדולה לד' גווניו, וטוב להסתכל בשמים לראות מעשה ה', וידבק עם תלמידי חכמים ועם אנשים כשרים, הן בסעודה ואפילו בבית הכנסת, ובדין, ובדרך, ובכל מקום, כי שכינה שורה בין אנשים כשרים, עכ"ל.

אך. מצינו באיש קדוש מורנו הרב משה קורדובירו ז"ל, שהלכו אחר מיטתו הרבה בני אדם ובתוכם איש קדוש מורנו הרב רבי יצחק לוריא ז"ל, ובהליכתו אמר מורינו הרב יצחק לוריא, מי הרואה מה שאני רואה ענין גדול כאן ואין עונה, רק נער אחד היה שם והתחיל ואמר רבי אני רואה, אמר לו מה אתה רואה, אמר לו שני עמודים של אש המאירים עד מאוד הולכים לפני מיטתו, אמר לו הרב מהר"י לוריא ז"ל, הואיל שזכית למעלה גדולה כזה הריני נותן לך בתי לאשה, ובחזרתם מקבורת הצדיק הנ"ל הכניסו הרב ז"ל לביתו וכונתו לגדלו ולפאר אותו בעדי עדיים של תורה ליתן לו בתו כמו שאמר, לשעה הסתכל הרב ז"ל בפני הנער והשיג כי ראה קרי, תכף ומיד אמר לו הנה אבדת המעלה הגדולה שהיה בך ואינך רשאי לקחת בתי ולך מביתי, והוציאו מביתו והנער הלך לו, עכ"ל, (אור הישר בעמוד התורה פרק א').

בך. הלא מודעת זאת דהתיקון להנצל הוא, דיניח רגליו על הרצפה כמו שכתב בספר החסידים, ובספר יערות דבש חלק ב' דף ל"ה ע"ב הוסיף, דאם יתן איש גבר הנקרא פלומ"ו דק משוך על כל אורך השדרה ויקשור אותו משוך על השדרה, ינצל מהרהור וקשוי והוצאת זרע לבטלה, וכבר נודע עד היכן כח חוט השדרה עד בין הפרשות, דהיינו בין פרשה ראשונה ובין שניה, הכל דינו כחוט השדרה ומשם ואילך פסק כוחו, כמבואר בפרק אלו טרפות יעויין שם.

כג לבטל התאוה יאמר זה הלחש, סך ספאן אגזר אגזרנא קרדינא גדירנא תקיל פוק פוק דאבוהי קדישא דשבתא אנא פוק פקו וק"פ ופק קפו קו"ף, עד כאן, עוד כתב שם דיאמר מזמור ל"ט דיש בו מאה עשרים וחמש תיבות מנין מסכ"ה, ועל ידי זה מתבטלים כל המקטרגים והסטרא אחרא, ומזמור פ"ח, ומזמור קי"ו, וקכ"ד, ויאמר פסוק הן עם לבדד ישכון ג' פעמים, ומזמור קמ"ט, ואחר כך יאמר, יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, דכשם שהצלת שלשה צדיקים מעבירה, יוסף ובועז ופלטי, כן תציל אותי מקרי

ומכל מיני תאוה והרהור ולא יתקשה הגיד שלי אמן סלה, וירוק שלשה פעמים, ויכוין ברקיקה אחת נגד הזרע שיצא מיוסף, והשניה נגד בועז, והשלישית נגד פלטי בן ליש, ועוד סגולה דיאמר כל תקופת השנה שבעה לילות רצופות השם הקדוש מנואל תשעה פעמים בנשימה אחת, ועוד סגולה דיעשה טבעת מכסף טהור ויחקוק עליו אלו השמות אדנ"י שד"י צמרכ"ד אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם יוה"ך, ואחר עשייתו והחקיקה יטבול הטבעת במקוה של ארבעים סאה וישא על ידו, וזה בדוק שינצל על ידי זה, עד כאן, ובצפורן שמיר סימן ח' אות קכ"ב תלה זה במי שהולך בדרך, והזהיר דיעשה צורף יהודי והוא טבול ולא יראו השמות החוצה, יעויין שם סדר עשייתו, עוד כתב שם בספר הזכירה, דאם אירע חס וחלילה יטול ידיו ויאמר, רבונו של עולם עשיתי זאת שלא בכונה רק על ידי הרהורים רעים, לכן יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, מחוק ברחמיך הרבים עון זה ותצילני מהרהורים רעים וכיוצא בהם אמן כן יהי רצון, ובשעת הנטילה יכוין כאילו טבל במקוה ויאמר ארחץ בנקיון כפי ועל ידי זה נעשה כאילו טבל, ובמקום דאפשר יטבול, וכתב עוד שם דיזהר כשישן ביום דיאמר מקודם ויהי נועם ויכפול פסוק אחרון, וכן בכל פעם שאומר זה יכפול פסוק אחרון, ועוד תמצא בקונטרס עתרת החיים סימן ג' וסימן ח' כמה פסוקים וסגולות על רזא דנא, עיין שם, ולמי שראה קרי, עיין שם בקונטרס הנזכר סימן מ"א ונוסח התפילה דצריך שיאמר, יעויין שם.

הני מילי מחיים כדי לזכות את הרבים אמרתי להביא פה מה שלקטתי מפי סופרים וספרים, לימוד פסוקי תורה נביאים וכתובים לעון קרי והוצאת זרע לבטלה, וזה סידורו:**א** סדר טהרה, ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את בשרו וטמא עד הערב, וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכובס במים וטמא עד הערב. **ב** סדר תצא, כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע, כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבוא אל תוך המחנה, והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה. **ג** ישעיה סימן מ"ג, אל תירא כי אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך. **ד** ישעיה סימן ס"א, ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. **ה** ירמיהו סימן ל"א, הנה ימים באים נאום ה' וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה, והיה כאשר שקדתי עליהם לנתוש ולנתוץ ולהרוס ולהאביד ולהרע כן אשקוד עליהם לבנות ולנטוע נאם ה'. **ו** יחזקאל סימן ל"ו, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. **ז** הושע סימן ד', שמעו דבר ה' כו', עד סוף הסימן.

ח זכריה סימן ג', ויען ויאמר אל העומדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות. **ט** מיכה סוף הספר, מי אל כמוך כו', שלש פעמים. **י** תהלים סימן ד', בקראי ענני אלקי צדקי. **יא** שם סימן כ"ב, למנצח על אילת כו', עד סוף המזמור. **יב** שם סימן נ"א, למנצח מזמור לדוד בבוא אליו כו', עד סופו. **יג** שם סימן ע"ח, פסוק והוא רחום יכפר עון ולא כו'. **יד** שם סימן צ"ח, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, י"ז פעמים כמו שכתב בספר נפש יוסף דף ר"ב ע"א משם הרב עיר וקדיש כמהר"ד צירירו ז"ל וזה לשונו, כל האומר פסוק זה בכל יום הקדוש ברוך הוא מוציא י"ז כרוזים ואומר, גביתי מאדם זה עון זרע לבטלה, עכ"ל, וכתב בספר הזכירה דף י"ג ע"א וזה לשונו, יכוין בפסוק זה לשם קר"ע שט"ן בנקוד שב"א, לצדיק גימטריא הוי"ה אהי"ה במלוי עם הכולל השם, ולישרי לב שמחה סופי תיבות גימטריא טו"ב, וטוב במספר קטן בגימטריא הוי"ה, וגימטריא נשמה ושט"ן, עכ"ל, ועיין לעיל סימן י"ט אות ז' בכונת פסוק זה. **טו** לעולם ה' דברך נצב בשמים י"ב פעמים. **טז** יאמר נוסח הוידוי והתחינה שהובא בספר הנחמד שבט מוסר ריש פרק מ"ד, ויעתיקנו משם כדי שיהא מסודר לפניו. **יז** יאמר פסוקי סדר ויחי הכתובים של יוסף, ויזכה לברכות כיוסף ולשמור בריתו כמו יוסף הצדיק זיע"א. **יח** יאמר נוסח התפילה שהביא בני ידיד נפשי אברהם הי"ו בספר והוכיח אברהם דף קס"ט ע"א וב', קחנה משם.

עוד תמצא תיקונים לעון זה והם מלוקטים מספר של"ה, והזכירה דף י"ד ע"א, ובספרי הקטן תוכחת חיים סדר שמות, ומספר והוכיח אברהם לבני ידיד נפשי נר"ו פרק ל"ג, ואלו הן בתוספת נופך הבא מן החדש:**א** וידוי עם כל פרטי העונות דשייכי לפגם הברית, ומה טוב אם אומר הוידוי בשעת המלקות, ועיין בספר והוכיח אברהם דף קס"ח ע"ב סדר הוידוי. **ב** טבילת כל גופו ולפחות טבילת ידים, ואם הוא בו ביום נמחק העון לגמרי וחלף הלך המזיק שנברא מהוצאת זרע לבטלה כמו שכתבו המקובלים ז"ל, (ועיין בספר שבט מוסר פרק מ', ולעיל אות טו"ב, וצפורן שמיר סימן ז' אות ק"ד). **ג** קריאת שמע בכונה, (ועיין צפורן שמיר אות קט"ו). **ד** לומר יהי רצון בתקע שופר בכונה, ולהתפלל בכונה גדולה כל תפילותיו ובבכיה, וכשאומר ברך עלינו, באומרו מכל מיני משחית יכוין על השחתת זרע לבטלה, ולכך נסמך לומר תקע. **ה** להשתדל בציציות שלא יהיו פסולין. **ו** תפילין שתי זוגות, ולכרוך התפילין הוא תיקון גדול דקושר בידיו הפך מה שהפריד העולמות. **ז** שלא לאבד אפילו אמן אחד בכונה, ולומר ברכת המזון מתוך הסידור ובקול רם ובכונה. **ח** לאכול שיור המוציא, (ועיין בקונטרס כף החיים סימן כ"ג אות י"ג). **ט** מים אחרונים על גבי כלי. **י** שמירת שבת כהלכתו ולענגו כפי יכולתו, (ועיין

צפורן שמיר סימן ט' אות קכ"ו). **יא** להרבות נרות בשבת. **יב** לעלות לספר תורה פעם אחת בחודש לפחות. **יג** לומר בריך שמיה בכונה גדולה. **יד** לראות בספר תורה היטב סמוך בשעת הקריאת ספר תורה, (ועיין בגליון ותקונים בהקדמה דף ג' ע"א). **טו** להיות סנדק ומוהל. **טז** להיות בהכנסת חתן וכלה. **יז** לגדל יתום ויתומה בתוך ביתו. **חי** לגדל בניו לתלמוד תורה. **יט** לתת צדקה ולומר תפילה הסדורה בספר מעשה הצדקה, (ועיין צפורן שמיר אות קכ"ז). **ך** יתן לצדקה שלש פרוטות בפסוק ואתה מושל בכל. **אך** להיות גבאי צדקה, (צפורן שמיר אות לק"ט). **כב** להיות מעשרה ראשונים לבית הכנסת, (צפורן שמיר אות קל"ה), ולרוץ לכל דבר מצוה, (שם אות ק"מ על הפסוק בו ירוץ צדיק ונשגב), אך באופן שלא ילעיגו עליו, יעויין שם. **כג** מידת הענוה ושפלות, (ועיין צפורן שמיר אות קכ"ח ואות קל"ח). **כד** להזיע במצה, ובהליכה לברית מילה ושבע ברכות ושאר מצוות, ובעודו שליח ציבור, ולחפור קבר, (צפורן שמיר אות קל"ב). **כה** שמונה עשרה פרקי משנה בכל יום, וללמוד בזוהר הקדוש ותקונים בעת שיוכל, ויותר בספר תהילים, וכתב בספר מעשה הצדקה דף קל"א ע"א אות נ"ב, דמשניות בניגון אחר חצות באור הנר משמן זית, תקון להוצאת זרע לבטלה, ויותר באשמורת יום טוב וראש חדש. **כו** לחדש חדושים בתורה, ובספר שבט מוסר פרק מ"ד החזיק במעוז בזה וכתב שם, דאם הוא עם הארץ יעשה כיששכר וזבולון עם המחדש בתורה או ישמש תלמידי חכמים, יעויין שם. **זך** תיקון כרת ובפרט אם הוא ליל השישי, והרב החסיד בצניעות כמהר"ר גרשון שאול ז"ל ציוה לבנו כך. **כח** ספר כל נדרי לקנות בליל יום הכיפורים. **כט** מזכה הרבים לקנות לולב לימי החג, ובכל ימות השנה להיות מזכה לחייביא, (צפורן שמיר אות ק"ל ואות קל"ו). **ל** שלא לדבר כלל בבית הכנסת אפילו לדבר מצוה חוץ מדברי תורה, (צפורן שמיר אות קל"א). **לא** לשים שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, (צפורן שמיר אות קל"ד). **לב** לבכות בפרשת אחרי בקריאת ספר תורה באותו הסדר, ויום הכפורים, ובכל תפילותיו, ועל אדם כשר, (צפורן שמיר סימן י' אות קמ"ח וקנ"ד). **גל** לדבר סניגוריא תמיד, (צפורן שמיר אות קמ"ב), ולהיות תוכו כברו מתהלך בתומו צדיק, (אות קמ"א שם, ועיין עוד שם אות קע"ז על הפסוק ונרגן מפריד אלוף, יעויין שם). **לד** לקום בחצות הלילה. **לה** לשמוח בשמחה של מצוה, (צפורן שמיר אות קל"ז). **לו** להתפלל תפילותיו עם הסדור בכונה, ולהשלים ראשי תיבות צדי"ק, [צ' אמנים, ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות], (צפורן שמיר אות קל"ג). **לז** לטוות בידיו ציצית, ולכתוב ספרים תפילין ומזוזות וחידושי תורה. **חל** לקבל עליו שלא להסתכל בפנים של אשה כלל, ולא לשתות יין כי אם בדבר מצוה כגון קידושא ואבדלתא, ובסעודת מצוה, וברכת

המזון, ולהדחת פיו בין דגים לבשר או לגבינה. **טל** עליית ספר תורה בשישי דהוא יסוד הוא תקון לזה, ומה גם בין פסח לעצרת בשבת שחל עד יסוד בה, וביסוד דיסוד, ורחש לבי דבר דבסדר טהרה אם יעלה למשלים ויתן דעתו לשוב לגמרי מעבירה זאת יהיה לו לתקון גדול, והגם כי לאו בר הכי לכוין ולהבין ולהשכיל בפנימיות התורה וסודותיה, נקוט מיהא דההבטה באותיות הספר תורה ותיבותיהן והקריאה אהני ליה, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים. **מ** כיוצא בדבר אתה תראה כי בא הפטרת בא בימי השובבי"ם, ומה טוב שיקנה אותה לקרותה בציבור, ולכוין היטב בשני פסוקים האחרונים דדבר בעתו מה טוב, ואלו הפסוקים טוב לאומרם בכל יום תמיד אחר שלש תפילות, (כמו שהביא בספר ח"ל סימן קל"א אות כ"ד), ובהפסקות גדולות כבר נהגו לאומרם. **מא** באמירת גד גדוד יגודנו, יכוין בכונות שהובא בספר חוקי חיים ק"ק מערכת י' בהלכות יום הכפורים דף קט"ו ע"ב ודף קי"ו ע"א, ושם תמצא נוסח תפילה לתקון זה והאיש החפץ יעתיקנה משם, גם מה טוב שיאמר הפסוקים והתפילה שתקן בספר כף אחת סימן כ"ח, ושומר ישראל סימן ו' קחנו משם, ועיין בספר שבט מוסר פרק מ' בסגולות לשמירת אות ברית קודש שיאמר פסוקים בכונות, תראנו משם, אלא דבצפורן שמיר סימן ח' אות קכ"ג כתב, דימנע מזה שלא יתגרו בו ובפרט כשישכח מלאומרם, יעויין שם. **בם** יפריש אחר קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת פרוטות לצדקה כמנין אותיות שמו, וילמוד חמישה פסוקים מכל אות ואות משמו על סדר א"ב, וכן פרק אחד מהמשנה על סדר א"ב, ומאמר אחד מהגמרא ומזוהר הקדוש על סדר הנזכר, כגון אם שמו אברהם יקרא חמישה פסוקים מתנ"ך מאל"ף וכן הבי"ת וכיוצא בהן, וכן ברי"ש ובאות ה' והמ"ם, וכן במשנה וגמרא וזוהר הקדוש, ולימוד זה הוא טוב לימי השבעה של פטירת האדם וליארצייט, (מעשה הצדקה דף ק"כ ע"ב), ואנא דאמרי דלפחות יעשה כן בערבי שבתות של שובבי"ם. **גם** עוד כתב שם דף קכ"א ע"א תיקון אחר, דהעשיר ל"ו ירבה ארבעים פרוטות לצדקה, והדל לא ימעיט מארבע פרוטות לארבע פינות העיר, ויתחיל מקרן דרומית מזרחית ככל פינות שאתה פונה, והוא מדת חסד לאברהם, וכן באותה מידה אשר מדד ועשה להיותו גולה ומטלטל ומזיע עצמו בזיעה של מצוה במה שהולך ממקום למקום בארבע פינות ורוחות העיר כאשר יוכל שאת, אשר המה לעומת ארבע גלויות דגלו ישראל, וזה יהיה כונתו והליכתו בארבע רוחות העיר, לקבץ נדחי ישראל ולהכניס אל הקדושה ניצוצי הקודש שלו שירדו אל הקליפות על ידי זרע לבטלה, וצריך שיהיה הצדקה בסתר דומה למקוה של ארבעים סאה דאינו נראה ויתנם לעמלי תורה, ועליו נאמר מעביר ראשון ראשון כי הוא תקון לפגם הברית לכל מה שפגם באותה

שבוע, ולא יצטרך לשום תקון ותעניות כי הסדר הזה הוא תיקון נפלא ושלם, והוא צדיק מושל יראת אלוקים, ובכן יתן כסדרן דרך דרומית מזרחית עד מערבית דרומית ועל ידי זה יזכה להנצל מט"ל קללות ומט"ל מלקיות ויזכה לט"ל של תחיה, עיין שם שהאריך בזה בסודות נפלאים, ושם דף קכ"ד ע"א כתב, דתקון זה יועיל אם בא על העריות או בעל בת אל נכר, יעויין שם, ועיין בספר יוסף בסדר סימן ג' על מי שאינו יכול להתענות בשובבי"ם דהורה דרך כיצד יעשה, יעויין שם. **מד** יתענה ארבע פעמים שלשה ימים רצופים, דהיינו בכל תקופת השנה כל ימיו אפילו חי אלף שנים, ותפילה בכונה ותורה וצדקה ואז יהיה נקי מעון זה, (כן כתב הרוקח והובאו דבריו בספר הזכירה דף י"ד סוף ע"א, ועיין עיר מקלט סדר טהרה, ומה שציין שם הרב חיד"א בספר נחל קדומים דלא בחר בזה כי אם במה שכתב בצפורן שמיר לענין התעניות יעויין שם, ועיין בספר דרך ישרה, ובקמח סולת דף צ"ז ע"ד). **מה** דע דבקונטרסי הקטן עתרת החיים סימן מ"ג וסימן מ"ד, הנה הבאתי נוסח ענינו למתענה בימי השובבי"ם, וכך העתקתי אותו מחד מרבנן שבא מעיר הקודש ירושלים ת"ו במהרה בימינו אמן שהוגד לו מהקדוש מהר"ש זיע"א, והן עתה רואה אנוכי דיש בו כמה טעויות וגם ויחנו בחס'רות, ובכן אל יסמוך אדם על הנוסח הכתוב בו, כי אם ילך ויקח ספר שפת אמת אשר בספר אמת ליעקב למוהרי"ן ז"ל, ושם יראה בסימן ד' דף קט"ו וקט"ז הנוסח כתקונו מידי אביר יעקב שהעתיקו כראוי, והאיש החפץ יעתיקנו משם כדי שיהא מסודר לפניו, ובכונות להפסקה מששה ימים, תמצא בספר מדרש תלפיות בסוף הספר כאשר יעויין שם, ובספר יוסף בסדר סימן א' התקין נוסח התפילה ליום התענית שמתענה על מי שראה קרי ליל יום הכפורים, עיין שם. **מו** יזהר מברית הלשון כדי שלא יכשל בברית המעור, כאשר רמוז בפסוק אמרתי אשמרה דרכי מחטא בלשוני, ושלא לברך ברכה לבטלה, ושלא לדלג בברכותיו אפילו אות אחת, ולא יגלה סודות התורה למי שאינו הגון, ולא יהיה נודר ואינו מקיים, ולא ירבה באכילה ושתיה, וגם עצ"ב מזריע זרע, ולא ישן יחידי בבית דמייחדא משאר בתי, ולא ישמע קול שיר מה שאינו של קדושה, ולא יהיה סביב למיטתו עביט של מי רגלים וכלי צואים בלי כיסוי, ולא סביב מראשותיו מנעלים או מכנסים וכיוצא, ולא יהיו עליו מפתחות של ברזל, (עיין צפורן שמיר סימן ז', ומה שכתבתי אני הדל בקונטרס תוכחת חיים סדר שמות, ובספר והוכיח אברהם פרק ג"ל, יותר מהמה פוק חזי עוד תשוב ותראה שם בצפורן שמיר אות קע"ח). **מז** אם לא נזהר בכל אלה ואפילו הכי לא ראה, יתלה כי איזה מצוה מגינה עליו או נעקרה הטיפה ויצאה דרך מי הרגלים ולא שת לבו, או החזיקה בו הסטרא אחרא בעונות גדולות ואינה חוששת לפרוטרוט, וקים ליה בדרבה

מיניה כמו שכתב הרב הגדול חיד"א זיע"א בספר צפורן שמיר סוף סימן ז' אות קי"ד. **מח** יזהר ללמוד משנה או זוהר קודם שישן, ויקרא קריאת שמע בכונה ולא יהרהר כי אם בדברי תורה עד שישן, ואם הוא עם הארץ יהרהר בפסוקים המורגל בהם, וישכב על צידו השמאלי, וזה טוב גם כן על פי רפואות הגוף, ויצייר שם הוי"ה ברוך הוא כאילו כתוב לפניו בכתב אשורית גדולה, כדכתיב עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי, (הרב הנזכר שם בסימן ח'), ובקריאת שמע שעל המיטה בלילות הללו, ובכונת כל יום מימי השבוע באלו הימים, שא נא עיניך וראה בחמדת ימים פרק ב' משובבי"ם אות כ"א ואילך, ושם תמצא התועלת הנמשך לקום באשמורת בימים הללו, וגם ללילך למקום שיש ברית מילה, ובלימוד הדפים של הזוהר הקדוש בימים הללו, תראנו משם בפרק א' משובבי"ם אות מ"ד. **מט** יזהר בכל הדברים דנמחלין עונותיו, כגון לשמוע אגדה מפי חכם, ולענות אמן יהא שמיה רבה מברך, ולומר שירת הים בשמחה, לקבל היסורין באהבה וברצון, לעסוק בסדר הקרבנות, לעסוק בתורה לשמה, באלו וכיוצא מאלו וניקה האיש מעון, (עיין צפורן שמיר סימן י'). **ן** יתרחק מהכיעור והדומה לו, ולא יביא עצמו לידי חשד ויחטיא רבים שיספרו בגנותו, ונשא הצ"עיר עליו את כל עונותם, (שם סימן י"א אות קע"ו). **נא** אמרו רבותינו זכרונם לברכה, גמירי אין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, אין לך דבר עומד בפני התאוה כעצימת עין, (צפורן שמיר סימן י"א אות קצ"ג). **נב** אמרו בזוהר הקדוש סדר וישלח דף קע"ו ע"ב וזה לשונו, יוסף איהו קיומא דאוריתא בגין דאיהו קיים לה, בגין דכל פקודי אורייתא מתקשרן בנטירו דברית קדישא ועל דא שכינתא אתקטרא באברהם יצחק ויעקב ויוסף כחדא כו', יעויין שם, וכן אמרו בזוהר הקדוש סדר ויקרא דף י"ג ע"ב, בגין דאתגזר ואתרשים ביה רשימא קדישא ונטיר ליה כדקא יאות סליק ליה כאילו נטיר אורייתא כולא, יצחק אוף הכי כתיב ואת בריתי אקים את יצחק ועל דא אורייתא אקרי ברית כו', יעויין שם, ונראה כי כן ברי"ת עם הכולל גימטריא תרי"ג, וזהו הטעם שדרשו רבותינו זכרונם לברכה, שתי דרשות על הפסוק אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, כי מר דורש על התורה ומר דורש על ברית מילה כמו שאמרו בנדרים כמו שיעויין שם, ונראה דתרווייהו איתנהו דברי"ת היינו תורה והיינו מצוות התלויות בו, וזהו הטעם שאמרו בזוהר הקדוש דכד שגיא יצר הרע לפתות לאדם הוא בעריות בפגם הברית כי על ידי זה הוא מחטיאו בכל התורה כולה, וזהו הטעם כי הברית קודש בחינת יסוד נקרא כל, כי הוא יסוד כל התורה וכל המצוות וק"ל. **נג** סגולה שלא יחטא הוא, דכשיתגבר עליו יצר הרע יצייר בדעתו כאילו עומד לפניו דמות אדם גדול בתורה ורואהו

ואימתו ויראתו נופלת על פניו, ובזה ימנע ואינו חוטא, (מורינו הרב כהנא רבה ז"ל בספר שבט מוסר פרק י"ב יעויין שם), ובזה נראה שזהו רמז הכתוב בסדר קדושים, מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה', והוא בזוהר הקדוש דרשו פסוק זה, רמז לשב בתשובה שישוב בתשובה בימי בחרותו קודם שיבואו ימי הזקנה, ולדרכינו יאמר נא מפני שיבה שיצייר פני אדם זקן, ובזה תקום שתהיה לך קימה על היצר הרע ולא תחטא, והדרת פני זקן, זה זקן שקנה חכמה שתהדרהו כאילו הוא לפניו ובזה אתה זוכה ויראת מאלהיך, וזה כונת הפסוק ביהושע סימן א', רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר ציוה משה עבדי אל תסור ממנו, ופירשו המפרשים ז"ל שלא תסור דמות דיוקנו של משה מלצייר בפניו וק"ל, ובספר צפורן שמיר סימן ח' אות קי"ח כתב וזה לשונו, יצייר דיוקנו של אביו נגד עיניו ויועיל לו, ואתנח סימנא דש"א מזריע זרע למינהו, דש"א ראשי תיבות ד'יוקנו ש'ל א'ביו, דין גרמא שיהא מזריע זרע למינהו בבת זוגו כמצותו, ויוסף הצדיק ניצול במה שנראה לו דיוקנו של אביו כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ואפשר שזהו רמז הפסוק, ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית, ראשי תיבות ואי"ן אי"ש ו'דמות א'ביו י'עקב נ'ראה א'ל י'וסף ש'ם, עכ"ל, (ועיין בספרי הקטן ראה חיים סדר וישב מה שכתבתי בסייעתא דשמיא). **גן** מה שאמרו רבותינו ז"ל אין ועתה אלא תשובה, נראה לומר דמי שהוא חוטא, הטוב טוב כי תיכף שחטא יתחרט וישוב בתשובה שלימה, והוא משל למי שהולך בדרך ויצא מחוץ לעירו דרך יום או יומים, כשירצה לחזור יתרחק המקום כפלים, שאם הלך שני ימים, לחזור צריך עוד שני ימים והוה ליה ארבעה ימים, וכן על זה הדרך, כל כמה שנתרבו הימים מהליכה כנגדן יהיו בחזרתו, ועל דרך שאמרו אם תעזבני יום יומים אעזבך, גם יקח מוסר מאדם שמרד ברבו ובאביו וצריך לחזור אליו ולבקש ממנו מחילה, כל כמה שמאחר לבקש מחילה יגדל עונו ויתכעס עליו ביותר, וכן ראיתי להרב ראשית חכמה בריש שער התשובה שכתב כן והביא משל על זה יעויין שם, ועוד נראה לומר, דהרי קיימא לן כי מי שהוא מנודה למטה יום אחד הוא מנודה למעלה חודש ימים, ומי שהוא מנודה למטה חודש ימים הוא מנודה למעלה שנה כו', והרי מי שהוא חוטא הרי הוא חייב נידוי כמבואר בש"ס ובפוסקים ביורה דעה סימן של"ד, דאפילו העובר על האיסורים דרבנן חייב נידוי וכל שכן על איסור תורה, ובלאו הכי בכל חטא הרי מנדין אותו בר מינן בבית דין של מעלה כנזכר בזוהר הקדוש, ולכן דייקו רבותינו זכרונם לברכה לומר על תיבת ועתה, אין ועתה אלא תשובה, להודיע מילתא אגב אורחא, כי צריך התשובה תיכף ומיד בלתי איחור כלל, וזהו כונת הכתוב בסדר ויקרא, והיה כי יחטא ואשם והשיב

את הגזילה כו', ודרשו בתורת כהנים והיה - מיד והשיב, כי רוצה לומר כי תיכף ישוב בתשובה, האל ברחמיו יפתח לנו שערי תשובה שלימה ורצויה אכי"ר

סימן כט

מידי דברי,
בצום העשירי,
מעם ה' עזרי

א תענית עשרה בטבת, מאת ה' היתה זאת לטובת ישראל דהוא זמן ירידת השמש ותחילת עלייתו, והתענית מגין על ישראל שלא תאונה עליהם רעה, ומאהבת ה' את עמו עשה כן, הרב עמודי שמים דף ק"נ ע"א, ובכן אל תהי קלה בעיניך תענית זה, ומה גם דהיום קצר והזמן קר, ועל מורה צדק בעירו מוטל ליתן דעתו על מוכרי מיני מאכל ומוכרי יין, שלא ימכרו כלל ביום הזה וכן בשאר תעניות ציבור, וגם על מי שהוא חולה שלא יאכל בפרהסיא לעיני בני עמי

ב חתן שהיה לו שבע ברכות בעשרה בטבת, לערב ישלים תעניתו, וכן כשחל עשרה בטבת באמצע החופה, עיין כנסת הגדולה, ובית יהודה, ובית דוד, וקמח סולת דף קכ"ה סוף ע"א, ועיין פרי האדמה חלק ד' דף מ"א ע"ג, וברכי יוסף סימן תקמ"ט, ומחזיק ברכה סימן תרפ"ו, ובברכי יוסף שם, ועיין דבר משה חלק א' סימן מ"א, וכתונת יוסף סימן ה' ליארצייט, ועיין מקום שמואל סימן פ', ועיקרי הד"ט סימן כ"ט אות ג', וזכור לאברהם חלק א' אות ת'

ג אם שכח ביום התענית ונתן לתוך פיו, יוציאנו תיכף, ולענין חשש הברכה, עיין בספר טל אורות דף ד' ע"ד מה שהשיב על הרב נחפה בכסף סימן ו', גם בספר שבט יהודה דף מ"א ע"ב הסכים כן, אלא שיאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, יעויין שם, והביא דבריו הרב עיקרי הד"ט ריש סימן כ"ט, ועיין ברכי יוסף סימן תקס"ח, וגם כשעלה עמוד השחר עיין שם, ועיין זכור לאברהם חלק א', וערך השולחן סימן תקס"ח, ושדה הארץ חלק ג' סימן כ"ט

ד עשרה בטבת שחל בערב שבת אין להניח תפילין במנחה כמו שהבאתי בקונטרס כף החיים סימן י"ט אות ה', ולא יאמרו שום סליחה, אלא אחר חזרת העמידה יאמרו תיכף קדיש תתקבל, ולא יאמרו יענך אחר קריאת ספר תורה אלא מזמור בשוב ה', ואחר תתקבל יאמרו תפילה לעני, ומזמור ה' מלך גאות לבש, ועיין עיקרי הד"ט סימן ג' אות

ח', ובספר ערך לחם סימן תק"ן כתב בפשיטות דאם חל בערב שבת אין אומרים וידוי ונפילת אפים, ובספר ערך השולחן הביא מחלוקת בזה יעויין שם, והכל כפי המנהג

ה חתן ובעל ברית אין אומרים תחנונים ונפילת אפים ולא הפיוטים אף על פי שמתענים, וכן במנחה, וכן תקון רחל כי יום טוב דידהו הוא, אך בבית הכנסת אומרים הסליחות והפיוטים מלבד נפילת אפים, חס"ל סימן קל"א אות ט"ז, והא נמי תלוי במנהג הקהלות, ועיין בקונטרס כף החיים סימן ג' אות ל"ה, וסימן ט"ז אות ב', ועיין בקונטרס זה לעיל סימן כ"ד אות י"א, ודו"ק

ויו אם אירע בעל הברית ואינו יכול להתענות ורוצה לעלות לספר תורה, לא ישתה קאב"י ואפילו מים משהאיר היום, ויתענה עד חצות כדי שיעלה לספר תורה, אלא דלענין נשיאות כפים, במקום שנוהגין במנחה סמוך לשקיעת החמה כמו בקהלה קדושה נוה שלום יכוננה בצדק, אפילו התענה הכהן מחצות עד הלילה לא יעלה לדוכן, עיין אשל מפרי סימן קכ"ט, ובספר עיקרי הד"ט סימן ד' אות ג', ובקמח סולת דף י"ט ע"ב

ז בנוסח עננו יש מדקדקים לומר ביום צום תעניתנו, ועיניך תראנה מה שכתב רב ספר"א חיים ומלך נר"ו בספרו היקר פתח הדביר סימן קב"ל גבי תתקבל צלותנא, ועיין דרך החיים דף ע"ח ע"א, יעו"ש, ועיין בית עובד דף קנ"ז ע"א לענין עשרה מתענים לעננו וספר תורה, יעויין שם

ח בתענית צבור אין קפידא לפרסם התענית, אך בתענית יחיד גדול עונו המפרסם שהוא שרוי בתענית, כמו שתראה בספר הזכירה דף נ"א, ובספר כסא רחמים דף ק"י ע"ג הביא מעשה רב בעל מעם לועז ז"ל, יעויין שם

ט כתב בספר נגיד ומצוה דף ע"א סוף ע"א וזה לשונו, כשאדם עושה תענית ישאל מן ה' יתברך שיתן לו כפרה וחיים ובנים לעבודתו יתברך, וזה בהוצאת ספר תורה, ויאמר השלש עשרה מידות רחמים שלש פעמים, ואני תפלתי שלש פעמים, עכ"ל

יוד לפי דברי הזוהר הקדוש סדר שמות דף כ' הוא, דביום התענית טוב שיאמר כלשון הזה, גלוי וידוע לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, שהקרבתי לפניך חלבי ודמי והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי, יהי רצון מלפניך שיהא הריח העולה מפי בשעה זו כריח העולה מהקרבן באש המזבח ותרצני כשם שהקשבת לתפילת רבי אלעזר אמן סלה, עד כאן, ועיין מדרש תלפיות דף קכ"ה ע"ד, ובקונטרס עתרת החיים סימן ט"ל אות ב'

יא כתב בספר צפורן שמיר סימן י"א מאות קצ"ו ואילך, דאשריו מי שיוכל להתענות על חטאיו, ורבו סגולות התענית, ומהם כי הסטרא אחרא אין בה כח לידבק במי ששרוי בתענית, ועל ידי התענית קונה מידת הענוה דיכיר בעצמו פחיתות חולשת גופו, וזוכה

דאינו בא לידי נסיון, ונקרא גבור הכובש את יצרו, וראוי להשראת השכינה, ואין לו מקטרג, ותפילתו נשמעת, וניצול מהיסורין אשר היו ראוים לבא עליו, וזוכה להעלות למלאכים שאינן יכולין לעלות, וכאילו הקריב קרבן דחלבו ודמו לריח ניחוח, וכל אלו המעלות ויותר מהמה היינו דוקא אם בתענית יפשפש במעשיו ויחזור בתשובה שלימה ויתענה לכפרת עונותיו, ואז נרצה לו לכפר עליו יעויין שם עד אות ר"ד

יב מי שאינו יכול להתענות בשלש צומות חוץ מתשעה באב מחמת איזה חולי אין צריך התרה, זרע אמת חלק א' סימן ע"ה, ומחזיק ברכה סימן תק"נ

יג שכח יחיד לומר עננו אין צריך לחזור, ואם נזכר קודם שעקר רגליו אומרו שם בלא חתימה, שלחן ערוך סימן תקס"ב, ועיין בית עובד דף קל"ד ע"א, ועוד שם בדף צ"ו סוף ע"א, ויחיד המתפלל עם השליח צבור בחזרה לא יאמר עננו בין גואל לרופא אלא יאמר לעצמו בשומע תפילה, שיירי כנסת הגדולה סימן תקס"ה, והאומר שלש ראשונות ושלש אחרונות בלבד יאמר עננו בברכת רפאינו כדי לסיים בברכה, ואינו כמו ברכת כהנים דלפעמים נותנה לאחר, ובלאו הכי יכול לומר ש, ועיין בקונטרס כף החיים מה שרשמתי שם בעזר משדי

יד אף המתענה ביום ראשון יעשה קבלת תענית במנחת שבת אחר העמידה כשאר ימות החול, אלא דלא יאמר התחינה, אלא הריני בתענית למחר אם אוכל ואם ארצה, ועיין מור וקציעה, וברכי יוסף סימן תקס"ב

טו בארבע צומות אפילו אין שם [כי אם] מתענין ששה או שבעה אומרים עננו וקורין ויחל, ברכי יוסף סימן תקס"ו, אלא דלפי מה שכתב הבאר היטב צריך לאומרו בשומע תפילה כיון דאין שם עשרה מתענין, ועיין קמח סולת דף קכ"ד ע"ג וע"ד, וברכות מים דף מ"א ע"ג, וערך השולחן סימן תקס"ו, ובספר כסא אליהו סימן תקס"ו כתב, דבתענית ציבור די בשלשה מתענים לומר עננו, יעויין שם דמצא סמך לדבר, ובענין קריאת התורה אם אין עשרה עיין ב"ד סימן שמ"ב, ועבודת הגרשוני סימן נ"ז, וערך השולחן סימן תקס"ו, וזרע אמת חלק א' סימן פ"ו, יעויין שם, ועיין עיקרי הד"ט סימן כ"ט אות י', ועוד שם אות כ"ד לשכבר התפלל, יעו"ש

טז סם המשלשל מותר לשתות ביום התענית, כתונת יוסף סימן ד', ובאר היטב סימן תקס"ז ס"ק ז', וזכור לאברהם חלק א' מערכת ת'

טוב שליח צבור שהיה מתענה יאמר דוקא בלחש ולא בחזרה, ואם אמירת בחזרה היא לחש לגביה אז מוכרח לומר עננו בשומע תפילה, שיירי כנסת הגדולה, ושלמי ציבור דף קע"ה

חי שכח השליח ציבור בתענית ציבור לומר עננו בין גואל לרפאינו, אז יאמר בשומע תפילה ויסיים העונה בעת צרה ושומע תפילה, עיין בית חדש, ומגן אברהם, ושלמי ציבור דף קע"ה, ועיין עיקרי הד"ט סימן כ"ט אות ל"א מה שהביא מהרב פחד יצחק מערכת ע' יעו"ש

יט אם השליח צבור לא התענה ואין אחר לעבור לפני התיבה, מוטב לו להתפלל שלא יתבטלו מקדיש וקדושה, שלמי צבור אות ט"ז, אך לא יקרא בתורה אפילו ביום שיש חיוב קריאת התורה, כסא אליהו סימן תקס"ו אות ב'

ך המתפלל ביום תענית שלש ראשונות ושלש אחרונות דוקא בקול רם והוא תענית צבור, יאמר עננו בין גואל לרפאינו ויזכיר בקול רם עננו, ואם אמרו בשומע תפילה אין מוחין בידו, עיין כנסת הגדולה משם מוהרלנ"ח, ובספר שלמי ציבור דף קע"ה

אך עננו בלילה אין אומרים כלל, ובשחרית דוקא בארבע צומות, ובשאר תעניות דוקא במנחה, עיין כנסת הגדולה, ושיירי, ושלחן גבוה, וקמח סולת דף קנ"ד ע"ד

בך תענית עשרה בטבת אי עולה לכאן ולכאן, עיין תשב"ץ חלק ב' סימן י"א, ועיקרי הד"ט סימן כ"ט אות טו"ב, ועיין מה שכתב בני בחור"י המגן אברהם נר"ו בספר ברך את אברהם סדר ראה

כג מי ששכח ואכל בתענית צבור יפסיק ולא יאכל עוד עד הערב ודי, ואין צורך להתענות יום אחר, פאר הדור בסוף הספר, ועיין פרי הארץ חלק ב' סימן ח', ועיקרי הד"ט סימן כ"ט אות ל'

כד עפר טאבאקו דרך נחירים בתענית ציבור, עיין עיקרי הד"ט סימן כ"ט אות ל"ב, ועיין לעיל מזה סימן ח"י אות כ"א גבי יום הכפורים, יעויין שם מה שכתבתי שם בעזר משדי.

כה על הפסקה גדולה ותעניות רבים, עיין עיקרי הד"ט סימן כ"ט אות ל"ה, ולענין תלמיד חכם עיין במה שכתבתי בדרושים לשבת תשובה באורך בסיעתא דשמיא, ועיין להרמב"ם בשמונה פרקים פרק ד', ודו"ק

סימן ל

'''חודש שבט בש'בט עשויה,

ידי נטויה,

מילי מעלייתא סולת נקיה

א ערב ראש חודש, זכור נא לעשות הלימוד והתפילה והצדקה אשר יסד ותיקן בספר מעשה הצדקה דף קכ"ד ע"ב וקכ"ה וקכ"ו ודף קל"ב אות ח"ן, כאשר יעויין שם.

ב שבט הוא בחינת הוד והוא כמידתו של אהרן, וצריך בחודש זה להתאמץ יותר להיות אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו יותר מכל חדשי השנה, ואחר שבא הרמז שרמזו הקדמונים, [שב"ט ר"ת] ש'לום, ב'רכה, ט'ובה, ויזהר ביותר לכבד ללומדי תורה ולהחזיק ברכים כושלות, ושלא להיות הולך רכיל, ומנע רגליך מלרוץ לרעה בחודש הזה בזהירות יותר משאר ימות השנה, (ועיין כף אחת סימן כ'), [השמטה, כ' בו נולד אשר, (סדר הדורות דף ט"ז ע"א, ושם הביא כ"ב בו), והוא זמן להגות במשניות כי הלילות עדיין ארוכות, ובפרט בלימוד הנקבע ליל ט"ו כאשר רשמתי בסימן ז' אות ז'].

ג שבט שבטו יוסף כמו שכתב בספר עמודי שמים דף ק"נ ע"ב, ומה טוב דהם ימי שובבי"ם דהוא כמידתו של יוסף שומר הברית, וצריך ליזהר יותר ויותר.

ד יום ד' שבט ויום י"ב לא ישבע, (ספר הזכירה דף מ"ח ע"א, כ"ח בו, אור חדש דף נ"א ע"ב).

ה יום ה' שבט לא יקיז דם ולא ילך התינוק יחידי, ולא יוציאו ילד לשוק בלא מכסה, (ספר הזכירה דף מ"ט ע"ב), ולמוהרח"ו לא יקיז יום ז' ט' י"ז י"ח כ"ד כ"ה כ"ו שעה ששית, ולדעת הרמב"ם לא יקיז יום ה', ולחוקי חיים יום ו', ולדרך ישרה יום ג' ויום ה'.

ויו הרב מוהר"מ בן חביב ז"ל בספר גט פשוט בסימן קכ"ו דף נ"ח ע"א וב', עמד על שמות חדשי השנה לענין כתיבת הגט, וכשבא לחודש הזה כתב שבט פשוט הוא וכן הוא במתניתין פרק קמא דראש השנה, עכ"ל, ויפה תמה עליו רחימא דנפשאי הרב ועצום כמהרי"ץ דיאס נר"ו, דלמה הלך להביא ממתניתין דראש השנה מאחר דמקרא מלא דיבר הכתוב בזכריה סימן א', ביום כ"ד לעשתי עשר חודש הוא חודש שבט וגו', ושם במסכת ראש השנה דף ז' עמוד א' הביאו בגמרא מקרא דא להוכיח דניסן ראש חדשים כאשר יעויין שם, זה תוכן דבריו הי"ו.

ז ליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, ונהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ עד אשר תשיג ידו וכל אחד מברך על פרי אחד, האיש מברך על החיטה אחר ברכת המזון חלב חיטים ישביעך כדי שיהיה לו מזונות בריוח, והאשה על הגפן כדכתיב אשתך כגפן פוריה, והבן על הזית, בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך, רמון ואגוז לבנותיו על שם כל כבודה בת מלך פנימה, דבש ותפוח לתינוקות על שם תחת התפוח עוררתיך, דבש וחלב תחת לשונך, כמו שכתב כל זה ידיד נפשי בני הגדול הי"ו בספר והוכיח אברהם פרק ל"ד, ושם הביא משם ספר ברכת אליהו דהעיקר הוא ט"ו פירות וביארם שם, ושילמוד בכל פרי פרק אחד ממשניות, והם פיאה שמונה פרקים,

בכורים שלשה, ראש השנה ארבעה, והם נגד בריאה יצירה עשיה, וגם שיברך על ריח האתרוג, יעויין שם, והביטה וראה להרב אדני פז סימן קל"א דיהיב טעמא רבה למנהג זה דמרבין בפירות בט"ו בשבט, ועיין בספר חמדת ימים פ"ג משובבי"ם יעויין שם.

ח רובא דעלמא אינן נוהגין כן אלא קורין בספר "פרי עץ הדר" על הסדר לפי הפירות שיש לו, ויש שאינן נוהגין כלל לסדר פירות, ויש נוהגין דוקא שבעה מיני פירות דנשתבחה בהן ארץ ישראל, (ועיין בספר חמדת ימים פ"ג משובבי"ם), ויש מקומות דאינן לומדים כי אם ט"ו שירים שבתהלים, ונוהגין דהמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט.

ט יזהר הרבה לדקדק באכילת הפירות שלא יהיה בהם ספק תולעת, דמלבד עונשו, הנה במקום שבא לעשות תקון אדרבה מקלקל ביותר, ועיין בספר והוכיח אברהם בתוכחות על עון זה.

יוד כשחל ט"ו בשבט ליל שני, מה טוב למי שחננו ה' בעושר, דיעשה חילוק לתלמידי חכמים וצנועים ביום י"ד בשבט לפחות כשחל במוצאי שבת, מפני דיצאו משבת ולית להו כלום כדי לקנות פירותיהם, ועוללים שאלו ואין ידם משגת לקנות ואית להו צערא טפי משאר שנים, ואשרי אדם דיש לו עניים ותלמידי חכמים סביב לשלחנו בלילה הזאת, ויהיה ברכת ה' בכל אשר לו ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות אמן, ובספר מעשה הצדקה דף ק"ל ע"א אות מ"ז כתב, דיפריש צ"א פרוטות לצדקה ביום ט"ו בשבט כמנין איל"ן וגימטריא מי"ם עם הכולל, וכמנין אמן, יעויין שם.

יא לא יחתוך בפיו לאכול תפוחים ואגסים וכדומה, כי לפעמים יש בהם תולעת דק דק ונכנס ראשון התולעת חי לתוך פיו, ואם חתך הפרי בסכין ואירע שחתך בתולעת, אז ינקה היטב הסכין קודם שיחתוך מן הצדדין כדי לאכול, וצריך זהירות הרבה בזה, (ועיין בספר החסידים לענין אגוז, ובשיירי כנסת הגדולה, וקמח סולת דף מ"א ע"ב), ומצוה ללמוד ברבים פרק י"ח מספר אורחות יושר שישמע העם עד היכן צריכים להזהר בבדיקת הפירות ובענין הברכות, יעויין שם, וכן הזהיר בספר נוה שלום דף מ"א ע"ב על דבר מר וחמוץ דלא יברך אם לא יטעום תחילה, יעויין שם.

יב ברכת בורא פרי האדמה יקדים לשהכל דפרטי קודם לכללי, (עיין הטעם בספר קרבן מנחה סימן ר"א).

יג ברוך אתה יכוין לא' דאברכה, וה' אחרונה שבשם, (דרוש שמואל סדר בלק).

יד פירות חוץ לארץ בארץ ישראל אין צריך לומר על פירותיה, (פרי האדמה חלק ג' דף י' ע"ג, ובספר סוכת דוד דף ה' ע"ג).

טו מנהגי היה כצאתי מבית הכנסת בכל יום מתפילת שחרית בקהלה קדושה אורחים יכוננה בצדק, הייתי לוקח מעלי האילנות הנטועים בחצרות בית אלוקינו יפריחו, לברך ולהריח עליהם כדי לברך ברכת הריח בכל יום וממקדש קדוש, והוא מנהג טוב ויפה, (ושא נא עיניך וראה מה שכתב הרב מלך שלם סימן א' על ריח הפרחים מה מברכין עליהם, יעויין שם, ועיין זכור לאברהם חלק א', ועיין משנת כסף דף קס"א ע"א).

טז על הנאראנג'ה וקאש'קה מסידר'א, העלה להלכה מורנו הרב הגדול בעל בתי כהונה ז"ל בתשובות כתב יד דיש לברך בורא פרי האדמה, ותורת אמת היתה בפיהו מה ששמע מרבו הרב פרי חדש ז"ל, עיין שם שהאריך, ותשובה זאת נמצאת באמתחת הרב השלם סיני ועוקר הרים כמוהר"ר ניסים חיים אלגראנטי דמתקרי בכור נר"ו, וכי תאוה נפשך לראות רוץ מצא להעתיקה משם, ועיין פרי האדמה חלק א' דף כ"ז ע"ג על לימון ונאראנג'ה דפסק לברך שהכל, יעויין שם.

טוב ברכת השבח אפילו מספק צריך לברך, (פחד יצחק מערכת ב' דף נ"ט ע"ד תשובת הרבנים שם כאשר יעויין שם).

חי עוגות דקות בתוך השולחן, ספק ברכות להקל, (שביתת יום טוב דף קכ"א סוף ע"א, ועיין בקונטרס כף החיים מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא).

יט ברך על המים אדעתא לפטור קאב"י ושכח וברך ברכה אחרונה, עיין קמ"ר חלק א' סימן ט', ועיין בקונטרס כף החיים מה שרמזתי בזה.

ך ברכת שהחיינו על שתי פירות סגי בברכה אחת, (פרי האדמה חלק א' דף כ"ו ע"ב).

אך. על הקלאבינ"ה עצי בשמים, ובמרקחת בורא פרי האדמה, (הרב פרי האדמה חלק א' דף כ"ה ע"א, ודף כ"ט ע"ד).

בך. הטוב והמטיב באורח שבא על השלחן והביא מביתו יין, (פרי האדמה חלק ד' דף ב' ע"ב, ובית המלך סימן א' דף מ"ב ע"ג).

כג לענין בוסר, עיין למורינו הרב מוהרי"ן בספר לב מבין דף יק"ח ע"א, ולענין גרעיני הפרי עיין שם מה שכתב, ועיין ברכי יוסף, וזכור לאברהם, דעל הבוסר מברך בורא פרי האדמה, ולענין ברכת שהחיינו על משקה מהפרי ועל הגרעין, עיין מה שכתב מוה"ר החסיד מר שארינו זיע"א בספר אות היא לעולם אות ל"ה ואות ל"ו, ולענין ברכת הנהנין, יעויין שם, (ועיין נוה שלום דף מ' ע"ב).

כד כל ברכה יברך בימין, ולא יברך בעודו עושה מלאכה, (שלחן ערוך סימן ר"ו, ושם בסימן קפ"ג וקצ"א, ובאר היטב).

כה ברכת הטוב והמטיב לא יברך על יין חדש אם ברך תחילה על ישן, ואין לברך אלא אם כן יש אחר עמו, ועל הלבן מברך אף על פי שאינו חשוב, ואף בבית האבל מברכין ברכה זו, והיכא דהסיח דעתו מלשתות, אזי על היין הבא מן החדש לא יברך הטוב והמטיב אלא אם כן מברך תחילה בורא פרי הגפן, (עיין כל זה בזכור לאברהם מערכת ב', יעויין שם).

כו סוקאר רוזאד"ו פלו"ר יברך שהכל, (ברכי יוסף, ועיין סמא דחיי סימן ד', וביצחק ירנן דף ל"ב ע"ב), קאש'קה נאראנג'א וסידר"א בורא פרי האדמה, על הלימון שהכל, (ועיין אגורה באהלך סימן טו"ב, ואליהו רבה, וזכור לאברהם חלק א' וחלק ג'), על גרעיני הקאב"י בורא פרי האדמה, (שא"י, והובאו דבריו במחזיק ברכה סימן ר"ד, ועיין זכור לאברהם חלק א' וחלק ג').

זך על הקלאב"ו, הנותן ריח טוב, זינבולי"ם עשבי, אגוא"ה רוזאד"ה מיני, על הפ'לור עצי, יאסימין מיני, וכן אלמיסקלי ואנביר וקאנילה, ג'ינג'יב'רי עצי, (עיין מעם לועז סדר תולדות, ובאר היטב סימן רנ"ז).

כח הירא את דבר ה' יקח לעצמו ספר אור חדש, חיבור נפלא על כל דיני ברכות, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וכן יעבור כפעם בפעם בספר חסד לאלפים מסימן ר"ב ואילך ומובטח לו שלא יכשל לעולם ועד, וגם בספר קמח סולת אסף איש טהור ככל הצורך על סדר א"ב, פוק חזי, ובסוף ספר חיים וחסד למוהר"ח מוסאפייא.

כט טו"ב שבט הוא פורים לסארגוסיה וקורין בו מגילה, ועיין בתחילת ספר דברי שלום במנהגי מדרש קדוש בית אל יכוננה בצדק, יעויין שם, (ועיין השומר אמת סימן ל"ד אות י"ד ואות מ"ה).

סימן לא

דין הוא אד"ר וימי הפורים,

לעשות אותם בשמחה ובשירים

א אשרי אדם שיושב בתענית שני ימים במשמרת ראש חודש אדר כמו שכתב החמדת ימים פ"א מפורים אות ד', ולהזהר בהפרשת מעות לצדקה כסדר שכתב בספר מעשה הצדקה דף קכ"ה, ולומר נוסח התפילה הכתובה שם בדף קל"ב ע"ב אות נ"ט, קחנה משם, ועיין עוד שם לחודש אדר, ועיין בחמדת ימים פ"א מפורים אות ו', נוסח תפילה ליום התענית של משמרת ערב ראש חודש אדר, יעויין שם.

ב בערב שבת שקלים יפריש כ"ו פרוטות לצדקה כמנין שם הוי"ה ברוך הוא, ובראש חודש אדר יפריש י"ג פרוטות כמנין אח"ד והם נגד שלשה פעמים אח"ד נגד שלשה תרומות שהיו תורמין, וינצל מל"ט קללות ויזכה לט"ל של תחיה, (מעשה הצדקה דף קכ"ט אות מ"ה).

ג החודש הזה שבטו בנימין, ומאן דאמר יוסף הנה נכון דהוא מזל דגים, ועיין עמודי שמים דף ק"נ ע"ב ודף קנ"ה לאדר שני יעויין שם, ולק"ש דף ל"ה ע"א, וגם מה טוב לפי זה דהחודש הזה הוא בחינת יסוד כמידתו של יוסף, עיין מעשה הצדקה, ואם כן צריך להזהר בימים אלה ביותר שלא יהיה פוגם בבריתו, ומה גם דהרבה יין עושה, חס ושלום מעותד להכשל, ושומר נפשו ירחק הרחק כמטחוי והמקום יהיה בעזרו, וכתב הריטב"א דהגם דאין מזל לישראל, הנה באב ואדר נגזר דיש מזל כל אחד לפי זמנו הגורם לו, והובאו דבריו בספר מלאכת הקודש סדר בשלח, יעויין שם.

ד לא יקיז יום ג' וט"ו וי"ז וי"ח וכ"ד למוהרח"ו, ולדרך ישרה ט"ו ט"ז י"ח כ"ו, ולהרמב"ם יום כ', ולחוקי חיים יום י', ובספר הזכירה דף מ"ט ע"ב כתב, יום כ' אדר לא יקיז, ולא ילך קטן יחידי, ולא יוציא ילד לשוק בלי כיסוי, יעויין שם, ועיין אור חדש דף נ"א ע"ב נוסחאות רבות בימים של הקזה בכל החדשים, וגם על הימים שלא יתן הדיין שבועה, עיין שם, עוד כתב בספר הזכירה דף מ"ח סוף ע"א, דיום ח' אדר לא ישבע, יעויין שם, והוא בספר מועד דוד, והובאו דבריו בקמח סולת.

ה להיות דהחדש הזה סוף וקץ לכל השנה, הנה אביא אליך ראה זה חדש דאמר אלי חכם בני **אברהם** הי"ו והוא, דשאול שאל דבשמות החדשים מי"ב חדשי השנה תמצא בהם אותיות הא"ב חוץ משש אותיות דאין בהם, דהיינו ג' ה' ע' פ' ץ' ק', ולא על חינם נשמטו אותיות הללו מחדשי השנה, ואמר דרך רמז דהוא תוכחות מוסר, והוא דהחי יתן אל לבו דלא ידע האדם את עתו, ומי הוא זה דקאי בניסן וידע בברור דיחיה ויגיע עד אדר, ולזה אותיות פג"ע קצ"ה חסר מהחדשים כדי לרמוז דלא יש ילוד אשה שיאמר דהוא יפגע בקצה השנה דהוא סתום מבני אדם, האל ברחמיו יזכנו לאורך ימים ושנות חיים אמן כן יהי רצון, זה תוכן דבריו הי"ו.

ו הנולד בחדש אדר אין כשפים שולטים בו כמו שכתב רבינו אפרים סדר בשלח, הובאו דבריו בספר דבש לפי מערכת כ' אות ט"ז, ודרוש שמואל ערך פורים, ומלאכת הקודש סדר בשלח ד"ה בחר לנו אנשים, יעויין שם, ואם כן הנולד בחודש הזה, הוא מן הראוי דיתאמץ בעבודת ה' ובתורתו וירבה בצדקה כפי יכולתו, דאית ליה מעליותא מהחודש הזה מה שלא יש לשאר בני אדם, ואיך יעבור חס וחלילה על פי ה' בימים האלה ובזמן

הזה דהקדוש ברוך הוא עבד ליה ניסא דנולד בזה הזמן, דאעיקרא הקדוש ברוך הוא גוזר על הטיפה שיהיה בר קיימא והכל מאתו יתברך, ועיין לק"ש דף ל"ה ע"א.

ז אשריו ואשרי חלקו של הגביר ממחנה לויה בכור קרייה רחמנא, דזכה וזיכה את הרבים לקבוע לימוד ז' באדר בתענית בכנופיא כל התלמידי חכמים שבעירנו יע"א ה' צבאות יגן עליהם, וגם כמה בעלי בתים מיראי ה' וחושבי שמו ה' עליהם יחיו אמן, והוא נחשב כמו כפור קטן, ונתפשט המנהג בין באדר ראשון ובין באדר שני, ונאספו שמה כל הא'דרים ואפילו כשחל בערב שבת, ועיין לרב אחא משבחא הרב נח"ל נר"ו בחלק ב' דף קמ"ג ע"ב, ובספר ברך את אברהם הנדפס מחדש להבן יקיר לי הי"ו בסדר תרומה, יעויין שם, ועיין השומר אמת סימן ל"ד אות ט"ו.

ח אפילו שחל בערב שבת נוהגים לומר עננו אך לא סליחות, ועיין לעיל לענין עשרה בטבת כשחל בערב שבת מה שרשמתי שם בעזר משדי.

ט יארצייט דקורין יום הפקודה ויש קורין יום הנחלה, יעשה הלימוד באדר ראשון אם נפטר בשנה פשוטה, כן העלה בספר שלחן גבוה, ועיין להרב סרו"י בספר צ"ב, ובנח"ל חלק ב' דף קמ"ג כצ"ל, והאמת דכפי דברי מוהרי"ל סימן ל"א, ותרומת הדשן סימן רצ"ה, ומוהר"י מינץ סימן ט"ז, ומוהר"י מברונה סימן קכ"ה, ומור"ם סימן תקס"ח, ובדרכי משה, וגם ביורה דעה סימן ת"ב, ומוהר"ש הלוי סימן ט"ז והביאו בכנסת הגדולה, וי"א, הוא דיעשהו בראשון, ומרן בית יוסף ביורה דעה סימן ר"כ כתב, דרוב הפוסקים הוא באדר ראשון דהלכה כר"י, והראיות שהביא הרב מ"א דחאם בספר נהר שלום וספר ישועות יעקב וכתבו דהעיקר הוא באדר ראשון, והטעם שכתב מוהר"י מברונה דאקדומי פורענותא לא מקדמינן, וגם הטעם שהביא המחצית השקל דריע מזליה, אין בהם כדי שביעה לעניות דעתי דבא לעשות עילוי לאביו ולאמו, ואם כן לעניות דעתי דהבא לשאול יאמרו לו עשה ואל תאחר באדר ראשון, אלא דמהיות טוב אם יש יכולת וסיפק בידו לעשות גם בשני מה טוב ותבוא עליו ברכה כחומרת מור"ם, ולקיים סברת הרב קרבן העדה שהביא המחזיק ברכה, והתשובה אחרת של מהר"י מברונה, והרב שפתי כהן בסימן ת"ב, ואם לא אפשר ליה לקיים שתיהם, הלכה וה"ן מורין דיעשה היארצייט בראשון.

יוד הירא את דבר ה' יזהר דכמו שלומד בשבעה באדר הלימוד הנסדר בסוף ספר "קריאי מועד" ו"שכיות החמדה" לכבוד משה רבינו עליו השלום, ככה יעשה בראש חודש אב בפטירת אהרן אחיו הגדול זיע"א כמו שהובא בספר "מועדי ה'", והקורא בו מזכה את הרבים אם ילמוד זה הלימוד בכנופיא, ואין ספק דתרדנה עיניהם דמעות הרבה ויתכפרו

עונותיהם, ומי יתן והיה דמי ששמו אהרן ישתדל בזה לאסוף יחידי סגולה ביום ההוא ואשריו לו.

יא יזהרו להכין הרחיים לחיטי דפסחא מתחילת חודש אדר ואל תאחרו, כדי שלא יבואו בדוחק ויצטרכו לטחון בכניסת השבת וסמוך ליציאתו, ועיין אוהל יוסף סימן ד', ושלחן גבוה כאשר יעויין שם, ושבח לה' יתברך בעירנו אזמיר יע"א לא אירע ולא יארע להקל בזה, וזכות השבת תהא למגן שלא יבואו לידי מידה זו.

יב עמדתי בתשובה אם יש למנוע עצמו מלדרוש ברבים שמא יתגאה, והיכא שהוא מרביץ תורה דמוכרח איזה שבת תבחר ותקרב, אם יש הפרש בין פסח ועצרת ותשובה לשבת זכור, ועיין שם משפטי התנאים למי שבא לדרוש, ועיין נמי בהקדמתי לקונטרס כף החיים בסייעתא דשמיא, ועוד כתבתי בזה בספרי זוטא ראה חיים חלק א' סדר ויקהל.

יג בספר לב דוד פרק כ"ט הוכיח במישור על המחליפים בגדיהם כגוים ביום הזה כאשר יעויין שם, וכמה החמירו בפורים דלא הותר לא ילבש גבר שמלת אשה, ולא יהיה כלי גבר על אשה, ופרצופים וכלאים בהם, כרם שלמה ק"ק בתשובות סימן נ"ז, ואורה ושמחה דף ל' ע"ב, וגם בשמחת חתן וכלה אסר בספר יראים, ועיין בריש ספר מעשה רב, ובברכי יוסף, ועיין נוהג כצאן יוסף, ועיין בקונטרס תוכחת חיים סדר בראשית מאמר י', וחקקי לב חלק א' סימן מ"ג, ורוח חיים יורה דעה סימן קפ"ב, יעויין שם, ואסור ללמוד מסכת שכורים, דב"ש סימן קנ"ג, ובית עובד דף קפ"ט ריש ע"ב, ובספר ברית מטה משה דף ג', ובספר ככר לאדן דף ק"ח ע"ב, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ו, ואורה ושמחה דף ל"א ע"א, וחמדת ימים פ"ו מפורים אות ל"ט, ובס' עוללות אפרים דף ס"ה ע"ב.

יד המנהג שכתב החמדת ימים בפרק א' מפורים אות כ"א דגובין מחצית השקל זכר למקדש ונותנין המעות לעמלי תורה, כאשר יעויין שם, כמו כן נתפשט המנהג פה עיר לנו אזמיר יע"א מידי שנה בשנה משנכנס אדר, הגבאים מחזירים וגובין מכל היחידים יחד עשיר ואביון איש כמתנת ידו, ומחלק אותם החותם הראשון שבעיר לכל התלמידי חכמים הנצרכים ולצנועים בעלי כבוד, ואלמנות, ומהרה יבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ד בסייעתא דשמיא.

טו כתב הרב חמדת ימים בהלכות פורים פ"א אות ל"ח וזה לשונו, ועל כל אלה קבעוה חובה לקרות פרשת זכור בצבור למען דעת כל עמי הארץ ליראה את ה' הנכבד, והואיל הלוך אחרי ש"ב מעבירות שבידם להתיש כח שרו של עמלק ונפל עזור וישוב אל הארץ

כשהיה, ומה מאד יתאונן אדם חי גבר על חטאיו לאמר, אוי לי איככה אוכל וראיתי צרי ואויבי לי, שרשם בעמלק, מתגברים והולכים בעון פשעי וחטאתי, והמר שדי לי מאד על חורבן בית מנוחתו זה כמה ימים ושנים ושמו המחולל בגוים, ואשר אין כסאו שלם ואין שמו שלם כל עוד שזרעו של עמלק קיים, ובשלי הסער הגדול הזה באשר יתוסף כח ואומץ בשר שלו הוא ס"מ ושטן הוא יצר הרע בעונותי הרבים ועצומים, ואויה לי על הבנים שגלו מעל שלחן אביהם, וכל האזרח בישראל ישבו בצו"קות ומבוכות, ומידי יום ביום עברו רעות ותלאות על ראשינו ואין דורש ואין מבקש לדעת על מה עשה ה' ככה לעם סגולתו אשר בחר לו לנחלה, איך הם הולכים מדחי אל דחי, היו הלוך וחסור מיום ליום, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו, ויראי ה' וחושבי שמו נתונים נתונים המה למרמס רגל השור והחמור, וגם ערב רב עלה איתם, דור דור מההוא זרעא בישא דעמלק לנתוש ולנתוץ תמכין דאורייתא יאבד כל זכר למו, עכ"ל, נמצא עיקר מגמת פניו של עמלק הוא שלא להיות תמכין דאורייתא, שהרי אמרו בזוהר הקדוש סדר וישלח דף קע"א ע"א, דעל ידי זה שלא יש מחזיקים ביד לומדי תורה מתגבר עשו נחש ירכן, וכשלא יש מחזיקים התורה משתכחת, ולכן יען על ידי עסק התורה מתיש כח של עשו ועמלק ושר שלהם ס"מ וכו', אם כן זוהי סיבה להיות הם מבקשים לנתוץ ולהרוס תמכין דאורייתא, וזהו כונת מה שאמרו ז"ל בסדר בשלח, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, שרפו ידיהם מן התורה, דהכונה שרפו ידיהם שלא היו מחזיקים ביד לומדי תורה, וידיהם קאי לעוסקים בתורה דלא היו מחזיקים בידם.

והנה אשכחן במאמרי רבותינו זכרונם לברכה, שאמרו על סיבת ביאת עמלק, דממנו נקח מוסר כדי להזהר מאותם העונות, ובפרט בעת שאנו קורין הפרשה ליתן בלבבנו על מה בא עמלק ולשוב אל ה' שלא נחטא עוד, ואזכיר קצתם פה, א. ריש תורה כדאמרן דבעון ביטול תורה בא עמלק כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה ורש"י על פסוק ברפידים. ב. בעון חילול שבת כדאיתא בגמרא ובמדרש, ויותר מבואר בזוהר חדש דף נ"ט, ובחמדת ימים פ"א דפורים אות מ"ג. ג. על עון המשקלות כמו שכתבו התוספות פרק קמא דקידושין, והוא במדרש תנחומא סדר תצא, ובחמדת ימים פרק א' דפורים אות מ"א, מ"ב. ד. בעון שניסו את ה' כדכתיב ועל נסותם את ה', כדאיתא במכילתא סדר בשלח. ה. שלא היה בהם יראת שמים כדכתיב ולא ירא אלקים כמו שכתוב במכילתא סדר בשלח. ו. שלא היה בהם מי שישים על לבו לאמר נירא נא את ה' אלוקינו האל המושיע, כדאיתא במדרש שם. ז. דהיה חוטא ומחטיא את הרבים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אשר קרך בדרך שהוקיר את הקדירה לגבי אחרים, ועל זה אמרו הכשר

שבטבחים שותפו של עמלק, (כן כתב הרב מגן גבורים בשיטה לסוף מסכת קידושין דף קצ"ו ע"ב), והקדוש ברוך הוא שמר עברתו נצח, [ועל כן ראוי] שיהא האדם תמיד זוכה ומזכה לאחרים ולא יגרום שיחטאו אחרים בשבילו, כיוצא בדבר אמרתי בעניותי שילמוד מזה הענין של עמלק שיהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים, דהרי עמלק היה תחילה שרדף אחר ישראל כדכתיב ראשית גוים עמלק, וכתב רש"י סדר האזינו על הפסוק מראש פרעות אויב וזה לשונו, מפשע תחילה פרצות האויב, כי כשהקדוש ברוך הוא נפרע מהאומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה בישראל, עד כאן, ובעבור כן הוא שהקדוש ברוך הוא ציוה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ואם כן מזה ראוי לנו לקחת מוסר השכל שלא לרדוף אחר שום אדם בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית, ויהיה לזכרון בין עינינו מילתא כדנא בהגיע תור פרק היה קורא פרשה זו מדי שנה בשנה, והנה בשבת זו לא יעלה קטן בפרשת זכור, ועיין ערך השולחן סימן תרפ"ה, ובספרי הקטן ספר חיים מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא.

טז מי יתן והיה שילמדו במדרשים בשבת זכור סדר הלימוד שהובא בחמדת ימים פרק א' מפורים אות מ"ח - נ"א מתורה נביאים וכתובים, וזוהר הקדוש, וסדר התפילה שסידר שם אחר הלימוד, ואפילו מי שאין לו מדרש קבוע יהיה מקבץ מיראי ה' החרדים אל דברו, וילמוד זה הלימוד בכנופיא כל כנסיה שהיא לשם שמים, וככה יעשה ביום צום אסתר ללמוד הלימוד שהובא שם פ"ב מפורים אות כ"ז, כ"ח, ונוסח התפילה דסידר שם, ואשריו לו מי שנוהג כך דמקבץ תלמידי חכמים נצרכים, הלומד עמהם ומשלם להם שכר טוב בעמלם.

טוב ראה ראיתי להרב המקובל כמהר"א מיראנדה ז"ל בידו המלאה בספר יד נאמן דף ל"ח ע"ג וזה לשונו, כונת וסוד סדר מצות מחצית השקל בשעת הפרשתו, נמצא בגנזי החכם הנאמן זקן שקנה חכמה כבוד שמו בישראל דוד שירירו ז"ל מכתב יד שקבל מאחד קדוש וזה לשונו, ביום צום אסתר אחר המנחה יפריש הצדקה ברישא בעד השכינה, ואחר כך בעד ציון, ואחר כך בעד בית המקדש, ואחר כך האולם, ואחר כך המפתן, ואחר כך בעד עזרת ישראל, ואחר כך בעד עזרת נשים, ועל חוב ישראל ולכל משפחתו ולכל חוב עצמו ואשתו, ויאמר אני בצדק דמארי עיינין ומצדיקי הרבים, עלי ועל עדת ישראל הוא עושה חסד לאלפים בגזרת אלהינו מרחם הרחמים, עשה עמנו צדקה ממעון החביב מרשימו דיקרא בתפארת באצילות הוי"ה, שבחים אנו נותנים לאלהינו בקדושה בגזרת צדקה לאמנה, וגזרת עלינו שיהא חביב לבעלה, אני עושה צדקה להושיע ירושלים קריה נאמנה, לפדיון חובותינו יהיה תמורה, מארי דאצילות

צלותין ובעותין אנו מבקשים ממך, מטורח כתר מצחצוחי מצחצח ומנהיר לכל העולם, תכתיר עלי האי כתרא בהאי שעתא, רשימו דדיוקנא הנקרא בול הזיוה, היא הנפרעת מן הגוים העושים צדקה כמו שאמר הכתוב וחסד לאומים חטאת, ואנא ה' אלהינו אין אנו כן, אלא אני מתכוין לרומם קרן של ישראל סבא המדבר עלי בצדקה, את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך, ציון יקירין בפז חפץ מהולל משובחים, אני העושה צדקה בעד ציון היונק מחביב זיו נהורין, צלותין ובעותין בעד ציון הצועקים, אני הצועק עליה ציון במשפט תפדה וגו', עד כאן, וכשפורט בעד ציון ימעט מקצבה שפרט בעד השכינה, וכן כל אחד ואחד מהם הולך וממעט, עד כאן לשון הכתב אות באות תיבה בתיבה כאשר העתקתי.

אמר אמ"ן, לבד שהדברים עתיקים שלא נמצא בשום ספר מהמקובלים רמז מהסדר הזה, עוד באו בנוסחא דברים מעלומי עין, וזחלתי ואירא לשלוח בו יד, נא הושיענו אלהי ישענו כי אבדה חכמת חכמינו ונסתרה בינת נבונינו, והוא יעזרנו על דבר כבוד שמו עד יבוא מורה צדק שיבוא במהרה אמן, ואם תרצה אתה המעיין שאחוה דעתי אומר אני לפניך כי טוב הדבר לעשותו על ידי איש נבון דבר, דכא ושפל רוח, ודי בזה, זה תוכן דבריו, ועיין בספר מעשה הצדקה אות מ', ומה טוב אם השליח ציבור יאמר התפילה הסדורה בחמדת ימים פ"א מפורים אות כ' לאומרה קודם קריאת פרשת שקלים, ותמיהני איך לא הדפיסוה במחזורים, וכן נוסח התפילה קודם קריאת פרשת זכור דהובא שם פ"א מפורים אות נ"ב, כמו שהדפיסו שאר תפילות מראש חודש וכדומה, אלא דלהרב הגדול חיד"א ז"ל לא ישרו בעיניו תפילות אלו כנודע, אך מאן דנחית לומר, מה ראו לקרב אלו יותר מאלו.

(א"ה: מה שציין כאן הרב המחבר כי לא ישרו תפילות אלו בעיני הרב חיד"א זיע"א, ודאי אין כוונתו משום המפקפקים במקורם, שהרי החיד"א בעצמו דיבר בקדשו בשבח הספר "חמדת ימים" (בספרו עין זוכר מערכה ג' אות א' ד"ה ומאי דמייתי) וכתב, "כי הנה נודע שספר חמדת ימים עלה בקב"ץ אמרי יושר מהמפרשים והפוסקים", ועוד שהרי החיד"א ייסד כמה תפלות על פי הנוסחאות שתיקן הרב חמדת ימים, צא וראה בתפלה לחבטת ערבה שסידר החיד"א בספרו "כף אחת" אות י"ז וציין בראשה כי היא תפלה קדמונית עם תקוני לשון מעטים, והמשווה נוסחתה יבחין כי כוונתו ברורה לנוסח שייסד החמדת ימים בפ"ו מסוכות אות נ"ב וחתם בראשה את הלשון "ואנכי תקנתי נוסח תפלה", וכן בתפלות שייסד החיד"א לימי העומר בספרו "כף אחת", והמה שאובות מנוסחי הוידויים שבקונטרס ראשון שבסוף ספר חמדת ימים, וכן פסוקי ההקפות לשמחת תורה שסידר

החיד"א, מקורן ממה שסידר החמדת ימים בפ"ה מסוכות אות י"ב - י"ח לומר בעת הקפות הלולב.
ואמנם קרוב מאוד שכוונת המחבר משום חלקי הסוד שבתפלות החמדת ימים, שעל אף שהרב חמדת ימים בעצמו הזהיר במקומות רבים בראשי תפלותיו כי הנוסחאות שייסד על דרך הסוד אין לאומרם כי אם הבאים בסוד ה', מ"מ בחרו המדפיסים לזכות בהם את הרבים, ועל כן לא היתה דעתו של החיד"א נוחה בזה, וכפי הנראה ממה שכתב בספרו "שמחת הרגל" (קודם קידוש ליל הסדר) אודות התפילות והפסוקים המסודרים על דרך הסוד לומר בליל הסדר, (ומקורן בספר חמדת ימים), שמן הראוי היה להימנע מלהדפיסם כי רבים הם אלו שלא באו בסוד ה', מלבד מה שנסדרו לפי ספר כוונות ישן, עיין שם, וכמו כן תמצא להגאון חיד"א בספרו שם הגדולים בקונטרס אחרון לאות ק' בערך קבלה, שם דיבר אדוני הארץ קשות, אודות ספרי הקבלה שהתחילו להדפיס בימיו וכתב שם בזה הלשון, "וכאשר ישתכל המשתכל בדברים אלו, יקרע סגור לבבו איך הותרה הרצועה להדפיס ספרי קבלה ואין מקיץ ואין יודע, ואש תוקד בקרבי על ענינים אלו ואביזרייהו", עי"ש).
חי מוהרח"ו זיע"א היה רגיל לטבול בערב פורים כמו ערב הרגל, (חמדת ימים פ"ג מפורים אות ו', ז'), ושם תמצא נוסח התפילה לטבילה, יעויין שם, (אורה ושמחה דף ח' ע"ב), וילבש בגדי יום טוב כמו שכתב מוהרי"ל, (והוא בסימן תרצ"ד, וחמדת ימים פ"ג מפורים אות ב', ט' כמו שיעויין שם), ויהיה מבערב ולא כאותן שנוהגין ללבוש בבוקר יום פורים, וזה מנהג הרע ישנו נמי בליל שבת, (עיין בקונטרס כף החיים), והכא הוא יותר קשה לפי הטעם, הגם דמדרגת שבת אין למעלה הימנה, והוא דאי הלבישה היא זכר ותלבש אסתר מלכות, ומרדכי יצא בלבוש מלכות, איך יתכן לקרוא פסוקים הללו במגילה בלבוש חול, (ועיין עוד שם דף ח' ע"ב ודף ט' ע"א, ועיין חמדת ימים פ"ג מפורים אות ג').
יט מי יתן והיה לשורר אמת ואמונה דיש בו ששה לשונות גאולה, לעומת ששה מישראל שנלחמו בעמלק, כמו שכתב בחמדת ימים פ"ג מפורים אות ל"ב, (אורה ושמחה).
ך קודם תפילת שמונה עשרה מכריז השליח ציבור על הנסים, (אורה ושמחה דף י"א ע"א, ועיין כף החיים גבי יעלה ויבוא).
אך ביום שושן פורים, יזהר נמי במשלוח מנות ומתנות לאביונים, ויאמר במקום תפילה לדוד, למנצח על שושן, (אורה ושמחה דף נ"ד ע"א, ועוד שם בסוף הספר), וסוד י"ד

וט"ו הם דוד ושלמה, ולכך כרכים המוקפים חומה נגד שלמה שלא היה מלחמה בימיו, (שכחת לקט מערכת י').

בך כשחל פורים קטן בערב שבת, הגם דאין דרכו לאכול בשר בערב שבת, הן כהיום הזה ליכול וליחדי, אך לא ימלא כריסו בשביל סעודת שבת, וכן נמי כשחל ראש חודש בערב שבת, (ועיין בקונטרס כף החיים).

כג מי שחטא בחילול שבת בשבת זכור ולמחרתו הוא פורים, מותר להלקותו ויעשה תשובה, וכגון דא הותר מלקות בפורים, (כן העליתי בספרי זוטא נשמת כל חי חלק אורח חיים סימן ל"א, יעויין שם בסייעתא דשמיא).

כד בפורים יש למנוע הזיווג, משפט כתוב סימן תצ"ד, ואעיקרא בליל שני חוששני משום בני שכורה, ובליל ראשון יזיק לו מחמת התענית כשאין התענית נדחה.

כה המזמור דלולא ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו דראוי לומר בפורים, עיין יוסף תהלות סימן קכ"ד, לך נא ראה מה שכתב שם, ועיין בספר אורה ושמחה דף ל"ד ע"ב, ועל מזמור אילת השחר שהוא על אסתר, יש בו גם כן רמז דרמוז ה'צילה מ'חרב נ'פשי ראשי תיבות המן כמו שכתב הרד"א, ועמודיה שבעה, יעויין שם, ומזמור שגיון לדוד, נוהגין לומר גם כן בחזרת הספר תורה כמו שהביא שם, ושם כתב הרמז של מזמור זה גם כן, יעויין שם, ובהגהות עלי חק דף ל"א סוף ע"א.

כו שותפין יחד על שלחן אחד מקיימין ביחד משלוח מנות דבתר המקבל אזלינן, אהלי יהודה נאג'אר בליקוטיו דף קכ"ה ע"ג.

זך פרוטה אחת לשני עניים אי יוצא ידי חובה, עיין בספר כבוד יום טוב דף י"ט ע"ב, וספק זה לפי זמן הקודם, אבל עתה הלואי שתי פרוטות לאחד אי יוצא ידי חובה, ובמתנות לאביון אחד עיין ערך השולחן, ובהפרש בין מנות למתנות, עיין מה שכתב רב אחא משבחא הרב מעשה אברהם נר"ו דף קנ"ג ע"ד, ועיין מחזיק ברכה משם ספר זרע יעקב דצריך שיעור שלשה ביצים אוכל למתנה לאביון, ועיין בית עובד דף קפ"ו ע"ב.

כט אני מצטער על כמה בעלי בתים דהולכים לעסקיהם ביום פורים וחוזרים לבתיהם סמוך לחשיכה, ויושבים על השלחן כמעט שעבר שתים עשרה שעות מהיום, והם לא ידעו דלא יצאו ידי חובת סעודת פורים, דצריך שיהיה רוב האכילה ביום דוקא, והירא את דבר ה' לפחות יעשה המוציא בשעת אחד עשר ורביע, ומה גם במקום דיש טיפול הרבה ה' עליהם יחיו אמן, דיאריכו בשלחן מקערה לקערה עד שיסדרו אכילתם לקטנים ולגדולים.

ל העושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה, (ועיין אורה ושמחה מה שכתב בזה, וערך השולחן, וגור אריה), ומי שעשה מלאכה בפורים במזיד, כל הריוח יותן לעניים, ואם התרו בו בית דין ולא השגיח מנדין אותו, כן העליתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ז, ועיין שם למלאכת הנשים דלא טוב עושות להתחיל מיום ט"ו, יעויין שם, וכסא אליהו.

לא כל מלאכת מצוה ולצורך פורים מותר, וכל זה ביום שקורין המגילה, ולכתוב חידושי תורה הרי זה משובח וכמו שכתב בספר אורה ושמחה דף ל' ע"ב, ובנין אסור אפילו על ידי גוי, בית דוד, וברכי יוסף, ובית עובד דף קפ"ח ע"א, ועיין מה שכתב הרב אהל יצחק סימן כ', וערך השולחן, והגאון הגדול הרב מרן זקני בספר חקרי לב חלק ב' ליורה דעה בשיורי אורח חיים סימן כ', התיר לבנות חנות בי"ד ובט"ו ועשה מעשה, עיין שם בטעמים נכונים, ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ו דבנין בית הכנסת ודבר מצוה מותר, עיין שם בסייעתא דשמיא.

לב אבילות הוא כמו שבת בדברים שבצנעא דוקא ועולה ואינו מפסיק, בית דוד, וברכי יוסף, ונגיד ומצוה דף ס"ז ע"א, וערך השולחן, ואפילו אבילות יום ראשון, זרע אמת חלק א' סימן פ"ב, והגאון מרן זקני בחקרי לב חלק ב' ליורה דעה בשיירי אורח חיים סימן י"ט, ואורה ושמחה דף ל"א ע"א, וגור אריה, וכסא אליהו, וחידושי משבצות זהב, ולענין הבראה עיין בית דוד, וזה תלוי במנהג, והרחבתי הדיבור בזה בספרי זוטא רוח חיים סימן תרצ"ו, בין לענין אבלות יום ראשון בישיבה על גבי קרקע ובין בענין הבראה, וכן כשחל י"ד בערב שבת והוא יום ראשון לאבלות, עיין שם הכל, באר היטב, ועיין מטה אהרן חלק א' דף כ"ד סוף ע"א, וחנות שמוכר דברים לצורך פורים ושותפו אבל, פותח ומוכר אפילו יום ראשון לאבילות, משחא דרבותא סוף הספר.

גל אונן אסור בבשר ויין וקריאת המגילה אם יש שהות אחרי כן, עיין ושב הכהן סימן צ"ה וצ"ו, ועולת שבת, ובית יהודה אורח חיים סימן ה', ובית עובד דף קפ"ח ע"ב, ואורה ושמחה דף ל"א ע"א.

לד אסור להודיע אבילות בפורים, פנים מאירות חלק א' סימן צ"ט, ועיין בקונטרס רוח חיים סימן תרצ"ו.

לה פדיון הבן עושין בפורים, ועיין ערך השולחן, ומחצית השקל.

לו דורשי רשומות רמזו לגשמים ביום פורים בפסוק, פל"ג אלהים מלא מים, כשיהיו גשמים ביום ל"ג לעומר, ואני אומר דצריך לסיים הפסוק תכין דגנם על דרך דגנם ותירושם רבו, והיינו דבפורים אם יהיו גשמים רע הוא לעניים ולאומללים, וראוי

להתפלל שלא יהיו גשמים בפורים, וגם לנותנים צדקה הוא סימן טוב שלא יהיו בגדר לעבד שבא למזוג כוס לרבו כענין ישיבת סוכה, ומעשה ה' כי נורא, דבכמה שנים נתקדרו שמים בעבים, ובעתים שמסובבים העניים זרחה החמה וששים בבואם ושמחים בצאתם, וכלפי זה ראוי להתפלל דירדו גשמים בשבתות ובמוצאי שבתות באותן העתים דיוצאים הבחורים לטייל אצל כל פינה בשוקים וברחובות דאין טוב יוצא מהליכתם לעתות כאל, ומחוץ לעיר רע יותר דלא יבצר מחילול שבת ואיסור הסתכלות בעריות ונבלות הפה וליצנות, והאדם האוהב את בנו לא יניח אותו לצאת בשבת ומוצאי שבת וכן בשאר לילות אנה ואנה, ויקשור אותו כמו שקושרין הכלב רע, ואחרי זה יראה בעיניו מה שמרויח בזה דלא יכשל זרעו בשום מכשול ועון כלל לעולם ועד.

לז לגלח בפורים אפילו כשחל י"ד בערב שבת, בין על ידי גוי בין על ידי ישראל, העיד על המנהג אבונא מרנא הגאון מרן זקני זיע"א בספר חקרי לב אורח חיים סוף סימן פ"ח, וכן מנהג קושטא, כמו שכתב בספר ידיו של משה אורח חיים סימן ו', ועיין ראש משביר סימן ל"א, ובספר ירך אברהם סימן כ"ב, ופרי האדמה חלק א' דף מ"ד ע"ד, ועיין מה שכתבתי בספרי זוטא רוח חיים סימן תרצ"ו, ובספר עיקרי הד"ט סימן ל"ו אות ל"ה.

לח תענית חלום בפורים הוה ליה כערב יום הכפורים וכעצרת, ועיין מחצית השקל הלכות יום הכפורים סימן תר"ד, ובחמדת ימים, והיכא דנדר להתענות, עיין גור אריה, וכשהיה פורים קטן חל הנדר, מ"ז בספרו בסוף הספר יעויין שם.

טל פנים חדשות אי חשיב פורים לענין שבע ברכות בחופה, עיין בית עובד דף רי"ג ע"ב, ובספר שלחן גבוה סימן תרצ"ו, ובספרי הקטן רוח חיים באורח חיים סימן תרצ"ו, ובחלק אבן העזר סימן ס"ב העליתי דחשיב פנים חדשות, עיין שם בעזר משדי.

מ לישא אשה בפורים, עיין מה שכתבתי בספרי הקטן חקקי לב חלק א' סימן כ' בעזר משדי, ועיין מה שכתב עמיתנו בתורה הרב מעשה אברהם נר"ו דף ס' ע"ג וד', ובמה שכתב בספר מטה אהרן מערכת נ', ואורה ושמחה דף ל"א ריש ע"א, ואדני פז, וכסא אליהו, ומשנה כסף דף קס"ב ע"א, ובספר בית אהרן מערכת פ'.

מא מה שנהגו לומר השכבה להמן בפורים, הנה הרב אורה ושמחה גער בזה לאסור איסר, ואני בעוניי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ו למדתי זכות על מנהג זה, יעויין שם בסייעתא דשמיא.

בם אסור למלאות פיו שחוק אפילו בימי הפורים ביתר שאת, הרב רבי חייא רבה בספרו הנחמד צפיחית בדבש סימן מ' יעויין שם, ואוי ואבוי הממלא שחוק פיו ולשונו רינה עם הנשים ומסתכל בהן כדי ליהנות מיופיין, גם בחור גם בתולה, ויותר רע ומר אם יקרב

אליה בדרך היתול, דלא ינקה כל הנוגע בה ויד ליד לא ינקה, ועיין מה שכתב בספר מורה באצבע תוכחות מוסר על זה, פוק חזי, ובספרו לב דוד פרק כ"ט יעויין שם.

גם. פורים של יחיד סעודת רשות היא ואין צריך התרה, ואין הבנים חייבים בדבר אף על פי שנהגו כן בחייו, אהל יוסף בסוף הספר אות קמ"ה יעויין שם, ובספרי הקטן לב חיים עמדתי על תשובת מוהר"מ אלשקר ז"ל סימן מ"ט לענין פורים יחיד אם לא יאמר תחנונים, ואי חל על בניו, יעויין שם מה שכתבתי בחמלת ה' עלי.

מד ליל י"ד נכון שלא לאכול בשר כי אם מאכלי גבינה ודגים מכמה סיבות, ואפילו כשהתענית נדחה, טוב דבליל השישי לא יאכל בשר, וכן במוצאי שבת שהוא ליל י"ד, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ה, ושם הבאתי על המנהג לאכול ביצים משום דהיה מבקש המן לקעקע ביצתן של ישראל, ואי נמי דהוא לשון ביעא דבעו רחמים ואפרקינן, ועיין בקונטרס חיים לראש לענין אכילת ביצים בליל פסח, גם מה שעושין מעיסה צורת המן ואוכלים הקטנים מהם נמצא כתוב בספר, עיין להלן אות צ"א.

מה כשחל י"ד בערב שבת, היותר נכון לעשות הסעודה בשחרית אחר התפילה, ואף דהגבאים והעניים מבלבלים אותם, על כל פנים שיהיה קודם חצות כדי שיאכל בשר וישתה יין ויהיה לו הרווחת זמן לאכול סעודת שבת, כן העליתי בספרי זוטא רוח חיים סימן תרצ"ה, וכן מצאתי בהגהות נוהג כצאן יוסף, וגור אריה הלוי, וע"ב, וכסא אליהו, ושם הבאתי גם כן דלא מבעיא בכל שנה דהסעודה היא לעת ערב, דיזהר להדליק שתי נרות קודם התחלת הסעודה זכר למרדכי ואסתר ליהודים היתה אורה, אלא אפילו כשחל בערב שבת דהסעודה היא בזמן דזרח השמש ושרגא בטיהרא מאי מהניא, אפילו הכי ידליק שתי נרות ויניחם נגד השלחן וזה דרך ישכון אור, ועוד כתבתי שם, דקודם שיושב בסעודה יקח הדסים ויברך עליהם כמו בשבת, ועיין שם טועמי"ה חיים, ועיין מה שכתב חכם בני הי"ו בספר והוכיח אברהם בפרק של פורים יעויין שם, ועיין נוהג כצאן יוסף אות י"ד דהכריח דהסעודה בכל השנים טוב בשחרית, וסימן וישבות המן ממחרת, והיא כנגד אותה סעודה, ועיין אורה ושמחה דף ל"א ע"ב, ואפילו כשיעשנה סמוך לערב בין מנחה למעריב לא ימלא בטנו קודם ערבית, וסימן לדבר והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד, ובפסוק זה רמזו נמי מה שאמרו פתחיה זה מרדכי, דאותיות פתח לחצאין ואותיות י"ה בכפל והם אותיות מרדכי, זה תוכן דבריו, ועיין בספר נוהג כצאן יוסף, ומתת אלהים בחידושיו לשקלים.

מו טוב לגבר כי ישא בחיקו ספר נגיד ומצוה, ויראה בו כדי לכוין בקריאת המגילה, ובכונת משלוח מנות ומתנות לאביונים ובכונת האכילה והשתיה, הכל מסודר שם סוד פשוט ולנבון נקל, עיין שם דף ס"ו ודף ס"ז.

מז אם רוצה לקום מהשלחן קודם ברכת המזון ולהתפלל ערבית רשאי, ובתנאי דישאר בשלחן אדם, נוהג כצאן יוסף אות ט"ו, ועיין בקונטרס כף החיים מה שכתבתי שם לענין סעודה שלישית יעויין שם, ובספר פתח הדביר לרב ספרא רבא ויקירא אור החיים נר"ו דף קפ"ב ע"א, ועיין שם לענין נטילת ידים, ועיין ע"ב.

מח בעיר הקודש ירושלים ת"ו, כשקורין המגילה בליל השישי שחל י"ד אין אומרין ואתה קדוש, ברכי יוסף, וכתב שם דכשקורין שלא בזמנה, אם אמר על הנסים לא הפסיד, והקורא בי"א ובי"ב מגילה בברכה, ובא לו גם בזמנה מברך גם כן בזמנה,(ברכי יוסף שם.

מט מה טוב שיכוין בברכות כסדר שהובא בחמדת ימים פ"ג מפורים אות מ"ו, והתפילה שהובא שם אות מ"ד, מ"ה, קודם קריאת המגילה, קחנה משם.

נ יכוין בברכת שהחיינו על משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודת פורים, ע"ב, ואשל, ועיין בברכי יוסף, דאם אין לו מגילה דלא יברך אפילו שהחיינו, יעויין שם, ואפילו יחיד יכול לברך אחריה, ברכי יוסף, ועיניך תראינה מה שכתב בספר תפילה לדוד דף פ"ה ע"א בענין שהחיינו כשאין לו מגילה, יעויין שם, ועוד שם לענין יחיד אי מברך לאחריה יעויין שם, וכשיש עשרה דוקא, ועוד שם בדף פ"ו ע"א, ועיין אות ק"ח, ועיין אשל, ועיין בחמדת ימים פ"ה מפורים אות כ"ט, ופרק ו' אות כ"ו, ול"ה, נוסח תפילה למתנות לאביונים ומשלוח מנות, ותפילה לסעודת פורים, יעויין שם.

נא מעות פורים לפחות שלשה מטבעות ממטבע הקטנה שבאותו מקום, וכל המוסיף מוסיפין לו, ובהגהות מנהגים כתב דאפילו אשה מעוברת תתן מעות פורים בעד העובר, וסימן לדבר זה יתנו כל העובר, נוהג כצאן יוסף דף נ"ב ע"א, ועיין לקמן אות צ"ד, ועיין חידושי משבצות זהב סימן תרצ"ד דהצריך עיון לשיעורא, יעויין שם.

נב מה שאמרו משנכנס אדר מרבין בשמחה, ומאן דאית ליה דינא עם אומה אחרת, הנה בשנה מעוברת מתחיל מאדר שני, בית עובד דף קע"ז ע"ב.

נג המנהג לענוש עונש חמור מי שלא בא לעיר בשבת זכור לשמוע הפרשה וישב בכפר בלתי שום אונס, ועיין נוהג כצאן יוסף דף נ"א ע"ד, ועיין כנסת יחזקאל סימן י"ט למקרא מגילה, יעויין שם.

נד מי יתן והיה דכמו שעושים כל דלת העם תענית של צום אסתר ככה יעשו בשבעה עשר בתמוז, ועיין ערך השולחן, וכתב בספר שכחת לקט אשר בסוף ספר ילקוט ראובני

מערכת י', כי התענית שלא ישטינו על שתיית היין, ולהורות דהשתיה אינו להשלים תאות היצר הרע אלא לעבודת קונו, יעויין שם.

הן כשהתענית נדחה וחל מילה בו ביום, יהיה הסעודה ליל הששי, ואפילו בדגים וגבינה ואין צריך בשר, ועיין טורי זהב, וערך לחם, ועמודי שמים, ומטה יהודה, ומור וקציעה, ובית עובד דף קע"ז סוף ע"ב, ושם הביא בחתן תוך חופתו יעשה התענית כמו שכתב בברכי יוסף, ואפילו נדחה לא ימנע מלעשותו אפילו דביום הששי יוצא מהחופה משום אל תפרוש מן הציבור, ועיין נוהג כצאן יוסף דף נ"א ע"ד, וערך השולחן.

נו בתענית זה יש מי שנוהג לילה ויום, ויש מי שנוהג שלשה ימים רצופים, ויש מי שנוהג שני וחמישי ושני אחר פורים והכל לפי כחו של אדם, עיין כנסת הגדולה, ומגן אברהם, ואני בעוניי כתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תרפ"ו בעזר אלהים חיים, ועיין חמדת ימים פ"ב מפורים אות ו', ועטרת זקנים, וכסא אליהו שם.

זן משעלה עמוד השחר אין לו תקנה לקרות בעד הלילה, ואין לו תשלומין אם נאנס ולא קרא בלילה, בעל הלכות גדולות במגילה, וברכי יוסף משם מוהר"י מולכו, ובית עובד, ועיין ערך השולחן, ומשבצות זהב, ובאשל.

חן קבורת תלמיד חכם אפילו שהוא בעיר קודם למקרא מגילה, דרכי משה בשם אליהו זוטא, ומגן אברהם, ואי ליכא שהות מקרא מגילה קודם, הרדב"ז החדשות סימן רנ"א, וחו"י סימן ט' י' י"א, ועטרת זקנים, ועמודי שמים, ומחזיק ברכה, וזרע אמת חלק א' סימן נ"ח, ובית עובד דף קע"ט ע"א, ועיין מה שכתב בזה בספר חיים וחסד מוסאפ'ייא ז"ל סימן ט"ו על דברי מוהריט"ץ סימן רפ"ז, יעויין שם, וערך השולחן, ובספר נוה שלום, וכסא אליהו, ויש"י, ומשבצות זהב ובאשל שם.

נט אם המילה בבית הכנסת, מה טוב למול קודם קריאת המגילה, ואומרים וששון אחר שנעשית המצוה, ועיין בית עובד דף קע"ט ע"א, ועמודי שמים, ובנוהג כצאן יוסף אות י' כתב, דיהיה התינוק בכלל היהודים, יעויין שם, וערך השולחן, וע"ב.

ס ידוע דיום פורים הוא אחד מן חמש השכמות דרמוזין בשם אברה"ם כידוע, וצריך לקום באשמורת וללמוד תהלים, נוהג כצאן יוסף דף נ"ב ע"ג, ועיין דבש לפי מערכת ה', ואורה ושמחה דף כ"ז סוף ע"א, ושם הביא מקרא, לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, יעויין שם, ועיין בחמדת ימים פרק ה' אות ג' ד', סדר הלימוד לאשמורת י"ד וט"ו, יעויין שם, ובבית הלוי, ובענין תיקון כרת ליל ט"ו, מה טוב דבאשמורת יקבעו הלימוד כמו שהובא שם, ולענין כשחל ליל ט"ו בשבת, עיין בספר צפיחית בדבש, ובקונטרס כף החיים, יעויין שם.

סא מגילה דלא עשו בה שרטוט לא יקח החזן דאינו מוציא ידי חובה, וכן אם לא היה עיבוד לשמה, ועיין חמדת ימים פ"ג מפורים אות ל"ז, מ"א, וערך השולחן, ואשל מפרי, ובספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"א הבאתי סברת רבים מהראשונים שצריכה עיבוד לשמה, עיין שם מה שכתבתי שם בס"ד, וכן אם כתבה קטן, אבל אם כתבה אשה כשרה, בית עובד דף קע"ט ע"ב, ועיין שם לענין חסרות ויתרות, וחציה קלף וחציה גויל אין קפידא, ערך השולחן, וכתובה למפרע וקוראה כסדר, עיין להגאון מרן זקני זיע"א בספר חקרי לב אורח חיים סימן קל"ג, ובחלק ג' ליורה דעה דף קפ"א ע"ג, ובית עובד שם דף ק"פ ריש ע"ג, ועיין עוד שם בחקרי לב סימן קל"ד דף רס"ו ע"א לענין כתב אשורית ולשון אשורית, יעויין שם, ובמה שכתב עליו בספר בית עובד דף קפ"ג סוף ע"א, ואשל מפרי.

סב התפירה בחוטי גידין ולא בפשתן, ואם אינו מוצא בדיעבד כשרה, עיין הרדב"ז החדשות סימן תרס"ה, ומטה יהודה.

סג עשרת בני המן דאינן כתובים בסדר נאה, מהיות טוב יגררנה ויתקננה, הרב צפיחית בדבש סימן ל"ח.

סד שלא מדעת חבירו לא יקח המגילה לקרות בה, ולא יסמוך על כי ניחא ליה לאיניש, עיין בית עובד, ובספרי הקטן גנזי חיים מערכת נ').

סה מגילה שכתבה מין, או כתבו בה בשבת, עיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"א מה שכתבתי שם, וערך השולחן.

סו מגילה אינה צריכה מטפחת, (ערך השולחן סימן תרצ"א, יעויין שם).

סז קטן שהגיע לחינוך דוקא הוא דמוציא אחרים ידי חובה, (סמא דחיי סימן ט"ז, ודלא כעיקרי הד"ט, ועיין בית עובד דף קפ"ב ע"א, ועיין תו"ר למוהרמ"ק בחידושיו למגילה בסוף הספר, יעויין שם, וערך השולחן, ואשל מפרי).

סח לא יביאו קטנים ביותר לבית הכנסת שמבלבלים דעת השומעים, (מגן אברהם).

סט כשאומר החזן בלילה ההוא נדדה שנת המלך, תיבת המלך ינגן בקול רם, (והטעם מפורש בספר נוהג כצאן יוסף דף נ"ב ע"ג).

ע מי שאין ידו משגת לקנות צרכי סעודת פורים, וליתן לרץ שיביא לו מגילה כי עומד בכפר, הי מנייהו עדיף, עיין להרב מוהר"ח מוסאפיי"א ז"ל בספר חיים וחסד סימן י"ד, דברי הרב ודברי התלמיד דסעודה קודמת, ויקרא בחומש, או ישתכר במלאכה לצורך סעודה וישלח הרץ, יעויין שם, ולטלטל המגילה בשבת, עיין פרי חדש, (ועיקרי הד"ט, וערך השלחן, ואשל מפרי, ומשחא דרבותא, ובקונטרס חיים לראש גבי ערב פורים שחל להיות בשבת, יעויין שם).

עא אם לא ברך בלילה שהחיינו יברך ביום, (נהר שלום סימן תרצ"ה, יעויין שם, ועיין אורה ושמחה דף טו"ב ע"א, וערך השולחן, ואשל), ובקהלה קדושה תלמוד תורה יכוננה בצדק, נוהגין לומר ברכת שהחיינו גם ביום ואין לשנות המנהג, והשלשה ברכות אם לא ברך לפניה וכן לאחריה יצא ידי חובה, (ש"ע), ואשה אפילו יודעת לא תקרא בעצמה אלא תשמע מאחרים, (מחזיק ברכה), וכתב שם דאפילו הברכה יאמר האיש המוציא אותה ידי חובה, (יעויין שם, ובערך השולחן, ועיין מה שכתב בזה בחמדת ימים, ובספר תפילה לדוד דף פ"ה ע"ב, ואורה ושמחה דף כ"ה ע"ב, ואשל מפרי), וכשאומר בברכה אתה ה' יכוין דהוא סופי תיבות נורא' תהלות' עושה', (אורה ושמחה דף י"ד ע"ב), וזה הוא אברכה את ה' בכל עת.

עב יזהר האדם לקרות לבני ביתו המגילה אחר שיטעום ולא יקל בזה, וכן לאידך גיסא לא יסמוך על אותה קריאה אלא צריך שיקראנה בציבור, (עיין מגן אברהם, ובית עובד דף קפ"ד ע"ב).

עג אם נשתתק הקורא יתחיל השני ממקום שפסק, ואין צריך לברך כיון שהיה שם בשעת ההתחלה, (שבות יעקב חלק א' סימן מ"ב, ודגול מרבבה, ותפילה לדוד דף פ"ה ריש ע"ב, ובספר אהלי יצחק בסוף הספר דף קע"ג ע"ב, ובספר משחא דרבותא).

עד אם נזכר באמצע הקריאה שלא ברך, יברך במקום שנזכר כל עוד שלא גמר הקריאה, (נהר שלום סימן תרצ"ה).

עה אבל לא יקרא מגילה בציבור, (עיקרי הד"ט סימן ל' אות כ"ז), ומנגן יכול להיות אחר שבעה, (ערך השולחן, וכסא אליהו).

עו גם הקהל צריכין לעמוד כשהשליח ציבור מברך הברכות, (בית עובד דף קפ"ד ע"ב, ונעלם מיניה דברי הכנסת הגדולה דאין המנהג כן, וכן כתב בתפילה לדוד דף פ"ו ע"א, ובספר אורה ושמחה דף י"ד ע"א וב').

עז אפילו דקשה לו התענית לא יטעום אם לא יקראו המגילה, (עיין מגן אברהם, ועיין תפילה לדוד דף פ"ה ע"ב).

עח אם חל במוצאי שבת אומר ויהי נועם עד ואתה קדוש, וקורא המגילה ואחר כך אומר ואתה קדוש, וכן אם חל במוצאי שבת יברך השליח ציבור תחילה בורא מאורי האש, וצריך שיתן דעתו על זה שלא ישכח, ואם נזכר באמצע הקריאה במקום שנזכר יברך, (עיין ערך השולחן, וגור אריה, ועיקרי הד"ט, וחידושי משבצות זהב, ועיין מה שכתבתי בזה בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ג בסייעתא דשמיא, ועיין בקונטרס כף החיים מה שרשמתי שם), אלא שראיתי להרב בית יהודה דף ק"ז ע"ד, והובאו דבריו בערך השולחן

שכתב, דלא יברך ברכת בורא מאורי האש באמצע הקריאה דהוא הפסק, ועיין נודע ביהודה חלק א' סימן נ"א לברכת הלבנה, ומינה נשמע קל וחומר דלא טוב עושין לשתות יין ליל ט"ו באמצע הקריאה דהוא הפסק, ובר מן דין הוא איסור ודרך שטות העושה כן, (ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ג), ויש מקומות שנהגו להבדיל קודם, וסימנך הק"ם [הבדלה קודם מגילה], ובחנוכה הסימן חק"ה [חנוכה קודם הבדלה], (אורה ושמחה דף כ"ד ע"ב, ועיין כסא אליהו, וחידושי משבצות זהב).

עט אם טעו וקראו הפרשיות והמגילה באדר ראשון צריכין לחזור ולקרות אותן באדר שני, בדק הבית, ודרכי משה, ובית חדש, וגור אריה, ופשוט דהוא בברכה, בית עובד דף קפ"ב ע"א, ואשל מפרי, ואם טעו והוציאו ספר תורה בט"ו, במקום שלא נהגו להוציא כמו עירנו אזמיר יע"א, עיין בזה בתשובות שהארכתי בעזר משדי.

ף בן עיר שנמצא שם בעיר הקודש ירושלים קורא בט"ו, ברכי יוסף, וכן בן עיר שלא היתה לו מגילה בי"ד קורא בט"ו בלא ברכה, בית יוסף, וש"ל, דלא כט"ז, הרב הנזכר שם, וערך השולחן, וחידושי משבצות זהב, ומנהג קדום בעיר הקודש חברון ת"ו לקרות בי"ד ובט"ו, חיים שאל חלק ב' סימן ל"ח אות ל"ד, ובאורה ושמחה בסוף הספר לעיר הקודש טבריא ת"ו, אלא דביום ט"ו אין קורין בברכה, וכן מנהגינו, וכן בצפת תכונן לעד, ועיין פאת השלחן דף י"א ע"ב מנהגי הארצות האלה, יעויין שם.

פא בענין הכפרים הסמוכים והנראים לכרכים ועיירות, ביארתי משפטן בתשובה שהשבתי לנכדי חתן בני הי"ו, הלא הוא החכם השלם והכולל עצום ורב נזר ישראל ספרא נהר משה שפיר נר"ו, במאי דשרטט וכתב אלי על כפר בורו'ן אב'אד יע"א, עיין שם מה שכתבתי בעזר משדי.

פב משלוח מנות צריך מידי דמיכל בעת ההיא, ותרנגולין חיין וכן מן הכבשים או מן העזים אינו יוצא ידי חובה, אך בשר חי וכן דגים יוצא ידי חובה, ויותר טוב בשר מבושלת מהשלחן, ועיין הלק"ט חלק ב' סימן קס"ג, ובפרי חדש, ולמוהרי"ל בהלכות פורים, ומשחא דרבותא, ובית עובד, ואורה ושמחה דף כ"ט ע"ב, וגור אריה דף קפ"ז ע"א, ופאשטי"ל חשיב שתי מנות ושיהיה גם משקה, ע"ב, וחידושי משבצות זהב, מים ראשונים סימן י"ח, ועיין עיקרי הד"ט, ועיין עדות ביעקב סימן צ"ב לדג וביצה שעליו, ופת דפניו טוחות בביצה, יעויין שם, ועכשיו נהגו במיני מתיקה, ועיין שם בספר אורה ושמחה, וערך השולחן.

פג שלח תרנגולת ונמצאת טריפה לא יצא ידי חובה, וכן אם נגנבו או נאבדו צריך לשלוח אחרים תחתיהם, עיין י"א, ומשאת משה, ובית עובד שם הביא ראיה מההיא דבכורות,

וכבר קדם וזכה בראייתו הרב סבא יקירא מוהר"י אמאדו זצוק"ל בספרו אהלי יהודה סדר תשא דף נ"ד ע"ד, ועיין מה שעלה ונסתפק שם כששלח לחולה דחזי ליה, יעויין שם, ובכסא אליהו.

פד אם לא רצה לקבלם, מחלוקת מורנו הרב מהר"ש בן עזרא עם חבירו הטוב הרב אגורה באהלך כיעו"ש, וערך השולחן, וכסא אליהו, ובמתנה על מנת להחזיר דנסתפק המשבצות זהב בפריו, עיין עיקרי הד"ט.

פה בן עיר עם בן כרך, הדבר תלוי ביומו של המקבל ביום שמחת לבו דיאכלם, אהל יוסף סימן ט"ו, ואהל יצחק סימן כ"א, וחידושי משבצות זהב, ועיין יד אהרן לענין מתנות לאביונים, ולענין קריאת המגילה, בן עיר אינו מוציא בן כרך אבל בן כרך מוציא לבן עיר, בית עובד דף קפ"ב ע"ב.

פו מתנות לאביונים לקטן מהני, אך משלוח מנות, איש לרעהו כתיב ואינו יוצא ידי חובה, עיין אגורה באהלך דף כ', ועיקרי הד"ט, ובית עובד, וכסא אליהו, ובעני המתפרנס מן הצדקה, פטר הפרי חדש, ועיין כסא אליהו.

פז בן ט"ו מותר להיות ממנין העולים ביום י"ד אבל להיפך לא, עיין שבות יעקב חלק א' סימן מ', ובית עובד דף קפ"ו ע"א, ושם הביא מקראי קודש דיאמרו הציבור אחר קריאת ספר תורה, ואם בבית הכנסת שלו אינן נוהגין לאומרם, יזהר הוא לאומרם בינו לבין עצמו.

פח ארבעה פסוקים דחוזרים הם ארבע התחלות, אורה ושמחה דף ק' ע"א, ינענע המגילה באומרו את אגרת הפורים, ובתיבת ויקר ינשק התפילין, ועיין באר היטב, ואורה ושמחה דף כ' ע"ב, ועמודי שמים.

פט יזהר דכשקורא ופושט שלא יהא נגרר בארץ משום בזיון כתבי הקודש, שיירי כנסת הגדולה, ופרי חדש, ועיין ב"ד סימן תפ"ה, ואורה ושמחה דף י"ט ע"א, ולענין אי פושט תחילה ואחר כך קורא או קורא ופושט, על זה אספתי באומרי"ם בספרי זוטא רוח חיים סימן תר"ץ, והעליתי דהשליח ציבור אשר הוא בתיבה יפשוט תחילה אבל היחידים לא יעשו כן, יעויין שם בסייעתא דשמיא, וכן כתב להדיא באורה ושמחה דף י"ט סוף ע"א, ועיין אשל מפרי.

ץ צריך לגעור במי שמרים קולו בקריאת המגילה, כי שמא יש בידו מגילה שאינה כשרה והשומע ישמע ממנו ולא משליח ציבור, ואינו יוצא ידי חובה, ועיין מגן אברהם, ומטה משה.

צא כדי שישמעו עמים ירגזון בכל דור ודור שלא יקומו על ישראל, לכך כותבין שם המן על הפטיש ומכין, וסמך לזה והיה' אם' בן' הכות הרשע סופי תיבות המ"ן, ובעת דמכין ישתוק השליח ציבור כדי שלא יפסידו השומעים, עיין מור"ם, ומגן אברהם, ומחזיק ברכה, ודנא פשרה, ונוהג כצאן יוסף אות ו', יעויין שם, ואורה ושמחה דף כ' ע"ב ודף ל"ד ע"א, וחמדת ימים פ"ג מפורים אות ע"ז, ועמק ברכה כתב, דגוערין במי שמכה שלא במפלתו, יעויין שם, ועמודי שמים, ועיין בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ו מה שכתבתי רמזים בזה דמכין להמן יעויין שם, יאמר ארורה זרש ושתי, וצריך ג' פעמים, ועיין השומר אמת סימן ל"ד אות ט"ז, כן כתב בברכי יוסף משם מר זקינו ז"ל.

צב לא יגלול השליח ציבור אם לא יברך תחילה ברכת הרב, חמדת ימים פרק ג' מפורים אות ע"ח, והובאו דבריו בספרי הקטן רוח חיים סימן תר"ץ, יעויין שם, אך בספר תפילה לדוד דף פ"ו ע"א הביא דלא יברך אם לא יגלול, ולא יברך בעוד שהוא גולל משום דאסור מלאכה בשעת הברכה, כסא אליהו.

צג הזהירו דקודם שיתחיל הסעודה שילמוד תורה על סמך ליהודים היתה אורה זו תורה, עמק ברכה, וכבר בא חכם אחד ותיקן תורה נביאים וכתובים, משנה וגמרא, וזוהר הקדוש, ומדרש, שבעה אלה עיני ה', והוא בספר אורה ושמחה מדף ל"ד ע"א עד דף מ"ב יעויין שם, ואשרי שיאחז את ספר התורה הזה בפורים לילו ויומו, ומלבד דקורא ופושט כל דיני פורים וגם סדר הלימוד הנו ניצב שם, עוד הן בה ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, שלא יהיו נכשלים לשורר שירי נכרים מלשונות הגוים לאומותם בארש"ותם דגורם רעה רבה ומה גם על היין, והנה שם בספר הזה תמצא כמה שירים ותשבחות לכמה גוונים, דאם ישורר מה שסידר הרב הגדול מוהרד"ף זיע"א, וכל מה שכתוב בספר התורה הזה די לו והותר ואין לו צורך לשורר שירות אחרות, ואשרי אדם דיוכל לעצור בעצמו שלא יבוא בפיו מהשירים דמביאים טומאה לאדם רחמנא ליצלן, ושומר נפשו ירחק מהם.

והנה כשקורא מסכת מגילה, נראה לעניות דעתי דיכוין בכל ארבעה פרקים אות אחד משם הוי"ה ברוך הוא, ואות אחת משם אדנות, דהיינו פרק ראשון, י' א', פרק שני, ה' ד', פרק שלישי, ו' ה', פרק רביעי, ה' י', ליחד שם הוי"ה ואדנות, ועיין בחמדת ימים פרק ו' דראש השנה אות פ"ט יעויין שם, עוד תשוב ותראה בחמדת ימים פרק ו' מפורים אות י"ג, י"ד, סדר הלימוד ליום פורים, ושם פ"ו אות ל"ב לימוד לסעודת פורים יעויין שם, קחנו משם.

צד הטעם שנהגו להרבות צדקה בפורים וכדכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, עיין מה שכתבתי בנדפס בספר נפש חיים בסייעתא דשמיא, ועתה אומר הטעם לפי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במגילת אסתר על פסוק ישנו עם אחד, כי המן הטיל עין הרע במועדים של ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא, רשע אתה מטיל עין הרע במועדי ישראל, הנני מוסיף עוד מועד ויום טוב אחר, שהוא ימי הפורים לעשות אותם ימי משתה ושמחה, יעויין שם, וכן כתבו המפרשים ז"ל כי המן הוא קנאי וכל קנאי הוא בעל עין הרע, דמהאי טעמא הקדים ה' שקלים לשקלי המן כדברי הרב חמדת ימים בהלכות פורים פרק קמא אות י"ג יעויין שם, ואם כן כדי להציל עצמינו מעין הרע, התיקון והסגולה לזה הוא על ידי עשיית הצדקה וכמו שכתב הרב מוהר"י אברבנאל ז"ל כי על ידי מצות הצדקה בזכותה ינצלו מעין הרע בדרך השגחה מהיזק זה שהוא טבעי, עיין בספרו נחלת אבות פרק שני על מתניתין עין הרע ויצר הרע כו', יעויין שם, וכן כתב הרב נחל קדומים סדר ויחי אות ט' שכתב טעם לזה, כי אותיות קודם עין הם כסף יעויין שם, וכן כתב הרב ראשית חכמה שער הענוה.

עוד נראה לתת טעם על הרבות צדקה בפורים יותר מכל המועדות, יען גזרת המן לא נתבטלה כי אם לפי שעה, וביום פקדו משם והלאה רבו הגזירות והשמדות וההריגות והגרושין במלכות יון, עד שמטעם זה לא נזכר שם הוי"ה ברוך הוא במגילה כי אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו על הפורענות, ושם כתובה גזירת מלך מלכו של עולם שאין להשיב כו', וכתב החמדת ימים בהלכות פורים פרק ב' אות ד', דמהאי טעמא הוא מה שהתקינו להתענות בצום אסתר, דלפיכך קבלו עליהם דברי הצומות וזעקתם לפני ימי הפורים בכל דור ודור לצום ולבכות לצרה, ונבקשה מאלקינו על זאת בל יפקוד עלינו גזירה ושמד בהיותינו בארץ שביינו, ואל שדי יאמר לצרותינו די, וכשם שהצילנו מיד המן הרשע כן בחמלתו יפלטנו מיד מבקשי רעתינו כו', יעויין שם.

גם אמרו רבותינו זכרונם לברכה והמפרשים, במה שאמר הכתוב ויפדו העם את יונתן ולא מת, כי כיון שהסכימו בית דין של מטה למיתה, הגם כי התירו אותו משום כי עשה ישועה, על כל פנים הסכימו בית דין של מעלה בגזירת בית דין של מטה, ולכן כדי להצילו מבית דין של מעלה פדו אותו ונתנו משקלו זהב להקדש עניים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אם כן כמו כן אנחנו עם בני ישראל, כדי להציל מגזירת בית דין של מעלה לפדיון נפשינו, כי הגם כי נתבטלה הגזירה למטה, משום לבטל גזירת בית דין של מעלה צריכים אנחנו לתת צדקה לעניים, כי ידוע מכמה כתובים ומאמרי רבותינו זכרונם לברכה כי גדול כחה של צדקה לבטל כל גזירות קשות ורעות, וכבר אמרו כי

יש קבלה כי כדי שיעור עשרת אלפים ככר כסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך כו', שיעור זה נותנים כל ישראל בכללות לצדקה לעניים בכל שנה ושנה ליום פורים, ולפי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי היה המן נותנם לצדקה לעניים כדי לאבד ישראל, נהפוך הוא שאנחנו עושים צדקה וחסד לקיים נפשות ישראל לשמור את מצוות ה', ולא לאבד שום נברא חלילה, והוא ממש פדיון נפשות עם בני ישראל.

ובזה יש לתת טעם לפי מה שכתב הרב הלבוש באורח חיים סימן תרפ"ו סעיף ב' וזה לשונו, ונוהגים ליתן מעות פורים בעד כל אחד ואחד אפילו בעד הילדים, זכר לשקלים שישמיעו עליהם באדר ולא לשם כפרה שאותם באו בנדבה לקרבן תמיד כו', וכתב הרב אליהו זוטא ס"ק ב' ליתן בעד המעוברת בעד הולד יעויין שם, דלעניות דעתי נראה לומר דצריך ליתן בעד כל אנשי ביתו, אנשים ונשים וטף שהוא לפדיון נפשם, ולכן אם היא מעוברת צריך ליתן בעד הולד גם אם יהיה זכר או נקבה, ובזה מסלק הגזירה רעה שהיתה בשמים ממעל כי כן כח הצדקה להפך מדת הדין למדת הרחמים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק השקיפה ממעון קדשך כו', יעויין שם, ובזה יש לפרש כונת הפסוק במגילת אסתר סימן ט', כימים אשר נחו בהם כו', ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וקבלו היהודים כו', כי המן בן המדתא כו', ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה כו', והרי הוא כמבואר, עוד נראה לומר טעם להרבות צדקה בפורים, כי בחודש הזה הוא מזל דגים, וכתב הרב שבט מוסר דיש ללמוד לעשות צדקה וגמילות חסדים מן הדגים שעושים צדקה וחסד אלו עם אלו כו', יעויין שם, וכמה הזהיר בספר אורה ושמחה דף כ"ט ע"א שלא יתחבא ביום פורים בעת נתינת הצדקה, יעויין שם.

צו [אות צה חסרה במקור] אם נוהג להפריש מעשר לא יתן מעות פורים ממעות מעשר, של"ה הקדוש, אלא דאם לא יספיק מה שנתן מכיסו לפי כחו אזי יחלק גם ממעשר, נוהג כצאן יוסף אות י"ג, ואורה ושמחה דף כ"ט ע"א, ובספר עמק ברכה דף קי"ג ע"א.

צז במודר הנאה מחבירו ואין לו אחר לקיים משלוח מנות, התיקון הוא דיחזיר לו מה ששלח אליו לא פחות ולא יותר, וכשהוא מכל העיר יטלו ממנו בעל כרחו, ועדיין הדבר ספק, עוגת אליהו סימן ל"א, ועוד שם נסתפק, במי ששלח מנות על ידי שליח והלך לו ושוב לא ראה לא השליח ולא המנות, מסיק דצריך לשלוח עוד הפעם, עיין שם.

צח מי שנדר לתת לעני ב' פרוטות וביום פורים דחיקא ליה שעתא לתת בכפלים, ורצה לפטור עצמו באותן שתי פרוטות אי יוצא ידי חובה, עיין בזה בספר אהלי יצחק בסוף

הספר דתרי אשלי רברבי עמדו בזה והעלו דאינו יוצא ידי חובה, ועיין בספר ברך את אברהם לחכם בני נר"ו בסדר תצא דרוש ג' יעויין שם.

צט כתב מורנו הרב מדרש תלפיות דף קס"ה ע"ב וזה לשונו, פורים רמז ליין המשומר, ולכן חייב אדם לבסומי בפוריא רמז כי השמחה העתידה יהיה כשמחת היין כדברי הנביא, וכיון שרומז על העתיד שאז לא יגיע שום נזק לשום בריה כדכתיב לא ישא גוי אל גוי חרב כו', לכן החובל בחבירו בסעודת פורים פטור כמו שכתב בעל המפה ז"ל, ונמצא שנחשב כאילו לא הזיק על שם העתיד שאין כו' וק"ל, עכ"ל, ועיין אורה ושמחה דף ל"ב ע"א, ובמה שכתב חכם בני אברהם אוהבי נר"ו בספר והוכיח אברהם בפרק של פורים, יעויין שם.

ק כתב בספר אורחות יושר פרק י"ט וזה לשונו, ומי שלא הכין סעודת פורים דהיינו שהוא סמוך על שלחן אחרים כגון על שלחן אביו, או חתן על שלחן חמיו, או אורח שנתארח אצל בעל הבית, ספוקי מספקא לן אם חייב במשלוח מנות, ונראה דבנקל יכול לצאת ידי ספק שיקח איזה דבר מן השוק, כגון שיקח פת אחד מן הפלטר עם חתיכה אחת של חלב או חמאה, או חתיכה של בשר או יין ושכר ויתן לחבירו או לאיזה עני הידוע אצלו לקיים מצות ומשלוח מנות, וכן עשיתי אני כמה שנים שהייתי סמוך על שלחן מר חמי ז"ל, וכן בעירנו זו שעושין שני ימים מפני הספק, טוב לעשות ביום שני כן לצאת ידי ספק, וכן יזהר לקיים מצות מתנות לאביונים בשני ימים מספק.

ומדאגה אני מדבר, במה שראיתי בכמה בעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות איש לרעהו במיני מתיקה רוקח מרקחת מעשה רוקח, ומרבין ליתן שכר לשליח המביא אותן, וכן מתקנין מאכלים הרבה מינים ממינים שונים כסעודת שלמה המלך בשעתו, ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם אף על פי שהוא דבר מועט, וכתב רבינו משה בפרק שני מהלכות מגילה וזה לשונו, מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעהו, שאין לך שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים כו', עד כאן, והירא את דבר ה' יפריש מממונו לצדקה המובחר ממה שהפריש להוצאת פורים, זה תוכן דבריו, ודבר פי חכם חן.

קא בשנים מקרא ואחד תרגום של ערב שבת זכור, וכן בשאר דהיינו שקלים ופרה והחודש, וכן כשחל ראש חודש בשבת, לא יקרא ההפטרה מספר שני דקורין בשבת בבית הכנסת אלא ההפטרה השייכא לסדרא, נוהג כצאן יוסף דף ל"א ע"א, וזה נמי שייך

לתלתא דפורענותא, ועיין בבאר היטב סימן רפ"ה מה שכתב, ודו"ק, ועיין בהשמטה לספר חיים סימן כ"ה אות ל"ט, ולפי זה צריך לומר לא שייך.

קב ערב שבת פרה יטבול במקוה המים על כל פנים, אפילו דבשאר ערבי שבתות אין לו פנאי לטבול, הנה בשבת זו יעשה זכר למקדש, ואם הוכרח לקיים מצות עונה יטבול בשבת בבוקר בבוקר אם אפשר לו, ואם לאו לפחות יעשה טבילת ידים, כי פרשה זו ראויה לקרותה טהר גברא טהר יומא, וכתב במעשה הצדקה דף קכ"ח ע"ב אות מ"א וזה לשונו, והיתה לכם לחוקת עולם, שענין פרה נוהגת לעולם ועד בין בדיבור בין במעשה, הדיבור הוא לקרות פרשת פרה בציבור והיא מצות עשה לקצת פוסקים, והמעשה שלם יהיה על ידי מצות הצדקה בערב שבת זו להפריש איש איש כפי יכולתו לצדקה יתר על שאר הימים, ואין דבר המטהר את האדם מן הקליפות שהם אבי אבות הטומאה דרגא דמותא כמו מעשה הצדקה, כי אין עבירה מכבה מצות הצדקה כמו שאין מכבה את התורה, ועל ידי זה הוא זוכה לפתוח את שער החמשים של חמשים שערי בינה שבא משם הגאולה, עכ"ל.

קג אין לקרות המגילה אלא משעת צאת הכוכבים, פרי חדש סימן תרפ"ז ותרצ"ב, וחמדת ימים פ"ג מפורים אות כ"ט, ובסוף ספר חיים וחסד בתקנותיו כתב בתקון כ"ב וזה לשונו, מנהגם היה ליל פורים להתפלל כל אחד בחצירו ובביתו ולמצוא מנין, ודוחקין עצמן לאסף נערים וקטנים, ומדליקין נר קטן לקרוא המגילה ועומד קטן להיות שליח ציבור ולקרוא המגילה באין מבין חיתוך התיבות, ובקהילות לא ימצא מנין, יושבין בחשך ומדליקין נר קטן לקרוא המגילה, ועוברין על עיקר התקנה של כנסת הגדולה, משפחה ומשפחה להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, וסמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, ויש מהגדולים שכתבו שבעיר שיש בתי כנסיות רבות, שיתאספו כולם בבית הכנסת אחד ויקראו כולם יחד משום פרסומי ניסא, וגזרתי לפחות שלא יתפללו ליל פורים ויומו יחידי בית הכנסת בבתים וחצרות כמנהגם, וכולן יבואו לבית הכנסת וידליקו נרות ויאמרו פזמונים עד שעה ורביע אחר שקיעת החמה שהוא לילה ודאי ואז יתפללו ערבית ויקראו המגילה, ולא יעשו כמנהגן להתפלל ערבית אחר שקיעת החמה ולקרוא המגילה ביום, דהוו ברכות לבטלה ואינן יוצאין ידי חובת קריאת המגילה, וקבלו עליהם ויושבים בתעניתם עד שיהיה שעת קריאת המגילה וקורין אותה בפרסום גדול ובנרות מרובות כליל יום טוב, ולובשים בגדי יום טוב קודם בואם לבית הכנסת, אשרי העם שככה לו, עכ"ל. ועיין בספר אורה ושמחה דף טו"ב ע"א וב', ובספר עמודי שמים דף קנ"א ע"ב.

קד טוב שיעמדו שני אנשים אצל השליח ציבור מימין ומשמאל כשיקרא המגילה, ואפילו שליח ציבור קבוע יטול רשות קודם שיתחיל, אורה ושמחה דף כ"ה.

קה ראוי היה ליפול על פניהם בפורים לומר מזמור אליך ה' כמו שכתב רבינו האי, אלא דאין המנהג כן כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים סימן תרצ"ד, ובעבור זה אנכי תקנתי נוסח תפילה לאומרה ביום פורים בעת הוצאת ספר תורה, ואני נוהג לאומרה בבית מדרשי בית הלל יכוננה בצדק בכל יום פורים, והעתקתי אותה בקונטרס ימצא חיים, ותראנה משם, עוד שא נא עיניך וראה מה שהשבתי בספרי הקטן עמודי חיים לשואלי דבר, הרב השלם הדיין המצויין כמהר"ר שמואל חכים נר"ו בן המלך שלמה זיע"א, על פרשת ויבוא עמלק דמתחילין כל הפסוקים בוי"ו, עיין שם דברים טובים אשר חנני ה'.

קו על הנסים אם אמרו שלא בזמנו אין מחזירין אותו, ואם לא אמרו בזמנו אין מחזירין אותו, ולדידן דוקא בסעודת פורים דנמשכה עד ליל ט"ו אומרין על הנסים, אך ביום ט"ו אין אומרים על הנסים, ועיין מה שכתב בזה הרב ערך השולחן, וכסא אליהו, ואהלי יצחק בסוף הספר דף קע"ג ע"ב וג', ועיין אורה ושמחה דף י"א ע"א, וכתב שם דכל זה באמצע, ואם רוצה לחזור אחר שסיים תפלתו למקום על הנסים הרשות בידו, ובברכת המזון איתיה בתקנתא בהרחמן, עיין שם דף כ"ו ע"ב, ועיין עוד שם דף נ"ג ע"ב לסעודת פורים דנמשכה עד הלילה, יעויין שם, ועיין עמק ברכה, ועיין חידושי משבצות זהב.

קז בימים ההם ובזמן הזה בנוסח על הנסים, אך בברכת שעשה נסים בזמן הזה בלתי וי"ו תחילה, אורה ושמחה דף י"ב ע"ב, ודף ט"ז ע"ב, ושם מסיק דיאמר גם בפורים נסים ונפלאות, ועיין לעיל בחודש כסליו גבי חנוכה.

קח ברכה שלאחריה דוקא בציבור, וביחיד לא יזכיר השם, ובנוסח הברכה לא יאמר האל הרב דכבר אמר אלהינו, אורה ושמחה דף כ"א ע"ב ודף כ"ב ע"א, ועיין חידושי משבצות זהב, ואליהו רבה, ושם כמה פירושים בברכה זו, יעויין שם, ושם כתבתי בדף כ"ג ע"ב דאין חיוב לומר שלש פעמים ארור ברוך אלא בפעם אחת סגי, יעויין שם, ובערך השולחן מסיק דגם היחיד מברך לאחריה, ועיין עיקרי הד"ט, ואליהו רבה, וחידושי משבצות זהב, ועיין משחא דרבותא דף יר"א ע"ב אי עשר נשים מצטרפות לברך להן אחריה, ועיין ערך השולחן מה שכתב בזה, ואשל, ועיין לעיל אות נ'.

קט יזהר להפסיק בין פסוק לפסוק כשקורא את המגילה, אורה ושמחה דף י"ח ע"א, ובחמדת ימים פ"ג מפורים אות נ"ה, ישלח דברו על הקורין את המגילה בחפזון, יעויין שם.

קי יזהר הרבה שלא יהיה מחלוקת בביתו כלל לא בליל פורים ולא ביום פורים, ויסבול הרבה ויעביר על מידותיו יתר משאר ימות השנה. אורה ושמחה דף כ"ה ע"א.

קיא לבני הכפרים, אחד מבני העיר קורא להם, ואם הוא בעשרה עיין תו"ר למוהרמ"ק בסוף הספר בחידושיו למגילה, ולהרב כסא אליהו סימן תרפ"ח ותר"ץ, וכתב שם דצריכים לקרותה בלילה וביום יכול מראש חדש, ואם נמצא במדבר או בספינה קורא בי"ד, יעויין שם, ועיין חידושי משבצות זהב בפריו סימן תרפ"ז, ובאשל סימן תרפ"ח.

יקב אמרו רבותינו זכרונם לברכה, כל המועדות בטלים חוץ מפורים, עיין ביאור מאמר זה בספרי הקטן נפש חיים מה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא, ובספר עמודי שמים יעויין שם, וליה עינינו הראנו גאולת עולם, ותבנה בית המקדש במהרה בימינו בארצות **החיים**

תמו ונשלמו חדשי השנה. שבח לאל בקול רינה.

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו תורת אמת חוקים ומצוות טובים, והנחילנו שבתות למנוחה ומועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון וימים טובים לישראל מה שלא עשה כן לכל גוי, אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה מאד ירושתינו.

וזהו מה שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפילות של ימים טובים, והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום כאשר רצית ואמרת לברכנו כו', כי הנה הרב רבינו אבודרהם ז"ל בהלכות סדר התפילות של פסח דף ע"ח ע"ב, כתב שם כמה פירושים לפרש בנוסח והשיאנו, ולבסוף כתב וזה לשונו, אבל הנכון לפרש שהוא מלשון וישא משאות מאת כולם שענינו דורון, כלומר שלח לנו דורון ברכת מועדיך, וגם יתכן לפרש שהוא מלשון משא בני קהת, כלומר הטעיננו את ברכת מועדיך, והטעם שתזכנו לעלות לירושלים ונקריב עולת ראיה שכתוב בה איש כמתנת ידו בשמחה ובשלום כאשר רצית על שם רצה האלהים את מעשיך, כלומר שירצה אותנו בעלייתנו לרגל ובהבאת הקרבנות, עוד על שם רצית ה' ארצך, ואנו מתפללים לה' שיזכנו לעלות לרגלים לירושלים, ואמרת לברכנו שנאמר כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך, עכ"ל.

ולעניות דעתי נראה לפרש במה שיש להבין מה שאמר והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, דלמה נקט בפרטות הני תלתא כחדא חיים שמחה ושלום טפי משאר ברכות שבתורה, ונראה שיובן על פי מה שאמרו בתורת כהנים סדר אמור והביאו רש"י בחומש על הפסוק ובקוצרכם כו', אמר רב אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים

וסוכות מכאן, ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו, עכ"ל.
למדנו מן המאמר הלזה כי מעלת הנותן צדקה ומתנות לעניים כראוי מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו, וזהו בכל ימות השנה, כל שכן וקל וחומר כשנותן מתנות לעניים בחגים ובמועדים, כאשר חכמים הגידו במדרשו של רבי שמעון בן יוחאי בזוהר הקדוש סדר בראשית בהקדמה דף י' ע"ב וזה לשונו, פתח רבי שמעון ואמר כל מאן דחדי באינון מועדייא ולא יהיב חולקא לקודשא בריך הוא, ההוא רע עין שטן שונא אותו וקא מקטרג ליה וסליק ליה מעלמא וכמה עקו על עקו מסבב ליה, חולקיה דקודשא בריך הוא למחדי למסכני כו', יעויין שם, הנך רואה דמי שאינו נותן צדקה לעניים בחגים ובמועדים עונשו חמור כי השטן מקטרג עליו להמיתו בר מינן, וגם עקתא בתר עקתא רחמנא ליצלן.
וכנגד זה מרובה מדה טובה ממדת פורענות כי על ידי הצדקה לעניים ובפרט בחגים ובמועדים זוכה לשמחה במקום צרה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש רבה סדר ראה, והביאו רש"י בחומש שם על הפסוק ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה, לוי גר יתום ואלמנה ארבעה שלי נגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך, אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך, יעויין שם, הרי לך בהדיא כי הסגולה שיהיה אדם שש ושמח, והשמחה במעונו הוא כשהוא משמח לעניים ונותן צדקה, גם ה' יתן הטוב כמדתו הטובה שמשלם מדה כנגד מדה להיות שמח בבניו ובבנותיו.
וזהו הרמז בישעיה סימן כ"ו, והיה מעשה הצדקה שלום, כי ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אין והיה אלא לשון שמחה, כי על ידי הצדקה זוכה להיות שמח הוא ובני ביתו, וסמיך קרא לומר והיה מעשה הצדקה שלום, כי זאת השמחה אשר זוכה האדם להיות שמח בבניו ובני ביתו מחמת הצדקה כאמור, הוא כי יהיה זוכה להיות שלום בגבולו כי אם אין שלום בביתו בבניו ואשתו ובני ביתו, הרי שמחה לתוגה נהפכה והם אוכלים לחם העצבים, והרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה ורש"י סדר בחקותי על הפסוק ונתתי שלום בארץ וזה לשונו, ונתתי שלום שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת ואכלתם לחמכם לשובע ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול נגד הכל, וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל, עכ"ל.
ואנכי הגבר ראתה עיני בכמה בתים מעשירי עם מלאים כל טוב, ותמיד כל היום וכל הלילה אש המחלוקת לא תכבה מתוך ביתם, והם מתקוטטים אב עם בנו, כלה

בחמותה, יכול על מגן בדברי הבלים שאין בהם ממשות, ובפרט בבוא עליהם מועדים וימים טובים, ובמקום שמחת המועד נהפך ליגון, והנם אוכלים לחם העצבים ובעצבון תאכלנה, ודקדקתי אחריהם וראיתי שהסיבה היא שאינם פותחים את ידיהם לחלק לעניים בחגים ובמועדים כפי עושרם על כן באה להם הצרה הזאת, וכדברי רבותינו זכרונם לברכה ורש"י, אם אתה משמח ארבעה שלי אני משמח ארבעה שלך, וכמה פעמים שלחתי אחריהם להוכיחם תוכחות חיים והראיתי להם דברי רש"י בחומש כאמור, והתריתי בלשון רבותינו זכרונם לברכה שאמרו, אם אתה משמח ארבעה שלי אני משמח ארבעה שלך, שצריך ליתן לעניים ובפרט לעמלי תורה בחגים ובמועדים מתנה הראויה דבר המשמחו, דאם נותן לעני פרוטה כדרך שנותן לו בכל שבוע, מה שמחה היא זאת, כי בלאו הכי מרגלא בפומי לומר דעכשיו שהכל ביוקר איך יתכן שיתן לעני פרוטה אחת אחרי שנתייקר כל דבר על חד תלת, ועוד בה מצד הנותן אשר ברכו ה' בעושר רב, ואם הוא בכל דבר במלבושיו וכלי ביתו מוסיף להראות את עושרו, איך יתכן שבצדקה לעני יהיה נותן כמאז ומקדם, ועל דרך שפירש הרב לחמי תודה כונת הכתוב הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כידוע, וכבר הארכתי בזה במקום אחר.

ונראה לתת טעם לדבר אמאי מפני שאינם נותנים צדקה שיהיה מריבה בתוך ביתם ולא יהיו שמחים, דאי משום דברי רבותינו זכרונם לברכה ורש"י שאמרו אם אתה משמח ארבעה שלי אני משמח ארבעה שלך, היה יכול להיות להם דאגה ויגון מסיבות אחרות, ולמה באה עליהם הצרה הזאת להיות היגון ואנחה לבל יהיו שמחים על ידי מריבה בתוך ביתם טפי משאר מכות ויסורים אחרים, הן אמת כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה דקשה מריבה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג, כי כשיש מריבה בתוך ביתו הוא דבר קשה יתר מאד, עם כל זה צריך לדעת למה בא עונשם במחלוקת ומריבה בתוך ביתם דוקא, ולא במיני יסורין וחולאים רעים.

אכן נראה כי בא העונש שלא יהיה להם שמחה בתוך ביתם על ידי מריבה ומחלוקת בטוב טעם ודעת, כי הנה אמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש רבה סדר בהר פרק ל"ד על הפסוק או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, אמר רב יהודה בר סימון העני הזה יושב ומתרעם על הקדוש ברוך הוא מה אני מפלוני הוא ישן על מטתו ואני ישן כאן, פלוני ישן בביתו ואני כאן, ועמדת אתה ונתת לו, חייך שאני מעלה עליך כאילו עשית שלום ביני לבינו, הדא הוא דכתיב או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, יעויין שם, הרי כי על ידי שאדם נותן צדקה לעני הוא עושה שלום בין העני להקדוש ברוך הוא, אם כן מדה כנגד מדה, כמו שאדם על ידי הצדקה שנותן לעני הוא עושה

שלום בין העני להקדוש ברוך הוא, כמו כן הקדוש ברוך הוא פורע לו שיהיה שלום בתוך ביתו ויאכל לשובע נפשו, בשמחה ובטוב לבב ושלום באהלו, אם כן היינו דקא דייק קרא לומר והיה מעשה הצדקה שלום, כלומר והיה שאין והיה אלא לשון שמחה כי הוא זוכה על ידי הצדקה להיות שמח ואינו אוכל לחם עצבים, משום שעל ידי מעשה הצדקה עושה שלום בין הקדוש ברוך הוא לעני, אם כן הרי הוא זוכה להיות לו גם שלום בחילו כאמור, שכן כתיב בתר הכי וישב עמי בנוה שלום שיהא בביתו גם כן שלום.

אלא דנשאר לנו לדעת בקרא גופיה כדכתיב יעשה שלום לי שלום יעשה לי, מהו הכפל הזה, ונראה כי מלבד השלום שעושה הנותן צדקה לעני עם הקדוש ברוך הוא וכדברי רבותינו זכרונם לברכה, עוד יש שלום הבית, כי כשהעני שואלים לו אשתו ובני ביתו שיביא להם טרף לביתם, ולרש אין כל מאומה בידו מוכרחים המה להיות מריבה ומחלוקת ביניהם, ובפרט כשקרבו ויאתיון ימי החגים, הפרט מפורש בחג המצות דצריך הכנה דרבה מקודם החג לקנות חטים ולטוחנן וללוש המצות, שרואה העני דהעשיר והבינוני כבר הכל מוכן לפניו וקנו החטים וטחנום לאפות עוגות מצות, והעני אין שום יכולת בידו, כי מלבד כי העני איהו גופיה צעריה מסתייה, עוד תוסיף הצרה מאשתו ובני ביתו, כי מזה הטעם נהגו בעירנו אזמיר יע"א, הן ברוב הציבור הן בפרטות דאנשי חסד, כי מקודם לפסח שלשים יום מכינים כל צרכי חיטי דפסחא של עניים וכיוצא, וזה ראיתי בספר עבודה ומורה דרך דף רל"א ע"ג שהביא משם ספר שמעון ולוי מוסר על זה, יעויין שם באורך.

וא"כ זהו כפל הפסוק או יחזק במעוזי יעשה שלום לי, דהיינו שעל ידי הצדקה משים שלום בין העני להקדוש ברוך הוא, שלום יעשה לי, וכדדרשו רבותינו זכרונם לברכה במדרש רבה, וכפל שתי פעמים שלום יעשה לי, היינו כנגד מחלוקת ומריבה שיש בין איש לאשתו מחמת העניות, ועל ידי שנותן צדקה לעני משים שלום בין העני עם אשתו, וזהו גם כן הוא עושה שלום להקדוש ברוך הוא, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, איש ואשה שזכו שכינה ביניהם, ובהיות הפירוד ביניהם על ידי המחלוקת השכינה מסתלקת כדברי רבותינו זכרונם לברכה, דבמקום מחלוקת השכינה מסתלקת, ולכן היינו דקאמר יעשה שלום לי, וקל להבין.

ומאחר עלות כל זה עט"י המדבר"ה כי סגולת הצדקה בכל מקום ובכל זמן היא מעולה ובפרט בחגים ובמועדים, כי זוכה שלא יקטרג עליו השטן לסלקו מן העולם, וגם שלא יהיה לו עקתא בתר עקתא, אלא אדרבא שיהיה שש ושמח הוא ובני ביתו, ומכלל השמחה במעונו שלא יהיה שום מריבה בתוך ביתו, וישב עמי בנוה שלום הכל שלום.

מעתה זהו אומרו והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, שיעלה ויבוא ויגיע אלינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום כאשר רצית ואמרת לברכנו, והיינו כי שלשה אלו לחיים ובשמחה ובשלום, הן הנה היו במי שעושה צדקה עם העניים, דהיינו חיים כמו שכתוב בזוהר הקדוש כי השטן מקטרג עליו כשאינו נותן צדקה במועדים לסלקו מן העולם, ובלאו הכי סגולת הצדקה עצמה שהיא מצילה מן המות כדכתיב וצדקה תציל ממות, וגם זוכה לשמחה כדברי רבותינו זכרונם לברכה ורש"י, אם אתה משמח ארבעה שלי אני משמח ארבעה שלך, ועוד מעלה אחרת ובשלום, כי יהיה זוכה להיות שלום בביתו ולא קטטה ומחלוקת כי זוהי עיקר השמחה כאמור.

ממילא רווחא למצוא טעם לקריאת ספר התורה הזה **מועד לכל חי** כי יען הבאתי אל תוכו דיני מועד וימים טובים אשר בזכותם זכינו לחיים, כי כן **לכל חי** הם בגימטריא לחיים, כלומר מועד לחיים, כי המועדים וימים טובים ניתנו לישראל לחיים טובים ולשלום כאמור.

א"ן יש לפרש והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, כי מאחר שמצינו בדברי רבותינו זכרונם לברכה בתורת כהנים סדר אמור כאשר כתבנו בראש אמי"ר, כי הנותן צדקה לעניים ובפרט בימים טובים, הוי כאילו בנה בית המקדש והקריב קרבנותיו בתוכו, הרי מצינו שבית המקדש הוא נקרא בית חיינו, וכן אמרו במדרש ילמדנו סדר תרומה דמזבח נוטריקון מ'חילה ז'כות ב'רכה ח'יים, וכן כתב בספר הערוך מערכת מ"ם דיבור המתחיל מזבח, יעויין שם, והרי אמרו בפרק קמא דראש השנה דף י"ח ע"ב, על הפסוק יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה, בזמן שיש שלום יהיה לששון ולשמחה, ופירש הרמב"ן בספר תורת האדם, והטור באורח חיים סימן תק"נ, בזמן דאיכא שלום וליכא גזירה כגון שבית המקדש קיים, וכשאין שלום היינו כשבית המקדש חרב אין שמחה כו' יעויין שם.

וא"**כ** זהו אומרו והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, כשיהיה בית המקדש בנוי דזוכה לחיים ולשמחה מכח בית המקדש שהוא שלום, דבזמן שיש שלום יש חיים ושמחה שבכלל המזבח הוי חיים כאמור, וכמו כן אף בזמן הזה שבית המקדש חרב, אם נותן צדקה לעניים בחגים ובמועדים הרי הוא זוכה כאילו בנה בית המקדש דהוי בזמן דאיכא שלום, וממילא זוכה לשמחה ולשלום ולחיים, דבזמן שיש שלום שהוא בית המקדש בנוי זוכה לכל הני מילי כאמור.

וזוהי הטעם אשר קראתי בשם **מועד לכל חי** שהוא לכ"ל ח"י גימטריא לחיי"ם, מועדי לחיים, כי על ידי נתינת הצדקה כראוי זוכה כאילו בנה בית המקדש והקריב כל

הקרבנות בתוכו שזוכה לחיים, וגם תפילה על להבא שתזכנו בבנין בית המקדש וכדברי הרב אבודרהם ז"ל.

א"ן יש לפרש, והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים כו', על פי מה שאמר רבי יעקב בעל הטורים ז"ל בפרפראותיו סדר אמור על הפסוק מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש, כתב וזה לשונו, מועדי ה' מלא וי"ו כמו שאמרו בראש השנה דף י"ח ע"א במתניתין על ששה חדשים השלוחים יוצאים כו', מקראי קודש בגימטריא משתה, מקרא קודש בגימטריא במאכל בכסות נקיה, עכ"ל, נמצא כי קדושת הימים הטובים אשר היו בימי קדם בזמן שבית המקדש קיים בראשונה היו משיאין משואות, משקלקלו הכותים תקנו שיהיו שלוחים יוצאים כו', יעויין שם.

נמצאת למד דקידוש הימים הטובים היה על ידי שהיו דולקים מדורות אש בראשי ההרים עד שהיה מאיר את כל הגולה כמדורת אש, שענין מדורת אש להאיר בכל הגולה היה לאורה ולשמחה, כי במקום שיש אור ולא חושך מביא שמחה בלב האדם כאשר הוא בדוק ומנוסה אצל כל אדם, וכמו שכתב הרא"ש בתשובות כלל ה' סימן ח' במה שמדליקין נרות ביום טוב ראשון בערב לכבוד יום טוב שני אי צריך להמתין עד שתחשך, השיב וזה לשונו, הוי יודע שנרות שמדליקין בבית הכנסת אינו אלא למצוה שהרי אפילו בבוקר מדליקין אותם, ומכבדים שבתות וימים טובים בריבוי נרות, כדכתיב על כן באורים כבדו ה' ומתרגמינן בפנסיא יקרו השם, ובמקום אורה יש שמחה כדכתיב ליהודים היתה אורה ושמחה כו' יעויין שם, ולא היה הקידוש הלזה על ידי הבערה באפר שריפה שקורין פולב'ורה בלע"ז על ידי קנה שריפה שקורין טופ'יקס וקאראבינא"ס וכדומה שהם כלי מות וכלי זיין המוכנים לפורענות, ולא מסמנא מילתא לקבוע קדושת יום טוב בכלי זיין דבר הממית וסם המות נתון בתוכו, כי מועדי ה' ניתנו לחיים ולא למות, וכבר אמרו בפרק קמא דכריתות דף ו' ע"א, והוריות דף י"ב ע"א, השתא דאמרת סימנא מילתא יהא רגיל לאכול בריש שתא כו' יעויין שם.

ואחרי שנתבטל זה מפני שקלקלו הכותים, היו שלוחי בית דין יוצאים להזהיר על הרגלים מפיהם שהם קדושים ודבריהם מקודשים ומפיהם אנו חיים, ואם כן זהו אומרו והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, על ידי אור האש שהיו מאירים את כל הגולה כמדורת אש, או שלוחי בית דין היוצאים, לאפוקי שלא יהיה קבלת המועדים בקנה שריפה שהם כלי מות דבר מוכן לפורענות, והיינו דדייק לחיים ולא למות, ובזה הוא לשמחה ולשלום, כי הקנה שריפה כלים כאלו שהם כלי מות אלו הם מביאים דאגה וצערא דגופא, ולפעמים באים לידי קטטה על ידי קנה שריפה שדולקו

בלתי ידיעה, אפילו לא יהיה בתוכו דבר הממית שהוא נקרא בלע"ז שאש'מה וקרוש'וס וכדומה, עם כל זה בקול הברה לבד כשהוא שולחו בפתע פתאום מביא רעדה וחלחלה על האדם ומתפחד, ומפני זה רבו כמו רבו קטטות ומריבות ויריבו עליה, ואין צריך לומר אם חס וחלילה יצא תקלה ונפש הוא חובל בר מינן, כי בודאי אינו נכון לאומה ישראלית בשום מקום ובשום זמן, ואפילו בפורים ובחתונות שלא להשתמש בכלי מות כאלו וכדומה לא מיניה ולא מקצתיה, ואיכא משום לא תעשה כמעשיהם, ולכן לא נכון לעם בני ישראל להתנהג כמוהם מכמה סיבות הנסתרות והנגלות, והיה לי להרחיב הדיבור בזה רחב רחב וקצרתי הרבה מאד ודי למבין, וזהו מה שכתוב בתיקונים תיקון כ"א דף כ"א ע"א וזה לשונו, אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר, ודא אור הנר דאיהי אורייתא ופקודייא דאתמר בהו כי נר מצוה ותורה אור, והרי הוא כמבואר, וקל להבין.

וזוהי סיבת קריאת הספר "מועד לכל חי" שהוא מועד לחיים כאמור, כי מועדי ה' אשר ציוה ה' אלקי ישראל הם מועדים לחיים לזכות לחיים ולא למות, והיינו כי בא בכיוון מועדי ה' מלא וי"ו לרמוז למה שאמרו במתניתין על ששה חדשים השלוחים יוצאים כדברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והיינו כי ידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש והמקובלים ז"ל, כי אות וי"ו הוא סימנא דחיי, לכן בא בדקדוק מועדי ה' מלא וי"ו רמז לחיים, ולרמוז למתניתין על ששה חדשים השלוחים יוצאים לקדש מפי קדשם, ולא על ידי כלי שריפה שהם כלי מות דלא מסמנא מילתא, אלא מועדי ה' מלא וי"ו שהם מועדים שיחיה בהם, ולכך קראתי ספר זה "מועד לכל חי" שהוא לכ"ל ח"י גימטריא לחיים, שהם דינים ומוסר והאזהרות בעניני המועדים לקנות הארה קדושה בשמחתו, להחיות את נפשו ולאור באור החיים, ולא מיבעיא לדלק בקנה שריפה, אלא אפילו מה שמשימים בתוך ניירות כרוכות וקשורות מעפר שריפה הנקרא פולב'ורה שקורין טאראקא'ס או פ'יג'יקס וכדומה להן, אינו נכון לאומה ישראלית לעשות אפילו בפורים ובחתונה, וכבר יש בעירנו אזמיר יע"א, הסכמה מרבותינו הקדושים שאין להטיל בפורים לא טאראק"ה ולא פ'יג'יקס וכדומה, ולא שום דבר הבא מחמת עפר שריפה שקורין פולב'ורה, וגם המנהג להכריז בשבת זכור להזהירם על כך, וזהו בפורים דאיכא שמחה רבה, והוא הדין בחול המועד דלא הותר בדברים אלו, שהגם שנראה לכאורה כי בדברים קטנים וקלים כאלו לית בהו סכנת מות, מכל מקום לא יבצר מצער ונזק, וכן אירע בעירנו אזמיר יע"א זה קרוב למאה שנה, שהיה שריפה גדולה ונשרפו כל בתי העיר ולא נשאר כי אם בית אחת, וזה היה מחמת שבחתונת גוי אחד מאילי הארץ שהטילו מאלו הניירות כרוכות

וקשורות מעפר שריפה עולים ויורדים הנקראים פ'יג'יקס, ונפל אחד מהם על בית אחת ועל ידי זה היה השריפה בכל העיר, וגם מאלו הטאראקא'ס שדולקים הוה עובדא שזרקו בארץ וחזר ועלה לעיני בני אדם היושבים שם וכמעט שהיו נסמים עיניהם, ועוד אירע שנדלק המצנפת והכובע של אשה אחת וכפשע בינה ובין המות, ולכן חוקה חקקתי - גזרה גזרתי, שבשום עת וזמן לא יוכלו להטיל מאלו הדברים, וגם גזרתי לכל בעלי החנויות שלא יוכלו למכור מאלו הדברים, ואי בימי החול אסורים דברים אלו, כל שכן וקל וחומר ביום טוב עצמו דאיכא משום איסור הבערה שלא לצורך שאינו שוה בכל נפש, וכמו שכתב הרב מגן אברהם באורח חיים סימן תקי"ד ס"ק ג', ואפילו בשמחת תורה שהוא יום טוב דרבנן בחוצה לארץ וגם איכא משום שמחת תורה אסור, וכמו שכתב הרב מגן אברהם עצמו באורח חיים סימן תרס"ט ס"ק א', יעויין שם, וכדברי הרב מגן אברהם הסכימו הרב אליהו רבה והרב מחצית השקל, והרב מגיד משנה, והרב פרי מגדים.

הן אמת שראיתי להרב מורנו רבי דוד פארדו ז"ל בספר מכתם לדוד בתשובות חלק אורח חיים סימן י"ט דף ל"ד ע"ג שנשאל וזה לשונו, עוד שאלו כי עתה חדשים מקרוב מביאים מונציה מיני ניירות כרוכות וקשורות מלאות עפר השריפה הנקרא בארו"ט בלשון תוגרמה, ובלע"ז פולב'ורה, ולרבות השמחה לכבוד התורה מבעירים קצת האש בקצת הנר ונבער והולך מאליו ואפיק זיקין דנורא לכל סטר למרחוק וכל העם רואים את הקולות, וזיקוקין דנורא דנפקי מתמן ואזלי סובב עד דנפלי לתתא, לכן אמר לבי נחפשה דרכינו ונחקורה אי איכא צד איסור ואי מחינן בהו או לא, והשיב על זה תשובה ארוכה מאר"ש ולבסוף העלה להלכה וזה לשונו, אסיקנא דלפי מיעוט ידיעתי והשגתי לא מצאתי לגוף הבערה זה שום סרך איסור, האמנם הואיל ונפיק מפומיה דמר הרב מגן אברהם עזרנו ומגיננו, והעד העיד בנו שמיחו הגדולים כו' והמחמיר תבוא עליו ברכה טובה, ומדרש נמי לא דרשנו לה בפירקא להתירא, ומיהו אי עבדי לא מחינן בהו, ועינינו הרואות דליתא שום טעמא לאיסורא, מה גם דעבדי הכי מתוך שמחה של מצוה כו' עכ"ל.

ולע"ד אחרי המחילה רבה נראה להשיב, כי מלבד כי יש להשיב נגד היסוד דמה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לעשות הבערה כזאת ביום טוב שלא לצורך דבר שאינו שוה לכל נפש, והגם כי הרב מכתם לדוד שם השיב על דברי הרב מגן אברהם, וכן ראיתי להרב פרי מגדים בחלק אורח חיים שם סימן תקי"ד ס"ק י"ג כמו שיעויין שם, עם כל זה נראה לעניות דעתי דצדק הרב מגן אברהם בדינו, כי זה הענין אינו שוה כלל לשום נברא ושניא

דא מדא והוא ברור, ואי משום שמחה וכבוד התורה, הגדולים והחסידים מהם שהיו מקודם וכן ברוב המקומות לא נהגו לעשות כזאת לשמחה, ומה להם חדשים מקרוב לבדות מדעתם דבר אשר לא נמצא כתוב בשום ספר, ולא יש סמך לדבר ולא ראיה וזכר לדבר מאיזה אדם גדול.

וזה הכלל נקוט בידך כי כל מנהג שיש בו צד נדנוד עבירה אפילו על פי פוסק אחד, והבא לעשות הפך סברתו בקום עשה אין בידו ראיה והכרח מספיק מפי סופרים וספרים לנהוג כך, ונשתרבב המנהג מבלי יסוד מש"ס והפוסקים כי אם מדלת העם באין מבין אשר בדו מלבם, וברוך היודע אם לא יהיה לבבם להרע לעשות כמעשיהם במנהגים זרים ובלי הסכמה וחבר עיר שהורה להם בבירור, כי אפשר כי לא היה בעיר רב המוכיח או הוכיחם באותו זמן ולא שמעו לו, או לא ניחא ליה ועם כל זה נמנע מלהוכיחם שמא לא ישמעו, או מאיזה סיבות אחרות הנסתרות והנגלות, הצד השוה שבהם שבאותו מנהג יש סרך איסור אפילו לדעת פוסק יחיד, ולקיים המנהג לא יש שום סמך מאיזה רב וחכם שמוכרחים לעשותו, אזי העדרו טוב ויש לבטלו לגמרי, ועל דרך שאמרו בגמרא ובפוסקים במקומות רבים אין מספר, ואי איישר חילי אבטליניה, אלא שאם יש חשש מחלוקת בהבטלו, אזי יש להעלים עין וכמו שכתבו הפוסקים, ומכל מקום לכל הפירושים, הרב והחכם יהיה מוחה בדבר לומר להם כי זה המנהג לא נכון לעשותו מסיבת כי יש פוסקים דאסרו, ואם יתבטל המנהג מה טוב ואם אינו עושה כולו עושה מחצה, כי מי שהוא ירא וחרד את דבר ה' בשומע מפי חכם ורב שיש אוסרים בדבר נמנע ושב ואל תעשה עדיף והוא פורש מזה.

ואם כן נראה לעניות דעתי שיש לנו למחות ביד העושים כן כיון שמצינו להרב מגן אברהם שפסק בהדיא לאסור, והסכימו עמו רבני האחרונים, וסיים הרב מגן אברהם, וכן ראיתי שמיחו הגדולים אשר בארץ יעויין שם, ומאחר שהרב ז"ל חשש לדברי הרב מגן אברהם, למה לא חש למה שהעיד שהגדולים מיחו בדבר, וכתב להיפך דלא מחינן בידייהו, ונראה להליץ בעד הרב ז"ל, כי ראה בעין שכלו והבין ברוח מבינתו, שאם היה מוחה בידם לא מקבלי מיניה, על זה עשה פשר דבר שלא להתיר נגד דעת הרב מגן אברהם שאסר, אבל למחות בידם לא נראה לו מהאי טעמא או מאיזה סיבה אחרת.

אכן לע"ד נראה, דיש למחות אפילו במקום מנהג בזה וכן כל כיוצא בזה כיון דיש סרך איסור, אלא דאם רואה שלא יקבלו לא יתקוטט, ולכל הפירושים הוא עושה תועלת כשמגלה דעתו שהדבר אסור, אשריהם ישראל כי שומעים ונמנעים, ומה גם כי מצינו כי בסברת הרב מגן אברהם היו אתו עמו גדולי הדור שמיחו ואחריהם כל ישרי לב, הרב

אליהו רבה, והרב מחצית השקל, והרב פרי מגדים שהסכימו עמו, כי בודאי הגמור יש לנו לאסור בפה מלא, וכמו שמצינו בדורינו בכמה מנהגים שלא היו מוסכמים לפי הדין ועל ידי שגילו דעתם רבני מתא שאינו לפי הדין מעט מעט אגרשנו, שנה אחר שנה היו מתמעטים והולכים עד שנתבטל לגמרי, ועיין מה שכתבתי בספרי סמיכה לחיים סימן א' וסימן ב' וסימן ד' וסימן ה', ובספרי הקטן חקקי לב חלק א' חלק יורה דעה סימן ה' וסימן ו' וסימן ל"ג וסימן ל"ט וסימן מ' וסימן מ"ד, ובספרי זוטא חיים ושלום סימן א' וסימן ל"ב וסימן ל"ד, יעויין שם, ובספרי הקטן משא חיים בתורת המנהגות והסכמות, יעויין שם באורך בסייעתא דשמיא.

וא"כ אין מקום לומר לקדש לימים טובים ולשמוח בהם בבוקי סריקי כדברים הללו בדברי הבלים, כי מועדי ה' המה מקודשים על פי בית דין ושלוחים, ועכשיו בזמנינו בדברי תורה לקרות קודם המועדים הלכות חג בחג בש"ס ובפוסקים, ומה שחידשו חכמי ישראל הקדושים בספרי המוסר, כספר של"ה, וחמדת ימים, וכדומה להם, ומרגלא בפומיה מהרב הגדול מרן זקני אור **היר"ח** ז"ל, כי בבוא זמן מועדי ה', אם לא היה קורא מקודם בספרי הפוסקים בשלחן ערוך ודי שרן סמיכין עלוהי הלכות חג בחג, וגם ללמוד בספרי מוסר כמו ספר של"ה, וספר חמדת ימים וכדומה כל חג ומועד בזמנו, לא היה קונה הארת קדושה בנשמתו לקבל עליו קדושת יום טוב, זה תוכן דבריו זיע"א.

אשר בזה יהיה רמז הכתוב בסדר אמור, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי, דיש להבין דאחרי שאמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש למה חזר לומר עוד אלה הם מועדי, ומה בא למעט לומר אלה הם מועדי ולא אחרים.

אכן על פי האמור הנה נכון, כי מה שיהיו נקראים בשם ובפה מלא מועדי ה', הם אותם אשר תקראו אותם קריאה נאמנה מקרא קודש לקרות בדברי תורה שהם מקראי קודש, ובזה שאתם קורים בתורה מקראי קודש הלכות חג בחג, אלה הם מועדי, דייק לומר אלה הם מועדי ה' דוקא שהם מקודשים מכח קריאת התורה, דאם לא תשימו לב בבוא החג ומועדי ה' בקריאת דברי תורה לקבל קדושת החג והמועד ההוא, לא ירגיש בנפשו שום הארת קדושה ואינן נקראין מועדי ה', כי אם על ידי קבלת קדושת יום טוב בדברי תורה ומקראי קודש, אלה הם מועדי כאמור, וקל להבין.

ואי בעית אימא לך דקראתי שמו **מועד לכל חי** כלישנא דקרא באיוב סימן ל', למען ספר שמי, כ"ל ח"י חושבנא טבא ברכת מועדיך לחיי"ם, ומאת ה' היתה זאת דזיכני ה' ברחמיו וברוב חסדיו שהחייני וקיימני להדפיס כעת **ח"י** ספרים, וזה ספר בא מכל **הח"י**,

ומדובר בו מראשית השנה ועד אחרית השנה בקציר"ת הא'ומר לקחת מוסר השכל צדק ומשפט אגב גירסאי דרך עראי מידי חודש בחדשו הדברים עתיקי"ם, לעטי"ם מזומנים ריוח בין הדבקים, ותוכו רצוף הרג"ל מועד"ת, הלכות חג בחג הלכות עצרת בעצרת לא תחסר כל בה זוטא ורבה ממה שהשיגה ידי מפי סופרים ומפי ספרים, כי אקח מועד אני מישרים והכל בעזרתו יתברך אדיר אדירים.

עוד שפר קדמי להחויא בדרך רמז בקריאת שם ספר התורה הזה מועד לכל חי, והוא כי אעבור בסך במספר ובמנין **מועד לכל חי** הוא בגימטריא רי"ח אותיות **יר"ח**, על שם הכתוב עשה ירח למועדים, וכי באו אל קרבנה דינים ומוסר בחגים ובמועדים, וזכור אזכרנו לטובה ולברכה אידכר לן זכותיה דיוסף צדיקא גדול אדוננו הגאון מרן זקני כמהר"ר **יוסף רפאל חזן** ז"ל אור **הירח**, אשר בהיותי קטן עומד ומשמש לפניו, כה אמר אלי, כי בראותו גודל חכמת תורתו מהרב הגדול ומפורסם **חיד"א** ז"ל, אשר בספריו הקדושים כי רבים המה בגופי הלכות אמרות טהורות ודרושים נחמדים, איני מתקנא בו כי אם על ספריו הקטנים כמו **מורה באצבע ולב דוד** וכדומה להם, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שוה בו, אחד חכם ואחד תם קורין בו, והבעלי בתים ישאהו בחיקו והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך בים וביבשה מה שלא בא מידי, והיה משבח בתהלותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעבדו בלבב שלם, ועל הכל גודל שכר המזכה את הרבים, זיע"א, זה תוכן דבריו את כל דברי יוסף אשר דיבר אלי האיש אדוני הארץ הגאון מרן זקני ז"ל זיע"א.

ומי יעמוד בסוד ה', כי דבר זה שהיה חפצו ורצונו רצון צדיק מרן זקני הרב ז"ל לעשותו כי זכותו היה לי למגן וצינה, כי עד כה עזרני ה' החפץ חיים לחבר חיבורים קטנים כאלו, ממנו הוא כמעשהו של הרב הגדול חיד"א ז"ל, וחיים תחילה כקוף בפני אדם הגדול בענקים חיים ביד לשון כותבת בגליון ס' **מורה באצבע** זעיר שם זעיר שם עד שעלה בקב"ץ אשר מלא כפו, ושמתיו בקונטרס בפני עצמו אשר נקרא שמו **כף החיים**, והיה הנשאר מדינים ומוסר מי"ב חדשי השנה מדי חודש בחדשו, בחגים ובמועדים וימים נוראים, סדרתי בקונטרס הלזה וקראתי את שמו **מועד לכל חי** גימט' **יר"ח** שהוא נוטריקון יוסף רפאל חזן ז"ל, שישמח צדיק יוסף צדיקא דאנא מזרעא דיוסף קאתינא, וזכותיה אלים שזיכני ה' יתברך ברחמיו לחיים להוציא לאור ספר התורה הזה קטן הכמות והאיכות לזכות את הרבים, אחד חכם ואחד תם להיות אתו עמו וקרא בו כל ימי חייו, כאשר נפש צדיק איותה לעשות רצון הוא הקדוש מרן זקני הרב אור הי"ח ז"ל

כה עשיתי, יהא רעוא דתתקבל ברחמים וברצון לעשות נחת רוח לפניו יתברך להיות כל מעשינו לשם שמים.

ושם רמז והן מספר **מועד לכל חי** מנין ח"י ספרים עם ספר התורה הזה, חי חי הוא יודך כמוני היום להודות להלל לה' יתברך אשר זיכני להשלים מספר ח"י ספרים, יהי רצון מלפני אלקינו שבשמים אלקי עולם ה', כי כה אזכה וכה אחיה עשות ספרים הרבה אין קץ בשובה ונחת מלא כף נחת, ועלי לברך לחיבת עין ימין הגביר החשוב המרומם נעים זמירות ישראל כמהר"ר רפאל **יוסף חזן** נר"ו, בן יאיר להרב המופלג תנא ירושלמאה אשכול הכופר דודי לי כמהר"ר חיים **דוד חזן** נר"ו, בעל ספר **תורת הזבח**, וס' **נדיב לב**, כן ירבה וכן יפרוץ עשות ספרים הרבה אין קץ אמן, ויהי כאשר בא יוסף לפני ברוב דברים, דהגדתי לו כל מה שכתוב כאן ונפשו איותה ויעש לסייע בדבר מצוה לשמו כי נעים שם קטן משם גדול, אנא דאמרי זכות **יוסף** צדיקא אבונא מרנא מרן זקנינו יגן עליו, בכל אשר יפנה ישכיל ובכל אשר יעשה יצליח אמן כן יהי רצון, וגדול המזכה דגול מרבבה שר הצבא והוא במלכים יתקלס ורוזנים ראש לסגנים, הגביר החכם המרומם רודף צדקה וחסד אור יומם, כמהר"ר סי' **אלעזר הלל בכר מנוח** נר"ו אשר נתן לכסף מוצא להדפי"ס תמימי"ם, בדין הוא שיטול שכרו עושר וכבוד ואורך ימים הוא ובניו לעולמי עולמים, עד כי יבוא שילה ה"ן משיח לישראל, לקבץ גולת אריאל, יראו עינינו שלש פעמים בשנה יראה בבית קדשנו ותפארתינו אמן כן יהי רצון, פי המדבר, קטן המחבר פה **אזמיר** יע"א ביום טובה, י"ט לחודש חשון שנת והיה **באחרית** הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים לחיים טובים ולשלום.

הצעיר **חיים פאלאג'י** ס"ט

פתח טוב

שערי צדק פתחי לי, למחזיק ולמעוזי לי, הדא מרגניתא טבא, עץ חיים היא למחזיקים בה, הדר הוא ידידי הגביר החכם המרומם, רצ"ו אור יומם כמוה"ר בכור **שמואל פיסואה** נר"ו יאיר אורו, אשר נדבה רוחו אותו, פעמים רבות הקריב את מנחתו, יתן ויחזור בעין יפה, מלוא כפו כזית הנטופה, ואברך אותו ואת נוהו הון ועושר בביתו, הוא ובניו בקרב ישראל זרע ברוכי איש אשר בברכתו, ובא לציון גואל, ה'ן משיח לישראל, ותחזה עינינו בשובך לציון ברחמים, והבית בהבנותו בנין עולמים, במהרה בימינו אמן כה דברי קטן המחבר פה **אזמיר** יע"א בשליש ראשון לחדש סיון חדש שניתנה בו התורה שנת **כתר** תורה לפ"ק לחיים טובים ולשלום

הצעיר **חיים פאלאג'י** ס"ט

השמטה

(ונדפסו בה הערות על הספר ממה ששלח החכם כמוהר"ר יעקב רוקח זצ"ל אל הרב המחבר ותשובתו אליו)

הדא מרגניתא, מלא חכמתא, מגלא עמיקתא ומסתרתא, הכא תרגימו נהוריתא, הרב המופלא וכבוד ה' מלא, עטרת החיים נר"ו יאיר לעד וכן יהי רצון אמן.

אחרי שים שלום אנא דאמרי תכתב בספר חיים טובים וארוכים כן יהי רצון אמן, אות זה מדבר כי מדי עוברי בספרו היקר "מועד לכל חי" להתלמד בו ולעשות מעשה ככל הכתוב למר, ראיתי בסימן י"ב אות י"ד כתוב שיאכל תפוח עם המוציא כמו שכתב בעטרת זקנים, ולא צדק בזה המאמר כו', ע"כ, והנה בעטרת זקנים הוא להיפך ממה שכתב רום מעלתו, ונראה שטעות סופר הוא, ובמקום עטרת זקנים צריך לומר שבות יעקב חלק ב' סימן כ"ז, ורום מעלתו לא תיקן מזה בלוח הטעויות, והגם דאיכא מבוכה גדולה בזה, דלדברי התשב"ץ וב"ח ומ"ץ שמביא המ"א, וחמדת ימים, וקיצור של"ה, דיברך ואחר כך יאמר יהי רצון ויאכל, ודעת מור"ם ומ"ץ ובאר היטב ואליהו רבה ופרי מגדים, דיברך ויאכל ואחר כך יאמר יהי רצון, אלא דהרב חמדת ימים דחה סברא זאת דעל מה יאמר יהי רצון, ודעת מהר"ר אשטרוק שמביא שיירי כנסת הגדולה סימן קע"ד, ומאמר מרדכי סימן תקפ"ג, וחיי אדם כלל קל"ט סעיף ו', שיברך ויאכל ממנה ויאמר יהי רצון על השאר, ועיין שיירי כנסת הגדולה, ורש"ל, דיאמר יהי רצון ואחר כך יברך ויאכל, ועיין אגורה באהלך דף י"ח שדחה דעה זו, ודעת הרז"ל חלק ג' שיברך על הרימון או דבר אחר ויפטור התפוח והתמרים, וזה לא יתכן שיברך אם לא שיטול התמרים מעל השלחן שהם שני לארץ בתרא, או יברך על שאר מינים שאינם משבעת מינים שהם חביבים לדעת הרמב"ם ז"ל כמו שכתב מרן ז"ל סימן כ"ו, ודעת הש"פ שיאכל התפוח והדבש עם המוציא, ורום מעלתו מסכים לזה, ועיין מטה יהודה, שהרי אין מברכין על החרוסת שהמרור עיקר ואין כאן ספק, ועיין אחרונים ז"ל, מגינים ובאר היטב, ואליהו רבה ואליהו זוטא, וזולתם.

עוד כתוב למר סימן ט' אות כ"ח אם שכח כו', ותשעים פעמים לא מהני כו', עיין שם, וכיון שרום מעלתו הולך אחרי ארי דבי עילאי הגאון חיד"א ז"ל, הרי כתב בברכי יוסף שמהני, עיין שם.

עוד שם סימן י"ג אות מ"ו, אם לא אמר את מוספי אפילו חל בשבת אין צריך לחזור כמו שכתב בקשר גודל סימן כ"ד, ובמחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן תקצ"ג, עיין שם, ואחר המחילה דשם מבואר דדוקא ביום שני אינו חוזר אבל ביום ראשון חוזר, ונראה

שטעות סופר הוא, וצריך לומר אם לא אמר ביום שני את מוספי אין צריך לחזור, אבל לא אפרק מחולשא דיום שני לא יבוא בשבת, אשר על כן תשובתו הרמתה מהרה תצמח.
עוד ראיתי בספרו הנחמד מועד לכל חי סימן ט' אות י"ט, במה שכתב הרוקח השיגו"ה בי"ן המצרי"ם בגימטריא כו', והוצרך רום מעלתו לרמוז בתיבת השיגו"ה לתקן החשבון והרמ"ז, יעוין שם, ואני אומר כי כוונת הרוקח על שלש תיבות שהם השיגו"ה בי"ן המצרי"ם בגימטריא המה כו', עם התיבות והכולל ואזי מכוון, ואין צריך לכל הדוחקים לפרשם בענין אחר, ומעתה אין דבר כי אם לשאול בשלומה של מלכות, גם שלום הרבנים בניו ה' עליהם יחיו אמן.
כה דברי החותם ביום צום גדליה, שנת אברך את ה' אשר יעצני, וש"ר, א"ה.
יעקב רוקח ס"ט

וזאת תשובת המחבר אליו

חזיתיה למר דהשיג על מה שציינתי בסימן י"ב אות י"ד מספר עטרת זקנים על אכילת התפוח, ובספר אשר ביד כבוד תורתו, אות ע' נראית כמו כ' וצריך לומר עמ"ש ואינו כמ"ש וכן הוא בהעתקה, וכוונתי רצויה לציין הספרים שדברו בזה, וכבר ציינתי לבסוף מה שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים, ושם באו הדברים באר היטב ובקונטרס זה הוא בקיצור מילין.
ועל ענין אמור של ברכת כהנים לש"ץ, כבר השבתי כראוי והנו נצב בספר רוח חיים בע"ה ישמח צדיק כי חזה, ובכן תמיהני על כבוד תורתו דלמה טרח וכתב שיש מבוכה בזה, מאחר דאני בעוניי כבר רמזתי שיש סברות רבות בזה ומה בא לחדש, ומה שהביא מדין חרוסת עם המרור, אינו ענין לזה דהתם אינו ברכת הנהנין אלא ברכת המצוות, ודו"ק.
גם מה שכתב עוד מעלת כבוד תורתו על ענין תשעים פעמים דהברכי יוסף כתב דמהני, כמדומה דלא נמצא איתו ספר שערי תשובה אשר ציינתי שם דכבר הביא להברכי יוסף, ושוב הביא להרב ב"ח דהעיקר כהרב מגן אברהם, וגם שהגאון פרי מגדים הסכים כהרב מגן אברהם כאשר ציינתי שם, ואם כן בדבר זה דכתב הברכי יוסף אין דבריו מוכרחים דהיא דחייה בעלמא ולא הביא ראיה ברורה להיפך, וכנגד זה מצינו אשלי רברבי דחלקו בפירוש ואמרו דלא מהני שמא יפגע בברכה לבטלה או שלא יאמר ברכה כתקנה, בהא נקטינן כוותיהו, וכזאת וכזאת ימצא כבוד תורתו בכמה דברים דאין אנו הולכים אחר דברי הרב חיד"א ז"ל.

ומה שכתב כבוד תורתו נר"ו על ענין אם שכח לומר מוסף ביום ראשון של ראש השנה, והוא בסימן י"ג אות מ"ו מספר מועד לכל חי, כנראה שאין בידו ספר חקרי לב אורח חיים שציינתי שם סימן נ"ד והוא בדף צ"ז ע"ב שדחה דברי הרב בית יהודה שהביא המחזיק ברכה, ואנן אחר מאריה דאתרין ושהוא מרן זקני אזלינן, ולא אלו בלבד אלא אוסיף עליך עוד כהנה וכהנה כמה רשומות וציונים שנשמטו מקונטרס זה, וע"ט הזמיר הגיע להעתיקם פה עמנו.

תם ונשלם ספר "מועד לכל חי"